

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ
ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО
ІНСТИТУТ РУКОПИСУ

**СВІТЛАНА
СОХАНЬ**

**МИКОЛА ПЕТРОВ:
ЖИТТЯ
СЕРЕД КНИГ
І РУКОПИСІВ**

КИЇВ 2015

ББК Ч11г(4УКР)5д Петров М
УДК 929:008
С 54

Сохань С. В. Микола Петров: життя серед книг і рукописів. Монографія / С. В. Сохань; відп. ред. Л. А. Дубровіна. – К. : НБУВ, 2015. – 412 с.

У монографії комплексно досліджено наукову діяльність філолога, історика, археографа, книгознавця, професора Київської духовної академії, завідувача Церковно-археологічного музею, академіка М.І. Петрова. Творча спадщина вченого розглядається в контексті вивчення історії писемної та книжкової культури України. На широкій джерельній базі розглянуто внесок М.І. Петрова в розвиток польової, камеральної та едиційної археографії, у формування рукописно-книжкових колекцій і зібрань Церковно-археологічного музею, бібліотеки КДА, в організацію власного бібліотечного зібрання та архіву, що нині зберігаються в фондах Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського. Актуалізовано відомості про інтелектуальне оточення вченого, його наукові контакти. Досліджено науково-організаційну роботу М.І. Петрова в Церковно-археологічному товаристві, його участь в наукових товариствах, архівно-археографічних комісіях, археологічних з'їздах.

Видання розраховане на широке коло дослідників, а також усіх, хто цікавиться історією України.

Відповідальний редактор

Л. А. Дубровіна, д-р. іст. наук,
чл.-кор. НАН України

Рецензенти

Г. І. Ковальчук, д-р іст. наук
Н. А. Шип, д-р іст. наук

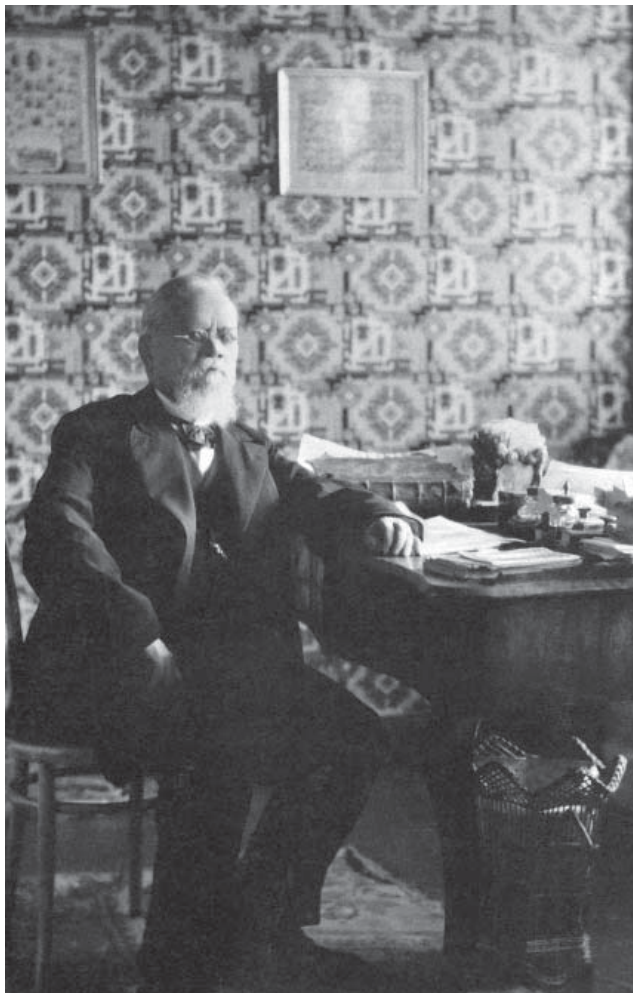
Затверджено до друку Вченою радою
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського,
протокол № 14 від 11 грудня 2015 р.

ISBN 978-966-02-7807-3

© НБУВ, 2015

© С. В. Сохань, 2015

© О. С. Боляк, іменний покажчик, 2015

*«Сам-то я родился в отдаленной Костромской губернии,
в глухом селе на реке Унже,
и смолоду не обнаруживал никаких археологических
наклонностей, кроме разве некоторого пристрастия
к книге и рукописи...»*

Н. И. Петров «Воспоминания старого археолога»

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	6
------------------------	---

Розділ 1 БІБЛІОТЕЧНА ТА АРХЕОГРАФІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ М.І. ПЕТРОВА

Історіографія та джерельна база дослідження

Історіографія з теми дослідження	10
Джерельна база дослідження	
Бібліотечна та архівна спадщина М.І. Петрова	19
Документальні комплекси архівної спадщини М.І. Петрова	20

Життєвий та науковий шлях М.І. Петрова: формування світогляду, основні етапи

становлення вченого як дослідника писемних пам'яток	37
Шлях становлення М.І. Петрова як ученого	39
Збирацькі контакти М.І. Петрова в родинному епістолярії	54
Роль М.І. Петрова у розвитку археографічного напрямку в діяльності ЦАТ і ЦАМ при КДА	59
Наукова, організаційна та громадська діяльність М.І. Петрова	72

Діяльність М.І. Петрова у галузі вивчення старожитностей та рукописно-книжкової спадщини

М.І. Петров і бібліотека КДА	91
Приватна книгозбірня та архів М.І. Петрова: історія, структура, зміст	96
Археографічні експедиції М.І. Петрова	104
Діяльність М.І. Петрова з упорядкування архіву Київської духовної консисторії	107
Історико-археографічна спадщина М.І. Петрова	112

Внесок М.І. Петрова в розвиток камеральної й едиційної археографії та книгознавства

Наукове описування рукописних пам'яток М.І. Петровим	121
«Описание рукописей Церковно-археологического музея при Киевской духовной академии», «Описание рукописных собраний, находящихся в г. Киеве» М.І. Петрова як результат камеральної методики вченого	128
М.І. Петров як ідейний керівник та автор-упорядник видання «Актів и документов, относящихся к истории Киевской Академии».....	141
Опис і атрибуція музейних колекцій М.І. Петровим	145
Висновки	152

Розділ 2

БІБЛІОТЕКА М.І. ПЕТРОВА. КАТАЛОГ

«Каталог книг, принадлежащих профессору Н.И. Петрову, составленный 8 марта 1880 года. Библиография».....	164
Додатки	371
Іменний покажчик	376
Список скорочень	407

ПЕРЕДМОВА

Сучасна українська історична наука нарешті неупереджено, без стереотипного ідеологічного підходу почала займатися оцінкою доробку та значення конкретних діячів у контексті історико-культурних процесів, що, без сумніву, сприяє відтворенню об'єктивної вітчизняної історії.

Саме тому звернення до наукової спадщини відомого філолога, історика, археографа, музеєзнавця М.І. Петрова (1840–1921) не викликає сумніву в своїй актуальності. Багатогранний науковий спадок вченого детально досліджувався фахівцями, проте історико-книгознавчий аспект його діяльності якось залишився поза увагою суспільствознавців.

За об'єкт дослідження нами обрано архівні та бібліотечно-бібліографічні комплекси документів М.І. Петрова як джерело до вивчення та удосконалення методологічних засад описування пам'яток історії та культури, формування бібліотечного та музейного зібрання ЦАМ, організації приватної бібліотеки вченого та реконструкції його наукової біографії. Хронологічні межі дослідження зумовлені роками життя М.І. Петрова (1840–1921). Однак основна увага приділяється періоду його бібліотечно-археографічної діяльності в Київській духовній академії, Церковно-археологічному товаристві, Церковно-археологічному музеї та Всеукраїнській академії наук (60-ті роки XIX – 10-ті роки XX ст.).

До дослідження залучено широку джерельну базу з архівних та бібліотечних документів М.І. Петрова, що зберігається в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського. Це, зокрема, особовий фонд вченого (ф. 225), архів Київської духовної академії (ф. 160), фонд літературних матеріалів (ф. I), фонд історичних матеріалів (ф. II), фонд листування (ф. III). Архівний спадок М.І. Петрова також міститься у фондах Ф.І. Титова (ф. 175), С.І. Маслова (ф. 33), П.М. Попова (ф. 285), А.С. Криловського (ф. 184), В.Ю. Данилевича (ф. XXIX), М.Ф. Біляшівського (ф. XXXI), в архіві Всеукраїнської-Української академії наук (ф. X).

Застосування для дослідження загальноісторичних методів, зокрема історико-порівняльного, хронологічного, історіографічного, джерелознавчого і бібліотекознавчого методів аналізу документів, визначило структуру монографії.

У першому розділі традиційно висвітлено ступінь вивчення теми та здійснено аналіз джерельної бази дослідження.

Історіографія наукового спадку М.І. Петрова різнобічна. Окремим напрямом діяльності вченого присвячені численні історичні та філологічні дослідження, зокрема праці М.П. Дашкевича, І.Я. Франка, С.О. Єфремова, В.П. Горленка, О.І. Білецького (літературознавство); І.С. Свенціцького, С.З. Заремби, М.О. Федоренка (історія Церковно-археологічного товариства і Церковно-археологічного музею при КДА); С.Т. Голубєва, В.І. Ульяновського, Є.К. Чернухіна (джерелознавство); М.К. Каргера, К.В. Широцького, П.П. Толочка, Л.А. Проценко (києвознавство). Вивченням біографії та укладанням бібліографії його наукових праць займалися В.О. Біднов, М.І. Городецький, В.Ф. Дурдуківський, Д.М. Щербаківський, В.Л. Микитась, Н.Д. Микитась, К.К. Крайній.

У другому розділі розглянуто основні етапи життя та діяльності М.І. Петрова, висвітлено факти його наукової біографії, відтворено процес становлення його як ученого – фахівця зі спеціальних історичних дисциплін. Без реконструкції наукової біографії вченого та визначення пріоритетних напрямів його наукової діяльності неможливо відтворити етапи становлення М.І. Петрова як книгознавця та археографа. По-перше, архівна та бібліотечна спадщина М.І. Петрова якнайповніше віддзеркалює модель наукової лабораторії вченого у вивченні духовної культури, зокрема писемної, рукописної та книжкової спадщини, історії церкви та літератури, історії мистецтва, пам'яткознавства. По-друге, репрезентація цілісної картини наукової спадщини М.І. Петрова збагачує фундаментальну базу досліджень з історії бібліотечних колекцій та зібрань в Україні. Представлений у додатках каталог бібліотечного зібрання М.І. Петрова є вагомим джерельним підґрунтям для подальшого студіювання його життя та наукової діяльності.

Новизною роботи є аналіз сучасного стану рукописних колекцій і зібрань ЦАМ, що зберігаються в ІР НБУВ. Саме організаторська діяльність М.І. Петрова як секретаря ЦАТ і завідуючого ЦАМ та його участь в роботі різних установ та інституцій (археологічних, історико-літературних, архівних, духовних та ін.) допомагає розкрити особливості формування принципів збирацької традиції та джерела комплексування рукописно-книжкового фонду КДА.

Третій і четвертий розділи дослідження побудовані на визначенні особистого внеску М.І. Петрова в розвиток книгознавства, польової, камеральної та едиційної археографії в галузі вивчення рукописних та книжкових пам'яток.

Отже, метою запропонованого монографічного дослідження є:

– визначення ролі та місця М.І. Петрова у вітчизняній історичній науці на основі вивчення його рукописно-книжкової спадщини як синкретичного історико-культурного явища та його сукупної документальної спадщини;

– реконструкція наукової біографії вченого через аналіз комплексу архівних джерел, встановлення пріоритетних напрямів його досліджень і практичної роботи зі створення ЦАТ та ЦАМ при КДА;

– дослідження такого важливого напрямку науково-практичної діяльності М.І. Петрова, як історико-книгознавчий (збирання, опрацювання та збереження писемних пам'яток);

– аналіз особистого внеску вченого у формування та укладання наукового опису; систематизація та класифікація зібрання ЦАМ;

– репрезентація сучасного стану рукописного зібрання ЦАМ в ІР НБУВ через вивчення архівних та бібліотечно-бібліографічних комплексів документів М.І. Петрова;

– висвітлення внеску М.І. Петрова в заснування численних товариств та комісій, зокрема його ролі в роботі бібліотечних комісій КДА;

– реконструкція бібліотечно-архівного зібрання вченого (формування, систематизація та класифікація приватної бібліотеки й архіву).

Укладені М.І. Петровим описи рукописних та книжкових зібрань стали величезним внеском в історичну науку. Завдячуючи копіткій праці вченого-джерелознавця для нащадків збережені відомості про безцінні пам'ятки історії та культури України.

Монографія побачила світ завдяки сприянню та підтримці директора Інституту рукопису, доктора історичних наук, професора, члена-кореспондента НАН України Любові Андріївни Дубровіної.

Щиру подяку висловлюємо також колегам – співробітникам Інституту рукопису за методичну та технічну допомогу, надану під час підготовки цього видання до друку.

Розділ 1

**БІБЛІОТЕЧНА
ТА АРХЕОГРАФІЧНА
ДІЯЛЬНІСТЬ М.І. ПЕТРОВА**

ІСТОРІОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ

Історіографія з теми дослідження

М.І. Петров залишив помітний слід у розвитку багатьох напрямів вивчення духовної культури, зокрема писемної, рукописної та книжкової спадщини, історії церкви та літератури, історії мистецтва, пам'яткознавства, а також організації та діяльності Церковно-історичного та археологічного товариства в Києві та Церковно-археологічного музею й інших товариств, комісій, установ, закладів, видавництва і редакцій. Не можна не відзначити його ролі у видавничій церковно-археологічній діяльності, зокрема в галузі видання пам'яток історії та культури і наукових праць з вивчення старовини. Тому його постать завжди привертала увагу істориків та літературознавців, дослідників музейної справи. Кількість наукових праць, де особистість М.І. Петрова та його праця висвітлювалися в тому чи іншому аспекті, досить значна. Багатопрофільну діяльність М.І. Петрова розглядали такі вчені, як М.П. Дашкевич, В.Ф. Дурдуківський, І.Я. Франко, І.С. Свенціцький, С.О. Єфремов, О.І. Білецький, П.П. Толочко, В.Л. Микитась, В.І. Ульяновський та ін.

Об'єктом дослідження істориків як протягом життя М.І. Петрова, так і після його смерті були окремі, вибіркові питання наукової, викладацької та громадської діяльності вченого – вивчення літературних, історичних та археологічних пам'яток (І.О. Бродович)¹; студії з історії Південно-західного краю (В.Ф. Дурдуківський)² та ін. Серед праць кінця XIX ст. – 1920-х років, присвячених М.І. Петрову, слід виділити прижиттєві публікації про вченого та рецензії на його праці, що мають велике значення для розуміння його становлення як літературознавця.

Так, В.П. Горленко в своїй рецензії, опублікованій у «Киевской старине», звертає увагу на повний і точний звід представлених літературних фактів у праці М.І. Петрова «Очерки истории украинской литературы XIX века», віддаючи належне укладачеві, його роботі з історичним матеріалом. Однак він піддає критиці позицію вченого стосовно історії української літератури, яка була побудована на особистісному вибіркового підході, що, на думку рецензента, свідчить про відірваність дослідження від національних українських коренів³.

Високо оцінював праці М.І. Петрова І.Я. Франко, який познайомився з ученим під час своєї поїздки в 1909 р. до Києва. Безсумнівно, І.Я. Франко в своїх літературно-критичних працях більше уваги приділяє літературознавчій спадщині вченого, називає «досить доброю» книжку М.І. Петрова «История украинской литературы» і зосереджується на темі про взаємовплив української і російської літератур⁴. Але і археографічна діяльність М.І. Петрова не залишається поза увагою І.Я. Франка. В своїй рецензії на працю «Описание рукописных собраний, находящихся в г. Киеве» він відзначає копітку роботу М.І. Петрова з розшукування та виявлення рукописних пам'яток, уточнення їхнього походження та атрибуції⁵. Зацікавленість І.Я. Франка працями М.І. Петрова підтверджує наявність їх у його приватній бібліотеці; це, зокрема, «Очерки из истории украинской литературы XVIII в.» (1880 р.), «Очерки истории литературы XIX столетия» (1884 р.), «Указатель Церковно-археологического музея при Киевской духовной академии» (1897 р.), «Очерки из истории украинской литературы XVII–XVIII вв.» (1911 р.)⁶.

У 1912 р. на сторінках «Записок Наукового товариства імені Шевченка» в рубриці «Наукова хроніка» виходить стаття М.С. Возняка «Стара українська драма і новіші досліди над нею», в якій особлива увага приділяється аналізу праці М.І. Петрова «Очерки из истории украинской литературы XVII и XVIII веков. Киевская искусственная литература XVII и XVIII вв., преимущественно драматическая» (1911 р.)⁷. Автор зазначає, що в праці Петрова великоруські впливи на українську літературу надто перебільшено і бракує висновків щодо ролі, яку відіграла українська шкільна та народна драма на інші літератури. Окремо зазначається, що відсторонення опрацьованого матеріалу від європейських літературних пам'яток та трактування української літератури XVIII ст. як чогось такого, що виросло тільки на українському чи російському ґрунті, є недоліком праці. Хоча, на думку рецензента, цей недолік компенсує блискучий аналіз маловідомих рукописів, які до цього часу були недоступними для широкого кола науковців. Поціновувачем досліджень М.І. Петрова є й М.С. Грушевський, який також не оминає увагою «Очерки», назвавши їх «оглядом київської шкільної драми в зв'язку з історією Київської Академії до кінця XVIII віку, шкільні діяльогі і святочні вірші І. Некрашевича, вертеп і його варіанти»⁸.

Не можна не згадати рецензію професора Ніжинського історико-філологічного інституту В.І. Резанова на «Очерки», опубліковану на сторінках журналу «Русский филологический вестник», в якій він відзначив

грунтовну та детальну розробку цієї теми М.І. Петровим. Отож констатуємо, що видана ще в 1880 р. брошура М.І. Петрова «Очерки из истории украинской литературы XVIII ст.» мала значний резонанс у наукових колах. Вона стимулювала багатьох учених зайнятися розробкою цієї теми більш детально і ґрунтовно. Це, зокрема, такі дослідники, як В.М. Перетц, І.М. Стешенко, О.М. Огоновський, С.О. Єфремов, В.І. Резанов. М.І. Петров уважно стежив за розробкою питань з українського літературознавства, про що свідчить його рецензія на роботу В.І. Резанова «Из истории русской драмы. Школьные действия XVII и XVIII вв. и театр иезуитов» (М., 1910). За словами М.І. Петрова, «ми йшли з ним до однієї мети, але розминулися шляхами: коли трьохлітнє друкування моїх «Очерков» дійшло до половини, тоді вийшла в світ книжка проф. Резанова, і я не встиг скористуватися нею в своїй праці, з другого боку, й проф. Резанов не мав спромоги скористатися останніми частинами моєї праці. Наші книжки власне повинні би доповнювати одна одну»⁹.

На початку ХХ ст. з'явилося кілька статей, присвячених життєвому шляху та оцінці наукової спадщини М.І. Петрова. Так, у статті В.Ф. Дурдуківського «Микола Іванович Петров»¹⁰ автор особливо відзначає надзвичайну відданість вченого науці як керівника наукової роботи студентів, що сприяло залученню їх до наукової праці. С.О. Єфремов в своїх студіях «М.І. Петров як історик української літератури», «Дорогою синтезу»¹¹, «Микола Іванович Петров» (нотатка) дає високу оцінку «описанням» київських рукописів вченого, характеризує його громадську позицію як людини, яка перейнялася українськими інтересами і є одним з перших істориків українського письменства, позитивно оцінює «багату збірку фактичного матеріалу та влучну її систематизацію» в працях М.І. Петрова¹².

У 1923 р. Д.І. Дорошенко в своїй фундаментальній праці «Огляд української історіографії», простежуючи основні етапи розвитку української історичної науки, відзначає вагомий розвідки М.І. Петрова з історії релігійних відносин і церковного устрою при розгляді VII і VIII випусків «Памятников русской старины в западных губерниях»¹³. Підкреслюючи основну мету «зразкового офіційного видання» для спростування за допомогою науки латино-польських претензій на українські та білоруські землі, автор проте віддає належне високому науковому рівню дослідження, яке М.І. Петров здійснив на основі ґрунтовної джерельної бази. До цієї офіційної історіографії російського православ'я та державного патріотизму Д.І. Дорошенко відносить і монографію

М.І. Петрова «Киевская Академия во 2-й половине XVII в.» (1895 р.) та ряд статей ученого про Академію як дослідження з історії церковних відносин в Україні та пов'язаного з ними культурно-національного руху, не забуваючи й «Историко-топографические очерки древнего Киева» (1897 р.), присвячені історії міста Києва. Д.І. Дорошенко також коротко зупиняється на участі М.І. Петрова в діяльності Українського наукового товариства та Історично-філологічного Відділу УАН.

Видатний український державний та церковний діяч І.І. Огієнко на основі численних історичних джерел, які виявив М.І. Петров протягом роботи над своєю працею «Киевская Академия в царствование Екатерины II» та при виданні 5-го тому «Актов и документов, относящихся к истории КДА», підкреслює професіоналізм ученого як публікатора джерел з історії церкви¹⁴, а в книзі «Історія української літературної мови» відмічає сміливість професора КДА, який, попри заборону в Україні цензурою слова «український», не замінив його на «малоруський» і випустив свою працю під назвою «Очерки из истории украинской литературы»¹⁵.

На сторінках «Збірника секції мистецтв УНТ» у 1921 р. з'являється біографічна розвідка про М.І. Петрова та бібліографія його праць з археології та історії мистецтва Д.М. Щербаківського¹⁶, а В.О. Біднов публікує у «Літературно-науковому вістнику» в 1924 р. «Спогади про Миколу Петрова»¹⁷ та в 1929 р. в празькому журналі «Книголюб» – «Праці акад. Миколи Петрова з історії українського письменства»¹⁸. Слід зазначити, що хоча в наведених дослідженнях творчість М.І. Петрова здебільшого розглядається не з історичної, а з літературознавчої та мистецтвознавчої точки зору, разом з тим підкреслюється, що вчений завжди розкриває в своїх студіях джерельну базу наукових праць (надаючи якнайповніші списки використаних джерел), і відзначається високий науковий рівень археографічного описання документів та рукописів, виконаного М.І. Петровим.

Музейна діяльність М.І. Петрова знайшла свою оцінку в статті-відгукові «Українська старовина в Київському Церковно-археологічному музеї» та монографії «Про музеї і музейництво» директора Національного музею у Львові І.С. Свенціцького, який зупиняється на плідній діяльності М.І. Петрова в збиранні та вивченні пам'яток культурного минулого України¹⁹.

К.В. Широцький у статті «Хто був автором плану Києва 1638 р.» подає аналіз ґрунтовних досліджень М.І. Петрова з киевознавства, зокрема його історичних розвідок щодо оцінки плану Києва 1638 р., уміщеного в книжці «Тератургима» А. Кальнофойського²⁰.

У кінці XIX – на початку XX ст. дуже поширеним видом наукових праць, спрямованих на розвиток наукових дискусій як форми розвитку наукової думки, були рецензії. Серед прискіпливих рецензентів М.І. Петрова – професор КДА С.Т. Голубев, який дає принципову оцінку публікаціям пам'яток та перекладів з церковнослов'янської мови вченого (зокрема, публікація пам'ятки протипротестантської полеміки кінця XVI – початку XVII ст. «Пчела Почаевская», питання історичної топографії давнього Києва). Іншим опонентом ідей М.І. Петрова став професор КДА в галузі церковної археології А.О. Дмитрієвський, який на відміну від концепції ЦАМ М.І. Петрова, що ґрунтувалася на широкому підході до засад формування колекції та змісту діяльності музею, вважав, що останній повинен мати вузько-тематичний напрям і виконувати внутрішню навчальну функцію духовного закладу і стосуватися тільки церковної археології²¹.

Дослідники у 1970-х роках при підготовці багатотомного видання «Історія міст і сіл України»²² активно користувалися історико-археографічними працями М.І. Петрова «Подолія. Историческое описание...» та «Воłyнь: Исторические судьбы Юго-Западного края...».

Науковий внесок М.І. Петрова в літературознавство досліджувався в 1960–1970-х роках, передусім у працях таких учених, як О.І. Білецький²³, у невеликих розвідках М.П. Комишанченка²⁴ і К. Зотової²⁵. Хоча всі вони торкалися тільки літературознавчого аспекту, оминати досліди М.І. Петрова в опрацьовуванні джерельних документів було неможливо. Так, наприклад, О.І. Білецький в своїй праці «Зародження драматичної літератури на Україні», критикуючи наведену Петровим класифікацію щодо періодизації давньої «київської» шкільної драми в дослідженні «Очерки украинской литературы XVII – XVIII вв. Киевская искусственная литература преимущественно драматическая», водночас відзначає представлений ним повний опис шкільних драм та блискуче виконані історичний та археографічний коментарі до них²⁶.

Доробок ученого з киевознавства не залишився поза увагою дослідників М.К. Каргера, В.Л. Микитася, П.П. Толочка, М.А.Бухальської. Так, М.К. Каргер охарактеризував працю М.І. Петрова «Историко-топографические очерки древнего Киева» (1897 р.) як основний довідник з питань історичної топографії давнього Києва²⁷. П.П. Толочко називає М.І. Петрова «кращим знавцем історичної топографії стародавнього Києва»²⁸ і зазначає, що цінність праці вченого полягає саме у використанні писемних і археологічних джерел. Щоправда, автор зауважує, що недостатність побудованої в названій праці М.І. Петрова схеми розвитку історичної топографії давнього Києва залежала від

низького рівня тогочасних археологічних знань про Київ. Відомий літературознавець В.Л. Микитась називає його «літописцем Києва»²⁹. У роботах М.А. Бухальської, Л.В. Баженова проаналізовано внесок М.І. Петрова в розвиток регіональної історії України, зокрема історії Волині, Поділля, Слобожанщини, Київщини³⁰.

Активний інтерес до вивчення персоналій визначних учених України в 90-ті роки ХХ ст. був пов'язаний з отриманням незалежності України і переосмисленням внеску незаслужено забутих осіб у розвиток історичної науки, зокрема в цей період зростає інтерес й до М.І. Петрова.

Продовжує вивчати науковий доробок вченого В.Л. Микитась³¹. Узагальненням усього корпусу видань довідкового та біобібліографічного матеріалу, в якому висвітлено життя та науковий доробок ученого, є видана в 1994 р. його робота, в співавторстві з Н.Д. Микитась, під назвою «Академік Микола Іванович Петров. 1840–1921: Біобібліографія»³². В ній представлений короткий життєпис ученого, методом фронтального перегляду вперше зібрані та систематизовані всі публікації М.І. Петрова – від знаних монографічних досліджень до маловідомих численних наукових розвідок, проведений їхній науковий аналіз та класифікація; укладена хронологія дат життя та творчості М.І. Петрова та складені покажчики.

Інформаційно-довідковий характер мають численні енциклопедичні та довідково-бібліографічні видання, серед яких «Енциклопедія українознавства», «Українські архівісти» тощо³³. Всі вони вміщують невеликі статті-розвідки про М.І. Петрова. До цієї групи можна віднести Путівник по особових архівних фондах академіків і членів-кореспондентів НАН України в НБУВ³⁴, в якому розкривається зміст й особового архівного фонду М.І. Петрова. Окрім невеликої біографічної довідки про вченого, документальні матеріали фонду систематизуються за рубриками: наукові і творчі матеріали, матеріали службової діяльності, матеріали громадської діяльності, листування М.І. Петрова, рукописи інших осіб, фотографії. Закінчується огляд матеріалів літературою про творчий шлях М.І. Петрова та його науковий доробок.

Його ім'я також фігурує в колективних, монографічних, енциклопедичних та одноосібних виданнях, тематично пов'язаних з дослідженнями діяльності ЦАТ і ЦАМ. Слід відзначити статтю С.З. Заремби в КС «Церковно-історичне та археологічне товариство в Києві»³⁵ й відповідний розділ його монографії «Українське пам'яткознавство: історія, теорія, сучасність», де діяльність М.І. Петрова простежується у контексті діяльності ЦАТ і ЦАМ³⁶.

Ролі М.І. Петрова в археографічних дослідженнях унікальних архівних і бібліотечних фондів КДА торкається дослідниця історії рукописного зібрання ЦАМ Л.В. Шаріпова³⁷, а про його вклад у формування іконописного зібрання ЦАМ йдеться в розвідці І.В. Шульц³⁸.

Ю.С. Земський у низці своїх статей розглядає означене питання в контексті діяльності Подільського єпархіального історико-статистичного комітету. В статті «Матеріали Інституту рукопису ЦНБ НАН України ім. В.І. Вернадського про діяльність Ю.Й. Сіцинського» автор порушує тему наукового співробітництва М.І. Петрова з Комітетом, зокрема про творчу співпрацю в руслі збирацької діяльності з Ю.Й. Сіцинським – головою Подільського церковного історико-археологічного товариства та завідувача музею при Товаристві³⁹.

У монографії дослідниці Л.А. Проценко йдеться про зацікавлення М.І. Петровим збиранням матеріалу для написання книги про Київський некрополь. Хоча авторка й вказує на неточності в праці М.І. Петрова «Киевский военный некрополь»⁴⁰, все ж вона відзначає її значення як першої праці з київської некрополістики⁴¹.

Огляд діяльності М.І. Петрова як видатного представника історико-церковної школи подає В.І. Ульяновський в своїй роботі «Третя складова» історико-церковної школи Київської духовної академії (Замість післямови)»⁴². Автор окремо зосереджує увагу на ролі М.І. Петрова в становленні нетрадиційного джерелознавства в КДА як творця процесу формування історико-речової бази для історичних студій КДА, які спиралися на матеріали ЦАМ. Аналізуючи ступінь складності праці М.І. Петрова з розбудови та розвитку ЦАМ і відстоювання ним широкої концепції музею, В.І. Ульяновський констатує, що саме з праці М.І. Петрова «почався і ним завершився нетрадиційно-джерелознавчий науковий напрям історико-церковної школи КДА»⁴³.

Продовженням вивчення історико-церковної проблематики в діяльності М.І. Петрова є найбільш ґрунтовна праця В.І. Ульяновського, в співавторстві з І.А. Карсим, «М.І. Петров. Скрижалі пам'яті»⁴⁴. У виданні опубліковано мемуарні та автобіографічні життєписи М.І. Петрова, які нині зберігаються в особовому архіві в ІР НБУВ⁴⁵. Згодом це видання було доповнене коментарями та додатками до кожної публікації документів з архіву вченого⁴⁶.

Такий аспект наукової творчості Петрова, як формування нумізматичного відділу в структурі ЦАМ КДА, розглянуто в монографії Г.А. Міщук. Авторка приділяє увагу становленню М.І. Петрова як фа-

хівця з нумізматики, музейного діяча та колекціонера на основі документів його експедицій, матеріалів описань приватних колекцій та листування з питань нумізматики⁴⁷.

Дослідниця історії КДА Н.А. Шип, розглядаючи зв'язки КДА з православним світом, відмічає доробок М.І. Петрова у вивченні взаємозв'язків між православними країнами, різних проявів релігійної полеміки, рухів, розколів тощо. Зокрема авторка акцентує на його праці «Начало греко-болгарской распри и возрождение болгарской народности»⁴⁸.

Початок ХХІ ст. є найбільш плідним у висвітленні творчості М.І. Петрова. Статті та розвідки розглядають життєвий шлях і творчість вченого через призму їхнього тематичного спрямування, дають змогу окреслити більш досліджені аспекти його спадщини і виявити маловідомі або й зовсім невивчені питання доробку вченого.

Цінна інформація про редакційно-видавничу діяльність М.І. Петрова подана в комплексному дослідженні православної преси в Україні 1900–1917 рр. А.А. Бойко. Вчена розглядає діяльність М.І. Петрова як редактора ВЕВ, КЕВ, висвітлює його співпрацю з редакціями багатьох періодичних видань, де він виступає не тільки як редактор, але і як один з найактивніших дописувачів. Зосереджуючи свою увагу на таланті М.І. Петрова як автора багатьох статей, що спромігся на сторінках часописів у популярній формі довести до читача ґрунтовні наукові проблеми, А.А. Бойко доводить, що саме на шпальтах православних періодичних видань (на жаль, світські авторкою не брались до уваги, виходячи з мети свого дослідження) віддзеркалилася сфера наукових інтересів М.І. Петрова⁴⁹. У статті С.В. Гаврилюк акцентується увага на процесі підготовки ґрунтовних пам'яткознавчих праць «Холмская Русь», «Подолія», «Волинь» за листуванням М.І. Петрова і П.М. Батюшкова⁵⁰.

Історія Церковно-історичного та археологічного товариства і Церковно-археологічного музею при Київській духовній академії в особі її секретаря та завідувача не була предметом спеціального розгляду в історико-книгознавчій літературі. Через призму вивчення історії ЦАТ і ЦАМ М.О. Федоренко в своїх публікаціях, присвячених писемним джерелам з історії ЦАТ і створенню фондів рукописів та стародруків ЦАМ⁵¹, висвітлює роль М.І. Петрова як секретаря ЦАТ і завідувача ЦАМ, зокрема в процесі розбудови ЦАТ і ЦАМ, в облаштуванні приміщень ЦАМ, комплектуванні його фондів, описуванні колекцій та ін.

Змістовною є робота К.К. Крайнього, присвячена постатям істориків Києво-Печерської лаври, видатним діячам культури України, в якій окремий розділ відводиться життєвому та творчому шляху М.І. Петрова. В контексті дослідження діяльності ЦАМ і ЦАТ при КДА автор у журналі «Лаврський альманах» за 2001 р. висвітлює плідну працю М.І. Петрова у справі формування, збереження та дослідження давніх церковних пам'яток⁵².

Досліджуючи історію колекції грецьких рукописів, Є.К. Чернухін окремо зупиняється на значенні видань каталогів М.І. Петрова «Описание рукописей Церковно-археологического музея при Киевской духовной академии» і «Описание рукописных собраний, находящихся в г. Киеве» для подальшого розвитку наукових досліджень, присвячених як рукописним колекціям міста Києва в цілому, так і особливостям окремих кодексів грецької рукописної спадщини. На його думку, «видання каталогів М.І. Петрова стало визначною подією в світі палеографії і піднесло історичні матеріали КДА зовсім на інший суспільний та науковий щабель»⁵³. Окремо відзначає роботи М.І. Петрова, присвячені дослідженню художнього оздоблення давніх грецьких Євангелій, зокрема Нікомідійського⁵⁴.

Отже, огляд історіографії показує, що найретельніше вивченим є літературознавчий доробок М.І. Петрова, зокрема його праці з історії української літератури. Більш досліджена музейницька діяльність вченого в контексті діяльності ЦАТ і ЦАМ при КДА та в справі формування, збереження та дослідження давніх церковних пам'яток. Окремі статті та розвідки присвячені працям з історії церкви, киевознавства, виданню пам'яток історії та культури і науковим працям з вивчення старовини.

Багато наукових праць висвітлюють життєвий шлях вченого, бібліографію його праць, окремі сторінки його діяльності та наукового доробку в галузі історико-філологічного джерелознавства, однак спеціальних наукових праць щодо діяльності М.І. Петрова як археографа, палеографа та бібліографа немає.

Окремі згадки про його роль в розвитку археографії та бібліотекознавства, що зустрічаються в різних працях, не спростовують цього твердження. Отож вивчення обраної нами теми становить самостійний науковий інтерес, оскільки археографічна школа М.І. Петрова, на відміну від джерелознавчої, заклала міцне підґрунтя для сучасних досягнень української камеральної та едиційної археографії.

Джерельна база дослідження Бібліотечна та архівна спадщина М.І. Петрова

Джерельну базу дослідження становлять архівні та опубліковані документи, тогочасна періодика, що складаються з матеріалів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського та відомчого архіву Бібліотеки, Центрального державного історичного архіву України в м. Києві, Відділу рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України, Відділу рукописів Російської національної бібліотеки.

На першому місці серед названих архівосховищ та рукописних відділів бібліотек України та Росії стоїть особовий фонд М.І. Петрова (№ 225, 993 од. зб.) в ІР НБУВ та документи з комплексних фондів ІР НБУВ – «Літературні матеріали»⁵⁵, «Історичні документи»⁵⁶ та «Листування»⁵⁷ обсягом 2527 од. зб. Загалом 3633 од. зб. Він складається з біографічних, наукових і творчих матеріалів, матеріалів службової та громадської діяльності М.І. Петрова та численної епістолярної спадщини вченого. Архів М.І. Петрова розглядається нами, як документальний комплекс, що об'єктивно відображає історико-культурний процес у його природному розвитку через особовий архів.

Архівні матеріали ІР НБУВ стосовно особистості М.І. Петрова також представлені в особових фондах Ф.І. Титова⁵⁸, С.І. Маслова⁵⁹, П.М. Попова⁶⁰, А.С. Криловського⁶¹, В.Ю. Данилевича⁶², М.Ф. Біляшівського⁶³, а також в архівних фондах «Архів Всеукраїнської-Української академії наук»⁶⁴, «Архів Київської духовної академії»⁶⁵, «Архів часопису «Киевская старина»»⁶⁶, «Архів часопису «Літературно-науковий вістника»»⁶⁷ та у відомчому архіві ІР НБУВ⁶⁸.

Отже, архівні матеріали М.І. Петрова в ІР НБУВ опинилися у різних фондах, як в окремих, пов'язаних походженням, так і в комплексних.

Більша частина архівних матеріалів М.І. Петрова відклалася в комплексних фондах ІР НБУВ за принципом розподілу рукописних фондів ВБУ на три великих відділи згідно з прийнятою в 1921 р. «Інструкцією по обліку та опрацюванню рукописних матеріалів», складеною Г. Житецьким⁶⁹, який входив тоді до складу спеціальної комісії при ВУАН, яка переглядала та оцінювала матеріали, запропоновані для придбання ВБУ⁷⁰. Побудова I, II та III комплексних фондів ІР НБУВ, що складаються як з груп, так і з окремих документів періоду формування й обліку в 20–30-ті роки ХХ ст., залишилася й донині, оскільки вона міцно

увійшла в науковий обіг, й руйнування цієї системи лише б ускладнило пошук рукописних матеріалів.

Початок опрацювання рукописної спадщини М.І. Петрова та його архіву у відділі рукописів Бібліотеки Академії наук УРСР припадає на 1938 р., коли 38 справ з архіву вченого увійшли до складу I фонду «Літературні матеріали». У 1980 р. співробітниками ІР НБУВ були доописані залишки архіву М.І. Петрова, тоді й був сформований особовий архівний фонд М.І. Петрова (ф. 225) обсягом у 993 справи, який охоплює хронологічні рамки від 1872 до 1919 рр.

Значний комплекс документів ЦДІАК України представлений фондами Київської духовної академії⁷¹, Церковно-історичного та археологічного товариства⁷², Київської духовної консисторії⁷³, Харківського історико-філологічного товариства⁷⁴, Канцелярії київського окремого цензора⁷⁵, попечителя Київського учбового округу⁷⁶, Колекції листів⁷⁷, особовими фондами М.Ф. Сумцова⁷⁸, О.С. Грушевського⁷⁹.

Деякі документи, зокрема листи, які стосуються діяльності Петрова в контексті історії створення і перших років діяльності Академії наук України, відклалися у фонді «Міністерство народної освіти та мистецтва Української держави»⁸⁰ ЦДАВО України.

Архівні матеріали ВР ІЛ представлені фондами І.Я. Франка⁸¹, О.Я. Кониського⁸², видавництва «Літературно-науковий вістник»⁸³.

Епістолярна спадщина М.І. Петрова зберігається у ВР РНБ і представлена особовими фондами П.М. і С.М. Батюшкових⁸⁴, І.В. Пом'яловського⁸⁵ та ін.

Документальні комплекси архівної спадщини М.І. Петрова

Архівна джерельна база дослідження складається з декількох документальних комплексів: біографічні матеріали, документи службової та громадської діяльності, наукові та творчі матеріали, епістолярна спадщина, рукописи та друквані праці інших осіб.

До першої групи джерел відносяться документи, які висвітлюють факти біографії М.І. Петрова, його родовід, сімейні зв'язки та ін. Стислий огляд життєпису вченого репрезентують автобіографія 1911 р.⁸⁶, рукописна автобіографія 1913 р.⁸⁷ і автобіографія, складена для «Біографічного словника діячів України при Українській академії наук» 1920 р.⁸⁸. Серед матеріалів цієї групи: атестат про закінчення КДА⁸⁹, дипломи, видані КДА про присвоєння ступеня доктора богослов'я і надання права ви-

кладання в Академії⁹⁰, дипломи почесного члена Російського археологічного товариства, Історичного товариства Нестора-літописця, Казанської, Київської, Петроградської, Московської духовних академій, члена Одеського товариства історії та старожитностей⁹¹, диплом члена-співробітника Російського географічного товариства⁹², повідомлення міністра внутрішніх справ про призначення М.І. Петрова дійсним статським радником, послужний список ученого⁹³, справа про звільнення зі служби⁹⁴, ювілейні адреси з 40 та 45-річчям наукової діяльності М.І. Петрова від студентів КДА, колег (1910–1917)⁹⁵, домашній духовний заповіт⁹⁶, родинні (документи дружини М.І. Петрова, Єлизавети Масальської, за 1844–1853 рр., некролог дочки вченого, В.М. Петрової), особові матеріали⁹⁷ тощо.

Серед опублікованих матеріалів мемуарного характеру М.І. Петрова важливе місце займають «Воспоминания старого археолога»⁹⁸, які розкривають його участь у створенні і формуванні унікальних колекцій ЦАМ та науково-дослідницькій діяльності ЦАТ і висвітлюють його роль як організатора ЦАТ і ЦАМ у пошуку, дослідженні та збереженні історико-культурної спадщини. Перша публікація «Воспоминаний старого археолога» з'явилася в 1918 р. на шпальтах часопису «Віра та держава» (тільки перших 29 сторінок рукопису)⁹⁹. У 1997 р. у виданні «Просемінарій. Медієвістика. Історія церкви, науки і культури» та в 2004 р. «Скрижалі пам'яті» було опубліковано це унікальне мемуарне джерело повністю¹⁰⁰.

Серед згаданих опублікованих джерел чільне місце займає документ автобіографічного характеру з фондів ІР, який відтворює біографічну схему формування особистості М.І. Петрова. Це – «Воспоминания и переписка к разным лицам. 1840–1882» обсягом 196 арк. (арк. 1–27 та 73–196 – автограф М.І. Петрова, арк. 28–72 – список невідомої особи)¹⁰¹ та спогади інших осіб. Зокрема, «Спомини про академіка М.І. Петрова» П.М. Попова і П.П. Кудрявцева¹⁰².

До другої групи відносяться джерела, що висвітлюють службову та суспільно-громадську діяльність вченого, у т.ч. його працю в КДА, роботу на посаді секретаря ЦАТ та завідувача ЦАМ, співпрацю з епархіальними історико-статистичними комітетами, вченими архівними комісіями, церковно-археологічними комітетами, давньосховищами, участь в організації та проведенні археологічних з'їздів тощо.

Архівні джерела, за якими можна простежити еволюцію поглядів, формування принципів збирацької діяльності і власне діяльність М.І. Петрова як секретаря ЦАТ і завідувача ЦАМ, – це, насамперед, записки М.І. Петрова до Ради КДА про діяльність як секретаря ЦАТ та

завідувача ЦАМ у відповідь на звинувачення А.О. Дмитрієвського¹⁰³, особиста думка М.І. Петрова про перетворення ЦАТ в ЦІАТ¹⁰⁴.

Окреме місце займають видання ЦАТ і ЦАМ, які в основному готувались М.І. Петровим. Це щорічні «Отчеты Церковно-археологического общества при Киевской духовной академии», які протягом 1874–1916 рр. друкувалися на сторінках ТКДА¹⁰⁵, а також окремі примірники та «Известия Церковно-археологического общества при Киевской духовной академии»¹⁰⁶. Інформацію про діяльність М.І. Петрова у комплектуванні новими надходженнями до музею, його науково-дослідницьку працю у вивченні та описуванні найцінніших колекцій ЦАМ можна віднайти, проаналізувавши тематику найцікавіших рефератів, які містилися на сторінках «Известий». Виходили «Известия» до 1895 р.

Джерела, які разом надають досить широке уявлення про визначну роль М.І. Петрова у становленні та розвитку ЦАТ і ЦАМ, а також у дослідженні питань духовної спадщини в цілому: «Записка о состоянии Церковно-археологического музея и Общества при Киевской духовной академии за первое десятилетие их существования»¹⁰⁷, «30-летие Церковно-исторического и археологического общества при Киевской духовной академии», «46-я годовщина Церковно-археологического общества и музея» М.І. Петрова¹⁰⁸, «30-летие Церковно-археологического музея при Киевской духовной академии» І.О. Бродовича¹⁰⁹, «Страничка из тридцатилетней истории Церковно-исторического и археологического общества» Ф.І. Титова¹¹⁰.

Джерела, що дають змогу окреслити особистий внесок ученого в розроблення статутів, нормативних актів, звітів, складання протоколів та іншої поточної документації цих установ: справи про заснування, статuti, перетворення¹¹¹, протоколи засідань¹¹², звітно-фінансова і діловодна документація (прибуткова-видаткова відомість, відомості про капітал, рахунки, розписки), реклами, акти перевірки ЦАМ¹¹³, листування з різними науковими установами та приватними особами¹¹⁴, щоденники находжень музейних предметів, книг і членських внесків в ЦАТ, списки рукописів ЦАМ¹¹⁵ та ін.

Джерела, які розкривають діяльність М.І. Петрова як члена Ради КДА від церковно-практичного відділення та члена Правління КДА: рекомендації М.І. Петрова для надання різних премій студентам та викладачам за наукові праці, відгуки на звіти студентів КДА про їхні наукові заняття¹¹⁶ тощо.

Документи, пов'язані з участю М.І. Петрова в бібліотечних комісіях КДА, репрезентують доповідні записки А.С. Криловського до М.І. Петрова та їх листування з приводу різних питань, які виникали під час складання систематичного каталогу бібліотеки КДА¹¹⁷, донесення бібліотечних комісій у складі М.І. Петрова, М.Ф. Ястребова, П.І. Ліницького та інших про результати проведення перевірки стану фундаментальної академічної бібліотеки, про підготовку до видання систематичного каталогу книг та схвалення його до друку¹¹⁸.

Широко представлені документи, пов'язані з участю М.І. Петрова в Комісії для розбору, описування і наукового опрацювання архіву Київської духовної консисторії (1898 р.)¹¹⁹.

Історію формування і стан бібліотечної та архівної спадщини вченого репрезентують: лист Комісаріату Головного управління мистецтв та національної культури М.І. Петрову з проханням допомогти пожертвуванням його творів ВБУ, мандат на одержання проданих ученим книжок для бібліотеки¹²⁰ та у справах відомчого архіву ІР НБУВ¹²¹. Джерелами вивчення складу і змісту бібліотечного зібрання М.І. Петрова є каталог книг і періодичних видань, які належать М.І. Петрову, складений 8 березня 1880 р.¹²², перелік книг, пожертвованих в бібліотеку КДА проф. М.І. Петровим¹²³, каталог книг «Petroviana»¹²⁴.

Матеріали, що стосуються участі вченого в археологічних з'їздах, представлені його щоденником та звітом про поїздку на V Археологічний з'їзд у Тифліс¹²⁵, справою про відрядження М.І. Петрова на X Археологічний з'їзд в Ригу, на IX – у Вільно, випискою з журналів засідання правління Академії про виплату М.І. Петрову грошей на поїздку на XII Археологічний з'їзд у Харків, на XIV Археологічний з'їзд у Чернігів¹²⁶ та ін.

Матеріали, що репрезентують участь вченого в науковому та громадському житті різних інституцій – установ, товариств, організацій, учбових закладів: Російського археологічного товариства, Російського географічного товариства¹²⁷, Історичного товариства Несторалітописця при Університеті св. Володимира¹²⁸, Подільського єпархіального історико-статистичного комітету¹²⁹, Полтавського церковного історико-археологічного комітету¹³⁰, Смоленського церковно-археологічного комітету¹³¹, Московського нумізматичного товариства¹³², Українського наукового товариства¹³³ та ін.

Серед джерел цієї групи представлені матеріали, що зафіксували інформацію про участь М.І. Петрова в спробі створення Археологічного інституту в Києві в 1909–1910 рр.¹³⁴

Матеріали, що дають важливі відомості про наукове та громадське життя вченого, його визнання вітчизняною і зарубіжною науковою громадськістю, про суспільні інтереси: справа про присудження М.І. Петрову звання екстраординарного професора (1871 р.), заслуженого ординарного професора (1895 р.)¹³⁵, повідомлення Радою Харківського університету про присвоєння йому вченого ступеня доктора російської мови та словесності¹³⁶, документи про нагородження його орденами Анни, Володимира, Станіслава, пам'ятними медалями і преміями¹³⁷, відзнаками за бездоганну службу¹³⁸, матеріали, які стосуються обрання М.І. Петрова почесним членом різних інституцій¹³⁹, справи та доповідні секретаря правління Академії про присудження М.І. Петрову премій імені митрополита Макарія, єпископа Канівського Сильвестра, Євгенієво-Румянцевську, за наукові праці¹⁴⁰, повідомлення міністра народної освіти та мистецтва про занесення вченого до списку членів Української академії наук¹⁴¹.

Окрема група документів – це справи фінансового характеру, які стосуються кошторису видань праць М.І. Петрова, його заява на отримання грошей на видання «Актів и документов»¹⁴², особисті розписки, квитанції, рахунки, повідомлення про гонорар за період 1880–1918 рр.¹⁴³ Третю групу джерел складають наукові, творчі, педагогічні матеріали: рукописи опублікованих та неопублікованих праць і літературних творів, матеріали, пов'язані з викладацькою діяльністю вченого в КДА, – конспекти лекцій, програми лекційних курсів, нотатки і підготовчі матеріали, бібліографічні замітки і рецензії М.І. Петрова. Серед них: «Очерки из истории украинской литературы XVII–XVIII вв.» (К., 1911, 532 с.; з авторськими правками)¹⁴⁴, «Киев, его святыни и памятники»¹⁴⁵, «Опыт реставрации плана Киева в «Тератургиме» А. Кальнофойского 1638 г.»¹⁴⁶, «Что такое искусство. Соч. графа Л.Н. Толстого», історико-топографічний огляд району Поділ м. Києва¹⁴⁷, «Киевская Академия»¹⁴⁸, матеріали до захисту докторської дисертації вченого¹⁴⁹, робочі матеріали – нотатки і виписки з рукописних і друкованих джерел з історії КДА¹⁵⁰, збірник документів і паперів XVII і XVIII ст., які відносяться до історії Києва та Київської академії¹⁵¹, лекції – курси лекцій з літератури, теорії словесності та з історії загальної літератури¹⁵², творчі – «Мои вирши (за 1877–1917 рр.)»¹⁵³, програми літературно-музичних вечорів та ін. Цінними є рецензії на праці Д.К. Вишневського, С.Т. Голубева, В.Г. Ляскоронського та інших¹⁵⁴, які дають можливість прослідкувати наукові інтереси та методи оцінки доробку вче-

ного. Цікавими є гумористичні вірші невідомих авторів з примітками М.І. Петрова¹⁵⁵.

Спогади та щоденники М.І. Петрова можна розглядати як його джерелознавчі та археографічні студії, присвячені питанням збирання та введення в науковий обіг рукописної та книжкової спадщини, що розкривають методику його дослідницької роботи. Зокрема, щоденник про поїздку в Подолію і Бессарабію¹⁵⁶, історико-археографічні розвідки М.І. Петрова «Из путешествия в северо-западный край» на сторінках КС¹⁵⁷. Останні характеризують найбільш значимі пам'ятки писемності з книгосховищ публічних, семінарських, монастирських, приватних бібліотек, архівів та музеїв старожитностей північно-західної частини Росії, які вчений виявив після поїздки по містах цього краю. Спомини М.І. Петрова, присвячені ректорам Академії Філарету (Філаретову), Феодосію (Олтаржевському), Сильвестру (Малеванському), Дмитрію (Ковальницькому)¹⁵⁸, висвітлюють історію академічного життя.

Джерела, які розкривають наукову роботу вченого над опрацюванням архівних фондів, виданням фундаментального джерельного комплексу актів і документів з історії КДА та наукових праць вченого, описом рукописних та музейних колекцій, публікаціями рукописних пам'яток: «Описание рукописей Церковно-археологического музея при Киевской духовной академии», «Описание рукописных собраний, находящихся в г. Киеве»¹⁵⁹, «Указатель Церковно-археологического музея»¹⁶⁰, «Альбом достопримечательностей Церковно-археологического музея при Киевской духовной академии»¹⁶¹; описи окремих колекцій: сорокінської колекції ікон, муравйовської колекції, леопардовської колекції¹⁶², опис колекції барона Шодуара¹⁶³; видання «Актов и документов, относящихся к истории Киевской Академии»¹⁶⁴; публікації рукописних пам'яток XVI–XVIII ст.: повчання преподобного Іова, ігумена почаївського¹⁶⁵, рукописна «четья» 1397 р. західно-руського походження, «Пасхальна вірша, говорена ніби запорожцями своєму гетьману року 1795», «Разговор Великороссии с Малороссией»; видання наукових праць вченого¹⁶⁶.

Четверта група джерел репрезентує епістолярну спадщину М.І. Петрова, де листам відводиться роль документа історичного, біографічного і творчого характеру. Найчисленніший комплекс листів зберігається в ІР НБУВ. Ця група представлена понад трьома тисячами документів від 830 кореспондентів.

За видовою класифікацією листи М.І. Петрова поділено на приватні та офіційні. Приватне листування в основному представлено родинним

листуванням, зокрема листами рідного брата М.І. Петрова – І.І. Вознесенського, фахівця з теорії історії церковного співу¹⁶⁷, в яких разом з інформацією на побутовому рівні віддзеркалюються і основні події, які відбувалися в громадській, службовій, збирацькій і археографічно-бібліотечній діяльності автора і адресата.

Численне офіційне листування представлено листами різних установ та організацій Росії, України, Білорусії, з якими співпрацював М.І. Петров. Серед них – церковно-археологічні: Бессарабське церковне історико-археологічне товариство; єпархіальні церковно-археологічні товариства; навчальні: Варшавський університет, Університет св. Володимира, Казанська духовна академія, Петроградська духовна академія, Литовська духовна семінарія, Волинська духовна семінарія; наукові: Імператорська академія наук, Українська академія наук, Українське наукове товариство (Київ), Наукове товариство імені Шевченка (Львів); духовні: Синод, Києво-Печерська Успенська лавра; бібліотечні: Публічна бібліотека, Одеське бібліографічне товариство при Новоросійському університеті, Тимчасовий комітет для заснування НБУ; історичні: Київське товариство старожитностей і мистецтв, Київське товариство охорони пам'ятників старовини та мистецтва, Історико-філологічне товариство Нестора-літописця при Університеті св. Володимира, Товариство дослідників мистецтв; археологічні: Московське археологічне товариство; нумізматичні: Московське нумізматичне товариство; географічні: Російське географічне товариство; архівні: Віленська комісія для розбору і видання давніх актів, численні губернські вчені архівні комісії та ін.

Але, виходячи з того, що кореспонденція М.І. Петрова є не лише джерелом до вивчення окремого періоду його життя і творчості, а й дає змогу простежити різні напрями багатоаспектних наукових інтересів, в результаті аналізу епістолярію виокремлено підгрупи листів за тематикою: колекції і зібрання ЦАМ (надходження, придбання, комплектування, атрибуція, формування, експонування); книгообмін і використання (позика) історичних документів; наукові консультації (археографія, архівознавство, книгознавство, джерелознавство); рецензування; бібліотечно-археографічна діяльність (бібліографічні та архівні пошуки, наукове опрацювання та публікація рукописних та архівних документів, складання описів, каталогів); зв'язки з різними товариствами, комісіями, установами, закладами, видавництвами і редакціями; археологічні з'їзди.

Серед кореспондентів М.І. Петрова такі видатні вчені – Д.В. Айналов, В.Б. Антонович, Д.І. Багалій, П.М. Батюшков, М.Ф. Біляшівський, М.П. Василенко, Д.К. Вишневецький, І.І. Вознесенський, В. Георгієвський, В.П. Горленко. Я.І. Горожанський, М.І. Городецький, М.С. Грушевський, М.П. Драгоманов, Г.П. Житецький, І.М. Каманін, М.І. Костомаров, О.М. Лазаревський, Ф.Г. Лебединцев, Л.С. Мацієвич, І.С. Нечуй-Левицький, О.П. Новицький, В.М. Перетц, А.О. Титов, П.С. Уварова, Т.Д. Флоринський, Б.І. Ханенко, Я.І. Щоголев, В.О. Яковлев та ін.

У відділі рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України зберігаються два листи М.І. Петрова до О.Я. Кониського¹⁶⁸.

У відділі рукописів Російської національної бібліотеки у фонді П.М. і С.М. Батюшкових (Помпей Миколайович (1811–1892) – історик, археолог; Софія Миколаївна (1821–1901) – його дружина) зберігаються листи М.І. Петрова до П.М. Батюшкова¹⁶⁹, редактора і видавця «Памятников русской старины в западных губерниях», стосовно виходу VII і VIII випусків «Памятников...», які присвячувалися історії Холмщини і Підляшшя. Як одному з відомих дослідників та знавців археографічних пам'яток Холмської Русі, П.М. Батюшков запропонував М.І. Петрову участь у підготовці цих пам'яткознавчих праць. Продовженням їхньої плідної співпраці стали ґрунтовні історичні праці М.І. Петрова «Холмская Русь», «Волынь», «Подоліе», «Белоруссия», «Бессарабия и Литва».

В особовому фонді І.В. Пом'яловського (1845–1906)¹⁷⁰ – відомого філолога, археолога, збирача рукописних книг і автографів письменників, професора Петербурзького університету, вченого секретаря імператорського Російського археологічного товариства, зберігаються листи М.І. Петрова, які торкаються питань з нумізматики, зокрема колекції монет ЦАМ, і мають консультаційний характер.

У Центральному державному історичному архіві України в м. Києві є п'ять листів М.І. Петрова в особових фондах М.Ф. Сумцова, О.С. Грушевського та фонді «Колекція листів»¹⁷¹.

У науковому архіві Національного заповідника «Софія Київська» в особовому архіві сина професора Петербурзької академії живопису А.В. Прахова – М.А. Прахова зберігається 41 документ 1881–1890 рр. про реставраційні роботи в київській Кирилівській церкві, серед яких є й листи М.І. Петрова².

До п'ятої групи віднесено рукописи, копії документів з різних архівів, які відклялися в архіві М.І. Петрова і розкривають наукову лабораторію вченого.

У II фонді «Історичні документи» ІР НБУВ відклялися 7 справ. Це оригінали документів 1759 р., які стосуються розвідок ученого з історії церков і монастирів білорусько-українських земель у складі Речі Посполитої для написання історико-красознавчої праці «Белоруссия». Джерельну цінність становлять документи, що відносяться до історії Слуцька, Пінська та інших міст Мінської губернії, які репрезентують справи про реставрацію, відновлення та будівництво церковних споруд. Зокрема, справа про видачу грамоти на репарацію занепакої Богоявленської церкви Пінського монастиря, одного з найдавніших монастирів, заснованого ще в XVI ст.¹⁷³, про збирання пожертвувань на будівництво в с. Жидозеров замість згорілої Свято-Покровської церкви нової церкви¹⁷⁴, про освячення церкви в с. Березець протопопії Туровської¹⁷⁵, про видачу в церкві Святих Дванадцяти Апостолів м. Слуцька нового антимикса¹⁷⁶, донесення ієрея Лазаря Вуйковича до Арсенія Могилянського¹⁷⁷. Під час збирання матеріалів з метою видання «Актів и документов» М.І. Петров робив копії документів з різних архівів, які потім відклялися в особовому архіві фондоутворювача, наприклад копії грамот 1620 і 1635 рр., які були надані Слуцькому братству Феофаном, патріархом Єрусалимським, та Петром Могилою, митрополитом Київським, з архіву Київської консисторії, XVII ст.¹⁷⁸

Примітки

¹ ІР НБУВ, ф. III, № 61832.

² Там само, № 13032.

³ Горленко В.П. Рец.: Н.И. Петров. Очерки истории украинской литературы XIX столетия // КС. – К., 1884. – № 4. – С. 664–672.

⁴ Франко І. Зібрання творів у п'ятдесяти томах. – К., 1986. – Т. 49: Листи. – С. 50, 138; Там само. – Т. 50. – С. 289, 310.

⁵ Франко І. Рец.: Н.И. Петров. Описание рукописных собраний, находящихся в г. Киеве // ЗНТШ. – 1898. – Т. XXV. – Кн. 5. – С. 23–26.

⁶ Погребенник Ф.П. Иван Франко та його бібліотека // Бібліотечний вісник. – К., 1997. – № 3. – С. 23–24.

⁷ Возняк М. Стара українська драма і новіші досліді над нею // ЗНТШ. – Львів, 1912. – Т. 112. – Кн. 6. – С. 139–191.

⁸ Грушевский М. Петров Н.И. Очерки из истории украинской литературы XVII и XVIII веков. Киевская искусственная литература XVII и XVIII вв., преимущественно драматическая. (Бібліографія) // ЗНТШ. – Львів, 1912. – Т. 107. – Кн. 1. – С. 184.

⁹ Резанов В.И. Новая книга о старой украинской драме. – Рец.: М.І. Петров «Очерки из истории украинской литературы XVII и XVIII веков. Киевская искусственная литература XVII и XVIII вв., преимущественно драматическая» // Русский филологический вестник. – СПб., 1912. – Т. LXVIII. – С. 245–254.

¹⁰ Дурдуківський В.Ф. Микола Іванович Петров // ЗІФСУНТ. – К., 1918. – Кн. XVII. – С. 5–22.

¹¹ Єфремов С.О. Дорогою синтезу // ЗІФВУАН. – К., 1923. – Кн. 2–3. – С. 89–110; Єфремов С.О. М.І. Петров як історик української літератури // ЗІФСУНТ. – К., 1918. – Кн. XVI. – С. 23–40; Єфремов С.О. Микола Іванович Петров. (Нотатка) [1918]. – ІР НБУВ, ф. X, № 18801, 2 арк.

¹² Єфремов С.О. Дорогою синтезу // ЗІФВУАН. – К., 1923. – Кн. 2–3. – С. 98.

¹³ Дорошенко Д.І. Огляд української історіографії. Державна школа. Історія. Політологія. Право. (Перевид., Прага, 1923). – К.: Українознавство», 1996. – С. 159–160.

¹⁴ Огієнко І.І. Українська церква: нариси з історії Української церкви: у 2 т. – К., 1993. – С. 212–225.

¹⁵ Огієнко І.І. Історія української літературної мови. – К., 1995. – С. 182.

¹⁶ Щербаківський Д.М. Микола Іванович Петров (1840–1921) // Зб. секції мистецтв УНТ. – К., 1921. – Т. 1. – С. 134–137; Щербаківський Д.М. Спис головніших праць акад. М.І. Петрова, щодо археології та історії мистецтва // Зб. секції мистецтв УНТ. – К., 1921. – Т. 1. – С. 145–147.

¹⁷ Біднов В.О. Спомини про Миколу Петрова // Літературно-науковий вістник. – Львів, 1924. – Кн. XI (Т. LXXXVII). – С. 125–137.

¹⁸ Біднов В.О. Праці академіка Миколи Петрова з історії українського письменства // Книголюб. – Прага, 1929. – № 1/2. – С. 1–18.

¹⁹ Свенціцький І.С. Українська старовина в Київському Церковно-археологічному Музеї // ЗІФСУНТ. – К., 1918. – Кн. XVII. – С. 87–91.; Свенціцький І.С. Про музеї і музейництво (нариси і замітки). – Львів, 1920. – 87 с.

²⁰ Широцький К.В. Хто був автором плану Києва 1638 р. // ЗІФСУНТ. – К., 1918. – Кн. XVII. – С. 98–102.

²¹ Петров Н. Записка о своей деятельности как секретаря Церковно-археологического общества и заведующего Музеем в ответ на обвинения профессора А.А. Дмитриевского (1898). – ІР НБУВ, ф. 225, № 571, арк. 2.

²² Історія міст і сіл України: в 26 т.: Волинська область. – К., 1970. – С. 94, 96.; Там само, Вінницька область. – К., 1972. – С. 21, 23, 413, 438, 469, 481, 482, 534, 608, 680, 701.; Там само, Ровенська область. – К., 1973. – С. 15.

²³ Білецький О.І. Шлях розвитку доживтєвого українського літературознавства: від давнини до сучасності: у 2 т. – К., 1960. – Т. 1. – С. 41–43.

²⁴ Комишанченко М.П. Українське літературознавство в другій половині XIX ст. // Вісник Київського університету. Серія філології та журналістики. – К., 1961. – Вип. 2. – С. 7–8.

- ²⁵ Зотова К. Знаний і самобутній // Літературна Україна. – К., 1970. – № 33. – С. 4.
- ²⁶ Білецький О.І. Зародження драматичної літератури на Україні: збір праць: у 5 т. – К., 1965. – Т. 1. – С. 312–313.
- ²⁷ Каргер М.К. Древний Киев. – М.; Ленинград, 1958. – Т. 2. – С. 46–47.
- ²⁸ Толочко П.П. Исторична топографія стародавнього Києва. – К.: Наукова думка, 1970. – С. 16.
- ²⁹ Микитась В.Л. Літописець Києва (М.І. Петров) // Вечірній Київ. – К., 1990. – 13 квітня.
- ³⁰ Бухальська М.А. Микола Іванович Петров і Київська духовна академія // КС. – К., 2002. – № 6. – С. 135–141; Бухальська М.А. Наукова діяльність та історико-культурна спадщина Миколи Петрова (друга половина XIX – початок XX ст.) : дис. ... канд. іст. наук. – К., 2006. Баженов Л.В. Историчне краєзнавство Правобережної України в XIX – на початку XX століть: Становлення. Історіографія. Біобібліографія. – Хмельницький, 1995. – 255 с.
- ³¹ Микитась В.Л. Літературознавець, історик, археолог (М.І. Петров) // Друг читача. – 1990. – № 16. – 79 с.
- ³² Академік Микола Іванович Петров. 1840–1921. Біобібліографія / упоряд. В.Л. Микитась, Н.Д. Микитась. – К., 1994. – 79 с.
- ³³ Петров Микола Іванович // УРЕ. – К., 1963. – Т. 11. – С. 119; Петров Микола Іванович // Історія Академії наук Української РСР. – К., 1982. – С. 707; Петров Микола Іванович // Радянська енциклопедія історії України: у 4 т. – К., 1971. – Т. 3. – С. 375–376; Петров Микола Іванович // УРЕ. – К., 1982. – Т. 8. – С. 300; Петров Микола Іванович // УРЕС: у 3 т. – К., 1987. – Т. 2. – С. 662; Петров Микола Іванович // Энциклопедический словарь / Ф.А Брокгауз, И.А. Ефрон. – СПб., 1898. – Т. 23. – С. 463; Петров Николай Иванович // КЛЭ. – М., 1968. – С. 726; Петров Николай Иванович // БСЭ. – М., 1975. – Т. 19. – С. 484; Петров Николай Иванович // История Академии наук Украинской ССР. – К., 1979. – С. 720.
- ³⁴ Видатні вчені Національної академії наук України. Особові архівні та рукописні фонди академіків і членів-кореспондентів у Національній бібліотеці України імені В.І. Вернадського (1918–1998): путівник / уклад. О.С. Боляк, Т.І. Воронкова, С.Г. Даневич та ін. – К., 1998. – С. 77–79.
- ³⁵ Заремба С.З. Церковно-історичне та археологічне товариство в Києві // КС. – К., 1995. – № 1. – С. 82–89.
- ³⁶ Заремба С.З. Українське пам'яткознавство: історія, теорія, сучасність. – К., 1995. – С. 102–117.
- ³⁷ Шаріпова Л.В. З історії рукописного зібрання ЦАМ при КДА // Рукописна та книжкова спадщина України. – К., 1993. – Вип. 1. – С. 123–134.
- ³⁸ Шульц І.В. До історії формування колекції живопису Києво-Печерського заповідника // Мистецька спадщина. Матеріали та дослідження. – К., 1993. – С. 3–15.

³⁹ Земський Ю.С. Матеріали Інституту рукописів ЦНБ НАН України ім. В.І. Вернадського про діяльність Ю.Й. Сіцінського // Поділля і Волинь у контексті історії українського національного відродження. – Хмельницький, 1995. – С. 292–294.

⁴⁰ Петров Н.И. Киевский военный некрополь // Военно-исторический вестник. – К., 1910. – № 6. – С. 10–20.

⁴¹ Проценко Л.А. Історія Київського некрополя. – К., 1995. – С. 71.

⁴² Ульяновський В.І. «Третя складова» історико-церковної школи Київської духовної Академії (Замість післямови) // Просемінарії. Медієвістика. Історія церкви, науки і культури. – К., 1997. – Вип. 1. – С. 134–144.

⁴³ Там само, с. 143.

⁴⁴ Петров Микола. Скрижалі пам'яті / упоряд. В. Ульяновський, І. Карсим. – К., 2003. – 336 с. (Пам'ятки історичної думки України).

⁴⁵ ІР НБУВ, ф. 225, № 1–3, 980–982.

⁴⁶ Петров Микола. Скрижалі пам'яті / упоряд. В. Ульяновський. – К., 2003. – 270 с.

⁴⁷ Мішук Г.А. Бібліотечні колекції з історії нумізматики ХІХ – початку ХХ століття в фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського – К., 2006. – С. 49–58.

⁴⁸ Шип Н.А. Зв'язки Київської духовної академії з православним світом // Проблеми історії України ХІХ – початку ХХ століття: зб. наук. пр. – К., 2000. – С. 228–239; Шип Н.А. Київська духовна академія в культурно-освітньому просторі України (1819–1919). – К., 2010. – 436 с.

⁴⁹ Бойко А.А. Преса православної церкви в Україні 1900–1917 рр. Культура. Суспільство. Мораль. – Д., 2002. – С. 285–288.

⁵⁰ Гаврилук С.В. Дослідження з історії Холмщини і Підляшшя (за листами М. Петрова до П. Батюшкова // Архіви України. – 2001. – № 1–2. – С. 32–42.

⁵¹ Федоренко М. Писемні джерела з історії Церковно-історичного та археологічного товариства при Київській духовній академії // Студії з архівної справи та документознавства. – К., 2003. – Т. 9. – С. 88–90; Федоренко М. Діяльність Церковно-археологічного товариства при Київській духовній академії зі створення фондів рукописів та стародруків Церковно-археологічного музею 1874–1877 рр. // Студії з архівної справи та документознавства. – К., 2001. – Т. 7. – С. 32–34.

⁵² Крайній К.К. Історики Києво-Печерської лаври ХІХ – початку ХХ століть. – К., 2000. – 240 с.; Крайній К.К. Київське Церковно-історичне та археологічне товариство. 1872–1920 // Лаврський альманах: зб. наук. пр. – Вип. 4. Спецвипуск 1. – К., 2001. – 104 с.

⁵³ Чернухін Є.К. Грецька рукописна спадщина в Києві. Історіографія та огляд матеріалів ІV–ХХ ст. – К., 2002. – С. 16.

⁵⁴ Там само, с. 38–39.

⁵⁵ ІР НБУВ, ф. І, № 583, 4333, 6573–6610, 11063, 11067, 12516, 12476, 12492, 12414, 12517, 12518, 46102, 48736.

- ⁵⁶ Там само, ф. II, № 113, 423–428, 4262.
- ⁵⁷ Там само, ф. III, № 7874, 12133–12167, 12176, 12180–12217, 12228–12354, 12355–12372, 12380–12384, 12397–12408, 12415–12434, 12438–12457, 12462–12475, 12479–12481, 12500, 12512–12513, 12520–12564, 12568–12587, 12590–12608, 12611–12743, 12755–12765, 12801–12905, 12930–12931, 12969, 12977–12979, 12988–13004, 13015–13020, 13031–13034, 13195–13196, 13228–13241, 13352–13353, 13407–13446, 13506–13514, 13593, 13618–13706, 13747–13766, 13829–13831, 13857–13859, 13867–13871, 13912–13916, 13984–13986, 13994–14001, 14024–14037, 14089–14092, 14106, 14119–14129, 14164–14165, 14173–14191, 14192–14196, 14201–14208, 14210, 14216–14217, 14237, 14244–14245, 14249–14250.
- ⁵⁸ Там само, ф. 175, № 1877.
- ⁵⁹ Там само, ф. 33, № 788–789, 975, 978, 1329, 3192, 2807.
- ⁶⁰ Там само, ф. 285, № 1363, 1934, 1961, 1964, 7089–7093, 7052, 7062, 7063, 7068, 7070, 7071.
- ⁶¹ Там само, ф. 184, № 9, 49, 67, 85–86, 104, 143–144.
- ⁶² Там само, ф. XXIX, № 516–529, 532–534, 536.
- ⁶³ Там само, ф. XXXI, № 1564–1567.
- ⁶⁴ Там само, ф. X, № 2620–2622, 4865, 5996, 5997, 18801.
- ⁶⁵ Там само, ф. 160, № 185–228, 620, 875–878, 2656–2660, 2662, 2754–2757, 2827–2850, 2876, 2899, 2965.
- ⁶⁶ Там само, ф. 112, № 230.
- ⁶⁷ Там само, ф. 246, № 138.
- ⁶⁸ Архів ІР НБУВ, оп. 1, од. зб. 40, арк. 18, 26–27, 40–42; оп. 1, од. зб. 41, арк. 75–84; оп. 1, арк. 15.
- ⁶⁹ ІР НБУВ, ф. 33, № 2807.
- ⁷⁰ Збірник праць Комісії для вироблення законопроекту про заснування УАН у Києві. – К., 1919. – С. 2–8.
- ⁷¹ ЦДІАК України, ф. 711, оп. 1, спр. 7839, 7972, 8301, 8389, 8659, 8781, 8933, 9038, 9097, 9209, 9296, 9430, 9524, 9604, 9686, 9935, 10946; оп. 3, спр. 917, 967, 1033, 1097, 1147, 1175, 1228, 1364, 1526, 1597, 1645, 1677, 1733, 1882, 1936, 1951, 2011, 2015, 2059, 2087, 2124, 2230, 2233, 2252, 2263, 2317, 2314, 2318, 2370, 2387, 2388, 2411, 2423, 2587, 2640, 2716, 2783, 2883, 3080, 3170, 3175, 3300, 3344, 3751, 3557, 3798.
- ⁷² Там само, ф. 1396, оп. 1, спр. 2, 3, 4, 9, 10, 11, 14, 16, 17, 19, 20, 25, 28–31, 33, 37, 39, 41, 44, 45, 47, 48, 50, 53, 57, 60, 61, 65, 67, 68, 70, 71, 74, 76, 77, 78, 80, 90, 92–95, 98, 101, 103, 104.
- ⁷³ Там само, ф. 127, оп. 1023, спр. 559.
- ⁷⁴ Там само, ф. 2017, оп. 1, спр. 686–718.
- ⁷⁵ Там само, ф. 294, оп. 1, спр. 173, 175.
- ⁷⁶ Там само, ф. 707, оп. 87, спр. 6095, арк. 27–95; оп. 294, спр. 95.
- ⁷⁷ Там само, ф. 1271, оп. 1, спр. 4, арк. 1.

- ⁷⁸ Там само, ф. 2052, оп. 1, спр. 906, спр. 203, арк. 1–2.
- ⁷⁹ Там само, ф. 1235, оп. 1, спр. 304, арк. 72–74.
- ⁸⁰ ЦДАВО України, ф. 2201, оп. 1, спр. 135, арк. 18.
- ⁸¹ ВР ІЛ, ф. 3, № 800.
- ⁸² Там само, ф. 77, № 125, арк. 288, 289.
- ⁸³ Там само, ф. 78, № 487.
- ⁸⁴ ВР РНБ, ф. 52, спр. 185.
- ⁸⁵ Там само, ф. 608, оп. 1, спр. 1117, арк. 4–7, 15–18, 33–33 зв., 49–53.
- ⁸⁶ ВР ІЛ, ф. 78, № 487.
- ⁸⁷ ІР НБУВ, ф. 175, № 1877.
- ⁸⁸ Там само, ф. X, № 5996–5997, № 4865, арк. 33–34.
- ⁸⁹ Там само, ф. 225, № 12.
- ⁹⁰ Там само, № 21–22, 2 арк.; ЦДІАК України, ф. 711, оп. 3, спр. 917, 1147.
- ⁹¹ ІР НБУВ, ф. 225, № 19, 20, 23, 24, 26, 27, 29–31.
- ⁹² Там само, № 32.
- ⁹³ ЦДІАК України, ф. 711, оп. 1, спр. 10946.
- ⁹⁴ Там само, оп. 3, спр. 3344.
- ⁹⁵ ІР НБУВ, ф. III, № 12516, 12476, 12492, 12414, 12517, 12518.
- ⁹⁶ Там само, ф. 225, № 51.
- ⁹⁷ Там само, ф. I, № 6610, додатки до № 6573–6610.
- ⁹⁸ Там само, № 11063, с. 27–111.
- ⁹⁹ Петров Н. Воспоминание старого археографа // Віра та держава. Видання міністерства сповідань у Києві. – К., 1918. – № 5, 7, 10, 11.
- ¹⁰⁰ Академік Микола Іванович Петров (1840–1921). Воспоминания старого археолога // Просемінарій. Медієвістика. Історія церкви, науки і культури. – К., 1997. – Вип. 1. – С. 93–134; Петров Микола. Скрижалі пам'яті / упоряд. В. Ульяновський, І. Карсим. – К., 2003. – С. 107–143.
- ¹⁰¹ Петров Микола. Скрижалі пам'яті / упоряд. В. Ульяновський, І. Карсим. – К., 2003. – С. 145–299; ІР НБУВ, ф. 225, № 1.
- ¹⁰² ІР НБУВ, ф. 285, № 1363.
- ¹⁰³ Там само, ф. 225, № 571.
- ¹⁰⁴ Там само, № 566.
- ¹⁰⁵ Отчеты Церковно-археологического общества при Киевской духовной академии за 1874–1915 гг. // ТКДА. – К., 1874–1916.
- ¹⁰⁶ Известия Церковно-археологического общества при Киевской духовной академии за 1878–1894 гг. // ТКДА. – К., 1878–1894.
- ¹⁰⁷ Петров Н.И. Записка о состоянии Церковно-археологического музея и общества при Киевской духовной академии за первое десятилетие их существования // ЧЦИАО. – К., 1883. – Вип. 1. – С. 3–19.
- ¹⁰⁸ Петров Н.И. 30-летие Церковно-исторического и археологического общества при Киевской духовной академии // ЧЦИАО. – К., 1904. – Вип. 5. – С. 1–18.
- ¹⁰⁹ Бродович И.А. 30-летие Церковно-археологического музея при Киевской духовной академии // ЧЦИАО. – К., 1904. – Вип. 5. – С. 26–48.

¹¹⁰ Титов Ф.И. Страничка из тридцатилетней истории Церковно-исторического и археологического общества при Киевской духовной академии // ЧЦИАО. – К., 1904. – Вып. 5. – С. 19–25.

¹¹¹ ЦДІАК України, ф. 711, оп. 3, спр. 967; ф. 1396, оп. 1, спр. 2, 9, 71, 76, 77.

¹¹² Там само, ф. 1396, оп. 1, спр. 3, 4, 10, 19, 33, 45, 57, 61, 68, 101, 104, 92–95.

¹¹³ ІР НБУВ, ф. 225, № 572–581, 585.

¹¹⁴ ЦДІАК України, ф. 1396, оп. 1, спр. 11, 14, 16, 17, 20, 25, 28–31, 37, 39, 41, 44, 47, 48, 50, 53, 60, 65, 67, 70, 74, 80, 90, 93, 98, 103; ІР НБУВ, ф. 160, № 875–878, 151, 129, 132; ф. 225, № 101, 105, 156, 190, 194, 195, 197, 210–213, 401, 403, 416, 473–474, 484–489, 496–502, 512, 545–547, 554, 586–841.

¹¹⁵ ІР НБУВ, ф. I, № 6602–6607, 6 книг; ф. 160, № 620, 2850, 2965.

¹¹⁶ ЦДІАК України, ф. 711, оп. 3, спр. 1936, 2015, 2059, 2087, 2370, 2387, 2388.

¹¹⁷ ІР НБУВ, ф. 184, № 67, 85–86, 143–144.

¹¹⁸ ЦДІАК України, ф. 711, оп. 1, спр. 2230, 8781, 8933, 9038.

¹¹⁹ ІР НБУВ, ф. III, № 12930–12931; ЦДІАК України, ф. 127, оп. 1023, спр. 559.

¹²⁰ ІР НБУВ, ф. 225, № 396, 397, 415.

¹²¹ Архів ІР НБУВ, оп. 1, од. зб. 40, арк. 18, 26, 27.

¹²² ІР НБУВ, ф. I, № 6609.

¹²³ Архів ІР НБУВ, оп. 1, од. зб. 40, арк. 40–42; од. зб. 41, арк. 75–84; оп. 1, арк. 15.

¹²⁴ ІР НБУВ, ф. I, № 6608.

¹²⁵ Там само, № 6574, 6575.

¹²⁶ ЦДІАК України, ф. 711, оп. 1, спр. 8389, 9097, 9604; оп. 3, спр. 2124.

¹²⁷ ІР НБУВ, ф. 225, № 32, 186–188.

¹²⁸ Там само, № 19, 237–283.

¹²⁹ Там само, № 134–140; ф. III, № 13747–13766.

¹³⁰ Там само, ф. 225, № 141–145.

¹³¹ Там само, № 197–200.

¹³² Там само, № 460–472.

¹³³ Там само, № 518–542.

¹³⁴ Там само, ф. ХХІХ, № 516–529, 532–534, 536; ф. III, № 12977–12979; ЦДІАК України, ф. 707, оп. 294, спр. 95, ф. 711, оп. 3, спр. 917.

¹³⁵ ЦДІАК України, ф. 711, оп. 3, спр. 1147, 2263.

¹³⁶ ІР НБУВ, ф. 225, № 33–34.

¹³⁷ ІР НБУВ, ф. 225, № 29–31; ЦДІАК України, ф. 711, оп. 1, спр. 7972, 8301; оп. 3, спр. 1033, 1097.

¹³⁸ ІР НБУВ, ф. 225, № 45; ЦДІАК України, ф. 711, оп. 1, спр. 9430.

¹³⁹ ІР НБУВ, ф. 225, № 101, 105, 156, 190, 194, 195, 197, 210–213, 401, 403, 416, 473–474, 484–489, 496–502, 512, 545–547, 554, 586–841.

¹⁴⁰ ЦДІАК України, ф. 711, оп. 1, спр. 8659, 9296, 9524, 9686, 9935; оп. 3, спр. 2011.

- ¹⁴¹ ІР НБУВ, ф. 225, № 415.
- ¹⁴² ЦДІАК України, ф. 711, оп. 1, спр. 9209; оп. 3, спр. 2640, 2716, 2783, 2883, 3080, 3175, 3300.
- ¹⁴³ ІР НБУВ, ф. 225, № 52–53.
- ¹⁴⁴ Там само, № 10.
- ¹⁴⁵ Там само, № 6.
- ¹⁴⁶ Петров Н.И. Опыт реставрации плана Киева в «Тератургиме» А. Кальнофойского 1638 года: с таблицей рисунков // ИОРЯС. – 1918. – Т. XXIII. – Кн. 1. – С. 65–88; Петров Н.И. Еще о плане Киева в «Тератургиме» А. Кальнофойского 1638 г. – ІР НБУВ, ф. 1, № 6578, 11067.
- ¹⁴⁷ ІР НБУВ, ф. 1, № 6584.
- ¹⁴⁸ Там само, ф. 225, № 5.
- ¹⁴⁹ Там само, ф. 1, № 6589.
- ¹⁵⁰ Там само, № 6573.
- ¹⁵¹ Там само, ф. 160, № 185–228.
- ¹⁵² Там само, ф. 1, № 6579, 6586, 6593.
- ¹⁵³ Там само, № 583.
- ¹⁵⁴ Там само, ф. 90, № 38.
- ¹⁵⁵ Там само, ф. II, № 113.
- ¹⁵⁶ Там само, ф. I, № 6576.
- ¹⁵⁷ Петров Н.И. Из путешествия в северо-западный край // КС. – К., 1889. – № 2. – С. 464–476; Там само, № 3. – С. 705–716; Там само, № 4. – С. 174–184; Там само, № 6. – С. 314–340.
- ¹⁵⁸ ІР НБУВ, ф. 225, № 2, 3.
- ¹⁵⁹ ІР НБУВ, ф. 33, № 788, 789; ЦДІАК України, ф. 711, оп. 3, спр. 1951.
- ¹⁶⁰ ЦДІАК України, ф. 1396, оп. 1, спр. 10.
- ¹⁶¹ ІР НБУВ, ф. 225, № 230.
- ¹⁶² Петров Н.И. Альбом достопримечательностей Церковно-археологического музея при Киевской духовной академии. – Вып. 1. Коллекция Синайских и Афонских икон преосвященного Порфирия Успенского. – К., 1912. – 16 с.; Петров Н.И. Альбом достопримечательностей Церковно-археологического музея при Киевской духовной академии. Вып. 2. Сорокинско-филаретовская коллекция икон разных пошибов и писем. – К., 1913. – 37 с.; Петров Н.И. Коллекции древних предметов и монет, пожертвованных Церковно-археологическому музею при Киевской духовной академии Н.А. Леопардовым // ТКДА. – К., 1895. – № 2. – С. 1–82; Петров Н.И. Коллекция древних восточных икон и образчиков древней книжной живописи, завещанные преосвященным Порфирием (Успенским) Церковно-археологическому обществу при Киевской духовной академии // ТКДА. – К., 1886. – № 9–10; Петров Н.И. Японская коллекция в Церковно-археологическом музее // КЕВ. – К., 1881. – № 12.
- ¹⁶³ Петров Н.И. Библиотека барона Шодуара и вновь открытое древнее изображение св. Бориса и Глеба и может быть св. Владимира // КС. – К., 1888. –

№ 8. – С. 33–39; Известия ЦАО при КДА за июнь 1888 г. // ТКДА. – К., 1888. – Т. 3. – С. 135–143; Петров Н.И. Коллекции барона Шодуара... в м. Ивнице, Житомирского уезда // КС. – К., 1888. – № 8.

¹⁶⁴ Акты и документы, относящиеся к истории Киевской Академии / с введ. и прим. Н.И. Петрова. – К., 1910–1915. – Отделение 2: 1796–1869 гг. – Т. 1–4; ІР НБУВ, ф. III, № 12988–13004, 14201–14208; ЦДІАК України, ф. 711, оп. 3, спр. 2640, 2716, 2783, 2883, 3080, 3175, 3300.

¹⁶⁵ «Пчела Почаевская». Изборник назидательных поучений и статей, составленных и списанных преподобным Иовом, игуменом Лавры Почаевской (1581–1651), изданный в переводе с славянского на русский язык, по собственной рукописи преподобного, под редакцией профессора Киевской духовной академии Н.И. Петрова. – Почаев, 1884.

¹⁶⁶ Рукописная «четья» 1397 года западнорусского происхождения // Русский филологический вестник. – СПб., 1881. – № 3. – С. 53–57; Дополнение «Разговор Великокоросии с Малороссией» // КС. – К., 1882. – № 7. – С. 137–148.

¹⁶⁷ ІР НБУВ, ф. III, № 12568–12587, 12611–12732, 14173–14191.

¹⁶⁸ ВР ІЛ, ф. 77, № 125, арк. 288, 289.

¹⁶⁹ ВР РНБ, ф. 52, спр. 185.

¹⁷⁰ Там само, ф. 608, оп. 1, спр. 1117, арк. 4–7, 15–18, 33–33 зв., 49–53.

¹⁷¹ ЦДІАК України, ф. 2052, оп. 1, спр. 906, ф. 1271, оп. 1, спр. 4, ф. 1235, оп. 1, спр. 304.

¹⁷² Марголина И. Новые данные о Киево-Кирилловской церкви // Просемінарій. Медієвістика. Історія церкви, науки і культури. – К., 2008. – С. 445.

¹⁷³ ІР НБУВ, ф. II, № 427.

¹⁷⁴ Там само, № 424.

¹⁷⁵ Там само, № 425.

¹⁷⁶ Там само, № 426.

¹⁷⁷ Там само, № 428.

¹⁷⁸ Там само, ф. 225, № 8.

ЖИТТЄВИЙ ТА НАУКОВИЙ ШЛЯХ М.І. ПЕТРОВА: ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДУ, ОСНОВНІ ЕТАПИ СТАНОВ- ЛЕННЯ ВЧЕНОГО ЯК ДОСЛІДНИКА ПИСЕМНИХ ПАМ'ЯТОК

Життєвий шлях М.І. Петрова коротко висвітлювався такими дослідниками, як М.І. Городецький, В.О. Біднов, В.Ф. Дурдуківський, С.О. Єфремов, Д.М. Щербаківський, В.Л. Микитась, Н.Д. Микитась, К.К. Крайній, В.І. Ульяновський, відомості про вченого популяризувалися в численних енциклопедіях та довідниках.

У праці В.Л. Микитася та Н.Д. Микитась досить повно розглянуто основні етапи життя М.І. Петрова та вперше наведено бібліографію його праць. Поява публікацій листування видатного вченого та його споми-нів на початку ХХІ ст. в науковій літературі свідчить про невгаслий ін-терес до цієї неординарної особистості на теренах сучасної науки. Склад-ність дослідження наукового життя М.І. Петрова пояснюється надзвичай-но широким колом його наукових інтересів, яке обіймало різні галузі іс-торичних та філологічних дисциплін. Упродовж шістдесяти років свого науково-педагогічного і творчого життя М.І. Петров досліджував давню і нову українську літературу та культуру, історію, археографію, етнографію, славістику, бібліографію, образотворче мистецтво, фольклор, іконо-графію, нумізматику, храмобудівництво. Він вдало поєднував свої різно-бічні інтереси, чим зробив помітний внесок у розвиток названих наук.

Окремо слід згадати книгознавчу діяльність М.І. Петрова, що проя-вилась у вивченні, збиранні й описуванні старожитностей та рукописно-книжкової спадщини, чому сприяло завідування ЦАМ при КДА протя-гом чотирьох десятиліть. Музей став одним з центрів наукового жит-тя як в Україні, так і в Російській державі і мав важливе значення не лише для вищої духовної, але й світської освіти. У 1905 р. його коле-га І.О. Бродович відмічав: «...київські університетські філологи, за їх-нім відвертим зізнанням, ніяк не можуть обходитися без Вас і музею»¹. Важливе значення мають також наукові твори дослідника, присвячені рукописно-книжковій спадщині, які були опубліковані за життя мізер-ними тиражами і деякі стали бібліографічними раритетами, і, на жаль, так і не перевидавалися жодного разу. Цей пласт діяльності М.І. Петро-ва залишився непоміченим для його біографів.

За 60-річну педагогічну та наукову діяльність він був нагороджений орденами Анни, Володимира і Станіслава, багатьма пам'ятними медалями, обирався дійсним і почесним членом понад 40 різних установ, товариств, навчальних закладів, комітетів, комісій Росії, України, Білорусії. Серед цих інституцій:

– *церковно-археологічні*: Церковно-історичне товариство при Київській духовній академії, Церковне історико-археологічне товариство Казанської єпархії, Подільське церковне історико-археологічне товариство, Бессарабське церковно-історичне та археологічне товариство, Курське єпархіальне історико-археологічне товариство, Смоленський церковно-археологічний комітет, Полтавський церковний історико-археологічний комітет, Псковський церковний історико-археологічний комітет, Ростовський музей церковних старожитностей, Мстиславський музей старожитностей (Могильовська губернія) та ін.;

– *археологічні*: Російське археологічне товариство, Московське археологічне товариство, Петербурзький археологічний інститут, Російський археологічний інститут в Константинополі, Полтавська археологічна комісія, Чернігівська вчена археологічна комісія та ін.;

– *історико-літературні*: Одеське товариство історії і старожитностей, Історичне товариство Нестора-літописця, Історико-літературне товариство при Київському і Московському університетах, Київське товариство пам'яток давнини і мистецтва, Центральний комітет охорони пам'яток старовини і мистецтва України та ін.;

– *архівні*: Комісія для розбору давніх актів, Курська, Смоленська, Тамбовська, Нижньогородська, Орловська, Володимирська, Чернігівська, Вітебська архівні комісії та ін.;

– *бібліографічні*: Одеське бібліографічне товариство при Новоросійському університеті;

– *наукові*: Українське наукове товариство у Києві, Наукове товариство імені Шевченка у Львові, Петроградська академія наук, Українська академія наук, Російське географічне товариство та ін.;

– *духовні*: Православне Свято-Володимирське товариство, Холмське Православне Свято-Богородицьке братство, Київська, Казанська, Московська, Петроградська духовні академії та ін.

Оприлюднено частину особового архівного фонду М.І. Петрова, а бібліотека як лабораторія вченого зовсім не вивчалася.

Шлях становлення М.І. Петрова як ученого

Родовід, дитячі роки, навчання в Макаріївському духовному училищі (1850–1856)

Початок життєвого шляху М.І. Петрова – типовий для дітей духовенства: по-перше, навчання в духовній школі; по-друге, глава родини передавав власне місце служби й дім з господарством одному з синів. Цікавою є сімейна хроніка та історія села Вознесенського (тепер Костромська обл., Росія) і сусідніх сіл, яку склав М.І. Петров за спогадами. Історичні відомості і легенди про рідне село, характер занять, побуту та звичаїв місцевих жителів, особливості говірки він подає разом зі спогадами про близьких йому людей – матір, брата Федора, діда. М.І. Петров розпочинає хроніку генеалогічним дослідженням свого роду. «Мої предки по батьку, – пише він, – здається, давно оселилися в Вознесенському, передаючи церковні посади у спадщину один одному»². Шукаючи цього підтвердження, в 1860 р. він переглядає в диякона Кирила Орлова старі церковні папери і знаходить іменні списки сімейств Вознесенської парафії XIII ст. Але виявити в цих списках своїх предків допитливому молодому досліднику не вдалося, бо парафіяни були записані тільки за іменами та іменами по батькові, без прізвищ. Упевненість, що в цих списках були і його предки, додає М.І. Петрову знайдений вдома рукопис XII ст. – уривки з Елюцидаріуса, перекладеного російською мовою. «Цей збірник енциклопедичного змісту – зауважує М.І. Петров – міг бути свого часу одним з навчальних посібників для підготовки поповичів і синів причетників до священнослужительства. Але за сімейними переказами кінця XVIII ст. наш рід не знав уже священиків, з цього часу він став майже винятково дячковим родом»³.

Батько М.І. Петрова помер від тифу наприкінці 1841 р., і родина залишилася в скрутному становищі. На допомогу осиротілим родичам прийшов дід – Петро Григорович, який перейняв на себе обов'язки дячка поки старший брат Федір, будучи послушником в Макаріївському Успенському монастирі, готувався до дячківства. Жодних мирських розваг в домі не було. М.І. Петров згадує: «... як тільки я навчився читати, мати примушувала мене читати вголос «Чет'ї-Мінеї» св. Димитрія Ростовського або «Пролог»⁴. Вона була набожною жінкою і мріяла, щоб в майбутньому її молодший син став священнослужителем. Але, за свідченнями самого М.І. Петрова, з цих читань він «отримав короткозорість і виніс з них ідею свого майбутнього докторського дослідження «О составе и происхождении печатного «Церковно-славянского пролога»⁵.

У 1850–1856 рр. М.І. Петров навчається в Макаріївському духовному училищі. Всебічне домашнє виховання дозволило йому відразу

вступити до 2-го класу училища. З теплою згадує він свого першого вчителя А. Ювенського. Навчався хлопець успішно, найбільше вдавалась йому латинська мова. Училищна бібліотека, окрім найнеобхідніших підручників, не мала жодних джерел для розвитку та розширення світогляду учнів⁶. Допитливий юнак знайшов для себе спосіб поповнювати власні знання: випадково натрапивши в бібліотеці на «Всемирный атлас», він переписував та перемальовував таблиці з нього, а потім вражав викладача географії детальними відомостями про частини світу.

Семінарське життя в Костромській духовній семінарії (1856–1861)

У 1856 р. М.І. Петров вступає до Костромської духовної семінарії. Навчання в ній збіглося з періодом збудження політичної активності після смерті у 1855 р. царя Миколи I. Це відобразилося і в листуванні М.І. Петрова та І.І. Вознесенського про Кримську війну 1854–1855 рр., про студентські виступи. Саме в цей період він особливо відзначає вчителів семінарії, які дозволяли собі на уроках цитувати Герцена (вчитель словесності П. Розов)⁷, викладачів природничих дисциплін (В. Ретивцев, О. Виноградов, Д. Ковальов), лекції яких, на відміну від загальної рутини і схоластики, були цікавими і пізнавальними. На жаль, природна консервативність духовенства перешкоджала інтелектуальному розвитку більшості вчителів семінарії, починаючи з ректора о. Вікторина, який вважав, що лекції, читані вчителями з метою «показати свій розум, більш шкідливі, ніж корисні»⁸.

Учився М.І. Петров успішно. Його природні наукові здібності проявилися, коли він починає підробляти переписуванням історико-статистичних відомостей про Костромську єпархію (семінаристи отримували лише 36 крб. на рік). «З великим бажанням, – згадує М.І. Петров, – взявся я за це переписування – відомості про Костромську єпархію були дуже цікавими»¹. Останні два роки семінарії автор називає «знаменною епохою в особистому житті, епохою пробудження свідомості»¹⁰.

Одним з важливих факторів у підвищенні самоосвіти М.І. Петрова була праця в книгосховищі семінарії. Фундаментальна бібліотека Костромської семінарії складалася переважно з видань, якими не дуже часто користувалися семінаристи. Але в 1858–1859 рр. почала дуже швидко поповнюватися новими виданнями учнівська бібліотека, на книги якої був великий попит. Був організований бібліотечний комітет з найкращих учнів семінарії. До нього увійшли брат М.І. Петрова – І.І. Вознесенський та його товариш М.І. Виноградов. Кварту-

ра, в якій вони мешкали, стала справжнім центром бібліотечної справи: тут проходили всі засідання про відкриття передплати, про виписку нових видань для учнівської бібліотеки. Саме сюди спочатку надходили книги, що виписувалися, і М.І. Петров не залишав їх без уваги, переглядаючи в першу чергу. В основному це була духовна академічна періодика, навчально-богословська література, книги з філософії, твори письменників-класиків російської літератури. На останньому році перебування в Костромській духовній семінарії М.І. Петров був призначений бібліотекарем: він отримав перший досвід в організації бібліотечно-бібліографічної роботи, у формуванні фонду учнівської бібліотеки.

Власне, і перші кроки його як педагога починаються саме в цей період. Після відкриття недільних шкіл М.І. Петров викладає в одній з них дітям 2-го класу. Останній рік навчання в семінарії був вирішальним для вибору подальшого життєвого шляху М.І. Петровим. Брат, з яким його пов'язували не тільки родинні стосунки, але й спільні погляди на життя, вступив до Московської духовної академії. У своїх листах до М.І. Петрова він наполегливо рекомендував братові продовжувати навчання в Академії. Листи студентів Московської духовної академії І.І. Вознесенського і М.І. Виноградова до М.І. Петрова були засобом обговорення соціально-політичних та наукових питань, зокрема листи І.І. Вознесенського торкаються проблем слов'янофільства і західництва, звільнення селян від кріпацтва; листи М.І. Виноградова – етнографії західноєвропейських народів, звільнення пригноблених народностей, надання їм самостійності. Ідейна спрямованість листів не могла не вплинути на формування свідомості молодого семінариста М.І. Петрова.

Після відкриття Публічної бібліотеки в Костромі в 1861 р. серед перших її відвідувачів був М.І. Петров. З найбільш пам'ятних подій семінарського життя М.І. Петров відмічає т. зв. «вечера удовольствия». Це були літературні музично-танцювальні вечори, організовані семінарстами з метою спілкування на ідейному ґрунті і розвитку літературного смаку¹¹. Ці чинники сприяли введенню в семінарії лекційного способу викладання семінарських курсів. У цей період М.І. Петров наполегливо розширює свої знання. «Я став досить ретельно займатися написанням праць та читанням книг, – пише він, – думаю читати кращі посібники з наук, що викладаються в семінарії, і вивчати німецьку мову з метою вступу до Академії»¹².

На початку 60-х років XIX ст. у громадсько-політичній активності імперії відчувається спад через відверті репресивні дії царського уряду щодо національно-культурного розвитку. В спогадах М.І. Петрова представлені листи колишніх товаришів по семінарії, зокрема Крутикова, в яких розповідається про наслідки реакційних реформ, які призвели до негативних змін у навчальному процесі в Костромській духовній семінарії. З приходом до семінарії нового інспектора Г. Пернаткіна лекційний спосіб викладання поступово замінився читанням статей з журналів «Духовная беседа» і «Христианское чтение». Семінаристам заборонялося відвідування Публічної бібліотеки. Репертуар учнівської бібліотеки також значно обмежився – заборонялося читання, насамперед, творів В.Г. Бєлінського, І.С. Тургєнєва, І.О. Гончарова та ін.¹³

Студентські роки в Київській духовній академії (1861–1865)

У 1861 р. М.І. Петров стає студентом КДА. За своїми переконаннями він був «типовим шестидесятником», як згодом його охарактеризує І.С. Свенціцький. Прихильник «великих реформ» Олександра II, за словами П.П. Кудрявцева, він в них вбачав головне, що треба було дати Росії, акцентуючи увагу на народній освіті¹⁴.

Як студент М.І. Петров був дуже старанним. І.М. Корольков, настоятель Києво-Володимирського собору, професор КДА, згадував: «Наскільки цікаво було слухати лекції викладача естетики і історії російської літератури В.Ф. Певницького, настільки важко було записувати за ним. Ми використовували записи студентів попереднього курсу, і особливо М.І. Петрова, «мастерски ведшаго» записи його лекцій»¹⁵. З листування М.І. Петрова з братом і його товаришем М.І. Виноградовим ми дізнаємося про цікавий і активний час навчання в Академії.

Його захоплення музейною справою відноситься до цього періоду. Відвідування нумізматичного, мистецького і скульптурного та зоологічного кабінетів Університету св. Володимира глибоко вразило молодого студента. «Не стану описувати, – згадує М.І. Петров, – неможливо всього описати – бачив мумію, ієрогліфічне письмо»¹⁶.

Серед викладачів Академії він особливо виділяє Ю.М. Крижановського і Ф.Г. Лебединцева. У своїх лекціях з історії російської літератури професор КДА Ю.М. Крижановський особливо увагу звертав «на південне російське письменство XVII ст.»¹⁷. Згадуючи про Ю.М. Крижановського в приватній розмові з П.П. Кудрявцевим, М.І. Петров називає себе його учнем, «який вперше так вдало направив його на історично-літературні інтереси»¹⁸. Тема, яку запропонував у 1864 р.

Ю.М. Крижановський М.І. Петрову, – словесні науки та літературні заняття студентів КДА до її реорганізації у 1817 р., дуже його зацікавила. Окрім цього, професор КДА ще й направив Петрова на роботу з рукописами. Хоча, на думку П.П. Кудрявцева, М.І. Петров з рукописами працював більше як «автодидакт-самоук», посилаючись на вплив старшого брата І.І. Вознесенського¹⁹.

Розвідкам про викладання словесності в Академії до 1819 р. було присвячене дисертаційне дослідження Петрова «О науке поэзии и поэтических занятиях в Киевской Академии от начала ея и до преобразования в 1819 году»²⁰.

У рукописній автобіографії 1913 р. М.І. Петров свою наукову діяльність поділяв на «офіційно» і «неофіційно вчено-літературну»²¹. До першої він відносив написання рецензій на кандидатські, магістерські і докторські дисертації з історичних, філологічних, теологічних, археографічних та інших гуманітарних наук, а також на праці «provenia legendi» приват-доцентів (до 1882 р.). Таких рецензій він писав щонайменше по 5–6 на рік. До другої «неофіційної» своєї діяльності М.І. Петров відносив «довгу низку» журнальних статей, що переростали в книжки на 15–30 друк. арк. та у великі брошури до 5–10 друк. арк. Серед неопублікованої спадщини М.І. Петрова того періоду слід згадати рукописи «Стародавній Київ в його історично-топографічному розвитку», «Історіографія українського письменства» та «Матеріали для складання народного місяцеслова і його історичні основи», які автор підготував для академічних видань²².

Учений поділяв свої праці також на «особливо важливі у «науковому значенні» та на «історично-публіцистичні церковного характеру», що друкувалися в періодичних виданнях – ВЕВ, КЕВ, «Руководство для сельских пастырей», «Киевлянин» та ін. Серед тих статей, нотаток, публікацій і повідомлень добра половина дотепер зберігає пізнавальне значення, тому що ґрунтується вона на опрацюванні вченим великого обсягу документів з фондів архівів і бібліотек. В автобіографії 1913 р. М.І. Петров вважав вартими уваги 70 своїх друкованих праць. А в автобіографії 1920 р. наводив вже понад 280 назв праць. Взагалі він написав близько 400 праць.

Волинський період (1865–1870)

Після закінчення КДА М.І. Петрова направили викладачем словесності у Волинську духовну семінарію в м. Кременець. Там він активно вивчає цінний архів семінарського правління Волинської духовної семінарії, використовує багаті архіви і бібліотеки м. Кременця, Почаївської

лаври, братського Богоявленського монастиря тощо для вивчення історії церкви на Волині. З'являються публікації М.І. Петрова «Очерк истории православной духовной школы на Волыни», «Краткие сведения о православных монастырях Волынской епархии, в настоящее время не существующих», «Очерки истории Базилианского (чина св. Василия) ордена в бывшей Польше»²³, що містять багато фактографічних відомостей.

Одночасно він не забуває й Академію, опрацьовує недосліджену тематику розвитку словесних наук у КДА. У 1866–1868 рр. на сторінках ТКДА з'являються праці М.І. Петрова «О словесных науках и литературных занятиях в Киевской академии от начала ее и до преобразования в 1819 году», «Из истории гомилетики в старой Киевской академии» – про поетику Феофана Прокоповича та його нову теорію красномовства²⁴. Названі праці, які стосуються вивчення поетичних форм і принципів, основних стилістичних особливостей, властивих творчості, зокрема Феофана Прокоповича та вихованців Києво-Могилянської Академії XVII–XVIII ст., дали поштовх молодому вченому для розробки практичних студій з віршування. Зазначимо, що ці праці спиралися на ґрунтовні писемні джерела з бібліотеки КДА. Для дослідження та оприлюднення пам'яток писемності М.І. Петрову необхідні були досконалі знання латинської, грецької і давньоруської мов та вміння добре розбиратися в історичних документах.

Під час перебування на Волині у 1866 р. він одружився з Є.І. Масальською, а восени 1867 р. у нього народжується дочка Віра, яка протягом всього свого життя була поряд з батьком і опікувалася ним. Всього у М.І. Петрова було три дочки – у 1869 р. народилась Марія, а в 1870 р. – Олександра.

Сімейні обставини спонукали М.І. Петрова до праці у редакції ВЕВ. У 1867 р. він починає працювати заступником редактора цього видання. Саме редакторська діяльність якнайкраще відповідала його природним організаторським здібностям і науковим інтересам. Перед виданням стояло завдання з описування пам'яток православ'я на Волині і повідомлення про церковно-релігійне життя Волинської епархії. Однак редакторство, за словами М.І. Петрова, «не зовсім клеїлося». Основними негативними чинниками була як «сувора і боягузлива цензура», так і фінансові труднощі, пов'язані з невчасними розрахунками передплатників за видання²⁵. У ВЕВ М.І. Петров започаткував нову рубрику «Иноепархиальные известия» у неофіційному відділі видання, де публікувалися статті з української етнографії та народної твор-

чості, відомості про місцеві старожитності тощо. Навколо цієї рубрики об'єднувалася місцева інтелігенція – викладачі гімназій, сільські священики, красзнавці. М.І. Петров як редактор спонукав їх збирати фольклорні твори та описувати обряди, в яких елементи християнства поєднувалися з народною творчістю²⁶. Сам він також цікавився цією темою. Про це свідчить його рукопис, який він надсилає в 1873 р. до імператорського Російського географічного товариства під назвою «Коляды и суеверные обычаи существующих в празднике Рождества Христова в Юго-Западных окрестностях Волины»²⁷. М.І. Петров доклав чимало зусиль, щоб зробити ВЕВ більш цікавими і популярними. Але Волинському архієпископу Агафангелу така інформація була не до вподоби, і рубрику закрили. Згодом, уже в київський період свого життя, він започатковує таку ж рубрику на сторінках КЕВ (1879–1880), але вона знов проіснувала недовго. Будучи на посаді редактора неофіційної частини КЕВ (1884–1887) за його ініціативою знову з'являється нова рубрика під назвою «Известия и заметки», яка за змістом дуже нагадувала рубрику «Иноепархиальные известия»²⁸.

До своєї педагогічної діяльності М.І. Петров ставився досить серйозно й вимогливо. Щоб викликати цікавість у семінаристів до знань, він ґрунтовно вивчає історію «форм красномовства»²⁹. Підсумком наукових розвідок М.І. Петрова в цьому напрямі була його праця «О словесных науках и литературных занятиях в Киевской Академии от начала ее до преобразования в 1819 г.», яка в 1867 р. була представлена на присудження ступеня магістра богослов'я. Але Св. Синод не затвердив працю на тій підставі, що вона не мала богословського характеру. У 1868 р. він отримав Євгенієво-Румянцевську премію КДА за цей твір. За сукупністю друкованих праць в тому ж році М.І. Петрову було присуджено науковий ступінь магістра словесності³⁰.

У вересні 1867 р. М.І. Петров призначається старшим учителем семінарії, а через рік стає секретарем семінарського правління³¹. Маючи ґрунтовну академічну підготовку, окрім словесності Петров викладав в семінарії ще й німецьку мову та логіку. Підсумком надзвичайної працездатності та відданості учням є його вислів: «при загальній байдужості до справи і навіть наукофобії керівництва, я, здається, зацікавлюю учнів, а в наступному році маю намір викладати історію літератури, особливо не руської»³². У 1868 р. М.І. Петров був призначений секретарем правління Волинської духовної семінарії зі звільненням з посади редактора ВЕВ³³.

Волинський період життя М.І. Петрова відіграв важливу роль у формуванні його національної позиції. Він починає ретельно вивчати духо-

вну культуру українського народу. М.І. Петров як представник російської інтелігенції підтримував великодержавну політику Російської імперії, проте його ставлення до населення західноукраїнських земель, яке лише наприкінці XVIII ст. увійшло до складу Російської імперії, було дуже прихильним. За цю позицію він навіть потрапив під нагляд поліції. Вчений не сприймав ідею прилучення до місцевого життя через переселення місцевого духовенства на північ, а північного – на західноукраїнські землі, а вважав за потрібне прихилити морально місцевий народ до Росії, а не ображати його недовірою і навіть докорами та пригнобленням³⁴. Саме такого принципу – поваги до українського народу та його духовної культури – він дотримувався протягом усього життя.

Сам М.І. Петров зазначав, що вся його наукова діяльність була пов'язана винятково з українськими справами. Так, у працях М.І. Петрова, присвячених російським письменникам, він досить часто розглядав їхню творчість у зв'язку з українською літературою та етнографією. Наприклад, в статті «Значение Пушкина в украинско-русской литературе», яка була написана на замовлення львівського «Галичанина», автор намагається виявити зв'язки російської та української літератур. Окрема низка розвідок була присвячена Гоголіані – «Следы литературных влияний в произведениях Н.В. Гоголя», «Новые материалы для изучения религиозно-нравственных воззрений Н.В. Гоголя» та «Южнорусский народный элемент в ранних произведениях Н.В. Гоголя».

Певний інтерес становлять своєрідні «бібліографічні нотатки» вченого на відоме двотомне видання «Исторические песни малорусского народа, с объяснениями В. Антоновича и М. Драгоманова», де міститься глибокий критичний аналіз праці із значними доповненнями нових текстів українських пісень, віднайдених і записаних М.І. Петровим. Результатом вивчення вченим побуту, переказів і легенд українського народу стали його етнографічні та фольклорні розвідки «О народных праздниках в Юго-Западной России», «Южнорусские легенды», «Народные предания в Подолии». Слід зазначити, що у подальших працях М.І. Петров намагається уникати слова «южнорусские», а більше вживає слово «украинские», як, наприклад, «Украинские вечерницы и гадания на Екатерину и Андрея», «Очерки истории украинской литературы XIX столетия».

Продовжуючи працювати під впливом етнографічних поглядів, які він втілював ще будучи редактором ВЕВ, М.І. Петров брав активну участь у підготовці видання відомого українського етнографа і фольклориста П.П. Чубинського «Труды этнографическо-статистической экспедиции в

Западно-Русский край». У 1870 р. він стає членом-співробітником імператорського Російського географічного товариства³⁵. На особливу увагу заслуговують листи П.П. Чубинського до М.І. Петрова, у яких розкривається процес записування, опрацювання та надсилання вченим пам'яток народної творчості у розпорядження етнографічно-статистичної експедиції. Залучаючи до цієї справи семінаристів, М.І. Петров проводив етнографічні експедиції Волиню і Поліссям. Матеріали, які зібрав М.І. Петров, лягли в основу 3-го тому «Трудов этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край», за що Російське географічне товариство винесло йому особливу подяку³⁶.

Київський період (1870–1919)

Перші наукові розвідки М.І. Петрова, вчителя словесності Волинської духовної семінарії, не залишилися непоміченими. Тодішній ректор КДА Філарет (Філаретов) суттєво допоміг здібному вченому у подальшій його долі – «витягнув Петрова до Києва»³⁷. У квітні 1870 р., за підтримки професорів КДА В.Ф. Певницького та І.І. Малишевського, М.І. Петрова обирають доцентом кафедри теорії словесності, російської та іноземних літератур КДА³⁸. Рівно сорок років М.І. Петров очолював цю кафедру. До 1877 р. він викладав курс російської та західноєвропейської літератур, але після 1877 р. його послідовник та учень В.І. Малінін викладав російську, а М.І. Петров лише західноєвропейську літературу. В Академії починається найбільш плідний етап наукової, викладацької та організаторської діяльності М.І. Петрова як одного з кращих представників історичної школи КДА.

З переходом М.І. Петрова до Академії не обриваються його дружні стосунки з колегами-вчителями по Волинській семінарії, які в майбутньому сприяли вченому у збиранні церковних старожитностей ЦАМ при КДА. Про турботу і небайдужість М.І. Петрова до буденного життя рідної семінарії свідчить комплекс листів від Ф. Четиркіна, А. Хойнацького, ієромонаха Акакія та ін. (1870–1875)³⁹.

1871 року його обирають екстраординарним професором. Платні викладача КДА не вистачало на утримання великої родини, тому він ще підробляв викладачем російської мови і словесності в Київському піхотному юнкерському училищі (1870–1873). Влітку 1873 р. він стає членом академічної Ради, і в тому ж році Волинська духовна семінарія запропонувала М.І. Петрову балотуватися на посаду ректора, проте через особисті обставини він відмовився⁴⁰. В 1876 р. Подільська духовна семінарія також запропонувала М.І. Петрову балотуватися на по-

саду ректора, свою відмову Подільській духовній семінарії він аргументував нещодавнім обранням його ординарним професором Академії, вважаючи моральним обов'язком служіння своїй Alma mater⁴¹. Підтвердженням любові до рідної Академії є спомини про нього друзів: «в своїх приватних зносинах з людьми недуховного світу, якими були, скажімо, ми, університетські студенти, він був надзвичайно ревним до слави своєї Академії і при найменшому натякові на щось приймав холодненький, ухильний тон»⁴².

Слід відзначити, що як викладач М.І. Петров користувався великою повагою, симпатією та популярністю і серед колег, і, особливо, серед студентів. Він читав два курси – курс естетики і теорії словесності та курс західноєвропейської літератури. За спогадами одного з колишніх студентів Академії, згодом професора Академії В.П. Рибинського, курс західноєвропейської літератури читався Петровим дуже стисло і майже конспективно. Але курс естетики і теорії словесності був розроблений науковцем досить вдало. Він викладав змістовні курси, які відображали відкриття науки тієї епохи. Наприклад, саме з його лекцій студенти вперше дізналися про письменника Гауптмана⁴³.

Але як лектор він не виділявся серед інших якими-небудь надзвичайними рисами чи особливостями і не любив говорити прилюдно. За споминами колег, найкращий виступ його був у 1870-х роках, коли Петров оприлюднив свої літературні та філософські погляди. «Це була свого роду вступна лекція Петрова до курсу історії літератури, здається, скоро після того, як він прибув з Кременця»⁴⁴. Незважаючи на недосконалу манеру читання і невиразну дикцію, що призводило до ускладнення засвоєння студентами його лекцій, вони ніколи не виявляли невдоволення і ніколи його не критикували. «Головне, – писав В.П. Рибинський, – він вважався другом і захисником студентів, і тому всі його любили»⁴⁵. У всіх конфліктах, що виникали між студентами та адміністрацією Академії, М.І. Петров незмінно ставав на бік студентів. Та й адміністрація у делікатних випадках і сама була не проти звернутися за посередництвом до вченого.

М.І. Петров відповідально ставився до формулювання тем для курсових студентських дисертацій, пов'язаних з історією КДА, навчав своїх учнів читати давні рукописні тексти, атрибутовати та досліджувати рукописний і архівний матеріал. Іноді до нього за науковими порадами зверталися і студенти Університету св. Володимира, наприклад В. Чаговець, який, розробляючи тему про Феодосія Печерського, спілкувався з М.І. Петровим⁴⁶. Будь-який студент, який працював над те-

мою, запропонованою М.І. Петровим, знав, що він забезпечений відповідним матеріалом, керівництвом і, відповідно, успішною оцінкою. Тому, коли в 1910 р., відповідно до нового статуту Академії, було закрито кафедру історії літератури, ніхто цього не відчув, бо значення М.І. Петрова як професора полягало менше в читанні лекцій, аніж в його керівництві практичними та науковими студіями студентів КДА⁴⁷.

М.І. Петров сформував власну наукову школу. Серед його учнів слід відзначити майбутніх учених Д.К. Вишневського, В. Серебренникова, Ф.І. Титова, П.П. Кудрявцева, К.Г. Воблого, О.І. Лебедева та ін. У статті з нагоди 70-літнього ювілею М.І. Петрова В.Ф. Дурдуківський згадує: «... своїми наповненими глибоким науковим змістом, дуже простими і гарними за викладом лекціями він привертав їх (студентів. – С. С.) увагу до своєї науки. Своім добрим, гуманним, справедливим відношенням до студентів він відзначався серед усіх професорів Академії. Студенти в його особі бачили завжди не лише високоавторитетного професора, керівника їхньої наукової роботи, але й надзвичайно чуйну, добру людину, що любить молодь з усіма її плюсами і мінусами... Надзвичайна працьовитість, відданість науці до самопожертви, науковий ентузіазм Миколи Івановича не могли не справляти великий вплив на студентів, особливо з більш-менш виразним нахилом до наукової роботи»⁴⁸. В одному з листів з нагоди ювілею М.І. Петрова відомий учений М.Ф. Біляшівський називає його своїм першим керівником і збуджувачем любові до рідної старовини⁴⁹.

Заслужують на увагу традиційні «петровські» суботи. Відношення між М.І. Петровим і молоддю були щирі, цьому сприяла і старша донька Віра Миколаївна, яка мала на нього великий вплив⁵⁰. За спогадами колег, «в справі об'єднання професорів з студентами, в справі об'єднання «лівого» крила Академії в 1905 р. і пізніших роках суботи Петрова мали велике значення»⁵¹. Згадуючи про існування при Академії на початку ХХ ст. «українського гуртка», колишній студент КДА М.Я. Страдокамський зазначає, що саме через цей гурток він став вхожий до помешкання історика проф. М.І. Петрова, «... великого знавця української давнини. У проф. Петрова в певні дні (на «журфікси») збиралася прогресивна професура: Кудрявцев, Рибинський, Екземплярський, Завітневич...»⁵². Бувало що й сам М.І. Петров виступав на своїх вечорах як поет-імпровізатор з різними мадриґалами, сатирами на громадські теми. В цьому з ним міг посперечатися лише проф. В.П. Рибинський, який теж імпровізував. Характеристиці поетичної творчості

сприяє один архівний документ, що зберігається у фондах ІР НБУВ, переписаний М.І. Петровим⁵³. Це гумористичний анонімний вірш на відомого візантолога, професора Університету св. Володимира Ю.А. Кулаковського, який, за чутками в Академії, був написаний проф. В.З. Завітневичем у 1891–1892 рр. з приводу полеміки між Ю.А. Кулаковським і М.Ю. Ковальницьким про гоніння на християн⁵⁴. Вірш є типовим прикладом висвітлення моральної атмосфери в наукових колах того часу. Збереглися й вірші самого М.І. Петрова («Мои вирши»), зокрема копії та чернетки 20 творів автора, писаних упродовж 1887–1904 рр., здебільшого гумористичних й побутового характеру⁵⁵.

У 1875 р. М.І. Петров захищає дисертацію «О происхождении и составе славяно-русского печатного Пролога (иноземные источники)» на ступінь доктора богослов'я. Він розшукав, зібрав та залучив до наукового обігу значну кількість маловідомих або й зовсім невідомих рукописних пам'яток, розширюючи таким чином джерельну базу для наступних досліджень. У своїй роботі М.І. Петров спирався на праці вчених ХІХ ст., що містили описання невідомих списків рукописних Прологів, виявлених при складанні описів рукописних колекційних зібрань⁵⁶. Оприлюднення цих рукописних Прологів дало змогу М.І. Петрову ґрунтовно дослідити походження та склад друкованих видань Прологів 1642–1643 рр. та 1817 р. як особливих об'єктів дослідження з розширеним пошуком відмінностей текстів проложних статей з різних рукописних списків ХV–ХVІІ ст., зокрема і з київських зібрань – бібліотеки Михайлівського Золотоверхого монастиря та колекції Церковно-археологічного музею при КДА⁵⁷.

Для фахівців зі слов'янського давнього письменства робота М.І. Петрова мала велике значення, адже в науковій літературі кінця ХІХ ст. не було дослідження, яке б представляло загальний аналіз походження текстів Прологу з використанням історико-порівняльного методу за іноземними джерелами. За висновками М.І. Петрова, Пролог ніколи не залишався незмінним. Протягом багатьох століть його зміст і тексти поширювалися та перероблювалися. Вже в ХІV ст. він у три рази був більший за грецький оригінал. У своєму дослідженні Петров застосував загальноприйнятую класифікацію поділу джерел на писемні та неписемні, перекладні й оригінальні. Він доводить, що Пролог не тільки містить відомості про святих вселенської церкви з класичних агіографічних першоджерел, але й використовує компілятивні збірники про святих слов'янського походження. Аналіз перекладних візантійських агіогра-

фічних джерел, які мали відношення до першого відділу Прологу (життя святих, панеґірики у вигляді похвальних слів, послання та вчення святих, біографічні збірки про святих тощо), засвідчив те, що перекладачі скрупульозно зберігали автентичні тексти. Місяцеслови, мартирологи, синаксарі, минології, які були відповідно представлені та описані в дослідженні Петрова, різнилися у версіях та редакціях. На відміну від перекладних, в основі оригінальних джерел були слов'янські святі. Передусім автор висвітлює, як поступово візантійські та римські місяцеслови та календарі доповнюються календарями слов'янського характеру або календарними замітками про місцевих святих (ігуменів конкретної місцевої церкви, мучеників, які жили або почили в тій чи іншій країні, місті, храмі). В своїй роботі Петров стверджував доцільність назви «проложна стаття» і вказував на розкриття відмінностей типів житійної літератури в рукописних Прологах, цікавих більше для літературознавців та істориків. Адже духовні вчені звертали більше уваги на друкований Пролог як на перекладний пам'ятник візантійської церковної літератури і при дослідженні візантійської церковної та літературної історії довіряли йому як першоджерелу.

Порівнюючи проложні статті з різних рукописних та друкованих джерел, М.І. Петров робить висновок, що в основу першої частини Прологу покладені вторинні джерела і лише в незначній кількості він містить відомості з першоджерел. Отже, друкований Пролог представляє собою подальший розвиток аґіографії, починаючи з першоджерел і закінчуючи компілятивними збірками, але користується цими джерелами в зворотному порядку, тобто за основу бере компілятивні збірки і доповнює їх відомостями з першоджерел. М.І. Петров одним з перших практиків у галузі історії писемної спадщини, які прагнули розглядати пам'ятку в контексті її історії, підійшов до розуміння введення рукописних Прологів до наукового обігу в таких складових, як походження, датування, склад, історія побутування. Він зробив вагомий внесок не лише в атрибуцію проложних статей рукописних Прологів XVII–XVIII ст., з'ясувавши їхнє походження й джерела, але й обґрунтував значення цієї пам'ятки для всього слов'янського джерелознавства.

Цей твір разом з попередньою глибокою роботою «О влиянии западноевропейской литературы на древнерусскую» (1872) є суттєвим внеском у вітчизняну медієвістику⁵⁸. У 1876 р. М.І. Петров був затверджений на посаді ординарного професора КДА.

У 1881 р. М.І. Петров подає на захист до історично-філологічного факультету Університету св. Володимира дисертацію «Очерки истории

украинской литературы XVIII века», написану на основі статей, які протягом 70-х років він публікував у ТКДА. В захисті йому було відмовлено. Продовженням цієї теми стали нові статті, які в 1907–1910 рр. разом з попередньою працею склали нову велику монографію «Очерки из истории украинской литературы XVII и XVIII веков. Киевская искусственная литература XVII–XVIII веков, преимущественно драматическая», за яку вчений отримав у 1913 р. від Петербурзької академії наук неповну Макаріївську премію (1 тис. крб.). За монографію «Очерки истории украинской литературы XIX столетия», яка вийшла в 1884 р., М.І. Петров від Академії наук отримав у 1886 р. Уваровську премію (500 крб.).

Редакційно-видавнича діяльність М.І. Петрова в КДА

У КДА М.І. Петров продовжує свою редакційно-видавничу діяльність, беручи активну участь у роботі редакції при Академії, зокрема у виданнях ТКДА, КЕВ, «Чтений в Церковно-археологическом обществе при Киевской духовной академии» (далі – «Чтения» ЦАТ). Саме там з'являються ранні статті М.І. Петрова. Зокрема, в 1867 р. в КЕВ надруковано працю М.І. Петрова «Меры к поддержанию унии в XVIII веке в пределах нынешней Киевской епархии (сведения по унитарским источникам)», в якій висвітлюється питання про долю католицизму і православ'я на теренах Київської єпархії. КЕВ віддзеркалював надзвичайно цікаві сторінки, здебільшого невідомі або малознані, церковної спадщини зокрема та української історії і культури взагалі. Серед редакторів і видавців часопису КЕВ були відомі церковні діячі, історики, викладачі КДА П. Лебединцев, І. Скворцов, Д. Жданов, І. Малишевський, О. Воронов, Ф. Титов.

У цьому виданні визначальними напрямками були вивчення минулого єпархії і відображення місцевого сучасного стану духівництва. Але коли у виданні часопису брав участь М.І. Петров як автор статей (1871–1878), провідне місце посідали студії історичного плану. Так, у 1874 р. М.І. Петров надрукував на сторінках КЕВ такі історичні розвідки: «Показание игумена Феодосия Васьяковскаго о положении киевских мещан до Богдана Хмельницкаго», «Разговор русина и поляка», «Новые материалы для истории Юго-Западной России и в частности г. Киева», «Разговор священника с иеромонахом» об ожидаемом улучшении быта духовенства XVIII века». Найактивніша редакційно-видавнича діяльність М.І. Петрова припадає на 1884–1887 рр., коли він працював редактором КЕВ. Оглядаючи творчий доробок КЕВ у XIX ст., М.І. Петров, враховуючи читацькі інтереси і ненауковий профіль видання, дійшов висновку, що у виданні «перше місце повинне посісти,

за своєю важливістю, питання про релігійно-моральну освіту народу і про утвердження церковно-парафіяльних шкіл»⁵⁹.

М.І. Петров брав активну участь в адміністративних заходах щодо поліпшення роботи редакції КДА. Після прийняття рішення Радою Академії в 1881 р. провести перевірку діловодства редакції журналів, які виходили в Академії⁶⁰, були створені дві комісії, до складу яких увійшов М.І. Петров. Перша – для ревізії діловодства редакції, друга – для складання основних правил з видання журналів. Розроблені комісією редакційні правила були представлені на засіданні наставників Академії 21 березня 1886 р., на якому вони й були затверджені⁶¹. Правила склалися з 12 пунктів, які стосувались обсягу аркушів кожного випуску журналу, виплати гонорарів авторам та перекладачам, ведення прибутково-витратних книг, заведення окремої книги, де записувалися статті, прийняті для друкування в журналах тощо.

Окремо слід зазначити вихід у світ у 1883 р., згідно з ініціативою М.І. Петрова, першого випуску «Чтений» ЦАТ та подальший розвиток часопису. Започаткуванню власного друкованого органу ЦАТ сприяло обов'язкове доповнення до засідань ЦАТ – читання рефератів⁶². До 1881 р. деякі з рефератів, прочитаних на засіданнях ЦАТ, друкувалися на сторінках ТКДА.

Планувалося, що випуски виходитимуть без визначення певних термінів. Випуск складався з окремих статей, до того вже надрукованих у ТКДА, навіть з окремим переліком сторінок для кожної статті. Було замовлено 100 примірників, однак частина статей загубилася, і тому випуск здійснювався в двох редакціях – повній і неповній (9 і 7 статей відповідно), з окремими титулами для кожної з них.

М.І. Петров підготував кілька відбитків рефератів для 2-го випуску, але частина з них одразу ж загубилась у друкарні, тому було вирішено тимчасово відкласти подальше видання «Чтений» ЦАТ⁶³. Замість них М.І. Петров почав друкувати в академічному журналі «Археологические заметки», переважна більшість яких стосувалася цікавих в археологічному плані предметів з колекції ЦАМ. Перерва у виданні «Чтений» ЦАТ затяглася на 16 років. Нарешті на засіданні від 15 березня 1899 р. було вирішено реферати і повідомлення членів ЦАТ, які раніше друкувалися в ТКДА, в майбутньому робити, за згодою авторів, особливими відбитками в кількості 300 примірників для створення з них нових випусків «Чтений» ЦАТ⁶⁴. Цього ж року вийшов другий випуск «Чтений», який містив дві роботи М.І. Петрова – «Археологическая находка на хорах в великой церкви Киево-Печерской лавры» і «О распи-

сании стен и вообще об украшении Киевского Владимирского собора». Протягом наступних 17 років вийшло ще 12 випусків «Чтений» ЦАТ, останній з них – у 1916 р.

М.І. Петров активно співпрацював з різними редакціями. Зокрема, в 1901 р. він надсилав до редакції «Церковные Ведомости» (СПб.) повідомлення про ЦАТ при КДА та свій реферат про розпис стін великої церкви Києво-Печерської лаври через [А.] Богдовського⁶⁵. Редактор варшавського журналу «Славянское обозрение» А. Будилович, оцінюючи роботу М.І. Петрова, відмічає: «...ми повинні пишатися таким співробітником, рівно компетентним з історичних та словесних наук»⁶⁶. У 1891 р. М.І. Петров надсилав в журнал для публікації свою статтю «О славянских письменах в Румынии», в якій особливий акцент робиться на взаємозв'язки слов'янської і молдавської культури за кілька століть і зв'язок їх з етнологічним і культурним станом Румунії на той час. Аналізуючи праці М.І. Петрова, присвячені українській літературі, А. Будилович підкреслює, що його «співчуття до предмету дослідження» не применшує науковості методу і об'єктивності його поглядів⁶⁷.

Вагомим є доробок М.І. Петрова у вивчення взаємозв'язків КДА з православним світом, зокрема праці «Значение Киевской академии в развитии духовных школ в России с учреждения Св. Синода в 1721 г. и до половины XVIII в.», «Исторический взгляд на взаимные отношения между сербами и русскими в образованности и литературе»⁶⁸. Ці дослідження постійно проводилися викладачами КДА з метою піднесення авторитету КДА в справі православно-слов'янського світу. Зокрема, в праці «Начало греко-болгарской распри и возрождения болгарской народности» М.І. Петров висвітлює делікатне питання про незгоди православних греків і болгар, які проживали у межах тодішньої Османської імперії, що й призвели в 70-х роках до розколу⁶⁹.

Збирацькі контакти М.І. Петрова в родинному епістолярії

Поряд з цінними автобіографічними та біографічними документами, мемуарами, зокрема «Воспоминаниями старого археографа» та «Воспоминаниями и перепиской к разным лицам. 1840–1882» М.І. Петрова⁷⁰, рукописом «Из летописи академической жизни КДА»⁷¹, слід спеціально зупинитися на приватному листуванні М.І. Петрова. Епістолярна спадщина М.І. Петрова відклалася в його особовому фонді – ф. 225 (150 листів) та в колекційному III фонді (2527 листів) ІР НБУВ. Офіційне листування

стосується діяльності М.І. Петрова як секретаря ЦАТ і завідувача ЦАМ при КДА та його наукових контактів з різними просвітницькими товариствами, комісіями, об'єднаннями. Серед кореспондентів та адресатів М.І. Петрова були такі відомі діячі науки та культури, як П.М. Батюшков, М.Ф. Біляшівський, О.Є. Вікторов, Д.К. Вишневський, М.І. Городецький, арх. Дмитрій (Ковальницький), М.І. Костомаров, Ф.Г. та П.Г. Лебединцеви, арх. Макарій (Булгаков), Л.С. Мацієвич, арх. Філарет (Філаретов), М.Я. Оглоблін, П.С. Уварова, Б.І. Ханенко, С.М. Шубинський та ін.

Серед приватних кореспондентів М.І. Петрова, природно, – найближчі родичі. Поруч з розкриттям особистих взаємин з матір'ю, дочками, племінницями, онуками важливе значення має листування з братом, І.І. Вознесенським, фахівцем з історії церковного співу⁷², який мав вирішальний вплив на отримання М.І. Петровим першого досвіду бібліотечно-бібліографічної роботи ще в Костромській духовній семінарії. Епістолярій висвітлює взаємовплив наукових інтересів братів у дослідженні рукописно-книжкової спадщини, колекціонуванні та розшукуванні старожитностей, обговорення творчих планів тощо.

Окремо слід виділити листи племінниць М.І. Петрова – Катерини, Олени, Єлизавети і Марії⁷³. У них не лише розповідається про побутові новини, а й висвітлюються досить серйозні теми, де М.І. Петров виступає в ролі наставника, і водночас ми відчуваємо його тепле ставлення до молодшого покоління. Єлизавета і Марія були вчительками. Єлизавета – викладач російської і церковнослов'янської мови в жіночій учительській семінарії. Збираючись на з'їзд словесників у 1916 р. в Москву, вона радиться з М.І. Петровим: «Дуже хотілось би послухати питання відносно викладання російської мови в середній школі»⁷⁴. Листи Марії з Вознесенська за 1891–1911 рр. пройняті її захопленням науковими публікаціями дядька, особливо його роботою «Очерки истории украинской литературы»⁷⁵. Цікавий лист до М.І. Петрова племінниці Олени, яка була послушницею Олексіївського монастиря в Москві та завідувала лікарнею. Але її захопленням було ще й малювання та іконопис. У листі до дядька вона пише про позитивний відгук відомого художника В. Васнецова, з яким вона мала ділові стосунки, на роботу М.І. Петрова «Типик о церковном и о настенном письме епископа Нектария из сербского града Велеса 1599 г. и значение его в истории русской иконописи»⁷⁶. В. Васнецов так зацікавився цією книгою, що збирався звернутися до М. Петрова з проханням надіслати йому примірник⁷⁷.

Особливе місце в комплексі листування рідних посідає блок листів брата М.І. Петрова – І.І. Вознесенського⁷⁸. Всі ці листи відклялися

в особовому фонді М.І. Петрова і надають доповнену живими фактами картину міцних дружніх стосунків між братами. Переважна більшість інформації даного комплексу листів стосується не тільки окремих повсякденних подій життя двох учених, але і їхніх спільних наукових інтересів у дослідженні писемних джерел, колекціонуванні, формуванні музейного зібрання, розшуку старожитностей.

З листів М.І. Петрова⁷⁹ дізнаємося, що І.І. Вознесенський зберіг листи 60-х років XIX ст. та щоденники інших осіб з листами про заворушення в духовних академіях і університетах. М.І. Петров наполегливо просить брата надіслати йому ці листи. Оригінали окремих листів блоку відклалися у фонді М.І. Петрова і доповнюють цінне мемуарне джерело «Воспоминания и переписка к разным лицам. 1840–1882», в якому автор представив їх майже в повному обсязі. Привертають увагу листи, в яких висвітлюються окремі події в суспільно-політичному житті України кінця XIX ст. Зокрема, М.І. Петров в одному з листів до брата описує свої враження від єврейських погромів, свідком яких у Києві він став у квітні 1881 р.: «На вулиці ледь можна було відшукати нерозграбований будинок, лавку чи магазин. Це розбій серед білого дня, з криками, свистом, гиканням»⁸⁰.

Після закінчення Московської духовної академії І.І. Вознесенський повертається до Костромської духовної семінарії, де викладає грецьку мову і церковний спів. На цей період припадає найактивніше листування двох братів, які підтримували один одного в будь-яких життєвих ситуаціях.

Незважаючи на зайнятість різноманітною громадською роботою (член будівничого комітету семінарії, член педагогічних зборів, бібліотекар Костромської семінарської бібліотеки, член розпорядчого засідання Правління, гласний по місту, присяжний засідатель у костромському Окружному суді), І.І. Вознесенський одночасно займається науковою роботою, зокрема вивченням техніки церковного співу⁸¹. Результатом цієї багаторічної праці стала монографія, за яку він отримав Макаріївську премію і яка була запропонована як навчальний посібник для вчителів співу. Високо оцінили працю Д. Розумовський і С. І. Миропольський, які порадили І.І. Вознесенському надрукувати її в Санкт-Петербурзі. З листів до М.І. Петрова ми дізнаємося, що його брат брав участь у проєкті С. Миропольського зі складання програми з церковного співу в духовних навчальних закладах. М.І. Петров також добре знав С. Миропольського, стосунки з яким зав'язалися під час його ревізування в 1885 р. Київської семінарії. І.І. Вознесенський пропонує

М.І. Петрову запросити Д. Розумовського стати членом ЦАТ як фахівця з археографії церковного співу⁸².

За порадою М.І. Петрова, праця І.І. Вознесенського була представлена для розгляду на звання магістра в Академію. Але Рада Академії відхилила цю справу, посилаючись на те, що в Академії бракує таких фахівців. З цього приводу М.І. Петров пише: «... в таких працях, окрім спеціальної технічної характеристики співу, для оцінки якої дійсно потрібен фахівець, є суто історичний аспект, який може бути оцінений літургістами й істориками. Дивно, що працю, яка має безпосереднє відношення до духовної науки, відмовляються читати в Академії, посилаючись на те, що не мають фахівця з техніки духовного співу»⁸³.

Захоплення обох братів старовиною стало поштовхом до їхніх спільних проєктів з розшуку, збереження і введення пам'яток культурного минулого України в науковий обіг. На характер збирацької діяльності І.І. Вознесенського не могли не вплинути інтереси М.І. Петрова як завідувача і головного хранителя ЦАМ. У центрі наукових зацікавлень І.І. Вознесенського були народні пісні, що безумовно пов'язувалося з його захопленням музикою. Висловлюючи думку про те, що дуже мало робиться для збирання цих пісень і перекладання їх на ноти, він пише М.І. Петрову: «На жаль, якщо це і роблять, то переважно іноземці, які використовують західний жанр гармонізації»⁸⁴. Результатом збирання пісень став «Словарь заглавий песен и романсов, собранных в Костромской губернии» (понад 1 тис. назв), який він надсилає до Костромського археологічного комітету⁸⁵. Але не тільки народні пісні привертали увагу І.І. Вознесенського. Впродовж багатьох років він займався збиранням етнографічного матеріалу рідного краю, записав понад 20 тис. пам'яток народної творчості. Як результат цієї праці з'явився рукописний збірник у 2-х частинах «Народные пословицы, поговорки, поверья и сказания Костромской и смешанных с нею губерний»⁸⁶, на жаль, так і не надрукований.

Маючи тісні зв'язки з багатьма редакціями періодичних видань, зокрема ТКДА, ВЕВ, КЕВ, «Киевлянина», «Исторического вестника», «Московских ведомостей», М.І. Петров допомагав брату публікувати його наукові розробки з церковного співу. Завдяки цій підтримці деякі роботи І.І. Вознесенського побачили світ на шпальтах «Руководства для сельских пастырей» та «Христианского чтения»⁸⁷.

Тісні взаємини склалися між братами через археографічно-бібліотечну діяльність М.І. Петрова, пов'язану з формуванням однієї

з унікальних колекцій старожитностей ЦАМ. Листи І.І. Вознесенського містять відомості про склад та зміст виявлених ним пам'яток культури, які можуть стати в нагоді колекції музею. Наприклад, в одному з листів М.І. Петров просить брата поцікавитися подальшою долею рукописного зібрання місцевого збирача Н. Троїцького: «Що хоче робити із зібраними рукописами Н. Троїцький? Не думає він подарувати в наш музей? Якщо так, то наше Товариство пропонувало б йому звання члена ЦАТ»⁸⁸. Підходячи кваліфіковано до формування музейної колекції, М.І. Петров відмовляється взяти запропоновані І.І. Вознесенським давні атласи першої половини XVIII ст. латинською мовою, пояснюючи це тим, що вони не мають ніякого відношення до музею⁸⁹.

Листи свідчать, що спільним захопленням двох братів була також нумізMATика. Вони обмінювалися інформацією про давні монети, детально описуючи їх. Наприклад, у 1882 р. І.І. Вознесенський в одному з листів повідомляє М.І. Петрова про знайдений під час прокладання каналів для фабрики на березі Волги давній срібний скарб⁹⁰. М.І. Петров зацікавився цим фактом, і вже в наступному листі І.І. Вознесенський представив йому повне наукове описання, а саме – дати, написи, фігури та розміри побачених ним 3-х срібних монет «костромського скарбу»⁹¹. Протягом усього життя І.І. Вознесенський збирав колекцію давніх монет, яка нараховувала понад 200 предметів⁹².

Після переведення І.І. Вознесенського з Костромської в Ризьку духовну семінарію він стає організатором Ризького товариства любителів церковного співу⁹³. Листи ризького періоду репрезентують цікаві відомості про подальшу долю особистої бібліотеки Філарета (Філаретова), якою цікавився М.І. Петров і яка була придбана для Ризької духовної семінарії на кошти почесного блюстителя семінарії купця Климова за 1 тис. крб.⁹⁴

Листи свідчать про постійну допомогу М.І. Петрова брату в наукових дослідженнях. Як хранитель ЦАМ він надсилав І.І. Вознесенському з фондів нотні рукописи, які послуговувалися джерелознавчою базою для його досліджень. Так, наприклад, працю «Церковное пение православной Юго-Западной Руси по ирмологионам XVII–XVIII века»⁹⁵ І.І. Вознесенський написав на основі ґрунтового вивчення нотних рукописів з ЦАМ – Ирмологіонів 1646 та 1709 рр.⁹⁶ Повернувшись на батьківщину, І.І. Вознесенський служить священиком в Костромському кафедральному соборі⁹⁷.

Важливі відомості про рукопис кінця XVII ст., який належав церкві с. Братська Борщагівка під Києвом і надійшов до ЦАМ у 1892 р., отри-

муємо з листа М.І. Петрова до І.І. Вознесенського. Працюючи півтора місяці над вивченням нотних рукописів ЦАМ, один з болгарських дослідників церковного співу О. Шулагівський знайшов у цьому рукопису літургію болгарським наспівом. М.І. Петров тут же в листі до брата дає коротку історичну довідку щодо походження цього рукопису: «в с. Братська Борщагівка на початку царювання Катерини II поселилося декілька болгарських сімей. Рукопис, мабуть, був привезений ними з батьківщини»⁹⁸. Потім у 1901 р. з'явиться історична розвідка М.І. Петрова про с. Братська Борщагівка⁹⁹ як результат зацікавленості вченого цим питанням під впливом наукових інтересів І.І. Вознесенського.

Останній комплекс родинного листування М.І. Петрова – листи дружини І.І. Вознесенського – Н. Вознесенської¹⁰⁰, які торкаються питання подальшої долі архіву, зокрема, численного епістолярію, що залишилися після смерті І.І. Вознесенського. Кореспондентами І.І. Вознесенського були видатні музичні діячі – Д. Розумовський, С. Миропольський, В. Металов, С. Смоленський, професори Санкт-Петербурзької консерваторії. Один з московських колег І.І. Вознесенського О. Карасьов вирішив написати його біографію і звернувся до дружини І.І. Вознесенського з проханням надіслати його листування. За порадою Н. Вознесенська звертається до М.І. Петрова. Після переїзду Н. Вознесенської до Москви в 1913 р. на прохання М.І. Петрова вона вислала 24 його листи до брата¹⁰¹, які доповнили епістолярну спадщину братів.

Роль М.І. Петрова у розвитку археографічного напрямку в діяльності ЦАТ і ЦАМ при КДА

Активізація наукової діяльності з питань збирання та збереження старовини в Російській імперії викликала появу багатьох наукових товариств, літописних сховищ у бібліотеках, музеїв. Велика організаційна робота із закладання основ у справі збирання і описування пам'яток церковної давнини була проведена попередниками наукових товариств – комітетами, організованими при єпархіях. Виникнення єпархіальних церковно-археологічних або історико-статистичних комітетів з історичними архівами при них і єпархіальних церковних музеїв-давньосховищ було тісно пов'язане в основному з діяльністю духовних семінарій. Членами комітету, як правило, були викладачі, а головою – ректор семінарії. Першочерговим завданням комітетів було збирання матеріалів для складання системного історико-статистичного опи-

су місцевої єпархії, а завдання, які покладались на церковно-історичні музеї, були невіддільно пов'язані з практичним застосуванням давньосховища в навчальному процесі. Зібрані документи повинні були стати джерелом для вивчення церковної історії, головних подій церковного життя місцевої єпархії (красознавчий аспект), літургіки, історії розколу, іконопису.

Цей процес супроводжувався тим, що при організації фонду церковно-історичного музею вилучалися особливо цінні рукописи, стародруки та інші пам'ятки старовини, які знаходились в бібліотеці семінарії без відчуження їх із семінарської власності. Фонди комплектувалися й за рахунок пожертвувань та придбання копій у вигляді фотографічних знімків і зліпків з історичних пам'яток. Прикладом такого комплектування був відомий Музей християнських старожитностей при Берлінському університеті, заснований Піпером¹⁰².

Непересічне значення для розвитку вітчизняної науки й культури мало заснування ЦАТ і ЦАМ при КДА у 1872 р. Серед засновників – ряд видатних церковних та світських діячів – Філарет (Філаретов), П.О. Лашкар'єв, П.Г. Лебединцев, Ф.Г. Лебединцев, П.О. Терновський, М.Я. Оглоблін, П.О. Розанов та ін. М.І. Петров від початку і до кінця існування цих установ був незмінним секретарем ЦАТ і завідувачем («блюстителем») ЦАМ.

ЦАМ організувався на базі мінералогічного кабінету, заснованого в 1848 р. археологом-антикваром К. Лохвицьким у пам'ять про видатного вихованця Академії – митрополита Димитрія Ростовського (Туптала) і подарованого КДА. В кабінеті знаходилися корисні копалини стародавнього світу, залишки давніх споруд, знаряддя праці різних народів, медалі та монети, стародавні рукописи, стародруки, твори живопису, різьблення, мозаїки та інші рідкісні предмети, власноручно зібрані К. Лохвицьким. 45 книжок і 10 рукописів з колекції К. Лохвицького були передані у фонд академічної бібліотеки і з часом увійшли до складу ЦАМ.

Сам М.І. Петров вважав, що заснуванню ЦАТ і ЦАМ при КДА сприяли дві обставини. По-перше, за новим статутом 1869 р. в духовних академіях Російської імперії церковна археологія відокремлювалася від науки про богослужіння та утворювала самостійну кафедру. Ця дисципліна мала бути науково розробленою викладачами задля успішного вивчення її студентами Академії. Тоді ж, в 1869 р., за ініціативою голови Московського археологічного товариства графа О.С. Уварова, у Москві було скликано I Археологічний з'їзд, на якому делегати значну

увагу приділили питанню про необхідність збереження пам'яток церковної давнини. В 1870 р. на засіданні Ради Академії один з делегатів І Археологічного з'їзду, професор КДА кафедри церковної археології П.О. Лашкар'єв уперше поставив питання про необхідність створення музею при КДА¹⁰³. У 1871 р. він, разом з О.Д. Вороновим та П.О. Терновським, складає проект статуту музею та комісії при ньому.

28 січня 1872 р. підготовлений проект було розглянуто на засіданні Ради Академії та передано до Св. Синоду для затвердження. Св. Синод вніс свої корективи: комісію пропонувалося перейменувати на Церковно-археологічне товариство, заборонялося користуватися печаткою Академії та грошима з академічних фондів, друкувати свої протоколи за рахунок Академії, скасовувалися також обов'язкові членські внески. В цілому ж Св. Синод дозволив Раді Академії заснувати музей і товариство, попередньо переглянувши та виправивши їхній Статут. Ці зміни означали, за словами ректора КДА, єпископа Димитрія (Ковальницького), що ЦАМ опинився «у матеріально безпорядному становищі»¹⁰⁴.

За таких обставин М.І. Петров узяв на себе обов'язки секретаря товариства. Позитивну роль у цьому відіграла й обізнаність М.І. Петрова з канцелярською справою, якої він набув, перебуваючи, хоч і недовго, на посаді секретаря правління Волинської духовної семінарії (1868–1870). Спочатку головне його завдання на цій посаді полягало у веденні протоколів засідань і складанні списків експонатів музею, що надходили до товариства як добровільні пожертви.

Багато часу М.І. Петров витратив на протидію тодішньому митрополиту Київському Арсенію (Москвіну), який взагалі не вважав археологію за справжню науку, неохоче давав згоду на передачу до музею культурних речей, навіть тих, які вже давно вийшли з церковного вжитку, наказував повернути до храмів ті речі, що раніше були добровільно передані до ЦАМ. Він особисто виносив догани М.І. Петрову за помарки в діловодних записах ЦАТ і писав: «в затіяній роботі товариства великої користі не вбачаю»¹⁰⁵. Після такого ставлення митрополита до роботи ЦАТ М.І. Петров вирішив скласти з себе секретарські обов'язки і залишився лише через умовляння ректора КДА Філарета (Філаретова).

Наступний митрополит Київський Феофіл вже більш поважно ставився до ЦАТ і ЦАМ. Спочатку ЦАМ було організовано при академічній бібліотеці, тому природно на посаду блюстителя (завідувача) ЦАМ призначили бібліотекаря Академії К.Д. Думитрашка. Але як людина

уже похилого віку, він вважав свої нові обов'язки лише зайвим тягарем і неодноразово намагався їх позбутися, тому що музейні справи заважали йому виконувати безпосередні обов'язки в академічній бібліотеці¹⁰⁶. З власної ініціативи М.І. Петров допомагав бібліотекарю, складаючи списки всіх речей, що надходили до ЦАМ, та систематизуючи їх. Одночасно М.І. Петров починає науковий опис рукописних зібрань ЦАМ.

На цей час бібліотека КДА вже мала колекцію рукописів і стародруків, яка й надійшла до ЦАМ. До її складу входили не тільки писемні пам'ятки релігійного напрямку, але і нецерковні, оскільки вони склалися в зв'язку з церковними і служили для роз'яснення релігійного побуту. Фонди ЦАМ склалися, по-перше, з виділених з академічної бібліотеки (без відчуження з академічної власності) «чудових в археологічному відношенні книг, рукописів і речей», по-друге, з «примітних в археологічному відношенні» предметів з церковних і монастирських ризниць та бібліотек, по-третє, з експонатів приватних колекцій і, нарешті, з матеріалів археологічних експедицій, улаштованих членами товариства¹⁰⁷. Але основним шляхом надходження експонатів до музею були пожертвування, і чимала заслуга в цьому належала М.І. Петрову. Це докладно розкривається в епістолярії, зокрема в листах його сучасника В.Т. Георгієвського, викладача Володимирського єпархіального училища, відомого знавця іконографії, який високо оцінював особистий внесок М.І. Петрова у формування колекції в умовах відсутності фінансування ЦАМ, що за статутом мав існувати суто на добровільні грошові пожертви. Він пише: «кожний колекціонер пам'яток давнини завжди уболіває за майбутнє свого зібрання, і якщо він доручив вам свої скарби, це означає, що він довіряє вам і вашому музею. І ця довіра – вища оцінка плідності трудів ваших з улаштування музею і нагорода за заслуги ваші перед російською наукою»¹⁰⁸.

Допомагали М.І. Петрову в комплектуванні ЦАМ і колеги з наукових інтересів, зокрема М.Ф. Біляшівський, який від імені Комісії з описування і публікації видань пам'ятників старовини в 1900 р. описував старі церкви в Київському, Канівському і Черкаському повітах. У травні 1900 р. він звертається до М.І. Петрова з пропозицією відбирати предмети церковного начиння, непридатні для користування, для колекції ЦАМ¹⁰⁹.

ЦАМ доводилося конкурувати з центральними московськими і петербурзькими книгосховищами, які активно здійснювали збирання рід-

кісних видань та рукописів на території України. З листа М.І. Городецького до М.І. Петрова дізнаємося, що після спільної подорожі М.І. Городецького та М.І. Петрова влітку 1890 р. з метою збирання матеріалу для підготовки видання «Подолія и Бессарабия» до Кам'янця, М.І. Городецький в своїх «путевых заметках» вказав на наявність у колишній вірменській церкві зібрання класичних книг і рукописів. Однак імператорська Публічна бібліотека випередила ЦАМ і вивезла «34 документи польською, російською і латинською мовами, 93 томи друкованих і рукописних книг персидською і вірменською мовами і 575 томів класичних та історичних творів різними мовами»¹¹⁰.

Тому ЦАМ поповнювався переважно подарунками та окремими придбаннями. У 1881 р. в київського міщанина В.В. Добровольського за 200 крб. було куплено грецьке Нікомідійське Євангеліє XIII ст. на пергаменті, на 324 аркушах, з 24 мініатюрами і заставками (початкова ціна становила 300 крб.)¹¹¹, а в 1885 р. П.О. Лашкар'єв викупив для музею за 15 крб. у священника с. Васильєвки Полтавської губернії Росошинського рукописну Кормчу XV ст.¹¹² Нині це всесвітньо відомі пам'ятки писемної культури.

У 1875 р. М.І. Петров виступив з пропозицією про необхідність систематизованого розміщення експонатів в ЦАМ і відповідного їхнього описування. Після звернення до голови ЦАТ бібліотекаря К.Д. Думитрашка від 26 вересня 1876 р., який висловив думку про відокремлення його обов'язків у справах бібліотеки КДА та ЦАМ (музейні справи заважають йому виконувати безпосередні обов'язки в академічній бібліотеці; нові експонати, що надходять до музею, йому передають не завжди своєчасно, так що лише з надрукованих у «Трудах» КДА звітів про справи ЦАТ він дізнається про дійсний стан ЦАМ¹¹³), М.І. Петрову довелося взяти на себе обов'язки завідувача ЦАМ. Але формально власне посада блюстителя ЦАМ була затверджена лише новим статутом ЦАТ у 1881 р.

Восени 1877 р. ЦАМ надається нове помешкання на першому поверсі старого академічного корпусу. М.І. Петров зайнявся розміщенням музейної експозиції. Значна частина останнього розділу мемуарного джерела М.І. Петрова «Воспоминания...» представлена листами архім. Макарія (Булгакова)¹¹⁴, Ф. Лебединцева¹¹⁵, О. Вікторова¹¹⁶, Філарета¹¹⁷, які подають інформацію про діяльність М.І. Петрова як організатора вивчення та збереження пам'яток культурного минулого України. Зокрема, листування М.І. Петрова з Філаретом відображає всі

подробиці процесу розміщення експозицій ЦАМ після переїзду в нове приміщення в 1877 р.

Усю експозицію ЦАМ М.І. Петров поділив на 12 відділів: 1) первісні та історичні старожитності здебільшого дохристиянського характеру; 2) знімки з архітектурних споруд, зразки будівельних матеріалів, гравірувальні дошки, акварелі, гравюри та літографії; 3) муравйовська колекція старожитностей і святинь; 4) речі для християнського богослужіння й обрядів; 5) ікони, образки і хрестики; 6) філаретівська (колишня сорокинська) колекція ікон; 7) картини і портрети; 8) статуї; 9) пам'ятки медального мистецтва; 10) зразки письма та друку; 11) бібліотека музею; 12) леопардівська колекція.

Нове помешкання складалося з 6 кімнат, серед яких 4 були великі, а 2 маленькі, та з'єднуючої їх довгої галереї. При розміщенні колекцій було важко пристосувати до потреб музею колишні студентські аудиторії. Окрім цього, треба було враховувати нові надходження, які після процесу каталогізації повинні були органічно вливатися в загальну схему експозиції. М.І. Петров блискуче впорався з цим завданням, і вже в квітні 1878 р. ЦАМ був упорядкований. У першій кімнаті М.І. Петров розмістив предмети, що були «якби передвістям християнства», у другій – переважно залишки церковної архітектури, у третій, невеличкій, – муравйовську колекцію, у четвертій – речі християнського богослужіння, у п'ятій і шостій – ікони, образки і хрестики, а в галереї – експонати світського характеру і твори західного релігійного мистецтва.

Розмістити нові експонати, які надходили до ЦАМ, за тематичним принципом було важко через надходження до музею великої кількості предметів від любителів церковної давнини. Відмовлятися ж від подарунків, які за оцінкою фахівців могли становити історичну цінність, М.І. Петров не вважав за потрібне, тому що це відштовхнуло б більшість прихильників ЦАМ, а його розвиток на першому етапі існування повністю залежав від добровільних пожертв.

Щодо рукописного та книжкового зібрання бібліотеки ЦАМ, то воно налічувало лише невелику кількість старовинних книжок та рукописів. У перший рік існування музею була утворена Комісія з шести професорів Академії, яка виділила з академічної бібліотеки 974 од. зб. – книги, рукописи і монети – в музей. Але книги і рукописи майже всі так і залишилися в бібліотечному приміщенні, окрім фрагментів давніх рукописів, двох вітрин монет, шести картин і двох барельєфів, які розмістили в окремих приміщеннях¹¹⁸. Слід зазначити, що виокремлення з акаде-

мічної бібліотеки книг і рукописів було виконано за дозволом Св. Синоду без відчуження їх з академічної власності: ЦАМ мав статус громадської установи, і у випадку його закриття існувала загроза втрати книг і рукописів для церкви, а вони були майном церкви і знаходилися на її балансі. З підпорядкуванням же ЦАМ академічній бібліотеці автоматично відпадала небезпека для духовного відомства стосовно передачі книг і рукописів іншому музею чи приватній особі, колекціонерам предметів, пов'язаних з історією церкви. У випадку закриття ЦАМ документи просто залишались у власності академічної бібліотеки. До рукописно-книжкового зібрання музею віднесені були також акварелі, фотографічні знімки, гравюри, ілюстровані та довідкові видання з історії та археології. Всі ж інші книги та рукописи після надходження до ЦАМ передавали в бібліотеку Академії, і хоча вони зберігались окремо, у двох призначених для цього кімнатах, але вважались саме її власністю. В наступні роки з бібліотеки КДА було виділено для ЦАМ ще 100 од. зб. Загалом – 1074 книги і рукописи. Бібліотека музею налічувала 4516 од. зб. З них: церковнослов'янських стародруків під шифрами «Муз. С.» – 554 од. зб.; російських стародруків «Муз. Д.» – 408 од. зб.; вітчизняних й зарубіжних праць та посібників з археології «Муз. Е.» – 2924 од. зб.; іноземних стародруків «Муз. В.» – 630 од. зб.¹¹⁹

Значним джерелом, що подає інформацію про невідомі пам'ятки церковної давнини як потенціал для комплектування ЦАМ, М.І. Петров вважав губернські єпархіальні відомості та статистичні описи єпархій, які він активно використовував у своїй роботі у Подільській єпархії¹²⁰. 14 вересня 1873 р. він запропонував членам ЦАГ з інших міст звернутися до цієї практики збирання відомостей про пам'ятки для подальшого комплектування цікавими експонатами ЦАМ.

Викладання на кафедрі словесності М.І. Петров також підпорядкував діяльності ЦАМ, залучаючи студентів до постійного збирання старожитностей. Відомий український учений, директор Національного музею у Львові І. Свенціцький після відвідання ЦАМ і знайомства з його хранителем у статті «Українська старовина в київському Церковно-археологічному музеї» писав про М.І. Петрова: «Він по вікові, освіті та ідеології належить до так званих шестидесятників, що приходили не обрусити країну – тільки працювати для неї просвітою, тим-то він як діяч і вчений зацікавився українським письменством, для якого став першим істориком, а одночасно працював над збиранням і пізнанням пам'яток культурно-художнього життя Київщини і України, ставши організатором

і совісним літописцем Київського Церковно-археологічного музею»¹²¹. Перший директор Київського історичного музею М.Ф. Біляшівський також високо оцінював внесок М.І. Петрова в музейну справу, називаючи його «засновником кращого в Росії Церковно-археологічного музею»¹²².

М.І. Петров у своїй доповіді «30-летие Церковно-исторического и археологического общества при Киевской духовной академии» репрезентував повну картину розвитку ЦАТ і ЦАМ, поділяючи її на кілька етапів. Він розглянув такі питання: склад ЦАТ, призначення і вибір адміністративних осіб, історія, особливості та джерела комплектування музейного фонду, враховуючи нестаток коштів, фінансовий розвиток ЦАТ і ЦАМ, науково-дослідницьку діяльність цих установ, простежуючи шлях від академічної комісії при невеличкому зібранні церковних старожитностей до наукової установи з багатючими колекціями, підкреслюючи роль цих установ у пошуку, вивченні та збереженні історико-культурної спадщини.

Заслуги М.І. Петрова в розвитку ЦАМ неоціненні. За висловом одного з наступних ректорів Академії, Платона (Рожественського), М.І. Петров – це «голова, серце і ноги музею»¹²³. Дбанням М.І. Петрова ЦАМ поповнився дуже цінними експонатами. У рефераті І.О. Бродовича «30-летие Церковно-археологического музея при Киевской духовной академии», який був надрукований у 5-му випуску «Чтений» ЦАТ, міститься інформація, що суттєво доповнює представлену в цьому ж випуску доповідь М.І. Петрова. Але основне, на чому І.О. Бродович акцентує свою увагу, – це особливі заслуги і вагоме значення діяльності М.І. Петрова як завідувача музею, його вирішальна роль у формуванні найціннішої колекції і збереженні історико-культурної спадщини. «При написанні реферату, – пише І.О. Бродович в листі до М.І. Петрова, – я зазначив, що про вашу діяльність можна написати цілу дисертацію»¹²⁴.

Щоб зрозуміти концепцію М.І. Петрова щодо основних положень наукового призначення ЦАМ, необхідно висвітлити полемічну дискусію М.І. Петрова та його опонента, професора КДА А.О. Дмитрієвського. Приводом до неї були крадіжки, що сталися в ЦАМ у 1886 і 1898 рр. А.О. Дмитрієвський направив до Ради Академії записку, в якій звинувачував М.І. Петрова у цілковитій некомпетентності, професійній невідповідності як секретаря ЦАТ та викладача словесності, а не церковної археології, «умолении» значення предмета «церковна археологія», в узурпації посади секретаря ЦАТ та завідувача ЦАМ, в «надмірному

опікуванні» збереженістю фондів за рахунок роботи студентів тощо¹²⁵. А.О. Дмитрієвський гостро поставив питання про необхідність пристосування музею винятково до потреб кафедри церковної археології з передачею музею викладачеві церковної археології, щоб фактично перетворити його на вузькоспеціалізований навчально-методичний кабінет, що призвело б до повної його реорганізації. Ця полеміка детально розкривається в «Записке о своей деятельности как секретаря ЦАО и заведующего Музеем в ответ на обвинения проф. А.А. Дмитриевского», яка зберігається в особовому фонді М.І. Петрова у ІР НБУВ¹²⁶. Відкидаючи розгляд закидів особистого характеру, необхідно підкреслити, що вперше в цьому документі М.І. Петров у гострій дискусії з опонентом виклав свою концепцію ЦАМ і ЦАТ.

М.І. Петров вбачав у реструктуризації музею за концепцією О.А. Дмитрієвського велику загрозу як для музею, так і для всього Церковно-археологічного товариства загалом. У відповіді він викладає власну концепцію музею. М.І. Петров надає йому значення регіонального наукового центру, де збираються та зберігаються пам'ятки загальнокультурного значення, які можуть використовуватися не лише кафедрою церковної археології, а й у студіях з різних наук, різних кафедр, доступного всім дослідникам і студентам. На його думку, музей створюється задля «розроблення церковної археології і збереження пам'яток церковної давнини, переважно в межах Південно-Західної Русі... Музей відкритий і для професорів археології й інших наук, і для студентів Академії, і для членів товариства, і для сторонніх учених, і для публіки «для розвитку релігійно-естетичного уподобання в ній»¹²⁷. Цілком слушно М.І. Петров стверджував, що навчально-педагогічні функції може виконувати спеціальний музей-кабінет, яким має завідувати викладач церковної археології.

М.І. Петров був стурбований, що ідеї його опонента спричинять до втрати музеєм вкрай цінних колекцій, що не мають відношення до викладання церковної археології. «А таке кастрування музею, – пише він, – лягло б довічною ганьбою на Київську духовну академію, яка вважається вищим навчальним закладом. Тоді втрачає сенс значення Церковно-археологічного товариства, яке групується навколо музею і має бути закритим»¹²⁸. Дехто бачив у цих стосунках меркантильні інтереси А.О. Дмитрієвського, в будь-якому разі дискусія закінчилася на користь М.І. Петрова, і 2 грудня 1898 р. А.О. Дмитрієвський зняв із себе звання члена Церковно-археологічного товариства¹²⁹.

У 1898 р. ректором Київської духовної академії і головою Церковно-археологічного товариства став єпископ Димитрій (Ковальницький). Новий голова вирішив значно розширити рамки діяльності ЦАТ і ЦАМ. У жовтні 1900 р. єпископ Димитрій запропонував перейменувати Церковно-археологічне товариство на Церковно-історичне та археологічне з відповідною зміною напрямку його роботи. В той же час він уважав за необхідне залишити ЦАМ без будь-яких змін. Але пропозиція єпископа Димитрія була вкрай негативно зустрінута М. І. Петровим, який заявив, що вважає ідею перетворення ЦАТ на історичне хибною як для товариства, так і для музею, і пропонував ректорові при цьому створити в Академії окреме церковно-історичне товариство.

Особливе незадоволення М.І. Петрова викликала пропозиція єпископа Димитрія зробити роботу товариства суто теоретичною, а до його складу запрошувати лише викладачів Академії та осіб, що мають високий освітній ценз. У листі до ректора М.І. Петров зазначав, що лише завдяки членам-аматорам музею постійно збагачується цінними археологічними експонатами, а товариство отримує суттєву грошову допомогу. При цьому він наголошував на прикладах інших академічних товариств, що склалися винятково з професорів цих навчальних закладів і не мали навіть нічого схожого з Київським церковно-археологічним музеєм. Між тим вартість колекцій київського музею становила на той час близько 500 тис. крб., а недоторканий капітал товариства зріс до 10 тис. крб. (При цьому грошові внески академічних професорів разом становили не більше 60–70 крб. на рік). Реорганізоване, суто теоретичне товариство, яке буде займатись на своїх засіданнях лише «рефератами з різних галузей богословського знання», залишиться без підтримки широкої громадськості, а внаслідок цього призупинить свій розвиток Церковно-археологічний музей.

Сторони зуміли досягти компромісу: Церковно-археологічне товариство перетворилося на Церковно-історичне та археологічне, що, безумовно, розширювало поле наукової діяльності товариства. Св. Синод затвердив статут Церковно-історичного та археологічного товариства (ЦАТ) 13 жовтня 1901 р. Новий статут збільшив кількість наукових засідань, встановив порядок читання рефератів, розподіливши їх за групами наук. З метою популяризації роботи товариства було вирішено влаштовувати публічні засідання з читанням рефератів, що мали загальноосвітнє значення, але без слухання адміністративних справ, на які за спеціальними квитками запрошували студентів та «сторонніх осіб з любителів духовної просвіти». Такі засідання, на яких не було

слухання адміністративних справ, розпочалися в жовтні 1902 р. в конгрегаційному залі Академії¹³⁰.

За великі заслуги у вивченні історії культури та літератури Рада професорів Харківського університету присвоїла в 1907 р. М.І. Петрову *honoris causa* доктора російської словесності. З цього приводу в 1904 р. І.О. Бродович повідомляє М.І. Петрову: «більшість членів факультету (кафедра російської мови Харківського університету) запропонували обрати вас почесним доктором руської словесності (ступінь доктора археології університет не дає, тому що при університеті не існує кафедри археології)»¹³¹. На засіданні Ради професорів І.О. Бродович повідомляв про заслуги М.І. Петрова у заснуванні ЦАМ і ЦАТ, а про його історико-літературні праці зробили доповідь професори Сумцов і Халанський.

У КДА М.І. Петров належав до так званого «лівого» крила академічної корпорації, яка ратувала за академічну автономію. Зазначимо, що лідером правих в Академії був С.Т. Голубев, його «літературний антагоніст»¹³².

Після введення нового статуту в 1910 р. академічний лібералізм був ліквідований остаточно. Згідно зі статутом був введений граничний термін для служби в академіях (35 років), кафедра теорії словесності та історії західних літератур скасовувалася, що означало, за виразом самого ж М.І. Петрова, що під ним «провалилося місце»¹³³.

Це сталося напередодні 45-річного ювілею наукової діяльності М.І. Петрова. Газета «Киевская мысль» від 9 жовтня 1910 р. писала з цього приводу: «Напередодні ювілею М.І. Петрова просто звільнили. Це був заключний акт тієї трагікомедії, характером якої відзначався увесь, так би мовити, піввіковий період відношення «керівництва» до наукової діяльності М.І. Петрова. Достатньо сказати, що і тепер, після 1905 р., над ним установлений в особі «горохового пальто» поліцейський нагляд, який нервував і мучив професора...»¹³⁴. У 1910 р. М.І. Петров пішов у відставку, але навіть у такій ситуації він бачив позитивні моменти, кажучи: «... у мене тепер з'явилася можливість займатися науковою роботою»¹³⁵.

М.І. Петров зосередився на облаштуванні ЦАМ. Однак саме від цього часу починається занепад музею. Новий ректор – преосвященний Інокентій Ястребов обтяжувався обов'язками голови ЦАТ і вкрай неухважно ставився до ЦАМ. Ще досить уважно було проведено евакуацію музею до Казані під час Першої світової війни, а вже у період революції музей фактично був кинутий напризволяще.

Петров болісно це переживав. «Що буде далі з нашим Церковно-археологічним музеєм, – це одному Богові відомо, – писав М.І. Петров перед смертю в 1920 р. – Одного тільки бажаю, щоб наш музей з його світовими раритетами (ікони, писані восковими фарбами) не прилаштовувався штучно до якогось існуючого вченого або навіть навчального закладу, а мав би самостійне значення і служив би об'єктом успішних занять та досліджень різних учених – фахівців і художників»¹³⁶.

У 1914 р. Рада імператорської Казанської академії обирає М.І. Петрова своїм почесним членом. Окрім надсилання праць і видань КДА для бібліотеки Казанської академії, М.І. Петров брав активну участь і в розповсюдженні видань з історії Казанської академії, зокрема праці професора П.В. Знаменського з історії Академії за період 1842–1870 рр. та Історичної Записки про Академію за період 1870–1892 рр. С.А. Терновського. Гроші, виручені з продажу цих видань, витрачалися на заснування іменних стипендій і на формування стипендіального капіталу при «Обществе вспомоществования недостаточным студентам Академии»¹³⁷.

У 1915 р. ректор КДА запропонував М.І. Петрову, з нагоди 50-річчя його наукової діяльності, провести урочистості, але ювіляр відмовляється, посилаючись на тяжкі часи: «Тепер – не до ювілеїв. Якщо я набув милості перед вашими очимами, то згадайте про мене добрим словом на 300-річному ювілеї нашої Академії»¹³⁸.

У 1916 р. М.І. Петрова обирають членом-кореспондентом Петербурзької академії наук, а у 1917 р. він отримує запрошення стати членом заснованого при Університеті св. Володимира Історико-літературного товариства. Через погіршення стану здоров'я М.І. Петров відмовляється від цієї пропозиції¹³⁹.

Високу оцінку та визнання як видатного науковця отримав Петров від першої Української академії наук. Наказом гетьмана Павла Скоропадського по Міністерству народної освіти та мистецтва за № 322 про призначення дійсних членів (академіків) УАН від 14 листопада 1918 р.¹⁴⁰ серед дванадцятьох академіків первісного складу УАН він стає одним з перших по Історично-філологічному (I) Відділу. Кандидатуру Петрова було рекомендовано міністром народної освіти та мистецтва П.Я. Стебницьким. Зберігся офіційний лист П.Я. Стебницького до М.І. Петрова від 14 листопада 1918 р. з проханням погодитися на цю пропозицію¹⁴¹.

Повідомлення про скликання першого Спільного зібрання УАН від імені Петрова, як «найстарішого літами с-поміж усіх інших академі-

ків»¹⁴², є підтвердженням того факту, що перші загальні збори УАН планувалося провести під головуванням Петрова. 27 листопада 1918 р. в приміщенні Українського наукового товариства по вул. Велика Підвальна, 36 (нині Ярославів Вал, 36) відбулося перше Спільне зібрання УАН, але, на жаль, через хворобу Петров не зміг бути присутнім на цьому важливому заході, надіславши листа з проханням передати своє головування та право голосу О.І. Левицькому. Та на першому засіданні Історично-філологічного Відділу УАН, що відбулося 8 грудня 1918 р. й мало більш організаційний характер, головою вже був М.І. Петров.

Подальші відомості про участь ученого в діяльності УАН знаходимо у витягах протоколів № 2 засідання І Відділу від 5 лютого 1920 р., № 5 від 18 березня 1920 р., № 9 від 27 травня 1920 р., № 10 від 10 червня 1920 р., протоколу про друкування праць академіка О.О. Потебні від 5 серпня 1920 р.¹⁴³ Самостійно пересуватися вченому ставало все важче через погіршення стану здоров'я та сліпоту. За спеціальним науковим дорученням І Відділу допомагали незрячому та найстаршому академіку (81 рік) працювати вдома, записуючи його розвідки під диктовку, В.І. Барвінок та М.П. Оксіюк¹⁴⁴.

В Історично-філологічному Відділі УАН учений відповідає за напрям історії староукраїнського письменства. Зазначимо, що в І томі «Записок Історично-філологічного відділу УАН» (К., 1919 р.) найвагоміша частка належить М. Петрову: надруковано його монографію «Киевская академия», в розділі «Замітки і матеріали» автори статей – М. Петров і М. Стороженко, в розділі «Критика й рецензії, бібліографія: частина офіційна» – Д. Багалій, А. Кримський, М. Петров, Ст. Смаль-Стоцький». Передувало друкові на сторінках «Записок» розвідки Петрова про історію КДА, яка мала попередню назву «Київська духовна академія, її бібліотека і музей», обговорення на Спільному зібранні УАН від 17 та 24 травня 1919 р., де йшлося про попереднє надання розвідки Петрова на рецензування Д.І. Багалію. Зібрання УАН вирішило друкувати її в скороченому варіанті під назвою «Київська академія. (З нагоди минулого 300-ліття її існування)».

Редакція видань Історично-філологічного Відділу УАН в ті скрутні часи потерпала від розвалу поліграфічної промисловості й браку власної академічної друкарні. Цей фактор не давав змоги Відділу налагодити свою видавничу діяльність, хоч у його редакційному портфелі накопичилося чимало матеріалу, готового до друку. Серед статей і нотаток була й книга М.І. Петрова «Стародавній Київ в його історико-

топографічному розвитку», що готувалася до друку в «Записках» або в «Збірнику» І Відділу УАН. Ми припускаємо, що це був україномовний варіант праці Петрова «Историко-топографические очерки древнего Киева» (1897 р.), який, на превеликий жаль, не був перевиданий українською мовою і не зберігся серед документів архіву ВУАН.

Проте наукова робота вченого в ці важкі часи не припиняється. Цьому підтвердженням є вихід нових праць на сторінках тодішніх видань у вигляді коротеньких історичних нарисів. Зокрема, в 1918 р. виходить близько 20 статей у щоденній газеті «Слово». За спогадами В.П. Рибинського, в останні дні життя «настрій у нього був бадьорий, і промова весь час трималася виключно наукових питань. М.І. Петров розповідав про якийсь новий свій висновок з історії Києво-Софійського собору, критикуючи якусь догадку проф. Павлуцького»¹⁴⁵.

За відомостями з опублікованих джерел, усталеною датою смерті М.І. Петрова вважається 20 червня 1921 р. Однак за протоколом № 103 Спільного зібрання УАН від 20 червня 1921 р. першим пунктом зазначено «вшанування пам'яті акад. М.І. Петрова, що помер 18 червня 1921 р.»¹⁴⁶. Отже, питання точної дати останнього дня видатного вченого залишається відкритим.

Наукова, організаційна та громадська діяльність М.І. Петрова

На початку ХХ ст. спостерігається активний процес із заснування церковно-археологічних товариств у різних єпархіях, які, на зразок київського, відкривали при місцевих товариствах музеї-давньосховища.

М.І. Петров бере активну участь у діяльності багатьох церковно-археологічних комітетів різних єпархій. Він – почесний член Подільського єпархіального історико-статистичного комітету (згодом перейменованого на товариство), Ростовського музею церковних старожитностей, Смоленського церковно-археологічного комітету, Бессарабського церковно-історичного та археологічного товариства, Полтавського церковного історико-археологічного комітету, Псковського церковного історико-археологічного комітету, Церковного історико-археологічного товариства Казанської єпархії, Курського єпархіального історико-археологічного товариства, Мстиславського музею старожитностей (Могильовська губернія) тощо.

Громадська діяльність М.І. Петрова була тісно пов'язана з діяльністю одного з перших заснованих єпархіальних церковно-археологічних

комітетів – Подільського єпархіального історико-статистичного комітету, який був відкритий у 1865 р. як «Комітет для церковно-історичного і статистичного опису Подільської єпархії» при Подільській духовній семінарії.

До першого складу комітету ввійшли особи єпархіального управління, викладачі духовної семінарії та училища, священики. Першим головою комітету став ректор духовної семінарії Феогност (Лебедев). До 1883 р. основним напрямом у діяльності комітету була праця над історико-статистичними описами Подільської єпархії. Але після 1883 р. розпочинається археографічна робота членів комітету, яка згодом стає пріоритетною. Важливим кроком в цьому напрямі стало розпорядження єпархіального управління, згідно з яким членам комітету дозволялося видавати необхідні архівні документи з канцелярії консисторії. Разом з тим, членам комітету було поставлено завдання розглянути письмові джерела, що зберігалися в архіві консисторії, і привести їх до певної системи¹⁴⁷.

Від 1889 р. членом Подільського єпархіального історико-статистичного комітету став Ю.Й. Сіцінський, з іменем якого пов'язана активізація і найвищий злет діяльності комітету. Особливо приязні стосунки і творча співпраця зав'язалися між ним і М.І. Петровим. Подільський краєзнавець ще з 1888 р. був членом ЦАТ при КДА, тому він час від часу надсилав до ЦАМ предмети старовини, краєзнавчі роботи¹⁴⁸. В свою чергу, М.І. Петров надсилав Подільському єпархіальному історико-статистичному комітету видання ЦАТ, свої праці та необхідні документи з фондів колекції ЦАМ, наприклад копію послання єпископа Львівського Ієремії Тисаровського 1618 р.¹⁴⁹ Від 1891 р. М.І. Петров стає почесним членом комітету¹⁵⁰. Листування Ю.Й. Сіцінського з М.І. Петровим продовжувалося протягом 20 років (1890–1910) і відклалося в особовому фонді вченого.

Окрім предметів старовини, особливо після дослідження печер колишнього монастиря в селі Бакота, Подільський комітет накопичив значний масив письмових джерел. Як згадував Ю.Й. Сіцінський, одним з чинників приросту письмових пам'яток минулого стала боротьба з унією. Після розпорядження єпархіального єпископа про надсилання до Кам'янка всіх уніатських богослужбових книг, священики Поділля, які не могли відрізнити старі уніатські видання від православних, вилучали всі старі книги. Таким чином було зібрано значну кількість стародруків і рукописів. Проблема розміщення і зберігання цих пам'яток старовини вийшла на перший план.

У 1890 р. організувалося Подільське єпархіальне церковне давньосховище, завідувачем якого було обрано священика В.С. Якубовича, а Ю.Й. Сіцінського – секретарем комітету в справах давньосховища. У 1903 р. комітет було перейменовано на Подільське церковне історико-археологічне товариство, а давньосховище стало називатися музеєм¹⁵¹. Головою товариства та завідувачем музею став Ю.Й. Сіцінський.

Від 1906 р. М.І. Петров – почесний член Полтавського церковного історико-археологічного комітету¹⁵². Виконуючи деякі доручення і прохання комітету, він надсилав матеріали з історії Переяславської єпархії в комітет, а після зробленого ним повідомлення про документи Войткова М.І. Петров отримав прохання посприяти передачі цих документів в комітет¹⁵³. Існують відомості про співпрацю М.І. Петрова з Псковським церковним історико-археологічним комітетом та обрання його в 1910 р. почесним членом цього комітету¹⁵⁴.

У 1896 р. М.І. Петров обирається почесним членом Смоленського церковно-археологічного комітету. Комітет неодноразово звертався до М.І. Петрова за його авторитетними порадами в спірних питаннях стосовно місцевої археології, що сприяло набуттю досвіду членами комітету в цій справі¹⁵⁵. Особливо тісні стосунки і наукова співпраця зв'язували давніх знайомих – М.І. Петрова і відомого дослідника історії КДА Д.К. Вишневського, який брав активну участь в діяльності «зовсім юного» Смоленського церковно-археологічного комітету¹⁵⁶, будучи його дійсним членом. Про їхні стосунки свідчить активне листування протягом багатьох років¹⁵⁷.

М.І. Петров і Д.К. Вишневський віддавали надзвичайно багато часу пошукові матеріалів з історії КДА. Спільна тема досліджень двох науковців спонукала до постійного обміну інформацією про віднайдені невідомі джерела з означеної теми. Наприклад, про деякі відомості з історії КДА з матеріалів Смоленського консисторського архіву М.І. Петров дізнається від Д.К. Вишневського, який багато часу проводив, вивчаючи цей архів. Безперечно, при написанні історичної розвідки «Киевская академия во второй половине XVII века», яка була надрукована в 1895 р. в ТКДА¹⁵⁸, М.І. Петров врахував ці відомості. Невідомі сторінки біографії архімандрита Сильвестра Суходольського, які доповнили фундаментальну роботу М.І. Петрова з цієї теми, також були віднайдені Д.К. Вишневським серед матеріалів архіву Смоленської духовної консисторії¹⁵⁹. Окрім архіву Смоленської духовної консисторії Д.К. Вишневський вивчав ще й рукописи смоленської семінарської бібліотеки, особливо під-

ручники¹⁶⁰. Але не тільки наукове співробітництво пов'язувало двох учених. Як активний член ЦАТ Д.К. Вишневський в 1897 р. надсилав до музею грамоту 1728 р. і копії з консисторських паперів, які мали відношення до КДА¹⁶¹, в 1899 р. – студентські атестати 1749–1750 рр., лист імператриці Катерини¹⁶², опублікований в КС, в 1900 р. – пам'ятки давньоруської іконографії¹⁶³ та ін. Звертаючись до М.І. Петрова як до компетентного знавця християнських старожитностей, він надсилав йому деякі предмети давнини від комітету з проханням зробити детальне наукове описання. Так, у 1898 р. М.І. Петров обстежував три давніх хрести, надіслані йому Д.К. Вишневським з колекції Смоленського церковно-археологічного комітету, і зробив їхнє ґрунтовне дослідження¹⁶⁴.

Вивчаючи науковий доробок з історії КДА, зокрема працю Д.К. Вишневського «Киевская Академия в первой половине XVIII столетия: (Новые данные, относящиеся к истории этой Академии за указанное время)»¹⁶⁵, джерелознавчою базою якої стали матеріали архівів і бібліотек Києва, Смоленська, Москви і Санкт-Петербурга, М.І. Петров, добре обізнаний з темою, робить в 1902 р. коректуру цієї праці і пише стислу, але змістову рецензію на неї в КС¹⁶⁶. Треба відзначити і підтримку М.І. Петрова в допомозі надрукування Д.К. Вишневським цього видання, на яке була написана не дуже схвальна рецензія професором КДА С.Т. Голубевим¹⁶⁷. Як результат, в 1903 р. праця Д.К. Вишневського все ж була надрукована. В 1904 р. він пише до М.І. Петрова: «чи не нашттовхнете мене на якусь тему з джерелами в московських архівах?»¹⁶⁸. Без сумніву, М.І. Петров дав напрям науковим дослідженням Д.К. Вишневського, тому що після роботи в 1904 р. в московському Архіві Міністерства юстиції Вишневський вже цілеспрямовано спрямував свою увагу на матеріали з топографії Києва, з історії його управління (магістрату), взагалі з історії України¹⁶⁹.

З давньосховищем в Чернігівській єпархії, яке було засноване в 1900 р. і славалося цінною колекцією писемних пам'яток¹⁷⁰, М.І. Петрова тісно пов'язують спільні інтереси стосовно формування фондів музеїв церковних пам'яток з одним з активних учасників збирацької діяльності давньосховища, його колегою, членом ЦАТ В.Г. Дроздовим. Окрім практичного обміну необхідною літературою, матеріалами, консультаціями, між В.Г. Дроздовим і М.І. Петровим зав'язується листування¹⁷¹, в якому відклалися основні думки вчених про церковні музеї і їхнє майбутнє. Обговорюючи труднощі, які виникали в збиранні пам'яток для давньосховища, респонденти піднімали питання щодо

об'єднання епархіальних церковних музеїв у ведення центральної установи, оминаючи владу єпископа. «Тоді, – пише В.Г. Дроздов М.І. Петрову, – справу збирання пам'ятоків і їх збереження можна було б вести самостійно»¹⁷². М.І. Петров підтримував пропозиції В.Г. Дроздова зібрати завідувачів давньосховищ під час XVI Археологічного з'їзду в Чернігові для обговорення нагальних питань, зокрема стосовно розробки спільного уставу, ставлення до архівно-археологічних комісій, які підпорядковувалися Міністерству внутрішніх справ і прагнули взяти під свій контроль усі пам'ятки старовини, в тому числі й церковні, та ін.

Зв'язок М.І. Петрова з Віленським церковним історико-археологічним комітетом простежується через стосунки з дійсним членом комітету Д.О. Бочковим. Проблема подальшого розвитку діяльності церковних історико-археологічних установ є центральною в листуванні Д.О. Бочкова і М.І. Петрова¹⁷³. Своїми пропозиціями щодо централізації і об'єднання церковних історико-археологічних установ, які потім відклалися в статті Д.О. Бочкова «О централизации и объединении церковных историко-археологических учреждений», він ділиться з М.І. Петровим у своїх листах.

Д.О. Бочков звертається до М.І. Петрова з проханням дати компетентну оцінку його роботи про стародруки, випущені в Чернігівській, Іллінській, Новгород-Сіверській і Клишівській друкарнях. За визначенням М.І. Петрова, це була суто бібліографічна робота. Він доводить авторові дослідження, що «бібліографія не єдине скло у вікні археології»¹⁷⁴ і радить більше приділяти уваги науковому вивченню цих пам'яток. Скориставшись порадою М.І. Петрова, Д.О. Бочков пише наукову розвідку «Опыт хронологической росписи Черниговской старопечати»¹⁷⁵ і водночас починає активно займатися збиранням матеріалів про м. Острог Чернігівської губернії, а також відомостей і документів з опису архіву XVIII–XIX ст. поміщиків Чернігівської губернії Жоравків-Покорських¹⁷⁶.

Після призначення в 1912 р Д.О. Бочкова завідділу діловодства Віленської публічної бібліотеки зв'язок його з М.І. Петровим не втрачається. «Які тут скарби»¹⁷⁷, – так описує він М.І. Петрову своє враження від фондів бібліотеки. Згодом Д.О. Бочков працював помічником архіваріуса у Віленському центральному архіві давніх актових книг, де разом з видатним архівістом І.Я. Спрогісом укладав науково-допоміжний апарат цього архіву.

Співпраця М.І. Петрова з Донською духовною консисторією стосувалась атрибуції колекції 4000 давніх монет (грецьких, римських

тощо), отриманих від архімандрита Геннадія, настоятеля посольської церкви в Афінах. Ці монети консисторія передбачала продати, а отримані гроші використати на благодійництво, зокрема на користь Бекреневського монастиря¹⁷⁸. У 1902 р. вона звернулася з проханням до М.І. Петрова розібрати і скласти описання цих монет за окрему платню і, отримавши його згоду, надіслала йому 111 монет. За опис цих монет, як справжній колекціонер, М.І. Петров замість грошової винагороди попросив дублети для ЦАМ¹⁷⁹.

М.І. Петрова пов'язували також тісні зв'язки з Холмським Православним Свято-Богородицьким братством, зокрема з музеєм і бібліотекою при братстві. Окрім обміну літературою братство зверталося до М.І. Петрова з проханням поради «своїми вченими вказівками і керівництвом»¹⁸⁰ щодо питань, які виникали при комплектуванні бібліотеки і музею братства. За щедрі пожертвування в музей і бібліотеку братства М.І. Петров у 1905 р. був обраний дійсним членом Холмського Православного Свято-Богородицького братства, а у 1914 р. – його почесним членом¹⁸¹.

Досліджені джерела дають відомості про співпрацю М.І. Петрова з імператорською Археологічною комісією у Санкт-Петербурзі, яка здебільшого стосувалась проблем охорони та вивчення пам'яток церковної архітектури. Зокрема, в листі від голови імператорської Археологічної комісії графа А. Бобринського до М.І. Петрова піднімається питання щодо збереження унікальної давньоруської пам'ятки – Софійського собору. Дізнавшись про наміри зламати частину стіни біля вхідних дверей Софійського собору в Георгіївському провулку для зведення житлового будинку, А. Бобринський призначає М.І. Петрова (до приїзду архітектора Мілеєва) представником імператорської Археологічної комісії при розбиранні цієї стіни і викопуванні ям для фундаменту будинку¹⁸².

Окрім цього, М.І. Петров надавав наукові консультації, рецензував статті, які друкувалися в «Трудах» архівних комісій, особливо якщо розглянуті теми входили в коло його наукових інтересів. Так, наприклад, М.І. Петров на прохання Полтавської вченої архівної комісії¹⁸³ дав відгук на працю В. Леонтовського про Г. Сковороду¹⁸⁴. Співпраця вченого з Саратовською вченою архівною комісією більше стосувалась питань книгообміну¹⁸⁵. Наукові контакти він також підтримував зі Смоленською вченою архівною комісією¹⁸⁶, Володимирською губернською вченою архівною комісією¹⁸⁷, з якими проводив постійний книгообмін, надсилаючи свої праці.

При проведенні виставок, присвячених історику М. Костомарову, поету І. Нікітіну та митрополиту Євгенію Болховітінову, Воронежська вчена архівна комісія звернулася до М.І. Петрова з проханням надіслати матеріали, які стосуються цих осіб, зокрема рукописи, книги, портрети і літературу. У відповідь М.І. Петров надіслав листи М. Костомарова, статтю Вашкевича про М. Костомарова з «Киевской старины» за листопад 1898 р. У 1908 р. М.І. Петрова запрошують взяти участь у засіданні Слов'янського благодійного товариства, присвяченого свв. Кирилу і Мефодію¹⁸⁸.

Співпраця М.І. Петрова з Чернігівською губернською вченою архівною комісією мала переважно консультативний характер. У 1905 р. член комісії П.М. Добровольський надсилає М.І. Петрову 27 предметів давнини з проханням визначити назву, значення і приблизну вартість цих предметів¹⁸⁹. Окремо слід згадати про консультації М.І. Петрова стосовно вивчення текстів рукописів, наприклад про допомогу П.М. Добровольському в розборці різних списків «Слова пред проклятием Мазепы, произнесенного митрополитом Стефаном Яворским в Московском Успенском соборе 12 ноября 1708 г.»¹⁹⁰.

М.І. Петров тісно співробітничав з історико-філологічними товариствами різних навчальних закладів. Зокрема, в 1901 р. Ніжинське історико-філологічне товариство при Інституті князя Безбородька висловило подяку М.І. Петрову за надіслане описання колекції В.Н. Фальковського та друкований відбиток реферату М.І. Петрова¹⁹¹.

На сторінках «Сборника» Історико-філологічного товариства імператорського Харківського університету, яке було засноване в 1877 р. і займалося збиранням, описуванням і виданням архівних та етнографічних досліджень, не раз публікувалися праці М.І. Петрова. У 1907 р. він надсилає свою статтю «О новооткрытой Киевской монете XVI века»¹⁹² в «Сборник», присвячений 30-річному ювілею наукової діяльності М.Ф. Сумцова і 25-річному ювілею його перебування на посаді секретаря, а потім голови товариства¹⁹³. М.І. Петров також брав участь у заходах, присвячених увічненню пам'яті професора Є.К. Редіна, – виступав на публічному засіданні товариства з відповідним рефератом та надіслав свою статтю в «Сборник» праць товариства, присвячений пам'яті Є.К. Редіна.

У 1908 р. Харківське історико-філологічне товариство отримало в дар колекцію, зібрану гуртком молоді в пам'ять про А.П. Чехова, яка розміщувалася в окремій вітрині в приміщенні історичного архіву, що належав товариству. Колекція складалася з листів А.П. Чехова,

його портретів, газет і журналів зі статтями про нього та інших матеріалів, які стосувалися життя та діяльності письменника. Звертаючись до М.І. Петрова, голова товариства М.Ф. Сумцов просить посприяти збільшенню колекції шляхом пожертвування відповідних наукових праць і предметів для колекції, яка в майбутньому мала стати музеєм пам'ятником Чехову в Харкові¹⁹⁴.

Підтвердженням високої оцінки внеску М.І. Петрова-фундатора у роботу Історичного товариства Нестора-літописця при Університеті св. Володимира є те, що 8 грудня 1913 р. на 500-му урочистому засіданні саме М.І. Петров виступав зі своїми спогадами про початковий етап діяльності товариства¹⁹⁵.

Участь М.І. Петрова у Всеросійських археологічних з'їздах та створенні Київського археологічного інституту

Археологічні з'їзди мали велике значення для розвитку історичної науки ХІХ – початку ХХ ст. Кожен з'їзд був окремим етапом у розробці теоретичних і практичних проблем не тільки археології, а й інших галузей і дисциплін історичної науки, зокрема етнографії, археографії, мистецтвознавства тощо. Треба зазначити, що з тогочасним побутованням розширеного змісту терміна «археологія» до нього включали, окрім матеріальних пам'яток, й інші види джерел, в тому числі письмові та усні. За визначенням відомого історика В.С. Іконникова, до складу «археології» входила окрема група «допоміжних знань»: палеографія, дипломатика, сфрагістика, геральдика, нумізMATика¹⁹⁶. Про те, що це питання тоді було дискусійним у науці, свідчить не тільки значна історіографія, а й матеріали та виступи учасників археологічних з'їздів. Історик І. Амартоло, один з активних учасників археологічних з'їздів, стверджував, що якщо питання, які розглядаються на з'їзді, стосуються тільки «чистої археології» і відкидаються інші питання, – роботу з'їзду треба вважати недостатньою¹⁹⁷.

Проаналізувавши основні чинники для формування наукового досвіду М.І. Петрова, слід відзначити, що вчений повністю підтримував цей підхід до розгляду терміна «чистої археології», доказом якого є його тверде відстоювання широкої концепції ЦАМ у дискусіях з А.О. Дмитрієвським і єпископом Димитрієм (Ковальницьким).

Підготовкою з'їздів, координацією всією науково-дослідної, пошуково-експедиційної, а також організаційної роботи керували так звані Попередні комітети. До їхніх обов'язків належали розробка програм роботи з'їздів, розробка тематики орієнтовних доповідей та пові-

домлень, підготовка виставок пам'яток, підготовка до видання і публікація матеріалів до з'їздів, а також каталогів та покажчиків виставок з'їздів. Попередні комітети перших з'їздів спочатку збиралися на декілька місяців у Москві для вирішення організаційних питань. Згодом функції комітетів розширилися, стали створюватись їхні відділи в багатьох університетських містах¹⁹⁸. Ініціатором організації з'їздів стало Московське археологічне товариство, головою якого був О.С. Уваров, а після його смерті – його дружина. Листування М.І. Петрова з П.С. Уваровою, яке відклалося у фонді ІР НБУВ¹⁹⁹, свідчить про неоціненну роль ученого в справі підготовки і в проведенні цих з'їздів.

До діяльності М.І. Петрова в цьому напрямі можна віднести його участь від імені товариства в роботі ІІ Археологічного з'їзду в Києві (1874 р.); V – в Тифлісі (1881 р.); IX – у Вільно (1893 р.); X – в Ризі (1896 р.); XI – в Києві (1899 р.) XII – в Харкові (1902 р.); XIII – в Катеринославі (1905 р.); XVI – в Чернігові (1908 р.). В роботі I-го 1869 р. (Москва), II-го 1871 р. (СПб.), IV-го 1877 р. (Казань), VII-го 1887 р. (Ярославль), VIII-го 1890 р. (Москва) та останнього XV-го 1911 р. (Новгород) археологічних з'їздів М.І. Петров участі не брав.

Робота археологічних з'їздів починалася з пленарного засідання, на якому обговорювалися загальні наукові питання з допоміжних історичних дисциплін. Потім з'їзд розділявся на відділи, спеціалізацію яких становили окремі види пам'яток. Кількість та профіль відділів не були сталими, як правило, з кожним з'їздом їх ставало більше. Крім наукових засідань, для делегатів з'їздів організовувалися відвідування виставок пам'яток, спеціально створюваних на кожному з'їзді, місцевих музеїв, огляди приватних колекцій, проводилися також практичні заняття – вивчення пам'яток на місцях археологічних розкопок, пам'яткознавчі екскурсії.

До складу обраного Попереднього комітету ІІІ Археологічного з'їзду в Києві (1874 р.) увійшло 34 особи. Серед членів комітету, окрім М.І. Петрова, були відомі вчені – історики, археологи, етнографи – В.Б. Антонович, В.С. Іконников, В.І. Григорович, Н.П. Кондаков, М.І. Костомаров, П.П. Чубинський, М.В. Юзефович, П.О. Терновський, П.О. Лашкар'єв, І.Г. Малишевський та ін.

Згідно з Правилами з'їзду, які були затверджені 3 листопада 1873 р. Міністерством народної освіти, з'їзд поділявся на 8 відділів – 1) старожитності первісні; 2) історична географія й етнографія; 3) пам'ятки мистецтва і малярства; 4) побут домашній і громадський у Русі і в слов'янських народів; 5) побут церковний; 6) російські і слов'янські

пам'ятки мови та писемності; 7) старожитності класичні, візантійські та західноєвропейські; 8) старожитності східні. Виставку російських і слов'янських пам'яток, яка передбачалася Правилами з'їзду, організовував М.І. Петров. На ній були представлені старожитності первісні, пам'ятки Київщини, церковні старожитності, рукописи XII–XVII ст. та стародруки XVI–XVII ст. Після закінчення роботи з'їзду було видано двотомний збірник «Трудов» (К., 1878) та спеціальний «Атлас к трудам» (К., 1878), який складався із зображень видів та планів давніх київських церков, а також «Указатель выставки при Третьем археологическом съезде в Киеве, 2–22 августа 1874 г.» (1874).

На засіданні Ради Академії від 24 квітня 1881 р. було прийнято рішення про призначення М.І. Петрова депутатом від КДА на V Археологічний з'їзд у Тбілісі, який мав відбутися восени 1881 р. та про надання йому грошової допомоги в розмірі 300 крб.²⁰⁰ Скориставшись слушною нагодою, він по дорозі відвідав Одеський, Севастопольський, Херсонський і Феодосійський музеї. В підготовці і проведенні VI Археологічного з'їзду (1884 р.) в Одесі основна роль належала Одеському товариству історії та старожитностей.

У 1893 р. відбувся IX Археологічний з'їзд (Вільно). На засіданні Віленського відділення Попереднього комітету з підготовки з'їзду від 7 березня 1892 р. було прийнято рішення про запрошення М.І. Петрова взяти участь у підготовці різних наукових і археологічних питань для розгляду їх під час проведення в 1893 р. Віленського археологічного з'їзду²⁰¹. Секретар ЦАТ виступив з рефератами «О новых археологических открытиях в г. Киеве и особенно о новооткрытых фресках Киево-Софийского собора», «Монеты великого князя киевского Изяслава Ярославича (1054–1078)» та «Купятицкая икона Богородицы в связи с древними энколпионами».

У 1896 р. М.І. Петров брав участь у роботі X Археологічного з'їзду, який відбувся в Ризі, до якого підготував виставку музейних експонатів.

У серпні 1899 р. в Києві проходить XI Археологічний з'їзд. Для його підготовки і проведення був створений Попередній комітет, який складався з 90 членів. Паралельно з Московським комітетом було створено і Київський відділ Попереднього комітету. До його складу ввійшли відомі вчені В.Б. Антонович, М.М. Ясинський, І.М. Каманін, Ф.Я. Фортинський, П.В. Владимиров, П.В. Голубовський, В.С. Іконников, Ю.А. Кулаковський, В.О. Кордт, О.М. Лазаревський, В.П. Науменко, О.І. Левицький та ін. ЦАТ при КДА було представлено відомими вченими В.З. Завітневичем, М.І. Петровим, І.М. Корольковим, Ф.І. Тито-

вим. У листі до М.І. Петрова В.Б. Антонович запропонував йому взяти участь у розробці Правил XI Археологічного з'їзду²⁰².

М.І. Петров також брав участь у XII Археологічному з'їзді 1902 р. в Харкові, XIII Археологічному з'їзді 1905 р. – в Катеринославі та XVI Археологічному з'їзді 1908 р. – в Чернігові, де виставив цінні експонати ЦАМ. Документи свідчать, що М.І. Петрова дуже непокоїла затримка з відправленням цих експонатів до Києва²⁰³. Згодом Д.О. Бочков заспокоює М.І. Петрова, що всі експонати ЦАМ в порядку і передані зі співробітником Чернігівської губернської вченої архівної комісії В.А. Шугасвським²⁰⁴. В останньому XV Археологічному з'їзді 1911 р. – в Новгороді – М.І. Петров участі вже не брав.

Археологічні з'їзди мали велике значення для розвитку історичних та філологічних дисциплін, для формування спільних наукових концепцій, поглядів, сприяли створенню наукової спільноти, що дбала про історичне минуле. М.І. Петрову належала важлива роль в цьому процесі. Це пояснює його залучення до створення археологічного інституту в Києві.

До початку XX ст. в Україні вищого навчального закладу археологічного профілю не існувало. Задум його фундації сягає кінця XIX – початку XX ст. і пов'язаний з XI та XII археологічними з'їздами (1899, 1902 рр.). Перші спроби щодо організації археологічного інституту в Києві (далі КАІ) були здійснені екстраординарним професором кафедри російської словесності Університету св. Володимира В.М. Перетцом; вони так і не були втілені в життя. У 1907 р. відкрився Московський археологічний інститут, проте в Києві все залишилося без змін. Діяльність щодо створення КАІ активізувалася в 1909 р. Перший етап діяльності КАІ (1899–1910) – від обговорення ідеї фундації археологічного інституту в Києві під час XI Археологічного з'їзду до завершення першої спроби її реалізації, як визначає І.Б. Матяш²⁰⁵, характеризується активністю викладачів історико-філологічного факультету Університету св. Володимира та Київської духовної академії стосовно створення нового закладу археологічного профілю. Одним з представників від КДА був М.І. Петров. Незначна кількість листів учасника організації археологічного інституту в Києві В.Ю. Данилевича²⁰⁶ до М.І. Петрова репрезентує активну участь останнього в другій спробі організації цього навчального закладу.

Усі три листи В.Ю. Данилевича (від 7 грудня 1909 р., 16 лютого 1910 р. та 23 травня 1910 р.) стосуються перших засідань засновників

КАІ, на яких ініціативна група в складі В.Ю. Данилевича, М.В. Довнара-Запольського, В.С. Іконникова, В.О. Кордта, О.М. Лук'яненка, К.М. Мельника-Антоновича, Г.Г. Павлуцького, В.М. Перетца, М.І. Петрова, В.О. Розова, А.І. Сонні виробила основні принципи діяльності інституту, проект статуту і програми, узгодила список засновників, ескізи нагрудних знаків. Засновники КАІ взяли за основу статуту Петербурзького (1877 р.) і Московського (1907 р.) археологічних інститутів, прагнучи при цьому втілити своє бачення нової для України науково-навчальної інституції й врахувати місцеву специфіку. В загальному листі, який був розісланий засновникам, зазначалося: «Археологічні відкриття останніх років на території Києва і Київської губернії значно підняли інтерес до археології у місцевої громадськості. Але, разом з тим, вони показали, що ґрунти нашого краю дуже багаті цінними пам'ятками давнини, які чекають ще систематичного наукового дослідження. З іншого боку, Південна Росія має велику кількість цінних рукописів і документальних матеріалів, більша частина яких ще не вивчена із-за відсутності достатньої кількості науково підготовлених дослідників. Усі ці міркування породили в групи університетських професорів і викладачів думку про нагальну необхідність заснування за прикладом Москви і Петербурга Археологічного інституту також у Києві»²⁰⁷. Цінуючи науковий доробок М.І. Петрова в цій галузі, В.Ю. Данилевич відзначає в своєму листі: «Ми не можемо навіть припустити думки, щоб Ви не були серед засновників інституту»²⁰⁸.

КАІ мав створюватися для розроблення «питань археології, археографії, російської історії, спеціальних історичних дисциплін, бібліотекознавства та підготовки спеціалістів для посад в архівах, музеях і бібліотеках, урядових, суспільних і приватних»²⁰⁹. Але після розгляду проекту положення КАІ Науковий комітет Міністерства народної освіти (МНО) його не затвердив, вказуючи на деякі неточності та неузгодження установчих документів. Натомість майже всі ініціатори створення КАІ увійшли до заснованого в березні 1910 р. Київського товариства охорони пам'яток старовини і мистецтва.

Примітки

¹ ІР НБУВ, ф. III, № 12462–12475.

² Там само, ф. 225, № 1, арк. 6.

³ Там само.

⁴ Там само, арк. 9.

- ⁵ Там само.
- ⁶ Там само, арк. 17 зв.
- ⁷ Там само, арк. 22.
- ⁸ Там само, арк. 36.
- ⁹ Там само, арк. 23.
- ¹⁰ Там само, арк. 25 зв.
- ¹¹ Там само, арк. 29 зв. – 30.
- ¹² Там само, арк. 40 зв.
- ¹³ Там само, арк. 50–51.
- ¹⁴ Там само, ф. 285, № 1363, арк. 4.
- ¹⁵ Там само, ф. 162, № 1, арк. 47.
- ¹⁶ Там само, ф. 225, № 1, арк. 118 зв.
- ¹⁷ Там само, ф. X, № 5996–5997, арк. 62.
- ¹⁸ Там само, ф. 285, № 1363, арк. 2.
- ¹⁹ Там само, арк. 3.
- ²⁰ Там само, ф. 304, № 325.
- ²¹ Там само, ф. 175, № 1877.
- ²² Там само, ф. X, № 5996–5997.
- ²³ Петров Н.И. Краткие сведения о православных монастырях Волынской епархии, в настоящее время не существующих // ВЕВ. – 1867–1868. – № 2, 8, 16, 18.
- ²⁴ ІР НБУВ, ф. 175, № 1877, арк. 5.
- ²⁵ Там само, ф. 225, № 1, арк. 145.
- ²⁶ Бойко А.А. Преса православної церкви в Україні 1900–1917 рр. Культура. Суспільство. Мораль. – Д., 2002. – С. 285–288.
- ²⁷ ІР НБУВ, ф. 225, № 188.
- ²⁸ Крайній К.К. Історики Києво-Печерської лаври ХІХ – початку ХХ століть. – К., 2000. – С. 89–90.
- ²⁹ ІР НБУВ, ф. 225, № 1, арк. 139.
- ³⁰ Академік Микола Іванович Петров. 1840–1921. Біобібліографія / упоряд. В.Л. Микитась, Н.Д. Микитась. – К., 1994. – С. 7.
- ³¹ ЦДІАК України, ф. 711, оп. 1, спр. 10946, арк. 3.
- ³² ІР НБУВ, ф. 225, № 1, арк. 139.
- ³³ ЦДІАК України, ф. 711, оп. 1, спр. 10946, арк. 3.
- ³⁴ ІР НБУВ, ф. 225, № 1, арк. 144.
- ³⁵ Там само, № 186.
- ³⁶ Там само, № 1, арк. 148 зв.
- ³⁷ Там само, ф. 285, № 1363, арк. 3.
- ³⁸ Там само, ф. 225, № 1, арк. 149.
- ³⁹ Там само, арк. 150–162.
- ⁴⁰ Там само, № 105.
- ⁴¹ Там само, № 133.

- ⁴² Там само, ф. 285, № 1363, арк. 9.
- ⁴³ Там само, арк. 5.
- ⁴⁴ Там само.
- ⁴⁵ Рибинський В.П. До історії Київської духовної академії. Курс 1887–1891 рр. Спогади // Хроніка-2000. – К., 1997. – Вип. 17–18. – С. 162; ІР НБУВ, ф. 33, № 978, арк. 1.
- ⁴⁶ ІР НБУВ, ф. 285, № 1363, арк. 6.
- ⁴⁷ Там само, арк. 7.
- ⁴⁸ Дурдуківський В.Ф. Микола Іванович Петров // ЗІФСУНТ. – К., 1918. – Кн. XVII. – С. 21–22.
- ⁴⁹ ІР НБУВ, III, № 12406.
- ⁵⁰ Там само, ф. 33, № 978, арк. 1.
- ⁵¹ Там само, ф. 285, № 1363, арк. 8.
- ⁵² Чудакова М. Жизнеописание Михаила Булгакова. – М., 1988. – С. 29.
- ⁵³ ІР НБУВ, ф. I, № 6593.
- ⁵⁴ Там само, ф. II, № 113, арк. 1–2.
- ⁵⁵ Там само, ф. I, № 583.
- ⁵⁶ Востоков А.Х. Описание русских и словенских рукописей Румянцевского музеума. – СПб., 1842; Строев П.М. Рукописи славянские и российские, принадлежащие... И.Н. Царскому. – М., 1848; Срезневский И.И. Древние памятники русского письма и языка (X–XIV веков). – СПб., 1866; Попов А.Н. Описание рукописей библиотеки Хлудова. – М., 1872.
- ⁵⁷ ІР НБУВ, ф. 307, № 529, № 530, № 531; ф. 302, № 178.
- ⁵⁸ Академік Микола Іванович Петров. 1840–1921. Біобібліографія / упоряд. В.Л. Микитась, Н.Д. Микитась. – К., 1994. – С. 16.
- ⁵⁹ Денисенко В. «Киевские епархиальные ведомости»: основні етапи розвитку, тематика // Пам'ять століть. – № 4. – К., 1999. – С. 85.
- ⁶⁰ Протоколи засідань Совета КДА, 10 и 16 марта 1881 г. // ТКДА. – № 6. – К., 1881. – С. 172–173.
- ⁶¹ ІР НБУВ, ф. 160, № 2662.
- ⁶² Там само, ф. I, № 11063, с. 80.
- ⁶³ Там само, С. 81.
- ⁶⁴ ЦДІАК України, ф. 1396, оп. 1, спр. 68, арк. 41.
- ⁶⁵ ІР НБУВ, ф. III, № 12438.
- ⁶⁶ Там само, № 12480.
- ⁶⁷ Там само, № 12479–12481.
- ⁶⁸ ЦДІАК України, ф. 707, оп. 87, спр. 6095, арк. 27–95.
- ⁶⁹ Шип Н.А. Зв'язки Київської духовної академії з православним світом // Проблеми історії України XIX – початку XX століття: зб. наук. пр. – К., 2000. – С. 232.
- ⁷⁰ ІР НБУВ, ф. 225, № 1.
- ⁷¹ Там само, № 4.

- ⁷² Музыка. Большой энциклопедический словарь / гл. ред. Г.В. Келдыш. – М., 1998. – С. 113.
- ⁷³ IP НБУВ, ф. III, № 12590–12596.
- ⁷⁴ Там само, № 12595.
- ⁷⁵ Там само, № 12597–12602.
- ⁷⁶ Петров Н. Типик о церковном и о настенном письме епископа Нектария из сербского града Велесса 1599 г. и значение его в истории русских иконописей // ЗИРАО. – СПб., 1899. – Кн. 4. – Вып. 1–2. – 52 с.
- ⁷⁷ IP НБУВ, ф. III, № 12591–12592.
- ⁷⁸ Там само, № 12611–12732.
- ⁷⁹ Там само, № 12655–12656.
- ⁸⁰ Там само, № 14180, арк. 2.
- ⁸¹ Там само, № 12637.
- ⁸² Там само, № 12665.
- ⁸³ Там само, № 14190.
- ⁸⁴ Там само, № 12647.
- ⁸⁵ Там само, № 12670.
- ⁸⁶ Там само, № 12724.
- ⁸⁷ Там само, № 12663.
- ⁸⁸ Там само, № 14177, арк. 1.
- ⁸⁹ Там само, № 14177, арк. 2.
- ⁹⁰ Там само, № 12642.
- ⁹¹ Там само, № 12644.
- ⁹² Там само, № 12722.
- ⁹³ Там само, № 12702.
- ⁹⁴ Там само, № 12656.
- ⁹⁵ Вознесенский И.И. Церковное пение православной Юго-Западной России по нотным ирмологиянам XVII–XVIII века. – М.; Лейпциг, 1898–1899. – 208 с.
- ⁹⁶ IP НБУВ, ф. III, № 12673, 12681.
- ⁹⁷ Там само, № 12713.
- ⁹⁸ Там само, № 14191
- ⁹⁹ Петров Н.И. Село Братская Борщаговка // Киевское слово. – К., 1902. – № 5232, 5238.
- ¹⁰⁰ IP НБУВ, ф. III, № 12604–12608.
- ¹⁰¹ Там само, № 12607.
- ¹⁰² Богданов И. Об устройстве церковно-исторических древнехранилищ при духовных семинариях // ОЕВ. – Орел, 1894. – № 6, 7, 8, 14.
- ¹⁰³ Протоколы заседаний Совета КДА 19 мая, 25 сентября 1870 г. // ТКДА. – К., 1870. – Т. III, IV.
- ¹⁰⁴ ЦДАК України, ф. 1396, оп. 1, спр. 71, арк. 2.
- ¹⁰⁵ Петров Н.И. 30-летие Церковно-исторического и археологического обще-

ства при Киевской духовной академии // ЧЦИАО. – К., 1904. – Вып. 5. – С. 12.

¹⁰⁶ Там само, с. 6.

¹⁰⁷ Там само, с. 1–18.; Петров Н.И. 46-я годовщина Церковно-археологического музея и общества при Киевской духовной академии // Слово. – К., 1918. – № 26. – 31 октября.

¹⁰⁸ IP НБУВ, ф. III, № 12758, арк. 2.

¹⁰⁹ Там само, № 12403.

¹¹⁰ Там само, № 12875.

¹¹¹ ЦДІАК України, ф. 1396, оп. 1, спр. 20, арк. 26.

¹¹² Там само, спр. 19, арк. 88.

¹¹³ Там само, спр. 10, арк. 33.

¹¹⁴ IP НБУВ, ф. 225, № 1, арк. 166 зв., 167.

¹¹⁵ Там само, арк. 186 зв, 187.

¹¹⁶ Там само, арк. 179 зв.

¹¹⁷ Там само, арк. 165, 167, 169–173.

¹¹⁸ Бродович И.А. 30-летие Церковно-археологического музея при Киевской духовной академии // ЧЦИАО. – К., 1904. – Вып. 5. – С. 30.

¹¹⁹ Дениско Л.М. Бібліотека Київської духовної академії та її бібліотекарі (1819–1919) : автореф. дис. ... канд. іст. наук. – К., 1997. – 16 с.

¹²⁰ ЦДІАК України, ф. 1396, оп. 1, спр. 4, арк. 15.

¹²¹ Свенціцький І.С. Українська старовина в Київському Церковно-археологічному Музеї // ЗІФСУНТ. – К., 1918. – Кн. XVII. – С. 88.

¹²² IP НБУВ, ф. III, № 12407.

¹²³ Бродович И.А. 30-летие Церковно-археологического музея при Киевской духовной академии // ЧЦИАО. – К., 1904. – Вып. 5. – С. 44.

¹²⁴ IP НБУВ, ф. III, № 12463.

¹²⁵ ЦДІАК України, ф. 1396, оп. 1, спр. 69, арк. 7–11 зв.

¹²⁶ IP НБУВ, ф. 225, № 571.

¹²⁷ Там само, арк. 9–9 зв.

¹²⁸ Там само, ф. 225, № 571, арк. 11.

¹²⁹ ЦДІАК України, ф. 1396, оп. 1, спр. 69, арк. 6.

¹³⁰ Отчет Церковно-археологического общества при Киевской духовной академии за 1902 г. – К., 1903. – С. 24.

¹³¹ IP НБУВ, ф. III, № 12463.

¹³² Там само, ф. 33, № 975, арк. 1.

¹³³ Там само, арк. 2.

¹³⁴ Там само, № 1329, арк. 1.

¹³⁵ Там само, ф. III, № 12133–12167.

¹³⁶ Там само, ф. I, № 11063, С. 111.

¹³⁷ Там само, ф. 225, № 284–290.

¹³⁸ ЦДІАК України, ф. 711, оп. 3. спр. 3798, арк. 2.

¹³⁹ IP НБУВ, ф. 225, № 236.

- ¹⁴⁰ ІА НБУВ, ф. 251, оп. 1, спр. 1, арк. 19–19 зв.
- ¹⁴¹ Наводимо його повністю в додатку.
- ¹⁴² ІР НБУВ, ф. І, № 26117, арк. 5.
- ¹⁴³ ЦДАВО України, ф. 166, оп. 1, спр. 7–7 зв.; ІР НБУВ, ф. І, № 26400, арк. 1–1 зв.; № 26401, арк. 1; № 26402, арк. 1; № 26406, арк. 1–1 зв.
- ¹⁴⁴ ІР НБУВ, ф. І, № 26539, арк. 1–12.
- ¹⁴⁵ Там само, ф. 33, № 975, арк. 3.
- ¹⁴⁶ Там само, ф. І, № 26214, арк. 1–1 зв.
- ¹⁴⁷ Подольское епархиальное церковное Дрєвлєхранилище // КС. – К., 1890. – № 6. – С. 551–552.
- ¹⁴⁸ ІР НБУВ, ф. ІІІ, № 13747–13766.
- ¹⁴⁹ Там само, ф. 225, № 138.
- ¹⁵⁰ Там само, № 137.
- ¹⁵¹ Преобразование Подольского епархиального историко-статистического комитета в Церковное историко-археологическое общество // ПЕВ. – 1903. – № 45. – С. 1357.
- ¹⁵² ІР НБУВ, ф. 225, № 145.
- ¹⁵³ Там само, № 144.
- ¹⁵⁴ Там само, № 156.
- ¹⁵⁵ Там само, № 197.
- ¹⁵⁶ Там само, ф. ІІІ, № 12521.
- ¹⁵⁷ Там само, № 12520–12564.
- ¹⁵⁸ Петров Н.И. Киевская академия во второй половине XVII века // ТКДА. – К., 1895. – № 8. – С. 586–622; № 9. – С. 36–56; № 10. – С. 201–256; № 12. – С. 574–632.
- ¹⁵⁹ Петров Н.И. Профессор богословия в старой Киевской академии архимандрит Сильвестр Суходольский и его «Историческое рассуждение о догматическом богословии» // ТКДА. – К., 1898. – № 12. – С. 550–589.
- ¹⁶⁰ ІР НБУВ, ф. ІІІ, № 12520.
- ¹⁶¹ Там само, № 12527.
- ¹⁶² Там само, № 12536.
- ¹⁶³ Там само, № 12549.
- ¹⁶⁴ Там само, № 12529–12530.
- ¹⁶⁵ Вишневский Д. Киевская Академия в первой половине XVIII столетия: Новые данные, относящиеся к истории этой Академии за указанное время. – К., 1903. – 371 с.
- ¹⁶⁶ Н(иколай) П(етров). «Киевская академия в первой половине XVIII столетия: Новые данные, относящиеся к истории этой Академии за указанное время» Д. Вишневого, (К., 1903): критические заметки // КС. – К., 1904. – № 2. – С. 80–84.
- ¹⁶⁷ Голубев С.Т. Отзыв о сочинении г. Вишневого «Киевская Академия в первой половине XVIII века (рукопись). – К., 1900. – 37 с.

- ¹⁶⁸ ІР НБУВ, ф. III, № 12561.
- ¹⁶⁹ Там само, № 12562.
- ¹⁷⁰ Черниговские епархиальные ведомости. – Чернигов, 1900. – № 14.
- ¹⁷¹ ІР НБУВ, ф. III, № 13015–13020.
- ¹⁷² Там само, № 13019.
- ¹⁷³ Там само, № 12443–12457.
- ¹⁷⁴ Там само, № 12445.
- ¹⁷⁵ Там само, № 12452.
- ¹⁷⁶ Там само, № 12447.
- ¹⁷⁷ Там само, № 12451.
- ¹⁷⁸ Там само, ф. 225, № 123.
- ¹⁷⁹ Там само, № 124.
- ¹⁸⁰ Там само, № 211.
- ¹⁸¹ Там само, № 212–213.
- ¹⁸² Там само, ф. III, № 12431–12434.
- ¹⁸³ Там само, ф. 225, № 142.
- ¹⁸⁴ Там само, № 141.
- ¹⁸⁵ Там само, № 190.
- ¹⁸⁶ Там само, № 195.
- ¹⁸⁷ Там само, № 101.
- ¹⁸⁸ Там само, № 195.
- ¹⁸⁹ Там само, № 214–221.
- ¹⁹⁰ Там само, № 221.
- ¹⁹¹ Там само, № 231.
- ¹⁹² Петров Н.И. О новооткрытой киевской монете XVI в. // Сборник Харьковского историко-филологического общества. – Харьков, 1909. – Т. VIII. – С. 74–81.
- ¹⁹³ ІР НБУВ, ф. 225, № 232–235.
- ¹⁹⁴ Там само, № 235.
- ¹⁹⁵ Там само, № 237.
- ¹⁹⁶ Иконников В.С. Опыт русской историографии. – СПб., 1891. – Т. I. Кн. I. – С. 92; Т. I. Ч. 1. – С. 578.
- ¹⁹⁷ Амортоло И. Русская историческая наука и Археологические съезды. – Одесса, 1884. – С. 13–18.
- ¹⁹⁸ Уварова П.С. Обзор деятельности 12-ти первых Археологических съездов с 1869 по 1902 г. // Труды XII Археологического съезда в Харькове. – М., 1905. – Т. III. – С. 410.
- ¹⁹⁹ ІР НБУВ, ф. III, № 14244–14245.
- ²⁰⁰ Протоколы заседаний Совета КДА, 24 апреля 1881 г. // ТКДА. – К., 1881. – № 7. – С. 181–182.
- ²⁰¹ ІР НБУВ, ф. 225, № 154.
- ²⁰² Там само, ф. III, № 7874.

²⁰³ Там само, № 12443.

²⁰⁴ Там само, № 12444, арк. 2 зв.

²⁰⁵ Матяш І.Б. Архівна наука і освіта в Україні 1920–1930-х років. – К., 2000. – С. 179.

²⁰⁶ ІР НБУВ, ф. ХХІХ, № 516–529, 532–534, 536.

²⁰⁷ Там само, ф. ІІІ, № 12977.

²⁰⁸ Там само, № 12979.

²⁰⁹ Там само, ф. ХХІХ, № 529, арк. 28.

ДІЯЛЬНІСТЬ М.І. ПЕТРОВА В ГАЛУЗІ ВИВЧЕННЯ СТАРОЖИТНОСТЕЙ ТА РУКОПИСНО-КНИЖКОВОЇ СПАДЩИНИ

М.І. Петров і бібліотека КДА

Перший бібліотечно-організаційний досвід М.І. Петров отримав, працюючи бібліотекарем учнівської бібліотеки, а згодом – у складі бібліотечного комітету в Костромській семінарії. Відтоді він зрозумів значення бібліотеки в житті вченого, що й відіграло значну роль у його діяльності під час роботи в КДА. Діяльність М.І. Петрова як члена бібліотечної комісії КДА почалася під час реконструкції складу бібліотеки Академії після затвердження 30 травня 1869 р. нового статуту КДА. Зміни в навчальному процесі призвели до деяких змін у профілі комплектування та в системі організації книжкових фондів і каталогів.

До 1869 р. книжковий фонд бібліотеки Академії розподілявся за мовною ознакою на окремі бібліотеки: всього 14 окремих бібліотек, які, в свою чергу, поділялися за галузями наук, що викладалися в Академії, – розрядами, а кожний розряд ще ділився на відділення суміжних наук. Недоліками такої класифікації було ускладнення користуванням літературою і каталогами. Враховуючи специфічний склад бібліотечних фондів, напрями діяльності КДА, збільшення асигнувань на бібліотеку, яке призвело до швидкого зростання фонду, на початку 70-х років постало питання про удосконалення системи організації книжкових фондів і каталогів бібліотеки, структура яких, за словами тодішнього бібліотекаря О.В. Розова, не відповідала потребам Академії і часу.

Пропозиції О.В. Розова щодо зміни структури фондів і складена професорами інструкція, в якій на першому плані стояло питання про ведення не лише систематичного, а й інших каталогів, передусім хронологічного, алфавітного, рукописів та рідкісних видань, списків дублікатів і дефектів, були представлені 22 січня 1871 р. на Раді Академії. Для реконструкції складу бібліотеки було запропоновано нову систему бібліотечної класифікації і розміщення книжкового фонду.

З приводу доповідної записки О.В. Розова¹ була створена бібліотечна комісія. До її складу ввійшли професор П.О. Терновський, доцент М.І. Петров і священник Г.В. Малеванський. Бібліотечна комісія повинна була контролювати профіль комплектування і використання асигнувань на придбання літератури, стан організації книжкових фондів і каталогів, користування бібліотекою тощо. Для зручності

користування бібліотекою комісія запропонувала створити з розрізних бібліотек єдиний фонд і загальні каталоги на всю бібліотеку – алфавітний, інвентарний, систематичний і хронологічний. Паралельно була ще створена ревізійна комісія, в обов'язки якої входила щорічна перевірка стану внутрішнього порядку і матеріального забезпечення бібліотеки, зберігання книжкових фондів та бібліотечного майна.

У 1883 р. була складена комісія з професорів академії О.Д. Воронова, М.Ф. Ястребова, М.І. Петрова, доцентів М.М. Дроздова, К.Д. Попова, Ф.Я. Покровського, С.Т. Голубєва, Ф.С. Орнадського і бібліотекаря К.Д. Думитрашка, яка підготувала проект нової системи розміщення книжкових фондів і схеми систематичного каталогу, що був затверджений 28 лютого 1887 р. Радою Академії. Книжковий фонд бібліотечна комісія пропонувала розташувати за форматною ознакою на зразок Віленської публічної бібліотеки, що на той час було прогресивним кроком в організації фондів. На практиці це виглядало так: місце в сховищі визначав шифр, який складався з букви, що означала кімнату, номера шафи, полиці і порядкового номера книжки на полиці; книжки на полицях розташовувалися з дотриманням, певною мірою, однорідності наук згідно з новою класифікаційною схемою систематичного каталогу і за форматною ознакою.

Рукописи, періодичні видання, довідкову й навчальну літературу бібліотечна комісія запропонувала зберігати окремими фондами. На 15 серпня 1870 р. кількість рукописів була незначна – 300 назв (№ 329), але вони були цінними за своїм змістом завдяки дарам Е.В. Барсова, архіандритів Євгенія (Болховітінова) і Антоніна (Капустіна). Наприклад, від колишнього вихованця КДА архіандрита Антоніна, який очолював духовну місію в Єрусалимі, надійшло кілька аркушів грецької папірусної книжки, два аркуші палімпсесту грецького Євангелія, два аркуші стародавнього сирійського і аркуш грузинського письма².

Дублети ставили поруч з примірником. Шафи й полиці нумерували згідно з шифрами на книжках. Запис книжок до інвентарних каталогів проводився після розміщення їх на полицях. Слід зазначити, що повна реорганізація розстановки книжкового фонду академічної бібліотеки закінчилася тільки в 90-х роках XIX ст.

М.І. Петров, працюючи в різних бібліотечних комісіях, вніс свою посильну частку в розробку основних положень класифікації, комплектування та зберігання фонду академічної бібліотеки. Творчий підхід до будь-якої справи, професійні здібності і наукові якості М.І. Петрова проявилися на практиці: як представника бібліотечних комісій, передусім у найважливіших для бібліотечної справи того часу

питаннях організації та класифікації фонду бібліотеки. Але окремо треба звернути увагу на роль М.І. Петрова в процесі підготовки, складання і друкування систематичного каталогу бібліотеки Академії. Від 1890 до 1915 р. каталог вийшов у 5 томах і 13 випусках.

27 листопада 1887 р. Рада Академії затвердила до друку проект систематичного каталогу, складений бібліотекарем А.С. Криловським за участю членів бібліотечної комісії М.І. Петрова і М.Ф. Ястребова, в основу якого були покладені більш демократичні принципи нової класифікаційної схеми систематичного каталогу. По-перше, предметний принцип, покладений в основу систематичного каталогу, тепер відповідав предметам, які читали штатні викладачі (27 предметів), по-друге, класифікація фонду у власне предметному розділі повністю залежала від викладача. Розглянуті архівні матеріали, що стосуються історії складання та друкування систематичного каталогу академічної бібліотеки, свідчать, що жодний розділ каталогу не був зданий до друкарні без перегляду та надання дозволу на друк М.І. Петровим і М.Ф. Ястребовим³.

Під час складання систематичного каталогу А.С. Криловський постійно звертався за порадами до М.І. Петрова, зокрема, коли в нього виникали сумніви, до якого розділу віднести ту чи іншу книгу. Зазвичай, А.С. Криловський у таких випадках звертався до змісту книги, але багато книг було без заголовних аркушів, без місця і дати видання. В своїй доповідній записці в комісію за доглядом за складанням систематичного каталогу А.С. Криловський особливо відмічає роботу М.І. Петрова в атрибуції стародрукованих богословських книг за розділом «Літургіка»⁴.

Слід зазначити, що картки для складання бібліотечного каталогу більшою мірою перевірялися особливою бібліотечною комісією ще до прийнятого рішення про складання систематичного каталогу⁵. Окрім перегляду карток на предмет правильності віднесення книги до тієї чи іншої предметної рубрики, М.І. Петров перевіряв їх ще на правильність складання бібліографічного описання книги і робив свої зауваження. Наприклад, в 1888 р. він пише А.С. Криловському: «Переглянув відділ «Біблії», в деяких місцях не визначено і не виділено рельєфно з інших основне слово заголовку, а іноді дуже відокремлено від початку заголовку. Не краще б було основне слово в заголовку ставити на початку, а попередні слова – за ним, уже в дужках? Замітки «без кінця», «без початку» пропоную друкувати в дужках після заголовку»⁶.

У 1889 р. при друкуванні I тому систематичного каталогу, який через великий обсяг був поділений на 2 випуски, виникли розбіжності в поглядах М.І. Петрова і А.С. Криловського в питанні складання і

розміщення алфавітного покажчика до систематичного каталогу. М.І. Петров вважав, що алфавітний покажчик зручніше скласти один для всього каталогу по мірі його друкування⁷, А.С. Криловський запропонував скласти до кожного тому окремих алфавітний покажчик. З цього приводу через розбіжності бібліотекаря і комісії М.І. Петров представив справу на вирішення ректора Академії. Слід відмітити, що при друкуванні каталогу була прийнята саме пропозиція М.І. Петрова.

При перевірці бібліотечних карток з розділу «Догматичне богослов'я» М.І. Петров виявив невраховані А.С. Криловським книги богословського змісту з музейного відділу академічної бібліотеки в каталозі, які «належали цій бібліотеці», і запропонував внести їх в каталог. «І взагалі, – пише М.І. Петров в 1890 р. в листі до А.С. Криловського, – я прохав би мати на увазі цей відділ при складанні інших відділів каталогу»⁸.

М.І. Петров дуже ретельно перевіряв готовий каталог до друку і на останньому етапі перевірки ще інколи висував свої зауваження. Так, наприклад, у донесенні в Правління Академії від 23 лютого 1901 р. бібліотечна комісія при розгляді розділу «Історія мистецтв та літератури іноземної і бібліографія» зауважила, що до цього розділу були віднесені й праці з історії єврейської, грецької та римської літератури, підібрані викладачами цих кафедр. Безумовно, така широка постановка історії іноземних літератур була зроблена бібліотекарем згідно із затвердженим проектом системи каталогу академічної бібліотеки, тому бібліотечна комісія внесла свої корективи в рішення цього питання. «Ми вважаємо корисним, – пише М.І. Петров, – щоб на початку розділів таких творів, які однаково відносяться до різних кафедр академічного викладання, повинні бути примітки з вказівкою на дійсне місцезнаходження цих творів в каталозі»⁹.

Що стосується алфавітного каталогу, то члени бібліотечної комісії визначили основним пошуковим словом прізвище автора, а якщо він був невідомий – перший іменник заголовку книги. При розподілі книг за основу був прийнятий латинський алфавіт, заголовки же грецьких і російських книг ставились у відношенні до латинського алфавіту на основі таблиць, доданих до V випуску алфавітного покажчика книг бібліотеки імператорського Університету св. Володимира.

Алфавітний каталог так і залишився ненадрукованим. Наявний алфавітний каталог знаходиться в рукописних блоках і зберігається в ІР НБУВ. Описання в ньому представляють скорочений варіант і не дають повного уявлення про видання. Це відомості про автора, назву і

кількість томів. Але, незважаючи на це, алфавітний каталог охоплює весь книжковий фонд бібліотеки Академії до 1919 р., оскільки систематичний каталог включає видання, що надійшли в бібліотеку до 1915 р.

Інвентарний каталог мав визначати місце книжки в бібліотеці і слугувати обліковим документом фонду. До хронологічного каталогу пропонувалося записувати нові надходження з повною назвою та зазначенням ціни або дарувальника¹⁰.

Нова система розміщення фондів мала певні переваги в порівнянні з попередніми. Але й недоліків було достатньо. По-перше, вона обмежувала фонди в рухливості, раціональному використанні площ. Вона була зручна переважно для розміщення фондів, які не потребували переміщень, пов'язаних з поповненням їх новими надходженнями. По-друге, щоб поставити книжки на постійне місце зберігання, вони протягом певного часу збиралися під тимчасовими шифрами в залежності від змісту, а потім для них розшукувалося вільне місце в шафах і присвоювалися шифри постійного зберігання. Це викликало нерівномірність використання площ. Певна частина полиць у шафах надмірно переважувалася літературою, інша була вільною. Тому значна кількість літератури залишалася під тимчасовими шифрами – А, Аа, Е, Ее, Дд тощо. По-третє, нова система розміщення фондів порушила давню традицію зберігання окремими колекціями книг, подарованих бібліотеці Академії.

У 1899 р. М.І. Петров у складі бібліотечної комісії разом з П.І. Ліницьким, за дорученням Ради Академії, перевіряв стан фундаментальної академічної бібліотеки¹¹. До обов'язків комісії входила перевірка своєчасного записування нових надходжень в хронологічний каталог та ведення карткового пересувного алфавітного каталогу в 2-х примірниках (від 1899 р. алфавітний каталог був переписаний у 2-х примірниках для використання студентами Академії), збереження та використання книжкових фондів (замовлені М.І. Петровим на пробу книги з бібліотеки виявилися в наявності або записані за читачем), перевірка стану книжкових шаф (шафи старого зразка були заново пофарбовані та відремонтовані) та ін. Висновки бібліотечної комісії про перевірку бібліотеки КДА були представлені М.І. Петровим у донесеннях Правлінню Академії від 11 червня та 29 жовтня 1899 р.; в них стан фундаментальної академічної бібліотеки характеризувався як такий, що перебуває «в належному порядку»¹².

Окрім участі в бібліотечних комісіях, М.І. Петров був призначений головою комісії з приймання книг і рукописів в академічну бібліотеку з монастирів Київської і Волинської єпархії¹³, йому було доручено

організацію перевезення книг з муравйовської колекції, питання підготовки шаф в академічній бібліотеці для розміщення колекції, складання каталогу¹⁴ та ін.

Приватна книгозбірня та архів М.І. Петрова: історія, структура, зміст

У контексті дослідження діяльності М.І. Петрова слід окремо зупинитися на історії та особливостях формування його приватної бібліотеки і архіву. Бібліотека і архів дають можливість розглянути не тільки об'єктивні та суб'єктивні фактори формування особистості вченого, оцінити роль та місце його в культурному житті України на перехресті століть, а й виявити провідні тенденції історико-культурного розвитку, глибше пізнати процеси формування документальної спадщини України, яка й нині служить джерелом духовності сучасного суспільства.

Історико-книгознавчий аспект діяльності М.І. Петрова залишився поза увагою літературознавців та істориків, наукових праць з цього питання в історіографії практично немає, хоча ця справа була невід'ємною частиною ідейної парадигми вченого.

Історія формування й сучасного стану особового архіву та бібліотеки не дуже складна, тим паче її необхідно знати для аналізу матеріалів і розуміння деяких структурних особливостей та наповнення матеріалів.

Багатогранна наукова діяльність М.І. Петрова не могла не призвести до накопичення в нього великого масиву документів і матеріалів, які відклалися в особистому архівному фонді та бібліотеці вченого. М.І. Петров приділяв велику увагу майбутній долі свого бібліотечного та архівного зібрання. В домашньому духовному заповіті, написаному 15 жовтня 1916 р.¹⁵, вчений окремо зупинився на питанні щодо подальшої долі його бібліотеки і наукової спадщини. Частину книг і періодичних видань з власної бібліотеки М.І. Петров передав ще влітку 1915 р. до бібліотеки КДА: «їх вважати пожертвуванням цій бібліотеці, якщо цей дар буде прийнятий Правлінням імператорської Київської духовної академії»¹⁶. Комплект ТКДА за всі роки його видання він заповів бібліотеці Київського художньо-промислового музею. Решту книг бібліотеки та запас власних видань, що знаходилися в квартирі М.І. Петрова та в книжкових складах ТКДА і Української книгарні редакції журналу «Україна», вчений віддав у повне володіння трьох своїх дочок: Віри Миколаївни Петрової, Марії Миколаївни Корчинської та Олександри Миколаївни Науменко.

Окреме місце в домашньому духовному заповіті вчений признав своєму архівові, в якому, за його словами, «деякі зібрані матеріали мали характер історичних документів»¹⁷. Джерельну цінність становить комплекс історичних документів, що відносяться до історії деяких районів Мінської губернії, зокрема справи про реставрацію, відновлення та будівництво церковних споруд на території білорусько-українського регіону в складі Речі Посполитій, датовані 1759 р.¹⁸ Першочергове місце серед матеріалів архіву займає епістолярна спадщина вченого та його мемуари. Але основний масив матеріалів архіву М.І. Петрова складається з особистих документів і матеріалів, які відображали його багатогранну наукову і громадську діяльність, неопублікованих творів ученого та примірників друкованих творів, які були особливо цінними через авторські виправлення і доповнення. Деякі з них, за словами автора, стали великою бібліографічною рідкістю. Розуміючи вартість свого архіву для майбутніх науковців, М.І. Петров доручає дочкам зберігати його «окремо або ж передати для зберігання до якої-небудь наукової установи, але зі збереженням за ними права літературної власності на ці твори»¹⁹.

Книги та рукописи, які жертвувалися в бібліотеку КДА, фіксувалися в окремій інвентарній книзі. В нотатці про бібліотеку КДА бібліотекар Академії А.С. Криловський подає відомості стосовно хронологічного каталогу, який складався від 70-х років XIX ст., де книги записувалися в міру їхнього надходження під різними позначками, наприклад, Р, Q, R, S, Мрв., Леб. тощо²⁰. Ці позначки, в основному, означали перші літери прізвищ дарувальників, наприклад Леб. – П.Г. Лебединцев, Мрв – Муравйов та ін. Серед дарувальників – відомі діячі КДА І.І. Малишевський, А.О. Олесницький, М.М. Дроздов. А.С. Криловський згадує і пожертвування від М.І. Петрова²¹. Книги з власної бібліотеки М.І. Петрова записані за літерою Р та номерами 5170–5767 за рукописним каталогом книг і рукописів, пожертвованих у бібліотеку КДА. Всього до складу бібліотеки КДА за цим каталогом від М.І. Петрова надійшло 1918 од. зб. (кількість од. зб. не співпадає з кількістю номерів, адже, як правило, томи та випуски продовжуваних видань записувалися за одним номером).

Книжкова спадщина вченого сьогодні зберігається в Національній бібліотеці України імені В.І. Вернадського. Головними джерелами вивчення складу і змісту бібліотечного зібрання М.І. Петрова є «Каталог книг и периодических изданий, принадлежащих Н.И. Петрову, составленный 8 марта 1880 р.»²², перелік «Книги, пожертвованные в

библиотеку Киевской духовной академии заслуженным профессором той же Академии Николаем Ивановичем Петровым»²³ та «Каталог книг «Petroviana»²⁴.

За звіттом про діяльність УАН на 1 січня 1920 р. дізнаємося, що створена Всенародна бібліотека України протягом 1919 р. придбала «бібліотеку академіка М.І. Петрова, переважно з історії літератури – біля 4 тис. томів»²⁵, яка частково тоді ж і була перевезена. Друга частина залишилася для наукової праці у фондоутворювача. Після смерті М.І. Петрова 22 червня 1921 р. співробітникам ВБУ Ярославіві Стешенку доручається перевезти бібліотечне і рукописне майно вченого, що лишилося в його помешканні (на розі вул. Волозької та Ільїнської № 5/8), до приміщення ВБУ (на бульвар Т. Шевченка № 14)²⁶.

Протягом усього життя вчений приділяв багато часу впорядкуванню і зручності використання свого бібліотечного зібрання, яке можна умовно розподілити на два масиви: власні твори М.І. Петрова та інші видання. Власні твори М.І. Петрова частково відображені в авторському рукописному «Каталозі книг Petroviana», складеному автором відповідно до номерів основного «Каталога». Він складається з 106 од., проте не відбиває повну бібліографію праць ученого, відображаючи лише певну її частину. Цілісне уявлення про склад бібліотеки та репертуар книг і періодичних видань, які збирав М.І. Петров понад 40 років, красномовно засвідчує «Каталог... составленный 8 марта 1880 р.». Його і слід вважати основним каталогом бібліотеки М.І. Петрова.

Бібліотека М.І. Петрова налічувала 3218 позицій і включала літературу духовного змісту, книги з мовознавства, історії, археології, географії, каталоги і описи давніх рукописів і стародруків, видання різних наукових установ, закладів і товариств, бібліографічні і періодичні видання тощо. Характеризуючи бібліотеку М.І. Петрова як надзвичайно цінну збірку наукової та довідкової літератури з історії церкви, літератури та різних галузей допоміжних історичних дисциплін, можна скласти конкретне уявлення про загальне світоглядне спрямування її власника та розкрити взаємозв'язок принципів формування наповнення бібліотеки, які базувалися на напрямках його діяльності. Бібліотека була його творчою майстернею, одним з основних джерел дослідження розвитку релігійної та церковної культури в Україні. Збирання книжок, їхнє дослідження, участь у комплектуванні пам'ятками культури фондів ЦАМ сприяло концентруванню уваги М.І. Петрова на необхідності систематизації, наукового опрацювання рідкісних рукописних пам'яток.

На початку «Каталога...» М.І. Петров спробував розташувати книги, які знаходилися в бібліотеці до 1880 р., за предметними рубриками: бібліографія; теорія мови та літератури; загальна історія; історія слов'янської літератури; російська історія: світська і церковна; історія російської і малоросійської світської та духовної літератури; Святе Письмо і біблійна історія; літургіка, патрологія, богослов'я; старожитності християнські і загальна церковна історія; різне; періодичні видання. Книги, які надійшли до бібліотеки М.І. Петрова після 1880 р., вчений записував без визначення рубрик, використовуючи простий хронологічний принцип. До запису належали: номер по порядку, назва книги, рік і місце видання, примітки. В останньому пункті, окрім ціни на видання, М.І. Петров вказував номери дублетних примірників за каталогом, відомості про те, що книга надана певній особі для прочитання або комусь подарована. Наприклад, у примітці до «Сборника разных статей из «Волынских епархиальных ведомостей» и «ТКДА» по истории Волыни и Южной Руси Н.И. Петрова в двух томах, Киев-Почаев, 1865–1869 гг.» зазначається, що 2-й том подарований О. Котляревському.

Серед друкованих видань в «Каталогі» були власні твори М.І. Петрова в рукописному вигляді – «Записки по истории русской литературы Н. Петрова» (1866–1867) та твори інших авторів – «Семинариада, проф. Ярославской Семинарии Градусова – подражание А.С. Пушкину. Рукопись» (приблизно 1840-х рр.). Біля запису цього рукопису в примітках М.І. Петров відмітив – «здано в академічну бібліотеку». Окрім рукописів, в «Каталогі...» налічувалися 4 зв'язки листів М.І. Петрова за 1861–1886 рр. (№ 1508), які потім відклалися в його особовому архівному фонді.

Комплектування бібліотеки після 1880 р. здійснювалося вченим постійно, нові надходження реєструвалися акуратно, що дає змогу простежити основні напрями наукової діяльності її власника в різні періоди його життя. Так, у 1880-х роках у репертуарі бібліотечного зібрання домінує богословська література, а саме – «Практическое руководство для священнослужителей при совершении святых таинств» А. Хойнацького (М., 1883), «Православная христианская литургика» Ф. Хорошунова (Ставрополь, 1877) тощо.

Починаючи від 1886–1888 рр. репертуар бібліотечного зібрання змінюється, активно поповнюючись літературою з історичних та філологічних наук, зокрема археографії, краєзнавства, документознавства тощо. Серед таких книжок – «Сулимовский архив. Фамильные

бумаги Сулим, Скоруп и Войцеховичей XVII–XVIII ст.» О. Лазаревського (К., 1884), історичні та красназавчі дослідження Волинської губернії, історія Речі Посполитої, «Описание рукописей, хранящихся в архиве Макарьевского Унженского монастыря Костромской губернии» І. Херсонського (Кострома, 1887), публікації архівних документів – «Акты, издаваемые Комиссией, Высочайше учрежденною для разбора древних актов в Вильне», «Архив Юго-Западной России, издаваемый Киевской Комиссией для разбора древних актов» та ін.

Як відомо, М.І. Петров був активним учасником всеросійських археологічних з'їздів, тому в його бібліотеці відклалася значна кількість матеріалів та документів, присвячених їхній роботі. Серед них – «Труды» археологічних з'їздів, протоколи засідань установчих комітетів, реферати засідань, доповіді учасників з'їздів тощо. Після поїздки вченого в Тифліс на V Археологічний з'їзд бібліотека поповнилася примірниками журналу «Кавказская старина», записками та відомостями Товариства прихильників кавказької археології, путівником Кавказького Музею Г. Радде тощо. Статут, звіти про діяльність Православного Свято-Володимирського братства, опис предметів давньосховища братства свідчать про тісні зв'язки М.І. Петрова з діяльністю цього товариства.

Найзначнішу частину бібліотеки М.І. Петрова становлять матеріали з українського фольклору та етнографії, зокрема «Пісні українського люду. Пісні про кохання» Д. Лаврененка (К., 1864), «Очерк звуковой истории малорусского наречия» П. Житецького (К., 1876), «Малорусские народные предания и рассказы» М. Драгоманова (К., 1876), «Юмористические рассказы и сцены из малорусского быта» В. Жуковського (К., 1884) та ін.

Серед творів українських письменників – оповідання «Купований розум» Г. Квітки-Основ'яненка, повість «Бурлачка» І. Левицького, поема «Марко проклятий» О. Стороженка. Є видання, присвячені життєвому та творчому шляху Т. Шевченка – «Тарас Григорьевич Шевченко в отзывах о нем иностранной печати», «Поминки Тараса Григорьевича Шевченко 25 февраля 1879 года в Одессе».

Окремий комплекс книг з бібліотеки М.І. Петрова становлять видання з історії України, зокрема «Гетьманство Выговского» М. Костомарова (К., 1850), «Очерки, заметки и документы по истории Малороссии» О. Лазаревского (К., 1896), «К характеристике общественных отношений в Малороссии XVII в.» В. Перетца (СПб., 1903). Не оминув М.І. Петров своєю увагою й історичні праці М. Грушевського «Очерк

истории украинского народа» (СПб., 1904), «Ілюстрована історія України» (Київ–Львів, 1911), «Культурно-національний рух на Україні в XVI–XVII віці» (Київ–Львів, 1912).

Розділ історичних видань доповнюють розвідки, присвячені історії становлення і функціонування навчальних закладів. Окрім досліджень Д.К. Вишневського та Ф.І. Титова, присвячених історії Київської духовної академії, в бібліотеці знаходилися праці П.В. Знаменського з історії Казанської духовної академії, Є.В. Петухова – з історії Дерптського університету, Д.І. Багалія – з історії Харківського університету. Як історик церкви М.І. Петров багато уваги приділяв вивченню становлення та функціонування монастирів і церков різних єпархій: у приватній бібліотеці вченого є дослідження про Києво-Подільську Добро-Миколаївську церкву, Києво-Видубицький монастир, Одеський Архангело-Михайлівський жіночий монастир, Костромський Іпатіївський монастир, містяться також огляди церков і монастирів Тамбовської, Астраханської єпархій, історико-статистичні описи Мінської, Смоленської, Пермської, Курської та інших єпархій.

Широко представлені картографічні видання з історії України та Росії: «Атлас к материалам для статистики Российской Империи» (СПб., 1839) (в примітках запис «здано в Музей»), «Каталог карт, планов, чертежей, рисунков, хранящихся в музее Императорского Одесского общества истории и древностей» (Одесса, 1888), «Русь-Україна і Біла Русь. Карта етнографічна» (Львів, 1892), довідкова література: «Географический словарь» І. Спрогіса (Вільна, 1888), «Словарь древнего актового языка Западного края и Царства Польского» (Вільна, 1874).

Вважаючи гарантом об'єктивності та достовірності наукового дослідження історичне джерело, М.І. Петров приділяв увагу публікаціям документів, серед яких – історико-юридичні матеріали, вилучені з актових книг Вітебської та Могильовської губерній (1871–1906), «Сборник документов, относящихся к истории царствования Императора Петра Великого» Є. Шмурла (Т.І. 1699–1700, Юр'їв, 1903), «Сборник документов, касающихся административного устройства Северо-Западного края при Императрице Екатерине II. 1792–1796 (Вільно, 1903), «Акты греческого Нежинского братства» А. Федотова-Чеховського (К., 1884).

Працюючи над комплектуванням фондів ЦАМ при КДА, М.І. Петров збирав видання, присвячені музейним колекціям Віленського, Воронізького, Лубенського, Тверського, Феодосійського музеїв старожитностей, Волинського єпархіального давньосховища, музею

імператорського Російського археологічного товариства, музею Оссолінських і Любомирських у Львові М. Городецького (СПб, 1887). Раритетними є видання «Каталог коллекций древностей А.Н. Поля в Екатеринославе» К. Мельника (К., 1893); «Церковно-археологический музей при Московской Духовной академии» О. Голубцова (Сергіїв Посад, 1895); «Музей украинских древностей, пожертвованных Черниговскому Губернскому земству В.В. Тарновским» (Чернігів, 1903).

М.І. Петров завжди вважав, що найціннішою частиною будь-якого колекційного зібрання є рукописи. Очевидно тому описам рукописів з різних книгосховищ присвячений один з найфундаментальніших розділів бібліотеки вченого, який охоплює усі відомі описи того часу – як слов'янські, так й інші: В.М. Березіна, М.Н. Сперанського, М.І. Лілеєва, Х.М. Лопарева, Б.А. Тураєва, І.Є. Євсєєва, О.Є. Вікторова. У власних палеографічних дослідженнях М.І. Петров спирався на відомості та знання, отримані з книг «Славяно-русская палеография» О.І. Соболевського (СПб., 1902), «Бумага и древнейшие бумажные мельницы в Московском государстве» М.П. Лихачова (СПб., 1891) тощо.

Рідкісними і цінними є видання з іконографії Н.П. Кондакова, М.Ф. Біляшівського, Д.В. Айналова, С.І. Чижова та ін. В бібліотечному зібранні М.І. Петрова знаходилася дуже цінна і рідкісна книга «Византийские эмали. Собрание А.В. Звенигородского» (СПб. 1892). У примітках до цього видання було відмічено – «редкая и дорогая»: вартість її на той час становила 200 крб., а наклад складав лише 600 прим.

Періодичні та продовжувані видання представлені переважно тими видавництвами, з якими співробітничав сам М.І. Петров. Це, насамперед, КЕВ, ВЕВ, ТКДА, «Исторический вестник», «Русский вестник», «Русский филологический вестник», «Киевская старина», «Юг», «Славянское обозрение», «Терновий Вінок», «Книгарь», «Искусство и печатное дело», журнал імператорського Російського військово-історичного товариства (1912–1914), «Записки Наукового Товариства імені Шевченка», «Известия» Таврійської, Полтавської вчених архівних комісій, «Труды» Воронежської, Ярославської, Курської, Оренбурзької вчених архівних комісій та ін.

Бібліотека включає численні видання різних авторів, які розкривають характер наукових зацікавлень і пошуків М.І. Петрова, зокрема Д.В. Айналова (візантійське мистецтво), Д.К. Вишневецького і Ф.І. Титова (історія КДА), О.Є. Вікторова (описи рукописних зібрань), М.Ф. Владимирського-Буданова (історія руського права), А.С. Буди-

ловича (слов'янські просвітителі свв. Кирило і Мефодій), І.І. Вознесенського (церковний спів), М.П. Лихачова (публікація документів), В.М. Перетца (історико-літературні дослідження), І.В. Пом'яловського (дослідження римських написів), М.Ф. Сумцова (українська етнографія та література), П.В. Тихомирова (філософія) та ін. Слід зазначити, що найбільше бібліотека М.І. Петрова поповнювалася в 90-ті роки ХІХ ст. Починаючи з 1900 р. надходжень стає все менше і менше. Так, у 1916 р. до власної книгозбірні вченого надійшло лише 20 книг, у 1917–1918 рр. – 23, у 1919 р. – 14. Останні надходження – це праці С.О. Єфремова та І.І. Огієнка з історії української літератури, Ф.Л. Ернста – з археології, «Записки історично-філологічної секції Українського Наукового Товариства», збірник «Украинская жизнь».

Окремо слід зупинитися на книгах, які М.І. Петров подарував бібліотеці КДА. Окрім поодиноких примірників, які в «Каталогі» означені записом у примітках – «здано в академічну бібліотеку», М.І. Петров ще в своєму домашньому духовному заповіті вказував на передачу книг у бібліотеку КДА в 1915 р. На сьогодні частина видань з власної бібліотеки М.І. Петрова зберігається у відділі бібліотечних зібрань і колекцій НБУВ у фонді КДА за шифрами Е ІІІ 2/670–Е ІІІ 10/1069; Е ІV 3/1–Е ІV 2/198.

В основному «Каталогі» бібліотеки М.І. Петрова видання, подаровані КДА, відмічено червоним олівцем. Репертуар відібраних книг різноманітний. Але можна простежити основні критерії відбору. Це, переважно, комплекти різних років періодики, видання історичних та археологічних товариств – «Киевская старина», «Чтения в Императорском обществе истории и древностей российских при Московском университете», «Известия Императорской Академии наук», «Русский филологический вестник», «Древности. Труды Императорского Московского археологического общества», всі друковані матеріали археологічних з'їздів, «Труды» і «Известия» губернських учених архівних комісій, різні літописи, збірки та серії, публікації архівних документів – «Археографический сборник документов, относящихся к истории северо-западной Руси, издаваемый при управлении Виленского учебного округа» І. Спрогиса (Вільна, 1867–1904), «Акты Литовско-Русского государства, издаваемые М. Довнар-Запольским (М., 1900), історичні праці – «В память Отечественной войны 1812» (Воронеж, 1912), «Записки о пребывании Петра Великого в Нидерландах в 1697/98 – 1716/17 гг.» Я. Номена (К., 1904).

Приватне бібліотечне зібрання М.І. Петрова є комплексним культурно-історичним явищем, що має непересічне джерелознавче

значення для вивчення історії церкви, різних галузей та дисциплін історичної науки, зокрема джерелознавства, археографії, етнографії, а також славістики, образотворчого мистецтва, фольклору, іконографії, нумізматики, храмобудівництва, бібліографії тощо. Крім того, аналіз бібліотечного зібрання допомагає глибше зрозуміти основні напрями творчого процесу М.І. Петрова, висвітлити деякі сторони його світогляду та провести взаємозв'язок зі складом і спрямуванням його особового архівного фонду. На жаль, бібліотека М.І. Петрова при надходженні до ВБУ не збереглася окремою колекцією, а була розпорошена (окрім тих книг, які увійшли до колекційного зібрання бібліотеки КДА) в основному фонді ВБУ.

Археографічні експедиції М.І. Петрова

Перші захоплення вивченням історичних джерел у М.І. Петрова проявилися ще в роки навчання в Костромській духовній семінарії, коли він підробляв переписувачем історико-статистичних відомостей про Костромську єпархію. Після закінчення КДА М.І. Петров, будучи вже викладачем словесності у Волинській духовній семінарії, продовжує звертатися до археографічних студій та опрацювання архівних джерел. Від свого заснування (1797 р.) Волинська духовна семінарія розміщувалася в м. Острозі (до 1825 р.), тимчасово в м. Аннополі, а потім в м. Кременці. Насичене подіями минуле семінарії привернуло увагу молодого вчителя, особливо архів семінарського правління Волинської духовної семінарії, складений з історично-документальних матеріалів. Без сумніву ці матеріали та багаті архіви і бібліотеки м. Кременця об'єктивно сприяли зверненню молодого науковця до археографічних студій, побудованих на вивченні місцевого матеріалу. В зв'язку з розміщенням Волинської духовної академії в м. Острозі, в приміщенні, де існував Острозький єзуїтський колегіум, ставши спадкоємцем православної Острозької академії, а в м. Кременці – в будинках колишнього Кременецького ліцею (після польських заворушень 1831 р. Кременецький ліцей перемістився до м. Києва), деякі стародруки і рукописні книги, що належали цим ліквідованим духовно-навчальним закладам, потрапили до складу бібліотеки Волинської духовної семінарії²⁷. Після закриття Кременецького базиліанського монастиря в 1839 р. його бібліотека, яка містила 1607 примірників книг, також була передана до Волинської семінарії²⁸. Ці матеріали, а також багаті архіви і бібліотеки м. Кременця обумо-

вили зацікавленість історика-археографа М.І. Петрова вивченням історії духовних шкіл на Волині. Зі споминів про нього дізнаємося, що тоді, як його товариші по семінарії випивали та грали в карти, він по кременецьких архівах збирав матеріал для написання праці про Базилянський орден²⁹. Свої враження від багатих книгосховищ він висловлює в листі до брата: «В Кременці є давня польсько-латинська бібліотека і Канцелярській архів, який містить справи з 1600 р.!!! Сподіваюся поритися в ньому»³⁰. На основі досліджених документальних джерел з'являються публікації М.І. Петрова «Очерк истории православной духовной школы на Волини», «Краткие сведения о православных монастырях Волинской епархии, в настоящее время не существующих», «Очерки истории Базилианского (чина св. Василия) ордена в бывшей Польше», що містять багато фактологічних відомостей.

Глибоке зацікавлення українською історією стимулювало перші розшуки М.І. Петрова в бібліотеках та рукописних збірках м. Кременця, а віднайдені джерела він поступово залучав у процесі розвитку своїх студій.

На особливу увагу заслуговують листи відомого українського етнографа і фольклориста П.П. Чубинського до М.І. Петрова, які стосуються питань підготовки видання «Трудов этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край». Розпочавши в 1869 р. підготовку до спорядження наукової етнографічно-народознавчої експедиції, П.П. Чубинський розіслав загальні етнографічні програми особам, які добре знали життя на місцях і могли надати відповідні матеріали. Після того, як у 1870 р. М.І. Петров стає членом-співробітником імператорського Російського географічного товариства³¹, він разом з вихованцями Волинської духовної семінарії проводив етнографічні експедиції Волиню і Поліссям і зібраний матеріал надсилав у розпорядження етнографічно-статистичної експедиції в південно-західному краї³². Маючи приятельські стосунки з П.П. Чубинським, М.І. Петров негайно включився в цю справу. Залучаючи учнів, він здійснив археографічні експедиції на Волинь та Полісся, зібрав і записав цікавий матеріал про життя і побут місцевого населення, пам'ятки народної творчості: казки, календарно-обрядові пісні та ін. Значно розширивши межі досліджень, М.І. Петров використовував ще й нотатки про різні предмети етнографії з учнівських творів з посиланнями на імена, прізвища і місця проживання учнів, які повідомляли ці відомості³³. Такий підхід до справи характеризує М.І. Петрова як сумлінного вченого, що прагнув зібрати якнайбільше об'єктивних та достовірних матеріалів. А отже,

представлений ним матеріал зберігав усю соковитість і колорит мови, розмаїття діалектів, найдрібніші особливості вимови. У 1872 р. зібраний під його керівництвом й опрацьований ним матеріал був опублікований у 3 томі «Трудов этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край». За цю працю імператорське Російське географічне товариство винесло М.І. Петрову особливу подяку³⁴.

Приділяючи особливу увагу єпархіальним церковно-археологічним комітетам, М.І. Петров як архівіст розумів, що вони відігравали вагомую роль в справі збирання, збереження і опрацювання пам'яток церковної давнини, особливо писемних пам'яток і архівних документів. Початок створенню таких комітетів заклала заснована в 1865 р. при Св. Синоді комісія, завданням якої, окрім «приведения в ясность и порядок дел, хранящихся в Архиве Св. Синода»³⁵, було також наведення порядку в архівах духовного відомства з метою збереження пам'яток старовини. Першим кроком комісії в цьому напрямі було складання саме історико-статистичних описів церковних архівів. Завдання було покладено на настоятеля єпархії, який зобов'язував благочинних (адміністративно-судова посадова особа в православній церкві, помічник архієрея) спонукати, керувати та допомагати священикам в їхній роботі зі складання описів. Але матеріали з місць надходили повільно, часто, через формалізм та некомпетентність священиків до виконання такої роботи, були маловартісними. М.І. Петров у своїх споминах згадує епізод з діяльності архієпископа Волинського і Житомирського Модеста (Стрельбицького), пристрасного прихильника і колекціонера старовини, який своїм розпорядженням по Волинській єпархії стосовно приведення в порядок церковних архівів і на основі їх складання історії своєї приходської церкви, призвів до негативних дій щодо збереження цих архівів. Через те, що більшість приходських священиків не мала навичок у читанні давніх рукописів, які переважно в описах церковного майна не враховувалися, вони взагалі спалили архіви своїх церков і донесли владиці, що при вступі їх на службу в приход в церкві не було ніякого архіву старих справ. Інші священики, більш розсудливі, сховали свої церковні архіви в такі місця, де їх не зміг би побачити благочинний або архієрей³⁶.

Слід відзначити важливу роль М.І. Петрова в долі Волинської збірки з бібліотеки КДА³⁷. Ініціатором повернення цієї збірки до Волинської єпархії був архієпископ Модест, який 22 листопада 1893 р. звернувся до Св. Синоду з представленням щодо повернення волинських рукописів і стародруків, переданих в бібліотеку КДА згідно з указом

Св. Синоду від 11 грудня 1874 р. В згаданому представленні архієпископ Модест просив Св. Синод дозволити повернути до Волинської єпархії рукописи, документи і книги, які належали їй до передачі у КДА, для поповнення фондів тільки що заснованого в Житомирі дбанням його, архієпископа Модеста, давньосховища. За дорученням Ради Академії була складена Комісія для розгляду цієї справи, до якої увійшли І.І. Малишевський, В.Ф. Певницький, С.Т. Голубев і М.І. Петров. Цікаво, що в обговоренні цього питання 29 березня 1894 р. Комісія прийшла до позитивного рішення і дала добро на повернення зазначених документів. Тільки М.І. Петров виступив з «особливою думкою». Він був категорично проти, аргументуючи свою доповідь доводами митрополита Макарія (Булгакова) про бідність рукописного відділу в КДА, про кращу збереженість і введення їх у науковий обіг саме в КДА³⁸. Його «особлива думка» була настільки переконливою, що більшість членів Ради погодилася з нею і було прийнято рішення передати у Волинське єпархіяльне давньосховище з бібліотеки КДА тільки дублікати рукописів і книг, які становили археологічний інтерес для волинського закладу в обмін на дублікати з його зібрання³⁹.

Діяльність М.І. Петрова з упорядкування архіву Київської духовної консисторії

Як архівіст і дослідник М.І. Петров добре розумів, що без залучення багатих матеріалів церковних архівів неможливе вивчення історії та культури українського народу. Взнявши їх за основу джерельної бази, він використовував їх в своїх наукових дослідженнях для висвітлення різноманітних аспектів релігійного та культурного життя в Україні, відтворюючи історію провідних релігійних інституцій, біографії видатних релігійних діячів, історію церкви.

Багато зусиль доклав М.І. Петров як секретар ЦАТ до збереження писемних пам'яток зі старих справ архівів духовних консисторій, духовних правлінь, монастирів, церков і духовно-навчальних закладів. У 1898 р., дізнавшись, що на дзвіниці Преображенської Глухівської церкви знаходяться справи і книги Конотопського духовного правління, він звертається до настоятеля Глухівського Микільського собору протоієрея Симеона Чернявського з проханням передати архів Глухівського духовного правління в розпорядження ЦАТ⁴⁰. На жаль, багато документів з церковних архівів на той час вже було втрачено. Про руйнівну

діяльність неосвічених ченців стосовно архівних документів яскраво свідчить епізод з життя митрополита Київського Євгенія (Болховітінова), який випадково натрапив на вози з рукописами, які призначалися ченцями одного монастиря «к потопленню в проруби»⁴¹.

Слід окремо відзначити особисту роль М.І. Петрова в опрацюванні і передачі «старих справ» архіву Київської консисторії до ЦАМ. Найбільшими за обсягом та інформативністю серед церковних архівів були архіви духовних консисторій. Вони були установами закритого типу та мали відомчий характер, тому безпосередній доступ до цих архівів мало дуже обмежене коло осіб. Як професор КДА М.І. Петров мав можливість доступу до джерелознавчого потенціалу цієї документації.

За словами відомого історика В.С. Іконникова, консисторські архіви в церковно-історичному відношенні відігравали роль губернських архівів⁴². Зростання швидкими темпами консисторських архівів у ХІХ ст. відбувалося як за рахунок надходження документації їхніх канцелярій, так і передання до них документів з архівів скасованих духовних правління (які ліквідовувалися з 1840 р.). Це призвело до накопичення великого масиву документів. При упорядкуванні консисторських архівів комісія (1865 р.), перш за все, почала роботу зі збирання відомостей про них. Виявилося, що тільки половина консисторських архівів зберігає мізерні залишки діловодства ХVІІІ ст. з причин недбалого до них ставлення. В надісланих з єпархій звітах про консисторські архіви зустрічаються такі зауваження: «дела старых лет, в коих нет надобности», «много ветхих документов и дел старого времени», «архивы старых дел хранятся особо».

Духовні консисторії були більш зацікавлені в збереженні справ, необхідних для поточного діловодства, тому особливої уваги «старим справам», які фактично вже перетворилися на історичний матеріал, не приділяли. Єпархіальна влада зверталася до Св. Синоду з проханням дозволити знищувати деякі з них. У 1868 р. комісія розглянула на своєму засіданні представлення єпархіального начальства про знищення консисторських архівних справ і дійшла висновку, що «старі справи» не повинні оцінюватися, як потрібні чи непотрібні, тому що вони є цінними писемними пам'ятками і дають багатий матеріал для статистики, історії, юридичної науки. Наприклад, ґрунтовна праця з історії КДА «Киев с его древнейшим училищем и академией» (1865 р., Ч. 1–2) була написана В.І. Аскоченським саме за документами архіву Київської духовної консисторії.

Комісія запропонувала переміщення справ, призначених до знищення, до найближчих монастирів, церков, що знаходилися в єпархіальному місті, вимагаючи зосереджувати їх в одному місці. Церкви й монастирі відповідали за прийняті архівні документи, як і за своє майно. Ці рішення комісії були схвалені Св. Синодом і внесені до обов'язкового виконання в циркулярний указ Синоду від 19 січня 1869 р. В кожній єпархії повинна була діяти комісія, яка б займалася вирішенням питань упорядкування і описування старих справ. Але на практиці цей указ не дав очікуваних результатів. Комісії, створені в деяких єпархіях, існували лише формально⁴³.

Наприкінці XIX ст. за підтримки ректора КДА єпископа Димитрія (Ковальницького) було порушено питання про передачу «старих справ» архіву Київської духовної консисторії до КДА. М.І. Петров брав активну участь у цій справі. На засіданні від 12 червня 1898 р. ЦАТ створило Комісію для розбору, описування і наукового опрацювання архіву консисторії⁴⁴. Протягом року комісія ретельно переглядала архів, виокремила всі справи XVIII ст. і перших трьох років XIX ст., книги указів, описання монастирів і церков, прибутково-видаткові книги, клірові, сповідальні і метричні книги 1731–1803 рр. Комісія систематизувала старі справи за хронологією, спочатку за періодами правління київських митрополитів, а потім за роками. Для роботи з розбору архіву старих справ була відведена половина нижнього поверху Софійського митрополичого дому. Там тимчасово розмістили справи XVIII ст.

Комісія запропонувала передати до КДА справи і книги старого архіву без відчуження від консисторії. У грудні 1901 р. митрополит Київський і Галицький Феогност звернувся до Св. Синоду з клопотанням про передання на тимчасове зберігання старого архіву Київської духовної консисторії до ЦАТ і отримав дозвіл. ЦАТ призначило М.І. Петрова та Ф.І. Титова відповідальними за прийняття архіву і просило надати копію архівного опису від 1795 до 1803 р. Перенесення консисторського архіву до КДА повинно було закінчитися влітку 1902 р. М.І. Петров доклав багато зусиль до здійснення цієї справи. Детально вивчаючи архів, він інформував своїх колишніх учнів про документи з нього, які могли б стати в нагоді в їхніх наукових розвідках. «Судячи з вашого листа, – пише Я.Я. Горунович, помічник смотрителя духовного училища, який займався вивченням архіву Переяславського Вознесенського монастиря Полтавської губернії, – архів Київської консисторії може представляти багато цікавих для мене документів, зокрема та частина,

яка безпосередньо стосується історії Переяславській єпархії XVIII ст.». Високо оцінюючи внесок М.І. Петрова в переміщення архіву до КДА, він продовжує: «...завдяки Вашим старанням архів Київської консисторії зберігається в більш надійному, зручному приміщенні ЦАМ при КДА»⁴⁵. Детальний опис справ, які передавалися ЦАТ, був складений у двох примірниках. Нині, крім основного фонду Київської духовної консисторії, який зберігається в ЦДІАК України (ф. 127), консисторські справи можна виявити серед розпорошених архівних фондів ЦАМ і КДА в ІР НБУВ. Зокрема, у фонді КДА (ф. 160) зберігаються журнал реєстрації вхідних документів «заграничного повіття» за 1795 р., рапорти Київській дикастерії тощо. Свого часу з архівного фонду КДА було виокремлено в окремий фонд консисторські справи XVIII – початку ХХ ст. (ф. 232). Документи колишнього архіву Київської духовної консисторії містяться також у фонді Св. Синоду (ф. XIII) та серед документів Ф.І. Титова і С.Т. Голубєва (ф. II).

Загальна картина небалого зберігання і байдужого ставлення до консисторських архівів характеризувала й архів Київської духовної консисторії. Відомий історик В.О. Пархоменко писав про стан документів та умови їхнього зберігання: «...дверей нема, щоб потрапити сюди, необхідно з допомогою стільця залазити у невеликий отвір, розрахований лише на сміливість того, хто ризикне потрапити до архіву. Темно і брудно в цьому приміщенні – горище. Справи в повному безладі, деякі підгнили. Нема опису справ, нема ніякої системи у формуванні справ у зв'язки...»⁴⁶.

М.І. Петрову належить значна роль у рятуванні цього архіву. В 1906 р. стан вже був іншим: «...на верхньому і нижньому поверхах Консисторії зручно, сухо і безпечно від вогню. Справи давніх років на башті особливого кам'яного приміщення поблизу Консисторії. Справи XVIII ст. з монастирів колишньої польсько-литовської держави вилучені до ЦАМ»⁴⁷.

Спіраючись на першоджерела з архіву Київської духовної консисторії, викладачі КДА використовували їх при написанні історичних праць і публікували в газетах⁴⁸. В.І. Аскоченський вилучив з архіву масу документів і в чотирьох величезних томах передав до бібліотеки КДА. У паперах М.І. Максимовича було виявлено том зі списками студентів Академії за 1736–1758 рр., переданий лише 1913 р. до КДА В.П. Науменком⁴⁹. М.І. Петров використав документи з архіву Київської духовної консисторії при підготовці фундаментального видання «Акты и документы, относящиеся к истории Киевской Академии». Для

складання Київського військового некрополя члени Київського відділу імператорського Російського военно-історичного товариства звертали-ся до метричних книг з архіву Київської духовної консисторії за довідками, і М.І. Петров допомагав їм у цій справі – він добре знав архів і був обізнаний в цій темі, маючи колись намір написати книгу, присвячену Київському некрополю.

Окремий масив документів складали височайші, сенатські, синодальні укази та розпорядження, оригінали яких опрацьовувалися в книги за кожний рік окремо. При роботі зі справами архіву Київської духовної консисторії саме таким «указним» книгам М.І. Петров приділяв особливу увагу як одним із важливих документальних матеріалів церковної історії, що збереглися в архіві Київської духовної консисторії від 1721 р. Археографічна і науково-дослідницька діяльність М.І. Петрова була направлена на розбір, опрацювання старих справ та введення їх в науковий обіг. Він розумів, що пройде час, і документи вже ХІХ ст. також стануть архівами давніх справ, в яких немає потреби, а документи ХVІІІ ст. не будуть і згадуватись, як в їхні часи в консисторських архівах не було вже ніяких слідів діловодства ХVІІ ст.

Безпосередньо з дослідницькою діяльністю ЦАМ пов'язані праці вченого, присвячені історії Києва. Серед киевознавчих книг слід відзначити фундаментальні праці М.І. Петрова «Киев, его святыни и памятники» (1896 р.) та «Историко-топографические очерки древнего Киева» (1897 р.). Крім того, протягом своєї багаторічної наукової діяльності він видав значну кількість статей, присвячених окремим київським культовим пам'яткам, їхній історії, розпису, археологічним дослідженням. Для прикладу можна назвати його праці «О росписании стен и вообще об украшении киевского Владимирского собора», «Что сделал киевский митрополит Петр Могила для украшения великой церкви Киево-Печерской лавры?», «О новом росписании великой церкви Киево-Печерской лавры» та ін.

Насамперед, слід окремо розглянути участь М.І. Петрова як експерта від ЦАТ в роботі Комісії з обстеження головного храму лаври – Успенського собору. В 1894 р. М.І. Петров запрошується для ознайомлення з ескізами настінного живопису, які були представлені В.П. Верещагіним в стилі візантійського мистецтва ХІ–ХІІ ст.⁵⁰ До його обов'язів належав розгляд робіт В.П. Верещагіна з точки зору дотримання принципів композицій, сюжетів, а також церковних традицій в цілому. М.І. Петров як джерелознавець в своїй роботі завжди спирався на відомості

з рукописних матеріалів, використовуючи писемні пам'ятки як першоджерела у висвітленні будь-якого історичного факту. Тому і в цій роботі, перш за все, він звернувся до рукописного джерела з фондів Лаврської бібліотеки. Ще в 1893 р. при описуванні рукописів бібліотеки Києво-Печерської лаври він добре вивчив цей фонд⁵¹. М.І. Петров здійснює детальний порівняльний аналіз «переліку живописних зображень по зводах, абсидах і стінах Великої лаврської церкви», яку надав на його прохання Духовний Собор Києво-Печерської лаври⁵² з рукописом Лаврської бібліотеки – «Росписание что писать на стенах Великой Лаврской Церкви и иконостасе» (после пожара 1718 г.)⁵³. За ним він подає уточнення деяких деталей зображень, вносячи правки в перелік, посилаючись на першоджерело. Не торкаючись суто художнього боку нового лаврського стінопису, він вказує на відступи у представлених проф. В.П. Верещагіним ескізах на відповідність їх сталим типам і нормам церковного мистецтва. Всі ці зауваження М.І. Петрова були враховані при розписі стін Великої лаврської церкви.

Після виконання робіт художниками В.П. Верещагіним, С.Н. Лазаревим-Станицевим, В.Д. Фартусовим і Л.В. Щусевим за дорученням Комісії з реставрації церкви 1898–1901 рр. М.І. Петров перевіряв у художньо-технічному і археологічно-стильовому відношенні живописні і орнаментальні роботи⁵⁴. По закінченні робіт з розпису стін Великої лаврської церкви проф. В.П. Верещагін на добру пам'ять про знайомство з М.І. Петровим подарував йому книгу «История Государства Российского в изображениях державных его правителей». С кратким пояснительным текстом. Рисунки проф. истор. живописи Импер. Акад. худож. В.П. Верещагина. (СПб., 1890 р.)⁵⁵.

Історико-археографічна спадщина М.І. Петрова

Історичні праці посідали одне з важливих місць в науковому доробку М.І. Петрова. Почав він займатися цією темою ще на посаді вчителя у Волинській духовній семінарії, коли в VII–VIII випусках «Памятников русской старины в западных губерниях» було надруковано ряд його статей, присвячених західноукраїнським церковним діячам XVII–XVIII ст. Згодом ці статті надали підставу відповідальному за ці видання П.М. Батюшкову запросити М.І. Петрова до роботи з написання популярних історико-археографічних книжок, присвячених західним і північно-західним землям тодішньої Російської імперії. У 1887 р. виходить перша його книга – про Холмську Русь. Сам М.І. Петров так ха-

рактизував це видання: «незважаючи на внутрішні недоліки книги, іноді незалежні від моєї волі, книга ця була розповсюджена в кількості 10 тисяч примірників»⁵⁶. Наступного року з'являється праця про Волинь, згодом – ще три книги, присвячені Білорусії та Литві (1889 р.), Поділля (1891 р.) і Бессарабії (1892 р.).

Написанню цих книг передували змістовні поїздки М.І. Петрова до місцевості, про яку він збирався писати, в яких, за його словами, він «керувався здебільшого історико-археологічною метою»⁵⁷. Так, напередодні написання книги «Белоруссия и Литва», у 1888 р., М.І. Петров подорожував північно-західним краєм і збирав відомості про пам'ятки старовини і джерела з історії цього регіону. Перебуваючи в містах Мінськ, Вільно, Гродно, Ковно, Рига, Полоцьк, Вітебськ, Смоленськ, Орша, Могильов, М.І. Петров відвідував місцеві музеї давнини, архіви, публічні і монастирські бібліотеки на предмет розшукування цікавих і давніх рукописів та стародруків. На сторінках КС протягом 4-х номерів у 1889 р. друкувалися спомини М.І. Петрова про цю подорож, де були викладені результати роботи та описані найбільш цікаві рукописні зібрання книгозховищ тих міст, які відвідував учений⁵⁸. Окремо він зупиняє увагу на мінському «музейчику» первісних старожитностей при Мінському статистичному комітеті, що був заснований зусиллями приватного колекціонера – польського поміщика Татури, який, вивчаючи семінарські і монастирські бібліотеки, пропонував за рідкісні в бібліографічному відношенні польські видання обмін або гроші. Описуючи стародруки Слуцького Троїцького монастиря, які були перенесені і знаходилися в Свято-Духівському монастирі, і рукописний відділ (28 рукописів) мінської семінарської бібліотеки, М.І. Петров зупиняє увагу на найбільш цікавих документах.

Приїхавши до Вільно, М.І. Петров відвідує центральний архів, публічну бібліотеку (фонди Віленської публічної бібліотеки на той час складала 7 тис. назв книг (100 тис. томів) та понад 1 тис. рукописів) та бібліотеку Литовської духовної семінарії, яка знаходилася в Троїцькому монастирі. Серед рукописів Віленської публічної бібліотеки М.І. Петров визначає відоме Туровське Євангеліє XI ст., рукописи, які надійшли з Супрасльського монастиря, та колекцію першодруків, представлену майже всіма друкарнями західного краю – віленською, заблудовською, кутейнською та ін.

Серед рукописів Литовської духовної семінарії особливу увагу М.І. Петрова привернуло рукописне Євангеліє XVI ст. з двома записами князів Полубенських про розподіл їхнього майна 1604 і 1690 рр.⁵⁹

Після відвідування Софійського Полоцького собору М.І. Петров отримує відомості від дячка, який мешкав там, що в ризниці собору зберігається давній рукописний літопис та рукописне Євангеліє⁶⁰. В Могильові М.І. Петров відвідує Спаський монастир, при якому знаходилися церква, будинок, консисторія і семінарія. Цінну колекцію відмічає М.І. Петров у складі семінарської бібліотеки – це книги і рукописи з бібліотеки Георгія Кониського. З рукописів – копії документів міста Могильов, починаючи від 1561 р., «Сказание животов святых» XVII ст. – південноруський переклад І. Галятовського «Żywotów świętych...» о. Петра Скарги.

В одному з листів П.М. Батюшков пише М.І. Петрову: «При виданні історичних праць «Холмская Русь» і «Вольнь» я не міг не оцінити Ваших зусиль з укладання тексту для цих видань, досконале виконання Вами прийнятих на себе історичних робіт»⁶¹. З подальших листів дізнаємося, що він запропонував подальше співробітництво. Так з'явилися історичні праці «Белоруссия и Литва», «Подолія» і «Бессарабия». Останній випуск був посмертним випуском історичних видань П.М. Батюшкова. Листи М.І. Городецького до М.І. Петрова 1892 р. свідчать про те, що тяжко хворий П.М. Батюшков вже не міг брати участь у виданні останнього випуску, тому М.І. Петров, окрім наукового дослідження, виконував водночас і функції відповідального редактора разом з М.І. Городецьким.

Листи М.І. Городецького до М.І. Петрова⁶² з Петербурга, Курська, Ковеля репрезентують інформацію про процес підготовки цих історико-археографічних видань. Для оздоблення і ознайомлення читачів з давнім каліграфічним мистецтвом південноруських переписувачів калькувалися початкові літери з давніх рукописів (наприклад, з Кам'янець-Остромирового Євангелія), і на початку кожного розділу книг розміщувалися прикраси у вигляді гравірованих заставок і ініціалів, які були запозичені з цих рукописів. Для цього М.І. Петров надсилав зразки з рукописної колекції ЦАМ.

Під час роботи над виданнями М.І. Петрова зацікавив рукопис «Київський псалтир 1397 г.», який знаходився в бібліотеці графа Замойського. Вчений повідомляє М.І. Городецького про своє бажання скопіювати з нього малюнки та ввести їх у науковий обіг. Але, за словами М.І. Городецького, псалтир вже був придбаний Товариством прихильників давньої письменності, які готувались опублікувати його повністю. Про популярність цих книг свідчить те, що на складі видання «Холмская Русь» не залишилося жодної книги, – всі були розкуплені. «Успіх відмінний», – пише М.І. Городецький авторові⁶³. Багато рецензій з'являється

на шпальтах періодичних видань. Серед них були й негативні, зокрема рецензія професора Е.В. Барсова на книгу «Холмская Русь», надрукована на сторінках «Варшавського дневника» від 8 і 10 жовтня 1887 р. Автор рецензії, віддаючи належне книзі, її автору і видавцеві, робить деякі зауваження щодо повторного видання, зокрема, акцентуючи на ілюстраціях, які здебільшого визначалися одноманітністю гравірування. Це М.І. Петров пояснював тим, що всі гравюри були виконані одним майстром. На майбутнє він врахував ці недоліки, і вже малюнки до книги про Волинь були замовлені трьом чи чотирьом граверам.

Під час роботи М.І. Петрова з ілюстративним матеріалом ЦАМ поповнився фотографічними знімками давнього покрову з Успенського собору, на якому було вигаптувано зображення св. Петра, яке зробив П.М. Батюшков на прохання М.І. Петрова в 2-х примірниках – для ЦАМ і для видання.

У 1890 р. М.І. Петров отримав дозвіл на видання книги «Подолія и Бессарабия» і вже влітку цього року разом з М.І. Городецьким здійснив подорож з метою зібрання матеріалу для видання до Холму, Одеси та інших міст. Завдяки широкому колу знайомств М.І. Петрова дослідники отримували допомогу і підтримку від офіційних державних та громадських установ і товариств в цій справі. Наприклад, в Кам'янці на спеціальному засіданні члени Подільського єпархіального історико-статистичного комітету вирішили всіляко сприяти роботі М.І. Петрова. Складено було список матеріальних пам'яток подільської старовини, з яких належало зробити фотознімки для видання книги і для музею самого давньосховища. Окрім того, всім членам комітету, які з нагоди вакацій мали від'їздити з міста, вирішено було надати особливі повноваження і дозвіл на огляд будь-яких предметів старовини на місцях. При цьому було гарантовано, що витрати на знімки з об'єктів чи предметів будуть повернуті⁶⁴. Така робота була відчутною допомогою в збиранні матеріалу для книги, але наукове співробітництво М.І. Петрова з комітетом обумовлювалося ще й тісними стосунками з подільським краєзнавцем Ю.Й. Сіцинським. М.І. Петрову при написанні книг «Подолія» і «Бессарабия» допомагав Гросс, якій робив цитати та переклади з румунських джерел, дійову участь в цих виданнях брав проф. КДА І.І. Малишевський та ін. Після виходу в світ згаданих книг редактор «Энциклопедического словаря» І.Ю. Андрієвський запропонував М.І. Петрову написати статті «Белоруссия», «Волинь», «Подолія», «Холмская Русь» в «Словарь»⁶⁵. Однак з невідомих нам причин М.І. Петров відмовився від цієї пропозиції.

У 1892 р. М.І. Городецький пише М.І. Петрову: «...за добросовісністю виконання, досконалістю обробки численних джерел, швидкістю роботи і стійкістю спрямування навряд чи знайдеться Вам конкурент»⁶⁶. Але він відзначив, що «ні в одній з рецензій не було відмічено, що всі 5 книг, складених за однією схемою, в одному напрямку, несуть в собі основний історичний текст, який належав одному і тому ж перу і виконаний протягом 5 років завдяки лише Вашій високій працездатності і здібності швидко і вміло вправлятися з цілими купами матеріалів»⁶⁷. Також була надрукована рецензія на книгу «Белоруссия и Литва» в КС. Список рецензій на ці книжки – величезний, що свідчить про реальну цінність даних видань⁶⁸.

Важливим критерієм визнання наукової значимості праць ученого є використання його наступними за ним дослідниками. Вміння М.І. Петрова-археографа опрацювати великі масиви архівних матеріалів сприяло тому, що його історико-археографічні праці, перш за все, мають документальну цінність завдяки ґрунтовній джерельній базі цих праць. У майбутньому вони стали важливим джерелом для дослідників при написанні томів стосовно Волинської, Вінницької та Ровенської областей у виданні «Історія міст і сіл Української РСР».

Серед наукових кіл М.І. Петров мав авторитет доброго знавця рукописів, який володіє навичками та науковими методами фахівця щодо опрацювання писемної спадщини. Тому до нього часто зверталися за консультаціями, які стосувалися вивчення текстів рукописів. Наприклад, П.М. Добровольський, член Чернігівської губернської вченої архівної комісії, з приводу різночитання списку «Слова пред проклятием Мазепы, произнесенного митрополитом Стефаном Яворским в Московском Успенском соборе 12 ноября 1708 г.», посилався на список з рукопису КДА та список цього ж рукопису з Синодального архіву. Порівнявши текст рукопису з Синодального архіву з текстом «Слова...», надрукованого в ТКДА⁶⁹, П.М. Добровольський знайшов доволі суттєву різницю. Звертаючись за порадою до М.І. Петрова у визначенні оригінальності рукопису «Слова...» з КДА, П.М. Добровольський зауважує: «...неодноразово маючи змогу зустрічати і бачити автографи Стефана Яворського, я впевнився, що Синодальний рукопис і є оригінал. Але що в такому випадку сказати про Київський список?»⁷⁰. На жаль, ми не маємо відомостей, що відповів М.І. Петров П.М. Добровольському з цього приводу. Але добре знаючи обізнаність М.І. Петрова щодо рукописних фондів КДА та його науковий рівень як археографа, без сумніву питання не залишилося без ґрунтовної відповіді вченого. Крім того, в академічному часопису в цей час опублікована значна кількість рукописних пам'яток ЦАМ⁷¹ з передмовами М.І. Петрова.

М.І. Петров присвятив чимало часу збиранню історичних фактів з літератури про епітафії, які фіксували давні поховання і до наших часів не збереглися. У 1875 р. в бібліотеці Софійського собору М.І. Петров виявив рукописний збірник кінця XVII ст., де була вміщена одна з 30-ти епітафій на могилах в лаврі та соборі, які зафіксував чернець Афанасій Кальнофойський в книзі «Тератургима»⁷². Ці написи належали до XV–XVII ст. Зробивши археографічний аналіз рукопису, він відмітив, що знайдений текст епітафії точніше переказував біографічні дані про князя Костянтина Івановича Острозького, гетьмана Великого князівства Литовського. Зокрема рукопис подавав рік смерті князя – 1526 р., відмінний від 1533 р., як у книзі Афанасія Кальнофойського. Про свою знахідку М.І. Петров повідомив на засіданні Товариства Нестора-літописця і надрукував її в КЕВ під назвою «Две надгробные надписи Константину Ивановичу и Константину Константиновичу, князьям Острожским»⁷³.

Найбільш активна діяльність з вивчення некрополів у Росії розпочинається від початку XX ст. В історичних розвідках дослідникам часто необхідно було звертатися за відомостями про ту чи іншу особу до надгробних написів на кладовищах. Захопившись цією темою, М.І. Петров почав збирати матеріал для написання книги про Київський некрополь. В результаті цієї праці М.І. Петрова вийшла робота «Київський военный некрополь»⁷⁴, що була лише вступом до теми, розвитком якої професор мав зайнятися в майбутньому. Він подає побіжний огляд усіх князівських поховань у храмах Києва і стисло згадує монастирські і міські кладовища. Але, за словами дослідниці Київського некрополя Л.А. Проценко, говорячи про кладовища, М.І. Петров припускається неточностей щодо створення некрополя на Кудрявці, Печерську, називаючи при цьому мінімально поодинокі поховання⁷⁵.

На цей період припадає активна співпраця М.І. Петрова з Київським відділом Російського воєнно-історичного товариства. У вересні 1909 р. голова Комісії з організації архіву і воєнно-історичного музею в м. Києві, яка була організована при Російському воєнно-історичному товаристві, генерал-ад'ютант М.І. Іванов звернувся до М.І. Петрова з проханням взяти на себе керівництво над складанням Київського військового некрополя. Посилаючись на зайнятість, М.І. Петров відмовився від керівництва, але запевнив комісію в готовності надати будь-яку допомогу з його боку в цій справі⁷⁶. В листопаді того ж року М.І. Петров був обраний членом товариства⁷⁷, а з 1910 р. стає його дійсним членом⁷⁸. Слід підкреслити, що стосунки між М.І. Петровим і Київським відділом

Російського військово-історичного товариства не мали елементу однобокості. Маючи постійне спілкування з членами товариства, проводячи цікаві екскурсії для них в ЦАМ, М.І. Петров залучав їх до діяльності «свого дітища»⁷⁹.

Примітки

Протоколи засідань Совета КДА // ТКДА. – К., 1871. – № 5. – С. 35–39.

¹ Отчет о состоянии КДА за 1870/1871 учебный год // ТКДА. – К., 1871. – № 10. – С. 26–27.

² ЦДІАК України, ф. 711, оп. 1, спр. 8933.

³ ІР НБУВ, ф. 184, № 85, арк. 1.

⁴ Там само, арк. 2 зв.

⁵ Там само, № 143.

⁶ Там само, № 86, арк. 1 зв.

⁷ Там само, № 144.

⁸ ЦДІАК України, ф. 711, оп. 1, спр. 9038, арк. 2.

⁹ Протоколи засідань Совета КДА за май 1871 г. // ТКДА. – К., 1871. – № 9. – С. 82–87.

¹⁰ ЦДІАК України, ф. 711, оп. 1, спр. 8781, арк. 1.

¹¹ Там само, арк. 3–4.

¹² ІР НБУВ, ф. 225, № 307.

¹³ Там само, № 308.

¹⁴ Там само, № 51, 2 арк.

¹⁵ Там само, арк. 1 зв.

¹⁶ Там само, № 1, арк. 1.

¹⁷ Там само, ф. II, № 423–428; ф. 225, № 8.

¹⁸ Там само, ф. 225, № 51, арк. 1 зв.

¹⁹ Там само, ф. 184, № 67, арк. 4.

²⁰ Там само, арк. 5.

²¹ Там само, ф. I, № 6609.

²² Архів ІР НБУВ, оп. 1, арк. 15.

²³ ІР НБУВ, ф. I, № 6608.

²⁴ Історія Академії наук України. 1918–1923. Документи і матеріали. – К., 1993. – С. 225.

²⁵ Архів ІР НБУВ, оп. 1, од. зб. 40, арк. 18.

²⁶ Петров Н.И. Очерк истории православной духовной школы на Волыни // ТКДА. – К., 1867. – Т. 1. – С. 192.

²⁷ Там само, с. 242.

²⁸ ІР НБУВ, ф. 285, № 1363, арк. 3.

- ²⁹ Там само, ф. 225, № 1, арк. 136 зв.
- ³⁰ ІР НБУВ, ф. 225, № 186.
- ³¹ Там само, № 187.
- ³² Там само, № 1, арк. 148.
- ³³ Там само, арк. 148 зв.
- ³⁴ Здравомыслов К.Я. Архив и библиотека Святейшего Синода и консисторские архивы. – СПб., 1906. – 75 с.
- ³⁵ ІР НБУВ, ф. І, № 11063, с. 7.
- ³⁶ ЦДАК України, ф. 711, оп. 3, спр. 2233.
- ³⁷ Титов Ф.И. О ревизии митрополита Макария // ТКДА. – К., 1903. – № 1. – С. 152–158.
- ³⁸ Протоколы заседаний Совета КДА // ТКДА. – К., 1894. – № 9. – С. 139–144.
- ³⁹ ЦДАК України, ф. 1396, оп. 1, спр. 70, арк. 28.
- ⁴⁰ ІР НБУВ, ф. 225, № 1.
- ⁴¹ Иконников В.С. Опыт русской историографии. – СПб., 1891. – Т. I. – Кн. I. – С. 92.
- ⁴² Климова К. «Надежные хранители древностей» (з історії церковних архівів в Україні) // Студії з архівної справи і документознавства. – К., 2001. – Т. 7. – С. 16.
- ⁴³ ЦДАК України, ф. 127, оп. 1023, спр. 559.
- ⁴⁴ ІР НБУВ, ф. III, № 12930–12931.
- ⁴⁵ П-ко, Вл. (В.О. Пархоменко). Несколько слов о малороссийских архивах // КС. – К., 1905. – № 2. – С. 136–138.
- ⁴⁶ Здравомыслов К.Я. Архив и библиотека Святейшего Синода и консисторские архивы. – СПб., 1906. – С. 42–60.
- ⁴⁷ Крыжановский Ю. Киевская духовная консистория в XVIII веке // КЕВ. – К., 1862. – № 1, 14, 15.
- ⁴⁸ Петров Н. О положении архивного дела на Украине // Віра і держава. – К., 1918. – № 17/18. – С. 12–13.
- ⁴⁹ ІР НБУВ, ф. 225, № 294–295.
- ⁵⁰ Там само, № 293.
- ⁵¹ Там само, № 296, арк 1.
- ⁵² Там само, ф. 306, П 391/204.
- ⁵³ Там само, ф. 225, № 297–302.
- ⁵⁴ Там само, ф. III, № 12500.
- ⁵⁵ Там само, ф. 225, № 213, арк. 5.
- ⁵⁶ Петров Н.И. Из путешествия в северо-западный край // КС. – К., 1889. – № 2. – С. 464.
- ⁵⁷ Там само, № 2. – С. 465–476; Там само, № 3. – С. 705–716; Там само, № 4. – С. 174–184; Там само, № 6. – С. 314–340.
- ⁵⁸ Там само, № 2. – С. 474.

- ⁵⁹ Там само, № 3. – С. 713.
- ⁶⁰ IP НБУВ, ф. III, № 12311.
- ⁶¹ IP НБУВ, № 12801–12905.
- ⁶² IP НБУВ, № 12828, арк. 2.
- ⁶³ Заседание Подольского епархиального историко-статистического комитета // ПЕВ. – 1890. – № 33. – С. 758.
- ⁶⁴ IP НБУВ, ф. III, № 12864.
- ⁶⁵ Там само, № 12902, арк. 1.
- ⁶⁶ Там само, № 12903, арк. 2.
- ⁶⁷ Там само, № 12905.
- ⁶⁸ П[евницкий] В. Слово пред проклятием Мазепы, произнесенное митрополитом Стефаном Яворским в Московском Успенском соборе, 12 ноября 1708 г. // ТКДА. – К., 1865. – № 12. – С. 499–512.
- ⁶⁹ IP НБУВ, ф. 225, № 221.
- ⁷⁰ Петров Н.И. Записка о состоянии Церковно-археологического музея и общества при Киевской духовной академии за первое десятилетие их существования // ЧЦИАО. – К., 1883. – Вып. 1. – С. 3.
- ⁷¹ Кальнофойский А. Тератургима // Сборник материалов для исторической топографии Киева и его окрестностей. – К., 1874. – 48 с.
- ⁷² Петров Н.И. Две надгробные надписи Константину Ивановичу и Константину Константиновичу, князьям Острожским // КЕВ. – 1875. – № 15. – С. 513–516.
- ⁷³ Петров Н.И. Киевский военный некрополь // Военно-исторический вестник. – К., 1910. – № 6. – С. 10–20.
- ⁷⁴ Проценко Л.А. Історія Київського некрополя. – К., 1995. – С. 71.
- ⁷⁵ IP НБУВ ф. 225, № 181.
- ⁷⁶ Там само, № 182.
- ⁷⁷ Там само, № 183.
- ⁷⁸ Там само, № 184.

ВНЕСОК М.І. ПЕТРОВА В РОЗВИТОК КАМЕРАЛЬНОЇ Й ЕДИЦІЙНОЇ АРХЕОГРАФІЇ ТА КНИГОЗНАВСТВА

Наукове описування рукописних пам'яток М.І. Петровим

З камеральною та едиційною археографією пов'язані найбільші досягнення М.І. Петрова як археографа. Попри численні огріхи (невірне датування деяких рукописів та різного рівня увагу до наукового описування, що було обумовлено рівнем тогочасної історичної науки, з одного боку, і переобтяженням численними організаційними обов'язками, які не давали М.І. Петрову іноді довести описання рукопису до абсолютно досконалого вигляду, з іншого) його наукові каталоги та публікації документів і до сьогодні залишаються єдиними комплексними описами рукописних зібрань ЦАМ і Києва та корпусними публікаціями документів з історії КМА та КДА.

До ранньої археографічної діяльності М.І. Петрова відноситься публікація тексту «Плач Малой Росии» в розвідці «Школьный стихотворный опыт в Киевской академии времен 1719–1720 гг.», надрукованої на сторінках КЕВ у 1865 р.¹ Версія М.І. Петрова щодо атрибуції автора цього історичного вірша базувалася на дослідженні рукопису Андрієм Герасимовичем, датованому 1719–1720 рр., та аналізі твору методом порівняльної характеристики подібності ідей вірша до ідей драми «Милость Божия». Відгук на перші спроби молодого вченого не забарився: знавець української словесності М.О. Максимович на сторінках того ж видання у № 22 спростовує гіпотезу М.І. Петрова, описуючи два цих історичних вірші «Плач Малой Росии» та «Милость Божия» з історичного погляду на відомості, які в них містяться. Зокрема, він вважав, що автором вірша «Плач Малої Росии» не був Андрій Герасимович, бо події, тут описані, стосуються не 1720 р., а часів Виговщини, 1658 р.²

Повністю ще раз публікацію цього вірша, не відступаючи від свого твердження щодо авторства Герасимовича, М.І. Петров подає в праці «О влиянии западноевропейской литературы на древнерусскую» в ТКДА, посилаючись на некоректні виправлення редакцією КЕВ оригіналу рукопису, що призвело до сумніву стосовно авторства.

Значну джерельну цінність мають праці вченого «Трагедокомедии, нарицаемой Фотий, учителя пиитики в Киевской академии Георгия Щербацкого» (1877 р.), драматургічні твори Георгія Кониського (1878 р.), приватне листування Феофана Прокоповича з Яковом Марковичем

(1882 р.), рукописні помітки на полях книги «Мир человека с богом» Інокентія Гізеля (1892 р.) з фондів КДА. Розуміючи значення публікації оригінальних текстів, він і на сторінках ТКДА публікує такі рукописи Музею з історії церкви, як: «Сказание о Соловецком монастыре и об Афонской горе» (1877 р.), «Записка о духовоборцах, обитающих в Мелитопольском уезде Таврической губернии» (1877 р.), «Две драматические пьесы прошлого столетия» (1877 р.), а в журналі «Древняя и Новая Россия» – «Рукописный сборник проповедей иподиакона Дамаскина Студита» (1873 р.), «Слово Стефана Яворского, митрополита Рязанского и Муромского» (1874 і 1875 рр.), «Новый рукописный сборник западнорусских полемических сочинений» (1875 р.), «Драматические произведения Георгия Конисского» (1878 р.), «Сплитский архиепископ Марк Антоний de Dominis и его значение в южнорусской полемической литературе XVII в.» (1879 р.), «Раскол и единоверие с царствования Екатерины II до царствования Николая I» (1881 р.)³.

Дослідженням давньоруських і давньослов'янських літературних джерел М.І. Петров займався й пізніше, зокрема в 1889 р. він підготував і опублікував в академічному журналі відкриту пам'ятку давньоболгарської писемності «Слово Иоанна, экзарха Болгарского, на Рождество Христово», в 1897 р. виходить його робота «Подлинность поучений преподобного Феодосия Печерского о питий и чашах тропарных и о казнях Божиих», а в 1900 р. побачила світ розвідка «Историко-географическая основа былин о победе Ильи Муромца над Соловьем Разбойником».

Певний інтерес становить робота М.І. Петрова з публікації рукописної пам'ятки XVI–XVII ст. повчань преподобного Іова, ігумена Почаївського, яка знаходилась в бібліотеці Почаївської лаври, рукописні фонди якої М.І. Петров уважно вивчав, коли працював ще вчителем у Волинській духовній семінарії. З цього приводу він писав у відповідь на запрошення Почаївської лаври на святкування 50-літнього ювілею від дня возведення її в ступінь православної: «...з іменем Лаври пов'язані в моїй душі дорогі спогади про перші роки моєї духовно-училищної служби в Волинській духовній семінарії, в якій я провів тоді немало часу над розбором і вивченням книгосховища Лаври»⁴. Тому коли в 1882 р. постало питання, кого запросити для підготовки до видання повчань преподобного Іова, Духовний собор Почаївської Успенської лаври звертається до М.І. Петрова «як відомого у вітчизняній літературі, рідкісного бібліофіла і бібліографа»⁵. Духовний собор визнає його найкращим фахівцем у цій галузі, який зміг би визна-

чити цінність рукопису, провести атрибуцію та текстологічну роботу з повчаннями і оповіданнями, визначити приналежність текстів преподобному Іову, написати наукову передмову.

Для проведення складної археографічної роботи з визначення оригінальності рукописів і статей, з дозволу архієпископа Волинського і Житомирського Тихона, М.І. Петров отримав факсиміле оригінального підпису преподобного Іова з лаврської ризниці на фундаторському документі Вагасцького Православного монастиря Ірини Ярмолінської⁶. Так М.І. Петровим була підготовлена в 1884 р. «Пчела Почаевская»: Изборник назидательных поучений и статей, составленных преподобным Иовом, игуменом Лавры Почаевской (1581–1651)» – пам'ятка протипротестантської полеміки кінця XVI – початку XVII ст. Вчений використав увесь арсенал палеографії, текстології та джерелознавства для проведення атрибуції пам'яток (зокрема, слід відзначити палеографічний аналіз письма та почерку Іова, проведений ним через вивчення надісланого факсиміле оригінального підпису з лаврської ризниці). Спираючись на свідчення особистого біографа преподобного Іова та генетичну спорідненість уставного і півуставного письма почаївського рукопису з оригінальним курсивним підписом Іова на документі 1646 р. і «проштудіювавши кожну літеру рукопису», М.І. Петров прийшов до твердого висновку в тотожності підпису Іова та почерку рукопису, що публікувався.

Полеміка С.Т. Голубева з М.І. Петровим щодо приналежності цього рукопису руці Іова⁷ відобразилася на сторінках журналу КС⁸, де кожен з опонентів намагався відстоювати свою точку зору. До консенсусу двох вчених не дійшли, залишивши цю дискусію відкритою для майбутніх науковців, але останнє слово було за С.Т. Голубевим під назвою «Историческое недоумение. (По поводу ответа Н.И. Петрова на рецензию о «Пчеле Почаевской»)»⁹.

М.І. Петров ґрунтовно вивчає рукописні пам'ятки, проводить атрибуцію спадщини окремих видатних діячів минулого, спираючись на здобутки тогочасної текстології та палеографії, що, зокрема, проявилось в дослідженні рукопису Києво-Печерської лаври «Пасхальна вірша, говорена ніби запорожцями своєму гетьману року 1795» за рукописним списком Києво-Печерської лаври. На сторінках «Записок УНТ в Києві» в 1912 р. М.І. Петров публікує цей твір з ґрунтовними своїми поясненнями щодо авторства Георгія Кониського «або славного Ганського»¹⁰.

До публікацій рукописних пам'яток належать також «Выдержки из рукописной риторики Ф. Прокоповича, содержащие в себе изображение

папистов и иезуитов», «Об учреждении Ипатием Поцеем униатской капитулы во Владимире-Волыньском и ее первоначальные действия», «Западнорусские полемические сочинения XVI века», де вміщені тексти тоді невідомих ще полемічних творів «Послання до латин...», «На латину и о папежах...», «Поучение новосложенного во Литваниии», «Послание Леонида Карповича к афонским подвижникам 1619 года».

Величезною є кількість залучених до наукового обігу історичних джерел М.І. Петровим, зокрема він розшукав і вперше оприлюднив такі праці, як: «Рукописная четья» 1397 года западно-русского происхождения», «Разговор русина и поляка», «Исповедь» Иоанна Некрашевича», «Разговор Великороссии с Малороссией». Литературный памятник второй половины XVIII века Семена Дивовича», «Новооткрытый список «Палинодии» Захарии Копыстенского», «Новооткрытый киевский проповедник второй половины XVII в. (Варлаам Ясинский)», «Румынские художественные памятники в России» та ін.

М.І. Петров разом з іншими професорами Академії брав участь у новому перекладі Євангелія з церковнослов'янської на сучасну російську мову¹¹. У 1893 р. К.П. Победоносцев, незадоволений старою, так званою «толстовською» (за прізвиськом графа О.П. Толстого – обер-прокурора Св. Синоду), редакцією Четвероевангелія, замислив здійснити його переклад. У всі чотири духовні академії були надіслані пропозиції переглянути та виправити видання 1860 р. Отримала таку пропозицію і КДА. Однак найкращого фахівця зі Святого Письма Нового Завіту професора С.М. Сольського в Академії вже не було – він був обраний київським міським головою¹². Тому Правління КДА вирішило взяти цю роботу на себе. До його складу в цей час входили Сильвестр (Малеванський), І.М. Корольков, І.І. Малишевський, В.Ф. Певницький і М.І. Петров. Четверо останніх обрали собі для перекладу по Євангелію, а Сильвестр (Малеванський) здійснював загальне керівництво роботою. М.І. Петрову при цьому дісталось Євангеліє від Луки. Невдовзі «київська» редакція Четвероевангелія була представлена К.П. Победоносцеву, але той, за словами М.І. Петрова, «вочевидь, достатньо зверхньо поставився до академічних виправлень... й у виданому ним російському перекладі Четвероевангелія здійснював зміни на свій смак і розсуд»¹³.

Окремо слід зупинитися на ролі М.І. Петрова в описуванні колекційних зібрань, зокрема на його участі в оцінці колекції Шодуарів – найзначнішого меморіального родового зібрання Волині, яке особливо привертає увагу дослідників своєю архівною та рукописною спад-

щиною. Зараз воно зберігається в ІР НБУВ¹⁴. Колекція Шодуарів містила музейне зібрання, портретну галерею, бібліотеку та родинний архів і розміщувалася в родовому палаці Шодуарів в Івниці. Останній період розвитку фамільного зібрання Шодуарів припадає на часи, коли його власником був Іван Максиміліанович Шодуар (1859–1919) – хімік, колекціонер, бібліофіл, меценат. Хоча барон І.М. Шодуар і не займався активно колекціонерською діяльністю як його дід, Станіслав Янович Шодуар (1752–1858), проте цьому власникові належить провідна роль у його популяризації. Розуміючи велике історично-культурне значення фамільних колекцій, І.М. Шодуар пишався ними та намагався зробити їх доступними для громадськості і наукових досліджень.

У жовтні 1887 р. він звернувся до секретаря ЦАТ М.І. Петрова та його помічника В.З. Завітневича з проханням щодо перегляду колекцій та бібліотеки. Після цієї поїздки М.І. Петров зробив детальну доповідь на засіданні ЦАТ, в якій дав змістовний опис найціннішої приватної збірки Волині¹⁵. «Основну нашу увагу, – відмічає М.І. Петров – привернула бібліотека, а особливо ті відділи, які мали відношення до Росії. А саме: а) відділи рукописів і рукописних актів, б) церковнослов'янських друкованих книг, в) книг з козацької і польської історії та літератури, історії сект, г) творів про полеміку між православними і латино-унітатами»¹⁶.

Особливе місце в бібліотеці Шодуара належало колекції рукописів, серед яких була унікальна низка автографів історичних діячів різних епох та держав. На документах – власноручні підписи польських королів – Барбара Радзивілл, Стефана Баторія, Яна Казимира, оригінали рукописів французьких королівських осіб – Генріха III Валуа, Марії Лещинської та ін. Цінність документів підвищують гравіровані портрети видатних постатей – авторів рукописів. Найбільш давній у хронологічному відношенні серед збережених у фонді Шодуарів документ латинською мовою – заповіт на пергаменті Едіти Гальман 1412 р.¹⁷ Серед латинських кодексів привертає увагу рукописний збірник готичним курсивом 1448 р., до складу якого входять релігійні і літературно-побутові твори, зокрема трактат Якоба де Цессоліса «Liber de moribus hominum» – ілюмінований рукопис із заставками-мініатюрами, де зображені представники різних ремесел¹⁸.

У результаті перебування М.І. Петрова в Івниці від 16 до 20 червня 1888 р. пам'ятки колекцій та бібліотеки Шодуарів отримали високу оцінку фахівців, відомості з їхнім описанням були опубліковані, і вперше було звернуто увагу українських історико-археографічних кіл на

долю цього приватного музейно-бібліотечного комплексу Волині. Так, М.С. Грушевський при вивченні повістей і мемуарів про Коліївщину звертався до М.І. Петрова з приводу отримання відомостей про зібрання цих повістей як начебто таких, що зберігаються в бібліотеці Шодуарів¹⁹. Докладне ознайомлення М.І. Петрова з колекцією дало йому змогу дати змістовну відповідь на цей лист, що зберігається в архіві Грушевських в ЦДІАК України²⁰. Додатково вчений вказав на свою статтю «Меры по поддержанию унии в XVIII веке в пределах нынешней Киевской епархии», яка була написана на основі щоденника сучасників подій 1768 р., що зберігався в архіві Почаївської лаври.

Окремо треба відзначити співпрацю М.І. Петрова з завідувачами відділів рукописів і стародруків книгосховищ Москви і Санкт-Петербурга, зокрема з О.Є. Вікторовим (перший хранитель відділу рукописів Московського Публічного і Румянцевського музею), А.Ф. Бичковим (хранитель відділу рукописів і стародруків імператорської Публічної бібліотеки з 1844 р.; директор імператорської Публічної бібліотеки з 1882 по 1899 рр.) та І.А. Бичковим (завідувач рукописним відділом імператорської Публічної бібліотеки з 1881 р.).

Чимало допомагали вони один одному у вирішенні питань комплектування своїх рукописних фондів через різні форми. Однією з таких форм була розповсюджена практика обміну дублетами друкованих книг на рукописи або на стародруки. Обмін пояснювався, з одного боку, браком коштів на придбання рукописів, а з іншого, – зацікавленістю бібліотек, товариств, навчальних закладів, книготорговельних фірм, приватних осіб в отриманні рідкісних видань. Так, в одному зі своїх листів О.Є. Вікторов пропонує М.І. Петрову обмін дублетами стародруків між музеями²¹.

У 1880 р. М.І. Петров звертається до О.Є. Вікторова з проханням отримати відомості з одного румянцевського рукопису. Але коли О.Є. Вікторов проглянув цей рукопис, виявилось, що потрібні аркуші були вирвані чиєюсь «святотатственной» рукою. На жаль, за словами О.Є. Вікторова, це нерідко траплялося в румянцевських рукописах²². Знаючи прихильність М.І. Петрова до української культури, О.Є. Вікторов звертає його увагу на згаданий у звіті Румянцевського музею за 1867–1869 рр. ще не досліджений рукопис XVIII ст. «Разговор Малороссии с Великороссией» у віршах. «Прихильники малоросійської літератури, – пише він М.І. Петрову, – були б дуже вдячні Вам, якщо б Ви через Ряду Академії попросили цей рукопис для дослідження і пуб-

лікації»²³. Згодом, у 1882 р., М.І. Петров опублікував «Разговор Малороссии с Великороссией» зі своїми коментарями в КС²⁴.

О.Є. Вікторов і М.І. Петров обмінювалися виданнями, які знайомили з унікальними фондами своїх музеїв. Надсилаючи М.І. Петрову ряд видань для ЦАТ, О.Є. Вікторов особливо акцентує його увагу на одній брошурі, яка була написана ним на невідомих документах Державного давньосховища, що розміщувалося в теремному відділенні Великого Палацу в московському Кремлі²⁵. Маючи сприятливий випадок у 1873 р. ознайомитись з пам'ятками писемності цього давньосховища, О.Є. Вікторов зробив ґрунтовну доповідь на засіданні Товариства любителів стародавньої писемності (СПб.) 8 січня 1882 р., на якому представив зміст і характер рукописного зібрання. Оприлюднення цих документів справило враження на тодішнього директора московського Головного архіву Міністерства закордонних справ барона Ф.А. Бюлера (у відомстві якого були дані документи), що побачив у брошурі зазіхання на ці цінності і терміново почав перевозити їх з Палацу до Архіву. «Для вченої братії, – пише О.Є. Вікторов, – це на користь, тому що тепер пам'ятки давньосховища будуть більш доступні для досліджень в Архіві, аніж в Палаці»²⁶.

Звертає увагу О.Є. Вікторов ще й на цінний рукопис КДА – Віленську Тріодь 1609 р. і радить М.І. Петрову зробити детальний опис і опублікувати повний текст заголовного аркуша і передмови в ТКДА або КС, через те, що примірники цієї Тріоди є і в Петербурзі, і в Москві, але всі вони не мають заголовних аркушів. За «Каталогом старопечатных книг Подольской консистории» Т.І. Біленького 1878 р. цей самий рукопис під № 1. «Раджу вам придбати цей рукопис в Музей», – зазначає О.Є. Вікторов²⁷.

Протягом багатьох років М.І. Петров підтримував тісні стосунки з директором імператорської Публічної бібліотеки А.Ф. Бичковим. Багато працюючи над упорядкуванням, систематизацією і описуванням колекцій рукописного відділу імператорської Публічної бібліотеки, в якій А.Ф. Бичков прослужив 55 років, він видав значну кількість цінних праць з бібліографії. Наслідком його копійкої дослідницької роботи було цінне видання під його редакцією «Письма и бумаги Петра Великого». Архівні матеріали свідчать, що для публікації цього видання М.І. Петров надслав А.Ф. Бичкову копію з листа Петра I, який зберігався в рукописній колекції ЦАМ²⁸.

У напрямі збирацької діяльності А.Ф. Бичков та М.І. Петров ділилися інформацією про ті чи інші приватні зібрання рукописів. Наприклад,

М.І. Петров зробив повідомлення на засіданні ЦАТ про приватне колекційне зібрання давніх документів з руської історії і писемності київського домовласника П.С. Соломки і результати огляду опублікував у 1891 р. на шпальтах газети «Киевское слово». Ця інформація зацікавила А.Ф. Бичкова, і 1893 р. в своєму листі до М.І. Петрова він звертається з проханням посприяти в пожертвуванні П.С. Соломкою свого рукописного зібрання імператорській Публічній бібліотеці²⁹.

Присвятивши багато часу вивченню та збереженню рукописних пам'яток, хранителі цінних рукописних зібрань активно обмінювалися виданнями своїх установ, своїми науковими працями та спеціалізованими науковими виданнями для своїх досліджень. Наприклад, отримавши роботу М.І. Петрова «Очерки украинской литературы XIX ст.» і давши їй позитивну оцінку, А.Ф. Бичков радить авторові представити її на здобуття Уваровської премії³⁰.

У 1909 р. завідувач рукописним відділенням імператорської Публічної бібліотеки І.А. Бичков звертається до М.І. Петрова з проханням надати довідку про рукопис № 588 із зібрання Царського, який знаходився в колекції графа Уварова і був описаний П.М. Строевим в «Описании рукописей Царского» з копією рукопису № 213, описаного М.І. Петровим в «Описании рукописей ЦАМ при КДА»³¹. Отримавши відповідь від М.І. Петрова, І.А. Бичков пише: «Ви зробили набагато більше, ніж я просив»³², про що свідчить глибокий науковий аналіз, який М.І. Петров дав цим рукописам.

Такий масштаб археографічних розвідок ученого призвів до упевненості М.І. Петрова-археографа щодо необхідності використання наукового досвіду в опрацюванні та опублікуванні від окремих рукописів до великих джерельних комплексів, що посіли важливе місце в науковій творчості вченого – це фундаментальні описи М.І. Петрова рукописно-книжкової колекції ЦАМ.

«Описание рукописей Церковно-археологического музея при Киевской духовной академии», «Описание рукописных собраний, находящихся в г. Киеве» М.І. Петрова як результат камеральної методики вченого

Рукописні збірки м. Києва, за словами видатного книгознавця С.І. Маслова, на початку ХХ ст. в основному були сконцентровані в книгосховищах таких закладів: у Центральному архіві, в бібліотеці КДА й

існуючому при ній ЦАМ, Софійському соборі, Києво-Печерській лаврі, Духовній семінарії, Університеті св. Володимира. Стосовно опрацювання цих рукописних зібрань С.І. Маслов зазначав: «Рукописи університетської бібліотеки не описані, документи Центрального архіву упорядковуються й описуються дуже повільно; в ліпшому положенні знаходяться рукописні збірки в бібліотеках духовних справ, над описом яких багато попрацював професор духовної академії М.І. Петров»³³.

Наприкінці ХІХ ст. рукописні фонди бібліотеки КДА поповнювалися за рахунок нових надходжень до ЦАМ. Як завідувач музею, М.І. Петров, займаючись формуванням та комплектуванням фондів, не пропускав жодного рукопису без уваги і намагався їх опублікувати, якщо вони, на його думку, того заслуговували. Як науковець, працюючи з рукописними зібраннями різних книгосховищ, він приділяв велике значення описуванню рукописів і складанню наукових каталогів. Добре обізнаний з рукописами, які надходили до бібліотеки КДА, М.І. Петров розумів необхідність складання не лише охоронного, але й наукового опису та систематизації.

Для розуміння внеску М.І. Петрова в камеральну археографію рукописної спадщини слід звернути увагу на наукові описання М.І. Петрова «Описание рукописей Церковно-археологического музея при Киевской духовной академии» і «Описание рукописных собраний, находящихся в г. Киеве»³⁴, які стали результатом багаторічної праці вченого над науковим опрацюванням рукописних зібрань.

Колекція рукописних книг і документів ЦАМ складалася з матеріалів до церковної історії та археології, богослов'я, філософії, літератури, права, медицини, збірників документів. Хронологічно зібрання охоплювало матеріали починаючи від третього тисячоліття до н. е. (ассиро-вавилонські клинописні таблички) і закінчуючи ХІХ ст., причому серед них були рукописи особливої культурно-історичної цінності: південнослов'янські, грецькі, східнослов'янські (Київський Міссал Х–ХІ ст., Оршанське Євангеліє ХІІІ–ХІV ст. тощо). Загалом у колекції було понад 1600 од. зб., причому йдеться тільки про матеріали, формально описані саме як такі, що входять до музею. Приблизно така ж кількість рукописів та документів так і залишилася неописаною³⁵.

Опис М.І. Петрова ґрунтується на методологічних засадах, які лише вимальовувалися на початку ХХ ст. різними фахівцями в галузі історії писемної спадщини і знайшли своє відображення в узагальнюючих принципах, викладених пізніше В.М. Перетцом. М.І. Петров

одним з перших практиків у галузі описання рукописних книг, які прагнули розглядати пам'ятку в контексті її історії, підійшов до розуміння введення рукописів до наукового обігу в таких складових, як: походження рукопису, його датування та склад, історія побутування, бібліографія про пам'ятку. Історію надходження рукописів до книгосховища М.І. Петров викладає в передмові до I випуску «Описаний рукописей ЦАМ», окремо зупиняючись на характеристиці рукописів, які були вилучені з бібліотеки КДА до ЦАМ, і рукописів, які вже надійшли безпосередньо до ЦАМ, подаючи короткий екскурс щодо історії їх надходження після пожеж 1658, 1780 і 1811 рр. будівель КДА та її бібліотеки, які знищили багато рукописів. Після 1811 р. бібліотека поповнювалася рукописами за рахунок пожертв від колишніх вихованців, що бажали допомогти Академії у відновленні книгосховища.

Серед дарувальників М.І. Петров відзначає тодішніх київських митрополитів Гаврила (Кременецького) (1715–1783) і Самуїла (Миславського) (1731–1796), єпископів Феофана (Чарнуцького), Дмитрія (Устимовича) та ін. На початку XIX ст. в бібліотеку КДА надійшли рукописи від митрополита Київського Євгенія (Болховітінова), архимандритів Фотія і Антонія, графа Іоанна Потоцького, польського поміщика Келембети та ін. Цінна колекція давніх руських і розкольницьких рукописів надійшла від професора Олонецької духовної семінарії Е.В. Барсова. Але найбільше бібліотека КДА поповнилась рукописами після святкування свого 50-річчя в 1869 р. По-перше, це колекція грецьких, латинських, слов'янських рукописів архимандрита Антоніна (Капустіна). Заслужують на особливу увагу колекція розкольницьких рукописів, подарованих ректором Чернігівської духовної семінарії архимандритом Євгенієм (Болховітіновим), рукописи, які надійшли від ректора Іркутської семінарії архимандрита Модеста та ін.

Безпосередньо до ЦАМ надходило багато цінних рукописів, зокрема наприкінці 1874 – на початку 1875 р. до музею надійшла найцінніша збірка з бібліотеки Почаївської лаври, серед якої – 50 рукописних книг та 211 грамот і «старих справ» монастирського архіву лаври. Після смерті митрополита Макарія в 1882 р. сюди ж, за заповітом, надійшла його колекція рукописів і стародруків. У вересні 1878 р. таврійський єпископ Гурій надіслав до ЦАМ харатейський (грецький) список Євангелія XI ст., що належав Балаклавському Георгіївському монастирю і зберігався в бібліотеці семінарії. В 1884 р. до музею з Ніжинського Михайло-Архангельського грецького монастиря надійшли знайдені

там доцентом Академії А.О. Дмитрієвським грецьке Євангеліє на пергаменті X ст. без обкладинки; таке ж – XI–XII ст.; слов'янське Євангеліє 1546 р. на пергаменті, в оксамитовій палітурці; таке саме – 1576 р. та інші книги³⁶.

Перші три випуски «Описания рукописей Церковно-археологического музея при Киевской духовной академии» М.І. Петрова вийшли в 1875–1879 рр. окремим виданням з характеристикою 670-ти рукописів. Протягом 1874–1878 рр. каталог друкувався ще в додатках до ТКДА. Видання каталогу М.І. Петрова стало визначною подією «в світі палеографії і піднесло історичні матеріали КДА на зовсім інший суспільний та науковий щабель»³⁷. Приступаючи до складання опису рукописного зібрання ЦАМ, за попередніми підрахунками М.І. Петрова, кількість рукописів цього зібрання становила близько 500³⁸, але через нові надходження рукописів до ЦАМ кількість їх зросла в 1877 р. вже до 670-ти рукописів. Рукописи, які в подальшому надходили до ЦАМ з квітня 1872 р., тобто від виходу в світ III випуску «Описаний» М.І. Петрова, своєчасно описувалися в щорічних «Известиях» і «Отчетах» ЦАМ короткими повідомленнями про їх надходження до Академії. Подальше зростання рукописної колекції ЦАМ підштовхнуло М.І. Петрова запропонувати продовжити описування рукописного зібрання ЦАМ своєму учню О.І. Лебедеву, і в 1916 р. в Саратові виходить в світ I том каталогу «Рукописи Церковно-археологического музея Императорской Киевской духовной академии» з характеристикою 909-ти рукописів, які надійшли до музею протягом 1877–1911 рр. Окремо слід ще зазначити каталог рукописів ЦАМ, складений В.М. Березіним у 1881 р.³⁹, який надає характеристику 50-ти рукописних книг Почаївської лаври, що надійшли до музею і які до огляду М.І. Петрова не увійшли.

Принципи систематизації відображали напрями науки, прийняті на той час. При складанні каталогу рукописи в опису М.І. Петров згрупував за тематичними розділами відповідно до кількості наук і напрямів викладання в духовних академіях, що полегшувало пошук необхідної літератури студентам і викладачам. Загальні розділи відображали науки, які входили до складу академічної освіти: науки загальноосвітні, богословські, церковно-історичні і церковно-практичні. До цих 4-х загальних розділів М.І. Петров додав ще два розділи, до яких увійшли рукописи з природознавчих і медичних наук та збірники мішаного змісту. Чому саме за такою систематикою вирішив М.І. Петров подавати рукописи в каталозі?

Аналізуючи склад рукописного зібрання ЦАМ, М.І. Петров у передмові підкреслює, що при систематизації рукописів він більше уваги приділяє не зовнішнім характеристикам рукописів (письма, збереженості, палітурки), а змісту і значенню рукопису для тієї галузі знань, до якої він відноситься. Це нам дає змогу зробити висновки, що при роботі над описами М.І. Петров розглядає рукописи, як історико-літературні джерела, без глибоких палеографічних досліджень. Статті опису, справді, мають більш літературну і оглядову форму без поглибленого вивчення текстів рукописів, яка б задовольнила потреби навіть не фахівця. Проте це було зроблено М.І. Петровим не з причини необізнаності його з навичками палеографічного опрацювання текстів рукописів, – слід тільки згадати виконану на достатньо високому палеографічному рівні роботу М.І. Петрова з вивчення грецьких рукописів⁴⁰, а свідомо, згідно з послідовним дотриманням заздалегідь вироблених правил описування схеми охоронного каталогу. Тому основним завданням М.І. Петрова в складанні опису рукописів було розмежування принципів так званого охоронного каталогу і спеціалізованого опису із заглибленням у маловідомі широкому загалу науковців філологічні або спеціальні історичні дисципліни.

Хоча М.І. Петров чітко вказує на вже умовно сформовані окремі розділи рукописних відділів у зібранні ЦАМ за походженням: грецькі та східні рукописи, південнослов'янські рукописи, зокрема сербські, які надійшли в основному від архимандрита Антоніна (Капустіна), пам'ятки давньої руської літератури і розкольникської писемності – від Е.В. Барсова і архимандрита Євгенія (Болховітінова), місцеві історичні і літературні пам'ятки, зібрані колишніми вихованцями КДА та членами ЦАТ в межах Київського духовно-навчального округу⁴¹, за якими можна було б скласти каталог, він дотримується мети зробити його більш популярним, надаючи перевагу бібліотечним ознакам аніж текстологічному аналізу рукописів. До текстології він звертався при публікації пам'яток, відомих у списках, або для порівняльного аналізу при встановленні авторства.

Проте на той час опис М.І. Петрова не був надто поверховим або вкрай обмеженим. Подібна форма опису М.І. Петрова була доволі розповсюджена і після виходу в світ «Описаний». Кодикологічні ознаки, що зараз складають об'єкт дослідження самостійних наукових дисциплін, на той час ще багатьом здавалися зайвими й малоцікавими подробицями. Зазначимо, що саме через недостатність вивчення цих «подробниць» серед недоліків каталогу М.І. Петрова траплялися помилки

щодо визначення часу написання рукописів або їхнього походження. Але ці помилки можна пояснити ще й недостатнім розвитком філігранознавства та більш простою причиною – деякі нескладні, на думку М.І. Петрова, рукописи переглядали студенти КДА на практичних заняттях під час вивчення словесності, а не сам М.І. Петров, що збільшувало відсоток помилок у датуванні рукописів.

Великою перевагою каталогу є найдетальніший опис М.І. Петровим збірників, які він розписує подокументно та робить посилання на наявність таких текстів у відомих йому зібраннях рукописів або на сторінках наукових видань, виявляючи добру обізнаність у бібліографії, і тим надає більшої інформативності каталогу.

«Описания» рукописів ЦАМ при КДА М.І. Петрова вийшло трьома випусками. До першого ввійшли рукописи за розділами: 1) Святе Письмо та його тлумачення; 2) догматичне богослов'я; 3) загальна громадянська історія. До другого: 4) гомілетика та історія проповідництва; 5) рукописи, що не торкаються духовного просвітництва; 6) суміш або збірники. До третього випуску каталогу рукописів ЦАМ при КДА («Прибавление») увійшли рукописи, що надходили до музею або академічної бібліотеки протягом друкування або вже надрукованих перших двох випусків. Кожний розділ вміщував ще й напрями названих загальних наук або галузей. Наприклад, перший розділ «Святе Письмо та його тлумачення» мав підрозділи – Святе Письмо, тлумачення Святого Письма, основне богослов'я, філософія, історія філософії, класичні мови. В кінці III випуску «Описания» М.І. Петров подає загальний алфавітний покажчик – власних імен та географічних назв.

Схема, за якою М.І. Петров описував рукописи, мала як облікові, так і змістовні пункти:

- 1) відомості про власника або особу, що подарувала рукопис;
- 2) номер, за яким зберігається рукопис в музеї за попереднім каталогом бібліотеки або за каталогом рукописів, що були пожертвовані до музею безпосередньо;
- 3) матеріал рукопису, якщо це не папір;
- 4) автор, перекладач, переписувач і час виконання роботи;
- 5) склад рукописної книги з постатейним розписом, з наведенням заголовків рукописів, окремих статей і початкового тексту;
- 6) тотожність статей відносно інших рукописів бібліотеки та музею;
- 7) відомості про публікації тексту або наявність в інших рукописних зібраннях подібних рукописів або матеріалів⁴².

Такий підхід давав змогу поєднати питання історії рукописів, їхнього походження, складу і змісту, пошукових відомостей. Велике значення мала атрибуція текстів та постатейний розпис збірників, що надавало можливість дослідникам, навіть не маючи доступу до рукописів, отримати уявлення про їхній склад.

Після виходу III випуску каталогу рукописів ЦАМ М.І. Петров продовжує працювати над описами київських рукописів. На цей раз об'єктом дослідження науковця стали рукописи кількох київських монастирів, бібліотеки яких були передані до КДА. Результатом цієї роботи є фундаментальна праця М.І. Петрова «Описание рукописных собраний, находящихся в г. Киеве» в трьох випусках, яка вийшла в світ протягом 1891–1904 рр. загальним обсягом близько 50 друкованих аркушів.

У першому випуску вчений описав зібрання рукописів митрополита Макарія (Булгакова), академічного Києво-Братського монастиря, Київської духовної семінарії, а також Мелецького монастиря на Волині. В другому випуску описані зібрання рукописів Києво-Печерської лаври і київських монастирів: Михайлівського Золотоверхого, Пустинно-Миколаївського, Видубицького, жіночого Флорівського і Десятинної церкви. Третій випуск опису рукописів присвячений рукописному зібранню бібліотеки Софійського собору.

Засади, на яких були здійснені описи цих рукописних зібрань, не відрізнялися від застосованих у попередній роботі. Невеликі зміни зустрічаємо лише в назвах тематичних розділів. Найдавнішим і найвагомішим зібранням серед описаних була бібліотека Софійського собору – 734 од. зб., яка найбільше збереглася з-поміж інших київських рукописних зібрань. Чимало рукописів – 415 од. зб. – зберігалося і в Свято-Успенській лаврі, але відомо, що їх теж значно поменшало після пожежі 1718 р. Менша колекція рукописів – 132 од. зб. – була в бібліотеці Михайлівського Золотоверхого монастиря, а в інших київських монастирях – лише незначна кількість⁴³.

Причини, які спонукали М.І. Петрова взятися за цю колосальну працю, полягали, по-перше, в накопиченому досвіді при складанні опису рукописів ЦАМ та добрій його обізнаності в рукописних колекціях цих книгосховищ завдяки роботі в спеціальній комісії ЦАТ для ознайомлення з рукописами та стародруками в бібліотеках монастирів і церков з метою їх відбору для передачі КДА, що працювала з 1874 по 1879 рр.⁴⁴; по-друге, в особистому проханні ініціатора поповнення бібліотеки КДА цінними рукописами, колишнього випускника КДА

архієпископа Литовського, згодом митрополита Московського, Макарія (Булгакова) до М.І. Петрова продовжувати працювати в цьому напрямі⁴⁵; і по-третє, в тому, що заохочення і підтримку М.І. Петров знайшов у пропозиції висунення цієї теми на Макаріївську премію.

Пристаючи до роботи над описами рукописних зібрань м. Києва, М.І. Петров не міг не відзначити, що вирішальна роль у цьому процесі належала митрополиту Макарію. Ще ревізуючи в 1874 р. КДА, архієпископ Макарій звернув увагу на бідність рукописної збірки ЦАМ, що її на той час описував М.І. Петров. У своїй записці, яку Макарій додав до звіту Св. Синоду про ревізію КДА, він запропонував передати їй цінні рукописи, що зберігалися в церквах та монастирях Київської, Чернігівської та Волинської єпархій. Ця практика була вже застосована в інших російських духовних академіях, які поповнили так свої бібліотеки, зокрема Петербурзькій академії було передано книги і рукописи Новгородського Софійського собору і Кирило-Білозерського монастиря, Московській – Волоколамського й інших монастирів, Казанській – Соловецького монастиря⁴⁶.

Коли архієпископ Макарій почав збирати відомості про те, в яких монастирях і церквах Київської, Чернігівської і Волинської єпархій знаходяться унікальні зібрання рукописів і книг, як добре обізнаний в цьому питанні, саме М.І. Петров вказав йому на конкретні церковні і монастирські книгосховища⁴⁷. До списку запропонованих у записці архієпископа Макарія до Св. Синоду монастирів і церков увійшли Софійський собор, Києво-Печерська лавра, київські монастирі – Пустинно-Миколаївський, Михайлівський, Видубицький, Почаївська лавра, монастирі – Тригорський (біля Житомира), Загоровський (Житомирського повіту), Дерманський (Лубенського повіту), Мелецький (Ковельського повіту), Любарська та Межиріцька церкви (в передмісті Острога). При умові збирання в одному місці рукописних зібрань цих монастирів і церков забезпечувалася б їхня збереженість та задовольнилася б потреба вищого навчального закладу, одночасно сприяючи розвитку джерелознавчих досліджень у КДА.

Слід зазначити, що фонди монастирів були фахово організовані і мали світове значення за змістом і складом стародруків та рукописів. Найбільшу увагу при відборі з бібліотек церков і монастирів приділялося рукописам слов'яноруським, особливо південно- та західноруським, польським та латинським.

11 грудня 1874 р. Св. Синод видав розпорядження за № 3449 про передачу із зазначених монастирів та церков рукописів та стародруків

до бібліотеки КДА⁴⁸ і надіслав його для виконання київському митрополиту Арсенію. На жаль, проігнорувавши синодальне розпорядження, митрополит Арсеній чинив опір вилученню рукописів з монастирів і церков, тому процес передачі рукописних пам'яток до бібліотеки КДА надовго затягнувся. Тільки після смерті митрополита Арсенія (1876 р.) до бібліотеки КДА надійшли рукописи Почаївської лаври та волинських Мелецького монастиря та Межиріцької церкви.

Торкаючись мети та завдань, які М.І. Петров поставив перед складанням каталогів, можна зазначити, що насамперед вони мали б бути «охоронною гарантією» забезпечення збереженості цих рукописів від псування, загибелі, втрати та обміну й дали б можливість дослідникам і хранителям без особливих затрат часу отримувати необхідну довідку і знаходити необхідні рукописи для досліджень.

Але описання рукописів М.І. Петрова були складені ширше, ніж прості бібліотечні каталоги, – зміст рукопису передавався передусім через ознайомлення читача з його заголовком, хоча при описанні рукописів не враховувалися більш детальні характеристики змісту рукописів та особливі палеографічні та археографічні ознаки, зокрема письмо, повна характеристика матеріалу, палітурок, оздоблення, історії рукописів. Треба застерегти, що за приклад при описанні рукописів у науковій практиці на той час бралися історико-філологічні та палеографічні дослідження, які містилися в «Описаниях» О.В. Горського і К.І. Невоструева⁴⁹ та О.М. Попова⁵⁰, тому й однією з головних вимог до «Описаний» М.І. Петрова, запропонованих на здобуття Макаріївської премії, за приклад опису рукописів повинні були братися саме ці описи.

Наче запобігаючи критиці з боку науковців у застосуванні інших методів при описуванні рукописів, М.І. Петров заздалегідь зазначає: «наскільки ми знаємо з поверхового огляду рукописних колекцій, які підлягають опису, вони, за рідкісним винятком, не складають глибокої давності, і більша частина з них відноситься до XVI–XVIII ст. і навіть до XIX ст., тому при описі цих рукописів навряд чи можуть бути застосовані відомі та глибокі палеографічні та історико-філологічні дослідження, які містяться в капітальному «Описании славянских рукописей Московской Синодальной библиотеки» О.В. Горського і К.І. Невоструева»⁵¹. За словами колеги М.І. Петрова професора КДА В.І. Калініна, «...він розробив цілком визначений метод опису, найбільш доцільний і такий, що відповідає сучасним вимогам науки»⁵².

Отже, представлений перелік принципів, якими користується М.І. Петров при описуванні рукописів, настільки повно охоплює

можливі завдання історико-літературної критики і ознайомлення з пам'ятками писемності, наскільки це дає змогу зробити тогочасний стан російської науки. Стосовно бібліографічних посилань, доданих до опису, М.І. Петров обмежується малою їх кількістю, пояснюючи це поспіхом в роботі над описами: «ця копітка бібліографічна праця ще більш затягнула б справу, яка і так вже йшла повільно»⁵³.

Але, незважаючи на всі недоліки каталогів М.І. Петрова з погляду формальних наукових вимог до оприлюднення давніх першоджерел, важливе значення цих описів полягало у введенні київських рукописних зібрань в науковий обіг і приверненні різних наукових кіл до всебічного вивчення цих рукописних джерел. Як зазначав С.І. Маслов, «...Петрову не раз щиро подякують ті, кому доводиться працювати над питаннями місцевої історії»⁵⁴. Загалом М.І. Петров описав понад 3 тис. рукописних книг та фрагментів різними мовами: церковнослов'янською, грецькою, латиною, польською, французькою, івритом, починаючи від слов'янських фрагментів рукописів X ст. до XIX ст.

Описи М.І. Петрова на сучасному етапі так і залишилися основними обліковими документами зібрання Київської духовної академії, що зберігається в ІР НБУВ.

Доля рукописного зібрання ЦАМ при КДА пореволюційного періоду схожа з долею багатьох монастирських зібрань, що переходили з одних установ до інших і через невизначеність з підпорядкуванням втрачали при цьому цілісність колекцій. Надходження матеріалів ЦАМ до відділу рукописів відбувалося впродовж 1923–1935 рр.⁵⁵

У процесі вивчення документів архіву ІР, його обліково-довідкового апарату і особового архівного фонду першого директора ВБУ С.П. Постернака (ф. 52) можна дослідити історію надходження монастирських і церковних колекцій до ІР: рукописи Мелецького монастиря і Почаївської лаври надійшли до ІР у 1924 р. в складі бібліотеки КДА⁵⁶; рукописи Києво-Печерської лаври, Видубицького, Пустинно-Миколаївського, Михайлівського Золотоверхого монастирів надходили у відділ рукописів ВБУ з 1925 по 1935 рр. згідно з рішенням Загального зібрання Всеукраїнської академії наук про передачу ВБУ монастирських і церковних бібліотек⁵⁷; рукописи Десятинної церкви надійшли в складі бібліотеки Пустинно-Миколаївського монастиря згідно із записом в інвентарі; рукописи бібліотеки Софійського собору надійшли в 1931 р. з Софійської філії⁵⁸; рукописи Києво-Братського і Флорівського монастирів серед переданих ВБУ монастирських бібліотек не згадуються і за обліковими документами архіву ІР не проходили.

Аналізуючи дані про кількість рукописів з монастирських і церковних зібрань, зазначені в описах М.І. Петрова, О.І. Лебедева і В.М. Березіна, та результати перевірок 1962, 1988–1990 рр. наявності рукописів цих самих зібрань у фондах ІР, можемо скласти таку таблицю:

№	Назва рукописного зібрання	Опис налічує	Відсутні за попередніми звірками	Відсутні за звіркою 1988–1990 рр.	Станом на 2015 р. є в наявності	Назва друкованих каталогів опису М.І. Петрова, О.І. Лебедева, В.М. Березіна
1	2	3	4	5	6	7
1	Рукописи ЦАМ при КДА	670 909	97 134	97 133	573 776	Петров Н.И. Описание рукописей ЦАМ при КДА. – Вып. I–III. – К., 1875–1879. Лебедев А. рукописи ЦАМ Императорской КДА. – Т. I. – Саратов, 1916.
2	Рукописи Мелецького монастиря	32	–	–	32	Петров Н.И. Описание рукописей, хранящихся в г. Киеве. – М., 1891. – Вып. I. – С. 175–235 (№ 107–138)

1	2	3	4	5	6	7
3	Зібрання рукописів московського митрополита Макарія (Булгакова)	106	5	5	101	Там само. – С. 1–174. – (№ 1–106)
4	Рукописи Києво-Братського монастиря	5	5	5	–	Там само. – С. 236–240. (№ 139–143)
5	Рукописи бібліотеки Київської духовної семінарії	141	4	4	137	Там само. – С. 241–293 (№ 144–284)
6	Рукописи Києво-Печерської лаври	415	11	11	404	Петров Н.И. Описание рукописей, хранящихся в г. Киеве. – М., 1896. – Вып. II. – С. 1–129 (№ 1–415)
7	Рукописи Почаївської лаври	50	4	4	46	Березин В. Описание рукописей Почаевской Лавры, хранящихся в библиотеке КДА. – К., 1881.

1	2	3	4	5	6	7
8	Рукописи Михайлівського Золотоверхого монастиря	132	5	5	127	Петров Н.И. Описание рукописей, хранящихся в г. Киеве. – М., 1896. – Вып. II. – С. 129–251 (№ 416–547)
9	Рукописи Пустинно-Миколаївського монастиря	15	5	5	10	Там само. – С. 251–253 (№ 548–562)
10	Рукописи Видубицького монастиря	6	1	1	5	Там само. – С. 253 (№ 563–568)
11	Рукописи Флорівського монастиря	5	5	5	–	Там само. – С. 253–254 (№ 569–573)
12	Рукописи Десятинного монастиря	3	–	–	3	Там само. – С. 254 (№ 574–576)
13	Рукописи бібліотеки Києво-Софійського собору	735	23	22	713	Петров Н.И. Описание рукописей, хранящихся в г. Киеве. – М., 1904. – Вып. III.
	Загалом	3224	299	297	2927	

Отже, користуючись наведеними в таблиці даними, можна зробити висновки щодо стану збереженості рукописних зібрань і колекції ЦАМ в ІР протягом майже 100 років. Як видно з таблиці, кількість документів була приблизно сталою, а основні втрати сталися в період надходження цих колекцій до ВБУ. Порівняння даних, представлених в загальних описах і каталогах рукописної спадщини ЦАМ та монастирських і церковних колекцій М.І. Петрова, О.І. Лебедева та В.М. Березіна, що фактично виконували функції охоронних каталогів, зі станом збереженості колекції на сьогодні становить близько 90 % від загального обсягу документів.

М.І. Петров як ідейний керівник та автор-упорядник видання «Актов и документов, относящихся к истории Киевской Академии»

М.І. Петров як археограф приділяє увагу не лише вибіркоvim публікаціям пам'яток історії та літератури, а й корпусним публікаціям історичних документів, зокрема – серійному виданню джерельних комплексів з історії КМА «Акты и документы, относящиеся к истории Киевской Академии». Цій фундаментальній праці передують глибокі дослідження джерел та історії Академії.

У 1895 р. виходить його монографія «Киевская Академия во второй половине XVIII века», в якій йдеться про важливу роль КМА в розвитку духовних шкіл у Росії. Окрім того, історії Академії присвячена ціла низка його статей: «Воспитанники Киевской Академии из сербов с начала синодального периода и до царствования Екатерины II» (1904 р.), «Киевская Академия в гетьманство Кирилла Григорьевича Разумовского (1751–1762)» (1905 р.), «Киевская Академия в царствование Екатерины II (1762–1796)» (1906 р.) тощо. Ці статті були підготовлені на основі матеріалів, які М.І. Петров збирав за дорученням Ради Академії під час підготовки до її 300-річного ювілею.

У вересні 1901 р. за ініціативою ректора КДА єпископа Димитрія (Ковальницького) Радою Академії було створено спеціальну Комісію в складі М.І. Петрова, С.Т. Голубева та Ф.І. Титова, яка мала зібрати і видати акти й документи, що стосувалися історії Академії. В подальшому на основі зібраних матеріалів планувалося скласти повну історію вищого навчального закладу, а також ученого академічного Синодика. З метою прискорення видання документів роботу було розподілено на три

частини, за хронологією. С.Т. Голубев обрав період з 1615 до 1721 р., тобто час заснування Св. Синоду; М.І. Петров – з 1721 по 1796 р., а Ф.І. Титов – з 1796 р. і до реорганізації Академії. Цей розподіл між членами комісії був затверджений постановою Ради КДА від 21 березня 1902 р. У листуванні архімандрита Херсонського і Одеського Дмитрія (Ковальницького) і М.І. Петрова⁵⁹ відображений процес підготовки, висвітлюються проблеми, які виникали при виданні «Актів и документов». Було передбачено видати 20 томів. Дмитрій одним з перших пожертвував на видання 4 тис. крб.

Комісія розробила загальні правила, що стосувалися зібрання і видання джерел, які в березні 1902 р. М.І. Петров надіслав до Ради Академії. В них зазначалося:

1) передруковуються акти і документи, надруковані вже в інших виданнях, але вони звіряються, якщо це можливо, з оригіналами; 2) допускаються до видання й акти політичного характеру, якщо вони можуть знадобитися для пояснення тих чи інших явищ в історичному житті Академії; 3) з літературних творів наставників і вихованців Академії можуть бути вміщені лише такі, що безпосередньо пояснюють історичні факти з життя Академії; 4) складні архівні справи видаються не повністю, а лише з точним описом змісту і з витягами найважливіших місць; 5) списки наставників і вихованців Академії друкуються поряд з іншими актами, в хронологічному порядку; 6) тексти видаються в сучасній інтерпункції, якщо вони збереглися лише в пізнішій копії або і в оригіналі не мають філологічних особливостей; 7) акти і документи друкуються мовою оригіналу (латинською, польською та ін.), без перекладу, за винятком складних для розуміння місць, які можуть бути перекладені у підрядкових примітках з відповідним поясненням; 8) члени Комісії взаємно допомагають один одному, повідомляючи про відомі їм пам'ятки, але кожен з томів цих пам'яток складається і видається під редакцією одного члена Комісії, який може запросити й рекомендувати Комісії, як свого співробітника, іншу особу, не з членів Комісії; 9) член Комісії, готуючи до видання певний том пам'яток, попередньо представляє в Комісію докладний зміст тому як його програму, а при можливості – і матеріал, зібраний для цього тому; 10) кожному тому передуює вступ, який науково висвітлює зібраний у ньому матеріал, є й алфавітний покажчик; 11) задля прискорення видання воно розподіляється на дві або три серії чи відділення, які можуть вестися одночасно, з окремим підрахунком томів кожного відділення⁶⁰.

У майбутньому, на думку членів Комісії, на основі наукових вступів до кожного тому видання «Актів и документов» та з використанням джерел, представлених у цьому виданні з необхідними виправленнями, доповненнями та узгодженнями «можливих розбіжностей у поглядах редакторів окремих томів пам'яток до одного спільного погляду»⁶¹, могла б бути складена історія Академії.

За структурою кожний том укладався за нормами, що до сьогодні побутують в едиційній археографії, – акти списувалися з оригіналів (або, за їх відсутності, з копій) з фіксацією давніх форм мови та виправлення помилок, вступною статтею з короткою характеристикою певного періоду існування закладу та оглядом уміщених документів, із зазначенням архівних сховищ і бібліотек, де вони зберігаються, а в кінці – примітки, іменні та інші покажчики. Рукописні документи, що не були в науковому обігу, публікувалися здебільшого в уривках.

Одним з головних принципів евристичного методу М.І. Петрова було якнайповніше виявлення історичних документів – як опублікованих, так і неопублікованих. Величезна маса актового матеріалу, яку треба було опрацювати М.І. Петрову, не була зосереджена в одному архіві, а розкидана по різних архівах міст Росії, а деякі були вже надруковані. Тому збирання їх в одне ціле вимагало значної роботи. Інший етап – вибір документів для публікації. М.І. Петров виходив з необхідності представити не лише церковну історію КДА, а й повноту її діяльності як в галузі соціально-економічних питань, правового регулювання її діяльності, організації освіти, так і науки та культури, а також величезних здобутків Академії, її значення в Православному світі. Інший принцип – відбір оригіналів, навіть якщо копія була краще, а також бібліографія, примітки, коментар.

М.І. Петров провів значну пошукову роботу щодо документів, а також з опублікованими джерелами, якими користувався вчений під час роботи над «Актами и документами»: «*Полное собрание законов Российской Империи*» с 1721 по 1750 г., «*Описание документов и дел архива Св. Синода*», «*Полное собрание постановлений и распоряжений по ведомству православного исповедания Российской Империи*», «*Исторические материалы из архива Киевского Губернского Правления*» А. Андрієвського, «*Акты Киево-Братского училищного монастыря и Академии, собранные В. Аскоченским*», «*Акты, относящиеся к г. Киеву и Киевской Академии*», які були зібрані Д.К. Вишневським, «*Материалы для отечественной истории*», видані

М. Судієнком, архів Св. Синоду, архів Київської духовної консисторії, архів Києво-Подільської Різдва-Предтеченської (Борисоглібської) церкви, архів Києво-Братського монастиря.

Повноту зібраного матеріалу складали відомості зі збірників указів і розпоряджень кафедральної канцелярії єпархіального архієрея (які в майбутньому разом з рукописами митрополита Євгенія (Болховітінова) надійшли до Софійської бібліотеки). Окремим джерелом були указні книги різних протопопій: Київської, Чернігівської і Переяславської. З бібліотеки ЦАМ М.І. Петров використовував в своїй праці указні книги, які належали Ічанській, Баришівській, Батуринській, Гадяцькій, Роменській протопопіям.

М.І. Петров провів ґрунтовне дослідження фондів бібліотеки КДА, ЦАМ, Києво-Печерської лаври, Софійського собору, Києво-Михайлівського монастиря і Київської духовної семінарії. Активно залучав він і друковані джерела, в яких подавались окремі відомості з історії КДА. Наприклад, «Чтения в Императорском обществе истории и древностей российских при Московском университете», ТКДА, КЕВ, «Чтения в историческом Обществе Нестора-летописца», КС, «Сводная Галицко-русская летопись» Петрушевича, праці О.М. Лазаревського «Люди старой Малороссии», «Духовные школы в России» П. Знаменського і різні спеціальні праці з історії духовних академій і семінарій. Одночасно М.І. Петров займається пошуком добродійників, які б підтримали видання. В листах до архімандрита Димитрія він висловлював хвилювання за подальшу публікацію «Актів и документів» через обмеженість коштів, які виділялися на видання. Перебуваючи в постійному пошуку грошей, М.І. Петров пише листа до Димитрія, з якого ми дізнаємося, що він написав листа митрополиту Володимирі з проханням підтримати видання, на що архімандрит Димитрій зазначає: «Безумовно, Ви пустили в хід міру героїчну. Думаю, вона буде мати успіх. Не завадило б звернутись з такими ж листами і до інших»⁶². Ця міра дійсно мала успіх: у 1904 р. митрополит Володимир надіслав гроші на видання II тому «Актів и документів».

Після виходу в світ I частини I тому «Актів и документів» М.І. Петров отримав слова подяки від такого ж, як і він, уболівальника за справу видання – архімандрита Димитрія: «Вітаю з подякою автора книги, який так швидко і так чудово впорався з початком видання, без якого Академії незручно зустрічати своє 300-річчя»⁶³. Одна з впливових осіб у приватній розмові з Димитрієм так оцінювала працю М.І. Петрова:

«...прочитав передмову до першого тому «Актів и документів» КДА. О, це діло! А?! Який Петров?! Да, Петров діло робить!»⁶⁴

Слід зазначити, що серед трьох членів Комісії з видання «Актів и документів» тільки М.І. Петров відповідально поставився до цієї справи. В своєму листі до нього Дмитрій відмічає: «Як і раніше працюєте з властивими Вам невтомністю й успіхами – Ви один. С.Т. Голубев, у портфелі якого матеріалів багато, на жаль, все відтягує з роботою, будучи зайнятим. Що же стосується Ф.І. Титова, то, образившись на Академію за свої приватні справи (затримання в присудженні ступеня доктора), він рішуче відмовився від участі у виданні «Актів и документів»⁶⁵. Слід відмітити, що Ф.І. Титов все-ж видав п'ять томів третього відділення «Актів и документів», але, на жаль, перше відділення цього видання через «зайнятість» С.Т. Голубева так і не побачило світ.

Завдяки залученню М.І. Петровим великого комплексу документальних джерел і матеріалів, видання «Актів и документів» є однією з важливіших складових джерельної бази до вивчення української історії, зокрема історії КДА. Внесок М.І. Петрова в підготовку та друкування цього видання був відзначений академічною Макаріївською премією.

Опис і атрибуція музейних колекцій М.І. Петровим

Окрім описування рукописних зібрань, М.І. Петров приділяв увагу складанню каталогів з описування пам'яток старожитностей ЦАМ. На засіданні 6 листопада 1876 р. М.І. Петров представив ЦАТ першу частину складеного ним за проектом Ф.О. Смирнова «Указателя Церковно-археологического музея» з коротким описанням предметів музею, яка була передана на розгляд професору А.О. Олесницькому⁶⁶.

У 1880 р. виходить перше видання «Указателя», складене М.І. Петровим. Наклад становив 2300 примірників. У 1897 р. з'явилося друге, доповнене й відредаговане, видання покажчика. Взагалі історик приділяв велику увагу грамотній атрибуції та описуванню музейних експонатів. Звертаючись до відомих колекціонерів і мистецтвознавців, він уважно прислухався до їхніх зауважень, вносив правки до так званого «Коректурного Указателя», який планував згодом видрукувати. У 1912–1915 рр. замість нового «Указателя» вийшло п'ять випусків «Альбомов достопримечательностей Церковно-археологического музея при Киевской Духовной Академии», до яких увійшли найкращі колекції церковних старожитностей музею.

«Альбом достопримечательностей Церковно-археологического музея при Киевской духовной академии» з'явився завдяки фінансовій підтримці колишнього ректора КДА, єпископа Оренбурзького і Тугайського Феодосія (Олтаржевського), який передав для цього 500 крб. За його задумом, ілюстрований опис музею повинен бути складений за зразком виданої в 1909 р. книги професора М.В. Покровського «Церковно-Археологический музей Санкт-Петербургской Духовной Академии. 1879–1909 гг.».

Для порівняння зазначимо, що на випуск книги М.В. Покровського знадобилося 3000 крб. Усю відповідальність за видання ілюстрованого опису ЦАМ узяв на себе М.І. Петров. Коштів на видання не вистачало, і М.І. Петров вирішив підготувати не повний ілюстрований опис усього музею, а лише спеціальний альбом, до якого увійшли б його найвишні пам'ятки. Видання було вирішено друкувати окремими випусками, в міру надходження коштів, в київському журналі «Искусство» В.С. Кульженка. За попереднім підрахунком видавця, 500 примірників відбитків коштували 750 крб. Але він запропонував М.І. Петрову виконати роботу за 500 крб., якщо буде наданий дозвіл використовувати текст і знімки «Альбома» в журналі «Искусство»⁶⁷. Заради здешевлення цих випусків М.І. Петров погодився.

1-й випуск «Альбома достопримечательностей» репрезентував порфиріївську колекцію східних ікон і був надрукований за рахунок надісланих єпископом Феодосієм 500 крб. Копії ікон були надруковані на 21-й таблиці, у 22-х малюнках, а разом з ними було вміщено детальне описання всієї колекції. 10 примірників «Альбома» було надіслано Феодосію, який хвилювався, що його продаж «через дорожнечу піде погано». На 2-й випуск преосвященний надіслав 250 крб., а після того, як той вийшов з друку, – ще стільки ж на покриття витрат. До 2-го випуску ввійшла сорокінсько-філаретівська колекція ікон, з якої відібрали для публікації 20 ікон різних шкіл або «пошибів» руського іконопису, починаючи з XIV ст. Третій випуск «Альбома достопримечательностей», на який преосвященному Феодосію вдалося теж надіслати трохи коштів, був присвячений південноруським (українським) іконам⁶⁸. При цьому, крім опису наявної в музеї колекції ікон XVII–XVIII ст., М.І. Петров видрукував в «Альбоме» окремий розділ, присвячений відомим київським іконам давньоруського періоду, а також перелік тих з них, що збереглися. Останній, здвоєний (4–5) випуск «Альбома достопримечательностей Церковно-археологического музея» побачив світ у 1915 р.

Досліджуючи експонати ЦАМ, учений видав кілька десятків статей, присвячених його окремим колекціям та пам'яткам. Великий науковий інтерес становить його перша мистецтвознавча розвідка про мініатюри і заставки в грецькому Євангелії X–XII ст. та їхнє відношення до мозаїчних і фрескових зображень у Софійському соборі, написана в 1881 р.⁶⁹ Схожою за темою є його стаття, написана в 1911 р. і присвячена впливу мініатюр і заставок віднайденого ним грецького рукописного Євангелія XIII ст. на давньоруські рукописні книги київського походження.

Крім того, ним були ґрунтовно досліджені колекції давніх східних ікон Порфирія Успенського та портретів, статуй і церковного начиння, що надійшли з Софійського митрополичого дому. Іконографічній тематиці присвячені його розвідки про ікону св. Трійці з трьома ликами, куп'яцьку ікону Божої Матері, київську ікону Богородиці Пирогощі, холмську Богородичну ікону, про різні зображення рівноапостольного князя Володимира, св. Миколи Можайського, «зовнішній вигляд» Іоанна Златоуста.

У 1910 р. до Російського музею імператора Олександра III (СПб.) звернувся мешканець м. Києва [А.А.] Оплетал з пропозицією придбати давню ікону, що належала його родині. Музей звернувся до М.І. Петрова з проханням оглянути цю ікону, зробити наукове описання і висловити свою думку щодо доцільності придбання її у відділ християнських старожитностей музею і за яку ціну⁷⁰. Він зробив детальний аналіз походження ікони, часу її написання, описав зовнішні ознаки, і за його порадою був знятий фотографічний знімок з ікони у фотографа І.С. Кульженка та відісланий до музею для ознайомлення знавцям ікон Н.П. Кондакову, М.В. Покровському, М.П. Лихачову, Д.В. Айналову, які б визначили прототип цієї ікони та її археологічне значення⁷¹.

М.І. Петров часто робив повідомлення зі своїми коментарями про надходження нумізматичних колекцій ЦАМ, зокрема проводив наукові дослідження про деякі монети часів Ярослава Мудрого, медалі великого князя київського Ярослава Володимировича, колекції дорогоцінних предметів і давніх монет, що їх заповів музею М.О. Леопардов, про новознайдену київську монету XIV ст.

Але слід зазначити, що науково обґрунтовані нотатки про нумізматику, які характеризують широкий діапазон захоплень М.І. Петрова, не змогли б з'явитися без постійного звернення вченого до консультацій з боку досвідчених фахівців. Для визначення предметів музею він звертається за допомогою до професорів Університету св. Володимира В.Б. Антоновича та П.О. Терновського, які сприяли в наданні

необхідних посібників, а в 1876 р. допомогли розібрати, за посібником Сабатьє, і розмістити у вітрині всі візантійські монети зі збірки архімандрита Антоніна (Капустіна).

М.І. Петров радиться і переймає досвід відомого знавця-нумізмата К.В. Болсуновського, який у 1893 р. надає йому довідку за книгою «Снимки древних русских печатей» (вип. II, Москва, 1882 р.) про невідомий герб. Отримавши від М.І. Петрова малюнок колюмнів (вид литовського монетного герба), К.В. Болсуновський спочатку переглянув свою колекцію автографів і знайшов декілька грамот Сигізмунда III і Владислава IV з печатками, де знаходились і колюмни, які він детально розписує в листі до М.І. Петрова. Потім К.В. Болсуновський визначає за згаданою книгою печатки царя Іоанна IV Васильовича 1583 р., на яких також зустрічалися колюмни, і дає вичерпну інформацію про них⁷².

Нумізматична колекція ЦАМ була унікальна, і деякі з монет були дуже рідкісні. Наприклад, у 1898 р. К.В. Болсуновський, готуючись до поїздки в Київ, відписує М.І. Петрову про бажання побачити рідкісний екземпляр з нових надходжень ЦАМ: «зайду в Музей, щоб подивитися на цю рідкісну монету. За попередніми розвідками за каталогами нічого подібного не знайшов»⁷³. Двох учених особливо об'єднувала тема про монети київського князя другої половини XVI ст. Володимира Ольгердовича, класифікації яких вони присвятили багато часу.

Отже, незважаючи на те, що видання М.І. Петрова «Указателя», «Альбома», описань окремих пам'яток старожитностей ЦАМ не можна безпосередньо віднести до праць археографічного спрямування, вони засвідчують глибокі знання вченого з української давнини.

Примітки

¹ *Петров Н.И.* Школьный стихотворный опыт в Киевской академии времен 1719–1720 гг. // КЕВ. – К., 1865. – № 18. – Отдел второй. – С. 704–711.

² *Максимович М.* О двух стихотворениях: «Плачь Малой Росіи» і «Милость Божія» // КЕВ. – К., 1865. – № 22. – Отдел второй. – С. 837–842.

³ *Петров Н.И.* Записка о состоянии Церковно-археологического музея и общества при Киевской духовной академии за первое десятилетие их существования // ЧЦИАО. – К., 1883. – Вып. 1. – С. 3.

⁴ ІР НБУВ, ф. 225, № 150, арк. 1.

⁵ Там само, № 149.

⁶ Там само, № 150.

⁷ *Голубев С.Т.* Пчела Почаевская, Изборник назидательных поучений и статей, составленных и списанных преподобным Иовом, игуменом Лавры Почаевской (1581–1651), изданный в переводе с славянского на русский язык, по

собственной рукописи преподобного, под редакцией профессора Киевской духовной академии Н.И. Петрова. Почаев, 1884 года // КС. – К., 1885. – № 1. – С. 157–167.

⁸ *Петров Н.И.* Несколько слов о «Пчеле Почаевской»: в ответ на рецензию «Киевской старины» // ТКДА. – К., 1885. – № 2. – С. 301.

⁹ ІР НБУВ, ф. 184, № 9.

¹⁰ Пасхальна вірша, говорена ніби запорожцями своєму гетьману року 1795 / передм. М.І. Петрова // Записки УНТ в Києві. – К., 1912. – Кн. X. – С. 76–80.

¹¹ ЦДІАК України, ф. 711, оп. 3, спр. 3751.

¹² ІР НБУВ, ф. 162, № 543, арк. 1.

¹³ Там само, арк. 1 зв.

¹⁴ *Булатова С.О., Біленький Є.А.* Матеріали з історії бібліотеки баронів де Шодуар у фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського (архівна та рукописна спадщина) // Рукописна та книжкова спадщина України. – К., 2000. – Вип. 6. – С. 56–74.

¹⁵ *Петров Н.И.* Библиотека барона Шодуара и вновь открытое древнее изображение св. Бориса и Глеба и может быть св. Владимира // КС. – К., 1888. – № 8. – С. 33–39.

¹⁶ Известия ЦАО при КДА за июнь 1888 г. // ТКДА. – К., 1888. – Т. 3. – С. 138.

¹⁷ ІР НБУВ, ф. 283, № 1017, 1 арк.

¹⁸ Там само, ф. I, № 4333.

¹⁹ Там само, ф. III, № 12969, арк. 1.

²⁰ ЦДІАК України, ф. 1235, оп. 1, спр. 304, арк. 72–74.

²¹ ІР НБУВ, ф. 225, № 1, арк. 180.

²² Там само, ф. III, № 12512.

²³ Там само, арк. 2.

²⁴ «Разговор Великороссии с Малороссией» (литературный памятник второй половины XVIII в.) / предисл. Н.И. Петрова // КС. – К., 1882. – № 2. – С. 313–365; Там само, № 7. – С. 137–148.

²⁵ *Викторов А.Е.* Государственное древлехранилище в теремах Московского Кремлевского дворца. – СПб, 1882. – 16 с. – (Памятники древней письменности и искусства).

²⁶ ІР НБУВ, ф. III, № 12513, арк. 2.

²⁷ Там само, арк. 2 зв.

²⁸ Там само, № 12428.

²⁹ Там само, № 12429.

³⁰ Там само, № 12426.

³¹ *Петров Н.И.* Описание рукописей Церковно-археологического музея при Киевской духовной академии. – К., 1875. – Вип. I. – С. 50.

³² ІР НБУВ, ф. III, № 12425.

³³ Там само, ф. 33, № 788, арк. 1.

³⁴ *Петров Н.И.* Описание рукописей Церковно-археологического музея при Киевской духовной академии. – Вып. I–III. – К., 1874–1879; *Петров Н.И.* Описание рукописных собраний, находящихся в г. Киеве. – Вып. I–III. – М., 1892–1904.

³⁵ *Шарінова Л.В.* З історії рукописного зібрання ЦАМ при КДА // Рукописна та книжкова спадщина України. – К., 1993. – Вип. 1. – С. 123–134.

³⁶ ЦДІАК України, ф. 1396, оп. 1, спр. 30, арк. 8.

³⁷ *Чернухін Є.К.* Грецька рукописна спадщина в Києві. Історіографія та огляд матеріалів IV–XX ст. – К., 2002. – С. 16.

³⁸ *Петров Н.И.* Описание рукописей Церковно-археологического музея при Киевской духовной академии. – К., 1875. – Вып. I. – С. 6.

³⁹ *Лебедев А.И.* Рукописи Церковно-археологического музея Императорской Киевской духовной академии. – Саратов, 1916. – 470 с.; *Березин В.* Описание рукописей Почаевской лавры, хранящихся в библиотеке Музея при Киевской духовной академии. – К., 1881. – 83 с.

⁴⁰ *Петров Н.И.* Миниатюры и заставки в греческом Евангелии XI–XII вв. и отношение их к мозаическим и фресковым изображениям в Киево-Софийском соборе // ТКДА. – К., 1881. – № 5. – С. 78–100.

⁴¹ *Петров Н.И.* Описание рукописей Церковно-археологического музея при Киевской духовной академии. – К., 1875. – Вып. I. – С. 6–7.

⁴² Там само, с. 8–9.

⁴³ *Чернухін Є.К.* Грецька рукописна спадщина в Києві. Історіографія та огляд матеріалів IV–XX ст. – К., 2002. – С. 20.

⁴⁴ *Федоренко М.* Діяльність Церковно-археологічного товариства при Київській духовній академії зі створення фондів рукописів та стародруків Церковно-археологічного музею 1874–1877 рр. // Студії з архівної справи та документознавства. – К., 2001. – Т. 7. – С. 32.

⁴⁵ ЦДІАК України, ф. 711, оп. 3, спр. 1951, арк. 3.

⁴⁶ *Титов Ф.И.* Страничка из тридцатилетней истории Церковно-исторического и археологического общества при Киевской духовной академии // ТКДА. – К., 1903. – № 1. – С. 156.

⁴⁷ *Бродович И.А.* 30-летие Церковно-археологического музея при Киевской духовной академии (реферат, читанный в заседании ЦИАО 18 октября 1902 года) // ТКДА. – К., 1903. – № 2. – С. 241.

⁴⁸ ЦДІАК України, ф. 711, оп. 3, спр. 1175, арк. 2.

⁴⁹ *Горский А.В., Невоструев К.И.* Описание славянских рукописей Московской Синодальной библиотеки : в 6 т. – М., 1855–1917.

⁵⁰ *Попов А.Н.* Описание рукописей и каталог книг церковной печати библиотеки А.И. Хлудова. – М., 1872. – 738 с.

⁵¹ ЦДІАК України, ф. 711, оп. 3, спр. 1951, арк. 4.

⁵² Там само, арк. 2 зв.

⁵³ *Петров Н.И.* Описание рукописных собраний, находящихся в г. Киеве. – М., 1892. – Вып. I. – С. IV.

⁵⁴ ІР НБУВ, ф. 33, № 789, арк. 14.

⁵⁵ *Дубровіна Л.А., Онищенко О.С.* Історія Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського. 1918–1941. – К., 1998. – 333 с.

⁵⁶ Архів ІР НБУВ, оп. 1, од. зб. 40, арк. 40–42.

⁵⁷ ІР НБУВ, ф. 52, № 52.

⁵⁸ Архів ІР НБУВ, оп. 1, од. зб. 41, арк. 75–84.

⁵⁹ ІР НБУВ, ф. III, № 14201–14208, 10 арк.; ф. III, № 12988–13004.

⁶⁰ ЦДІАК України, ф. 711, оп. 3, спр. 2640, арк. 1 зв., арк. 2.

⁶¹ Там само, арк. 2 зв.

⁶² ІР НБУВ, ф. III, № 12988.

⁶³ Там само, № 12999, арк. 1.

⁶⁴ Там само, арк. 2.

⁶⁵ Там само, № 13001, арк. 1.

⁶⁶ ЦДІАК України, ф. 1396, оп. 1, спр. 10, арк. 34.

⁶⁷ ІР НБУВ, ф. 225, № 230.

⁶⁸ *Петров Н.И.* Преосвященный Феодосий, епископ Оренбургский и Тугайский (26 июля 1914 г.) // ТКДА. – К., 1914. – № 11. – С. 253–256.

⁶⁹ *Петров Н.И.* Миниатюры и заставки в греческом Евангелии XI–XII вв. и отношение их к мозаическим и фресковым изображениям в Киево-Софийском соборе // ТКДА. – К., 1881. – № 5. – С. 78–100.

⁷⁰ ІР НБУВ, ф. 225, № 169.

⁷¹ Там само, № 170.

⁷² Там само, ф. III, № 12439.

⁷³ Там само, ф. III, № 12440.

ВИСНОВКИ

Дослідження свідчить, що особистість М.І. Петрова та його літературознавчий доробок розглядалися в працях відомих учених (М.П. Дашкевич, І.Я. Франко, С.О. Єфремов, В.П. Горленко, О.І. Білецький), у багатьох студіях оцінений його внесок у музейницьку та історико-церковну діяльність (І.С. Свенціцький, С.З. Заремба, В.І. Ульяновський, Ю.С. Земський, М.О. Федоренко). Вивчена біографія М.І. Петрова та складена бібліографія його наукових праць (В.О. Біднов, М.І. Городецький, В.Ф. Дурдуківський, Д.М. Щербаківський, В.Л. Микитась, Н.Д. Микитась, К.К. Крайній). Є праці, де автори акцентують увагу на його ролі в історико-філологічному доробку в галузі джерелознавства (С.Т. Голубев, М.К. Каргер, К.В. Широцький, П.П. Толочко, Л.А. Проценко, Є.К. Чернухін). Однак багатогранна діяльність М.І. Петрова як археографа, палеографа, книгознавця та бібліографа не була предметом спеціального дослідження. Не висвітлювалася й роль М.І. Петрова як книгознавця та бібліотечного діяча.

Джерельна база дослідження значна за обсягом і зберігається в різних архівосховищах. Вона представлена документами, що містяться в ІР НБУВ, у відомчому архіві Бібліотеки, у ЦДІАК України, Відділі рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України, Відділі рукописів Російської національної бібліотеки. У такому комплексному складі для вивчення творчості М.І. Петрова вона не залучалася до наукового обігу.

Джерельна база дослідження складається з кількох груп документів.

До першої групи джерел відносяться документи, які висвітлюють факти біографії М.І. Петрова, його родовід, сімейні зв'язки та ін.

До другої групи належать джерела, що відтворюють службову та організаційно-громадську діяльність ученого, в т.ч. його працю в КДА як члена Ради Академії від церковно-практичного відділення та члена Правління Академії; участь у бібліотечних комісіях КДА; роботу на посаді секретаря ЦАТ та завідувача ЦАМ; співпрацю з єпархіальними історико-статистичними комітетами, вченими архівними комісіями, церковно-археологічними комітетами, давньосховищами, різними установами, товариствами, організаціями, навчальними закладами; участь в організації та проведенні археологічних з'їздів; спробу створення Київського археологічного інституту тощо. Окреме місце займають видання

ЦАТ і ЦАМ при КДА, які, в основному, готувалися М.І. Петровим і за якими можна простежити становлення вченого, формування принципів збирацької діяльності і власне діяльність М.І. Петрова.

Третю групу джерел складають наукові, творчі, педагогічні матеріали: рукописи опублікованих та неопублікованих праць, матеріали, пов'язані з викладацькою діяльністю вченого в КДА, – конспекти лекцій, програми лекційних курсів, нотатки і підготовчі матеріали, бібліографічні нотатки і рецензії, видання фундаментального джерельного комплексу актів і документів з історії КДА, описи рукописних та музейних колекцій, публікації рукописних пам'яток.

Четверта група джерел репрезентує епістолярну спадщину вченого, де листам відводиться роль документа історичного, біографічного і творчого характеру. Найчисленніший комплекс листів зберігається в ІР НБУВ. Ця група представлена понад трьома тисячами одиниць від 830 кореспондентів.

До п'ятої групи віднесено рукописи, копії документів з різних архівосховищ, які відклалися в архіві М.І. Петрова і розкривають наукову лабораторію вченого.

Комплекс рукописів, залучених для дослідження життєвого та науково-творчого шляху М.І. Петрова, складається з біографічних документів, матеріалів мемуарного характеру та родинного листування. Таким чином, важливою джерельною базою для дослідження життя та діяльності М.І. Петрова є: а) архівний фонд ученого; б) його наукові твори, присвячені рукописно-книжковій спадщині (прижиттєві публікації); в) відомості про участь в різних товариствах, установах, закладах тощо; г) автобіографічні документи; д) документи мемуарного характеру, в т.ч. власні М.І. Петрова; є) листування М.І. Петрова: офіційне та приватне, в т.ч. родинне.

М.І. Петров проявив здібності до наукової роботи ще учнем Маркіївського духовного училища (1850–1856). Ґрунтовне домашнє виховання, успіхи у вивченні латинської мови дали поштовх свідомим крокам до самостійної роботи. Будучи семінаристом Костромської духовної семінарії (1856–1861) він починає вивчення історичних джерел з переписування історико-статистичних відомостей про Костромську єпархію. Окрему роль у формуванні поглядів, наукових зацікавлень молодого вченого належить його братові, відомому досліднику-археографу півчих рукописів І.І. Вознесенському, який очолював бібліотечний комітет в Костромській духовній семінарії.

Перший досвід у галузі книгознавства М.І. Петров отримав у Костромській духовній семінарії, де був призначений бібліотекарем. Молодий фахівець активізує бібліотечно-бібліографічну роботу в семінарії, займається комплектуванням фонду учнівської бібліотеки, а також бере активну участь в культурно-просвітній роботі Костромської публічної бібліотеки.

Й надалі І.І. Вознесенський та М.І. Петров розвивали свої спільні наукові інтереси, що вплинули на археографічну та історико-книгознавчу діяльність М.І. Петрова в дослідженні рукописно-книжкової спадщини, зокрема в процесі пошуку та збирання писемних пам'яток та стародруків для ЦАМ, у публікації текстів пам'яток, підготовці наукових описів актових документів та оповідних джерел.

Будучи студентом КДА (1861–1865) М.І. Петров прагне до досконалого вивчення латинської, грецької і давньоруської мов, що забезпечує значне розширення джерельної бази майбутніх досліджень ученого. Лекції професорів КДА Ю.М. Крижановського і Ф.Г. Лебединцева відіграли суттєву роль у виборі М.І. Петровим наукової теми – про словесні науки та літературні заняття студентів КДА до її реорганізації у 1817 р. Спроби вивчення рукописно-книжкової спадщини та початки археографічно-бібліографічної діяльності пов'язані з написанням перших наукових праць М.І. Петрова, що з'являються на сторінках ТКДА і вирізняються наявністю фактичного матеріалу, який учений отримував з архівних джерел.

Волинський період у біографії М.І. Петрова став фундаментальною базою основних напрямів наукового шляху вченого. Своїми фаховими публікаціями, які ґрунтувалися на багатстві зібраних ним фактів, М.І. Петров утвердив себе як учений-археограф в галузі польової, камеральної та едиційної археографії. Перші звернення молодого науковця до археографічних студій були побудовані на вивченні історико-документальних джерел архіву семінарського правління Волинської духовної семінарії, Почаївської лаври, Братського Богоявленського монастиря тощо. Проведення М.І. Петровим етнографічних експедицій Волиню та Поліссям до підготовки видання «Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край» П.П. Чубинського сприяли набуттю досвіду вченого в галузі польової археографії, що свідчить про розширення його джерельної бази для майбутніх досліджень. Його праці волинського періоду були видрукувані у таких престижних виданнях, як ТКДА, ВЕВ, КЕВ, «Руководство для сельских

пастырей», «Киевлянин», «Исторический вестник», «Московские ведомости» та ін. Науково-редакторська діяльність у ВЕВ М.І. Петрова значно підвищила його природні організаторські здібності і наукові інтереси, що стали в нагоді для набуття досвіду у видавничій роботі та для подальшого становлення його як науковця.

Київський період (1870–1919) роботи в Академії в житті вченого – найбільш плідний етап його наукової, викладацької та організаторської діяльності як одного з кращих представників історико-церковної школи КДА. Проведення М.І. Петровим досліджень про словесні науки в КДА та керівництво науковими студентськими роботами на базі архівних матеріалів спонукали його до вироблення методики роботи з книгою та архівними документами.

Редакційно-видавнича діяльність М.І. Петрова в КДА пов'язана з підготовкою видань ТКДА, КЕВ, «Чтений» ЦАТ, де він був ініціатором систематичного оприлюднення результатів наукових студій викладачів, дослідників історії церковного та світського життя. Широка освіченість М.І. Петрова, його різнобічна наукова зацікавленість пояснюють встановлення зв'язків ученого з редакціями різних видань, зокрема церковними: «Церковные ведомости» (СПб.), «Руководство для сельских пастырей» (Київ); історичними: «Исторический вестник» (СПб.), «Древняя и новая Россия» (СПб.), «Памятники древней письменности» (СПб.), «Киевская Старина»; філологічними: «Русский филологический вестник» (СПб.), «Славянское обозрение» (Варшава); освітніми: «Журнал Министерства народного просвещения» тощо, що врешті сприяло піднесенню авторитету М.І. Петрова як науковця.

М.І. Петров відіграв важливу роль у закладанні основ організаційної роботи в справі збирання і описування пам'яток церковної давнини, перебуваючи на посаді секретаря ЦАТ і завідувача ЦАМ при КДА. Складання М.І. Петровим як секретарем ЦАТ спеціальних списків усіх речей, що надходили до ЦАМ, і розміщення їх у певному порядку, постійне відвідування ЦАМ та робота над науковим описом рукописних зібрань ЦАМ стали першопричиною обрання М.І. Петрова завідувачем музею. Йому належала заслуга в комплектуванні рідкісними виданнями та цінними рукописами бібліотеки ЦАМ. Принципи комплектування – вилучення особливо цінних рукописів і стародруків, які знаходилися в бібліотеці без відчуження їх з академічної власності; з церковних і монастирських ризниць та бібліотек, також з приватних колекцій; з матеріалів археологічних експедицій, улаштованих членами товариства. Основні шляхи надходження – пожертвування і купівля.

Дискусії М.І. Петрова з А.О. Дмитрієвським та єпископом Дмитрієм (Ковальницьким) виявили основні концептуальні засади вченого щодо ролі, функцій, принципів організації ЦАМ як наукового осередку в КДА. Концепція М.І. Петрова передбачала створення музею як наукової інституції, яка б виходила за межі освітніх, вузьких «лабораторно-ілюстративних» функцій його колекцій у духовній освіті, як це пропонував А.О. Дмитрієвський. М.І. Петрову вдалося створити музей як наукову колекцію світового рівня, джерельну базу для фундаментальних досліджень з історії духовної культури, в тому числі з історії літератури, писемності та друку.

М.І. Петров активно співпрацював з єпархіальними історико-статистичними комітетами, церковно-археологічними комітетами, давньосховищами, що відбилося в його листуванні, зокрема надавав наукові консультації, організовував комплектування ЦАМ предметами старовини, здійснював обмін інформацією про джерела, книгообмін, друкування наукових робіт, рецензування, проводив обговорення питань щодо об'єднання єпархіальних церковних музеїв, працював над підготовкою до проведення виставок, допомагав дослідникам в науковому порівняльному аналізі різних списків рукописів тощо. Особисті зв'язки М.І. Петрова з Ю.Й. Сіцінським (Подільський єпархіальний історико-статистичний комітет), Д.К. Вишневським (Смоленський церковно-археологічний комітет), В.Г. Дроздовим (Чернігівський церковно-археологічний комітет), Д.О. Бочковим (Віленський церковний історико-археологічний комітет) обумовлені спільними інтересами стосовно збирання писемних пам'яток та їхніми подальшими науковими дослідженнями.

Багатогранна наукова, громадська та науково-організаційна діяльність М.І. Петрова, в тому числі в комітетах з підготовки археологічних з'їздів, в організації виставок та в роботі з'їздів, була спрямована на розробку теоретичних і практичних проблем з різних галузей і дисциплін історико-філологічних наук, зокрема палеографії, археографії, джерелознавства, текстології, що мали своїм об'єктом давні рукописи і архівні документи. Він одним з перших зрозумів необхідність виокремлення цих наук з комплексної дисципліни «археологія», яка об'єднувала в той період багатьох дослідників матеріальної культури, в тому числі й писемних пам'яток. М.І. Петров відіграв значну роль у розробці ідеї та заснуванні Археологічного інституту в Києві, де мали готувати фахівців з дослідження давніх рукописних пам'яток, археографів, книгознавців та архівістів.

Бібліотечно-археографічний аспект науково-практичної діяльності М.І. Петрова був одним з пріоритетних напрямів його багатогранного наукового доробку. Він був прогресивним бібліотечним діячем свого часу: брав участь у бібліотечних комітетах КДА, ним розроблялися програми щодо організації книжкових фондів та каталогів, не лише систематичного та алфавітного, але й хронологічного, що вимагало багато науково-атрибутивної роботи щодо описування рукописних книг, стародруків та рідкісних видань, з одночасним встановленням дублетності, складанням списків дублікатів і дефектних видань. Він аналізував нові бібліотечні розробки і впроваджував їх у бібліотечну практику. Так, для фундаментальної бібліотеки КДА він запропонував прогресивну для свого часу систему бібліотечної класифікації для каталогів і розташування книжкового фонду за форматно-систематичною ознакою, запропонованою бібліотекарем Санкт-Петербурзької публічної бібліотеки В.І. Соболевським. Така система на той час вже використовувалась у Віленській публічній бібліотеці.

У процесі складання і друкування систематичних каталогів бібліотеки КДА М.І. Петровим сформульовані нові підходи до розробки системи каталогів, класифікації, алфавітних покажчиків до них, запропонував ряд уточнень до бібліографічного опису, зокрема книг богословського змісту. Значимою для організації книжкового фонду та поповнення академічної бібліотеки була діяльність М.І. Петрова як голови Комісії з приймання книг і рукописів до академічної бібліотеки від монастирів Київської та Волинської єпархії.

М.І. Петров був власником великої фахової бібліотеки, яка, на жаль, на сьогодні розпорошена. Однак на основі архівних матеріалів та складених власне М.І. Петровим «Каталогів» стало можливим здійснення реконструкції приватної бібліотеки та архівного зібрання вченого, аналіз їхньої структури та змісту. Бібліотека та архів М.І. Петрова віддзеркалюють основні напрями його наукової діяльності, розкривають творчу лабораторію вченого. У результаті реконструкції їхнього складу встановлено сформульовані вченим оригінальні принципи формування фахової бібліотеки і архіву, їхні структурні особливості, підходи до наповнення книгозбірні матеріалами.

Досліджувані документи свідчать, що археографічна діяльність М.І. Петрова була спрямована на:

– безпосередню участь в археографічних експедиціях з метою дослідження та описування старожитностей і рукописно-книжкової

спадщини архівів та бібліотек Волині й Поділля для підготовки «Трудов этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край» П.П. Чубинського та історико-археографічних праць «Холмская Русь», «Вольнь», «Белоруссия и Литва», «Подолия», «Бессарабия», що свідчить про його обізнаність з методикою польової археографії вже на ранньому етапі творчості;

– збирання, опрацювання та збереження пам'яток церковної давнини, особливо писемних пам'яток і архівних документів: створення та доля волинської збірки з бібліотеки КДА, в якій важливу роль відіграв М.І. Петров;

– упорядкування архіву Київської духовної консисторії: археографічна і науково-дослідницька діяльність М.І. Петрова була направлена на розбирання, опрацювання старих справ, публікацію джерел, введення їх в науковий обіг;

– використання писемних пам'яток, рукописних джерел для наукових досліджень, зокрема з киевознавства: участь М.І. Петрова як експерта від ЦАТ в роботі Комісії з обстеження Успенського собору в Києво-Печерській лаврі.

Історико-археографічна спадщина посідає значне місце в науковому доробку вченого і представлена виданнями «Холмская Русь», «Вольнь», «Белоруссия и Литва», «Подолия», «Бессарабия», які схвально сприйняла наукова громадськість. Фундаментальною базою для історико-археографічних праць були архіви, публічні, монастирські, семінарські бібліотеки, місцеві музеї давнини, в яких М.І. Петровим було опрацьовано великі масиви архівних документів. Історико-археографічні праці М.І. Петрова завдяки ґрунтовній джерельній базі вирізнялися історичною і документальною достовірністю і стали згодом важливим джерелом для написання окремих томів фундаментальної багатотомної «Історії міст і сіл Української РСР».

З польовою, камеральною та едиційною археографією пов'язані найзначніші досягнення М.І. Петрова. Залучення історичних джерел до наукового обігу пов'язане з цією триєдністю археографії, адже для спеціальних історико-філологічних дисциплін того часу процеси виявлення, опрацювання та оприлюднення історичних джерел були домінуючими.

Етапи формування М.І. Петрова-археографа:

– ранні передмови до публікацій окремих документів (передмови до драматичних творів Георгія Кониського, до приватного листування Феофана Прокоповича з Яковом Марковичем) (1878–1882);

– підготовка, редагування, публікація окремих рукописних пам'яток (нововіднайдений список «Палінодії» Захарії Копистенського, повчання преподобних Іова Почаївського та Феодосія Печерського, участь у перекладі Євангелія від Луки з церковнослов'янської на сучасну російську мову) (1882–1912);

– описування рукописно-книжкової спадщини приватних колекційних зібрань (бібліотека Шодуарів, Соломки) (1888–1891);

– фундаментальні описи М.І. Петрова рукописно-книжкових колекцій (книгосховища Чудова монастиря, рукописів Іркутської духовної семінарії, колекцій ЦАМ при КДА, київських зібрань) (1875–1904).

М.І. Петров працював у період, коли активно розвивалася збирацька діяльність щодо культурної спадщини та підвищилася увага до створення ґрунтовних за обсягами фондів наукових бібліотек, що, в свою чергу, було пов'язане з бурхливим розвитком економіки, науки та культури в останній третині ХІХ – на початку ХХ ст. В Росії створилося наукове середовище, яке сприяло подальшому розвитку дослідницьких робіт у галузі історико-культурної спадщини. Вчені активно спілкувалися, допомагали один одному, спільно проводили з'їзди та конференції. Особисті зв'язки М.І. Петрова із завідувачами відділів рукописів і стародруків книгосховищ Москви і Санкт-Петербурга, безпосередня участь в археологічних з'їздах та наукових товариствах розширювали діапазон його археографічних досліджень – від архівних розшуків до публікації пам'яток. За порадою О.Є. Вікторова, М.І. Петров увів до наукового обігу «Разговор Малороссии с Великороссией» Литературный памятник второй половины XVIII века Семена Дивовича» зі своїми коментарями в КС; наслідком спільної праці А.Ф. Бичкова з М.І. Петровим була публікація листа Петра I з рукописної колекції ЦАМ у виданні «Письма и бумаги Петра Великого».

ЦАМ був організаційно самостійною структурою, однак одночасно й складовою частиною бібліотеки КДА, оскільки цінний фонд книгозбірні був покладений в основу книжкової та рукописної колекції ЦАМ. Через бібліотеку здійснювалося фінансування рукописних і книжкових надходжень та їхній облік, тому рукописи й книжки ЦАМ мали подвійний обліковий та розстановчий шифри. Дари до ЦАМ автоматично фіксувалися і в бібліотеці. Це пояснює певну плутанину з визначенням, що саме належить бібліотеці, а що ЦАМ, і чому М.І. Петровим описувалися цінні рукописи ЦАМ. Вони всі увійшли складовою до

ЦАМ, як було запропоновано М.І. Петровим. Аналіз фундаментальних описів рукописно-книжкових зібрань, укладених М.І. Петровим, свідчить, що вчений здійснив копітку роботу щодо вивчення зібрання бібліотеки КДА, рукописного зібрання ЦАМ, де зберігалися рукописні книги та документи XI–XVIII ст. різними мовами. Наприкінці XIX – на початку XX ст. рукописні фонди бібліотеки КДА поповнювалися за рахунок цінних надходжень до ЦАМ, чому сприяла діяльність його як завідувача.

М.І. Петров в своєму ґрунтовному археографічному виданні «Описания рукописей Церковно-археологического музея при Киевской Духовной Академии» вперше подав відомості про склад зібрання, власне атрибутував кожну писемну пам'ятку та актовий документ. Хоча «Описания» були в цілому складені за принципом охоронного опису (тобто із загальною ідентифікацією рукопису та зазначенням кількості аркушів, крім тих випадків, коли він особисто вивчав та публікував пам'ятку), в багатьох випадках ним було проведене докладне палеографічне, текстологічне та мовознавче дослідження найбільш значних писемних пам'яток. Описування відбувалося за прийнятою на той час системою групування матеріалу за тематичними розділами відповідно до наукових дисциплін, що викладалися в КДА: науки загальноосвітні, богословські, церковно-історичні і церковно-практичні, природничі і медичні науки. За таким само принципом М.І. Петров описав й інші зібрання Києва.

Що стосується принципів описування рукописів, то М.І. Петров дійшов до визначення кодикологічних ознак рукописів без урахування детальних характеристик змісту рукописів, особливих палеографічних та археографічних ознак (письмо, повна характеристика матеріалу, палітурок, оздоблення, історії створення та походження рукописів). Перевагою М.І. Петрова є детальне розписування збірників подokumentно і подання посилань на наявність текстів в інших зібраннях та наукових виданнях, що виявляє обізнаність ученого в бібліографії. Наявність довідково-бібліографічного апарату – загальний алфавітний покажчик власних імен та географічних назв – також характеризує копітку бібліографічну роботу вченого в процесі підготовки «Описаний». Власне розроблена М.І. Петровим схема описування рукописів вміщувала 7 позицій: 1) відомості про власника або особу-дарувальника; 2) номер, за яким зберігається рукопис в музеї за попереднім каталогом бібліотеки або за каталогом рукописів, що були пожертвовані до музею

безпосередньо; 3) матеріал рукопису, якщо це не папір; 4) автор, перекладач, переписувач і час виконання роботи; 5) постатейний склад з інципітом та експліцитом, якщо пам'ятка того заслуговувала; 6) тотожність статей відносно інших рукописів бібліотеки та музею; 7) відомості про публікації тексту або наявність в інших рукописних зібраннях подібних рукописів або матеріалів.

М.І. Петров прагнув до перетворення бібліотеки на справжній допоміжний апарат для освіти та науки студентів і викладачів КДА. Він надавав великого значення збиранню та зберіганню повноцінного рукописно-книжкового комплексу в одному місці, а саме в КДА. Підготовка такого масштабного за обсягом «Описания», цілком зрозуміло, відбувалася за допомогою студентів, які вдосконалювали свої знання в галузі історії та філології. На той час залучення студентів до такої практики було нормою та обов'язковим елементом вищої освіти. За допомогою цього своєрідного «семінарію М.І. Петрова» описувалися як збірка ЦАМ, так й інші зібрання Києва, де студентам довірялося здійснювати технічне описування рукописів. Власне цим ми пояснюємо певні помилки та неточності цього опису. Неточності в датуванні деяких рукописів пояснюються також недостатнім розвитком філігранознавства та інших спеціальних історичних дисциплін. Сьогодні, коли ми маємо змогу користуватися новими довідниками філіграней, стало можливим уточнення деяких датувань рукописних книг.

Отже, складені М.І. Петровим «Описания» сприяли залученню рукописних зібрань до наукового обігу, заохотили різні наукові кола до всебічного вивчення цих рукописних джерел і дотепер є основними найповнішими систематичними науково-пошуковими та обліковими документами ІР НБУВ.

М.І. Петров був одним з фундаторів едиційного напрямку в археографії, пов'язаного з виданням актових джерел з історії Києво-Могилянської та Київської духовної академії. Спочатку він був залучений до Комісії з підготовки видання, а потім став одним з укладачів (разом з Ф.І. Титовим та С.Т. Голубевим) багатотомної публікації документів «Акты и документы, относящиеся к истории Киевской Академии». Розроблені М.І. Петровим у складі комісії загальні академічні наукові засади видання «Актов и документов» відображали основні положення щодо пошуку, відбирання джерел в едиційній археографії, принципи передачі тексту документа, його коментування, а також науково-

довідковий апарат: наявність вступу, бібліографії, алфавітного покажчика. Хоча М.І. Петрова не можна назвати фундатором едиційної археографії в цілому, його практичний внесок у справу публікації писемних джерел та документів важко перебільшити. Опрацювання М.І. Петровим великого масиву архівних фондів, рукописів, бібліографії, передусім в галузі опублікованих джерел як окремими виданнями, так і в періодиці, позитивно відобразилося на повноті історичного матеріалу «Актів и документов» та його коментуванні, науково-довідковому апараті. Досить сказати, що й сьогодні це видання зберігає наукову цінність, і досі ніхто не повторив археографічний подвиг Петрова.

Вивчення наукового доробку вченого з описування і атрибуції іконографічних і нумізматичних колекцій ЦАМ, зокрема «Указателя Церковно-археологического музея, «Альбомов достопримечательностей Церковно-археологического музея при Киевской Духовной Академии», описань муравйовського, порфиріївського, сорокінсько-філаретівського зібрань, старообрядницьких ікон зі збірки В. Фальковського, збірки давніх портретів з Київського митрополичого дому, свідчить про вагомий внесок М.І. Петрова в дослідження української старовини.

Розділ 2

**БІБЛІОТЕКА М.І. ПЕТРОВА
КАТАЛОГ**

**«Каталог книг, принадлежащих
профессору Н.И. Петрову, составленный 8 марта 1880 года.
Библиография»**

1. **Bibliotheka philologica...**, Kiew, ausgegeben Heinr. Laechelin. – К., 1876. «см. № 323»¹.

2. **Costa Е.Н.** Bibliografia Slovenska / Dr. E.H. Costa. – Ljubljana, 1874.

3. **Каталог** книг и периодических изданий, выдаваемых для чтения из книжного магазина А. Намврина в Киеве. Вып. 1. – К., 1870.

4. **Каталог** книг и периодических изданий с указанием журнальных статей в библиотеке для чтения Л.В. Ильницкого. – К., 1876.

5. **Терновский С.** Пособие для преподавателя общей церковной истории. Указатель статей по общей церковной истории, находящихся духовных журналах (литографическое издание) / С. Терновский. – К., 1871.

6. **Указатель** статей, содержащихся в 25-ти годах «Воскресного чтения» с 1837 по 1862 гг. – К., 1863.

7. **Указатель** статей, помещенных в 10-ти годах «Руководства для сельских пастырей» с 1860 по 1869 гг. включительно. – К., 1870.

8. 1) **Бередников Я.** Описание рукописей Румянцевского музеума: рецензия на рукописный труд А.Х. Востокова «Описание рукописей Румянцевского музеума» / Я. Бередников. – СПб., 1837.

Відбиток з: ЖМНП, СПб., 1837, № 6.

2) **Бередников Я.** Описание четырех рукописей, хранящихся в библиотеке тихвинского Успенского монастыря / Я. Бередников. – СПб., 1847.

Відбиток з: ЖМНП, СПб., 1847, № 9.

3) **Шевырев С.** О словенских рукописях Ватиканской библиотеки / С. Шевырев. – СПб., 1839.

Відбиток з: ЖМНП, СПб., 1839, № 5.

4) **Бередников Я.** О некоторых рукописях хранящихся в монастырских и других библиотеках / Я. Бередников. – СПб., 1853.

Відбиток з: ЖМНП, СПб., 1853, № 6.

5) **Куприянов И.** Указание на некоторые рукописи новгородских церквей и монастырей / И. Куприянов. – СПб., 1853.

Відбиток з: ЖМНП, СПб., 1853, № 12.

¹ Примітки М.І. Петрова виділяються *курсивом* і беруться в лапки.

6) **Беренников Я.** О славянских рукописях, хранящихся в германских и французских библиотеках / Я. Беренников. – СПб., 1844.

Відбиток з: ЖМНП, СПб., 1844, № 5.

7) **Артемьев А.И.** Исторические рукописи императорского Казанского университета / А.И. Артемьев. – СПб., 1852–1856. «см. № 2668».

Відбиток з: ЖМНП, СПб., 1852, № 9; 1854, № 7–8; 1856, № 5–6.

9. **Горский А.В.,** Невоструев К.И. Описание славянских рукописей Московской Синодальной библиотеки. Отдел первый. Священное писание / А.В. Горский, К.И. Невоструев. – М., 1855.

10. **Петров Н.И.** Описание рукописей ЦАМ при КДА. Вып. 1–3 / Н.И. Петров. – К., 1875–1878.

11. **Викторов А.Е.** Описание записных книг и бумаг старинных дворцовых приказов 1584–1725 гг. Вып. 1 / А.Е. Викторов. – М., 1877.

12. **Амфилохий** (Сергиевский-Казанцев), епископ. Описание греческой Псалтири 862 года с литографическим снимком / Амфилохий (Сергиевский-Казанцев). – М., 1873.

Теория изящного и словесности

13. **Carriere M.** Aesthetik: в 2 ч. / M. Carriere. – Leipzig, 1859.

14. **Gottschall R.** Poetik. Die Dichtkunst und ihre Technik / R. Gottschall. – Breslau, 1858.

15. **Kleinpaul E.** Poetik. Die Lehre von den Formen und Satzungen der deutschen Dichtkunst / E. Kleinpaul. – Barmen, 1869. «№ 13–15: принадлежит бывшему доценту Реновскому и сдана в академическую библиотеку 30 сент. 1891 г.».

16. **Carriere M.** Das Wesen und die Formen der Poësie / M. Carriere. – Leipzig, 1854.

17. **Лучицкий К.И.** Курс общей словесности, литографические записки профессора Санкт-Петербургской академии / К.И. Лучицкий. – СПб., Б. г.

18. **Чернышевский Н.Г.** Эстетические отношения искусства к действительности / Н.Г. Чернышевский – СПб., 1865. «потеряно».

19. **Тен И.А.** Философия искусства / И.А. Тен; пер. с фр. А.Н. Чудинов. – Воронеж, 1866. «у В.Г. Петрова (закреслено олівцем)».

20. **Случевский К.К.** Явление русской жизни под критикою эстетики. Вып. 1–3 / К.К. Случевский. – СПб., 1866–1867. «принадлежит Реновскому и сдан в академическую библиотеку».

21. **Минин Н.Г.** Учебная теория словесности / Н.Г. Минин. – 5-е изд. – СПб., 1866.

22. **Петров К.** Опыт краткого изложения теории словесности. (с библиографическими указаниями) / К. Петров. – СПб., 1865. (Краткий конспект «Учебной теории словесности» Н.Г. Минина, составитель К. Петров).

23. **Винниченко А.** Курс истории поэзии для средних учебных заведений / А. Винниченко. – 3-е изд. – К., 1866. *«нет»*.

24. **Стоюнин В.Я.** О преподавании русской словесности / В.Я. Стоюнин. – СПб., 1864. *«подарена»*.

Всеобщая история: гражданская, философская и литературная

25. **Шульгин В.Я.** Новая всеобщая история / В.Я. Шульгин. – К., 1858.

26. **Линицкий П.** Обзор философских учений / П. Линицкий. – К., 1874.

27. **Линицкий П.** Учение Платона о божестве / П. Линицкий. – К., 1876.

28. **Гусев Ф.Ф.** Изложение и критический разбор нравственного учения Шопенгауэра, основателя современного философского пессимизма / Ф.Ф. Гусев. – М., 1877.

29. **Дашкевич Н.** Постепенное развитие науки истории литератур и современные ее задачи / Н. Дашкевич. – К., 1877.

30. **Шерр И.** Всеобщая история литературы / И. Шерр; пер. А. Пыпина. – СПб., 1863.

31. **Буслаев Ф.** Литографические лекции по средневековой литературе / Ф. Буслаев. – М., 1863.

32. **Дашкевич Н.** Из истории средневекового романтизма: сСказание о св. Грале / Н. Дашкевич. – К., 1877.

33. **Теренций.** «Андрианка» Теренция, римского поэта: из академических чтений по кафедре латинской словесности, читанных в Киеве, 1869 года, профессором Киевской духовной академии д. с. с. Давидом Подгурским, на 40 году академической службы. – К., 1874.

Відбиток з: ТКДА, К., 1873, Т. I, № 4, № 5, № 8; Т. 3, № 11.

34. **Соснецкий И.** Речи Цицерона против Катилины, для употребления в гимназиях / И. Соснецкий. – М., 1869.

35. **Модестов В.И.** Философ Сенека и его письма к Луцилию: речь / В.И. Модестов. – К., 1871.

36. **Доран-Форг П.-Э.** Как прощает женщина: новелла / соч. Диккенса; заимствовано Форгесом. – М., 1873.
37. **Барбье Ж.** Фауст: опера в 5-ти действиях / муз. Ш. Гуно; пер. П. Калашникова. – К., 1876.
38. **Скриб Э.** Жидовка: опера в 5-ти действиях / муз. Ф. Галеви; соч. Э. Скриб; пер. Н. Куликова. – К., 1876.
39. **Каммарано С.** Трубадур: опера в 4-х действиях: Подробное изложение содержания оперы / муз. Д. Верди; соч. С. Каммарано; пер. П. Калашникова. – К., 1876.
40. **Скриб Э.** Африканка: опера в 5-ти действиях / муз. Д. Мейербер; соч. Э. Скриб; пер. П. Калашникова. – К., 1877.

История славянских литератур

41. **Пыпин А.Н.,** Спасович В.Д. Обзор истории славянских литератур / А.Н. Пыпин, В.Д. Спасович. – СПб., 1865. *«отдана Щербаку».*
42. **Воронов А.** Кирилл и Мефодий. Главнейшие источники для истории свв. Кирилла и Мефодия / А. Воронов. – К., 1877.
43. **Котляревский А.** О погребальных обычаях языческих славян / А. Котляревский. – М., 1868.
44. **Котляревский А.** Древности права балтийских славян / А. Котляревский. – Прага, 1874.
45. **Котляревский А.** Книга о древностях и истории поморских славян в XII веке / А. Котляревский. – Прага, 1874.
46. **Малинин В.Н.** Исследование Златоустрия в рукописи XII века императорской Публичной библиотеки / В.Н. Малинин. – К., 1878.
47. **Григорович В.** Об участии сербов в наших общественных отношениях / В. Григорович. – Одесса, 1876.
48. **Петров Н.И.** Исторический взгляд на взаимные отношения между сербами и русскими в образовании и литературе / Н.И. Петров. – К., 1876.
49. **Некрасов И.** Пахомий Серб, писатель XV века / И. Некрасов. – Одесса, 1871.

Русская история: гражданская и церковная

50. **Фортинский Ф.** Приморские венские города и их влияние на образование Ганзейского союза до 1370 года / Ф. Фортинский. – К., 1877.

51. **Терновский Ф.А.** Изучение византийской истории и ее тенденциозное приложение в Древней Руси. Вып. 1–2 / Ф.А. Терновский. – К., 1875–1876.

52. **Миропольский С.** Школа и государство. Обязательность обучения в России: исторический этюд / С. Миропольский. – СПб., 1876.

53. **Записка** для обозрения русских древностей. – СПб., 1851.

54. **Красовский А.** Установление в русской церкви праздника 9 мая в память перенесения мощей святителя Николая из Мир Ликийских в г. Бар / А. Красовский. – СПб., 1874.

Відбиток з: ЖМНП, СПб., 1874, № 4.

55. **Струков Д.** Древние памятники христианства в Тавриде (с рисунками) / Д. Струков. – М., 1876.

56. **Мурзакевич Н.Н.** Пицундский Успения пресв. Богородицы монастырь на восточном берегу Черноморья / Н.Н. Мурзакевич. – Одесса, 1876. «см. № 265–266».

57. **Амфилохий** (Сергиевский-Казанцев), епископ. О внутреннем расположении храма, поставленного в 1025–1043 гг. Алексием патриархом Константинопольским по рукописи славянской XII в. № 330 Синодальной библиотеки / Амфилохий (Сергиевский-Казанцев). – М., 1872.

Відбиток з: ЧОЛДП, М., 1872, вып. 8.

58. **Островский П.** Историко-статистическое описание костромского Ипатьевского монастыря / П. Островский. – Кострома, 1870.

59. **Струков Д.** Покровский собор в Москве. О росписании стен (с рисунками) / Д. Струков. – М., 1871.

60. **Максаковский** женский Спасский монастырь. – Чернигов, 1864.

61. **Чтения** в Историческом обществе Нестора Летописца. Книга первая / под ред. В.С. Иконникова. – К., 1879. «кн. 6–8, 14–23».

62. **Widok** prztemocy na słabą niewinność srogo wywartej [roku 1789]. Историческая записка Феодосия Бродовича о событиях на Волыни и Подолье в 1789 году. Ч. 2. – Львов, 1862.

63. **Кулиш П.А.** История воссоединения Руси. Т. 3 / П.А. Кулиш. – М., 1877.

64. **Терновский С.** Исследование о подчинении Киевской митрополии Московскому патриархату / С. Терновский. – К., 1872.

65. **Хойнацкий А.Ф.** Очерки из истории православной церкви и древнего благочестия на Волыни / А.Ф. Хойнацкий. – Житомир, 1878.

66. **Хойнацкий А.Ф.** Преп. Иов, игумен Почаевский / А.Ф. Хойнацкий. – Каменец-Подольск, 1871.

67. **Хойнацкий А.Ф.** Западно-русская церковная уния в ее богослужении и обрядах / А.Ф. Хойнацкий. – К., 1871.

68. **Петров Н.И.** Сборник разных статей из ВЕВ и ТКДА по истории Волины и Южной Руси: в 2 т. / Н.И. Петров. – К.; Почаев, 1865–1869. «1-й том подарен Котляревскому».

69. **Петров Н.И.** О внутреннем состоянии базилианского ордена в XVIII в. / Н.И. Петров. – К.; Почаев, 1870–1871.

Відбитки з: ВЕВ, 1870, № 12–15.

70. **Мальшевский И.** Евреи в Южной Руси и в Киеве в X–XII вв. / И. Мальшевский. – К., 1878.

71. **Жураковский Н.С.,** Рабинович С.М. Полное собрание еврейских имен, употребляющихся в настоящее время русскими евреями, с переложением этих имен на русский язык / Н.С. Жураковский, С.М. Рабинович. – Сувалки, 1874.

72. **Труды** Подольского епархиального историко-статистического комитета. (Труды Подольского церковного историко-археологического общества). Вып. 1–11. – Каменец-Подольск, 1876, 1878–1879, 1887.

73. **Феодосий** (Макаревский). Исторический обзор православной христианской церкви в пределах нынешней Екатеринославской епархии до времени формального открытия ее / Феодосий (Макаревский). – Екатеринослав, 1876.

Відбиток з: ЕЕВ, Екатеринослав, 1876, № 1–6.

74. **Добрянский Ф.** Каталог предметов Музея древностей, состоящего при Виленской Публичной библиотеке / Ф. Добрянский. – Вильна, 1879.

75. **Лашкарев П.А.** Киевская архитектура X–XIII вв. / П.А. Лашкарев. – К., 1874.

76. **Лашкарев П.А.** Развалины церкви св. Симеона и Копырев конец древнего Киева / П.А. Лашкарев. – К., 1879.

77. **Терновский Ф.А.** Сборник материалов для исторической топографии Киева и его окрестностей В.Б. Антоновича / Ф.А. Терновский. – К., 1874.

78. **Терновский Ф.А.** Указатель выставки при III Археологическом съезде в Киеве В.Б. Антоновича / Ф.А. Терновский. – К., 1874.

79. **Третий** Археологический съезд в Киеве. (Программа). – М., 1873.

80. **Список** членов III Археологического съезда в Киеве. – К., 1874.

81. **Инструкция** для описания городищ, курганов и пещер и для производства раскопок курганов. – К., 1874.

82. **Труды III Археологического съезда в России:** в 2 т. – К., 1874. «см. о 2-м томе № 171, 350».

**История русской и малорусской литературы:
светской и духовной**

83. **Галахов А.** История русской словесности, древней и новой. Т. 1–2 / А. Галахов. – СПб., 1863–1875.

84. **Петров К.** Курс истории русской литературы / К. Петров. – СПб., 1863.

85. **Миллер О.** Публичные лекции. Русская литература после Гоголя (за исключением драматической) / О. Миллер. – СПб., 1874.

86. **Петров Н.И.** Записки по истории русской литературы. Рукопись. К., 1866–1867. «нет».

87. **Петров Н.И.** Записки по русскому языку для юнкеров. Рукопись. К., 1872–1873.

88. **Майков Л.** Критические и библиографические заметки по поводу Онежских былин, записанных Гильфердингом / Л. Майков. – СПб., 1873.

89. **Розов А.** О происхождении русских былин / А. Розов. – К., 1871. «зачитано Шербаком».

90. **Смирнов А.** О слове о полку Игореве. Вып. 1–2 / А. Смирнов. – Воронеж, 1877–1879.

91. **Хрущов И.П.** О древнерусских исторических повестях и сказаниях XI–XII столетия / И.П. Хрущов. – К., 1878.

92. **Яковлев В.** Древне-киевские религиозные сказания / В. Яковлев. – Варшава, 1875.

93. **Петров Н.И.** О происхождении и составе славяно-русского печатного пролога / Н.И. Петров. – К., 1875.

94. **Сергий (Спасский),** архиепископ. Ответ по агиологии / Сергий (Спасский). – М., 1876. «отдан А. Котляревскому».

95. **Поленов Д.** Об издании памятных записок А.В. Храповицкого / Д. Поленов. – М., 1867.

96. **Терновский Ф.** Письма разных лиц к преосвященному Парфецию Черткову / Ф. Терновский. – М., Б. г.

97. **Грибоедов А.С.** Горе от ума / А.С. Грибоедов; под ред. П.А. Ефремова. – СПб., 1879.

98. **Жизнь за царя:** большая опера в четырех действиях с эпилогом / муз. М.И. Глинка; текст барона Розена. – СПб., 1876. «см. № 37–40».

99. **Семинариада** профессора Ярославской семинарии Градусова, подражание А.С. Пушкину. Рукопись. Б. м., 1840-е гг. *«сдана в академическую библиотеку»*.

100. **Житецкий П.** Очерк звуковой истории малорусского наречия / П. Житецкий. – К., 1876.

101. **Пискунов Ф.** Словница української (або югової-руської) мови / Ф. Пискунов. – Одесса, 1873.

102. **Драгоманов М.** Малорусские народные предания и рассказы / М. Драгоманов. – К., 1876.

103. **Лавренко Д.** Пісні українського люду. Пісні про кохання, Д. Лавренко. – К., 1864. *«нет»*.

104. **Голубев С.Т.** Очерк истории литературы в Церкви Западной Руси за XVII–XVIII ст. / С.Т. Голубев. – К., Б. г. *«неокончено»*.

Відбиток з: КЕВ, К., 1877, № 4–7, 11, 12, 17, 20, 21; 1878, № 1, 4, 6, 9, 11, 14.

105. **Житецкий П.Г.** Описание Пересопницкой рукописи XVI в., с приложениями / П.Г. Житецкий. – К., 1876.

106. **Мальшевский И.** Апокрисис Христофора Филалета / И. Мальшевский. – К., 1870.

107. **Петров Н.И.** Трагедокомедия, нарицаемая Фотий, учителя питеики в Киевской академии Георгия Щербацкого / предисловие к публикации Н.И. Петрова. – К., 1877.

Відбиток з: ТКДА, К., 1877, № 12.

108. **Максимович М.А.** Известие о книге «Благоутробие Марка Авремия», напечатанной в Львове 1745 г. / М. Максимович. – К., 1811.

109. **Максимович М.А.** Собрание сочинений: в 3 т. – К., 1876–1880. *«см. № 185–186»*.

110. **Тимовский В.Ф.** Радостные чувствования муз в честь Киевского митрополита Иерофея (без конца) / В.Ф. Тимовский. – К., 1796.

111. **Лицей** князя Безбородко / издал граф Г.А. Кушелев-Безбородко. – СПб., 1859.

112. **Гулак-Артемовський П.П.** Кобзарь / П.П. Гулак-Артемовський; передмова Ф. Пискунова. – К., 1877.

113. **Квітка-Основ'яненко Г.Ф.** Купований розум: Оповідання / Г.Ф. Квітка-Основ'яненко. – СПб., 1862.

114. **А. Т.** (Андрієвський О.О.). Поминки Тараса Григор'євича Шевченка 25 февраля 1879 г. в Одессе / А. Т. – Одесса, 1879.

115. **А. Т-ый.** (Андрієвський О.О.). Тарас Григор'євич Шевченко в отзывах о нем иностранной печати / А. Т-ый. – Одесса, 1879.

116. **К. Д.** (Думитрашков К.). Жабомышадраківка (Батрахомиомахия) в переложении / К. Д.; издал В. Аскоченский. – СПб., 1859.
117. **Іродчук** (Куліш П.А.). Сіра кобила: оповідання / Іродчук. – СПб., 1862.
118. **Стороженко А.П.** Марко проклятий: поема на малорусском языке / А.П. Стороженко. – Одесса, 1879.
119. **Повісті** Осипа Федьковича. З переднім словом про галицько-руське письменство М.П. Драгоманова. – К., 1876.
120. **Библиотека** западной полосы России. Т. 1 / Издал Н.Д. Шигарин. – СПб., 1879.
121. **Поторжинский М.А.** Историческая хрестоматия для изучения истории русской церковной проповеди / М.А. Поторжинский. – К., 1879.
122. **Трипольский Н.** Униатский митрополит Ипатий Поций и его проповедническая деятельность / Н. Трипольский. – К., 1878.
123. **Терновский Ф.А.** Киево-Софийский протоиерей И.В. Леванда. Его биография и неизданные доселе проповеди и письма. Т. 1 / Ф.А. Терновский. – К., 1879.
124. **Оглоблин Н.** Слово к воспитанницам Киевского института 12 декабря 1862 г. / Н. Оглоблин. – К., 1879.
125. **Оглоблин Н.** Слово на воспоминания изгнания Галлов из России в 1812 г. / Н. Оглоблин. – К., 1872.
126. **Мальшевский И.** Речь в день кончины митрополита Петра Могилы, 31 декабря 1864 г. / И. Мальшевский. – К., 1865.

Св. Писание и библейская история

127. **Арсений** (Москвин), митрополит. Введение в священные книги Ветхого Завета / Арсений (Москвин). – К., 1873.
128. **Щеголев Н.И.** Призвание Авраама и церковно-историческое значение этого события / Н.И. Щеголев. – К., 1873.
129. **Амфилохий** (Сергиевский-Казанцев), епископ. Древне-славянская псалтирь XIII–XIV в. с греческим текстом из толковой Феодоровой псалтыри X в. с замечаниями по древним памятникам. Т. 1 / Амфилохий (Сергиевский-Казанцев). – М., 1874.
130. **Арсений** (Москвин), митрополит. Толкование на первые 26 псалмов, из бесед Киевского митрополита Арсения. – К., 1873.
131. **Царевский А.** Происхождение и состав первой и второй книги Паралипоменон / А. Царевский. – К., 1878.

132. **Филарет** (Филаретов), архимандрит. Происхождение книги Иова / Филарет (Филаретов). – К., 1872. *«потеряна о. Сикорским»*.
133. **Олесницкий М.** Книга Экклезиаст / М. Олесницкий. – К., 1874.
134. **Поспехов Д.** Книга премудрости Соломона, её происхождение к иудейско-александрийской философии / Д. Поспехов. – К., 1873.
135. **Дроздов Н.** Исторический характер книги Иудифь / Н. Дроздов. – К., 1876.
136. **Михаил** (Лузин), архимандрит. Толковое евангелие: в 3 кн. / Михаил (Лузин). – М., 1871–1877.
137. **Сольский С.** Сверхъестественный элемент в Новозаветном откровении / С. Сольский. – К., 1877.
138. **Скворцов К.** Жизнь Иисуса Христа по евангелиям и народным преданиям / К. Скворцов. – К., 1876.
139. **Хвольсон Д.А.** Последняя пасхальная вечеря Иисуса Христа и день его смерти / Д.А. Хвольсон. – СПб., 1878.

Литургика, патрология и богословие

140. **Богослужение** христианское со времени апостолов до IV века. – К., 1876. *«потеряна»*.
141. **Арсений** (Москвин), митрополит. Изъяснение божественной литургии / Арсений (Москвин). – К., 1873. *«нет»*.
142. **Соколов Н.** Почему вообще в православии крестят именно погружением в воду / Н. Соколов. – М., 1877.
143. **Молитва** к Пресвятой Владычице пред чудотворною иконою её Ченстоховскою. – М., 1875.
144. 1) **Сергий** (Спасский), архимандрит. Полный месяцеслов Востока. Т. 1. Восточная агиология / Сергей (Спасский). – М., 1875.
2) **Сергий** (Спасский), архимандрит. Полный месяцеслов Востока. Т. 1–2 / Сергей (Спасский). – 2-е изд. – Владимир, 1901.
145. **Скворцов К.** Patrologische Untersuchungen / К. Скворцов. – Leipzig, 1875.
146. **Скворцов К.И.** Философия отцов и учителей церкви / К.И. Скворцов. – К., б. г. *«потеряна»*.
147. **Скворцов К.И.** Об авторе сочинений, известных с именем св. Дионисия Ареопагита / К.И. Скворцов. – К., Б. г. *«потеряна о. Сикорским»*.
148. **Скворцов К.И.** Блаженный Августин, как психолог / К.И. Скворцов. – К., 1870.

149. **Певницкий В.Ф.** Св. Григорий Двоеслов / В.Ф. Певницкий. – К., 1871.

150. **Порфирий** (Успенский), архимандрит. Четные беседы Фотия, патриарха Константинопольского и рассуждения о них архимандрита Порфирия Успенского. – СПб., 1864.

151. **Евнитский Ф.** Учебник по закону Божию / Ф. Евнитский. – К., 1875.

152. **Сильвестр** (Малеванский), архимандрит. Учение о церкви в первые три века христианства / Сильвестр (Малеванский). – К., 1872.

153. **Ястребов М.Ф.** Учение аугсбургского исповедания и его апологии о первородном грехе / М.Ф. Ястребов. – К., 1877.

Древности христианские и общая церковная история

154. **Богоявленский В.** Римский амфитеатр – места увеселений язычников и страданий христиан / В. Богоявленский. – СПб., 1873. *«ныне екзарх Грузии Владимир».*

155. **Лашкарев П.А.** Об отношении древней Христианской Церкви к Римскому государству: речь, читанная в торжественном собрании Киевской духовной академии 28 сентября 1873 года / П.А. Лашкарев. – К., 1873.

156. **Лашкарев П.А.** Отношение Римского государства к религии вообще и к христианству в особенности до Константина Великого включительно / П.А. Лашкарев. – К., 1876.

157. **Хитров В.Н.** Палестина и Синай / В.Н. Хитров. – СПб., 1876.

158. **Поливанов Н.Р.** Палестина и Синай, альбом видов, рисованных с натуры / Н.Р. Поливанов. – СПб., 1878.

159. **Норов А.С.** Иерусалим и Синай. Записки второго путешествия на восток / А.С. Норов; под ред. В.Н. Хитрова. – СПб., 1878.

160. 1) **Порфирий** (Успенский), епископ. Восток христианский: Сирия. Вып. 1–2 / Порфирий (Успенский). – К., 1874–1875.

2) **Порфирий** (Успенский), епископ. Восток христианский. Часть II, III. История Афона: в 6 вып. / Порфирий (Успенский). – К., 1871–?

161. **Порфирий** (Успенский), епископ. Восток христианский: Афон. Путешествие по Афону: в 3 кн. / Порфирий (Успенский). – К., 1877.

162. **Порфирий** (Успенский), епископ. Восток христианский: Афон. История Афона: в 3 ч. / Порфирий (Успенский). – К., 1877.

163. **Малишевский И.** Мелетий Пигас и его участие в делах российской церкви. Т. I–II / И. Малишевский. – К., 1872.

164. **Брянцев А.** Патриарх Кирилл Лукарис и его заслуги для православной церкви / А. Брянцев. – СПб., 1870.

Смесь

165. **Проект** устава духовных академий. – СПб., 1810.

166. **Устав** православных духовных академий 1869 г. – СПб., 1869. *«то же 1884 г., и правила для студентов. – К., 1884, 1898».*

167. **Речь** и отчет на акт Киевской духовной академии 28 сентября 1875 г. – К., 1875. *«всех за 22 года».*

168. **Протоколы** заседаний совета Киевской духовной академии с 1876 г. по 1916 г. – К., 1877–1916. *«всего за 40 лет».*

169. **Устав**, отчеты и известия Церковно-археологического общества при Киевской духовной академии, описание Муравьевской лекции. – К., б. г.

170. **Муравьев А.Н.** Описание предметов древностей и святыни, собранных путешественником по святым местам / А.Н. Муравьев. – К., 1872.

171. **Второй** Археологический съезд в Санкт-Петербурге. (Программа). – СПб., 1871.

172. **Четвертый** Археологический съезд в Казани. (Программа). – М., 1876.

173. **Устав** императорского Русского географического общества. – СПб., 1868. *«см. № 61, 244».*

174. **Остен-Сакен Ф.Р.** Отчет императорского Русского географического общества за 1870 г. / Ф.Р. Остен-Сакен. – СПб., 1871.

175. **Устав** Исторического общества Нестора Летописца в Киеве. – К., 1873.

176. **Протоколы** заседаний Исторического общества Нестора Летописца в Киеве. – К., 1873.

177. **Отчет** о деятельности Исторического общества Нестора Летописца в Киеве за 1873–1874 гг. – К., 1875.

178. **Сведения** о Коллегии Павла Галагана, учреждаемой в Киеве. – К., 1871.

179. **Открытие** Коллегии Павла Галагана, учреждаемой в Киеве. – К., 1871.

180. **Программы** для юнкерских и урядничих училищ. – СПб., 1870.

181. **Программы** для юнкерских училищ. – СПб., 1874.

182. **Отчет** Киевского городского общества взаимного кредита за 1876 г. – К., 1877.

183. **Православное** церковное братство при Пустынском монастыре Могилевской епархии. – СПб., 1870.

184. **Устав** Киевского попечительства для пособия ослепшим воинам, и отчет за 1884 г. – К., 1879, 1885.

185. **Пономарев С.** Юбилей Михаила Александровича Максимовича (1821–1871) / С. Пономарев. – К., 1871.

186. **Максимович М.А.** Два слова, сказанные в сентябре 1871 г. / М.А. Максимович. – К., 1871.

187. **Памяти** профессора Киевской духовной академии Юрия Давидовича Подгурского. – К., 1873.

188. **Некролог** заслуженного ординарного профессора Киевской духовной академии К.И. Скворцова. – К., 1876. *«тут же донесение архимандрита Евгения о похоронах митрополита Арсения, Чернигов, 1876».*

189. **Памяти** Федора Федоровича Гусева, доцента Киевской духовной академии. – К., 1878.

190. **Харановский С.** По поводу передовой статьи газеты «Церковно-общественный вестник», № 45, 1877 г. / С. Харановский. – Харьков, 1877.

191. **З[ибе]р Н.** По поводу рецензии «Киевлянина» на перепись 2 марта 1874 г. / Н. З[ибе]р. – К., 1875.

192. **Киевский** народный календарь на 1876, 1877, 1879 и 1888 гг. – К., 1875–1879.

193. **Кронеберг И.** Латинско-русский и русско-латинский лексикон / И. Кронеберг. – Б. м., 1860.

194. **Reiff Ph.** Немецко-русско-французско-английский словарь / Ph. Reiff. – СПб., 1861.

Периодические издания

195. 1) **Древности.** Труды Московского археологического общества.

Т. 11, вып. 2. – М., 1886;

Т. 17. – М., 1900;

Т. 19, вып. 1–2. – М., 1901;

Т. 19, вып. 3. – М., 1902;

Т. 21, вып. 1 – М., 1906;

Т. 21, вып. 2 – М., 1907;

Т. 22, вып. 1–2 – М., 1909;

Т. 24. – М., 1914;

2) **Древности**. Археологический вестник, издаваемый Московским археологическим обществом под редакцией А.А. Котляревского. Т. 1–6. – М., 1867–1868.

196. **Известия** историко-филологического института князя Безбородко в Нежине. Т. 1–2. – К., 1877, 1878.

197. **Московское обозрение**. Еженедельный журнал. – М., 1878.

198. **Киевский телеграф**. Газета. – К., 1876. *«несколько №№ газеты до запрещения правительством уничтожено».*

199. **Древняя** и Новая Россия. Ежемесячный исторический иллюстрированный сборник: в 12 кн. Год 5-й. – СПб, 1879.

200. **Коцебу А.** Достопамятный год моей жизни: в 2 ч. / А. Коцебу. – СПб., 1879. – (Приложение к сборнику «Древняя и Новая Россия»). *«нет».*

201. **Шуазель-Гуфье С.** Воспоминания об императоре Александре I и императоре Наполеоне I графини Шуазель-Гуфье / С. Шуазель-Гуфье. – СПб., 1879. – (Приложение к сборнику «Древняя и Новая Россия»). *«нет».*

202. **Исторический** вестник. Историко-литературный журнал. – СПб., 1880.

203. **Руководство** для сельских пастырей. Еженедельный журнал. – К., 1876–1881. *«сдано в академическую библиотеку».*

204. **Киевские** епархиальные ведомости. Газета. – К., 1874–1880.

205. **Волынские** епархиальные ведомости. Газета. – Почаев, 1870.

206. **Труды** Киевской духовной академии. Журнал. – К., 1860–1913.

Книги, поступившие по составлению каталога. 1880.

207. **Благоговейные** чувства души, стремящейся к Богу, или духовные псалмы... рясофорного монаха Иосифа Яковлева. – К., 1876.

208. **Песнь** Божией Матери о чудесах горы Почаевской. – К., 1876.

209. **Оглоблин Н.** Памяти Андрея Николаевича Муравьева. (Некролог) / Н. Оглоблин. – К., 1874.

210. **Толстой М.В.** Памяти Андрея Николаевича Муравьева. (Письмо к М.М. Евреину) / М.В. Толстой. – М., 1874.

211. **Некрасов Н.А.** Стихотворения: в 2 т. / Н.А. Некрасов. – СПб., 1895.

212. **Попов К.Д.** Тертуллиан, его теория христианского знания и основные начала его богословия / К.Д. Попов. – К., 1880.
213. **Кибальчич Т.В.** О находках предметов каменного периода на левом берегу р. Днепра в 1879 г. / Т.В. Кибальчич. – СПб., 1880.
214. **Барсуков Н.П.** Русские палеологи сороковых годов / Н.П. Барсуков. – СПб., 1880.
215. **Фоменко К.** Святая земля и евангельские притчи / К. Фоменко. – К., 1880.
216. **Петров Н.И.** Очерки из истории украинской литературы XVIII в. Киевская искусственная литература XVIII в., преимущественно драматическая / Н.И. Петров. – К., 1880.
217. **Русский вестник.** Литературный и политический журнал. – М., 1880–1888. «см. № 241».
218. **Известия** о занятиях IV Археологического съезда в Казани. – Казань, 1877.
219. **Викторов А.** Собрание рукописей В.И. Григоровича / А. Викторов. – М., 1879.
220. **Суворин А.** Русский календарь на 1881 г. / А. Суворин. – СПб., 1881. «в нем есть словарь псевдонимов».
221. **Смирнов А.** Обзор славянских литератур: лекции В.И. Григоровича / А. Смирнов. – Воронеж, 1880.
222. **Киевлянин.** Газета. – К., 1880. «сдан в академическую библиотеку».
223. **Добрянский Ф.** Систематический каталог русского отделения Виленской Публичной библиотеки: в 2 ч. / Ф. Добрянский. – Вильна, 1879–1880.
224. **Димитрий** (Самбикин), архимандрит. Филарет архиепископ Черниговский / Димитрий (Самбикин). – Тамбов, 1880.
225. **Петров Н.И.** Указатель Церковно-археологического музея при Киевской духовной академии / Н.И. Петров. – К., 1880.
226. **Ковальницкий М.Е.** О значении национального элемента в историческом развитии христианства / М.Е. Ковальницкий. – К., 1880.
227. **Горчаков М.И.** О тайне супружества / М.И. Горчаков. – СПб., 1880.
228. **Белое** духовенство и его интересы / под ред. Н.В. Елагина. – СПб., 1881. «епископа Алексия, викария Московского».
229. **Левицкий И.** Бурлачка: повесть / И. Левицкий. – К., 1881.
230. **Пятый** Археологический съезд в Тифлисе. – М., 1880.

231. **Котляревский А.А.** История русской жизни с древнейших времен И.Е. Забелина. Т. 1–2. – М., 1876–1879: критическая оценка / А.А. Котляревский. – К., 1881.
232. **Котляревский А.А.** Библиологический опыт о древней русской письменности / А.А. Котляревский. – Воронеж, 1881.
233. **Маркевич А.** Памяти императора Александра I: речь 12 декабря 1877 г. / А. Маркевич. – Одесса, 1878.
236. **Известия** Церковно-археологического общества при Киевской духовной академии за 1880 г. – К., 1881. «см. № 169».
237. **Краткий** указатель музея императорского Одесского общества истории и древностей. – Одесса, 1880. «то же – 2-е изд., испр. и доп.».
238. **Хойнацкий А.Ф.** Святитель в Нежинском Благовещенском монастыре / А.Ф. Хойнацкий. – К., 1881.
239. **Дело** о совершенном 1-го марта 1881 г. злодеянии. Особое приложение к газете «Труд». – К., 1881.
240. **Труд.** Газета. – К., 1881–1882. «уничтожено».
241. **Русский** вестник. Литературный и политический журнал. – М., 1881. «см. № 217».
242. **Порфирьев И.** История русской словесности. Ч. II. Новый период. Отдел I / И. Порфирьев. – Казань, 1881. «см. № 491».
243. **Косолапов И.** Месяцеслов православный Кафолической Церкви / И. Косолапов. – Симбирск, 1880.
244. **Годовой** отчет о составе и деятельности Исторического общества Нестора Летописца за 1880 г. – К., 1881. «см. № 174–177».
245. **Гоголь Н.В.** Полное собрание сочинений: в 4 т. / Н.В. Гоголь. – М., 1880.
246. **Петров Н.И.** Библиографический указатель сочинений, статей и заметок. Рукопись. К., 9 мая 1881 г.
247. **Лермонтов М.Ю.** Сочинения: в 2 т. / М.Ю. Лермонтов. – СПб., 1880.
248. **Русский** филологический вестник. Журнал. – Варшава, 1880–1904.
249. **Раевский П.** Сцены и рассказы из малорусского народного быта / П. Раевский. – 3-е изд., испр. и доп. – К., 1878.
250. **Димитрий** (Самбикин), архимандрит. Месяцеслов святых, всею русскою Церковию или местно чтимых, и проч. Вып. 1–12. (14 т.) / Димитрий (Самбикин). – 1878–1907.
251. **Сокологорская Е.** Сборник древнеславянских южных народных узоров / Е. Сокологорская. – К., 1881. «нет».

252. **Иезбер Ф.И.** Об этнографическом изучении России. Введение к описанию Всероссийского музея / Ф.И. Иезбер. – Варшава, 1879.
253. **Всероссийский музей** или собрание предметов, касающихся познания русской империи. – Варшава, 1879.
254. **Правила** для учащихся в Киевской духовной академии. – [К.], б. г.
255. **Голубев С.Т.**, Малышевский И.И. Для посетителей портретной залы Киевской духовной академии / С.Т. Голубев, И.И. Малышевский. – К., 1874.
256. **Пятый** Археологический съезд в Тифлисе. Протоколы Предварительного комитета / под ред. И.Д. Мансветова. – М., 1879.
257. **Протоколы** заседаний Тифлиского Предварительного комитета. – М., 1879. «*четыре тетради*».
258. **Владыкин М.** Путеводитель и собеседник в путешествии по Кавказу / М. Владыкин. – М., 1874.
259. **Сосногорова М.** Путеводитель по Крыму / М. Сосногорова. – Одесса, 1880.
260. **Петров Н.И.** Миниатюры и заставки в греческом евангелии XI–XII вв. и отношение их к мозаическим и фресковым изображениям в Киево-Софиевском соборе / Н.И. Петров. – К., 1881.
Відбиток з: ЧЦІАО, К., 1881, вып. 1.
261. **Помяловский И.В.** Сборник греческих и латинских надписей Кавказа / И.В. Помяловский. – СПб., 1881.
262. **Березин В.** Описание рукописей Почаевской лавры / В. Березин. – К., 1881.
263. **Котляревский А.** Чабаны. Рассказ / А. Котляревский. – Б. м., б. г. «*нет*».
264. **Яворский И.С.** Иван и Галя. Малороссийская повесть / И.С. Яворский. – Одесса, 1857.
265. **Мурзакевич Н.Н.** Древнейший пицундский православный храм на восточном берегу Черного моря / Н.Н. Мурзакевич. – Одесса, 1877. «*см. № 56*».
266. **Мурзакевич Н.Н.** Пицундский успения пресв. Богородицы монастырь на восточном берегу Черного моря / Н.Н. Мурзакевич. – Одесса, 1877.
267. **Указатель** Феодосийского музея древностей. – 3-е изд., доп. – Одесса, 1880.
268. **Султанов Н.** Возрождение русского искусства: речь в собрании Санкт-Петербургского общества архитекторов / Н. Султанов. – СПб., 1881.

269. **Гогоцкий С.С.** Укратинофильство с его затеями о двухтекстовых учебниках / С.С. Гогоцкий. – Почаев, 1881.

Відбиток з: ВЕВ, Почаев, 1881, № 20–24.

270. **Мансветов И.Д.** Византийский материал для сказания о двенадцати трясовицах / И.Д. Мансветов. – М., 1881.

271. **Кавказская старина.** Ежемесячный журнал исторический, археологический, этнографический и библиографический. Год. 1-й: в 6 тетрадах / под ред. А.Д. Ерицова. – Тифлис, 1872–1873.

272. **Ерицов А.Д.** Историческое и современное положение армянской женщины в связи с нравственностью армян: публичные лекции, читанные в тифлисском «Кружке» в феврале и марте 1874 г. / А.Д. Ерицов. – Тифлис, 1874.

273. **Ерицов А.Д.** Чума в Закавказье. Исторический очерк / А.Д. Ерицов. – Тифлис, 1879.

274. **Ерицов А.Д.** Опыт статистического очерка народов населения турецкой Армении / А.Д. Ерицов. – Тифлис, 1881.

275. **Записки** Общества любителей кавказской археологии. Кн. 1 / под ред. Ад. Берже, Дм. Бакрадзе. – Тифлис, 1875.

276. **Известия** общества любителей кавказской археологии. Вып. 1. – Тифлис, 1877.

277. **Вырубов В.** Предметы древности в хранилище общества любителей кавказской археологии / В. Вырубов. – Тифлис, 1877.

278. **Радде Г.И.** Краткий путеводитель кавказского музеума / Г.И. Радде. – 3-е изд., доп. – Тифлис, 1881.

279. **Проценко Ю.** Археологический путеводитель по Тифлису / Ю. Проценко. – Тифлис, 1881.

280. **Журналы** заседаний V Археологического съезда в Тифлисе. – Тифлис, 1881.

281. **Путеводитель** по святым местам Киево-Печерской лавры. – 2-е изд. – К., 1877.

282. 1) **Иосиф** (Соколов), епископ. Ченстоховская чудотворная икона Богородицы и церковь в городе Ченстохов / Иосиф (Соколов). – Вильна, 1881. *«то же, 2-е изд.»*.

2) **Иосиф** (Соколов), епископ. Ченстоховская чудотворная икона Богородицы и церковь в городе Ченстохов / Иосиф (Соколов). – 2-е изд. – Гродно, 1895.

283. **Победоносцев К.П.** Доброе слово воспитанникам духовных семинарий и академий по поводу нынешних страшных событий / К.П. Победоносцев. – СПб., 1881.

284. **Дроздов Н.** Очерк религии и философии Римлян по Целлеру и др. / Н. Дроздов. – К., 1887.

285. **Гаркави А.Я.** По поводу известия Авраама Керченского о посольстве св. Владимира к хазарам / А.Я. Гаркави. – СПб., 1876.

286. **Гаркави А.Я.** Существовала ли у хазар столица под названием Баланджар / А.Я. Гаркави. – СПб., 1878.

287. **Гаркави А.Я.** Разбор сказания про Цервана, Титана и Япетостэ у армянского историка Моисея Хоренского / А.Я. Гаркави. – СПб., 1880.

288. **Гаркави А.Я.** Русь и русское в средневековой еврейской литературе / А.Я. Гаркави. – СПб., 1881.

289. **Помяловский И.В.** Эпиграфические этюды: 1) древние наговоры (*tabulae defixionum*); 2) римские колумбарии / И.В. Помяловский. – СПб., 1873.

290. **Помяловский И.В.** Храм Тифатинской Дианы / И.В. Помяловский. – СПб., 1874.

291. **Помяловский И.В.** По поводу одной греческой христианской надписи, найденной недавно в Египте / И.В. Помяловский. – СПб., 1877.

292. **Помяловский И.В.** Новости итальянской археологической литературы / И.В. Помяловский. – СПб., 1877.

293. **Помяловский И.В.** Несколько неизданных римских надписей / И.В. Помяловский. – СПб., 1876.

294. **Помяловский И.В.** Еще несколько неизданных римских надписей / И.В. Помяловский. – СПб., 1877.

295. **Помяловский И.В.** «*Ἐπιγραφή της...*», разбор И.В. Помяловского. – СПб., 1877.

296. **Петров Н.И.** Рукописная Четья 1397 года западнорусского происхождения / Н.И. Петров. – Варшава, 1881.

297. **Фаланга.** Художественно-юмористический журнал. № 39, 41 с карикатурами на V Археологический съезд. – Тифлис, 1881.

298. **Олесницкий М.** Проповеднический листок на 1882 год / М. Олесницкий. – К., 1881.

299. **Шербюе В.** Черное и Красное: роман. Пер. с франц. / В. Шербюе. – М., 1881. «нет».

300. **Шкляревский А.А.** Две преступницы: рассказы / А.А. Шкляревский. – М., 1880. «нет».

301. **Очеретяний Н.** Оповидання / Н. Очеретяний. – К., 1881.

302. **Фонвизин Д.И.** Две комедии: Бригадир. Недоросль / Д.И. Фонвизин. – 2-е изд. – СПб., 1880.

303. **З давнього** зшитку. Пісні і думи. Пер. М. Старицького / вид. Л.В. Ільницького. – К., 1881.
304. **Луна**. Український альманах на 1881 р. Частина перша / вид. Л.В. Ільницького. – К., 1881.
305. **Вовчок Марко**. Оповідання / М. Вовчок. – СПб., 1865.
306. **Анненков П.В.** А.С. Пушкин. Материали для биографии и оценка произведений / П.В. Анненков. – 2-е изд. – СПб., 1873.
307. **Самоквасов Д.Я.** Вещественные памятники древности в пределах Малороссии / Д.Я. Самоквасов. – М., 1880. «у *И.Н. Королькова*».
308. **Московские** ведомости. Газета. – М., 1881. «*уничтожено*».
309. **Устав** императорского Русского археологического общества. – СПб., 1872.
310. **Московские** ведомости. Газета. – М., 1882–1883. «*сданы в академическую библиотеку*».
311. **Киевская** старина. Журнал. – К., 1882–1899.
312. **Юг**. Журнал.– Одесса, 1882. «*2 номера*».
313. **Добрянский Ф.** Описание рукописей Виленской Публичной библиотеки / Ф. Добрянский. – Вильна, 1882.
314. **Толстой И.И.** Древнейшие русские монеты Великого Княжества Киевского: нумизматический опыт (с 19-ю табл. рисунков) / И.И. Толстой. – СПб., 1882.
315. **Новицкий О.** Духоборцы, их история и вероучение / О. Новицкий. – 2-е изд., испр. и доп. – К., 1882.
316. **Święckiego T.** Opis starożytney polski (Ruś Czerwona) / T. Święckiego. – Warszawa, 1816.
317. **Султанов Н.В.** Образцы древнерусского зодчества в миниатюрных изображениях по рукописи XVI века: Житие Николая Чудотворца (с 16-тью табл. рисунков) / Н.В. Султанов. – СПб., 1881.
Відбиток з: ПДП, СПб., 1881, вып. 17.
318. **Устав** Церковно-археологического общества при Киевской духовной академии. – К., 1882.
319. **Лебединцев Г.Л.** Описание Киево-Софийского кафедрального собора / Г.Л. Лебединцев. – К., 1882.
320. **Флоринский Т.Д.** Афонские акты и фотографические снимки с них в собраниях П.И. Севастьянова: библиографическое разыскание / Т.Д. Флоринский. – СПб., 1880.
321. **Флоринский Т.Д.** Южные славяне и Византия во второй четверти XVII века (2 выпуска) / Т.Д. Флоринский. – СПб., 1882.

322. **Руданський С.** Співомовки / С. Руданський; видав Н-й Г-ь Волинський. – К., 1880.
323. **Месячний** список важнейших литературных новостей книжного магазина Г.Л. Лехелина в Киеве за январь, февраль, март, апрель 1882 г. – Лейпциг, 1882.
324. **Строев П.М.** Библиологический словарь и черновые к нему материалы. Приведены в порядок и изданы под ред. А.Ф. Бычкова / П.М. Строев. – СПб., 1882.
325. **Добролюбов Н.А.** Сочинения: в 4 т. / Н.А. Добролюбов. – СПб., 1876.
326. **Альбов М.** Краткий курс лекций по церковному праву / М. Альбов. – СПб., 1882.
327. **Сумцов Н.Ф.** О свадебных обрядах, преимущественно русских / Н.Ф. Сумцов. – Харьков, 1881.
328. **Сумцов Н.Ф.** О славянских народных воззрениях на новорожденного ребенка / Н.Ф. Сумцов. – Харьков, б. г.
329. **Устав** общества взаимного страхования от огня имуществ в Киеве. – К., 1882.
330. **Л. М.** (Лев Мацкевич). Поминки по преосв. Филарете, епископе Рижском в Кишиневской духовной семинарии / Л. М. – Кишинев, 1882.
331. **Петров Н.И.** «Памятная книжка Киевской епархии» А.Д. Воронова и свящ. В. Антонова / Н.И. Петров. – К., 1882.
Відбиток з: КС, К., 1882, № 7.
332. **Лермонтов М.Ю.** Пісня про царя Йвана Василевича, молодого опричника та одважного крамаренка Калашника: (з Лермонтова) / пер. М.П. Старицького. – К., 1875.
333. **Поторжинский М.А.** Образцы русской церковной проповеди XIX века / М.А. Поторжинский. – К., 1882. «см. № 705».
334. **Терновский Ф.А.** Грековосточная церковь в период вселенских соборов / Ф.А. Терновский. – К., 1883. «нет».
335. **Амвросий** (Лотоцкий), архимандрит. Сказание о Почаевской Успенской Лавре / Амвросий (Лотоцкий). – Почаев, 1878.
336. **Булашев Г.** Месяцесловы святых при рукописных богослужбных книгах Церковно-археологического музея / Г. Булашев. – К., 1882.
337. **Устав** Богоявленского братства при Киевской духовной академии вспомошествования нуждающимся студентам ея и отчеты. – К., 1882.

338. **Каталог** изданий Св. Синода, воспитательных и учебных книг и проч. религиозного и духовно-нравственного содержания / изд. Н.Г. Мартынова. – СПб., 1882.

339. **Чалый М.К.** Жизнь и произведения Тараса Шевченка. Свод материалов для его биографии, с портретом / М.К. Чалый. – К., 1882.

340. **Устав** попечительства о воспитанниках Волынской духовной семинарии. – Почаев, 1882. *«тут же о Киевской, Костромской».*

341. **Жданов И.Н.** Русская поэзия в домонгольскую эпоху / И.Н. Жданов. – К., 1879.

342. **Жданов И.Н.** Литература «Слово о полку Игореве» / И.Н. Жданов. – К., 1881.

343. **Жданов И.Н.** Палея / И.Н. Жданов. – К., 1881.

344. **Жданов И.Н.** К литературной истории русской былевой поэзии / И.Н. Жданов. – К., 1881.

345. **Стефанит** и Ихнилат / предисл. А.Е. Викторова; изд. Общества древней письменности. Вып. LXIV, LXXVIII. – М., 1880–1881.

346. **Викторов А.Е.** Собрание рукописей П.И. Севастьянова / А.Е. Викторов. – М., 1881.

347. **Викторов А.Е.** Собрание рукописей И.Д. Беляева / А.Е. Викторов – М., 1881.

348. **Викторов А.Е.** Государственное древлехранилище в термах Кремлевского дворца / А.Е. Викторов. – СПб., 1882.

Відбиток з: ПДП, СПб., 1882, вып. XXVI.

1883

349. **Бугрилович А.** Начертание церковно-славянской грамматики применительно к общей теории русского и других родственных языков / А. Бугрилович. – Варшава, 1883.

350. **Труды** II Археологического съезда в Петербурге. Вып. 2. – СПб., 1881.

351. **Известия** императорского Русского археологического общества. Т. X, вып. 1. – СПб., 1881.

352. **Известия** императорского Русского археологического общества. Т. X, вып. 2, 3–6. – СПб., 1882, 1884.

353. **Кибальчич И.** Святой Апостол Яков, брат Господень / И. Кибальчич. – Чернигов, 1882.

354. **Kummel N.** Lager catalog / N. Kummel. – Riga, 1882. *«см. № 619».*

355. **Открытие** Богоявленного братства при Киевской духовной академии. – К., 1882. «см. № 609, 734».
356. **Корольков И.Н.** Преосвященный Филарет, епископ Рижский, как ректор Киевской духовной академии / И.Н. Корольков. – К., 1882.
357. **Корольков И.Н.** Двадцатилетие журнала «Труды Киевской духовной академии» (1860–1879) / И.Н. Корольков. – К., 1883.
358. **Устав** Киевского общества грамотности. – К., 1882.
359. **Каталог** изображений св. Икон / Издание В. Таль и К°. – Одесса, 1881, 1894, 1897, 1900.
360. **Доброплодни С.** Велислав и Слава. Драматический этюд. Из болгарской жизни в 2-х действиях и 3-х картинах / С. Доброплодни. – К., 1883. «нет у Саши».
361. **Комаров М.** Показчик нової української літератури (1798–1883) / М. Комаров. – К., 1883.
362. **Щоголев Я.** Ворскло. Лірна поезія / Я. Щоголев. – Харків, 1883.
363. **Кропивницький М.Л.** Збірник творів. Т. 1 / М.Л. Кропивницький. – К., 1882.
364. **Кременецкий П.** О богослужебном храме. Мысли, вкратце извлеченные из проповедей Филарета, митрополита Московского / П. Кременецкий. – К., 1883.
365. **Петров Н.И.** По поводу нападений на наше духовенство, студента Вифанской духовной семинарии С. Соколова: библиографическая заметка / Н.И. Петров. – М., 1883.
- Відбиток з: Руководство для сельских пастырей, М., 1883, № 22.
366. **Дроздов Н.** Из истории евангелическо-лютеранской церкви и общины в Киеве / Н. Дроздов. – К., 1883.
367. **Стороженко О.** Вуси: оповідання / О. Стороженко. – К., 1883. «нет».
368. **Стороженко О.** Межигорський дід: оповідання / О. Стороженко. – К., 1883.
369. **Стороженко О.** Не в добрий час: оповідання / О. Стороженко. – К., 1883.
370. **Отчет** Одесского общества истории и древностей за 1882, 1883 гг. – Одесса, 1883, 1884. «см. № 398, 516, 1135».
371. **Громачевский А.** Практические задачи деятельности сельского православного священника / А. Громачевский. – Вильна, 1882.
372. **Поминки** по профессору В.В. Макушеве (2 марта 1883 г.). – Варшава, 1883.

373. **Рада.** Український альманах / видання М. Старицького. – Ч. 1 – К., 1883.
374. **Шевченко Т.Г.** Збирник творив. Т. 1. Кобзарь / Т.Г. Шевченко. – СПб., 1883.
375. **Соболевский А.** Исследования в области русской грамматики / А. Соболевский. – Варшава, 1881.
376. **Полевой П.** История русской литературы в очерках и биографиях / П. Полевой. – 4-е изд. – СПб., 1881.
377. **Пушкин А.С.** Сочинения: в 7 т. / А.С. Пушкин; под ред. П.А. Ефремова. – 8-е изд., испр. и доп. – СПб., 1882.
378. **Шекспир В.** Полное собрание сочинений: в переводе русских писателей: в 3 т. / под ред. Н.В. Гербеля. – 3-е изд. – СПб., 1880.
379. **Археологические** труды Алексея Николаевича Оленина. Т. 1, вып. 2, т. 2. – СПб., 1881, 1882. «см. № 585».
380. **Записки** Отделения русской и славянской археологии императорского Русского археологического общества. Т. 3–4. – СПб., 1882, 1887.
381. **Одесское** грязелечебное заведение на Хаджибейском лимане. – Одесса, 1883.
382. **Лашкарев П.** Киворий, как отличительная архитектурная принадлежность алтаря в древних церквах / П. Лашкарев. – К., 1883.
383. **Голубев С.Т.** Киевский митрополит Петр Могила и его сподвижники. Опыт исторического исследования. Т. 1–2 / С.Т. Голубев. – К., 1883, 1898.
384. **Маркевич А.** О летописях. Из лекции по русской историографии. Вып. 1, 2 / А. Маркевич. – Одесса, 1883, 1885.
385. **Христофор** (Смирнов), архимандрит. Описание коллекции древних русских икон, приобретенных Церковно-археологическим обществом для Церковно-археологического музея при Киевской духовной академии в 1875 году покупкой у московского почетного гражданина Сорокина. Вып. 1 / Христофор (Смирнов). – К., 1883.
386. **Сліпченко-Мордовець Д.** За крашанку – писанка. П. Ол. Кулішеві / Д. Сліпченко-Мордовець. – СПб, 1882.
387. **Размышление** о божественной литургии Н.В. Гоголя / изд. П.П. Демидовым князем Сан-Донато; под ред. А.Ф. Хойнацкого, с необходимыми дополнениями и примечаниями. – СПб., 1882.
388. **Хойнацкий А.Ф.** Практическое руководство для священнослужителей при совершении Святых Таинств / А.Ф. Хойнацкий. – М., 1883.

389. **Чтения** в Церковно-археологическом обществе при Киевской духовной академии. Вып. I–XIV. – К., 1883–1916.

390. **Странник**. Журнал. – СПб., 1883–1887.

391. **Александрович М.Н.** Остерский уезд. Вып 1. Историческое описание. Часть 1. До окончания смуты в Восточной Украине (1669 г.) / М.Н. Александрович. – К., 1883.

392. **Барсов Т.** Константинопольский патриарх и его власть над русской церковью / Т. Барсов. – СПб., 1878.

393. **Барсов Т.** Об управлении русским военным духовенством / Т. Барсов. – СПб., 1879.

394. **Барсов Т.** О каноническом элементе в церковном управлении / Т. Барсов. – СПб., 1882.

395. **Пятидесятилетний** юбилей настоятеля Кинешемского Успенского собора протоиерея Александра Кузьмича Горицкого. – Кострома, 1883.

396. **Дашкевич Н.** К вопросу о происхождении русских былин. Былины об Алеше Поповиче и о том, как не осталось на Руси богатырей / Н. Дашкевич. – К., 1883.

397. **Добрянский Ф.Н.** Вильна и окрестности. Путеводитель и историческая справочная книжка, с планом г. Вильны, 9-ю рисунками и картой Виленской губернии / Ф.Н. Добрянский. – Вильна, 1883. «см. № 1188».

398. **Протоколы** заседаний императорского Одесского общества истории и древностей за 28 января, 29 апреля и 7 июля 1883 г. – Одесса, 1883. «см. № 370, 516, 1135».

399. **Сырку П.** Византийская повесть об убиении императора Никифора Фоки в старинном болгарском пересказе / П. Сырку. – СПб., 1883.

400. **Гулак-Артемковский А.** Из этиологии дифтерита. Медико-этнографический очерк / А. Гулак-Артемковский. – К., 1883.

401. **Булашев Г.О.** Ириней Фальковский, коадьютор Киевский / Г.О. Булашев. – К., 1883.

402. **Булашев Г.О.** Преосвященный Ириней Фальковский, епископ Чигиринский / Г.О. Булашев. – К., 1883.

403. **Помяловский И.В.** Преподавание классической филологии в германских университетах / И.В. Помяловский. – СПб., 1883.

Відбиток з: ЖМНП, СПб., 1883, № 9.

404. **Помяловский И.В** Критика и библиография. Коллегии в древнем Риме. Опыт по истории римских учреждений Юлиана Кулаковского / И.В. Помяловский. – СПб., 1883.

Відбиток з: ЖМНП, СПб., 1883, № 8.

405. **Тарновский А.** Оксусь и Олеся, або розумна дядькова голова: Малороссийская трагикомедия в двух действиях, в стихах / А. Тарновский. – М., 1862.

406. **Тарновский А.** Побрехеньки. Придумки / А. Тарновский. – М., 1862.

407. **Крылов А.** Бабинский источник Миусского округа Донской области / А. Крылов. – Новочеркасск, 1883.

408. **Крылов А.** Об исцелениях (от болезней) бывших при Бабинском источнике / А. Крылов. – Новочеркасск, 1883.

409. **Жуковский В.П.** Юмористические рассказы и сцены из малорусского быта / В.П. Жуковский. – К., 1884. «два экз.».

410. **Сырку П.** Рупаланы или Рупци. Заметка по болгарской диалектологии / П. Сырку. – Воронеж, 1883.

411. **Шестой** Археологический съезд в Одессе. 15 августа 1884 года. – Одесса, 1883.

412. **Приложение** к программе VI Археологического съезда в Одессе 15 августа 1884 года. – Одесса, 1883.

413. **Иосиф** (Соколов), архимандрит. Островоротная или Остробрамская икона Богородицы в г. Вильне. Историческое исследование / Иосиф (Соколов). – 1-е и 2-е изд. – Вильна, 1883, 1890.

414. **Помяловский И.В.** Австрийские ученые экспедиции в Ликию / И.В. Помяловский. – СПб., 1883.

Відбиток з: ЖМНП, СПб., 1883, №11.

415. **Записки** императорского Одесского общества истории и древностей. – Т. XIII, XVI–XXV. – Одесса, 1893–1904.

1884

416. **Владимирский-Буданов М.Ф.** К 50-летнему юбилею Университета св. Владимира: речь / М.Ф. Владимирский-Буданов. – К., 1884.

417. **Морачевский Г.М.** Характеристики образцов литературы для начального обучения словесности / Г.М. Морачевский. – К., 1884.

418. **Морачевский Г.М.** Сборник примеров, правил и задач для практических занятий по русскому языку / Г.М. Морачевский. – К., 1884.

419. **Линниченко И.А.** Краледворская рукопись и Иоакимовская летопись: Критика и библиография / И.А. Линниченко. – СПб., 1883.
420. **Линниченко И.А.** Сочинения П. Голубовского и Д. Багалия. Критическая оценка / И.А. Линниченко. – СПб., 1883.
421. **Давиденко Н.И.** Памяти первого русского типографа Ивана Федорова / Н.И. Давиденко; изд. литопографии Н. и А. Давиденко. – К., 1883.
422. **Помяловский И.В.** Переписка между А. Беконс и О. Мюллером: критика и библиография / И.В. Помяловский. – СПб., 1883.
423. **Лашкарев И.Ф.** Религия в поэзии важнейших русских поэтов конца XVIII и первой половины XIX столетия / И.Ф. Лашкарев. – К., 1883.
424. **Петров Н.И.** Очерки истории украинской литературы XIX столетия / Н.И. Петров. – К., 1883.
425. **Сборник** статей по славяноведению. Сост. и изд. учениками В.Н. Ломанского по случаю 25-летию его ученой и профессорской деятельности. – СПб., 1883.
426. **Журнал** Министерства народного просвещения за 1884, 1885, 1886, 1887, 1888, 1889, 1890 гг. – СПб., 1884–1890.
427. **Линицкий П.** Славянофильство и либерализм. Опыт систематического обозрения того и другого / П. Линицкий. – К., 1882.
428. **Отчет** православного Палестинского общества за 1883, 1884 гг. – СПб., 1884.
429. **Фоменко К.** Иерусалим и его окрестности. Из записок путешественника в св. Землю / К. Фоменко. – К., 1883.
430. **Оленицкий П.** Святое Евангелие на русском наречии с подробным объяснением текста и неудобнопонятных выражениях. Евангелие от Матфея / П. Оленицкий. – Елисаветград, 1884.
431. **Линниченко И.** Взаимные отношения Руси и Польши до половины XIV столетия. Ч. 1. Русь и Польша до конца XII века / И. Линниченко – К., 1884.
432. **Забелин П.П.** Права и обязанности пресвитеров по основным законам христианской церкви и церковно-гражданским постановлениям русской церкви. Ч. 1, 2, 3 / П.П. Забелин. – К., 1884, 1885.
433. **Соболевский А.** Статьи по славяно-русскому языку / А. Соболевский. – Варшава, 1883.
434. **Славянский** ежегодник. Вып. 6. Издание Киевского Славянского общества / под ред. Т.Д. Флоринского. – К., 1884.

435. **Голубев С.Т.** О первопечатных церковно-славянских книгах, изданных в Кракове, 1491 г. / С. Т. Голубев. – К., 1884.

436. **Голубев С.Т.** По поводу рецензии в журнале Министерства народного просвещения на книгу «Киевский митрополит Петр Могила и его сподвижники / С.Т. Голубев. – К., 1884.

437. **Певницкий В.** Протоиерей А.М. Воскресенский, экстраординарный профессор Киевской духовной академии / В. Певницкий. – К., 1884.

438. **Костомаров Н.** Богдан Хмельницкий. Историческая монография: в 3 т. / Н. Костомаров. – 4-е изд., испр. и доп. – СПб., 1884.

439. **Помяловский И.В.** Реальный словарь классических древностей, Фр. Любкера: рецензия / И.В. Помяловский. – СПб., 1884.

440. **Орнатский Ф.** Учение Шлейермахера о религии / Ф. Орнатский. – К., 1884.

441. **Будилович А.** О Яне Непомуцком иезуитско-габсбургском святоше / А. Будилович. – Варшава, 1879.

442. **Будилович А.** Очерки из церковной истории западных славян. Несколько критических замечаний на латинскую легенду о пражском епископе Войтехе / А. Будилович. – Варшава, 1879.

443. **Будилович А.** Иероним Каваньин, полузабытый далматинский панславист начала XVIII века / А. Будилович. – СПб., 1883. «см. № 537».

444. **Будилович А.** Несколько слов о сочинении г. Владимира Качановского «Неизданный дубровницкий поэт Антон-Марин Глеревич» (СПб., 1883) и прибавление к нему: п. з. «Образцы дубровницкого языка и письма с приложением неизданных документов, рисующих дубровницкую культуру» (СПб., 1882) / А. Будилович. – Варшава, 1883.

445. **Будилович А.** Мариинское четвероевангелие, с примечаниями и приложениями. Труд В. Ягича. Изд. Отделения русского языка и словесности Императорской академии наук / А. Будилович. – СПб., 1884.

446. **Ремезов И.** Сказание о подвигах первой русской великой княгини христианки Святой Ольги / И. Ремезов. – СПб., 1880.

447. **Гороновский П.А.** Житие Святой благоверной и равноапостольской великой княгини российской Ольги (с портретами) / П.А. Гороновский. – К., 1877.

448. **Дмитренко В.** Кум Мирошкын, або сатана у бочци / В. Дмитренко. – К., 1884.

449. **Архангельский А.С.** Нил Сорский и Вассан Патрикеев, их литературные труды и идеи в древней Руси. Историко-литературный очерк. Ч.1. Преподобный Нил Сорский / А.С. Архангельский. – СПб., 1882.

450. **Архангельский А.С.** В. А. Жуковский (1783–1852). Первые годы его жизни и поэтической деятельности (1783–1816) / А.С. Архангельский – Казань, 1883.

451. **Попов А.** Влияние церковного учения и древнерусской духовной письменности на миросозерцание русского народа и в частности, на народную словесность, в древний допетровский период / А. Попов. – Казань, 1883.

452. **Андреевский** лиман (Куяльницкий) близ г. Одессы. Городское лимано-лечебное заведение, состоящее в заведовании д-ра Е.М. Брусиловского. – Одесса, 1884.

453. 1) **Петров Н.И.** «Русский проповедник XVII в. и несколько статей из его сочинений» И. Яхонтова: библиографическая заметка / Н.И. Петров. – СПб., 1884.

Відбиток з: ЖМНП, СПб., 1884, №4.

2) **Петров Н.И.** «Иеродиакон Дамаскин, русский полемист XVII в.» И. Яхонтова: библиографическая заметка / Н.И. Петров. – СПб., 1884. *«тут и другие оттиски библиографических заметок Н.И. Петрова (7 брошюр)».*

Відбиток з: ЖМНП, СПб., 1884, № 4.

454. **Каратаев И.** Описание славяно-русских книг, напечатанных кирилловскими буквами. Т. 1. С 1491 по 1652 г. / И. Каратаев. – СПб., 1883.

455. **Дмитриевский А.** Богослужение в русской церкви в XVI веке. Ч. 1. Службы круга седмичного и годичного и чинопоследования таинств / А. Дмитриевский. – Казань, 1884.

456. **Сумцов Н.Ф.** Князь В.Ф. Одоевский / Н.Ф. Сумцов. – Харьков, 1884.

457. **Сумцов Н.Ф.** Иоанникий Галятковский. (К истории южнорусской литературы XVII в.) / Н.Ф. Сумцов. – Харьков, 1884.

458. **Линницкий П.И.** Критическое обозрение обычных взглядов и суждений о различных видах общественной деятельности и началах общественного благоустройства / П.И. Линницкий. – Харьков, 1884.

459. **Kochler K.F.** Kochler's antiquarium in Leipzig. Catalog № 376. Slavica / K.F. Kochler. – Leipzig, 1883. *«его же каталог за 1888 г. и др.».*

460. **Сон** Пресвятой Богородицы в граде Вифлееме. – Одесса, 1884.
461. **Антонов В.Г.** Объяснение воскресных и праздничных Евангелий с присовокуплением исторического происхождения важнейших праздников, совершаемых православною русскою церковью. (Для народных школ) / В.Г. Антонов. – К., 1884.
462. **Преподобный** Нестор Летописец. Народное чтение Киевского общества грамотности. – К., 1884.
463. **Малашкин Л.Д.** Торжествуй наша обитель. Гимн для хора / Л.Д. Малашкин. – К., 1884.
464. **Wankel H.** Der bronze-stier aus Vúčí skála-Höhle (mit 1 tafel) / H. Wankel. – Wien, 1877.
465. **Воеводский Л.Ф.** О занятиях по критике и мифологии Гомеровского эпоса / Л.Ф. Воеводский. – Одесса, 1880.
466. **Воеводский Л.Ф.** Введение в мифологию Одиссеи. Ч. 1. / Л.Ф. Воеводский. – Одесса, 1881.
467. **Наркевич М.С.** Три речи священника М.С. Наркевича / М.С. Наркевич. – Симферополь, Одесса, 1881, 1883.
468. **Яковлев В.А.** К новоселью Городской публичной библиотеки в Одессе (1829–1883) / В.А. Яковлев. – Одесса, 1883. *«см. № 736».*
469. **Струков Д.** По вопросу об открытии духовной академии в Вильне / Д. Струков. – М., 1884.
470. **Каталог** книг книжного магазина Елисея Петровича Распопова в Одессе. – Одесса, 1884.
471. **Aspelin J.R.** La Rosomonorum gens et le Ruotsi... / J.R. Aspelin. – Helsingfors, 1884.
472. **Орешников А.В.** Босфор Киммерийский в эпоху спартонидов по надписям и царским монетам / А.В. Орешников. – М., 1884.
473. **Рефераты** заседаний VI Археологического съезда в Одессе. (Из газеты «Новороссийский телеграф»). – Одесса, 1884.
474. **Сумцов Н.Ф.** К истории южнорусской литературы XVII ст. Вып. 1. Лазарь Баранович / Н.Ф. Сумцов. – Харьков, 1885.
475. **Московские** ведомости, с сообщениями о VI Археологическом съезде в Одессе. – М., 1884. *Текст закревлено, зверху написано: «членский билет с картою древних греческих поселений, Одесса, 1884».*
476. **Флоринский Т.Д.** Гусь и Виклеф / Т.Д. Флоринский. – К., 1884.
477. **Каталог** книг типографии Киево-Печерской лавры. – К., 1884. *«см. № 717».*
478. **Филарет** (Гумилев), архиепископ. Обзор русской духовной литературы. Кн. 1–2 / Филарет (Гумилев). – 3-е изд. – СПб., 1884.

479. **Федотов-Чеховский. А.А.** Акты греческого Нежинского братства / А.А. Федотов-Чеховский. – К., 1884.
480. **Устав** Петропавловского попечительства о недостаточных воспитанниках Киевской духовной семинарии. – К., 1884.
481. **Н. Б.** К 50-летию юбилею Университета св. Владимира. Очерки и заметки по истории Университета / Н. Б. – К., 1884.
482. **Фоменко К.** Города и села в Святой Земле. (Из записок путешественника в Святую Землю) / К. Фоменко. – К., 1884.
483. **Левицкий О.** Внутреннее состояние западнорусской церкви в польско-литовском государстве в конце XVI в. и уния / О. Левицкий. – К., 1884.
484. **Сильвестр** (Малеванский), архимандрит. Опыт православного догматического богословия. (С историческим изложением догматов). Т. 1–5 / Сильвестр (Малеванский). – К., 1881–1891.
486. **Петров Н.И.** Пчела Почаевская. Изборник назидательных поучений и статей, составленных и описанных преп. Иовом Почаевским (1581–1651), изданный в русском переводе / Н.И. Петров. – Почаев, 1884.
487. **Павлов А.С.** Вопрос о ереси жидовствующих на VI археологическом съезде (ответ г. Иловайскому) / А.С. Павлов. – М., 1884.
488. **Григорович В.И.** Славянские наречия. Лекции / В.И. Григорович. – Варшава, 1884.
489. **Сумцов Н.Ф.** К истории южнорусской литературы XVIII в. Вып. 3. Иннокентий Гизель / Н.Ф. Сумцов. – К., 1884.
490. **Помяловский И.** Два пергаменные литургийные Kortákia, принадлежащие императорскому Обществу любителей древней письменности / И. Помяловский. – СПб., 1884.
491. Порфирьев И. История русской словесности. Ч. II. Новый период. Отдел II. Литература о царствовании Екатерины II / И. Порфирьев. – Казань, 1884. «см. № 242».
492. **Анучин Д.Н.** Отчет о поездке в Дагестан, летом 1882 г., совершенный при содействии императорского Русского географического общества / Д.Н. Анучин. – СПб., 1884.
493. **Попов К.Д.** Учение двенадцати апостолов. Новооткрытый памятник древней церковной литературы в переводе с греческого / К.Д. Попов. – 1 и 2-е изд. – К., 1884, 1885.
494. **Хемницер И.И.** Полное собрание басен и сказок, с биографией и портретом автора / И.И. Хемницер. – СПб., 1884.
495. **Карамзин Н.М.** Повести Карамзина / Н.М. Карамзин. – 4-е изд. – СПб., 1883.

496. **Нарежный В.Т.** Бурсак: роман Нарежного / В.Т. Нарежный. – СПб.: Книжный магазин «Новое время», 1881. *«подарена В.З. Завит-невичу».*

497. **Тарановский Н.Ф.** Карта Киевской епархии (Киевская губерния). Издана с благословения Киевского митрополита Платона... / Н.Ф. Тарановский. – К., 1884.

498. **Олесницкий М.А.** Нравственный прогресс: речь на акте Киевской духовной академии / М.А. Олесницкий. – К., 1884.

499. **Ширяев Г.** Слово в день свв. Кирилла и Мефодия / Г. Ширяев. – СПб., 1866.

500. **Трегубов С.** Религиозный быт русских и состояние духовенства в XVIII в. по мемуарам иностранцев / С. Трегубов. – К., 1884.

501. **Чудесные** исцеления пред иконою Божией Матери «Всех скорбящих радость», что в Ахтырском Свято-Троицком монастыре, с предварительным сказанием об этой иконе и самом монастыре. – Харьков, 1884.

502. **Сумцов Н.** К истории южнорусской литературы XVII века / Н. Сумцов. – К., 1885.

503. **Попов А.** Типы духовенства в русской художественной литературе за последнее 12-летие / А. Попов. – Казань, 1884.

504. **Помяловский И.В.** Отчет о присуждении Пушкинской премии в 1884 г.: рецензия / И.В. Помяловский. – СПб., 1884.

505. **Лебединцев П.Г.** Киево-Михайловский Златоверхий монастырь в его прошедшем и настоящем состоянии / П. Л. – К., 1885.

506. **Лебединцев П.Г.** По вопросу о начале Киевской академии (ответ С.Т. Голубеву) / П.Г. Лебединцев. – К., 1885.

507. **Соболевский А. Д.Я.** Самоквасов. История русского права. Вып. 2. (Варшава, 1884) / А. Соболевский. – СПб., 1885.

508. **Новицкий Г.И.** Краткое описание о народе остячком, сочиненное Григорием Новицким в 1715 г. / Г. Новицкий; под ред. Л.Н. Майкова. – СПб., 1884.

509. **Кульжинский Г.И.** Руководитель церковно-приходских училищ / Г.И. Кульжинский. – Харьков, 1884.

510. **Троицкий М.М.** Об очевидности, как предмете логики: речь / М.М. Троицкий. – М., 1885.

511. **Сумцов Н.Ф.** Хлеб в обрядах и песнях / Н.Ф. Сумцов. – Харьков, 1885.

512. **Памятники** русской старины в западных губерниях, издаваемые с высочайшего соизволения П.Н. Батюшковым. Вып. VII. Холмская Русь. – СПб., 1885.

513. **Альбом** рисунков к «Памятникам русской старины...», изд. П.Н. Батюшковым. Вып. VII. Холмская Русь. – СПб., 1885.

514. **Покровский Т.В.** Шестой Археологический съезд в Одессе / Т.В. Покровский. – СПб., 1885.

515. **Провинциальная** типография и положение в них рабочих. – К., 1885.

516. **Отчет** Одесского общества истории и древностей за 1884–1890 гг. – Одесса, 1885–1890. «см. № 370, 398».

517. **Жизнь** и подвиги свв. Кирилла и Мефодия, просветителей славян. – СПб., 1885.

518. **Хорошунов Ф.** Православная христианская литургия. Ч. I / Ф. Хорошунов. – Ставрополь, 1877.

519. **Хорошунов Ф.** Практическое руководство для пастырей / Ф. Хорошунова. – Чернигов, 1879.

520. **Святые** Кирилл и Мефодий, апостолы славянские. – СПб., 1885.

521. **Краткое** сказание о жизни и подвигах святых Кирилла и Мефодия. – СПб., 1885.

522. **Штерн А.** Всеобщая история литературы: пер. с нем., доп. библиогр. указаниями / А. Штерн. – СПб., 1885.

523. **Сайм Д.** Краткая история немецкой литературы: пер. с англ. / Д. Сайм. – СПб., 1885.

524. **Лентсбёри Д.** Краткая история французской литературы: пер. с англ. / Д. Лентсбёри. – СПб., 1884.

525. **Помяловский Н.** Шестой Археологический съезд в Одессе / Н. Помяловский. – СПб., 1885.

526. **Преображенский П.А.** Двадцатипятилетний юбилей редактора «Православного обозрения» / П.А. Преображенский. – М., 1885.

527. **Дмитриевский А.А.** Греческие Нежинские храмы и их капитальный вклад в Церковно-археологический музей при Киевской духовной академии / А.А. Дмитриевский. – М., 1885.

528. **Фоменко К.И.** Неразъясненный вопрос в древних сказаниях о прениях славянских первоучителей с казарскими евреями / К.И. Фоменко. – К., 1885.

529. **Успенский Ф.И.** На память тысячетлетней годовщины славянских просветителей: речь / Ф.И. Успенский. – Одесса, 1885.

530. **Мальшевский И.И.** Беседы о свв. Кирилле и Мефодии, просветителях славянских / И.И. Мальшевский. – К., 1885.

531. **Андриевский А.** (А-р). Григорий Федорович Квитка (Основьяненко). 1778–1843: биографический очерк / А. Андриевский, (А-р). – 2-е изд., испр. – К., 1885.

532. **Завитневич В.З.** Палинодия Захарии Копыстенского и ее место в истории западно-русской полемики XVI и XVII вв. / В.З. Завитневич. – Варшава, 1883.

533. **Завитневич В.З.** О значении западнорусской богословско-полемической литературы конца XVI начала XVII в. и месте занимаемом в ней Палинодии Захарии Копыстенского: речь / В.З. Завитневич. – СПб., 1884.

534. **Стихотворения** в память свв. равноапостольских Кирилла и Мефодия, первоучителей славянских. – К., 1885.

535. **Мефодиевский** юбилейный сборник, изд. императорским Варшавским университетом к 6 апреля 1885 г. / под ред. А. Будиловича. – Варшава, 1885.

536. **Будилович А.** Критическая статья о книге Н. Засадкевич «Мелетий Смотрицкий, как филолог» (Одесса, 1883) / А. Будилович. – СПб., 1884.

537. **Будилович А.** Иероним Каваньин, полузабытый далматинский панславист начала XVIII века / А. Будилович. – СПб., 1883. «см. № 443».

538. **Будилович А.** Заметка о праздновании тысячелетия со дня кончины св. Мефодия, архиепископа Моравского и Паннонского / А. Будилович. – Вильна, 1884.

539. **Будилович А.** Несколько мыслей о греко-славянском характере деятельности свв. Кирилла и Мефодия / А. Будилович. – Варшава, 1885.

540. **Будилович А.** Речь о славянских первоучителях Кирилле и Мефодии / А. Будилович. – Варшава, 1885.

541. **Каталог** книжных магазинов (книг духовного содержания) Николая Яковлевича Оглоблина. – К., 1885. «см. № 638».

542. **Ягич И.В.** Вопрос о Кирилле и Мефодии в славянской филологии: речь / И.В. Ягич. – СПб., 1885.

543. **Яхонтов И.** Домашняя молитва христианина. Весьма древнее сочинение, приписываемое в некоторых списках его св. Кириллу, просвятителю славян / И. Яхонтов. – СПб., 1885.

544. **Дещо** про світ Божий. – 2-е изд. – К., 1871.

545. **Малоросійський** песенник. – М., 1874.

546. **Маляревский И.** Василий Чабан: повесть для детей старшего возраста / И. Маляревский. – СПб., 1874.
547. **Шейковський К.** Руськи народни казки и прыказки, байки и прыбаютки, брехеньки и побрехеньки, быльщи и небыльщи, прыкладки и нисенитныци. Перша кланя / К. Шейковський. – Бобруйське, 1875.
548. **Лободовський М.** Дітьські пісні, казки й загадки / М. Лободовський. – К., 1876.
549. **Грабина О.Т.** За злими людьми й хата не згорить: казка / О.Т. Грабина. – К., 1882.
550. **Кобзарь.** Малоросійській пісенник. – М., 1883.
551. **Мелетий (Якимов),** єпископ. Буддийская космогонія, єпископа Селенгинского Мелетия. – Иркутск, 1885.
552. **Хойнацкий А.Ф.** Вечная память. В назидание равно мирским и духовным лицам / А.Ф. Хойнацкий. – К., 1885.
553. **Славянский** или церковный буквар. – 7-е изд. – К., 1885.
554. **Молитвенное** правило для учеников начальных школ. – К., 1885.
555. **Березовские** минеральные воды близ г. Харькова. – Харьков, 1884.
556. **Отчет** Киевского общества земледельческих колоний и ремесленных приютов за 1883 год. – К., 1884.
557. **Лебединцев П.Г.** Отчет о состоянии Киевского женского училища духовного ведомства за 1882–1883 учебный год / П.Г. Лебединцев. – К., 1884.
558. **Олесницкий М.** Курс педагогики. Руководство для женских институтов и гимназий, для высших курсов и для всех, занимающихся воспитанием детей. Вып. 1, 2 / М. Олесницкий. – К., 1885, 1887.
559. **Максимович М.А.** Киевлянин на 1850 г. / М.А. Максимович. – К., 1850.
560. **Костомаров Н.** Гетманство Выговского / Н. Костомаров. – СПб., 1862.
561. **Хвольсон Д.А.** Сборник еврейских надписей / Д.А. Хвольсон. – СПб., 1884.
562. **Первольф И.И.** Словенский язык и его судьбы у народов славянских / И.И. Первольф. – Варшава, 1885.
563. **Первольф И.И.** Отчет ординарного профессора императорского Варшавского университета И.И. Первольфа о научных занятиях за границей с 20 мая по 20 сентября 1882 г. / И.И. Первольф. – Варшава, 1885.

564. **Perwolf J.** Polóci a Rusini. Sepsal prof. Josef Perwolf (из журнала «Oswěta» за 1881 год / J. Perwolf. – Варшава, 1881.

565. **Струков Д.** Святые Кирилл и Мефодий, просветители славян / Д. Струков. – М., 1885.

566. **Сергий** (Василевский), архимандрит. Высокопреосвященный Антоний (Амфитеатров), архиепископ Казанский и Свяжский. Т. 1–2 / Сергей (Василевский). – Казань, 1885.

567. **Певницкий В.Ф.** Священник. Приготовление к священству и жизнь священника / В.Ф. Певницкий. – К., 1885.

568. **Успенский Ф.И.** Образование Второго Болгарского царства / Ф.И. Успенский. – Одесса, 1879.

569. **Успенский Ф.И.** Наказ царя Ивана Васильевича Грозного князю Елецкому с товарищами / Ф.И. Успенский. – Одесса, 1885.

570. *Текст нерозбірливо.*

571. **Дроздов Н.М.** Вопросы современной жизни в отношении к богословской науке: речь / Н.М. Дроздов. – К., 1885.

572. **Открытое** письмо ультрамонтана-католика и поляка к редакторам русских и польских журналов. – Варшава, 1885.

573. **Лебедев А.** Разности православных и папистов в учении о церкви / А. Лебедев. – СПб., 1885.

574. **Стихотворения** Павла Кукольника. – Вильно, 1861.

575. **Латышев В.** Inscriptiones antiquae Orae Septentrionalis Ponti Euxini graecae et latinae. Volumen primum / В. Латышев. – СПб., 1885–1901.

576. **Покровский Ф.Я.** Разделение еврейского царства на царства иудейское и израильское / Ф.Я. Покровский. – К., 1885.

577. **Каталог** нот, находящихся в книжном и музыкальном магазине Болеслава Корейво. – К., 1885.

578. **Султанов Н.В.** Успехи русской художественной археологии в царствование императора Александра II / Н.В. Султанов. – СПб., 1885.

579. **Султанов Н.В.** Художественный отдел VI Археологического съезда в Одессе / Н.В. Султанов. – СПб., 1885.

580. **Павел** (Леднев), архимандрит. Краткие беседы с именующимися духовными христианами, более известными под именем молокан / Павел (Леднев). – М., 1884.

581. **Халанский М.** Великорусские былины Киевского цикла / М. Халанский. – Варшава, 1885.

1886

582. **Маркевич А.И.** Костомаров и его значение: речь / А.И. Маркевич. – Одесса, 1885.

583. **Отчеты** императорской Публичной библиотеки за 1885, 1887, 1889, 1890, 1891, 1895, 1896, 1897, 1900. – СПб.

584. **Де Волан Г.А.** Угро-русские народные песни / Г.А. де Волан. – СПб., 1885.

Відбиток з: Записки императорского Русского географического общества по отделению этнографии, СПб., 1885, т. XIII, вып. I.

585. **Записки** Отделения русской и славянской археологии императорского Русского археологического общества. – Т. 6; т. 5, вып. 2; т. 8, вып. 1, 2; т. 9; т. 12. Вып. 3, 4. – СПб., 1903, 1904, 1906, 1909, 1912.

586. **Булатов С.** Древне-еврейские монеты / С. Булатов. – К., 1886.

587. **Лазаревский А.** Сулимовский архив. Фамильные бумаги Сулим, Скоруп и Войцеховичей XVII–XVIII вв. с пятью портретами / А. Лазаревский. – К., 1884.

588. **Дмитриевский А.А.** Поминки преосвященного Порфирия Успенского и профессора Московской духовной академии Ивана Даниловича Мансветова / А.А. Дмитриевский. – К., 1886. «нет».

589. **Феофан Керамевс**, архиепископ Тавроминский. Беседы на 11 воскресных евангелий / пер. Арсения (Иващенко). – М., 1886.

590. **Никон**, иеромонах. Житие и подвиги преподобного и богоносного отца нашего Сергия игумена Радонежского и всея России чудотворца / Никон. – М., 1885.

591. **Лашкарев П.А.** Право церкви православной в ряду других юридических наук / П.А. Лашкарев. – К., 1886.

592. **Первольф И.** Славяне, их взаимные отношения и связи. Т. 1–2 / И. Первольф. – Варшава, 1886, 1889.

593. **Головацкий Я.Ф.** Монастыри Юго-Западной России вообще и Креховский монастырь / Я.Ф. Головацкий. – СПб., 1885.

594. **Сумцов Н.Ф.** Опыт объяснения малорусской песни о Журиле / Н.Ф. Сумцов. – К., 1885.

595. **Сумцов Н.Ф.** К вопросу о влиянии греческого и римского свадебного ритуала на малорусскую свадьбу / Н.Ф. Сумцов. – К., 1886.

596. **Сумцов Н.Ф.** Научное изучение колядок и щедривок / Н.Ф. Сумцов. – К., 1886.

597. **Сумцов Н.Ф.** Досветки и посиделки / Н.Ф. Сумцов. – К., 1886.

598. **Сергий** (Спасский). Святы́й животворя́щий крест Господень / Сергий (Спасский). – Могилев на Днѣпрѣ, 1886.

599–602. *Текст відсутній через пошкодження паперу.*

603 **Маркевич А.И.** И.С. Аксаков и его значение: речь / А.И. Маркевич. – Одесса, 1886.

604. **Календарь** для духовенства на 1886 г. / изд. Церковно-общественного вестника. – СПб., 1886.

605. **Помяловский И.В.** Исследования в области римско-германской границы (с картой) / И.В. Помяловский. – СПб., 1886.

606. **Записки** Восточного отделения императорского Русского археологического общества. Т. 1–21 / под ред. В.Р. Розена. – СПб, 1886–1912.

607. **Малышевский И.И.,** Терновский Ф.А. Творение св. отца нашего Кирилла, епископа Туровского, с предварительным очерком истории Турова и Туровской епархии до XIII века / И.И. Малышевский, Ф.А. Терновский. – К., 1880.

608. **Малышевский И.И.** Правда об унии к православным христианам / И.И. Малышевский. – 4-е изд. – Варшава, 1880.

609. **Исаев И.П.** Отчеты о состоянии и деятельности Богоявленского братства при Киевской духовной академии за 1883–1885 годы / И.П. Исаев. – К., 1886.

610. **Аддисон Д.** Исторические доказательства божественности Иисуса Христа. Пер. с англ. / Д. Аддисон. – СПб., 1819.

611. 1) **Снегирев И. М.** О значении отечественной иконописи. Письма к графу А.С. Уварову. – СПб., 1848.

Відбиток з: Записки Санкт-Петербургского археологическо-нумизматического общества, СПб., 1848, т. 1.

2) **Макарий** (Миролюбов), архимандрит. Об иконе св. Софии в новгородском Софийском соборе Игнатия, архиепископа Воронежского. – СПб., 1865.

Відбиток з: ЗИАО, СПб., 1865, т. 11.

3) **Макарий** (Миролюбов), архимандрит. Сведения об иконе X века в нижегородском Благовещенском монастыре. – СПб., 1851.

Відбиток з: ЗИАО, СПб., 1851, т. 3.

612. **Для** учащихся. Еврейские классики. Вып. 3. – СПб., 1875.

613. **Отчет** киевского отделения Мариинского попечительства для призрения слепых за 1884 г. – К., 1885.

614. **Любинецкий А.** От лица 75000 бедных вдов, сирот и заштатных лиц духовенства всей России, предназначенных уставом эмеритальной кассы по исключению из числа пенсионеров и проч. лиц / А. Любинецкий. – Б. м., б. г.

615. *Текст відсутній через пошкодження паперу.*

616. **Чернев Н.П.** Несколько слов по поводу книги его императорского Высочества Великого князя Георгия Михайловича «Описание и изображение некоторых редких монет моего собрания» / Н.П. Чернев. – К., 1886.

617. **Петров Н.И.** Начало греко-болгарской распри и возрождения болгарской народности / Н.И. Петров. – К., 1886.

Відбиток з: ТКДА, К., 1885, № 5–7.

618. **Фоменко К.** Необходимые сведения для путешественников в святую Землю / К. Фоменко. – СПб., 1886.

619. **Киммель Н.** Каталог № XXIX старых и новых сочинений по географии, антропологии, этнографии, зоологии и ботанике / Н. Киммель. – Рига, 1886.

620. **Список** церквей и духовенства Холмска Варшавской епархии. – Варшава, 1886.

621. **Степович А.** Очерк истории чешской литературы / А. Степович. – К., 1886.

622. **Отчет** о двадцать девятом присуждении наград графа Уварова, читанный в Публичном собрании императорской Академии наук 25 сентября 1886 г. – СПб., 1886.

623. **Ягич И.В.** Служебные Минеи за сентябрь, октябрь и ноябрь в церковно-славянском переводе по русским рукописям 1095–1097 гг. / И.В. Ягич. – СПб., 1886. – (Памятники древнерусского языка, т. 1).

624. **Петров Н.И.** Коллекции древних восточных икон и образчиков древней книжной живописи, завещанных преосвященным Порфирием (Успенским) Церковно-археологическому обществу в Киевской духовной академии / Н.И. Петров. – К., 1886.

Відбиток з: ТКДА, К., 1886, № 9–10.

625. **Помяловский И.В.** Палестина и Синай. Ч. 1, вып. 2. Описание древних и средневековых монет, принесенных в дар Православному Палестинскому обществу архимандритом Антонином, начальником Духовной миссии в Иерусалиме / И.В. Помяловский. – СПб., 1886.

626. **Лашкарев П.** Право церковное в его основах, видах и источниках. Из чтений по церковному праву / П. Лашкарев. – К., 1886.

627. **Помяловский И.В.** Археологическая находка в Пуарье / И.В. Помяловский. – СПб., 1886.
628. **Голубев С.** История Киевской духовной академии. Вып. 1. Период до-могилянский / С. Голубев. – К., 1886.
629. **Симеон Полоцкий.** История или действие евангельския притчи о блудном сыне, бываемое лета от рождества Христова 1685 / изд. Д.А. Ровинского. – СПб., 1886. *«в музее».*
630. **Седьмой** Археологический съезд в Ярославле 6 августа 1887 г. – М., 1886. *«нет».*
631. **Попов А.Н.** Поездка с учениками симферопольской гимназии для осмотра достопримечательностей в городе Севастополе и его окрестностях (28, 29, 30 и 31 августа 1886 г.) / А.Н. Попов. – Симферополь, 1886.
632. **Нилус А.** Экскурсия, совершенная симферопольской гимназией в пещеру Кизил-Коба, на вершину Чатырдага и к источнику Салгира / А. Нилус. – Симферополь, 1886.
633. **Поминание** Варвары Михайловны ... [*Текст відсутній через пошкодження паперу*]. – Воронеж, 1870.
634. **Димитрий** (Самбикин), архимандрит ... [*Текст відсутній через пошкодження паперу*]. – Воронеж, 1885.
635. **Димитрий** (Самбикин), архимандрит. Святитель Митрофан, первый епископ Воронежский / Димитрий (Самбикин). – Воронеж, 1886.
636. **Барсов Н.И.** Преподавание гомилетики в семинариях относительно к новому уставу / Н.И. Барсов. – СПб., 1885.
637. **Толстой И.И.** О византийских печатях Херсонской фемы (с таблицею рисунков) / И.И. Толстой. – СПб., 1886.
638. **Каталог** книжных магазинов Николая Яковлевича Оглоблина. – К., 1886. *«см. № 541».*
639. [**Виллер Иоганн**]. Духовные песни (штундистские). – Константинополь, 1870.
640. **Древности.** Труды Московского археологического общества. – М., 1877.
641. *Текст відсутній через пошкодження паперу.*
642. **Мальшевский И.** Святые Кирилл и Мефодий первоучители / И. Мальшевский. – К., 1886.

1887

643. **Шмурло Е.Ф.** Евгений, митрополит Киевский. Очерк развития его ученой деятельности в связи с биографией / Е.Ф. Шмурло. – СПб., 1886.

644. **Православный** Палестинский сборник. Вып. 14. Сербское описание св. мест первой половины XVII века / под ред. Л. Стояновича. – СПб., 1886.

645. **Иринея** (Клементьевский), архиепископ. Толкование для пастырей Пастырских посланий апостола Павла к Тимофею и Титу. Пер. с фр. / Иринея (Клементьевский). – 2-е изд. – К., 1887.

646. **Труды** VI Археологического съезда в Одессе в 1884 г.: в 4 т. – Одесса, 1886–1888.

647. **Кондаков Н.** Византийские церкви и памятники Константинополя / Н. Кондаков. – Одесса, 1886.

648. **Холмская** Русь. Исторические судьбы Русского Забужья: с высочайшего соизволения издано при Министерстве внутренних дел П.Н. Батюшковым. С 2 хромофотографиями, 45 гравюрами и картой / Н.И. Петров. – СПб., 1887. «*основной текст Н. Петрова*».

649. **Памяти** преосвященного Смарагда, епископа Ковенского. – Вильна, 1886.

650. **Иосиф** (Соколов), архимандрит. Слово на 28 апреля 1886 г. / Иосиф (Соколов). – Вильна, 1886.

651. **Иосиф** (Соколов), архимандрит. Слово на 11 мая 1886 г. / Иосиф (Соколов). – Вильна, 1886.

652. **Христофор** (Смирнов), архимандрит. Иконография у дохристианских народов / Христофор (Смирнов). – М., 1887.

653. **Христофор** (Смирнов), архимандрит. Древнехристианская иконография, как выражение древнецерковного веросознания / Христофор (Смирнов). – М., 1887.

654. **Христофор** (Смирнов), архимандрит. Жизнь Иисуса Христа в памятниках древнехристианской иконографии / Христофор (Смирнов). – М., 1887.

655. **Христофор** (Смирнов), архимандрит. Образ Иисуса Христа / Христофор (Смирнов). – М., 1887.

656. *Текст відсутній через пошкодження паперу.*

657. **Булгаков А.** Очерки истории методизма. В 2-х периодах / А. Булгаков. – К., 1887.

658. **Некрасов И.С.** О значении Пушкина в истории русской литературы: речь / И.С. Некрасов. – Одесса, 1887.

659. **Батюшков К.Н.** Сочинения...: в 3 т. Со статьей о жизни и соч. К.Н. Батюшкова, написанною Л.Н. Майковым, и примеч., составленными им же и В.И. Саитовым / Изд. П.Н. Батюшкова. – СПб., 1885–1887.

660. **Шмурло Е.Ф.** Заметка об отношениях Киевского митрополита Евгения к Державину до личного знакомства с поэтом / Е.Ф. Шмурло. – СПб., 1887.

661. **Свистун Ф.И.** Галицкая Русь в европейской политике / Ф.И. Свистун. – Львов, 1886.

662. **Олесницкий А.** По вопросу о раскопках 1883 года на русском месте в Иерусалиме / А. Олесницкий. – СПб., 1884.

663. **Вержбицкий Т.И.** Справочная книга Житомирской городской полиции / Т.И. Вержбицкий. – Житомир, 1887.

664. **Яковлев В.А.** Отзывы о Пушкине с юга России / В.А. Яковлев. – Одесса, 1887.

665. **Покровский Н.В.** Энциклопедия христианских древностей: рецензия / Н.В. Покровский. – СПб., 1886.

666. **Покровский Н.В.** Синодальный художник Алексей Антропов / Н.В. Покровский. – СПб., 1887.

667. **Покровский Н.В.** Русский лицевой Апокалипсис: рецензия / Н.В. Покровский. – СПб., 1885.

668. **Покровский Н.В.** О раскопках на русском месте в Иерусалиме / Н.В. Покровский. – СПб., 1886.

669–670. *Текст відсутній через пошкодження паперу.*

671. **Каталог** собрания древностей графа Алексея Сергеевича Уварова. – Отд. I–III. – М., 1887. «см. № 2479».

672. **Памятники** старины в Западных губерниях империи. Вып. I–IV. СПб., 1868–1885.

673. **Антонин** (Капустин), архимандрит. Из Румелии / Антонин (Капустин). – СПб., 1886.

674. **Лонгинов А.В.** Второе приложение к очерку «Червенские города» / А.В. Лонгинов. – Варшава, 1887.

675. **Городецкий М.** Музей Оссолинских и Любомирских во Львове / М. Городецкий. – СПб., 1887.

676. **Городецкий М.** Виленский музей древностей / М. Городецкий. – СПб., 1887.

677. **Городецкий М.** Памятники древнего православия в Мазовецком уезде (Ломжинской губернии) / М. Городецкий. – СПб., 1887.

678. **Городецкий М.** Помпей Николаевич Батюшков, его труды и общественная деятельность / М. Городецкий. – СПб., 1887.

679. **Мейер П.** Современное состояние романской филологии / П. Мейер; пер. А.И. Кирпичникова (с предисловием). – Воронеж, 1875.

680. **Кирпичников А.И.** Диккенс как педагог / А.И. Кирпичников. – Харьков, 1881.

681. **Кирпичников А.И.** Пушкин как европейский поэт / А.И. Кирпичников. – Одесса, 1887.

682. **Кирпичников А.И.** Несколько оттисков статей / А.И. Кирпичников. – СПб., Одесса, 1887.

683. **Всеобщая** история литературы. Вып. XVIII, XX. / под ред. В.Ф. Корша, А.И. Кирпичникова. – СПб., 1885.

684. **Marylski Eustachy.** Wspomnienia zgonu zasłużonych w narodzie Polaków / przez Eustachy Marylski. – Warszawa, 1829.

685. **Moraczewski Jędrzej.** Dzieje Rzeczypospolitej Polskiej do piętnastego wieku ułożone / przez Jędrzej Moraczewski. – Poznań, 1843.

686. **X. Hugona** Kołłątaja Korrespondencya listowna z Tadeuszem Czackim wizytatorem nadzwyczajnym szkół, w guberniach wołyńskiej, podolskiej i kijowskiej: przedsięwzięta w celu urządzenia instytutów naukowych i pomnożenia oświecenia publicznego w trzech rzeczonych guberniach. Tom 1–4 / wydał Ferdynand Kojśiewicz. – Kraków, 1844–1845.

687. **Rulikowski Edward.** Opis powiatu wasylkowskiego pod względem historycznym, obyczajowym i statystycznym / Edward Rulikowski. – Warszawa, 1853.

688. **Klimowski Kazimierz.** Pogląd na zakon jezuitów ich regułę, zwyczaje, obyczaje, tendencje zgromadzenia oraz na zasługi i korzyści jakie przyniósł zakon w Polsce Klimowski, Kazimierz – Odessa, 1867.

689. **Stecki Tadeusz Jerzy.** Wołyń pod względem statystycznym, historycznym i archeologicznym / Tadeusz Jerzy Stecki. – Lwów, 1864.

690. **Stecki Tadeusz Jerzy.** Miasto Równe: kartka z kroniki Wołynia / Tadeusz Jerzy Stecki. – Warszawa, 1880.

691. **Dunin-Karwickie Iózef.** Szkice obyczajowe i historyczne / przez Iózef Dunin-Karwickie. – Warszawa, 1882.

692. **Tatomir Lucjan.** Król Jan III Sobieski / przez Lucjan Tatomir. – Warszawa, 1882.

693. **Ordo** divini officii ad usum dioecesis Luceoriensis et Żytomiriensis pro anno bissextili 1876. – Warszawa, 1875.

694. **Direktorium** Horarum Canoniarum et Missarum pro Dioecesi Luceoriensis et Żytomiriensi nec non pro ecclesus S. Podoliae, in Annum Domini. – Żytomiriae, 1882.

695. **Calendarium** liturgicum Dioecesi Luceoriensis et Żytomiriensis etc., Annum Domini 1887 servandum. – Żytomiriae, 1886.

696. **Хронологическо-систематический** каталог книг Житомирской русской публичной библиотеки. – Житомир, 1886.

697. **Исследование** о кладах Волынской губернии. – Житомир, 1885.

698. **Памятная** книжка Волынской губернии на 1887, 1888 г. – Житомир, 1886 – 1887.

699. **Ип. Л.** (И.Ф. Липский). Воссоединение униатов на Волыни в 1794 – 1795 гг. / Ип. Л. (И.Ф. Липский). – Почаев, 1880.

700. **Трипольский Н.** Историческое исследование о городах, местечках и селах Волынской губернии Острожского уезда / Н. Трипольский. – Житомир, 1879. (50 к.). «*деф[ектная]*».

701. **Пероговский В.** Материалы для истории Волыни. Исторические и статистические сведения о городе Житомир / В. Пероговский. – Житомир, 1879. «*сдана в 1910 г в академическую библиотеку*».

702. **Херсонский И.К.** Описание старинных рукописей, хранящихся в архиве Макариевского Унженского монастыря Костромской губернии / И.К. Херсонский. – Кострома, 1887.

703. **Толстой М.В.** Ростовский Кремль и восстановление его зданий / М.В. Толстой. – М., 1887.

704. **Андрияшев А.М.** Очерк истории Волынской земли до конца XIV ст. / А.М. Андрияшев. – К., 1887.

705. **Поторжинский М.А.** Русская гомилетическая хрестоматия / М.А. Поторжинский. – К., 1887.

706. **Поторжинский М.А.** Дополнение к святоотеческой хрестоматии, М.А. Поторжинский – К., 1887.

707. **Вознесенский И.** О церковном пении православной греко-русской церкви. Вып. 1–2 (с нотным приложением) / И. Вознесенский. – К., Рига, 1887, 1889.

708. **Древности.** Труды Московского археологического общества. Т. 11, вып. 3; т. 12, вып. 1. – М., 1887.

709. **Петрушевич А.С.** Сводная Галичско-Русская Летопись с 1700 до конца 1772 г. / А.С. Петрушевич. – М., 1887.

710. **Павлов А.** 50-я глава Кормчей книги как исторический и практический источник русского брачного права / А. Павлов. – М., 1887.

711. **Успенский Ф.** Как возник и развивался в России восточный вопрос / Ф. Успенский. – СПб., 1887.

712. **Веселовский Н.И.** Василий Васильевич Григорьев по его письмам / Н.И. Веселовский. – СПб., 1887.

713. **Труды V Археологического съезда в Тифлисе** / под ред. гр. Уваровой. – М., 1887.

714. **Антикварная** книжная торговля П. Шибанова. Каталог большей частью редких и замечательных русских книг. – Вып. VI, X, XVII. – М., 1887.

715. **Царь-Колокол.** Иллюстрированный всеобщий календарь на 1885 г. – М., 1887.

716. **Программа** для составления археологического словаря. – М., 1887.

717. **Каталог** книг типографии Киево-Печерской лавры. – К., 1886. «см. № 477».

718. **Яковлев В.А.** Значение нашего края в жизни и деятельности А.С. Пушкина / В.А. Яковлев. – Одесса, 1887.

719. **Крыжановский Е.М.** Чехи на Волыни / Е.М. Крыжановский. – СПб., 1887.

720. **Вопросы** и запросы, не получившие окончательной разработки на первых семи Археологических съездах. – М., 1888.

721. **Bołsunowski K.** Solidy Bolesława z napisem sławianskim / K. Bołsunowski. – К., 1887.

722. 1) **Вельяминов-Зернов В.В.** Исследование о Касимовских царях и царевичах. Ч. 4, вып. 1 / В.В. Вельяминов-Зернов. – СПб., 1887

Відбиток з: ТВОРАО, СПб., т. 12.

2) **Рашид ад-Дин.** Сборник летописей. История монголов / пер. с перс. и прим. И.Н. Березина. – СПб., 1888.

Відбиток з: ТВОРАО, СПб., 1888, т. 15.

3) **Памятники** дипломатических и торговых сношений Московской Руси с Персией. Т. 1, 2 / под ред. Н.И. Веселовского. – СПб., 1890, 1892.

Відбиток з: ТВОРАО, СПб., 1892, т. 20.

723. **Мочульский В.Н.** Историко-литературный анализ стиха о Голубиной книге / В.Н. Мочульский. – Варшава, 1887.

724. **Покровский Н.В.** По поводу Археологического съезда в Ярославле / Н.В. Покровский. – СПб., 1887.

725. **Покровский Н.В.** Церковная старина на Ярославском Археологическом съезде / Н.В. Покровский. – СПб., 1887.

726. **Гедеон**, иеромонах. Археология и символика ветхозаветных жертв / Гедеон. – Казань, 1888.

727. **Щеглов Н.** Апологетик Тертуллиана: библиографическое исследование / Н. Щеглов. – К., 1888.

728. **Письма** и бумаги императора Петра Великого. Т. 1–6. – СПб., 1887–1910.

729. **Иларион**, иеромонах. Краткое житие св. великомученицы Варвары / Иларион. – К., 1886.

730. **Иларион**, иеромонах. Житие, страдание и чудеса св. великомученицы Варвары / Иларион. – К., 1887.

731. **Городецкий М.И.** Святые и древности Холмского края (с 21 рисунками) / М.И. Городецкий. – СПб., 1888.

732. **Малышевский И.И.** В память девятисотлетия крещения Руси. Житие св. равноапостольского князя Владимира / И.И. Малышевский. – СПб., 1888.

733. **Кирпичников А.И.** Успение Богородицы в легенде и в искусстве / А.И. Кирпичников. – Одесса, 1888.

734. **Исаев И.П.** Отчеты о состоянии и деятельности Богоявленского братства при Киевской духовной академии за 1886 и 1889 годы / И.П. Исаев. – К., 1888.

735. **Соболевский А.И.** Лекции по истории русского языка / А.И. Соболевский. – К., 1888.

736. **Яковлев В.А.** Отчет Одесской городской Публичной библиотеки за 1887 г. / В.А. Яковлев. – Одесса, 1888.

737. **Толстой М.В.** Книга глаголемая Описание о российских святых, где и в котором граде или области или монастыре и пустыни поживе и чудеса сотвори, всякого чина святых / М.В. Толстой. – М., 1888.

738. **Церковно-приходская школа.** Журнал. – К., 1887–1888.

739. **Хойнацкий А.Ф.** Православие на Западе России в своих ближайших представителях, или Патерик Волыно-Почаевский: в 2 ч. / А.Ф. Хойнацкий (с портретом автора). – М., 1888.

740. **Волынь.** Исторические судьбы Юго-Западного края. С высочайшего соизволения издано при Министерстве внутренних дел П.Н. Батюшковым (с 2 хромофотографиями, 69-ю гравюрами и картой) / Н.И. Петров. – СПб., 1888. *«текст собрал Н. Петров».*

741. **Чудовский Д.Н.** Новгородки. Критический разбор первых двух выпусков «Русской допетровской нумизматики» гр. И.И. Тостого / Д.Н. Чудовский. – К., 1887.

742. **Карпинский М.** Южнорусский Апостол XV века / М. Карпинский. – Варшава, 1888.

743. **Малинин В.** Старец Елеазарова монастыря Филофей и его послание к царю и великому князю Ивану Васильевичу / В. Малинин. – К., 1888.

744. **Петров Н.И.** К истории колонизации Слободской Украины / Н.И. Петров. – К., 1888.

Відбиток з: КС, К., 1888, № 4–5.

745. **Из** мира искусства и науки. Вып. 1–2 / под ред. А.А. Матвеева. – Одесса, 1884.

746. **Церковные** юбилейные празднества в Киеве 11–15 июля. – К., 1888.

747. **Митрополит** Евгений как ученый. Ранние годы жизни. 1767–1804. – СПб., 1888.

748. **Шмурло Е.** Библиографический список литературных трудов Киевского митрополита Евгения Болховитинова. Вып. 1 / Е. Шмурло. – СПб., 1888.

749. **Самоквасов Д.** История русского права. Университетский курс. Книга первая / Д. Самоквасов. – Варшава, 1888.

750. **Маркевич А.И.** История местничества в Московском государстве в XV–XVII вв. / А.И. Маркевич. – Одесса, 1888.

751. **Владимирский** сборник в память девятисотлетия крещения России. – К., 1888.

752. **Петров Н.И.** Древние изображения св. Володимира / Н.И. Петров. – К., 1888.

Відбиток з: ТКДА, К., 1888, № 7.

753. **Петров Н.И.** Чествование памяти св. Владимира на юге России и в частности в Киеве / Н.И. Петров. – К., 1888.

Відбиток з: ТКДА, К., 1888, № 7.

754. **В память** 900-летия крещения Руси. 988–1888: сборник для народного чтения. – К., 1888.

755. **Вержбицкий Т.И.** Открытие Свято-Владимиро-Василиевского братства в Житомире при Волынском кафедральном соборе 6 августа 1888 г. / Т.И. Вержбицкий. – Житомир, 1888.

756. **Волков В.** Сказание о вере предков наших, о св. князе Владимире, о крещении Руси и божем предопределении о ней / В. Волков. – Витебск, 1888.

757. **Чредин Я.** Празднование в г. Могилеве 900-летия годовщины крещения Руси / Я. Чредин. – Могилев, 1888.

758. **Чернев Н.П.** Заметки о древнейших русских монетах / Н.П. Чернев. – СПб., 1888.
759. **Юго-западные железные дороги.** Расписание движения пассажирских поездов на летний сезон 1895 г. – К., 1895.
760. **Путеводитель** по России. Запад. С планами Варшавы, Вильнюса и Риги / под ред. Р.С. Попова. – СПб., 1888.
761. **Ordo divini officii et missarum pro archidioecesi mohiloviensi in Annum Domini...** – Vilnae, 1885.
762. **Directorium** horarum canonicarum et missarum pro clero romano-catholico dioecesis Vlnensis in Annum Domini... – Vilnae, 1886.
763. **Directorium** horarum canonicarum et missarum pro dioecesis Telsensi in Annum Domini... – Vilnae, 1886.
764. **Николай** (Трусковский), архимандрит. Историко-статистическое описание Минской епархии, составленное ректором Минской духовной семинарии архимандритом Николаем. – СПб., 1864.
765. **Труды** Минского губернского статистического комитета. Историко-статистическое описание девяти уездов Минской губернии. Вып. 1. – Минск, 1870.
766. **Памятная** книжка Минской губернии 1878 г., с приложением карты Минской губернии. Ч. 1–2. – Минск, 1878.
767. **Памятная** книжка Минской губернии 1888 г. – Минск, 1878.
768. **Северо-западный** календарь на 1888 г. – Минск, 1888.
769. **Акты**, издаваемые комиссиею, высочайше учрежденною для разбора древних актов в Вильнюсе. Т. 1–38. – Вильна, 1865–1914.
770. **Алфавитный** указатель к 2, 3, 4 и 5 томам актов Виленской Археологической комиссии. – Вильна, 1872.
771. **Ревизия** королевских пуц и переходов звериных в бывшем Великом Княжестве Литовском, составленная старостою Мстибоговским Григорием Богдановичем Воловичем в 1559 году. – Вильна, 1867.
772. **Горбачевский Н.И.** Краткие таблицы для истории и хронологии / Н.И. Горбачевский. – Вильна, 1867.
773. **Ординация** королевских пуц в лестничествах в бывшем Великом Княжестве Литовском, составленная по инструкции короля Владислава IV-го в 1641 г. – Вильна, 1871.
774. **Алфавитный** указатель к «Ревизии королевских пуц» Григория Воловича. – Вильна, 1873.
775. **Писцовая** книга бывшего Пинского староства, составленная по повелению короля Сигизмунда Августа в 1561–1566 годах Пинским и Кобринским старостою Лаврином Войною. Ч. 1, 2. – Вильна, 1874.

776. **Ревизия** Кобринской экономии, составленная в 1563 году королевским ревизором Дмитрием Сапегою, с присовокуплением актов Браславского земского суда, относящихся к Кобринской архимандрии. – Вильна, 1876.

777. **Писцовая** книга Гродненской экономии, с прибавлениями, изданная Виленскою Комиссиею для разбора древних актов. Ч. 1–2. – Вильна, 1881, 1882.

778. **Писцовая** книга Пинского и Клецкого княжеств, составленная Пинским старостою Станиславом Хвальчевским в 1552–1555 годах. – Вильна, 1884.

779. **Сборник** палеографических снимков с древних грамот и актов, хранящихся в Виленском Центральном архиве и Виленской публичной библиотеке. Вып. 1. (1432–1548). – Вильна, 1884.

780–789. *Подвійні номери.*

780. 1) **Горбачевский Н.И.** Археографический календарь на две тысячи лет (325–2324) по юлианскому счислению и на 742 года по григорианскому счислению / Н.И. Горбачевский. – Вильна, 1884.

2) **Смирнов Ф.** Виленский Свято-Духов монастырь. Историческое описание / Ф. Смирнов. – Вильна, 1888.

781. 1) **Каталог** древним актовым книгам губерний Виленской, Гродненской, Минской и Ковенской, а также книгам, по которым судов губерний Могилевской и Смоленской. – Вильна, 1872. «см. № 2307, 2489, 2543».

2) **Святые** Виленские мученики Антоний, Иоанн и Евстафий. – Вильна, 1883.

782. 1) **Археологический** сборник документов, относящихся к истории Северо-Западной Руси, издаваемый при управлении Виленского учебного округа. Т. 13–14. – Вильна, 1867–1894.

2) **Спрогис И.Я.** Подробный алфавитный указатель к 1–13 томам Археографического сборника, издаваемого при Виленском учебном округе / И.Я. Спрогис. – Вильна, 1905.

3) **Шверубович А.И.** Братья Кукольники Павел и Нестор. Очерк их жизни / А.И. Шверубович. – Вильна, 1885.

783. 1) **Туровское** евангелие XI века. Изд. Виленского учебного округа. – СПб., 1868.

2) **Вольтер Э.А.** Об изучении литовского языка и племени / Э.А. Вольтер. – Вильна, 1887.

Відбиток з: Памятная книжка Виленской губернии на 1887 год.

784. 1) **Горбачевский Н.И.** Словарь древнего актового языка Северо-Западного края и Царства Польского / Н.И. Горбачевский. – Вильна, 1874.

2) **Памятная** книжка Виленской губернии на 1888 г. – Вильна, 1887.

785. 1) **Каталог** естественно-исторического отделения Музея, состоящего при Виленской Публичной библиотеке. – Вильна, 1881.

2) **Виленский** календарь на 1888 г. – Вильна, 1887.

786. 1) **Юницкий Н.** Фондуши и стипендии Виленского Учебного округа: справочное пособие. Вып. 1. Ч. 1 / Н. Юницкий. – Вильна, 1884.

2) **Памятная** книжка Гродненской губернии на 1887 г. – Гродно, 1886.

787. 1) **Обзор** Виленской губернии за 1887 год. Приложение ко всеподданному отчету. – Вильна, 1888.

2) **Паевский С.Л.** О церквах Брестской капитулы в начале второй половины XVIII в. / С.Л. Паевский. – Вильна, 1887. «два экз.».

788. 1) **Виленское** Свято-Троицкое, впоследствии Свято-Духовное братство. – СПб., 1876.

2) **Гуковский К.П.** Краткое описание Ковенской губернии / К.П. Гуковский. – Ковна, 1888.

789. 1) **Щербицкий О.В.** Виленский Свято-Троицкий монастырь / О.В. Щербицкий. – Вильна, 1886.

2) **Сурдегский** Свято-Духовский монастырь, с тремя рисунками. – СПб., 1875.

790. **Гуковский К.П.** Поездка по Поневежскому уезду в августе 1886 года / К.П. Гуковский. – Ковна, 1887.

791. **Гуковский К.П.** Памятная книжка Ковенской губернии на 1888 г. / К.П. Гуковский. – Ковна, 1887.

792. **Вступление** преосвященного Арсения, епископа Рижского и Литовского в управление Рижскою епархией и обозрение им ее в первый год служения в оной. – Рига, 1888.

793. **Свято-Духовский** храм в г. Якобштадте Курляндской губернии. – Рига, 1888.

794. **Историко-юридические** материалы, извлеченные из актовых книг губерний Витебской и Могилевской, хранящихся в Центральном архиве в Витебске, и изданные под редакцией архивариуса сего архива Сазонова Веревкина, Довгялло. Вып. 1–32. – Витебск, 1871–1906.

795. **Антонов А.А.** О врачебных растениях дико растущих в Витебской губернии и употребляемых населением ее в домашней народной медицине / А.А. Антонов. – Витебск, 1888.

796. **Дубровский М.** Житие преподобной Ефросинии, княжны Полоцкой, с кратким описанием основанного ею в г. Полоцке женского монастыря / М. Дубровский. – Полоцк, 1888.

797. **Сперанский И.** Из истории смоленских древностей / И. Сперанский. – Смоленск, б. д. «*статья из СЕВ*».

798. **Описание** Смоленской Чудотворной иконы Божией Матери Одигитрии, находящейся в Смоленском Успенском соборе. – 2-е. изд. – Смоленск, 1886.

799. **Справочная** книжка Смоленской губернии на 1887 год. – Смоленск, 1887.

801. **Писарев С.П.** Краткий хронологический очерк истории города Смоленска, его достопримечательности, учебные заведения, благотворительные и общественные организации / С.П. Писарев. – Смоленск, 1888.

802. **Дембовецкий А.С.** Опыт описания Могилевской губернии: в 3 кн. / А.С. Дембовецкий. – Могилев на Днепре, 1882, 1884.

803. *Текст відсутній через пошкодження паперу.*

804. **Коялович М.О.** Чтения по истории Западной России / М.О. Коялович. – СПб., 1884.

805. **Трофимовский Н.В.** Историко-статистическое описание Смоленской епархии / Н.В. Трофимовский. – СПб., 1864.

806. **Завитневич В.З.** Владимир Святой, как политический деятель / В.З. Завитневич. – К., 1888.

807. **Сапунов А.** Витебская Старина. Т. 1, 4, 5, ч. 1 / А. Сапунов. – Витебск, 1883, 1885, 1888.

808. **Сапунов А.** Историческая записка 75-летия Витебской гимназии 1808–1883 / А. Сапунов. – Витебск, 1884.

809. **Сапунов А.** Инфлянты. Исторические судьбы края, известного под именем Польских инфлянт / А. Сапунов. – Витебск, 1886.

810. **Сапунов А.** Древние иконы Божией Матери в Полоцкой епархии / А. Сапунов. – Витебск, 1888.

811. **Сапунов А.** Житие преподобной Ефросинии, княжны Полоцкой / А. Сапунов. – Витебск, 1888.

812. **Сапунов А.** Католическая легенда о Параскеве, княжне Полоцкой / А. Сапунов. – Витебск, 1888.

813. *Текст відсутній через пошкодження паперу.*

814. **Мальшевский И.И.** Историческая записка о составе Киевской академии в минувшее пятидесятилетие / И.И. Мальшевский. – К., 1869.

815. **Владимиров П.В.** Доктор Франциск Скорина, его переводы, печатные издания и язык / П.В. Владимиров. – СПб., 1888.

816. **Кондаков Н.П.** О фресках лестницы Киево-Софийского собора / Н.П. Кондаков. – СПб., 1888.

817. **Анучин Д.** Кто вводит в науку большие недоразумения. Вопрос и ответ профессору Д.Я. Самоквасову / Д. Анучин. – М., 1888.

818. Празднование девятисотлетия крещения русского народа в Киеве. – К., 1888.

819. **Флоринский Т.Д.** Памятники законодательной деятельности Душана, царя сербов и греков / Т.Д. Флоринский. – К., 1888.

820. **Лазаревский А.М.** Отрывки из Нежинских Магистратских книг 1657–1674 гг. / А.М. Лазаревский. – Чернигов, 1887.

821. **Лазаревский А.М.** Распределительная запись графа Кирилла Григорьевича Разумовского имений между его сыновьями / А.М. Лазаревский. – Чернигов, 1888.

822. **Лазаревский А.М.** Распоряжения графа П.А. Румянцева по управлению Малороссией (1779 г.) / А.М. Лазаревский. – Чернигов, 1887.

823. **Лазаревский А.М.** Описание старой Малороссии: материалы для истории заселения, землевладения и управления. Т. 1, вып. 1–2 / А.М. Лазаревский. – Чернигов, 1888–1889.

824. **Швецов Г.** Вечная слава царю-освободителю / Г. Швецов. – СПб., 1884.

825. **Швецов Г.** Две басни дяди Гордея: белый орел и британский кит / Г. Швецов. – СПб., 1884.

826–827. *Текст відсутній через пошкодження паперу.*

828. **Действия** Нижегородской губернской ученой архивной комиссии. Вып. 1–14. – Нижний Новгород, 1887–1909.

829. **[Довнар]-Запольский М.** Институт церковного чуда в Смоленском княжестве / М. [Довнар]-Запольский. – К., 1888.

830. **[Довнар]-Запольский М.** Белорусская свадьба и свадебные песни / М. [Довнар]-Запольский. – К., 1888.

831. **[Довнар]-Запольский М.** Гапон: повесть в стихах на белорусском языке В. Дунина-Марцинкевича. Очерк из истории белорусской письменности / М. [Довнар]-Запольский. – М., 1889.

832. **Орнатский Ф.С.** Возможно ли научное занятие религиею? / Ф.С. Орнатский. – К., 1888.

833. **Сементовский А.М.** Памятная книжка Виленского генерал-губернаторства на 1868 г. / А.М. Сементовский. – СПб., 1868.

834. **Памятная** книжка Витебской губернии. – Витебск, 1888.
835. **Первоульф И.И.** Червонорусский перевод Вислицкого Стату-та / И.И. Первоульф. – Одесса, 1886.
Відбиток з: Труды VI Археологического съезда в Одессе в 1884 г., т. 1.
836. **Соболевский А.** Год крещения Владимира Святого / А. Собо-левский. – К., 1888.
Відбиток з: Сборник в память 900-летия крещения Руси.
837. **Гамченко С.** Житомирский могильник. Археологическое ис-следование житомирской группы курганов / С. Гамченко. – Житомир, 1888.
838. **Памятная** книжка Волынской губернии на 1889 г. – Житомир, 1888.
839–840. *Текст відсутній через пошкодження паперу.*
841. **Сапунов А.** Полоцкий Софийский собор / А. Сапунов. – Ви-тебск, 1888.
842. **Jareš F.** Český pravoslavný kalendář na obyčejný rok 1889 / F. Jareš. – Kyjev, 1889. – 173 s.
843. **Tschernew N.** [Чернев Н.] Quelques monnaies russes rares ou inédites / N. Tschernew [Н. Чернев]. – Macon, 1888.
844. *Calendarium liturgicum dioecesium Luceoriensis et Žytomiriensis nec non ecclesiarum per Padolian unno domini 1889 servandum. – Žytomiriae, 1888.*
845. **Завитневич В.** Крест, которым преп. игумен Сергей благосло-вил великого князя Дмитрия Ив. Донского на борьбу с Мамаем / В. За-витневич. – К., 1889.
846. **Дашкевич Н.П.** Отзыв о сочинении г. Петрова «Очерки истории украинской литературы XIX столетия» / Н.П. Дашкевич. – СПб., 1888.
847. **Кирпичников А.И.** Очерк истории книги. Публичные лек-ции / А.И. Кирпичников. – СПб., 1889.
848. **Вержбицкий Т.И.** Краткое описание города Житомира / Т.И. Вержбицкий. – Житомир, 1889.
849. **Вознесенский И.И.** Осмогласные распевы трех последних ве-ков православной русской церкви. Вып. I. Киевский распев (техниче-ское построение) / И.И. Вознесенский. – К., 1888.
850. **Владимирское** православное братство Александра Невского. Отчет о деятельности братства за 1886–1887 гг. – М., 1888.
851. **Владимирское** православное братство Александра Невского. Отчет о деятельности братства за 1887–1888 гг. – Владимир, 1889.

832–853. *Текст відсутній через пошкодження паперу.*

854. **Брянцев П.Д.** История Литовского государства с древнейших времен / П.Д. Брянцев. – Вильна, 1889.

855. **Беляшевский Н.** Монетные клады Киевской губернии / Н. Беляшевский. – К., 1889.

856. **Устимович П.А.** (Полтавин). Мысли вслух / Устимович П.А. – Саратов, 1888.

857. **Меморский А.М.** Основатель Нижнего Новгорода великий князь Георгий (Юрий) II Всеволодович (1189–1889). Исторический очерк / А.М. Меморский. – Нижний Новгород, 1889.

858. **Omont, Henri** Auguste. Notice sur un très ancien manuscrit grec en onciales des Epîtres de Saint Paul, conservé à la Bibliothèque Nationale (H ad epistulas Pauli) / Henri Auguste Omont. – Paris, 1889.

859. **Карпинский М.** Западно-русская Четья 1489 года с приложением жития Бориса и Глеба / М. Карпинский. – Варшава, 1889.

860. **Добров М.** Из мира чудес и призраков: рассказы / М. Добров. – К., 1889.

861. **Церковные** ведомости. Журнал. Издание Св. Синода. – СПб., 1889.

862. **Городецкий М.И.** Полувековой юбилей воссоединения униатов с православною церковью / М.И. Городецкий. – СПб., 1889.

863. **Беляшевский Н.Ф.** Могильник в урочище Остроля близ г. Заславля Волынской губернии / Н.Ф. Беляшевский. – К., 1888.

864. **Устав** Волынского Владимиро-Васильевского братства. – Житомир, 1888.

865. **Троицкий Н.** Церковно-исторические и археологические разыскания по Тульской епархии / Н. Троицкий. – Тула, 1884.

866. *Текст відсутній через пошкодження паперу.*

867. **Л[еопардов] Н.** О древнейших русских монетах великого княжества Киевского: По поводу «Заметок» г. Чернева об этих монетах. Вып. 1–2 / Н. Л[еопардов]. – К., 1889.

Вып. 1: Два-три возражения г. Черневу на его заметки о древнейших русских монетах.

Вып. 2: Возражение на «Заметки» г. Чернева о древне-русских монетах: продолжение брошюры «Два-три возражения г. Черневу на его заметки о древнейших русских монетах».

868. **Леопардов Н.А.** О кресте преп. Сергия Радонежского благословившего им Димитрия Донского на войну с Мамаем / Н.А. Леопардов. – К., 1889.

869. **Сергий** (Василевский), архимандрит. Высокопреосвященный Филарет, в схимонашестве Феодосий (Амфитеатров), митрополит Киевский и Галицкий, и его время: в 3 т. / Сергий (Василевский). – Казань, 1888.

870. **Дверницкий Е.Н.** Памятники древнего православия в г. Владимир-Волынском / Е.Н. Дверницкий. – К., 1889.

871. **Восьмой** Археологический съезд в Москве, 8 января 1890 г. – М., 1889.

872. **Едлинский М.** Анатолий Мартыновский, архиепископ Могилевский, и его литературные труды / М. Едлинский. – К., 1889.

873. **Олесницкий А.А.** Ветхозаветный храм в Ерусалиме / А.А. Олесницкий. – СПб., 1889.

874. **Малышевский И.** Происхождение русской великой княгини Ольги св. / И. Малышевский. – К., 1889.

Відбиток з: КС, К., 1889, № 7, 8.

875. **Беседа** Киевского митрополита Платона в день празднования 50-летия воссоединения униатов с православной церковью. – Вильно, 1889.

876. **Поучение** в день празднования 50-летия воссоединения униатов с православной церковью преосвященного Никанора, архиепископа Херсонского и Одесского. – СПб., 1889.

877. **Каталог** редких и ценных книг книжной торговли В.И. Ключкова № 75. – СПб., 1889.

878. **Яковлев В.А.** К истории заселения Хаджибея 1789 / В.А. Яковлев. – Одесса, 1889.

879. **Маркевич А.И.** Местнические случаи в исследовании Н.П. Лихачева «Разрядные дьяки XVI века» / А.И. Маркевич. – Одесса, 1889.

880. *Текст відсутній через пошкодження паперу.*

881. **Олесницкий А.А.** Святая Земля: в 2 т. / А.А. Олесницкий. – К., 1875, 1878.

882. *Текст нерозбірливий.*

883. **Нижегородский** сборник, издаваемый Нижегородским губернским статистическим комитетом. Т. 8 / под ред. А.С. Гациского. – Нижний Новгород, 1889.

884. **Бобринский А.А.** Об одной из фресок лестницы Киево-Софийского собора / А.А. Бобринский. – СПб., 1889.

885. **Успенский Ф.И.** Русь и Византия в X веке / Ф.И. Успенский. – Одесса, 1888.

886. «**Писания** философа Есопа Индеянина и вопросы царевы» – рукопись XVII в. («Стефанит и Ихнилат»). «в 1910 г. перед. в акад. библиотеку».

887. **Лилеев М.И.** Из начальной истории раскола в Стародубе / М.И. Лилеев. – К., 1889.

888. **Толстой М.В.** Преподобномученик Афанасий Брестский / М.В. Толстой. – М., 1889.

889. **Владимирское** православное братство св. благоверного князя Александра Невского. Историческая записка о деятельности братства за десятилетний период его существования (1879–1889). – Владимир, 1889. «см. № 850–851».

890. **Виленский** календарь на 1890 г., с 4-мя рис. – Вильна, 1889.

891. **Леопардов Н.А.** Краткое изложение учения Будды, составляющего индийскую религию / Н.А. Леопардов. – К., 1889.

892. **Белоруссия** и Литва: исторические судьбы Северо-Западного края, издаваемых с Высочайшего соизволения П.Н. Батюшковым / Н.И. Петров, М.И. Городецкий, И.И. Мальшевский. – СПб., 1890.

893. **Пятницкий Н.** Тупичевский монастырь Могилевской епархии. Исторический очерк / Н. Пятницкий. – Могилев на Днестре, 1889.

894. **Кирпичников А.И.** Где взять материалы для истории византийской литературы, А.И. Кирпичников. – СПб., 1889.

895. **Курчинский Е.** Празднование 25-летия службы И.И. Воскресенского / Е. Курчинский. – Рига, 1890.

896. **Труды** Орловской ученой архивной комиссии. Вып. 1–6. – Орел, 1889.

897. **Покровский Ф.Я.** По поводу возражений современной критики против существования Моисеева закона ранее древнейших пророков-писателей / Ф.Я. Покровский. – К., 1890.

898. **Айналов Д., Редин Е.** Киево-Софийский собор. Исследование древней мозаической и фресковой живописи, с 14-ми рис. / Д. Айналов, Е. Редин. – СПб., 1890.

899. **Сецинский Е.** Древнейшие православные церкви в Подолии: церковь-замок в с. Сутковицах Летичевского уезда; Замокская Покровская церковь в Каменце-Подольском / Е. Сецинский. – Каменец-Подольск, 1889, 1892.

900. **Сецинский Е.** Бакота, древняя столица Понизья / Е. Сецинский. – Каменец-Подольск, 1889.

901. **Сецинский Е.** Проект устройства в г. Каменце-Подольском епархиального церковного Древлехранилища / Е. Сецинский. – Каменец-Подольск, 1890.
902. **Гошкевич В.** Замок князя Симеона Олельковича и летописный Городец под Киевом / В. Гошкевич. – К., 1890.
903. **Сецинский Е.** Древнее рукописное Евангелие, найденное в г. Сатанове Проскуровского уезда Подольской губернии / Е. Сецинский. – Каменец-Подольск, 1887.
904. **Мартиновский В.** Сказание о чудотворной иконе Божией Матери, именуемой Браиловскою / В. Мартиновский. – Каменец-Подольск, 1888.
905. **Доброловский К.** Памяти протоиерея Михаила Якимовича Орловского / К. Доброловский. – Каменец-Подольск, 1888.
906. **Лобатынский С.** О свв. антимирах конца XVII, XVIII и начала XIX столетий, представленных из разных церквей Подольской епархии и хранящихся при Крестовой архиерейской церкви / С. Лобатынский. – Каменец-Подольск, 1888.
907. **Шипович И.** Какие лица в Подольской епархии оказали особенные заслуги отечеству и церкви в течении 900 лет: речь / И. Шипович. – Каменец-Подольск, 1888.
908. **Лобатынский С.** Движение униатов к православию в Брацлавщине при переяславских епископах Гервасии и Иове (1757–1776 гг.) / С. Лобатынский. – Каменец-Подольск, 1889.
909. **Дложевский С.** Каменецкий униатский приход в Подольской епархии до окончательного воссоединения униатов с православными / С. Дложевский. – Каменец-Подольск, 1889.
910. **Сецинский Е.** К истории унии в Подолии / Е. Сецинский. – Каменец-Подольск, 1889.
911. **Дложевский С.** Униатское духовенство Подольской епархии в первой половине настоящего столетия / С. Дложевский. – Каменец-Подольск, 1889.
912. **Майков Л.** Батюшков, его жизнь и сочинения / Л. Майков. – СПб., 1887.
913. **Некрасов И.С.** Пермские письма в рукописях XV века / И.С. Некрасов. – Одесса, 1890.
914. **Стојанович Л.** Српка Краљевска Академија. Споменик III. Стари српки хрисовуљи, акти, биографије, летописи / Л. Стојанович. – Белград, 1890.
915. **Систематический** каталог книг библиотеки Киевской духовной академии. – К., 1890–1915.

916. **Краткие** сведения о гомеопатии и применении ея в отсутствие врача. – СПб., 1890.

917. **Владимиров П.В.** Обзор южно-русских и западно-русских памятников письменности от XI до XVII ст. / П.В. Владимиров. – К., 1890.

918. **Вознесенский И.И.** Церковное пение православной Юго-Западной Руси по нотно-линейным ирмологам XVII и XVIII вв. Тетрадь первая / И.И. Вознесенский. – К., 1890.

919. **Новое** обозрение. Газета. – Тифлис, 1889.

920. **Поучение** преосвященного Никанора, архиепископа Херсонского и Одесского, о трех старцах или о том, что должно изучать и знать веру христианскую. – Одесса, 1889.

921. **Булашев Г.О.** Краткая историческая записка по поводу 30-летия издания при Киевской духовной семинарии журнала «Руководство для сельских пастырей» / Г.О. Булашев. – К., 1890.

922. **Майков Л.** Материалы и исследования по старинной русской литературе. 1. Беседа о святых и других достопамятностях Цареграда / Л. Майков. – СПб., 1890.

923. **Покровский Н.** Стенные росписи в древних храмах греческих и русских / Н. Покровский. – М., 1890.

924. **Сапунов А.** Двинские или Борисовы камни / А. Сапунов. – Витебск, 1890.

925. **Трубачев С.** Обзор содержания «Исторического вестника» за первое десятилетие его существования 1880–1889 / С. Трубачев. – СПб., 1890.

926. **Айналов Д.В.** Выставка VIII Археологического съезда в Москве в 1890 г. / Д.В. Айналов. – М., 1890.

927. **Палаузов С.Н.** Румынская господарства Валахия и Молдавия в историко-политическом отношении / С.Н. Палаузов. – СПб., 1859.

928. **Афанасьев-Чужбинский А.** Поездка в Южную Россию. Часть I. Очерки Днепра. Часть II. Очерки Днестра / А. Афанасьев-Чужбинский. – СПб., 1863.

929. **Маркевич А.И.** Местнические случаи в исследовании Н.П. Лихачева: разрядные дячки XVI века / А.И. Маркевич. – Одесса, 1889.

930. **Маркевич А.И.** Разрядная книга Парижской национальной библиотеки. 1492–1579 гг. / А.И. Маркевич. – Одесса, 1889.

931. **Маркевич А.И.** Пребывание в Крыму московского гонца подъячего Василия Айтемирава в 1692–1695 гг. / А.И. Маркевич. – Симферополь, 1890.

932. **Маркевич А.И.** Двадцатилетие императорского Новороссийского университета. Историческая записка / А.И. Маркевич. – Одесса, 1890.

933. **Лебедев И.** Воспоминание о Высокопреосвященном Леонтии, архиепископе Холмско-Варшавском / И. Лебедев. – Каменец-Подольск, 1888.

934. **Розов А.** Христианская Нубия. Часть 1. Источники для истории христианства в Нубии. Историко-критическое и церковно-археологическое исследование / А. Розов. – К., 1890.

935. **Димитрий (Самбикин)**, архимандрит. Хронологический указатель церквей в Воронежской епархии (1586–1886) / Димитрий (Самбикин). – Воронеж, 1886.

936. **Димитрий (Самбикин)**, архимандрит. Кончина и погребение Высокопреосвященного Серафима, архиепископа Воронежского и Задонского / Димитрий (Самбикин). – Воронеж, 1886.

937. **Каталог** изданий общества распространения полезных книг. – М., 1889.

938. **Перетятков Н.** Штундисты Балканского уезда / Н. Перетятков. – Каменец-Подольск, 1890.

939. **Сулковский И.** Китай-город Углицкого уезда / И. Сулковский. – Каменец-Подольск, 1889.

940. **Церковно-приходские документы XVIII и начала XIX вв. с Голубече** / под ред. Н.И. Яворовского. – Каменец-Подольск, 1889.

941. **Двадцатилетие** издания «Подольских епархиальных ведомостей». – Каменец-Подольск, 1887.

942. **Этнографические** сведения о Подольской губернии. Вып. 1. Издание Подольского губернского статистического комитета. – Каменец-Подольск, 1869.

943. **Бессарабский** справочный календарь на 1890 г. – Кишинев, 1889.

944. **Енакиевич И.** Перенесение частицы мощей св. великомученика Иоанна Нового из Сочавы, в Австрии, в г. Аккерман, Бессарабской губернии / И. Енакиевич. – Одесса, 1884.

945. **А. Л. Б. Д.** (А.Л. Берг'е-Делагард). Каталог карт, планов, чертежей, рисунков, хранящихся в музее императорского Одесского общества истории и древностей / А. Л. Б. Д. (А.Л. Берг'е-Делагард). – Одесса, 1888.

946. **Горожанский Я.И.** Хождение архимандрита Грефения в Святую землю. Исследование памятника с примечаниями к тексту / Я.И. Горожанский. – Варшава, 1885.

947. **Горожанский Я.И.** Св. Кирилл и Мефодий просветители славян / Я.И. Горожанский. – М., 1885.

948. **Горожанский Я.И.** Памятники древней письменности в русском переводе. Пособие при изучении истории русской словесности / Я.И. Горожанский. – М., 1886.

949. **Демьяненко А.** Статистические сведения о Подольской губернии за 1862, 1863, 1864 годы / А. Демьяненко. – Каменец-Подольск, 1865.

950. **Материалы** для истории Подольской губернии (1762–1796). Вып. 1. – Каменец-Подольск, 1885.

951. **Гульдман В.К.** Движение населения в Подольской губернии (1872–1886). Краткий сравнительно-статистический очерк / В.К. Гульдман. – Каменец-Подольск, 1888.

952. **Орфано А.** В чем должна заключаться истинная вера каждого человека (Критический разбор книги гр. Л.Н. Толстого «В чем моя вера») / А. Орфано. – 2-е изд. – М., 1890.

953. **Богдашевский Д.И.** Лжеучители, обличаемые в первом послании ап. Иоанна / Д.И. Богдашевский. – К., 1890.

954. **Леопардов Н.А.** Наброски о дрогичинских свинцовых пломбах / Н.А. Леопардов. – К., 1890.

955. **Певницкий В.Ф.** Служение священника в качестве духовного руководителя прихожан / В.Ф. Певницкий. – К., 1890.

956. **Лашков Н.** Темный период в истории Румынии / Н. Лашков. – Кишинев, 1886.

957. **Ионин А.** Речь на торжественном собрании в г. Иркутске по поводу празднования 900-летия крещения Руси: Исторический очерк / А. Ионин. – Иркутск, 1888.

958. **Святитель Амвросий и Афанасий**, почивающие в Полтавском Крестовоздвиженском монастыре. – 2-е изд. – Полтава, 1886.

959. **Строев П.** Библиотека императорского Общества истории и древностей российских / П. Строев. – М., 1845.

960. **Помяловский И.В.** Аммония мниха повесть о убиенных св. отцах в Синае и Раифе по рукописи XIV в. библиотеки Московской духовной академии / И.В. Помяловский. – СПб., 1890.

961. **Акты** и грамоты о устройстве и управлении римско-католической церкви в Российской империи и в Царстве Польском. – СПб., 1849.

962. **И. Ш.** (Шляпкин И.А.). Очерк научной деятельности профессора О.Ф. Миллера / И. Ш. (И.А. Шляпкин). – СПб., 1889.

963. **Шляпкин И.А.** Георгий Писидийский и его поэма о миротворении в славяно-русском переводе 1385 г. / И.А. Шляпкин. – СПб., 1890.

964. **Шмурло Е.** Восьмой Археологический съезд (9-го – 24-го января 1890 г.) / Е. Шмурло. – СПб., 1890.

965. **Владимиров П.В.** Из ученических лет Гоголя. Письмо Н.В. Гоголя 1827 г. к Г.И. Высоцкому и предполагаемый портрет Гоголя-студента / П.В. Владимиров. – К., 1890.

966. **Hiersemann, Karl Wilhelm.** Buchhandler und Antiquariat in Leipzig. Katalog № 72 / Karl Wilhelm Hiersemann. – Leipzig, 1890. «см. № 1019».

967. **Кирпичников А.И.** Былые знаменитости русской литературы. Антоний Погорельский (А.А. Перовский) / А.И. Кирпичников. – СПб., 1890.

968. **Библиографический** список сочинений, переводов и изданий ординарного академика Императорской академии наук А.Ф. Бычкова. 1838–1890. – СПб., 1890.

969. **Филарет** (Дроздов), митрополит. Письма московского митрополита Филарета к игумении Спасобородинского монастыря Сергии / Изд. Саввою, архиепископом Тверским и Кашинским. – Тверь, 1890.

970. **Записки** Бессарабского областного статистического комитета. Т. 2–3. – Кишинев, 1867.

971. **Неручев М.В.** Статистика мирских сборов с сельских обществ Бессарабской губернии за 1878, 1879 и 1881 гг. / М.В. Неручев. – Кишинев, [1882].

972. **Павлов А.** Неизданный памятник русского церковного права XII века / А. Павлов. – СПб., 1890.

Відбиток з: ЖМНП, СПб., 1890, № 10.

973. **Le Royaume de Pologne sous la domination russe.** – Paris, 1890.

974. **Schulz, Johannes.** Der byzantinische zellenschmelz: als Manuskript gedruckt. Mit 22 Tafeln / von Johannes Schulz, Pfarrer. – Frankfurt a. M., 1890.

975. **Соболевский А.** Память и похвала св. Владимиру и Сказание о свв. Борисе и Глебе (по поводу статьи г. Левитского) / А. Соболевский. – СПб., 1890.

976. **Сецинский Е.** Древнейшие православные церкви в Подолии: III. Каменецкая св. Иоанно-Предтеческая (Старый Собор) / Е. Сецинский. – Каменец-Подольск, 1890.

977. **Леопардов Н.А., Чернев Н.П.** Сборник снимков с предметов древности, находящихся в Киеве, в частных руках. Вып. 1–3 / Н.А. Леопардов, Н.П. Чернев. – К., 1890–1891.

978. **Чернев Н.П.** Великий князь Георгий Михайлович. Монеты царствований императора Николая I / Н.П. Чернев. – СПб., 1890.

979. **Грушевский М.** Южнорусские господарские замки в половине XVI века: историко-статистический очерк / М. Грушевский. – К., 1890.

980. **Дмитриев В.Н.** Кефир – лечебный напиток из коровьего молока / В.Н. Дмитриев, СПб., 1889.

981. **Красносельцев Н.Ф.** К вопросу греческих источников «Беседы трех святителей» / Н.Ф. Красносельцев. – Одесса, 1890.

982. **Летопись** историко-филологического общества при императорском Новороссийском университете. – Одесса, 1890.

983. **Котович И.А.** Высокопреосвященный Алексей, архиепископ Литовский и Виленский. Его кончина и погребение. 10–13 ноября 1890 г. / И.А. Котович. – 2-е изд. – Вильна, 1890. «см. № 1187».

984. **Книга** для чтения о сельском хозяйстве. – СПб., 1890.

985. 1) **Мелетий (Якимов)**, епископ. Отчет о состоянии и деятельности Забайкальской духовной миссии в 1888 г. / Мелетий (Якимов). – Иркутск, 1889.

2) **Мелетий (Якимов)**, епископ. Христианское имя Ермака / Мелетий (Якимов). – Нерчинск, 1889.

986. **Яковлев В.** Аббат Николь и первые годы Ришельевского лицея / В. Яковлев. – Одесса, 1890.

1891

987. **Веселинович С.М.** О постанью српског патријархата / С.М. Веселинович. – Белград, 1890.

988. **Петров Н.И.** Очерк истории базилианского ордена в бывшей Польше / Н.И. Петров. – К., 1872.

Відбиток з: ТКДА, К., 1870, № 5, 8, 11; 1871, № 2, 5, 6, 7; 1872, № 1, 2.

989. **Киммель Н.** (Kummel N.). Antiquarischer catalog № XLVII. Коллекция старых и новых сочинений по богословию и философии, Н. Киммель (N. Kummel). – Riga, 1890. «см. № 354, 619».

990. **Мочульский В.** Описание рукописей В.И. Григоровича / В. Мочульский. – Одесса, 1890.

991. **Леопардов Н.А.** О значении для России Константинопольского патриарха Фотия (6 февр. 891 г.) / Н.А. Леопардов. – К., 1891.

992. **Книга** для назидательного чтения. Из журнала «Воскресное чтение». 3-е изд. – К., 1890.

993. **Воскресенский И.** О церковном пении православной греко-русской церкви. Большой и малый знаменный распев. Вып. 1 / И. Воскресенский. – 2-е изд. – Рига, 1890.

994. **Титов А.А.** Летописец о ростовских архиереях / А.А. Титов. – СПб., 1890.

995. **Наумович И.Г.** Червонная Русь, ея прошлое и настоящее / И.Г. Наумович. – К., 1890.

996. **Титов А.А.** Тверские епископы: материалы для истории русской церкви / А.А. Титов. – Тверь., 1891.

997. **Булашев Г.О.** Десятилетие учено-литературной деятельности (1880–1890 гг.) ректора Киевской духовной семинарии архимандрита Бориса (Плотникова) / Г.О. Булашев. – К., 1890.

998. **Владимиров П.В.** Очерк развития творчества Н.В. Гоголя: речь / П.В. Владимиров. – К., 1891.

999. **Помяловский И.В.** Житие святого Саввы Освященного, по рукописи императорского Общества любителей древней письменности / И.В. Помяловский. – СПб., 1890.

1000. *Текст відсутній через пошкодження паперу.*

1001. **Голубев С.Т.** Материалы для истории западно-русской церкви. Вып. 1 / С.Т. Голубев. – К., 1891.

1002. **Титов А.А.** Сочинения А.А. Титова в отдельных изданиях и оттисках по 1 января 1891 г. – М., 1891.

1003. **Strzygowski, Joseph.** Byzantische Denkmäler. 1. Das Etschmiadzin-Evangeliar / von Joseph Strzygowski. – Wien, 1891. «*арх. Музея*».

1004. **Сецинский Е.** Отчет Подольского епархиального историко-статистического комитета и древлехранилища за 1890 г. / Е. Сецинский. – Каменец-Подольск, 1891. «*см. № 1139*».

1005. **Антонин,** иеродиакон. Киево-Подольская Успенская церковь / Антонин. – К., 1891. «*см. № 1049*».

1006. **Шляпкин И.А.** Св. Дмитрий Ростовский и его время (1651–1709) / И.А. Шляпкин. – СПб., 1891.

1007. **Толстой М.В.** Хранилище моей памяти. Кн. 1 / М.В. Толстой. – М., 1891.

1008. **Маккавейский Н.** Археология историй страданий Господа Иисуса Христа / Н. Маккавейский. – К., 1891.

1009. **Bogdan, Joan.** Ein Beitrag zur bulgarischen und serbischen Geschichtschreibung / Joan Bogdan. – Leipzig, 1891.

1010. **Рыбинский В.** Киевская митрополичья кафедра с половины XIII до конца XVI века / В. Рыбинский. – К., 1891.
1011. **Сперанский М.** Описание рукописей Тверского музея / М. Сперанский. – М., 1891.
1012. **Павлов А.** По поводу некоторых недоумений в науке православного церковного права / А. Павлов. – М., 1891.
1013. *Текст відсутній через пошкодження паперу.*
1014. **План** столичного города Санкт-Петербурга. – СПб., 1891.
1015. **Соболевский А.И.** Древний церковно-славянский язык. Фонетика / А.И. Соболевский. – М., 1891.
1016. **Дашкевич Н.П.** Новейшие домыслы о Болохове и Болоховцах / Н.П. Дашкевич. – К., 1884.
1017. **Дашкевич Н.П.** Романтика круглого стола в литературах и жизни Запада. 1. Перелом в западно-европейской эпике в XII–XIII вв. Средневековая романтика в Италии / Н.П. Дашкевич. – К., 1890.
1018. **Вознесенский И.** Осмогласные распевы трех последних веков православной русской церкви: II. Болгарский распев или напевы на «Бог Господь» юго-западной православной церкви (техническое построение) / И. Вознесенский. – К., 1891.
1019. **Hiersemann, Karl Wilhelm.** Buchhandler und Antiquariat in Leipzig. Katalog № 84, 85, 88, 92, 94, 108 / Karl Wilhelm Hiersemann. – Leipzig, 1891. «см. № 966».
1020. **Стадницкий А.Г.** Дневник студента-паломника на Афоне / А.Г. Стадницкий. – К., 1886.
1021. **Стадницкий А.Г.** Краткий очерк истории происхождения и образования церковного пения с богослужебной и музыкальной стороны I–XX вв. / А.Г. Стадницкий. – Кишинев, 1888.
1022. **Стадницкий А.Г.** Положение православного духовенства в Румынии / А.Г. Стадницкий. – Кишинев, 1890.
1023. **Стадницкий А.Г.** Амфилохий, епископ Хотинский, в конце XVIII столетия / А.Г. Стадницкий. – Кишинев, 1891.
1024. **Румыны**, получившие образование в русских духовно-учебных заведениях / А.Г. Стадницкий. – Кишинев, 1891.
1025. **Подолля.** Историческое описание. С высочайшего соизволения издано при Министерстве внутренних дел П.Н. Батюшковым, с 1 хромофотографией, 2 фототипиями, 46 гравюрами и 2 картами / Н.И. Петров. – СПб., 1891.
1026. *Текст відсутній через пошкодження паперу.*

1027. **Вознесенский И.И.** О современных нам нуждах церковного пения / И.И. Вознесенский. – Рига, 1891.

1028. **П-ч М.** (Пашкевич М.). Виленское Свято-Троицкое впоследствии Свято-Духовное братство: исторический очерк / М. П-ч (М. Пашкевич). – Вильна, 1891.

1029. **Новицкий И.П.** Указатель к изданиям Временной комиссии для разбора древних актов, высочайше учрежденной при киевском, подольском и волынском генерал-губернаторе (с 1845 по 1877 год). Т. 2: Имена географические / И.П. Новицкий. – К., 1883.

1030. **Завитневич В.З., Певницкий В.Ф.** Речь и отчет, читанные в торжественном собрании Киевской духовной академии 26 сентября 1891 г. / В.З. Завитневич, В.Ф. Певницкий. – К., 1891.

1031. **Bogdan Joan.** Vechile cronice Moldovenesci pana la Urechia / Joan Bogdan. – Bucuresci, 1891.

1032. **Девятый** Археологический съезд в Вильне. 1–14 августа, 1893 г. – М., 1891.

1033. **Филевич И.П.** Вопрос о воссоединении западно-русских униатов в его новейшей постановке (по поводу исследования П.О. Бобровского «Русская греко-униатская церковь в царствование императора Александра I» (СПб., 1890) / И.П. Филевич. – Варшава, 1891.

1034. **Штейн В.** Граф Джакомо Леопарди и его теория infelicitá / В. Штейн. – СПб., 1891.

1035. **Трофимовский И.** Собрание стихотворений / И. Трофимовский. – К., 1891.

1892

1036. **Покровский Н.** Евангелие в памятниках иконографии. Преимущественно византийских русских / Н. Покровский. – СПб., 1892.

1037. **Петров Н.И.** Описание рукописных собраний, находящихся в г. Киеве. Вып. I–III / Н.И. Петров. – М., 1892, 1897, 1904.

1) Вып. I. Собрание рукописей Московского митрополита Макария (Булгакова), Мелецкого монастыря на Волыни, Киево-Братского монастыря и Киевской духовной семинарии. – М., 1892.

2) Вып. II. Собрание рукописей Киево-Печерской лавры, Киевских монастырей: Златоверхо-Михайловского, Пустынно-Никольского, Выдубецкого и женского Фроловского и Десятинной церкви. – М., 1897.

3) Вып. III. Библиотека Киево-Софиевского собора. – М., 1904.

1038. *Текст відсутній через пошкодження паперу.*
1039. **Титов А.А.** Сибирь в XVII веке / А.А. Титов. – М., 1890.
1040. **Титов А.А.** Описание Ростова Великого, с рисунками / А.А. Титов. – М., 1891.
1041. **Майков Л.Н.** Рассказ Нартова о Петре Великом / Л.Н. Майков. – СПб., 1891.
1042. **Беляшевский Н.** Раскопки на Княжей горе в 1891 г. / Н. Беляшевский. – К., 1892.
1043. **Никитин А.** Синагоги иудейские как места общественного богослужения / А. Никитин. – К., 1891.
1044. **Завитневич В.З.** Вторая археологическая экскурсия в Припетское Полесье / В.З. Завитневич. – К., 1891.
1045. **Вержбицкий Т.И.** Памятная книжка Курской губернии на 1892 г. / Т.И. Вержбицкий. – Курск, 1892. «см. №1156, 1256».
1046. **Славянское обозрение.** Историко-литературный и политический журнал / под ред. А. Будиловича. – СПб., 1892.
1047. **Победоносцев К.П.** Н.И. Ильминский / К.П. Победоносцев. – СПб., 1892.
1048. **Соболевский А.И.** Образованность Московской Руси XVI–XVII веков: речь / А.И. Соболевский. – СПб., 1892. (2-е изд. – 1894).
1049. **Краткое** учение о семи таинствах церкви святителя Димитрия Ростовского, исправленное собственною его рукою / под ред. А.А. Титова. – М., 1880.
1050. **Ровинский Д.А.** Подробный словарь русских гравированных портретов: изд. с 700 фототип. портр. Т. 1–4 / Д.А. Ровинский. – СПб., 1886–1889.
1051. **Титов А.А.** Ученый протоиерей Костромской епархии о. Михаил Яковлевич Диев и его рукописи / А.А. Титов. – М., 1892.
1052. *Текст відсутній через пошкодження паперу.*
1053. **Титов А.А.** Два поучения Тимофея Каменевича-Рвовского, мологского проповедника XVII века: (по рукописи И.А. Вахрамеева № 451) / А.А. Титов. – М., 1892.
1054. **Летопись** общества трезвости в знаменском приходе г. Елисаветграда Херсонской губернии. – Одесса, 1892.
1055. **Вержболевич М.** Пророческое служение в Израильском (десятиколенном) царстве / М. Вержболевич. – К., 1891.
1056. **Титов А.А.** Рукописи славянские и русские, принадлежащие И.А. Вахрамееву. Вып. 2–5 / А.А. Титов. – М., 1892–1906.

1057. **Олесницкий М.А.** Нравственное богословие или христианское учение о нравственности / М.А. Олесницкий. – К., 1892.

1058. **Красносельцев Н.Ф.** Патриарх Фотий и византийское богослужение его времени / Н.Ф. Красносельцев. – Одесса, 1892.

1059. **Красносельцев Н.Ф.** Типик церкви св. Софии в Константинополе (IX в.) / Н.Ф. Красносельцев. – Одесса, 1892.

1060. **Успенский Ф.** Очерки по истории византийской образованности / Ф. Успенский. – СПб., 1892.

1061. **Устав** Православного Свято-Владимирского братства в г. Владимире-Волынском. – К., 1892.

1062. **Отчет** о деятельности православного Свято-Владимирского братства в г. Владимире-Волынском за 1888–1891 гг. – СПб., 1892.

1063. **Краткая** опись предметов, находящихся в древлехранилище православного Свято-Владимирского братства в г. Владимире-Волынском. – К., 1892.

1064. **Левицкий О.И.** Историческое описание Владимиро-Волынского Успенского храма, построенного в половине XII века князем Мстиславом Изяславовичем / О.И. Левицкий. – К., 1892.

1065. **Титов А.А.** Древние дозорные. Записи о московских раскольниках. Ч. 3–7 / с предисловием А.А. Титова. – М., 1892.

1066. **Петров Н.И.** Новооткрытый киевский проповедник второй половины XVII века (Варлаам Ясинский) / Н.И. Петров. – К., 1892.

Відбиток з: ТКДА, К., 1892, № 5.

1067. **Павлов А.С.** Мнимые следы католического влияния в древнейших памятниках юго-славянского и русского церковного права / А.С. Павлов. – М., 1892.

1068. **Титов А.А.** Рукописи преосвященного Амфилохия, епископа Угличского / А.А. Титов. – М., 1892.

1069. **Леопардов Н.А.** О Будде в поэме Э. Арнольда «Свет Азии» представленном в образе предвозвещенного Мессии / Н.А. Леопардов. – К., 1892.

1070. **Отчет** Подольского епархиального историко-статистического комитета и учрежденного им Церковно-исторического древлехранилища за 1891. – Каменец-Подольск, 1892. «см. № 1004, 1139, 1521, 2265».

1071. **Слюсарев Д.** Церкви и монастыри, построенные в Киеве князьями, начиная с сыновей Ярослава до прекращения киевского великокняжества / Д. Слюсарев. – К., 1892.

1072. **Протоколы** заседаний Виленского отделения Предварительного комитета по устройству IX Археологического съезда в Вильне в 1892 г. – Вильна, 1891–1893.

1073. **Георгиевский А.** Киево-Подольская церковь Николая Доброго / А. Георгиевский. – К., 1892.

1074. **Ковальницкий М.Г.** Христианская церковь и римский закон в течение двух первых веков / М.Г. Ковальницкий. – К., 1892.

1075. **Девятисотлетие** православия на Волыни. 992–1892. Ч. 1. – Житомир, 1892.

1076. **Памяти** Помпея Николаевича Батюшкова. – СПб., 1892.

1077. **Бессарабия.** Историческое описание. Посмертный выпуск исторических изданий П.Н. Батюшкова / Н.И. Петров. – СПб., 1892.

1078. **Сборник** сведений о премиях и наградах, раздаваемых Императорской академией наук. – СПб., 1892.

1079. **Черепнин Н.П.** Беседа врача о холере / Н.П. Черепнин. – СПб., 1892.

1080. **Маркевич А.И.** Описание актов, принадлежащих графу М.М. Толстому / А.И. Маркевич. – Одесса, 1891.

1081. **Маркевич А.И.** Калужские купцы Дехтеревы / А.И. Маркевич. – Одесса, 1892.

1082. **Петухов Е.** Древние поучения на воскресные дни великого поста / Е. Петухов. – СПб., 1886.

1083. **Петухов Е.** Серапион Владимирский, русский проповедник XIII в. / Е. Петухов. – СПб., 1888.

1084. **Каталог** ценных и редких книг книжной торговли «Букинист» В.И. Клочкова. № 120, 121. – СПб., 1892. «см. № 239, 877, 880».

1085. **Чепен И.А.** Дарвинизм, научное исследование теории Дарвина о происхождении человека / И.А. Чепен. – Одесса, 1892.

1086. **Кирпичников А.И.** К вопросу о древнерусских скоморохах / А.И. Кирпичников. – СПб., 1892.

1087. **Кирпичников А.И.** Переписка монаха Иакова с императрицей / А.И. Кирпичников. – Одесса, 1892.

1088. **Кирпичников А.И.** Любопытная лицевая рукопись Парижской национальной библиотеки / А.И. Кирпичников. – СПб., 1892.

1089. **Крыловский А.С.** Святого Кирилла, ексарха Александрийского, игумена, наука о противной унии / А.С. Крыловский. – К., 1892.

Відбиток з: ЧИОНЛ, К., 1879–1913, т. 6.

1090. **Стржиговский И.**, Покровский Н.В. Византийский памятник, найденный в Керчи в 1891 году / И. Стржиговский, Н.В. Покровский. – СПб., 1892. «см. № 1298, 1726».

Відбиток з: Материалы по археологии России, издаваемые императорскою Археологическою комиссиею, СПб., 1892, вып. 8.

1091. **Титов А.А.** Материалы для био-библиографического словаря. Словарь писателей духовного и светского чина Костромской губернии, по рукописи прот. М.Я. Диева / А.А. Титов. – М., 1892.

1092. **Арсений** (Стадницкий), митрополит. Материалы для истории Бессарабии. О войне при завоевании Молдовии и Бессарабии в 1787–1790 годах. Журнал секунд-майора фон-Раана / Арсений (Стадницкий). – Кишинев, 1891–1892.

1093. **Vergil's Gedichte.** Bd. 1. Bucolica und Georgica / erklärt von Th. Ladewig. – Berlin, 1855.

1094. **Толстой М.В.** Патерик Свято-Троицкой Сергиевой лавры, или Происхождение северо-восточного русского монашества из обители преподобного отца нашего Сергия, игумена Радонежского, чудотворца / М.В. Толстой. – М., 1892.

1095. **Корольков И.Н.** Русские педагоги. Протоиерей Сергей Константинович Смирнов, ректор Московской духовной академии и его учено-литературные труды / И.Н. Корольков. – Рига, 1892.

1096. **Вознесенский И.** Общедоступные чтения о церковном пении. Вып. 1, 3 / И. Вознесенский. – Рига, Кострома, 1892, 1893.

1097. **Помяловский И.В.** Житие иже во святых отца нашего Феодора, архиепископа Едисского, по двум рукописям Московской Синодальной библиотеки / И.В. Помяловский. – СПб., 1892.

1098. **М. В. С.** Одна из наших окраин / М. В. С. – СПб., 1892.

Відбиток з: Исторический Вестник, СПб., 1892, т. 50, № 10.

1099. **Олесницкий Н.** Исторические сведения о Каменецком и Барском духовных училищах / Н. Олесницкий. – Каменец-Подольск, 1891.

1100–1101. **Якубович В.** Высокопреосвященный Иоанникий, первый пастырь Подольский и Брацлавский (1796–1819 гг.) / В. Якубович. – Каменец-Подольск, 1892.

Відбиток з: ПЕВ, Каменец-Подольск, 1892, № 4.

1102. **Бунин Н.** К вопросу об уместности фамильных гербов на православных храмах вообще и на таковых в юго-западном краю в особенности / Н. Бунин. – Каменец-Подольск, 1892.

1103. **Дложевский С.** Православие в имениях князя Александра Любомирского в Брацлавщине (1776–1793 гг.) / С. Дложевский. – Каменец-Подольск, 1892.

Відбиток з: ПЕВ, Каменец-Подольск, 1892, № 33.

1104. **Дложевский С.** Торжественное служение в Бакоме 1 августа / С. Дложевский. – Каменец-Подольск, 1892.

1105. **Сецинский Е.** Собрание Подольского епархиального историко-статистического комитета и поступления в Церковно-историческое древнехранилище за январь-июнь 1892 г. / Е. Сецинский. – Каменец-Подольск, 1892.

1106. **Орловский П.** Материалы для истории православия в Брацлавщине в 1766–1768 гг. / П. Орловский. – Каменец-Подольск, 1892.

1107. **Лебединцев П.П.** Росписной список г. Киева 1700 года / П.П. Лебединцев. – К., 1892.

1108. **Пальмов И.С.** Цареградский патриарх Фотий и его отношение к современному ему славянству / И.С. Пальмов. – СПб., 1890.

1109. **Воронец Е.Н.** К вопросу о лечении легочной чахотки по поводу 3-го съезда русских врачей в С.-Петербурге / Е.Н. Воронец. – СПб., 1889.

1110. **Delitzsch Franz.** Paulus des Apostels Brief an die Römer aus griechischen Urtext auf Grund des Sinai-Codex in das Hebräische übersetzt und aus Talmud und Midrasch erläutert / Franz Delitzsch. – Leipzig, 1870.

1111. **Рыбинский В.** Древнерусская суббота / В. Рыбинский. – К., 1892.

1112. **Стеллецкий Н.** Брак древних евреев / Н. Стеллецкий. – К., 1892.

1113. **Яворовский Н.** О значении исторического иллюстрированного описания Подолии / Н. Яворовский. – Каменец-Подольск, 1892.

1114. **Леопардов Н.А.** Заметки на публичную лекцию, озаглавленную «Христианская церковь и Римский закон в течении двух первых веков» / Н.А. Леопардов. – К., 1892.

1115. **Избранные** слова и беседы высокопреосвященного Платона, митрополита Киевского и Галицкого, произнесенные в разные годы на дни воскресные и праздничные. – К., 1892.

1116. **Малышевский И.** Святой Иоанн Златоуст в звании чтеца, в сан диакона и пресвитера / И. Малышевский. – К., 1892.

1117. **Талицкий В.** Святой Иаков, епископ Ростовский (по рукописям А.А. Титова) / В. Талицкий. – Ярославль, 1892.

1118. **Завитневич В.З.** Происхождение и первоначальная история имени Русь / В.З. Завитневич. – К., 1892.

Відбиток з: ТКДА, 1892, № 11.

1119. **Речь** и отчет, читанные в торжественном собрании Киевской духовной академии 26 сентября 1892 года. – К., 1892.

1120. **Леопардов Н.А.** О начале Славяно-Руси, со стороны историко-археологической / Н.А. Леопардов. – К., 1892.

1121. **Петрушевский П.П.** Памяти преосвященного Виталия, епископа Калужского и Боровского / П.П. Петрушевский. – К., 1892.

1893

1122. **Бугославский И.** Сборник общедоступных статей религиозно-нравственного содержания для внебогослужебных чтений / И. Бугославский. – К., 1893.

1123. **Георгиевский А.И.** Церковь иерусалимская апостольская под управлением Иакова праведного (до разрушения Иерусалима) / А.И. Георгиевский. – Калуга, 1892.

1124. **Георгиевский А.И.** Слово в день празднования в честь Казанской иконы Божией Матери (22 октября) / А.И. Георгиевский. – Калуга, 1892.

1125. **Горбачевский Ф.** Русские древности и памятники православия Холмско-Подляшской Руси / Ф. Горбачевский. – Варшава, 1892.

1126. **Вознесенский И.** Осмогласные распевы трех последних веков православной русской церкви. Вып. 3. Греческий распев в России / И. Вознесенский. – К., 1893.

1127. **Соболевский А.И.** Церковно-славянские стихотворения конца IX – начала X веков / А.И. Соболевский. – СПб., 1892.

1128. **Евангелие** от Луки, на греческом, славянском, русском и латинском языках. – СПб., 1888.

1129. **Владимиров П.В.** Критико-библиографические заметки об изданиях и исследованиях по русской словесности за 1892 г. / П.В. Владимиров. – К., 1893.

1130. **Смоленский С.В.** Главнейшие песнопения божественной литургии, молебного пения, панихиды и всенощного служения, переложенные для хора мужских голосов. Вып. 1, 2, 5–8 / С.В. Смоленский. – СПб., 1893.

1131. **Буддизм** и христианство / пер. с англ. Ф.С. Орнатского. – К., 1893.

1132. **Сикорский И.А.** Психопатическая эпидемия 1892 года в Киевской губернии / И.А. Сикорский. – К., 1893.

1133. **Ковальницкий М.Г.** Еще по вопросу «Христианская церковь и Римский закон в течении двух первых веков» (ответ Ю. Кулаковскому) / М.Г. Ковальницкий. – К., 1893.

1134. **Викул П.В.** По поводу столетия воссоединения Подолии с Россией. 1793–1893 / П.В. Викул. – Каменец-Подольск, 1893.

1135. **Протоколы** заседаний императорского Одесского общества истории и древностей за 3 марта 1893 года. – Одесса, 1893. «см. № 398, 516».

1136. **Малинин В.Н.** Д.И. Фонвизин, как автор комедий: речь / В.Н. Малинин. – К., 1893.

1137. **Прахов А.В.** Отзыв о сочинении Г. Павлуцкого «Коринфский архитектурный орден» / А.В. Прахов. – К., 1893.

1138. **Житие** преподобной Марии Египетской. – М., 1888.

1139. **Отчет** Подольского епархиального историко-статистического комитета и древлехранилища за 1892–1895 гг. – Каменец-Подольск, 1892–1895. «см. № 1004».

1140. **К** воссоединения Подолии с Россией: Сборник статей, печатавшихся в «Подольских епархиальных ведомостях», с 5 гравюрами. – Каменец-Подольск, 1893.

1141. **Яковлев В.А.** К литературной истории древне-русских сборников. Опыт исследования «Измарагда» / В.А. Яковлев. – Одесса, 1893.

1142. **Цветаев Д.В.** Странные приемы исторической критики по поводу рецензии А. Лебедева на историческое исследование «Протестанство и протестанты в России до эпохи преобразований» / Д.В. Цветаев. – М., 1893.

1143. **Георгиевский А.И.** Село Бор, Тарусского уезда, Калужской губернии, его окрестности, приходской храм и чудотворная икона Божией Матери «Взыскание погибших» / А.И. Георгиевский. – К., 1893.

1144. **Георгиевский А.И.** Сказание о чудотворных иконах Божией Матери «Взыскание погибших» / А.И. Георгиевский. – К., 1893.

1145. **Георгиевский А.И.** Сказание о чудотворной иконе Божией Матери «Взыскание погибших», находящейся в храме села Бор, Тарусского уезда, Калужской губернии / А.И. Георгиевский. – К., 1893.

1146. **Павлов А.С.** Продолжающиеся недоумения по вопросу о восприимчивости и духовном родстве / А.С. Павлов. – М., 1893.

1147. **Lager-Catalog**, № 312 / von Jos Baer – Frankfurt am Main, 1893.

1148. **Иконников В.С.** Опыт русской историографии / В.С. Иконников. Т. 1, кн. 1–2, т. 2, кн. 1–2. – К., 1891, 1892, 1908.

1149. **Лилеев М.И.** Описание рукописей, хранящихся в библиотеке Черниговской духовной семинарии / М.И. Лилеев. – СПб., 1880.

1150. *Текст відсутній через пошкодження паперу.*

1151. **Лилеев М.И.** Корабль Черниговской семинарии, нагруженный духовными куплями и при публичных богословских состязаниях премногих отличнейших высокопочтеннейших особ торжественно празднованный / М.И. Лилеев. – Чернигов, 1888.

Відбиток з: ЧЕВ, Чернигов, 1888, приб., № 3.

1152. **Сказание** об иконе Божией Матери «Взыскание погибших», что в селе Бор, Тарусского уезда, Калужской губернии. – М., 1892.

1153. **Петрушевский В.** Сальвиан, пресвитер Массилийский и его сочинения, В. Петрушевский. – К., 1893.

1154. **Лилеев М.И.** Церковно-государственное служение русской земле преп. Сергия и основанной им обители: речь / М.И. Лилеев. – К., 1893.

1155. **Лилеев М.И.** Новые материалы для истории раскола на Вятке и в Стародубе XVII–XVIII вв. / М.И. Лилеев. – К., 1893.

1156. **Вержбицкий Т.И.** Памятная книжка Курской губернии на 1893 г. / Т.И. Вержбицкий. – Курск, 1893. «см. №1256, 1045».

1157. **Мельник К.** Каталог коллекции древностей А.Н. Поль в Екатеринославе. Вып. 1 / К. Мельник. – К., 1893.

1158. **Беляшевский Н., Зыбин П.** О топографическом описании монетных кладов, найденных в России / Н. Беляшевский, П. Зыбин. – М., 1893.

1159. **Известия IX Археологического съезда** в г. Вильне. – Вильна, 1893.

1160. **Мухин Н.** Киево-Братский училищный монастырь: исторический очерк / Н. Мухин. – К., 1893.

1161. **Климовский Д.** Иоанникий Галятовский, духовный писатель XVII века / Д. Климовский. – Вильна, 1884.

1162. **Белецкий А.В.** Обращение Виленского Пречистенского древне-митрополичьего собора в анатомический театр / А.В. Белецкий. – Вильна, 1887.

1163. **Стрельбицкий И.** Униатские церковные соборы с конца XVI века до воссоединения униатов с православной церковью / И. Стрельбицкий. – Вильна, 1888.

1164. **Бобровский П.О.** Противодействие базилианского ордена стремлению белого духовенства к реформам русской греко-униатской церкви / П.О. Бобровский. – Вильна, 1889.

Відбиток з: ЛЕВ, Вильна, 1889, № 4–5.

1165. **Бобровский П.О.** Упразднение Супрасльской греко-униатской церкви и восстановление Виленской митрополичьей епархии / П.О. Бобровский. – Вильна, 1890.

Відбиток з: ЛЕВ, Вильна, 1890.

1166. **Демьянович М.М.** О духовных стихах, употребительных в Брашевичском приходе Кобринского уезда / М.М. Демьянович. – Вильна, 1892.

1167. **Щербицкий О.В.** Судьбы православия и русской народности в бывшем Литовском государстве и в частности в г. Вильне / О.В. Щербицкий. – Вильна, 1892.

1168. **Сакович А.** Начало христианства в Польше и степень его последующего распространения в первоначальную эпоху существования Польского государства / А. Сакович. – Вильна, 1892.

1169. **Тыртов А.** О мнимых мощах иезуита Андрея Боболи в Полоцке, А. Тыртов. – Вильна, 1893.

1170. **Берман М.А.** Виленский архиерейский хор при митрополите Иосифе: Из воспоминаний М.А. Бермана. – Вильна, 1893.

1171. **Пашкевич М.А.** Древнее Виленское братство и его братчики: речь / М.А. Пашкевич. – Вильна, 1893.

1172. **Донат** (Бабинский-Соколов), епископ. Голос пастыря по поводу современных событий в отечестве. Слова и речи, сказанные в г. Гродне преосвященным Донатом, епископом Брестским. Вып. 2 / Донат (Бабинский-Соколов). – Гродно, 1882.

1173. **Троицкий Н.И.** Памятники Знаменского монастыря в Курске / Н.И. Троицкий. – Курск, 1884.

1174. **Троицкий Н.И.** Иконостас и его символика / Н.И. Троицкий. – М., 1891.

1175. **Троицкий Н.И.** Клады монет, найденные в Тульской губернии в 1890 году / Н.И. Троицкий. – Тула, 1891.

1176. **Троицкий Н.И.** Следы язычества на пространстве между верховьями рек Оки и Дона. Культ огня, дерева и камня / Н.И. Троицкий. – Тула, 1892.

1177. **Описание** путешествия отца Игнатия в Царьград, Афонскую гору, святую землю и Египет 1766–1776 гг. / под ред. В.Н. Хитрова. – СПб., 1891.

1178. **Ласковский В.П.**, Лашков Н.А. Новгородский музей древностей / В.П. Ласковский, Н.А. Лашков. – Новгород, 1893.

1179. *Текст відсутній через пошкодження паперу.*

1180. **Успенский В.Н.** Литовские пограничные городки: Селук, Горышин и другие / В.Н. Успенский. – Тверь, 1892.

1181. **Турцевич А.** Хрестоматия по истории Западной России / А. Турцевич. – Вильна, 1892.

1182. **Спрогис И.Я.** Географический словарь древней Жомойтской земли XVI столетия, составленный по 40 актовым книгам Россиенского земского суда / И.Я. Спрогис. – Вильна, 1888.

1183. **Сапунов А.** Река Западная Двина: историко-географический обзор / А. Сапунов. – Витебск, 1893.

1184. **Смородский А.П.** Столетие Минской губернии 1793–1893: историко-статистическая записка / А.П. Смородский. – Минск, 1893.

1185. **Будилович А.** Холмская чудотворная икона Божией Матери / А. Будилович. – Варшава, 1892.

1186. **Иосиф (Соколов).** Виленский православный некрополь / Иосиф (Соколов). – Вильна, 1892.

1187. **Котович И.А.** Высокопреосвященный Алексей, архиепископ Литовский и Виленский. Его кончина и погребение. 10–13 ноября 1890 г. / И.А. Котович. – 2-е изд. – Вильна, 1890. «см. № 983».

1188. **Добрянский Ф.Н.** Путеводитель по Вильне и ее окрестностям с планом г. Вильна / Ф.Н. Добрянский. – 2-е изд. – Вильна, 1890. «см. № 397».

1189. **Хойновский И.А.** Раскопки великокняжеского двора древнего града Киева, произведенные весной 1892 года / И.А. Хойновский. – К., 1893. «см. № 1774».

1190. **Крачковский Ю.Ф.** Старая Вильна до конца XVI столетия / Ю.Ф. Крачковский. – Вильна, 1893.

1191. **Труды** Виленского отделения Московского Предварительного комитета по устройству в Вильне IX Археологического съезда. – Вильна, 1893.

1192. **Покровский Ф.В.** Виленский музей древностей. Объяснительный текст к фотографическим снимкам, заменяющий собой также путеводитель по Музею / Ф.В. Покровский. – Вильна, 1892.

1193. **Каталог** предметов, доставленных на археологическую выставку при IX Археологическом съезде в Вильне в 1893 году. – Вильна, 1893.

1194. **Титов Ф.И.** Первое послание св. апостола Павла к Фессалоникийцам / Ф.И. Титов. – К., 1892.

1195–1196. *Текст відсутній через пошкодження паперу.*

1197. **Бережков М.Н.** Блаженный Игорь Ольгович, князь Новгород-Северский и великий князь Киевский / М.Н. Бережков. – Чернигов, 1893.

1198. **Киево-Златоверхо-Михайловский монастырь.** Исторический очерк от основания до настоящего времени. – К., 1889.

1199. **26-е** сентября в г. Гродне. Новоустроенный храм во имя св. Афанасия Брестского, св. икона преподобного Сергия православным Западной России. – Вильна, 1893. «см. № 1224».

1200. **Левицкий О.И.** Пятидесятилетие Киевской комиссии для разбора древних актов (1843–1893). Историческая записка о деятельности / О.И. Левицкий. – К., 1893.

1201. **План** Киева, составленный в 1695 году. – К., 1893.

1202. **Русь-Україна і Біла** 1204. **Труды** Московского нумизматического общества. Т. 1–3. – М., 1893–1905. «см. № 2875».

1205. **Багалея Д.И.** Заметки и материалы по истории Слободской Украины / Д.И. Багалея. – Харьков, 1893.

1206. **Багалея Д.И.** Ответ на критическую заметку проф. И.М. Сибестианского по поводу брошюры «К истории учений о быте древних славян» / Д.И. Багалея. – Харьков, 1893.

1207. **Виленский** календарь на 1894 г. – Вильна, 1893.

1208. **Троицкий Н.И.** О происхождении первых трех канонических евангелий: Опыт разбора гипотез Г. Евальда и Ю. Гольцмана / Н.И. Троицкий. – Кострома, 1878.

1209. **Троицкий Н.И.** Св. пророки Ветхого Завета. Последовательное изъяснение славянского текста. Книга пророка Исаи. Вып. 1–3 / Н.И. Троицкий. – Тула, 1889, 1891, 1893.

1210. **Сумцов Н.Ф.** Критическая статья о книге В.А. Яковлева «К литературной истории древнерусских сборников». – Харьков, 1894.

1894

1211. **Смородский А.П.** Девятый археологический съезд в Вильне / А.П. Смородский. – Минск, 1893.

1212. **Петухов Е.В.** Материалы и заметки из истории древней русской письменности. Вып. 1–3 / Е.В. Петухов. – К., 1894.

1213. **Протоколы** заседаний Предварительного комитета по устройству в 1896 году в г. Риге X Археологического съезда. – М., 1894.

1214. **Титов А.А.** Описание славянорусских рукописей. Т. 1, ч. 1 / А.А. Титов. – СПб., 1893; т. 2, 4. – М., 1900, 1901.

1215. **Титов А.А.** Материалы для истории императорского Общества истории и древностей российских. I. Письма О.М. Бодянского к отцу. II. Письма И.П. Сахарова к О.М. Бодянскому / А.А. Титов. – М., 1893.

1216. **Титов А.А.** Житие св. Леонтия, епископа Ростовского / А.А. Титов. – М., 1893.

1217. **Титов А.А.** Историческое описание Троицко-Варницкого заштатного мужского монастыря близ Ростова-Великого, Ярославской губернии / А.А. Титов. – Сергиев Посад, 1893.

1218. **Титов А.А.** Список и указатель статей, помещенных в ярославских епархиальных ведомостях (в неофициальной части) за все время их существования 1860–1892 гг. / А.А. Титов. – Сергиев Посад, 1893.

1219. **Голубев С.Т.** Древний помянник Киево-Печерской лавры конца XV и начала XVI столетия / С.Т. Голубев. – К., 1892.

1220. **Голубев С.Т.** Объяснительные параграфы по истории западно-русской церкви / С.Т. Голубев. – К., 1893.

1221. **Архив** Юго-Западной России. Ч. 1, т. IX / под ред. С.Т. Голубева. – К., 1893. «см. № 2288, 2386».

1222. **Голубев С.Т.** Отчет о первом присуждении премии Г.Ф. Карпова / С.Т. Голубев. – М., 1894.

1223. **Иосиф** (Соколов), епископ. Гродненский православно-церковный календарь / Иосиф (Соколов). – Гродна, 1893. «см. № 1809».

1224. **26-е** сентября в г. Гродне. Новоустроенный храм во имя св. Анастасия Брестского, св. икона преподобного Сергия православным Западной России. – Вильна, 1893. «см. № 1199».

1225. **Выставка** древностей, представляемых императорскою Археологическою комиссией на воззрение государя императора. Результаты археологических раскопок за лето 1894 года. – СПб., 1894.

1226. **Бычков Ф.А.** Путеводитель по Ростовскому музею церковных древностей / Ф.А. Бычков. – Ярославль, 1886.

1227. **Линниченко И.А.** Черты из истории сословий в Юго-Западной (Галицкой) Руси XIV – XVI вв. / И.А. Линниченко. – М., 1894.

1228. **Пасхалидис** Феофил. Св. Анастасий Синаит. Слово о св. Собрании и проч. / пер. с греч. Феофила Пасхалидиса. – СПб., 1894. «см. № 1294».

1229. **Парфений**, епископ. Ἡ ὀρθοδοξὸς αὐτοκεφαλὸς ρωμανικὴ ἐκκλησία... / пер. с рум. Парфения. – Афины, 1894.

1230. **Николай** (Далматов), архимандрит. Супрасльский Благовещенский монастырь: историко-статистическое описание / Николай (Далматов). – СПб., 1892.

1231. **Устав** Супрального Благовещенского братства. – Гродно, 1893.
1232. **Димитрий** (Самбикин), архимандрит. Св. Слав. Великомуч. Димитрий Мироточивый, Солунский чудотворец / Дмитрий (Самбикин). – Каменец-Подольск, 1894.
1233. **Горожанский Я.И.** Этимология русского языка для духовных училищ... / Я.И. Горожанский. – Орел, 1894.
1234. **Горожанский Я.И.** Синтаксис русского языка для духовных училищ / Я.И. Горожанский. – Орел, 1894.
1235. **Завитневич В.З.** Вопрос о падении Польши в польской историографии / В.З. Завитневич. – СПб., 1894.
- Відбиток з: Славянское обозрение. Сборник статей по славяноведению, СПб., 1894.
1236. **Соболевский А.И.** Южно-славянское влияние на русскую письменность в XIV–XV вв. / А.И. Соболевский. – СПб., 1894.
1237. **Олесницкий А.А.** Руководственные о священном писании Ветхого и Нового Завета сведения из творений Отцов и учителей Церкви / А.А. Олесницкий. – СПб., 1894.
1238. **Титов Ф.И.** Феоктист (Мочульский), архиепископ Курский и Белгородский, с портретом / Ф.И. Титов. – К., 1894.
1239. **Филевич Н.П.** Угорская Русь и связанные с нею вопросы и задачи русской исторической науки / Н.П. Филевич. – Варшава, 1894.
1240. **Мочульский В.Н.** Следы народной библии в славянской и древнерусской письменности / В.Н. Мочульский. – Одесса, 1893.
1241. **Мочульский В.Н.** К истории малорусского наречия. Житие св. Саввы Освященного по пергаменной рукописи XIII века / В.Н. Мочульский. – Одесса, 1894.
- Відбиток з: Записки Новороссийского университета, Одесса, 1894, т. 62.
1242. **Платонов И.А.** Юбилейный сборник в память 900-летия епископской кафедры в городе Чернигове, с рисунками / И.А. Платонов. – Чернигов, 1893.
1243. **Помяловский И.** Житие иже во святых отца нашего Григория Синаита по рукописи Московской Синодальной библиотеки / И. Помяловский. – СПб., 1894.
1244. **Десятый** Археологический съезд в Риге 1–20 августа 1896 года. – М., 1894.
1245. **Горожанский Я.И.** Дамаскин Семёнов-Руднев, епископ Нижегородский (1737–1795), его жизнь и труды / Я.И. Горожанский. – К., 1894.

1246. **Древности** Российского государства. Киевский Софийский собор / изд. императорского Археологического общества. Вып. 4. – СПб., 1887.

1247. **Древнейшие** филигранные. – СПб., б. г.

1248. **Олесницкий И.А.** Символическое учение лютеран о таинстве евхаристии и несостоятельность этого учения / И.А. Олесницкий. – Каменец-Подольск, 1894.

1249. **Чемена К.А.** Происхождение и сущность ессейства: опыт историко-критического исследования / К.А. Чемена. – Черкассы, 1894.

1250. **Покровский Н.В.** Очерки памятников христианской иконографии и искусства. Вып. 2. Памятники византийские, с 104 рисунками / Н.В. Покровский. – СПб., 1894.

1251. **Ястребов В.Н.** Опыт топографического обозрения древностей Херсонской губернии / В.Н. Ястребов. – Одесса, 1894.

1252. **Ястребов В.Н.** О значении памятника В.И. Григоровичу для местного общества: речь / В.Н. Ястребов. – Одесса, 1894.

1253. **Ястребов В.Н.** Поездка на остров Каменоватый на Днепре / В.Н. Ястребов. – М., 1894.

Відбиток з: Археологические известия и заметки, М., 1894, вып. 5.

1254. **Багалей Д.И.** Опыт истории Харьковского университета. Т. 1: 1802–1845 гг. Вып. 1–2 / Д.И. Багалей. – Харьков, 1894, 1896.

1255. **Белецкий А.** Вопрос об образовании русских евреев в царствование императора Николая I / А. Белецкий. – СПб., 1894.

1256. **Вержицкий Т.И.** Памятная книжка Курской губернии на 1894 год / Т.И. Вержицкий. – Курск, 1894.

1257. **Петрушевский Н.П.** Святые места на Востоке и в России. Вып. 1–3 / Н.П. Петрушевский. – М.; СПб., 1894, 1897, 1898; вып. 2. – 2-е изд. – СПб., 1899.

1258. **Помяловский И.В.** Евсевий Памфил о названиях местностей, встречающихся в Св. Писании и о положении и названиях еврейских местностей, ок. 320 и 388 гг. / И.В. Помяловский. – СПб., 1894.

Відбиток з: Православный Палестинский сборник, СПб., 1894, вып. 37.

1259. *Текст відсутній через пошкодження паперу.*

1260. **Киммель (Kummel) Н.** Bibliotheca Russica / Н. Киммель. – Рига, 1894. «см. № 354, 619».

1261. **Стадницкий А.Г.** Гавриил Банулеско-Бодони, ексарх Молдовлахийский (1808–1812) и митрополит Кишиневский (1813–1821) / А.Г. Стадницкий. – Кишинев, 1894.

1262. **Гошкевич В.И.** Обзор Херсонской губернии за 1893 год. Приложение к Всеподданнейшему отчету Херсонского губернатора / В.И. Гошкевич. – Херсон, 1894.

1263. **Смирнов Д.** Празднование воскресного дня (его история и значение) / Д. Смирнов. – К., 1893.

1264. **Владимиров П.В.** Алексей Васильевич Кольцов как человек и как поэт / П.В. Владимиров. – К., 1894.

1265. **Владимиров П.В.** Слово о полку Игореве: из лекций П.В. Владимирова. Вып. 1. – К., 1894.

1266. **Стеллецкий Н.** Странствующий украинский философ Григорий Савич Сковорода / Н. Стеллецкий. – К., 1894.

1267. **Стеллецкий Н.** Хорошевский Вознесенский девичий монастырь (Харьковской губернии и уезда) / Н. Стеллецкий. – К., 1894.

1268. **Миропольский С.** Очерк истории церковно-приходской школы от первого возникновения ея на Руси до настоящего времени. Вып. 1–3 / С. Миропольский. – СПб., 1894–1895.

1269. **Марковский М.** Антоний Радивилловский, южно-русский проповедник XVII в. / М. Марковский. – К., 1894.

1270. **Правила** и программы для церковно-приходских школ и школ грамоты. – 2-е изд. – СПб., 1894.

1895

1271. **Богдашевский Д.И.** О взаимном отношении философии и естествознания: речь / Д.И. Богдашевский. – К., 1894.

1272. **Яхонтов И.** Виленский календарь на 1895 год / И. Яхонтов. – Вильна, 1894.

1273. **Краткие** описания предметов древностей, пожертвованных в Волынское епархиальное древлехранилище на июль 1873 года. – Почаев, 1893.

1274. *Текст відсутній через пошкодження паперу.*

1275. **Порфирий**, иеромонах. Древние гробницы во Владимирском кафедральном Успенском соборе и погребенные в них князья и святители / Порфирий. – Владимир, 1890.

1276. **Павлов А.С.** О начале Галицкой и Литовской митрополии и о первых тамошних митрополитах по византийским документальным источникам XIV в. / А.С. Павлов. – М., 1894.

1277. **Павлов А.С.** По поводу полемики против сенатского толкования закона о давности в применении к церковным землям / А.С. Павлов. – М., 1894.

1278. **Surutschan I.**, Latyshev B. Inscriptiones Graecae et Latinae novissimis annis (1889–1894) Museo Surutschaniano quod est Kischinevi inlatae / I. Surutschan, B. Latyshev. – Petropoli Typ. Academiae Caesareae Scientiarum, 1894.

1279. **Кондаков Н.** Византийские эмали. Собрание А.В. Звенигородского. История и памятники византийской эмали / Н. Кондаков. – СПб., 1892. «в продажу не поступало, см. № 974, 1546».

1280. **Звиняцкий Н.И.** Асептический [] и проч. / Н.И. Звиняцкий. – СПб., 1895.

1281. **Вержицкий Т.И.** Курская (Коренная) святыня – чудотворная икона, именуемая «Знамение Пресвятой Богородицы» с изображением иконы / Т.И. Вержицкий. – М., 1895.

1282. **Петров Н.И.** Коллекции древних предметов и монет, пожертвованных Церковно-археологическому музею при Киевской духовной академии Н.А. Леопардовым / Н.И. Петров. – К., 1895.

1283. **Диковский Н.** Опыт библиографического указателя статей и заметок, касающихся истории монастырей и церковей Гродненской губернии / Н. Диковский. – Гродно, 1894.

1284. **Владимиров П.В.** Творения Отцов Церкви в древнерусской письменности, А.С. Архангельского (Казань, 1890 г.) III. Паренесис Ефрема Сирина: рецензия / П.В. Владимиров. – К., 1891.

1285. **Владимиров П.В.** Введение в историю русской словесности / П.В. Владимиров. – К., 1895.

1286. **Добролюбов И.** Историко-статистическое описание церковей и монастырей Рязанской епархии ныне существующих и упраздненных со списками их настоятелей за XVII–XIX столетия и с библиографическими указаниями. Т. 1–4 / И. Добролюбов. – Зарайск, Рязань, 1884, 1888, 1891.

1287. **Добролюбов И.** Рязанские достопамятности, собранные архимандритом Иеронимом / И. Добролюбов. – Рязань, 1889.

1288. **Дроздов Н.М.** К вопросу о религиозно-нравственном значении классической системы образования / Н.М. Дроздов. – К., 1895.

1289. **Третьяков А.А.** Памяти А.Н. Муравьева / А.А. Третьяков. – М., 1895.

1290. **Помяловский И.** Житие преп. Афанасия Афонского по рукописи Московской Синодальной библиотеки / И. Помяловский. – СПб., 1895.

1291. **Лилеев М.И.** Из истории раскола на Вятке и в Стародубове XVII–XVIII вв. Вып. 1 / М.И. Лилеев. – К., 1895.

1292. **Вышеславцев А.** Беловежское Александровское народное училище / А. Вышеславцев. – Гродно, 1894.

1293. **Виленская** святая и чудотворная икона Божией Матери (к 400-летию ее пребывания в Вильне). – Вильна, 1895.

1294. **Пасхалидис** Феофил. Высокопреосвященнейшего Никифора (Гликаса), митрополита Мифимнского, Слово об аде или муке / пер. с греч. Феофила Пасхалидиса. – СПб., 1895. «см. № 1228».

1295. **Сецинский Е.** Город Каменец-Подольский: историческое описание / Е. Сецинский. – К., 1895.

1296. **Богдашевский Д.И.** Разбор древних и новейших мнений, противных учению о промысле божием / Д.И. Богдашевский. – Почаев, 1887.

1297. **Отчет** императорской Археологической комиссии за 1892 год. – СПб., 1894.

1298. 1) **Латышев В.В.** Древности Южной России. Греческие и латинские надписи, найденные в Южной России в 1889–1891 годах / В.В. Латышев. – СПб., 1892.

2) **Лаппо-Данилевский А.**, Мальмберг В. Древности Южной России. Курган Карагодеуашх / А. Лаппо-Данилевский, В. Мальмберг. – СПб., 1894.

3) **Радлов В.** Сибирские древности. Т. 1, вып. 3 / В. Радлов. – СПб., 1894. «см. № 1090, 1726».

Відбитки з: Материалы по археологии России, издаваемые императорскою Археологическою комиссиею, СПб., 1892, 1894, № 9, 13, 15.

1299. **Горбов Н.** Советы учителям двухлетних деревенских школ грамотности / Н. Горбов. – Саратов, 1886.

Відбиток з: ТЕВ, Тамбов, 1886, № 2.

1300. **Сборник** разных брошюр и каталогов. Б.м., б.г.

1301. **Владимиров П.В.** Происхождение «Руслана и Людмилы» А.С. Пушкина (1817–1820 гг.) / П.В. Владимиров. – К., 1895.

1302. **Владимиров П.В.** Из истории древнерусской письменности: Переводные творения Отцов Церкви, вопросы и ответы, Измарагды / П.В. Владимиров. – К., 1895.

Відбиток з: ЧИОНЛ, К., 1895, кн. 9.

1303. **Гульдман В.** Праздник православия в Подолии / В. Гульдман. – Каменец-Подольский, 1895.

1304. **Труды IX** Археологического съезда в Вильне. Т. 1–2. – М., 1895, 1897.

1305. **Файнштейн С.** Восемь лет деятельности на поприще преподавания искусства изощрения и укрепления памяти (мнемоники) / С. Файнштейн. – Одесса, 1895.

1306. **Наставление** к изготовлению соломенно-ковровых несгораемых крыш, стен, потолков и брандмауеров по способу фермы Красноуфимского реального училища и к сооружению соломенно-глиняных литушек. – 8-е изд. – СПб., 1890.

1307. **Петров Н.И.** «Гавриил Банулеско-Бодони, экзарх Молдовляхийский и митрополит Кишиневский (1808–1812 гг.)» Авксентия Стадницкого (Кишинев, 1894 г.): рецензия / Н.И. Петров. – Варшава, 1895.

Відбиток з: Русский филологический вестник, Варшава, 1895, кн. 1–2.

1308. **Мальшевский И.И.** Приходская библиотека. Западная Русь в борьбе за веру и народность. Ч. 1. / И.И. Мальшевский. – СПб., 1895.

1309. **Устав** Подольского епархиального историко-статистического комитета и состоящих при нем Древлехранилища и епархиальной библиотеки. – Каменец-Подольск, 1895.

1310. **Титов Ф.И.** Духовные школы Курско-Белоградской епархии. Вып. 1–3. История духовных школ Курской епархии / Ф.И. Титов. – Курск, 1895, 1896. «у Ф.И. Титова».

1311. 1) **Болсуновский К.В.** Дрогичинские пломбы. Ч. 1. с XXI таблицей. / К.В. Болсуновский. – К., 1894.

2) **Bołsunowski K.** Znaki pieczętne na łożu (płomby) znajdujący w Bugu przy mieście Drohiczyne. Studium sfragistyczne / K. Bołsunowski. – Kraków, 1895.

Відбиток з: Wiadomości Numizmatyczno-Archeologiczne, Kraków, 1895, № 4.

1312. **Селиванов В.В.** Чудотворный образ святителя Николая Зарайского / В.В. Селиванов. – 2-е изд. – Рязань, 1892.

1313. **Петров Н.И.** Монеты великого князя киевского Изяслава Ярославича / Н.И. Петров. – М., 1895.

Відбиток з: Труды IX Археологического съезда в Вильнюсе, 1895, т. 1.

1314. **Де-Барре.** О сен рафаельском вине / Де Барре. – Варшава, 1894.

1315. **Соболевский А.И.** Великорусские народные песни. Т. 1–2 / А.И. Соболевский. – СПб., 1895, 1896.

1316. **Олесницкий А.А.** Мегалитические памятники Святой земли, А.А. Олесницкий. – СПб., 1895.

Відбиток з: Православный Палестинский сборник, СПб., 1895, т. XIV, вып. 2 (41).

1317. **Троицкий Н.И.** Песнь песней в фресках Тульского Успенского собора / Н.И. Троицкий. – Тула, 1895.

Відбиток з: Памятная книжка Тульской губернии на 1895 год, Отд. 7.

1318. **Общее образование управления морским ведомством.** – СПб., 1867.

1319. **Авенариус Н.** Нечто о куне / Н. Авенариус. – СПб., 1868.

1320. **Чубинский В.** Историческое обозрение устройства управления морскими ведомствами в России / В. Чубинский. – СПб., 1869.

1321. **Николай** Иванович Русанов. – СПб., 1872.

1322. **Зеленой А.И.** Исторический очерк Штурманского училища. 1798–1871 гг. / А.И. Зеленой. – Кронштадт, 1872.

1323. **Указатель** выставки «Общества выставки художественных произведений» в Императорской Академии художеств в 1877 году. – СПб., 1877.

1324. **Peteghem C. Van.** Librairie numismatique / C. Van Peteghem. – Paris, 1878.

1325. **Виталий** Яковлевич Шульгин. Некролог и речи, произнесенные над его гробом. – К., 1879.

1326. «**Киевлянин**» под редакцией Виталия Яковлевича Шульгина (1864–1878). – К., 1880.

1327. **Прозоровский Д.И.** Хронология, проверенная по античным медалям / Д.И. Прозоровский. – СПб., 1886.

1328. **Троицкий Н.** Берега реки Непрядвы. Историко-археологический очерк / Н. Троицкий. – Тула, 1887.

1329. **Материалы** для истории статистического описания Тульской епархии. Т. 1. – Тула, 1888.

1330. **Волчек Я.** История словацкой литературы / Я. Волчек; пер. А. Опфермана; с предисл. Т. Флоринского. – К., 1889.

1331. **Троицкий Н.** Древнейшие храмы Тульской епархии / Н. Троицкий. – Тула, 1889.

1332. **Лашкарев П.А.** Рецензии ученых исследований, удостоенных Св. Синодом премий митрополита Макария / П.А. Лашкарев. – СПб., 1890.

1333. **Флоринский Т.Д.** Отчет о деятельности Киевского славянского благотворительного общества за 1889 год / Т.Д. Флоринский. – К., 1890.

1334. **Флоринский Т.Д.** Ян Амос Коменский «друг человечества» / Т.Д. Флоринский. – К., 1890.

Відбиток з: Университетские известия, К., 1892, № 3.

1335. **Малышевский И.И.** Характеристика участливых отношений России к славянам в историческом развитии их, от начала до настоящего времени / И.И. Малышевский. – К., 1893.

1336. **Соколов П.Ф.** Отчет о деятельности Тверской ученой архивной комиссии за 1892 год / П.Ф. Соколов. – Тверь, 1893.

1337. **Stieda L.** Über die Plomben von Dregitscin / von professor L. Stieda. – Königsberg, 1894.

1338. **Петрушевский П.** Значение царствования благочестивейшего государя императора Александра III для нашей церкви и пасторства / П. Петрушевский. – К., 1895.

1339. **Бублик В.Д.** Путеводитель по Киеву и его окрестностям / В.Д. Бублик. – 3-е изд. – К., 1894.

1340. **Поддубный И.** Приходская библиотека. Русская земля (природа страны, население и его промыслы). Сборник для народного чтения. Северный край. Озерный край / И. Поддубный. – М., 1894, 1896.

1341. **Приходская** библиотека. Москва, ея святыни и памятники (избранные статьи по описанию Москвы). – М., 1894.

1342. **Лашенков Н.А.** Материалы к столетию Харьковской кафедры. Христофор (Сулима) – первый епископ Слободско-Украинский и Харьковский / Н.А. Лашенков. – Харьков, 1895.

1343. **Жизневский А.К.** Описание Тверского музея. Археологический отдел / А.К. Жизневский. – М., 1888.

1344. **Тверский** музей и его приобретения в 1888 году. – Тверь, 1890.

1345. **Певницкий В.Ф.** Приходская библиотека. Учение отцов церкви православной о вере и жизни христианской. Ч. 1: Учение о вере христианской / В.Ф. Певницкий. – М., 1895.

1346. **Певницкий В.Ф.** Из истории Гомилетики. Средневековые Гомилетики / В.Ф. Певницкий. – М., 1895. «см. № 1765».

1347. **Ересиархи V** века. Несторий и Евтихий. Амедей Тьерри / пер. с фр. Д.В. Поспехова. – К., 1883.

1348. **Титов Ф.И.** Пятидесятилетний юбилей заслуженного профессора Киевской духовной академии Дмитрия Васильевича Поспехова / Ф.И. Титов. – К., 1895.

1349. **Титов Ф.И.** Макарий (Булгаков), митрополит Московский и Коломенский. Т. 1. Годы детства, образования и духовно-училищной службы м. Макария (1816–1857); т. 2. (1857–1868 гг.) / Ф.И. Титов. – К., 1895, 1903.

1350. **Петров Н.И.** Киевская академия во второй половине XVII века / Н.И. Петров. – К., 1895.

1351. **Белецкий А.В.** Родопроисхождение западнорусского митрополита Иосифа II Солтана / А.В. Белецкий. – Вильна, 1895.

1896

1352. **Сергий** (Спасский), архиепископ. О месте рождения великого государя царя и великого князя Михаила Федоровича / Сергей (Спасский). – СПб., 1895.

1353. **Сергий** (Спасский), архиепископ. Преподобный Михаил Малейн и трехсотлетие рождения царя Михаила Федоровича 12 июля 1596–1896 гг. / Сергей (Спасский). – Вязники, 1896.

1354. **Древности.** Труды Славянской комиссии императорского Московского археологического общества. Т. 1–4. – М., 1895, 1898, 1902, 1907.

1355. **Сикорский И.А.** Черты из психологии славян: речь / И.А. Сикорский. – К., 1895.

1356. **Кудрицкий В.А.** Внебогослужебные беседы сельского пастыря с пасомыми на воскресные евангельские чтения всего года. Вып. 1–2 / В.А. Кудрицкий. – К., 1895, 1897.

1357. **Petzholdt A.** Der Kaukasus, eine naturhistorische, sowie land- und forstwirthschaftliche Studie (ausgeführt in den Jahren 1863 und 1864). 2 Bände / Alexander Petzholdt. – Leipzig, 1866–1867.

1358. **Брем А. Э.** Путешествие по Северовосточной Африке, или по странам подвластным Египту: Судану, Нубии, Сеннару, Россересу и Кордофану. 1849–1852: в 2 ч. / Альфред Эдмунд Брем. – СПб., 1869, 1871.

1359. **Вамбери А.** Путешествие по Средней Азии. С 12-ю картинками и картою / А. Вамбери. – 2-е изд. – М., 1874.

1360. **Яворский И.Л.** Путешествие русского посольства по Афганистану и Бухарскому ханству в 1878–1879 гг.: из дневника члена посольства действительного члена императорского Русского географического общества И.Л. Яворского: в 2 т. / И.Л. Яворский. – СПб., 1882, 1883.

1361. **Письма С.П. Боткина** из Болгарии 1877 года. – СПб., 1893.

1362. **Стеллецкий Н.** Харьковский Коллегиум до преобразования его в 1817 году / Н. Стеллецкий. – Харьков, 1895.

1363. **Виленский** календарь на 1896 год. – Вильна, 1895. «см. № 785».

1364. **Добролюбов И.В.** Сказание о принесении образа св. Николая из Корсуня в г. Зарайск в 1225 г. / И.В. Добролюбов. – М., 1891.

1365. **Описание** Рукописного отделения Виленской публичной библиотеки. Вып. 1, 3, 4, 5. – Вильна, 1895–1903.

1366. **Кирпичников А.И.** Отзыв о сочинении Н.В. Покровского «Евангелие в памятниках иконографии, преимущественно византийских и русских» (СПб., 1892) / А.И. Кирпичников. – СПб., 1895.

1367. **Киприянович Г.Я.** Исторический очерк православия, католичества и унии в Белоруссии и Литве с древнейшего до настоящего времени / Г.Я. Киприянович. – Вильна, 1895.

1368. **Студинський К.** «Пересторога»: руський пам'ятник початку XVII віка. Исторично-літературна студія / К. Студинський. – Львов, 1895. «два экз.».

1369. **Плохинский М.** Путешествие иеромонаха Тарасия Коплонского в Италию конца XVII столетия / М. Плохинский. – Харьков, 1896.

Відбиток з: Сборник Харьковского историко-филологического общества, Харьков, 1896, Т. 8.

1370. **Красносельцев Н.** Отзыв на книгу: А.А. Дмитриевский. «Богослужение Страстной и Пасхальной седмиц в св. Иерусалиме по уставу IX–X вв». (Казань, 1894) / Н. Красносельцев. – СПб., 1895.

1371. **XX** Археологический съезд в г. Риге с 1-го по 20-е августа 1896 года. – М., 1896.

1372. **Празднование** столетия Подольской епархии. – Каменец-Подольск, 1895.

1373. **Календарь** Подольской епархии на 1896 год. – Каменец-Подольск, 1895.

1374. **Петров Н.И.** Киевская Рождество-Предтеческая или Борисоглебская церковь / Н.И. Петров. – К., 1896. «у Г.Г. Павлуцкого».

Відбиток з: ТКДА, К., 1895, № 7; 1896, № 2–3.

1375. **Дашкевич Н.П.** Разбор сочинений В.Ф. Миллера «Экскурсы в область русского народного эпоса. I–VIII» / Н.П. Дашкевич. – СПб., 1895.

Відбиток з: Записки императорской Академии наук, СПб, 1895, т. 1, № 2.

1376. **Письма** А.Н. Шемякина к О.М. Бодянскому (1859–1875 гг.) / с предисл. А.А. Титова. – М., 1895.

1377. **Титов А.А.** Синодик Спасо-Преображенского монастыря в Ярославле / А.А. Титов. – М., 1895.

1378. **Кегель Г.А.** Предметный перечень книг на иностранных языках в Ярославской библиотеке И.А. Вахрамеева / Г.А. Кегель. – Сергиев Посад, 1895.

1379. **Кирпичников А.И.** Очерки по истории новой русской литературы / А.И. Кирпичников. – СПб., 1896.
1380. **Филевич И.** История древней Руси. Т. 1. Территория и население / И. Филевич. – Варшава, 1896.
1381. **Карский Е.Ф.** Западнорусские переводы Псалтири в XV–XVII веках / Е.Ф. Карский. – Варшава, 1896.
1382. **Титов А.А.** Церковь Григория Богослова в Ростове в списках / А.А. Титов. – Ярославль, 1896.
1383. **Пясецкий Г.** Исторические очерки Орловского Введенского девичьего монастыря / Г. Пясецкий. – Орел, 1896.
1384. **Из летописи Гродненского Борисоглебского мужского монастыря** / С.Н.Д. – Гродно, 1895.
1385. **Маркевич А.И.** Григорий Карпович Котошихин и его сочинение о Московском государстве в половине XVII века / А.И. Маркевич. – Одесса, 1895.
1386. **Сборник** программ и правил для церковно-приходских школ. – К., 1891.
1387. **Ко** дню священной коронации. Ответы из Слова Божия о царской власти. – К., 1896.
1388. **Титов А.А.** Чтение на день священного коронования и миропомазания 14 мая 1896 года / А.А. Титов. – К., 1896.
1389. **Поучительное** чтение в день священного венчания и помазания на царство государя императора Николая Николаевича, 14 мая 1896 г. – К., 1896.
1390. **Программа** для собирания особенностей народных говоров. Вып. 1. – СПб., 1896.
1391. **О** преподобномученике Афанасии Брестском. – Гродно, 1893.
1392. **Борозич П.И.** Сказание о разбойнике Мадее и чудесном пустынноике / П.И. Борозич. – К., 1896.
1393. **Спрогис И.Я.** Народный суд литвинов над колдунами (чарадеями) / И.Я. Спрогис. – Витебск, 1896.
1394. **Олесницкий М.** Из системы христианского нравоучения / М. Олесницкий. – К., 1896.
1395. **Орловский П.** Странствующий архиерей (1777–1778 гг.) / П. Орловский. – К., 1896.
1396. **Орловский П.** Грановский протопоп Иоанн Строчкий, как поборник православия на Украине во второй половине XVII столетия / П. Орловский – К., 1896.

1397. **Житие** св. Николая Чудотворца. – К., 1878.
1398. **Сказание** о подольском городе Баре и Барском Свято-Покровском монастыре. – М., 1889.
- Видбиток з: ПЕВ, Каменец-Подольск, 1887, № 36–37.
1399. **Корольков И.Н.** Поучительное чтение в 4-ю неделю великого поста (назидательные уроки в житии и творениях преп. Иоанна Лествичника) / И.Н. Корольков. – К., 1896.
1400. **Известия** X Археологического съезда в Риге, с приложением по Риге. – Рига, 1896. *«закреслено червоним чорнилом та дописано над рядком: Путеводитель по Риге, 1896».*
1401. **План** г. Варшавы. – СПб., 1896.
1402. **Löwis K.** Livland im Mittelalter. Eine kartographische Darstellung / von Karl Löwis of Menar. – Reval [Tallin], 1895.
1403. **Sitzka J.** Archäologische von Karte Liv-, Est- und Kurland / von J. Sitzka. – Jurjew [Dorpat], 1896.
1404. **Труды** Московского Предварительного комитета X Археологического съезда в Риге. Вып. 1. – М., 1895.
1405. **Katalog** der Ausstellung zum X archäologischen Kongress in Riga 1896. – Riga 1896.
1406. **Katalogs** latviešu etnografiskai izstādei pa X arķeoloģiskā kongresa laiku ... – Riga, 1896.
1407. *«То же, в русском переводе».*
1408. **Katalog** der lettischen ethnographischen Ausstellung verfasst bei Gelegenheit des X archäologischen Congresses in Riga 1896. – Riga, 1896.
1409. **Наставление** преосвященного Доната, епископа Рижского и Литовского ученикам Рижского духовного училища. – К., 1886.
1410. **Флоринский Т.Д.** Жизнь и труды д-ра Фр. Рачкого первого представителя Юго-славянской академии / Т.Д. Флоринский. – К., 1895.
1411. **Флоринский Т.Д.** Новые труды по славяноведению / Т.Д. Флоринский. – К., 1895.
1412. **Флоринский Т.Д.** Обзор важнейших трудов по славяноведению за 1895 год / Т.Д. Флоринский. – К., 1896.
1413. **Мочульский В.** Апокрифическое сказание о создании мира / В. Мочульский. – Одесса, 1896.
1414. **Голубцов А.** Церковно-археологический музей при Московской духовной академии / А. Голубцов. – Сергиев Посад, 1895.
1415. **Владимиров П.В.** Два пергаменных листа из книги Апостольских чтений XII века / П.В. Владимиров. – СПб., 1896.

1416. **Программа** публичного испытания студентов Киевской духовной академии по случаю окончания XV учебного курса в 1851 году. – К., 1851.

1417. **Дроздов Н.М.** К вопросу о соглашении библейских свидетельств с данными ассириологии / Н.М. Дроздов. – К., 1896.

1418. **Лотоцкий А.** Святитель Феодосий Углицкий, архиепископ Черниговский и Новгородский / А. Лотоцкий. – Каменец-Подольск, 1895.

1419. **Лотоцький А.** Соборні крилоси на Україні та Білій Русі XV–XVI вв. / А. Лотоцький. – Львів, 1896.

1420. **Ханенко Б.И.** Древнейший план города Киева 1638 года, Б.И. Ханенко. – К., 1896.

1421. **Каталог** выставки типов Христа, графини П.С. Уваровой. – М., 1896.

1422. **В** память выставки изображений Христа, организованной Московским обществом любителей художеств 29 апреля 1896 года / Изд. К.А. Фишера. – М., 1896.

1423. **Сумцов Н.Ф.** Организация общественных и платных библиотек / Н.Ф. Сумцов. – Харьков, 1896.

1424. **Сумцов Н.Ф.** Литературная родня рассказа гр. Л.Н. Толстого «Чем люди живы» / Н.Ф. Сумцов. – Харьков, 1896.

1425. **Сумцов Н.Ф.** Личные обереги от слеза / Н.Ф. Сумцов. – Харьков, 1896.

1426. **Лазаревский А.** Очерки, заметки и документы по истории Малороссии. Т. 3 / А. Лазаревский. – К., 1896.

1427. **Путеводитель** по Киеву и его святым местам. – К., 1896. «см. № 1502».

1428. **Ученые** записки II Отделения императорской Академии наук. Кн. 2. Вып. 1–2. – СПб., 1856.

1429. **Каталог** изданий Императорской Академии наук. Ч. 1. Издания на русском языке. Ч. 2. Издания на иностранных языках. – СПб., 1888, 1891.

1430. **Известия** Отделения русского языка и словесности Императорской Академии наук. Т. 1–19. – СПб., 1896–1914.

1431. **Красносельцев Н.Ф.** К изучению «Типика Великой церкви» / Н.Ф. Красносельцев. – Одесса, 1896.

1432. **Красносельцев Н.Ф.** «Прение» Панагиота с Азимитом по новым греческим спискам / Н.Ф. Красносельцев. – Одесса, 1896.

Відбиток з: Летопись Историко-филологического общества при императорском Новороссийском университете, Одесса, 1896, т. 6.

1433. **Трипольский Н.Н.** К истории древнего православного Почаевского монастыря на Волыни / Н.Н. Трипольский. – Почаев, 1896.

1434. **Трипольский Н.Н.** Документы, относящиеся к древней истории православного Почаевского монастыря на Волыни / Н.Н. Трипольский. – Почаев, 1896.

1435. **Шляпкин И.А.** Св. Питирим, епископ пермский / И.А. Шляпкин. – Вологда, 1894.

1436. 1) **Шляпкин И.А.** Русское поучение XI века о перенесении мощей Николая Чудотворца и его отношение к западным источникам / И.А. Шляпкин. – СПб, 1881.

2) **Шляпкин И.А.** Историческая песня XVII века «О взятии Смоленска» / И.А. Шляпкин. – СПб, 1881.

1437. **Шляпкин И.А.** Слово Даниила Заточника (по всем известным спискам с предисловием и примечаниями И.А. Шляпкина. – СПб, 1889.

1438. **Ханенко Б.И., Ханенко В.Н.** Собрание картин итальянской, испанской, фламандской, голландской и др. школ / Б.И. Ханенко, В.Н. Ханенко. – К., 1896.

1439. **Колесса О.** Юрий Коссован (Осип, Домінік, Гординський, Федькович) / О. Колесса. – Львів, 1893.

1440. **Колесса О.** Шевченко і Міцкевич / О. Колесса. – Львів, 1894.

1441. **Колесса О.** Причинок до історії малоруської мови / О. Колесса. – Львів, 1895.

1442. **Kolessa A.** Dialectologische Merkmale des südrussischen Denkmals a. D. XIII. Jhdte «Žitije sv. Savy» / A. Kolessa. – Berlin, 1896.

Відбиток з: Archiv für slavische Philologie, Berlin, 1896, T. 18.

1443. **Отчет** о деятельности Холмского Православного Свято-Богородицкого Братства за 1894 год. – Варшава, 1896.

1444. **Петров Н.И.** Киев, его святыни и памятники / Н.И. Петров. – СПб., 1896.

1445. **Устав** императорского Общества истории и древностей российских при Московском университете. – М., 1893.

1446. **Титов Ф.** Описание открытия честных мощей святителя Феодосия Углицкого, черниговского чудотворца / Ф. Титов. – К., 1896.

1447. **Baer J.** Bücherkataloge: Lager-catalog / Joseph Baer. – Frankfurt am Main, 1896. «закреслено олівцем».

1448. **Добрянский А.И.** Плоды учения гр. Л.Н. Толстого. Кн. 1–2 / А.И. Добрянский. – СПб., 1896.

1449. **Сумцов Н.Ф.** Пожелания и проклятия (преимущественно малорусские) / Н.Ф. Сумцов. – Харьков, 1896.

1450. **Сумцов Н.Ф.** Опыт исторического изучения малорусских поговорок / Н.Ф. Сумцов. – Харьков, 1896.

1451. **Маккавейский Н.К.** К.Д. Ушинский и его педагогические идеи / Н.К. Маккавейский. – К., 1896.

1452. **Беляшевский Н.** Археологический съезд в Риге / Н. Беляшевский. – К., 1896.

Відбиток з: КС, К., 1896, № 10.

1453. **Открытие** Смоленского Церковно-археологического комитета и его задачи. – Смоленск, 1896.

1454. **Едлинский М.Е.** Чудотворные иконы нерукотворенного Спаса, Божией Матери и святые угодники Божии, за помощью к которым прибегает наш народ в различных болезнях и житейских недугах / М.Е. Едлинский. – К., 1897.

1455. **Песоцкий С.А.** Св. пророк Даниил, его время, жизнь и деятельность / С.А. Песоцкий. – К., 1897.

1456. **Виленский** календарь на 1897 год. – Вильна, 1896. «см. № 785».

1457. **Корсаков Д.А.** Из жизни русских деятелей XVII века / Д.А. Корсаков. – Казань, 1891.

1458. **Корсаков Д.А.** Константин Дмитриевич Кавелин. Очерк жизни и деятельности / Д.А. Корсаков. – СПб., 1896.

1459. **Стеллецкий Н.С.** Протоиерей А.А. Самборский, законоучитель императора Александра I / Н.С. Стеллецкий. – К., 1895.

1460. **Лобода А.М.** Русский богатырский эпос / А.М. Лобода. – К., 1895.

1461. **Петухов Е.В.** О пессимизме И.С. Тургенева / Е.В. Петухов. – Юрьев, 1897.

1462. **Едлинский М.Е.** Подвижники, борцы, и страдальцы за веру православную и землю свято-русскую от начала христианства на Руси до позднейших времен. Вып. 1 / М.Е. Едлинский. – К., 1896.

1463. **Титов Ф.И.** Киево-Софийский кафедральный протоиерей Петр Гаврилович Лебединцев / Ф.И. Титов. – 1897.

1464. **Титов Ф.И.** Слово в день поминовения почивших деятелей и воспитанников Киевской духовной академии, сказанное 31 декабря 1896 г. / Ф.И. Титов. – 1897.

1465. **Отчет** Комиссии по административно-хозяйственному управлению Ростовским Кремлем за 1804–1895 годы. – Ярославль, 1896.

1466. **Пальмов Н.** Болгарская экзархийская церковь. Первоначальное и современное ее устройство / Н. Пальмов. – СПб., 1896.

1467. **Багале́й Д.И.** Николай Лашенко и его труды по местной церковной истории / Д. Багале́й. – Харьков, 1896.

1468. **Краткий** список Смоленских иерархов. – Смоленск, 1896.

1469. **Русский** паломник за 1897 год. № 7. (С некрологом И.И. Малышевского). – СПб., 1897.

1470. **Корольков И.Н.** Иван Иванович Малышевский. (Некролог) / И.Н. Корольков. – К., 1897.

1471. **Белецкий А.В.** Римско-католические епархиальные семинарии: Виленская и Тельшевская / А.В. Белецкий. – Вильна, 1897.

1472. **Сумцов Н.Ф.** Новая наука г. Безсонова / Н.Ф. Сумцов. – К., 1897.

1473. **Веселовский Н.И.** Речь, читанная в торжественном собрании императорского Русского археологического общества 15 декабря 1896 г. / Н.И. Веселовский. – СПб., 1896.

1474. **Латышев В.В.** Сборник греческих надписей христианских времен из Южной России, с 13 таблицами / В.В. Латышев. – СПб., 1896. «с.м. № 1774».

1475. **Савваитов П.И.** Описание старинных русских утварей, одежд, оружия, ратных доспехов и конского прибора, в азбучном порядке расположенное / П.И. Савваитов. – СПб., 1896. «с.м. № 1777».

1476. **Чтения** императорского Общества истории и древностей российских при Московском университете за 1899–1915 гг. – М., 1899–1915.

1477. **Титов Ф.И.** Житие святителя Феодосия, архиепископа Черниговского и чудотворца / Ф.И. Титов. – К., 1897.

1478. **Титов Ф.И.** Иван Игнатьевич Малышевский / Ф.И. Титов. – К., 1897.

1479. **Корольков И.Н.** Протоиерей о. Назарий Антонович Фаворов, заслуженный профессор Университета св. Владимира / И.Н. Корольков. – К., 1897.

1480. **Диковский Н.** Борьба Жировицкого монастыря с еврейством / Н. Диковский. – Гродно, 1897.

1481. **Алмазов А.И.** Сословно-профессиональные характеристики в пословицах русского народа / А.И. Алмазов. – Одесса, 1897.

1482. **Алмазов А.И.** Профессору Мочульскому / А.И. Алмазов. – Одесса, 1897.

1483. **Вишневский Д.К.** Драматическое произведение XVIII в., найденное в рукописях Смоленской духовной семинарии / Д.К. Вишневский. – Смоленск, 1897.

1484. **Титов Ф.И.** Макарий (Булгаков), архиепископ Харьковский и Ахтырский (1859–1868), с кратким очерком всей жизни Макария / Ф.И. Титов. – К., 1897.

1485. **Гошкевич В.И.** Список населенных мест Херсонской губернии и статистические данные о каждом селении / В.И. Гошкевич. – Херсон, 1896.

1486. **Эртель А.Д.** О стенописи в великой Успенской церкви Киево-Печерской лавре / А.Д. Эртель. – К., 1897.

Відбиток з: ТКДА, К., 1897, № 4.

1487. **Мухин Н.Ф.** Послание св. апостола Павла к Колоссянам / Н.Ф. Мухин. – К., 1897.

1488. **Титов Ф.** Историческое описание Киево-Андреевской церкви / Ф. Титов. – К., 1897.

1489. **Титов Ф.** Святой священномученик Макарий, митрополит Киевский и всея Руси / Ф. Титов. – К., 1897.

Відбиток з: ТКДА, К., 1897, № 5.

1490. **Андриевский А.А.** Русские на Афоне. Очерк жизни и деятельности игумена Русского Пантелеимоновского монастыря священноархимандрита Макария (Сушкова) / А.А. Андриевский. – СПб., 1895.

1491. **Орловский П.** Сказание о священномученике Макарии, митрополите Киевском и всея Руси / П. Орловский. – К., 1897.

1492. **Арсений (Ивашенко)**, епископ. Николая Гидрунтского (Отранского), игумена греческого монастыря, в Казулах три записи о собеседовании греков с латинянами по поводу разночтений в вере и обычаях церковных / Арсений (Ивашенко). – Новгород, 1896.

1493. **Вознесенский И.И.** О пении в православных церквях греческого Востока с древнейших до новых времен. Ч. 1–2 / И.И. Вознесенский. – Кострома, 1896.

1494. **Орловский П.** Святитель Христов священномученик Макарий, митрополит Киевский / П. Орловский. – К., 1897.

1495. **Михалевич Е.Е.** Курковский монастырь в Бессарабии / Е.Е. Михалевич. – Кишинев, 1896.

Відбиток з: Кишиневские епархиальные ведомости, Кишинев, 1896, № 7–10.

1496. **Михалевич Е.Е.** К столетию кончины императрицы Екатерины II (1796–1896 гг.) / Е.Е. Михалевич. – Кишинев, 1897.

1497. **Корольков И.Н.** Киевский митрополит священномученик Макарий и его значение в истории юго-западной церкви / И.Н. Корольков. – К., 1897.

1498. **Протић** Петар С. Житија српских светаца као извор историјски / Написао Петар С. Протић. – Београд, 1897.

1499. **Александровский И.В.** Собор св. Владимира в Киеве / И.В. Александровский. – 3-е изд. – К., 1897.

1500. **Писарев С.П.** Было ли перенесение мощей святых мучеников Бориса и Глеба из Вышгорода в Смоленск на Смядынь? / С.П. Писарев. – Смоленск, 1897.

1501. **Ильин А.** План г. Киева, составленный по новейшим сведениям / А. Ильин. – СПб., 1897.

1502. **Путеводитель** по Киеву и его святым местам. – 2-е изд. – К., 1897. «см. № 1427».

1503. **Т-а И.** Быль и легенды о могиле Аскольда с приложением древних планов Киева (1638 г.) и Печерской его части (1695 г.) / И. Т[улиця]. – К., 1897.

1504. **Перетц В.Н.** Кукольный театр на Руси. Исторический очерк / В.Н. Перетц. – СПб., 1895.

1505. **Флоринский Т.Д.** Известия и заметки о новейших трудах и изданиях по славянской истории и филологии / Т.Д. Флоринский. – К., 1896. «см. № 1904».

1506. **Флоринский Т.Д.** Успехи научной разработки польского языка за последние 25 лет / Т.Д. Флоринский. – К., 1897.

1507. **Новый** Завет Господа нашего Иисуса Христа в русском переводе. – СПб., 1896.

1508. **Петров Н.И.** Письма мои (Н.И. Петрова). Рукопис, 1861–1886. «4 связки».

1509. **Сборник** исторических материалов о жизни и деятельности настоятеля Волховского Троицкого Оптиного монастыря отца архимандрита Макария Глухарева. – Орел, 1897.

1510. **Петров Н.И.** Подлинность поучений преподобного Феодосия Печерского о питии и чашах тропарных и о казнях Божиих / Н.И. Петрова. – СПб., 1897.

Відбиток з: ИОРЯС, СПб., 1897, т. 2, кн. 3.

1511. **Петров Н.И.** Историко-топографические очерки древнего Киева / Н.И. Петров. – К., 1897.

1512. **Петров Н.И.** Указатель Церковно-археологического музея при Киевской духовной академии / Н.И. Петров. – 2-е изд., испр. и доп. – К., 1897.

1513. **Дроздов Н.М.** Никанор, епископ Смоленский. Преосвященный Афанасий, архиепископ Астраханский. Биографический очерк (СПб., 1897) / Н.М. Дроздов. – К., 1897.

1514. **Перадзе И.** Мысли преосвященного Гавриила, епископа Имеретии о воспитании детей по его проповедям / И. Перадзе. – Тифлис, 1897.

1515. **Атлас** к материалам для статистики Российской империи. – СПб., 1839. «сдан в Музей».

1516. **Выставка** 1897 г. – К., 1897.

1517. **Welter Н.** Librairie Universitaire / Н. Welter. – Paris, 1897. «закреслено олівцем».

1518. **Кобеко Д.Ф.** Опыт исправления текста беседы о святынях Царяграда / Д.Ф. Кобеко. – СПб., 1897.

Відбиток з: ИОРЯС, СПб., 1897, т. 2, кн. 3.

1519. **Кобеко Д.Ф.** Дополнительная заметка к статье «Опыт исправления текста беседы о святынях Царяграда» / Д.Ф. Кобеко. – СПб., 1897.

1520. **Гогоцкий Н.** Духовенство Подольской епархии конца прошлого и первой половины текущего столетия / Н. Гогоцкий. – Каменец-Подольск, 1897.

1521. **Отчет** Подольского Епархиального историко-статистического комитета за 1896 г. – Каменец-Подольск, 1897.

1522. **Одиннадцатый** Археологический съезд в Киеве. 1–20 августа. – М., 1897.

1523. **Протоиерей** Павел Феодорович Подвысоцкий. Некролог, слово и речь при погребении. – К., 1897.

1524. **Жерела** до історії України-Руси / изд. Комиссии Археографической Наукового товариства імени Шевченка. Т. 1. – Львів, 1895.

1525. **Записки** Наукового товариства імени Шевченка / изд. под ред. М. Грушевского. Т. 10, 11, 12, 87, 117, 118. – Львів, 1896 – 1914.

1526. **Памятки** українсько-руської мови і літератури / вид. Комісії Археографічної Наукового товариства імени Шевченка. Т. 1–4. – Львів, 1896 – 1906. «у Г.О. Булашева».

1527. **Соболевский А.И.** Опыт русской диалектологии. Вып. 1. Наречие великорусское и белорусское / А.И. Соболевский. – СПб., 1897.

1528. **Троицкий Н.И.** Тульское Епархиальное Древлехранилище. Судьба его с 1885-го по 1897 год / Н.И. Троицкий. – Тула, 1897.

1529. **Булгаков А.И.** Новые религиозные преобразования в Англии в XIX веке / А.И. Булгаков. – К., 1897.

1530. **Исторические** акты Ярославского Спасского монастыря Т. 1–3. Дополнение к ним / изд. И.А. Вахрамеевым. – М., 1896.

1531. **Труды** педагогического отдела Харьковского историко-филологического общества. Вып. 4 / под ред. Н.Ф. Сумцова. – Харьков, 1897.

1532. **Сумцов Н.Ф.** Этюды об А.С. Пушкине. Вып. 5 / Н.Ф. Сумцов. – Варшава, 1897.

1533. **Сумцов Н.Ф.** Утилитарная этнография / Н.Ф. Сумцов. – Харьков, 1897.

1534. **Арсений** (Иващенко), епископ. Похвальное слово св. Фотию Фессалийскому. Греческий текст и русский перевод / Арсений (Иващенко). – Новгород, 1897.

1535. **Арсений** (Иващенко), епископ. Два неизданных произведения Николая, епископа Мефонского писателя XII века. Греческий текст и русский перевод / Арсений (Иващенко). – М., 1897.

1536. **Стеллецкий Н.** Св. священномученик и всея России чудотворец Макарий I, митрополит Киевский и Галицкий и его время / Н. Стеллецкий. – Харьков, 1897.

1537. **Серебренников В.** Киевская академия с половины XVIII века до преобразования ее в 1819 году / В. Серебренников. – К., 1897. «два экз.».

1538. 1) **Всемирная** иллюстрация. 1890 г., № 1134;

2) **Русский** паломник. 1897 г., № 43, с портретом проф. Н.И. Петрова;

3) **Петров Н.И.** Оттиски сего портрета и несколько газетных статей моего (*Н.И. Петрова*) сочинений (СПб., 1890).

1539. **Журналы** заседаний Костромской губернской ученой архивной Комиссии за 1895–1897 годы (пять тетрадей). – Кострома, 1895–1897.

1540. **Петухов Е.В.** Об отношениях императора Николая I и А.С. Пушкина: речь, произнесенная на торжественном акте Юрьевского университета 12 декабря 1896 г. / Е.В. Петухов. – Юрьев, 1897.

1541. **Петухов Е.В.** Следы непосредственного влияния немецкой литературы на древне-русскую / Е.В. Петухов. – СПб., 1897.

1542. **Маккавейский Н.** Педагогика древних отцов и учителей церкви / Н. Маккавейский. – К., 1897.

1543. **Устав** Киевского Педагогического общества взаимной помощи. – К., 1897. «см. № 2035».

1544. **Троицкий И.** Об источниках христианского вероучения (о священном писании и священном предании) / И. Троицкий. – К., 1897.

1545. **Педагогические** курсы для учителей и учительниц второклассных школ в Киеве. – К., 1897.

1546. **Bock F.** Die byzantinische Zellschmelze der Sammlung dr. Alex von Swenigorodskoi / Franz Bock. – Aachen, 1896.
1547. **Вестник** иностранной литературы. Журнал. – СПб., 1897–1904.
1548. **Глубоковский Н.** Греческий рукописный Евангелисторий из собрания профессора И.Е. Троицкого / Н.Глубоковский. – СПб., 1898.
1549. **Сикорский И.А.** Эпидемические вольные смерти и смертоубийства в Терновских хуторах (близ Тирасполя) / И.А. Сикорского. – К., 1897.
1550. **Указатель** выставки Киевского общества древностей и искусства. – К., 1897.
1551. **Никанор** (Каменский), епископ. Современная мудрость / Никанор (Каменский). – Смоленск, 1897.
1552. **Вишневский Д.** Declamatio – драматическая пьеса, составленная преподавателем Смоленской коллегии Мануилом Базилевичем в 1753–1755 гг. / Д. Вишневский. – Смоленск, 1897.
1553. **Вишневский Д.** Жалованная грамота царя Алексея Михайловича 1662 года духовенству Смоленского Успенского собора / Д. Вишневский. – Смоленск, 1897.
1554. **Вишневский Д.** Открытие в Смоленске краткосрочных летних педагогических курсов для учителей и учительниц одноклассных церковно-приходских школ и школ грамоты Смоленской епархии / Д. Вишневский. – Смоленск, 1897.
1555. **Вишневский Д.** Закрытие педагогических курсов в Смоленске / Д. Вишневский. – Смоленск, 1897.
1556. **Антонович В.Б.,** Голубовский П.В., Петров Н.И. Программа для собирания сведений о древностях. – К., 1897.
1557. **Русский** архив. Журнал. Декабрь–январь 1898 г. – М., 1897.
1558. **Ейнгорн В.** Иван Андреевич Шматковский, протопоп Глуховский, и его сношения с Московским правительством (1653–1673) / В. Ейнгорн. – К., 1892.
1559. **Ейнгорн В.** Пребывание в Москве Иоаникия Галятовского в 1670 г. / В. Ейнгорн. – СПб., 1896.
1560. **Ейнгорн В.** Отставка А.Л. Ордина-Нащокина и его отношение к малороссийскому вопросу / В. Ейнгорн. – СПб., 1897.
1561. **Виленский** календарь на 1898 год. – Вильна, 1897. «см. № 785».

1898

1562. **Радченко К.Ф.** Досифей Обрадович его литературная деятельность / К.Ф. Радченко. – К., 1897.

1563. **Паевский Л.** Государево внимание и царская милость / Л. Паевский. – Гродно, 1897.

1564. **Новый** журнал иностранной литературы, искусства и науки. – СПб., 1898.

1565. **Боккаччо Дж.** Декамерон. Полное собрание ста новелл с иллюстрациями Жака Вагреца, перевод с итальянского / под ред. С.С. Трубачева. – СПб., 1898.

1566. **Соболевский А.И.** О древних русских переводах в домонгольский период / А.И. Соболевский. – М., 1897. «см. № 2157».

1567. **Богдашевский Д.** Из истории греческой философии / Д. Богдашевский. – К., 1898.

1568. **Павлов А.** Номоканон при Большом Требнике / А. Павлов. – М., 1897.

1569. **Зверев С.Е.** Материалы для жизнеописания св. Митрофана, первого епископа Воронежского. Вып. 1 / С.Е. Зверев. – Воронеж, 1897. «см. № 1998».

1570. **Зверев С.Е.** Духовное завещание св. Митрофана, епископа Воронежского / С.Е. Зверев. – Сергиев Посад, 1897.

1571. **Воронежский** губернский музей. Выставка гравюр религиозного содержания: указатель. – Воронеж, 1897. «см. № 1999».

1572. **Дядьков А.** Воронежский Губернский музей в 1894–1897 гг. / А. Дядьков. – Воронеж, 1897.

1573. **Зверев С.Е.** Следы христианства на Дону в домонгольский период / С.Е. Зверев. – СПб., 1898.

1574. **Слова**, речи и беседы Никанора, епископа Смоленского и Дорогобужского, 1891–1897 гг., с приложением его портрета. – Смоленск, 1897.

1575. **Сикорский И.А.** Юго-западное общество трезвости и первая чайная его в Киеве / И.А. Сикорский. – К., 1898.

1576. **Сикорский И.А.** Об успехах медицины в деле охранения высших сторон здоровья / И.А. Сикорский. – К., 1898.

1577. **Титов Ф.И.** О современном состоянии русского сектанства: речь / Ф.И. Титов. – К., 1897.

1578. **Петровский О.** Катехизические поучения на символ веры, молитву Господню и Десятистловие / О. Петровский. – К., 1897.

1579. **Известия** Русского археологического общества в Константинополе. Вып. 2, 3. – Одесса, София. – 1897, 1898.

1580. **Иона** (Вуколов), архимандрит. Отношение христианства к науке, искусству и культуре по взгляду православного христианина. Священно-церковнослужитель / Иона (Вуколов). – Екатеринослав, 1898.

1581. **Общественные** дельцы или где делся миллион? – К., 1898.

1582. **Анучин Д.**, Кирпичников А. От редакции «Археологических известий и заметок», издаваемых Императорским Московским Археологическим обществом / Д. Анучин, А. Кирпичников. – М., 1898.

1583. **Красносельцев Н.** А.А. Дмитриевский. Описание литургических рукописей, хранящихся в библиотеках православного Востока. Т. 1, ч. 1 / Н. Красносельцев. – СПб., 1897.

1584. **Стороженко А.** К истории местечка Борисполя Полтавской губернии / А. Стороженко. – К., 1897.

1585. **Стороженко А.** Свод данных о Яне Оришовском, запорожском гетмане времен Стефана Батория / А. Стороженко. – К., 1897.

1586. **Белецкий А.В.** (соч. Русского). Неудавшаяся попытка дать латинскому духовенству Западной России восстание в русском духе / А.В. Белецкий. – Вильна, 1897.

1587. **Известия** Калужской ученой архивной комиссии. Т. 1, вып. 1–12, вып. 1–3. – Калуга, 1898–1900.

1588. **Ионин А.А.** Новые данные к истории Восточной Сибири XVII века (г. Иркутска, Иркутского Вознесенского монастыря, Якутской области и Забайкалья / А.А.Ионин. – Иркутск, 1895. «см. № 1870».

1589. **Археологические** известия и заметки, издаваемые императорским Московским археологическим обществом за 1898 год. – № 1–4. – М., 1898.

1590. **Петров Н.И.** Купятницкая икона Богородицы в связи с древнерусскими энколлионами / Н.И. Петров. – М., 1897–1898.

Відбиток з: Труды IX Археологического съезда, 1897–1898.

1591. **Богородице**-Рождественский женский монастырь Бельского уезда Смоленской губернии. – Смоленск, 1897.

Відбиток з: СЕВ, Смоленск, 1897, № 9.

1592. **Савва** (Барач), епископ. Владалац и народ, крунисање и миропомазање владаоца, дужности његове и народне / Савва (Барач). – Београд, 1897.

1593. **Беляшевский Н.** Отчет Городецкого музея Вольнской губернии барона Ф.Р. Штейнгель за первый год 1896 и за 1897 г. / Н. Беляшевский. – Варшава, 1898.

1594. **150-летие** Костромской духовной семинарии (1747–1897). – Кострома, 1897.

1595. **Пальмов Н.** Памяти Высокопреосвященнейшего Михаила, архиепископа Белгородского и митрополита Сербского / Н. Пальмов. – СПб., 1898.

1596. **Сумцов Н.Ф.** О мотивах поэзии Т.Г. Шевченка / Н.Ф. Сумцов. – К., 1898. *«тут же и два оттиска статей его же».*

1597. **Вкладная** книга Нижегородского Печерского монастыря / С предисловием А.А. Титова. – М., 1898.

1598. **The Monist**, July, 1897. – Chicago, 1897.

1599. **Пясецкий Г.М.** О святом Кукше, как просветителе Орловского края. – Орел, 1894.

1600. **Владимиров П.В.** Доклады, читанные на IX Археологическом съезде в Вильне. – М., 1897.

1601. **Орловский П.И.** Св. София Киевская, ныне Киево-Софийский кафедральный собор / П.И. Орловский. – К., 1898.

1602. **Смирнов П.** Проповеди св. Ефрема Сирина / П. Смирнов. – К., 1895. *«возвращено автору».*

1603. **Петухов Е.В.** Эпиграмматические, сатирические и шуточные стихотворения М.В. Ломоносова / Е. В. Петухов. – Юрьев, 1898.

1604. **Петухов Е.В.** Лужицкие сербы (луличане): из путевых заметок летом 1897 года / Е.В. Петухов. – Юрьев, 1898.

1605. **Йован** (Раич), архимандрит. Историја катихизма православних Србаља у цесарским државама. Перевод из церковно-словенского рукописа / Йован (Раич). – Панчево, 1884.

1606. **Астраханский** сборник, издаваемый Петровским обществом исследователей Астраханского края. Вып. 1. – Астрахань, 1896.

1607. 1) **Сборник** трудов членов Петровского общества исследователей Астраханского края. – Астрахань, 1892.

2) **Ренненкампф Н.К.** Письма о еврейском и польском вопросе / Н.К. Ренненкампф. – К., 1898.

1608. 1) **Отчет** Комитета общества распространения низшего коммерческого образования в Киеве. – К., 1898.

2) **Перетц В.Н.** Из истории пословицы. Историко-литературные заметки и материалы / В.Н. Перетц. – СПб., 1898.

1609. **Болсуновский К.В.** Древние гири, найденные в Киеве, и отношение их к различным весовым системам. Материалы по археологии города Киева / К.В. Болсуновский. – К., 1898.

1610. **Милорадович Г.А.** Любецкий архив графа Милорадовича. Вып. 1 / Г.А. Милорадович. – К., 1898.

1611. **Горленко В.П.** Лубенский музей Е.Н. Скаржинской / В.П. Горленко. – К., 1891.

Відбиток з: КС, К., 1890, т. 31, № 10.

1612. **Ляскоронский В.Г.** Археологические раскопки близ г. Лубны Полтавской губернии в урочище Лысая Гора. / В.Г. Ляскоронский. – К., 1892.

Відбиток з: КС, К., 1892, № 11.

1613. **Исторический** очерк Лубенского Мгарского Преображенского монастыря. – Одесса, 1894.

1614. **Житие** святителя Афанасия, патриарха Цареградского, Лубенского чудотворца. – 13-е изд. – Лубны, 1898.

1615. **Путеводитель** по Чернигове. – 2-е изд. – Чернигов, 1898.

1616. **Петров Н.И.** О некоторых змеевиках, энколпионах и образках найденных в Киевской губернии и вообще на юге России / Н.И. Петров. – М., 1898.

Відбиток з: Археологические известия и заметки, М., 1898, № 5–6.

1617. **[Мердер А.И.]** (А.М.). Киевский храм святого апостола Андрея Первозванного: (Историческая справка о построении церковного здания и позднейших строительных в нем работах) / [Мердер А.И.] (А.М.). – К., 1898.

1618. **Шляпкин И.А.** Царевна Наталья Алексеевна и театр ее времени / И.А. Шляпкин. – СПб., 1898.

1619. **Вестник** археологии и истории, издаваемый Археологическим институтом. – Вып. XX, XXI. – СПб., 1898, 1911.

1620. **Житецкий П.Г.** Очерк литературной истории малорусского наречия в XVII и XVIII вв. Ч. 1 / П.Г. Житецкий. – К., 1889.

1621. **Перетц В.П.** Скоморошьи вирши по рукописи половины XVIII в. / В.Н. Перетц. – СПб., 1898.

Відбиток з: Ежегодник императорских театров. Сезон 1896–1897 гг., СПб., 1898, кн. 2.

1622. **Красносельцев Н.Ф.** Addenda к изданию А. Васильева «Anecdota graeco-byzantina» (М., 1893) / Н.Ф. Красносельцев. – Одесса, 1898.

1623. **Шаревич Л.Н.** Начала геометрического черчения и землемерия / Л.Н. Шаревич. – К., 1898.

1624. **Собор** в Киеве св. Владимира. 1861–1896. – К., 1898. «см. № 3124».

1625. **Протоколы** заседаний Киевского отделения Предварительного комитета по устройству в Киеве XI Археологического съезда. Вып. 2. – К., 1898.

1626. **Платон** (Рождественский), митрополит. Древний Восток при свете Божественного Откровения / Платон (Рождественский). – К., 1898.

1627. **Голубев С.Т.** О древнем плане Киева 1638 г. / С.Т. Голубев. – К., 1898.

1628. **Богдашевский Д.И.** Философия Канта. Вып. 1 / Д.И. Богдашевский. – К., 1898.

1629. **Памяти** графа Михаила Николаевича Муравьёва. – Вильна, 1898.

1630. **Лашкарев П.А.** Церковно-археологические очерки, исследования и рефераты / П.А. Лашкарев. – К., 1898. «у *Айналова*».

1631. **Отчет** Петровского общества исследований Астраханского края за 1896 г. – Астрахань, 1898.

1632. **Сумцов Н.Ф.** Исследования М.П. Драгоманова по фольклору в болгарском «Сборнике за народни умотворения» / Н.Ф. Сумцов. – Харьков, 1898. «у *Булгакова*».

Відбиток з: Записки императорского Харьковского университетата, Харьков, 1898, вып. 4.

1633. **Сумцов Н.Ф.** Разыскания в области анекдотической литературы. Анекдоты о глупцах / Н.Ф. Сумцов. – Харьков, 1898.

Відбиток з: Сборник Харьковского историко-филологического общества, Харьков, 1899, т. 11.

1634. **Лотоцкий А.** Где обучалось Подольское духовенство до учреждения Подольской духовной семинарии (по поводу столетия устройства Подольской духовной семинарии). Исторический очерк / А. Лотоцкий. – Каменец-Подольск, 1898.

1635. **Титов Ф.И.** Памяти Ивана Игнатиевича Малышевского / Ф.И. Титов. – К., 1898.

1636. **Собрание** Б.И. и В.Н. Ханенко. Древности русские. Кресты и образки. Вып. 1–2. – К., 1899, 1900.

1637. **Сергий** (Спасский), архиепископ. Святой Андрей Христа ради юродивый и праздник Покрова Пресвятой Богородицы. – СПб., 1898.

1638. **Мацевич Л.С.** Рукописный сборник 17 века со списком Архангелогородского летописца / Л.С. Мацевич. – М., 1898.

Відбиток з: Древности. Труды Археографической комиссии, М., 1898, т. 1, вып. 1.

1899

1639. **Петров Н.И.** Из истории киевского Владимирского собора / Н.И. Петров. – К., 1898.

Відбиток з: ТКДА, К., 1898, № 12.

1640. **Михалевич Е.Е.** Сказания молдавских летописцев о происхождении молдован и об основании молдавского княжества / Е.Е. Михалевич. – Кишинев, 1898.

Відбиток з: Кишиневские епархиальные ведомости, Кишинев, 1898, № 11–15.

1641. **Лихачев Н.П.** Новая Строгановская именная икона / Н.П. Лихачев – М., 1894.

1642. **Лихачев Н.П.** Две иконы с летописью / Н.П. Лихачев – М., 1894.

1643. **Лихачев Н.П.** Сборник актов, собранных в архивах и библиотеках. Вып. 1: Духовные и сговорные грамоты. Вып. 2: Грамоты правые / Н.П. Лихачев. – СПб., 1895.

1644. **Лихачев Н.П.** Царский «изограф» Иосиф и его иконы / Н.П. Лихачев. – СПб., 1897.

1645. **Лихачев Н.П.** По поводу сборника А.И. Юшкова «Акты тринадцатого – XVII вв., представленные в разрядный приказ представителями служилых фамилий после отмены местничества» / Н.П. Лихачев. – СПб., 1898.

1646. **Яцимирский А.И.** Из славянских рукописей: тексты и заметки / А.И. Яцимирский. – М., 1898.

Відбиток з: Записки Московского университета по историко-филологическому факультету, М., 1898.

1647. **Виленский** календарь на 1899 год. – Вильна, 1898. «см. № 785».

1648. **Иллюстрированное** собрание сочинений Мольера. – СПб., 1899.

1649. **Вишневский Д.К.** Время возникновения в Смоленске Вознесенского женского монастыря и несколько документов, относящихся к его истории / Д.К. Вишневский. – Смоленск, 1898.

1650. **Голубев С.Т.** К истории Киевской Трехсвятительской церкви за вторую половину XVII столетия / С.Т. Голубев. – К., 1899.

1651. **Гольшев И.А.** Рукописная повесть о видении Космы игумена 1688 г. / И.А. Гольшев; с предисловием В. Георгиевского. – Гольшевка, 1894.

1652. **Георгиевский В.Т.** Город Владимир на Клязме и его достопримечательности / В.Т. Георгиевский. – Владимир, 1896.

1653. **Георгиевский В.Т.** Флорищева пустыня. Историко-археологическое описание с рисунками / В.Т. Георгиевский. – Вязники, 1898.

1654. **Георгиевский В.Т.** Каталог старопечатных книг Церковно-исторического древлехранилища при Братстве св. благоверного великого князя Александра Невского / В.Т. Георгиевский. – Вязники, 1898.

1655. **Яцимирский А.И.** Разбойники Бессарабии в рассказах о них / А.И. Яцимирский. – М., 1895.

1656. **Яцимирский А.И.** Повесть о мутьянском воеводе Дракуле в исследовании румынского ученого: отзыв о книге Joan Bogdan “Vlad Teres ...” (Vucuresti, 1896) / А.И. Яцимирский. – СПб., 1897.

1657. **Яцимирский А.И.** Послание Ивана Бегичева, о видимом образе Божиим / А.И. Яцимирский. – М., 1898.

Відбиток з: Чтения Московского общества истории и древностей, М., 1898.

1658. **Яцимирский А.И.** Новый труд по старой славянской библиографии / А.И. Яцимирский. – СПб., 1898.

Відбиток з: ИОРЯС, СПб., 1898, Кн. 4.

1659. **Стеллецкий Н.С.** Значение церкви и ее школы в решении вопроса о всеобщем образовании / Н.С. Стеллецкий. – К., 1898.

1660. **Отчет** о деятельности Киевского общества распространения религиозно-нравственного просвещения в духе православной церкви за 1898 год. – К., 1899. «см. № 1806, 1973, 2064, 2194».

1661. **Клитин А.М.** Накануне XX века: обзор умственного и религиозно-нравственного состояния общества и взор на будущее / А.М. Клитин. – К., 1899.

1662. **Иннокентий (Пустынский)**, иеромонах. Пастерское богословие в России за XIX век / Иннокентий (Пустынский). – Троицкая Сергиева лавра, 1899.

1663. **Отчет** о состоянии и деятельности Киевской городской Публичной библиотеки в 1897 году. – К., 1898.

1664. 1) **Перетц В.Н.** “Filar wiary” вновь найденное сочинение Лазаря Барановича / В.Н. Перетц. – К., 1898.

2) **Перетц В.Н.** “Księga śmierci” архиепископа Лазаря Барановича / В.Н. Перетц. – К., 1898.

Відбиток з: КС, 1898, т. 62, № 9.

1665. **Малевиц А.И.** Тригорский Преображенский монастырь Житомирского уезда, Волынской губернии: исторический очерк / А.И. Малевиц. – Почаев, 1898.

1666. **Левицкий А.** Церковно-приходская летопись села Глубочка, Житомирского уезда, Вольнской губернии / А. Левицкий. – Почаев, 1898.

1667. **Малевич А.И.** Великая святыня Почаевская в г. Житомире / А.И. Малевич. – Почаев, 1899.

1668. **Малевич А.И.** Пребывание Почаевской чудотворной иконы божьей матери в Кременце 22–27 ноября 1898 года / А.И. Малевич. – Почаев, 1899.

1669. **Указатель** старинных художественных предметов и картин выставки Киевского общества древностей и искусств. – К., 1899. «см. № 1550».

1670. **Археологическая** летопись Южной России / под ред. Н.Ф. Беляшевского. – К., 1899–1904. «см. № 2148».

1671. **Певницкий В.Ф.** О промысле Божиим / В.Ф. Певницкий. – К., 1899.

1672. **Булгаков А.И.** Значение Церкви Христовой в жизни человечества: речь в религиозно-просветительском обществе / А.И. Булгаков. – К., 1899.

1673. [**Марков А.К.**] Список старинных золотых и серебряных монет и медалей принадлежащих Киево-Печерской лавре / [А.К. Марков]. – К., 1899.

1674. **Памятники**, изданные комиссией для разбора древних актов. Т. 1–3. – 2-е изд., доп. – К., 1898.

1675. **Котович И.А.** Слово 7-го ноября 1898 года на заупокойной литургии, накануне освящения и открытия памятника графу А.Н. Муравьеву / И.А. Котович. – Вильна, 1898.

1676. **Котович И.А.** Письма архиепископа Литовского Йосифа Семашко к епископу Брестскому Михаилу Голубовичу / И.А. Котович. – Вильна, 1898.

1677. **Котович И.А.** Портреты деятелей эпохи воссоединения западно-русских униатов с православною церковью и виды храмов и монастырей, в которых подготовлялось и осуществлялось святое дело воссоединения: к столетнему юбилею со дня рождения Литовского митрополита И. Семашко / И.А. Котович. – Вильна, 1898.

1678. **Голубев С.Т.** Неизвестное полемическое сочинение против папских притязаний в Юго-Западной России (1633 года) / С.Т. Голубев. – К., 1899.

1679. **Письма** С.А. Рачинского к духовному юношеству о трезвости. – М., 1899.

1680. **Титов Ф.И.** Пятидесятилетний юбилей преосвященного Сильвестра, епископа Каневского / Ф.И. Титов. – К., 1899.

1681. **Памяти** вице-президента императорского Одесского общества истории и древностей Владислава Норбертовича Юргевича (23 ноября 1898 г.). – Одесса, 1899.

1682. **Львов А.Н.** О мерах к сохранению и разработке вещественных и письменных памятников, находящихся в духовном ведомстве / А.Н. Львов. – СПб., 1899. «два экз.».

1683. **Маккавейский Н.К.** Английская школа. По поводу издания К.П. Победоносцова «Новая школа» (М., 1898) / Н.К. Маккавейский. – К., 1899.

1684. **Олесницкий М.А.** Критика экстраорд. проф. М. Олесницкого на критику экстраорд. проф. М. Ястребова / М.А. Олесницкий. – К., 1899.

1685. **Геннади Г.Н.** Справочный словарь о русских писателях и ученых, умерших в XVIII и XIX столетиях и список русских книг с 1725 по 1825 год: в 3 т. / Г.Н. Геннади. – Берлин; М., 1876–1908.

1686. **Владимиров П.В.** Пятидесятилетие «Мыслей об истории русского языка»: очерк трудов за 50 лет и новые материалы / П.В. Владимиров. – К., 1899.

1687. **Попович Л.** Омилитика или упуство у црквенном бесједништву / Лазо Попович. – Цетинье, 1899.

1688. **Кулжинский С.К.** Описание коллекции народных писанок: с альбомом из 33 хромотографированных и 12 черных таблиц (всего 2219 рисунков) / С.К. Кулжинский; Лубенский музей Е.Н. Скаржинской. Вып. 1. – М., 1899.

1689. **Дашкевич Н.П.** 25-летие Исторического общества Нестора Летописца / Н.П. Дашкевич. – М., 1899.

1690. **Сикорский И.А.** О влиянии спиртных напитков на здоровье и нравственность населения России / И.А. Сикорский. – М., 1899.

1691. **Белецкий А.В.** Распоряжения графа М.Н. Муравьева по делу народного образования в Северо-Западном крае в 1863–1865 гг. / А.В. Белецкий. – Витебск, 1898.

1692. **Устав** Общества вспомоществования нуждающимся учащимся Костромской духовной семинарии. – Кострома, 1899. «см. № 1931».

1693. **Храмовый** праздник и открытие Общества вспомоществования нуждающимся учащимся Костромской духовной семинарии. – Кострома, 1899.

1694. **Ястребов М.Ф.** Памяти высокопреосвященных Димитрия (Муретова) и Макария (Булгакова) / М.Ф. Ястребов. – К., 1887.

1695. **Ястребов М.Ф.** Происхождение литургии по свидетельствам книги Деяний и посланий апостола Павла / М.Ф. Ястребов. – К., 1897.

1696. **Ястребов М.Ф.** Преосвященный Димитрий как профессор догматического богословия / М.Ф. Ястребов. – М., 1899.

1697. **Два слова** архимандрита Платона (Рождественского) 6 апреля и 3 мая 1899 года. – К., 1899.

1698. **Труды X** Археологического съезда в Риге в 1896 г. Т. 1–3 / под ред. гр. Уваровой. – М., 1899–1900.

1699. **Ястребов М.Ф.** Высокопреосвященный Димитрий (Муретов), архиепископ Херсонский и Одесский / М.Ф. Ястребов. – К., 1899.

1700. **Сборник** статей об А.С. Пушкине с иллюстрациями. По поводу 100-летнего юбилея / изд. Киевского педагогического общества. – К., 1899.

1701. **Булашев Г.О.** Александр Сергеевич Пушкин на юге России / Г.О. Булашев. – К., 1899.

1702. **Архипастирска** посланица архиепископа Београдского и митрополита Србије Инокентија. – Београд, 1899.

1703. **Петров Н.И.** Сказание о перенесении образа св. Николая Зарайского из Корсуня через Ригу в Зарайск в 1224–1225 гг. / Н.И. Петров. – М., 1899.

Відбиток з: Труды X Археологического съезда в Риге в 1896 г., 1899.

1704. **Сергий** (Спасский), архиепископ. Св. Симон, епископ Владимирский и Суздальский / Сергей (Спасский). – Владимир, 1899.

1705. **Титов Ф.И.** Памяти высокопреосвященного Михаила, архиепископа Белградского митрополита Сербского / Ф.И. Титов. – К., 1898.

1706. **Шах-Паронианц Л.М.** Критик-самобытник Аполлон Александрович Григорьев. К 35-летию со дня его смерти. Биографический очерк / Л.М. Шах-Паронианц. – СПб., 1899.

1707. **Благовещенский М.Д.** Книга Плач Иеремии: опыт исследования исагогико-экзегетического / М.Д. Благовещенский. – К., 1899.

1708. **Майков Л.Н.** Пушкин: биографические материалы и историко-литературные очерки / Л.Н. Майков. – СПб., 1899.

1709. **Майков Л.Н.** Пушкин. Сочинения / приготовил и примечаниями снабдил Л.Н. Майков. – СПб., 1899.

Т. 1: Лирические стихотворения (1812–1817). – 2-е изд. – СПб., 1900;

Т. 2. (редакция В.Е. Якушкина). – СПб., 1905;

- Т. 3. (редакция В.Е. Якушкина и П.О. Морозова). – СПб., 1905;
 Т. 4. (редакция П.О. Морозова). – П., 1916. «см. № 2454».
1710. **Верюжский И.П.** Преп. Леонид Устьнедумский Вологодский чудотворец / И.П. Верюжский. – СПб., 1898.
1711. **Дмитриев Ф.** История Брянска / Ф. Дмитриев. – Орел, 1894.
1712. **Иерофей**, архимандрит. Брянский Свенский Успенский монастырь. / Иерофей. – 2-е. изд. – Орел, 1895.
1713. **Тихонов П.Н.** Брянский Петропавловский женский монастырь / П.Н. Тихонов. – Брянск, 1886.
1714. **Попов В.** Святые города Брянска / В. Попов. – Орел, 1893.
 Відбиток з: ОЕВ, Орел, 1893, № 19.
1715. **Попов В.** Слова и речи священника Владимира Попова / В. Попов. – Брянск, 1897.
1716. **Тиханов П.Н.** Брянские чудотворцы св. Князь Олег и преп. Поликарп / П.Н. Тиханов. – Брянск, 1897.
1717. **Тиханов П.Н.** Книшка отгаворная Егора Зайцова 1851 года. Памятник брянской письменности. Рукопись из собрания П.Н. Тиханова / П.Н. Тиханов. – Брянск, 1896.
1718. **Тиханов П.Н.** Старые календари / П.Н. Тиханов. – Брянск, 1896.
1719. **Тиханов П.Н.** Старина. Исторический сборник. Т. 1 / П.Н. Тиханов. – Брянск, 1897.
1720. **Тиханов П.Н.** Черниговские старцы. Псалки и криптогlossen / П.Н. Тиханов. – Чернигов, 1899.
1721. **Петров Н.И.** О золотой медали князя К.К. Острожского / Н.И. Петров. – М., 1899.
 Відбиток з: Археологические известия и заметки Московского археологического общества, М., 1899, № 3–5.
1722. **Петров Н.И.** О росписании стен и вообще об украшении Киево-Владимирского собора / Н.И. Петров. – К., 1899.
 Відбиток з: ТКДА, К., 1899, № 5–7; ЧЦИАО, К., 1899, вып. II.
1723. **Петров Н.И.** Типик о церковном и о настенном письме епископа Нектария из сербского града Велесса 1599 г. и значение его в истории русских иконописей / Н.И. Петров. – СПб., 1899.
 Відбиток з: Записки Исторического Русского археологического общества, СПб., 1899, кн. 4, вып. 1–2.
1724. **Каманин И.М.** Палеографический изборник. Материалы по истории южно-русского письма в XV–XVIII вв. Вып. 1 / И.М. Каманин. – К., 1899.

1725. **Кулаковский Ю.А.** Карта европейской Сарматии / Ю.А. Кулаковский. – К., 1899.

1726. 1) **Хвольсон Д.А.**, Покровский Н.В., Смирнов Я.И. Серебряное сирийское блюдо, найденное в Пермском крае / Д.А. Хвольсон, Н.В. Покровский, Я.И. Смирнов. – СПб., 1899.

2) **Латышев В.В.** Древности Южной России. Греческие и латинские надписи, найденные в Южной России в 1895–1898 годах / С объяснениями В.В. Латышева. – СПб., 1899. «см. № 1090, 1298».

Відбитки з: Материалы по археологии России, издаваемые императорскою Археологическою комиссиею, СПб., 1899, № 22, 23.

1727. **Truhelka, Ćiro.** Documents préhistoriques de Bosnie-Herzégovine. Hommage aux membres du Congrès archéologique à Kiev (1899) / par Ćiro Truhelka. – Sarajevo, 1899.

1728. **Голубцов А.** Чиновник Новгородского Софийского собора / А. Голубцов. – М., 1899.

1729. 1) **Тураев Б.А.** Эфиопские стихи в честь Апостолов / Б.А. Тураев. – СПб., 1900.

Відбиток з: Записки Восточного отделения императорского Русского археологического общества, СПб., 1900, № 12.

2) **Тураев Б.А.** Египтология на XII Международном конгрессе ориенталистов в Риме / Б.А. Тураев. – СПб., 1900.

Відбиток з: ЖМНП, СПб., 1900, № 3–4.

1730. **Церетели Г.Ф.** Житие иже во святых отца нашего Арсения Великого / Г.Ф. Церетели. – СПб., 1899.

Відбиток з: Записки историко-филологического факультета императорского С.-Петербургского университета, СПб., 1899, ч. 50, вып. 1.

1731. **Церетели Е.Ф.** (Тураева-Церетели Е.Ф.). Елена Иоанновна, великая княгиня Литовская, русская, королева Польская. Биографический очерк в связи с историей того времени / Е.Ф. Церетели. – СПб., 1898.

1732. **Щепкин В.Н.** Macedonische Studien von Dr. Vatroslav Oblak. Критический отзыв / В.Н. Щепкин. – СПб., 1897. «тут же два других оттиска из «Археологических известий и заметок».

Відбиток з: Известия Отделения русского языка и словесности императорской Академии наук, СПб., 1897, т. 2, кн. 1.

1733. **Лавров П.А.** Новое похвальное слово Климента Словенского / П.А. Лавров. – СПб., 1898.

1734. **Лавров П.А.** Житие святого Мефодия и похвальное слово св. Кириллу и Мефодию по списку XII в. / П.А. Лавров. – М., 1898.

1735. **Лавров П.А.** Дамаскин Студит и сборники его имени «Дамаскины» в Юго-славянской письменности / П.А. Лавров. – Одесса, 1899.

1736. **Кирпичников А.И.** К литературной истории русских летописных сказаний / А.И. Кирпичников. – СПб., 1897.

1737. **Кирпичников А.И.** Исторический обзор иконописных изображений Богоматери / А.И. Кирпичников. – СПб., 1897.

1738. **Кирпичников А.И.** Новые материалы для истории «Арзамаса» / А.И. Кирпичников. – СПб., 1899.

Відбиток з: Русская старина, СПб., 1899, кн. 2.

1739. **Кирпичников А.И.** Допетровская Русь в ее литературе. По лекциям Ф.И. Буслаева Е.И.В. наследнику цесаревичу Великому князю Николаю Александровичу (1859–1860 гг.) / А.И. Кирпичников. – М., 1898.

1740. **Горленко В.П.** Украинские были. Описание и заметки / В.П. Горленко. – К., 1899.

1741. **Каталог** выставки XI Археологического съезда в Киеве (с приложением). – К., 1899.

1742. **Голубовский П.В.** Каталог предметов, выставленных в университете св. Владимира во время XI Археологического съезда в Киеве / П.В. Голубовский. – К., 1899.

1743. **Болсуновский К.В.** Сфрагические и геральдические памятники Юго-Западного края / К.В. Болсуновский. – К., 1899.

1744. **Известия** XI Археологического съезда в Киеве. – К., 1899.

1745. **Кадлубовский А.П.** Несколько слов о значении А.С. Грибоедова в развитии русской поэзии / А.П. Кадлубовский. – К., 1896.

1746. **Кадлубовский А.П.** Житие преподобного Пафнутия Боровского, писанное Вассианом Санином / А.П. Кадлубовский. – Нежин, 1899.

Відбиток з: Сборник Историко-филологического общества при институте князя Безбородко в Нежине, Нежин, 1899, т. 2, отд. 2.

1747. **Кадлубовский А.П.** «Правила пиитические» Аполлоса Байбакова / А.П. Кадлубовский. – СПб., 1899.

Відбиток з: ЖМНП, СПб., 1899, № 7.

1748. **Стрельбицкий И.** Обличение раскола, известного под именем старообрядчества / И. Стрельбицкий. – Одесса, 1896.

1749. **Стрельбицкий И.** История русского раскола, известного под именем старообрядчества / И. Стрельбицкий. – 3-е изд. – Одесса, 1898.

1750. **Стрельбицкий И.** Краткий очерк штундизма и свод текстов, направленных к его обличению / И. Стрельбицкий. – 4-е изд. – Одесса, 1899.

1751. **Стрельбицкий И.** Церковные униатские соборы с конца XVI в. до воссоединения униатов с православною церковью / И. Стрельбицкий. – 2-е изд. – Одесса, 1891.

1752. **Савелов Л.М.** Материалы для истории рода дворян Савеловых. Т. 2 / Л.М. Савелов. – Острогожск, 1896.

1753. **Ханенко Б.И.,** Ханенко В.Н. Собрание Б.И. и В.Н. Ханенко. Древности Приднепровья. Вып 1–6 / Б.И. Ханенко, В.Н. Ханенко. – К., 1899 – 1907.

Вып. 1: Каменный и бронзовый века. – К., 1899;

Вып. 2: Эпоха, предшествующая Великому переселению народов. Ч. 1. – К., 1899;

Вып. 3: Эпоха, предшествующая Великому переселению народов. Ч. 2. – К., 1900;

Вып. 4: Эпоха Великого переселения народов. – К., 1901;

Вып. 5: Эпоха славянская (VI–XIII в.). – К., 1902;

Вып. 6: Древности Приднепровья и побережья Черного моря. – К., 1907.

1754. **Титов Ф.И.** Жизнь и подвиги святителей Христовых и чудотворцев, Киево-Братских молитвенников, Феодосия Углицкого, Димитрия Ростовского и Иннокентия Иркутского / Ф.И. Титов. – К., 1899.

1755. **Спицын А.А.** Расселение древне-русских племен по археологическим данным / А.А. Спицын. – СПб., 1899.

1756. **Тульская старина.** Вып. 1–8 / изд. Тульского историко-археологического товарищества; под ред. Н.И. Троицкого. – Тула, 1899.

1757. **Тураев Б.** Бог Тот. Опыт исследования в области истории древнеегипетской культуры / Б. Тураев. – СПб., 1898.

1758. **Толстой Л.Н.** Сочинения графа Л.Н. Толстого. Ч. 15: Что такое искусство? / Л.Н. Толстой. – М., 1898.

1759. **Редин Е.К.** Ф.И. Буслаев. Обзор трудов его по истории и археологии искусства / Е.К. Редин. – Харьков, 1898.

1760–1763. *Текст відсутній через пошкодження паперу.*

1764. **Посадский И.В.** Исследование воздуха и определение коэффициента вентиляции в Киевской 1-й гимназии / И.В. Посадский. – К., 1899.

1765. **Певницкий В.Ф.** Из истории Гомилетики. Гомилетика в новое время, после реформации Лютера / В.Ф. Певницкий. – К., 1899. «см. № 1346».

1766. **Щепкин В.Н.** Рассуждение о языке Саввиной книги / В.Н. Щепкин. – СПб., 1899.

1767. **Nowy skorowidz monet polskich ...** Edycya poprawna i powiększona / [by J. Zellt]. – Warszawa, 1882.

1768. **Каталог** русских удельных, великокняжеских, царских и императорских монет и цена их. – К., 1887.

1769. **Каталог** монет, чеканных в России с 1699 по 1810 год включительно. – СПб., 1894.

1770. **Латышев В.В.** Сборник греческих надписей христианских времен из Южной Росии, с 13 таблицами / В.В. Латышев. – СПб., 1896. «см. № 1474».

1771–1774. *Текст відсутній через пошкодження паперу.*

1775. **Антонович В.Б.** Археологическая карта Киевской губернии / В.Б. Антонович. – М., 1895.

1776. **Тарновский В.В.** Каталог украинских древностей коллекции / В.В. Тарновский. – К., 1898.

1777. **Савваитов П.И.** Описание старинных русских утварей, одежд, оружия, ратных доспехов и конского прибора, в азбучном порядке расположенное / П.И. Савваитов. – СПб., 1896. «см. № 1475».

1778. **Каталог** выставки картин и старинных предметов. – К., 1888.

1779. **Императорский Эрмитаж.** Каталог картинной галереи: в 3 т. – СПб., 1869–1871.

Т. 1. Итальянские и испанские школы. – СПб., 1869;

Т. 2. Германские школы. – СПб., 1870;

Т. 3. Английские, французские и русские школы. – СПб., 1871.

1780. **Сомов А.** Картинная галерея Императорской академии художеств. Ч.1–2 / А. Сомов. – СПб., 1872, 1874.

1781. **Краткий** обзор собрания рукописей, принадлежавшего пресвященному епископу Порфирию, и ныне хранящегося в Императорской Публичной библиотеке. – СПб., 1885.

1782. **Труды** Владимирской ученой архивной комиссии. Вып. 1. – Владимир, 1899.

1783. *Текст відсутній через пошкодження паперу.*

1784. **Толстой И.И.** Поддельные ассирийские древности / И.И. Толстой. – СПб., 1889.

Відбиток з: Записки Восточного отделения императорского Русского археологического общества, СПб., 1889, Т. 4.

1785. **Титов Ф.И.** Памяти Петра Александровича Лашкарева / Ф.И. Титов. – К., 1899.

1786. **Титов Ф.И.** Высокопреосвященный Иоанникий, митрополит Киевский и Галицкий, в отношении к Киевской духовной академии / Ф.И. Титов. – К., 1899.

1787. **Титов Ф.И.** Высокопреосвященный Иоанникий, митрополит Киевский и Галицкий / Ф.И. Титов. – К., 1899.

1788. **Титов Ф.И.** Высокопреосвященный Иоанникий, митрополит Киевский и Галицкий / Ф.И. Титов. – К., 1899.

1789. **Завитневич В.З.** О кресте, которым, по словам находящейся на нем надписи, преподобный игумен Сергий благословил Великого князя Дмитрия Донского на борьбу с Мамаем / В.З. Завитневич. – М., 1899.

Відбиток з: Труды VIII Археологического съезда, М., 1889, т. III.

1790. **Белокуров С.А.** Из истории духовного просвещения в Московском государстве XVI–XVII вв. / С.А. Белокуров. – М., 1899.

1791. **Феодосий** (Олтаржевский). Палестинское монашество в IV–VI вв. / Феодосий (Олтаржевский). – К., 1899.

1792. **XI** Археологический съезд в Киеве 1–20 марта 1899 г. Фотогравюра С.В. Кульженка. – К., 1899.

1793–1795. *Текст відсутній через пошкодження паперу.*

1900

1796. **Бережков М.Н.** Город Нежин в начале XIX века по описанию московских путешественников / М.Н. Бережков. – Нежин, 1895.

1797. **Бережков М.Н.** Пушкин как историк русской жизни / М.Н. Бережков. – Нежин, 1899.

1798. **Лобачевский А.** А.С. Пушкин как христианин / А. Лобачевский. – Нежин, 1899.

1799. **Сумцов Н.Ф.** А.С. Пушкин / Н.Ф. Сумцов. – Харьков, 1899.

1800. **Сумцов Н.Ф.** Доклад гласного Думы Н.Ф. Сумцова о наименовании классов в городском сложном училище имени А.С. Пушкина / Н.Ф. Сумцов. – Харьков, 1899.

1801. **Белецкий А.В.** Митрополит Иосиф II Солтан и его отношение к Супральскому монастырю / А.В. Белецкий. – Вильна, 1899.

1802. **Фоменко К.**, протоиерей. К тридцатипятилетию священства (1864–1899). Выборные поучения, археологические заметки, путевые заметки по Востоку и Западу и проч. / К. Фоменко. – К., 1899.

1803. **Бобринский А.А.** Отзыв о труде В.Б. Антоновича «Археологическая карта Киевской губернии» / А.А. Бобринский. – СПб., 1900.

1804. **Виленский** календарь на 1900 год. – Вильна, 1899.
- 1805–1807. *Текст відсутній через пошкодження паперу.*
1808. **Вознесенский А., Гусев Ф.** Житие и чудеса св. Николая чудотворца и слова его в России / А. Вознесенский, Ф. Гусев. – СПб., 1899.
1809. **Иосиф** (Соколов), епископ. Гродненский православный календарь или православие в брестско-гродненской земле в конце XIX века. Т. 1 / Иосиф (Соколов). – 2-е изд. – Воронеж, 1899.
1810. **Довнар-Запольский М.В.** В.Н. Тяпинский, переводчик Евангелия на белорусское наречие / М.В. Довнар-Запольский. – СПб., 1899.
1811. **Довнар-Запольский М.В.** Акты Литовско-Русского государства. Вып. 1: 1390–1529 / М.В. Довнар-Запольский. – М., 1900.
1812. **Георгиевский В.Т.** Школа иконописания в селе Холуе Владимирской губернии / В.Т. Георгиевский. – СПб., 1899.
- Відбиток з: Искусство и художественная промышленность, СПб., 1899, № 11.
1813. **Памяти Пушкина.** Научно-литературный сборник, составленный профессорами и преподавателями императорского Университета св. Владимира. – К., 1899.
1814. **Лобода А.М.** Былины про Илью Муромца / А.М. Лобода. – К., 1898.
1815. **Лобода А.М.** Народность в русской музыкальной драме / А.М. Лобода. – К., 1899.
1816. **Дмитриевский А.А.** Архиепископ Элассонский Арсений и мемуары его из русской истории / А.А. Дмитриевский. – К., 1899.
- 1817–1818. *Текст відсутній через пошкодження паперу.*
1819. **XII** Археологический съезд в Харькове в 1902 г. – М., 1900.
1820. **Кудрявцев П.П.** Христианский взгляд на жизнь (по поводу «Стихотворений в прозе» И.С. Тургенева) / П.П. Кудрявцев. – К., 1899.
1821. **Смирнов А.** Мессианские ожидания и верования иудеев около времен Иисуса Христа (от маккавейских войн до разрушения Иерусалима римлянами) / А. Смирнов. – Казань, 1899.
1822. **Певницкий В.Ф.** О счастье. Где ищут счастья и где нужно искать его / В.Ф. Певницкий. – К., 1900.
1823. **Спицын А.А.** Обзорение некоторых губерний и областей России в археологическом отношении (XI–XVI) / А.А. Спицын. – СПб., 1899.
1824. **Спицын А.А.** Предполагаемые древности Черной Руси / А.А. Спицын. – СПб., 1899.
1825. **Спицын А.А.** Материалы по доисторической археологии / А.А. Спицын. – СПб., 1899.

1826. **Спицын А.А.** Курганы киевских Торков и Берендеев / А.А. Спицын. – СПб., 1899.
1827. **Спицын А.А.** Мелкие заметки / А.А. Спицын. – СПб., 1899.
1828. **Спицын А.А.** Сопки и жальники / А.А. Спицын. – СПб., 1899.
1829. **Сумцов Н.Ф.** «Повесть о том, как черт разсорил супругов» (литературная родня рассказа А.П. Стороженка «Се та баба, що чорт їй на мохових вилах чоботи оддавав») / Н.Ф. Сумцов. – Б. м., б. г.
1830. **Possadsky I.** Le premier gymnase de Kieff / I. Possadsky. – Kieff, 1900.
- 1831–1832. *Текст відсутній через пошкодження паперу.*
1833. **Петрушевский М.** О значении наименования кафедральные (соборные) послания / М. Петрушевский. – Почаев, 1900.
1834. **Титов Ф.И.** О православии и о значении православной веры в истории русского народа / Ф.И. Титов. – К., 1900.
1835. **Титов Ф.И.** О русском сектанстве вообще, и в частности о том, чем особенно опасно современное наше русское сектанство / Ф.И. Титов. – К., 1900.
1836. **Петров Н.И.** Об упраздненной стенописи великой церкви Киево-Печерской лавры / Н.И. Петров. – К., 1900.
1837. **Венок** на могилу в Бозе почившего ординаторного профессора Санкт-Петербургской духовной академии Василия Васильевича Болотова. – СПб., 1900.
1838. **Тураев Б.А.** К истории хеттского вопроса / Б.А. Тураев. – СПб., 1900.
1839. **Тураев Б.А.** Эфиопские рукописи музея Церковно-археологического общества при Киевской духовной академии / Б.А. Тураев. – СПб., 1900.
1840. **Bollack, Léon.** Grammaire abrégée de la langue bleue: bolak, langue internationale pratique / Léon Bollack. – Paris, 1900.
1841. **Положение** церковного и школьного строительства в районе Сибирской железной дороги на средства фонда имени императора Александра III. – СПб., 1900.
1842. **Челпанов Г.И.** Обзор новейшей литературы по теории познания (1890–1898) / Г.И. Челпанов. – К., 1898.
1843. *Текст відсутній через пошкодження паперу.*
1844. **Вик [Вік]** (1798–1898). – К., 1900.
- Т. 1. К., 1902;
- Т. 2. К., 1902;
- Т. 3. К., 1902.

1845. **Айналов Д.В.** Сцены из жизни Богородицы на саркофаге Adelfia / Д.В. Айналов. – М., 1895.

1846. **Айналов Д.В.** Некоторые христианские памятники Кавказа / Д.В. Айналов. – М., 1895.

1847. **Айналов Д.В.** Часть Равеннского диптиха в собрании Г.С. Строганова / Д.В. Айналов. – СПб., 1897.

Відбиток з: ВВ, СПб., 1897, т. 4, вып. 1–2.

1848. **Айналов Д.В.** Часть Равеннского диптиха в собрании графа Крауфорда / Д.В. Айналов. – СПб., 1898.

Відбиток з: ВВ, СПб., 1898, т. 5, вып. 1.

1849. **Айналов Д.В.** Hans Graeven. Früchchristliche und mittelalterliche Elfenbeinwerke in photographischer Nachbildung. Serie 1. (1898): рецензия / Д.В. Айналов. – СПб., 1899.

Відбиток з: ВВ, СПб., 1899, т. 6, вып. 3–4.

1850. **Айналов Д.В.** Эллинистические основы византийского искусства. Исследование в области истории ранневизантийского искусства / Д.В. Айналов. – 1900.

1851. **Айналов Д.В., Катанов Н.Ф.** Описание металлического зеркала с арабскою надписью, принадлежащего Публичному музею города Минусинска Енисейской губернии, и несколько слов о металлических зеркалах, описанных другими / Д.В. Айналов, Н.Ф. Катанов. – Казань, 1900.

1852. **Редин Е.К.** Заметки о памятниках Равенны / Е.К. Редин. – СПб., 1899.

1853. **Редин Е.К.** Памяти профессора Э. Добберта / Е.К. Редин. – СПб., 1900.

1854. **Редин Е.К.** Памятники церковных древностей Харьковской губернии / Е.К. Редин. – Харьков, 1900. «см. № 1916».

1855. **Абрамович Д.И.** Памятники языка и письма и древности южных и западных славян на XI Археологическом съезде в Киеве / Д.И. Абрамович. – СПб., 1900.

Відбиток з: Известия Отделения русского языка и словесности императорской Академии наук, СПб., 1900, т. V, кн. 1.

1856. **Айналов Д.В.** Мозаика IV и V веков / Д.В. Айналов. – СПб., 1895.

1857. **Глаголев А.А.** Ветхозаветное библейское учение об ангелах / А.А. Глаголев. – К., 1900.

1858. **Фолькельт И.** Современные вопросы эстетики / И. Фолькельт; пер. с нем. Н. Штрупа. – СПб., 1900.

1859. **Сергий** (Спасский). Древнейший Восточный Месяцеслов / Сергей (Спасский). – СПб., 1900.

1860. **Сергий** (Спасский). Русская литература об иконах Пресвятой Богородицы в XIX веке / Сергей (Спасский). – СПб., 1900.

1861. **Георгиевский В.Т.** Суздальский Ризоположенский женский монастырь. Историко-археологическое описание / В.Т. Георгиевский. – Владимир, 1900.

1862. **Jablonowski A.** Akademia Kijowsko-Mohilanska: Zarys historyczny na tle rozwoju ogolnego cywilizacyi zachodniej na Rusi / A. Jablonowski. – Kraków, 1899–1900.

1863. **Богдашевский Д.** О евангельских чудесах (заметка против рационалистов, в частности против графа Л.Толстого / Д. Богдашевский. – К., 1900.

1864. **Козловский И.** Сильвестр Медведев. Очерк из истории русского просвещения и общественной жизни в конце XVII века / И. Козловский. – К., 1895.

1865. **Козловский И.** Краткий очерк истории русской торговли. Вып. 1–2 / И. Козловский. – К., 1898, 1900.

1866. *Текст відсутній через пошкодження паперу.*

1867. **Титов Ф.И.** К вопросу о присоединении сирохалдейских несториан к русской православной церкви / Ф.И. Титов. – К., 1900.

1868. **Эйнгорн В.** Очерки из истории Малороссии в XVII в. Ч. 1: Сношения малороссийского духовенства с московским правительством в царствование Алексея Михайловича / В. Эйнгорн. – М., 1899.

1869. **Редин Е.К.** Профессор Николай Федорович Сумцов (по поводу 25-летия его учено-педагогической деятельности) / Е.К. Редин. – Харьков, 1900. «см. № 1918».

1870. **Ионин А.А.** Новые данные к истории Восточной Сибири XVII века (г. Иркутска, Иркутского Вознесенского монастыря, Якутской области и Забайкалья / А.А. Ионин. – Иркутск, 1895. «см. № 1588».

1871. **50-летний** юбилей священства архимандрита наместника Киево-Печерской лавры о. Антония. – К., 1900.

1872. **Петров Н.И.** Историко-географическая основа былин о победе Ильи Муромца над Соловьем Разбойником / Н.И. Петров. – СПб., 1900.

1873. **Устав** частной торговой школы П.И. Гусаренко в г. Вильне. – Вильна, 1899.

1874. **Тураев Б.А.** О двух клинописных табличках музея Церковно-археологического общества при Киевской духовной академии / Б.А. Тураев. – СПб., 1900.

1875. **Тураев Б.А.** Абиссиния / Б.А. Тураев. – СПб., 1900.
1876. **Тураев Б.А.** Эфиопские рукописи Гатчинского дворца / Б.А. Тураев. – СПб., 1900.
1877. **Тураев Б.А.** К истории греческого периода в верхнеегипетском богослужении / Б.А. Тураев. – СПб., 1900.
1878. **Тураев Б.А.** Василий Васильевич Болотов / Б.А. Тураев. – СПб., 1900.
1879. **Каманин И.** Славяно-русская палеографическая выставка в С.-Петербурге в январе 1900 года / И. Каманин. – К., 1900.
1880. **Wulff O.** Д.В. Айналов, Е.К. Редин. «Древние памятники искусства Киева» (1899): рецензия / O. Wulf. – Berlin, 1900.
Відбиток з: Repertorium für Kunstwissenschaft, Berlin, 1900, Bd. 13.
1881. **Wulff O.** Е.К. Редин «Мозаика купола св. Софии Солунской» (1899) и Я.И. Смирнов «Еще о времени мозаик св. Софии Солунской» (1900): рецензия / O. Wulf. – Berlin, 1900.
Відбиток з: Repertorium für Kunstwissenschaft, Berlin, 1900, Bd. 13.
1882. **Wulff O.** Н. Vopel «Die altchristlichen archäologie»: рецензия / O. Wulf. – Berlin, 1900.
Відбиток з: Repertorium für Kunstwissenschaft, Berlin, 1900, Bd. 13.
1883. **Вульф О.** Архитектура и мозаики храма Успения Богородицы в Никее / О. Вульф. – СПб., 1900.
Відбиток з: ВВ, СПб., 1900, т. 7, вып. 3–4.
1884. **Ястребов М.Ф.** К вопросу об Ангеле Иегова: библиографическая заметка / М.Ф. Ястребов. – К., 1900.
1885. **Памяти Пушкина:** Празднование столетней годовщины со дня рождения А.С. Пушкина в учебных заведениях Киевского учебного округа / под ред. И.В. Посадского. – К., 1900.
1886. **Последние** дни жизни, кончина и погребение митрополита Киевского и Галицкого Ионникия. – К., 1900.
1887. **Потехин С.М.** Чтение о молитвах за умерших / С.М. Потехин. – К., 1900.
1888. **Певницкий В.Ф.** Слово в день столетия рождения Иннокентия (Борисова), архимандрита Херсонского 15 декабря 1900 г. / В.Ф. Певницкий. – К., 1900.
1889. **Дашкевич Н.П.** А.С. Пушкин в ряду великих поэтов нового времени. Вып. 1 / Н.П. Дашкевич. – К., 1900.
1890. **Покровский Н.В.** Очерки памятников христианской иконографии и искусства / Н.В. Покровский. – 2-е изд. – СПб., 1900. «см. № 1250».

1891. **Списки** начальников и наставников Киевской духовной академии. – К., 1869.

1901

1892. **Перетц В.Н.** Историко-литературные исследования и материалы. Т.1. Из истории русской песни. Ч. 1–3 / В.Н. Перетц. – СПб., 1900, 1902. «см. № 1947».

1893. **Виленский** календарь на 1901 год. – Вильна, 1900.

1894. **Стефан** Михайлович Сольский. Некролог и речи, сказанные при его погребении. – К., 1900.

1895. **Руссо Ж.-Ж.** Исповедь. С иллюстрациями Мориса Лелуара, портретом Руссо и критико-биографическим очерком / Ж.-Ж. Руссо. – СПб., 1901.

1896. **Петров Н.И.** Историко-археологический очерк г. Брянска, Орловской губернии и его отношение к г. Киеву / Н.И. Петров. – К., 1901.
Відбиток з: ТКДА, К., 1901, № 1.

1897. **Георгий** (Ярошевский), иеромонах. Соборное послание св. Апостола Иакова. Опыт исагогико-экзегетического исследования / Георгий (Ярошевский). – К., 1901.

1898. **Вишневский Д.К.** Несколько документов XVII столетия, относящихся к истории смоленской земли / Д.К. Вишневский. – Смоленск, 1900.

1899. 1) **Bołsunowski К.** Najtławniejsze pumniiki chrześcianistwa na Rusi / К. Bołsunowski. – Kraków, 1900.

Відбиток з: Pamiętnik III Zjazdu historyków Polskich w Krakowie, Sekcyя III, 1900.

2) **Bołsunowski К.** Wiadomość o domniemanym kalendarzu litewskim... / К. Bołsunowski. – Kraków, 1900.

Відбиток з: Pamiętnik III Zjazdu historyków Polskich w Krakowie, Sekcyя III, 1900.

1900. **Титов Ф.И.** С.Т. Голубев. «Киевский митрополит Петр Могила и его сподвижники» (1898): рецензия на второй том / Ф.И. Титов. – К., 1901.

1901. **Титов Ф.И.** Преосвященный Иннокентий (Борисов), ректор Киевской духовной академии (1830–1839 гг.) / Ф.И. Титов. – К., 1900.

1902. **Титов Ф.И.** Слово в день Богоявления Господне, 6 января 1901 года / Ф.И. Титов. – К., 1901.

1903. **Стороженко А.В.** Очерки Переяславской старины. Исследования, документы и заметки / А.В. Стороженко. – К., 1900.

1904. **Флоринский Т.Д.** Критико-библиографический обзор новейших трудов и изданий по славяноведению. Вып. 4–7 / Т.Д. Флоринский. – К., 1899–1901.

1905. **Флоринский Т.Д.** К вопросу о древности и взаимных отношениях кириллицы и глаголицы (Кирилловская надпись Самуила 993 г.) / Т.Д. Флоринский. – К., 1900.

Відбиток з: ЧИОНЛ, К., 1900, кн. 14, вып. 2.

1906. **Флоринский Т.Д.** Зарубежная Русь и ее горькая доля / Т.Д. Флоринский. – К., 1900.

1907. **Успенский В.**, протоиерей. Слова, поучения, речи, религиозно-нравственные и внебогослужебные чтения / В. Успенский. – Могилев, 1900.

1908. **Богдашевский Д.И.** Степан Михайлович Сольский. Некролог / Д.И. Богдашевский. – К., 1901.

1909. **Корольков И.Н.** Протоиерей Николай Иванович Флоринский. Некролог / И. Корольков. – К., 1901.

1910. **Корольков И.Н.** Протоиерей Николай Григорьевич Успенский. Некролог / И.Н. Корольков. – К., 1901.

1911–1912. **Веселовский Н.И.** История императорского Русского археологического общества за первое пятидесятилетие его существования 1846–1896 / Н.И. Веселовский. – СПб., 1900. «два экз.».

1913. **Кавказ:** материалы по археологии Кавказа. Вып. 8. – М., 1900.

1914. **Мухин Н.Ф.** Священник Феодосий Андреевич Мухин. Некролог / Н.Ф. Мухин. – К., 1901.

1915. **Петров Н.И.** О новом расписании стены великой церкви Киево-Печерской лавры / Н.И. Петров. – К., 1901.

Відбиток з: ТКДА, К., 1901, № 2.

1916. **Редин Е.К.** Памятники церковных древностей Харьковской губернии / Е.К. Редин. – Харьков, 1900. «см. № 1854».

1917. **Редин Е.К., Федоровский Н.А.** Могильник кургана слободы Сеньково, Купянского уезда / Е.К. Редин, Н.А. Федоровский. – Харьков, 1900.

1918. **Редин Е.К.** Профессор Николай Федорович Сумцов (по поводу 25-летия его учено-педагогической деятельности) / Е.К. Редин. – Харьков, 1900. «см. № 1869».

1919. **Редин Е.К.** Haseloff. A. «Codex purpureus Rossanensis. Die Miniaturen der griechischen Evangelien-Handschrift in Rossano»: рецензия (1898) / Е.К. Редин. – Харьков, 1900.

Відбиток з: ВВ, СПб., 1900, т. 7, вып. 3.

1920. **Шляков Н.В.** О поучении Владимира Мономаха / Н.В. Шляков. – СПб., 1900.

1921. **Каталог** журналов по всем отраслям литературы ... на 1901 год. – СПб., 1900.

1922. **Титов Ф.И.** Критико-библиографический обзор новейших трудов по истории русской церкви. Вып. 1, 3, 4, 8 / Ф.И. Титов. – К., 1901, 1904, 1905, 1910.

1923. **Тураев Б.А.** Ночное богослужение эфиопской церкви по рукописи № 143 Археологического музея при Киевской духовной академии / Б.А. Тураев. – К., 1901.

1924. **Шелепин И.В.** Отечествоведение. Пособие (справочная книжка при повторении русской истории) / И.В. Шелепин. – СПб., 1900.

1925. **Шелепин И.В.** Краткий очерк истории Западной России, Литвы и Польши / И.В. Шелепин. 2-е изд. – СПб., 1900.

1926. **Будилович А.С.** Историческая заметка о русском Юрьеве старого времени в связи с житием св. Исидора и 72 юрьевских мучеников / А.С. Будилович. – Юрьев, 1901.

1927. **Титов А.А.** Ярославская иерархия в отношении протоиерея Иоанна Троицкого / А.А. Титов. – Ярославль, 1901.

1928. **Леса́ж**, Ален-Рено. Жиль Блаз / Ален-Рене Леса́ж. – СПб., 1901.

1929. **Евгений** (Казанцев), архиепископ. Жизнь священника Алексея Евгеньевича Казанцева / Евгений (Казанцев). – Нежин, 1900.

1930. **Будилович А.** К вопросу литературном языке Юго-Западной Руси / А. Будилович. – Юрьев, 1900.

1931. **Отчет** Общества вспомоществования нуждающимся учащимся Костромской духовной семинарии. – Кострома, 1901. «см. № 1692».

1932. **Жукович П.Н.** Сеймовая борьба православного западно-русского дворянства с церковной унией (до 1609 г.) / П.Н. Жукович. – СПб., 1901. «см. № 2188».

1933. **Айналов Д.В.** Georg Stuhlfauth. Die Engel in der altchristlichen Kunst (1897): критическая статья / Д.В. Айналов. – СПб., 1900.

Відбиток з: ВВ, СПб., 1900, т. 7, вып. 4.

1934. **Василий** (Жудро), иеромонах. О всенощном бдении (краткое изъяснение его) / Василий (Жудро). – Екатеринослав, 1899.

1935. **Василий** (Жудро), иеромонах. Уроки закона Божия или сокращенный Катехизис / Василий (Жудро). – Екатеринослав, 1899.

1936. **Василий** (Жудро), иеромонах. О пророке Исаии / Василий (Жудро). – Екатеринослав, 1900.

1937. **Малинин В.** Старец Елеазарова монастыря Филофей и его послания. Историко-литературные исследования / В. Малинин. – К., 1901.

1938. **Дроздов Н.М.** Сказания об Ахикаре или Акире премудром и отношении их к Библии / Н.М. Дроздов. – К., 1901.

1939. **Витберг Ф.А.** Первые басни И.А. Крылова / Ф.А. Витберг. – СПб., 1900.

1940. **Агеев К.** По поводу толков в современном образованном обществе, возбужденных посланием Св.Синода о графе Л. Толстом / К. Агеев. – 2-изд. – К., 1901.

1941. 1) **Памяти Н.И.** Храмцовского, историка Нижнего Ногорода. – Нижний Новгород, 1899.

2) **Тураев Б.** Ignazio Guidi. «Qene» Abissini o Inni Abissini: рецензия / Б. Тураев. – СПб., 1901.

1942. **Тураев Б.** Начальники греков / Б.Тураев. – СПб., 1901.

1943. **Кондаков Н.П.** Современное положение русской народной иконописи / Н.П. Кондаков. – СПб., 1901.

1944. **Grass Konrad.** Die Gottheit Jesu Christi in ihrer Bedeutung für den Heilswert seines Todes / Konrad Grass. – Gütersloh, 1900.

1945. **50-летний юбилей** протоиерея И.М. Пославского. – К., 1901.

1946. **Вишневский Д.К.** Описание рукописных собраний, находящихся в Смоленске / Д.К. Вишневский. – Смоленск, 1901.

1947. **Перетц В.Н.** Заметки и материалы по истории песни в России. Вып. 1–8 / В.Н. Перетц. – СПб., 1901.

1948. **Лященко А.** Журнальные статьи по истории русской литературы / А. Лященко. – СПб., 1901.

1949. **Булгаков А.И.** Старокатолическое и христиано-католическое богослужение и его отношение к римско-католическому богослужению и вероучению / А.И. Булгаков. – К., 1901.

1950. **Дроздов Н.М.** О происхождении книги Товита / Н.М. Дроздов. – К., 1901.

1951. **Дроздов Н.М.** Тип благодарного умершего в народных сказаниях в книге Товита / Н.М. Дроздов. – К., 1901.

1952. **Белгородский А.** Киевский митрополит Иерофей (Малицкий) (1796–1799) / А. Белгородский. – К., 1901.

1953. **Булгаков С.И.** Значение музыки и пения в деле воспитания и в жизни человека / С.И. Булгаков. – К., 1901.

1954. **Бродович И.А.** Книга пророка Осии. Введение и экзегезис / И.А. Бродович. – К., 1901.

1955. **Чаговец В.А.** Преподобный Феодосий Печерский, его жизнь и сочинения. Историко-литературный очерк / В.А. Чаговец. – К., 1901.

1956. **Соболевский А.И.** Чудо св. Климента, папы римского. Древнерусское «слово» домонгольского периода / А.И. Соболевский. – СПб., 1901.

Відбиток з: Известия Отделения русского языка и словесности императорской Академии наук, СПб., 1901, т. VI, кн. 1.

1957. **Титов Ф.И.** Нравственная жизнь в сектанстве / Ф.И. Титов. – К., 1901. «см. № 2110».

1958. **Кораллов Ф.** Отчет Холмского православного Свято-Богородницкого братства / Ф. Кораллов. – Варшава, 1901.

1959. **Студинський К.** Причинки до історії унії (по поводу ізда-
нтя «Перестороги») / К. Студинський. – Львів, 1895. «см. № 1368».

1960. **Студинський К.** Думки і пісні Амвросія Метлинського /
К. Студинський. – Львів, 1897.

1961. **Студинський К.** Хто був автором «Antirrisis»-а з р. 1599? /
К. Студинський. – Львів, 1899.

1962. **Студинський К.** З кореспонденції Дениса Зубрицького (1840–
1853) / К. Студинський. – Львів, 1901.

1963. **Студинський К.** Літературні замітки / К. Студинський. –
Львів, 1901.

1964. **Студинський К.** Котляревський і Артемовський / К. Студин-
ський. – Львів, 1901.

1965. **Стеллецкий Н.** Князь А.Н. Голицын и его церковно-госу-
дарственная деятельность / Н. Стеллецкий. – К., 1901.

1966. **Петрушевич А.С.** О соборной Богородничной церкви в
г. Галиче, происходящей из первой половины XII столетия. Вып. 1–2 /
А.С. Петрушевич. – Львов, 1899–1900.

1967. **Петрушевич А.С.** Архиератикон Киевской митрополии с
половины XIV столетия по списку с конца XVI столетия / А.С. Петру-
шевич. – Львов, 1901.

1968. **Петрушевич А.С.** Историко-филологические письма. Кирил-
лица и глаголица / А.С. Петрушевич. – Львов, 1901.

1969. **Фартусов В.Д.** Что желательно для поднятия современного иконописания / В.Д. Фартусов. – М., 1901.

1970. **Фартусов В.Д.** Об изображениях Благовещения Пресвятой Богородицы и посещения ею праведной Елизаветы: реферат / В.Д. Фартусов. – М., 1901.

1971. **Фартусов В.Д.** Об изображениях Воскресения Христа, явления Спасителя жёнам-мироносицам, Вознесения Господня и сошествия Святого Духа: реферат / В.Д. Фартусов. – М., 1901.

1972. **Петрушевский П.П.** Об апостольских трудах и основных началах просветительной деятельности свв. Первоучителей славянских Кирилла и Мефодия в связи с вопросом о характере нашей народной и духовной школы / П.П. Петрушевский. – К., 1901.

1973. **Радостный** день в жизни Киевского общества распространения духовно-нравственного просвещения в духе православной церкви. – К., 1901. «см. № 2064».

1974. **Линицкий П.И.** Основные вопросы философии. Опыт систематического изложения философии / П.И. Линицкий. – К., 1901.

1975. **Редин Е.К.** Значение деятельности археологических съездов для науки русской археологии / Е.К. Редин. – Харьков, 1901.

1976. **Редин Е.К.** Икона «Недреманное око». Вып. 1–2 / Е.К. Редин. – Харьков, 1901–1902.

1977. **Петров Н.И.** Краткое обозрение рукописей Киево-Софийской библиотеки / Н.И. Петров. – К., 1901.

1978. **Голубев С.Т.** Киевская академия в конце XVII и в начале XVIII столетия / С.Т. Голубев. – К., 1901.

1979. **Соболевский А.И.** А.Н. Львов. Некролог / А.И. Соболевский. – СПб., 1901. «см. № 1988».

1980. **Соболевский А.И.** Шестоднев Кирилла философа / А.И. Соболевский. – СПб., 1901.

1981. **Редин Е.К.** Античные боги (планеты) в лицевых рукописях: Сочинения Козьмы Индикоплова / Е.К. Редин. – СПб., 1901.

1982. **Димитрий** (Ковальницкий), епископ. К приближающемуся трёхсотлетию юбилею Киевской духовной академии / Димитрий (Ковальницкий). – К., 1901.

1983. 1) **Ежегодник** Коллегии Павла Галагана. Год 6-й / под ред. А.И. Степовича. – К., 1901.

2) **Ежегодник** Коллегии Павла Галагана. Год 7-й / под ред. А.И. Степовича. – К., 1902.

1984. **Известия** императорской Археологической комиссии. Вып. 1–4, 18–19. – СПб., 1901–1902, 1906.

1985. **Айналов Д.В.** Millet Gabriel. Le monastère de Daphni (1899): рецензия / Д.В. Айналов. – СПб., 1901.

Відбиток з: ВВ, СПб., 1901, т. 8, вып. 1–2.

1986. **Березвичи** и Красносток: краткий очерк истории Березвечского женского монастыря, Литовской епархии, и Красностокской женской обители, Гродненской епархии. – СПб., 1901.

1987. **Соболевский А.И.** В. Малинин. Старец Елеазарова монастыря Филофей и его послания (1901): рецензия / А.И. Соболевский. – СПб., 1901.

1988. **Соболевский А.И.** А.Н. Львов. Некролог / А.И. Соболевский. – СПб., 1901. «см. № 1979».

1989. **Успенский В.И.**, Успенский М.И. Заметки о древне-русском иконописании: известные иконописцы и их произведения. 1. Св. Алипий. 2. Андрей Рублев / В.И. Успенский, М.И. Успенский. – СПб., 1901.

1990. **Шмурло Е.Ф.** Критические заметки по истории Петра Великого / Е.Ф. Шмурло. – СПб., 1901.

1902

1991. **Титов А.А.** Успенская Вепрева Пустынь (упраздненный монастырь) / А.А. Титов. – М., 1902. «см. № 2020».

1992. **Зверев С.Е.** Воронежские древности (с 1863 по 1893 год) / С.Е. Зверев. – Воронеж, 1891.

1993. **Зверев С.Е.** Материалы по археологии Дона / С.Е. Зверев. – Воронеж, 1894.

1994. **Зверев С.Е.** Памяти графа Д.Н. Толстого, воронежского губернатора / С.Е. Зверев. – Воронеж, 1894.

1995. **Зверев С.Е.** К 50-летию Михайловского Воронежского кадетского корпуса / С.Е. Зверев. – М., 1895.

1996. **Зверев С.Е.** Надгробное слово префекта Евгения Болховитинова / С.Е. Зверев. – Сергиев Посад, 1896.

1997. **Поликарпов Н.И.** Историческая записка о Воронежском губернском музее (1832–1894) / Н.И. Поликарпов. – Воронеж, 1896.

1998. **Зверев С.Е.** Материалы для жизнеописания св. Митрофана, первого епископа Воронежского. Вып. 1 / С.Е. Зверев. – Воронеж, 1897. «см. № 1569».

1999. **Воронежский** губернский музей. Выставка гравюр религиозного содержания: указатель. – Воронеж, 1897. «см. № 1571».

2000. 1) **Воронежский** губернский музей в 1894–1897 гг. – Воронеж, 1897.

2) **Воронежский** губернский музей в 1899 г. – Воронеж, 1899.

2001. **Зверев С.Е.** Св. Митрофан, первый епископ Воронежский, в борьбе с расколом (1682–1703) / С.Е. Зверев. – Воронеж, 1901.

2002. **Верещагин В.П.** История Государства Российского в изображениях державных его правителей с кратким пояснительным текстом / В.П. Верещагин. – СПб., 1890.

2003. **Петухов Е.** Дерпский университет в первый период существования (1803–1820) / Е. Петухов. – СПб., 1901.

2004. **Петухов Е.** Возникновение и первоначальная организация Дерпского университета в начале XIX века / Е. Петухов. – СПб., 1901.

2005. **Петухов Е.** Состояние и деятельность Дерпского университета в первый период существования / Е. Петухов. – СПб., 1902.

2006. **Линицкий П.И.** К философии истории / П.И. Линицкий. – Харьков, 1902.

2007. **Певницкий В.** Об отношении к церкви нашего образованного общества / В. Певницкий. – К., 1902.

2008. **Хвойко В.В.** Поля погребений в среднем Приднепровье / В.В. Хвойко. – СПб., 1901.

2009. **Корольков А.** Светильник Церкви Христовой. Памяти высокопреосвященного Амвросия, архиепископа Харьковского / А. Корольков. – СПб., 1901.

2010. **Богдашевский Д.И.** О Евангелиях и Евангельской истории: против современного рационализма / Д.И. Богдашевский. – К., 1902.

Відбиток з: ТКДА, К., 1902, № 2.

2011. **Краткий** указатель предметов, помещенных в Киевском городском музее древностей и искусств. – К., 1901.

2012. **Дмитриевский А.А.** Книга «Требник» и ее значение в жизни православного христианина / А.А. Дмитриевский. – К., 1902.

2013. **Глаголев А.А.** К вопросу о современном положении в русской библейской науке библейского учения о Слове / А.А. Глаголев. – К., 1902.

2014. **Дмитриевский А.А.** Недостатки современного церковно-религиозного воспитания и причины, их породившие / А.А. Дмитриевский. – К., 1901.

Відбиток з: ТКДА, К., 1901, т. 2.

2015. **Рыбинский В.П.** О Библии: чтение, предложенное в собрании Киевского религиозно-просветительного общества 10 февраля 1902 года / В.П. Рыбинский. – К., 1902.

2016. **Кондаков Н.П.** Памятники христианского искусства на Афоне (с 49 фототипиями и 103 рисунками в тексте) / Н.П. Кондаков. – СПб., 1902.

2017. **Известия** Таврической ученой архивной комиссии за 1902 год. № 32–33. – Симферополь, 1902.

2018. **Сергий** (Ланин), епископ. Беседа преосвященного Сергия, епископа Уманского, о том, с каким настроением священнослужители православной церкви приготавливаются к священнодействию Божественной литургии / Сергий (Ланин). – К., 1902.

2019. **Ястребов М.Ф.** Что такое церковь? / М.Ф. Ястребов. – К., 1902.

2020. **Титов А.А.** Успенская Вепрева Пустынь (упраздненный монастырь) / А.А. Титов. – М., 1902. «см. № 1991».

2021. **Соболевский А.И.** Славяно-русская палеография: лекции. Курс 2 / А.И. Соболевский. – СПб., 1902.

2022. **Пальмов Н.Н.** О просфорах на проскомидии / Н.Н. Пальмов. – К., 1902.

2023. **Кадлубовский А.П.** Гуманные мотивы в творчестве Пушкина: речь, произнесенная в торжественном собрании Историко-филологического общества при Институте кн. Безбородко / А.П. Кадлубовский. – Нежин, 1899.

2024. **Кадлубовский А.П.** Очерки по истории древнерусской литературы житий святых. Вып. 1–5 / А.П. Кадлубовский. – Варшава, 1902.

2025. **Редин Е.К.** Критический разбор научных исследований / Е.К. Редин. – Харьков, 1902.

2026. **Редин Е.К.** О некоторых лицевых рукописях Иоанна, экзарха Болгарского / Е.К. Редин. – М., 1902.

2027. **Малинин В.Н.** Преподобный Феодосий, основатель Киево-Печерского монастыря / В.Н. Малинин. – К., 1902.

2028. **Каталог** изданий императорской Академии наук. 1. Издания на русском языке. – СПб., 1902.

2029. **Петров Н.И.** Следы литературных влияний в произведениях Н.В. Гоголя / Н.И. Петров. – К., 1902.

2030. **Завитневич В.З.** Алексей Степанович Хомяков. Т. 1, кн. 1–2 / В.З. Завитневич. – К., 1902–1903.

2031. **Рудаковський С.** Твори / С. Рудаковський. – К., 1902.
2032. **Карпинский М.П.** Русский былевой эпос на Тереке / М.П. Карпинский. – Тифлис, 1896.
2033. **Карпинский М.П.** Старинные песни гребенских казаков / М.П. Карпинский. – Тифлис, 1897.
2034. **Карпинский М.П.** Гребенские казаки и их песни / М.П. Карпинский. – Тифлис, 1900.
2035. **Карпинский М.П.** Я.П. Полонский в его лирических произведениях / М.П. Карпинский. – Тифлис, 1901.
2036. **Отчет** Киевского педагогического общества взаимной помощи за 1901 год. – К., 1902. «см. № 1543».
2037. **Соболевский А.И.** К истории древнейшей церковнославянской письменности / А.И. Соболевский. – Варшава, 1902.
2038. **Маккавейский Н.К.** Педагогические воззрения графа Л.Н. Толстого / Н.К. Маккавейский. – К., 1902.
2039. **Опись** документов Виленского Центрального Архива древних актовых книг. Вып. 1–9. – Вильна, 1901–1912.
2040. **Арсений** (Стадницкий), епископ. В стране священных воспоминаний: описание путешествия в Св. Землю, совершенное летом 1900 г. епископом Арсением, профессорами и студентами Московской духовной академии / Арсений (Стадницкий). – Сергиев Посад, 1902.
2041. **Григоревский М.** Учение св. Иоанна Златоустого о браке / М. Григоревский. – Архангельск, 1901.
2042. *Текст відсутній через пошкодження паперу.*
2043. **Тураев Б.** Исследование в области агиологических источников истории Эфиопии / Б. Тураев. – СПб., 1902.
2044. **Байэ К.** История искусств / К. Байэ; пер. под ред. и с добавлениями профессора университета св. Владимира Г.Г. Павлуцкого с прибавлением главы о древне-русском искусстве В.Т. Георгиевского. – К., 1902.
2045. **Левицкий О.** Очерки народной жизни в Малороссии во второй половине XVII ст. / О. Левицкий. – К., 1902.
2046. **Прощание** преосвященного Сергия, епископа Псковского и Порховского, с Киевом и киевлянами. – К., 1902.
2047. **Каманин И.** Научные и литературные произведения Н.В. Гоголя по истории Малороссии / И. Каманин. – К., 1902.
2048. **Петров Н.И.** Южнорусский народный элемент в ранних произведениях Н.В. Гоголя / Н.И. Петров. – К., 1902.
2049. **Петров Н.И.** Новые материалы для изучения религиозно-нравственных воззрений Н.В. Гоголя / Н.И. Петров. – К., 1902.

2050. **Белецкий А.В.** Сороколетие русской начальной школы в северо-западном крае России / А.В. Белецкий. – Вильна, 1901.

2051. **Очерк** десятилетней научной деятельности славянской комиссии императорского Московского археологического общества, с обзором научных трудов председателя комиссии профессора М.И. Соколова. – М., 1902.

2052. **Сумцов Н.Ф.** Отношение В.А. Жуковского к Г.Ф. Квитке, Т.Г. Шевченку и М.А. Максимовичу / Н.Ф. Сумцов. – Харьков, 1902.

2053. **Сибирские** церкви и школы фонда имени императора Александра III. – СПб., 1902.

2054. **Антоний** (Гороновский). Книга пророка Варуха / Антоний (Гороновский). – СПб., 1902.

2055. **Благодравов Е.** Плен Вавилонский и значение его в истории иудеев / Е. Благодравов. – М., 1902.

2056. **Филевский И.И.** Учение православной церкви о священном предании / И.И. Филевский. – Харьков, 1902.

2057. **Редин Е.К.** Историко-филологическое общество при императорском Харьковском университете за первые 25 лет его существования (1877–1902 гг.) / Е.К. Редин. – Харьков, 1902.

2058. **Горючко П.С.** Из истории воссоединения униатов в Белоруссии 1795–1805 гг. / П.С. Горючко. – К., 1902.

2059. **Фауст.** Трагедия Гете. / перевод и объяснения А.Л. Соколова. – СПб., 1902.

2060. **Петров Н.И.** О подземелье в Киеве на усадьбе Киевского общества религиозно-нравственного просвещения возле Б. Житомирской и Б. Владимирской улиц / Н.И. Петров. – СПб., 1902.

Відбиток з: КС, К., 1902, № 6.

2061. **Петров Н.И.** Село Братская Борщаговка / Н.И. Петров. – К., 1902. Відбиток з: Киевское слово, К., 1902, № 5232, 5238.

2062. **Чествование** памяти Н.В. Гоголя и В.А. Жуковского в г. Владимире. – Владимир, 1902.

2063. **Устинов И.А.** Путеводитель по г. Харькову / И.А. Устинов. – Харьков, 1881.

2064. **Отчет** киевского Общества религиозно-нравственного просвещения за 1901 год. – К., 1902.

2065. **Поснов М.Э.** Идея завета Бога с израильским народом в Ветхом Завете / М.Э. Поснов. – Богуслав, 1902.

2066. **Петухов Е.** Проповеди Гавриила Бужинского (1717–1727 гг.) / Е. Петухов. – Юрьев, 1901.

2067. **Труды** Воронежской ученой архивной комиссии. Вып. 1. – Воронеж, 1902.

2068. **Добровольский П.М.** Старинные украинские тракты / П.М. Добровольский. – Чернигов, 1900.

2069. **Добровольский П.М.** Черниговский Елецкий Успенский монастырь / П.М. Добровольский. – Чернигов, 1900. (80 к.).

Відбиток з: Земский сборник Черниговской губернии, Чернигов, 1900, № 5.

2070. **Халанский М.Г.** Экскурсы в область древних рукописей и старопечатных изданий / М.Г. Халанский. – Харьков, 1901. «см. № 2332».

Відбиток з: Записки императорского Харьковского университета, Харьков, 1901, кн. 1.

2071. **Халанский М.Г.** Из заметок по истории русского литературного языка. II. О члене в русском языке / М.Г. Халанский. – СПб., 1901.

2072. **Халанский М.Г.** К истории поэтических сказаний об Олеге Вещем / М.Г. Халанский. – СПб., 1902.

2073. **Халанский М.Г.** Н.В. Гоголь, как романтик и поэт русской действительности / М.Г. Халанский. – Харьков, 1902. «см. № 2334».

2074. **Кирпичников М.Г.** Опыт хронологической канвы к биографии Н.В. Гоголя / М.Г. Кирпичников. – М., 1902.

2075. **Кирпичников М.Г.** Сомнения и противоречия в биографии Гоголя / М.Г. Кирпичников. – СПб., 1902.

2076. **Добровольский П.М.** Каталог музея Черниговской губернской ученой архивной комиссии / П.М. Добровольский. – Чернигов, 1900.

2077. **Лебедев А. Г.С.** Сковорода как богослов / А. Лебедев. – Харьков, 1896.

2078. **Лебедев А.С.** Сведения о некоторых архивах духовного ведомства в губерниях Курской и Харьковской / А.С. Лебедев. – Харьков, 1896.

2079. **Лебедев А.С.** Белгородские архиереи и среда их архипастырской деятельности (по архивным документам) / А.С. Лебедев. – Харьков, 1902.

2080. **Каталог** выставки XII Археологического съезда в Харькове. – Харьков, 1902.

2081. **Добавление** к каталогу этнографического отдела Археологической выставки в Харькове. – Полтава, 1902.

2082. **Труды** Харьковского Предварительного комитета по устройству XII Археологического съезда. Т. 1–2. – Харьков, 1902.

2083. **Гусев А.Н.** Историко-справочный путеводитель: Харьков, его прошлое и настоящее в рисунках и описаниях / А.Н. Гусев. – Харьков, 1902.

2084. **Ч(ернышев) С.А.** Справочные сведения для гл. чинов съезда от Харьковского Предварительного комитета / С.А. Ч(ернышев). – Харьков, 1902.

2085. **Список** гл. чинов XII Археологического съезда в г. Харькове. – Харьков, 1902.

2086. **Известия** XII Археологического съезда в г. Харькове. № 1–15. – Харьков, 1902.

2087. **Прибытие** преосвященнейшего Димитрия, епископа Тамбовского и Шацкого в город Тамбов, к месту служения. – Тамбов, 1902.

2088. **Leciejewski J.** Napisy runiczne na urnach z Alekanowa / J. Leciejewski; перевод и примечания В.Н. Щепкина. – М., 1901.

Відбиток з: Древности. Труды Московского археологического общества, М., 1901, т. XIX, вып. 2.

2089. **Щепкин В.Н.** Новгородская школа иконописи по данным миниатюры / В.Н. Щепкин. – М., 1902.

2090. **Платон** (Рождественский), епископ. К вопросу о свободе совести / Платон (Рождественский). – К., 1902.

2091. **Иловайский Д.И.** Вторая дополнительная полемика по вопросам варяго-русскому и болгаро-гуннскому / Д.И. Иловайский. – М., 1902.

2092. **Антонович В.Б.** Волынская тревога 1789 года / В.Б. Антонович. – К., 1902.

2093. **Перетц В.** Гоголь и малорусская литературная традиция / В. Перетц. – СПб., 1902.

2094. **Редин Е.К.** О лицевых синодиках, поступивших в распоряжение Харьковского Предварительного комитета по устройству XII Археологического съезда / Е.К. Редин. – Харьков, 1902.

2095. **Редин Е.К.** История искусства и русские художественные древности / Е.К. Редин. – Харьков, 1902.

2096. **Редин Е.К.** Критико-библиографические заметки по истории и археологии искусств / Е.К. Редин. – Харьков, 1902.

2097. **Редин Е.К.** Н.П. Кондаков. Памятники христианского искусства на Афоне: рецензия / Е.К. Редин. – СПб., 1902.

2098. **Сецинский Е.** Археологическая карта Подольской губернии / Е. Сецинский. – М., 1901.

2099. **Соколов С.** Исторический очерк Ярославского Леонтиевского прихода и кладбища / С. Соколов. – Ярославль, 1901.

Відбиток з: Труды Ярославской губернской ученой архивной комиссии, Ярославль, 1901, кн. 3, вып. 2.

2100. **Линицкий П.И.** Очерки истории философии древней и новой / П.И. Линицкий. – К., 1902.

2101. **Дашкевич Н.** Рыцарство на Руси в жизни и поэзии / Н. Дашкевич. – К., 1902.

2102. **Бродович И.А.** Прощание ректора Киевской Духовной академии преосвященного Димитрия с академией, другими духовно-учебными заведениями и духовенством города Киева / И.А. Бродович. – К., 1902.

Відбиток з: ТКДА, К., 1902, № 7.

2103. **Петров Н.И.** Разные изображения св. Николая Можайского и историческая судьба их / Н.И. Петров. – М., 1902.

Відбиток з: Труды XI Археологического съезда в Киеве 1899 г., М., 1902, т. 2.

2104. **О ереси** жидовствующих: Новые материалы, собранные С.А. Белокуровым, С.О. Долговым, И.Е. Евсеевым и М.И. Соколовым – М., 1902.

2105. **Киевское педагогическое общество взаимной помощи.** – К., 1902. «см. № 1543».

2106. **Студинський К.** Поеми Михайла Макаровського / К. Студинський. – Львів, 1899.

2107. **Абрамович Д.** К вопросу об объеме и характере литературной деятельности Нестора Летописца / Д. Абрамович. – М., 1902.

2108. **М(ацеевич) Л.** К материалам для истории Одесского Архангело-Михайловского женского монастыря и заметки для биографии А.С. Стурдзы. – Одесса, 1902.

2109. **Шмидеберг О.** О диетическом и терапевтическом значении ферратина / О. Шмидеберг. – М., 1902.

2110. **Титов Ф.И.** Нравственная жизнь в сектанстве / Ф.И. Титов. – К., 1901. «см. № 1957».

2111. **Титов Ф.И.** Император Александр III и Русская православная церковь в его время / Ф.И. Титов. – К., 1902.

2112. **Титов Ф.И.** Урок с Запада: библиографическая заметка / Ф.И. Титов. – К., 1902.

2113. **Титов Ф.И.** Поставление во диакона и священника и избрание епископа в древней западнорусской церкви, или Киевской митрополии / Ф.И. Титов. – К., 1902.

Відбиток з: ТКДА, К., 1902, № 5.

2114. **Титов Ф.И.** Секта иеговистов / Ф.И. Титов. – К., 1902.

2115. **Титов Ф.И.** Преосвященный Кирилл Наумов, епископ Мелитопольский, бывший настоятель русской духовной миссии в Иерусалиме: очерк из истории русской духовной миссии в Иерусалиме / Ф.И. Титов. – К., 1902.

2116. **Дроздов Н.М.** В защиту свободного научного исследования в области библиологии / Н.М. Дроздов. – К., 1902.

2117. **Белокуров С.А.** Из духовной жизни московского общества XVII века / С.А. Белокуров. – М., 1903.

2118. **Троицкий И.** Протоиерей Алексей Михайлович Колосов. Некролог / И. Троицкий. – К., 1902.

2119. **Петров Н.И.** Первый (малороссийский) период жизни и научно-философского развития Григория Саввича Сковороды / Н.И. Петров. – К., 1902.

Відбиток з: ТКДА, К., 1902, № 12.

2120. **Богдашевский Д.И.** К изучению книги Деяний Апостольских / Богдашевский Д.И. – К., 1902.

2121. **Перетц В.** Н.В. Гоголь. Речи, посвященные его памяти в публичном собрании Академии наук 21 февраля 1902 года / В. Перетц. – СПб., 1902.

2122. **Совицкий Д.** Русский гомилет начала XVIII века Иоаким Богомолевский / Д. Совицкий. – К., 1902.

2123. **Певницкий В.Ф.** Христианский взгляд на скорби и страдания, нас постигающие / В.Ф. Певницкий. – К., 1902. «два экз.».

2124. **Труды XI Археологического съезда в Киеве в 1899 г.** Т. 1–2. – М., 1901, 1902.

2125. **Айналов Д.В.** Южный фасад храма Воскресения в Иерусалиме / Д.В. Айналов. – СПб., 1902.

2126. **Айналов Д.В.** Josef Strzygowski. Orient oder Rom. Beiträge zur Geschichte der spätantiken und frühchristlichen Kunst: Критическая статья / Д.В. Айналов. – СПб., 1902.

Відбиток з: ВВ, СПб., 1902, т. 9, вып. 1–2.

2127. **Айналов Д.В.** В.Г. Бок. Материалы по археологии христианского Египта: критическая статья / Д.В. Айналов. – СПб., 1902.

Відбиток з: ВВ, СПб., 1902, т. 9, вып. 1–2.

2128. **Айналов Д.В.** Мозаики древней крещальни в Альбенге / Д.В. Айналов. – СПб., 1901.

Відбиток з: ВВ, СПб., 1901, т. 8.

2129. **Айналов Д.В.** Синайские иконы восковой живописи / Д.В. Айналов. – СПб., 1902.

Відбиток з: ВВ, СПб., 1902, т. 9, вып. 3–4.

1903

2130. **Дашкевич Н.П.** Один из памятников религиозной полемики XVI века (послание прота Афонской горы 1534 года) / Н.П. Дашкевич. – К., 1901.

Відбиток з: ЧИОНЛ, К., 1901, кн. 15, вып. 4.

2131. **Дашкевич Н.П.** Разбор сочинения И.И. Иванова «Политическая роль французского театра в связи с философией XVIII века» / Н.П. Дашкевич. – СПб., 1902.

2132. **Бузескул В.П.** Исторический процесс по воззрениям греческих историков / В.П. Бузескул. – СПб., 1902.

Відбиток з: Образование, СПб., 1902, № 11.

2133. **Луве де Кувре Ж.Б.** Любовные Похождения Кавалера Фоблаза. С портретом автора, иллюстрациями на отдельных листах и предисловием / Ж.Б. Луве де Кувре. – СПб., 1903.

2134. **Глаголев А.А.** Древнееврейская благотворительность: академическая речь / А.А. Глаголев. – К., 1903.

2135. **Кондаков Н.П.** Иконы Синайской и Афонской коллекции пресв. Порфирия, издаваемые в лично им изготовленных 23 таблицах / объяснительный текст Н.П. Кондакова. – СПб., 1902.

2136. **Лашкова Н.И.** Мой мирок: повести и рассказы. Вып. 1 / Н.И. Лашкова. – К., 1902.

2137. **Шляпкин И.А.** Из неизданных бумаг А.С. Пушкина / И.А. Шляпкин. – СПб., 1903.

2138. **Бродович И.А.** 30-летие Церковно-археологического музея при Киевской духовной академии / И.А. Бродович. – К., 1904. «два экз.».

Відбиток з: ЧЦИАО, К., 1904, вып. 5.

2139. **Титов А.А.** Синодики XVII века Переславского Никитского монастыря / А.А. Титов. – М., 1903.

2140. **Отчет** Виленской Публичной библиотеки и музея. – Вильна, 1902–1908.

2141. **Пальмов Н.Н.** Канун праздника Рождества Христова / Н.Н. Пальмов. – К., 1903.

2142. **Высокопресвященный** Феогност, митрополит Киевский и Галицкий. Некролог. – К., 1903.

2143. **Фоменко К.И.** Восток, Запад и Россия в религиозно-нравственном отношении / К.И. Фоменко. – К., 1903.

Відбиток з: ТКДА, К., 1903, № 3.

2144. **Титов А.А.** Митрополит Ростовский Арсений Мацеевич 1742–1763 гг., и его указ по поводу пожара в Ярославском Успенском соборе 1744 г. / А.А. Титов. – М., 1903.

2145. **Чефронов М.** Преосвященный Софроний, третий епископ Иркутский / М. Чефронов. – Иркутск, 1903.

2146. **Петров Н.И.** Об иконописном отделе выставки и рефератах о нем на XII Археологическом съезде в Харькове / Н.И. Петров. – К., 1903.

2147. **Труды** Черниговской губернской ученой архивной комиссии. Вып. 4–10. – Чернигов, 1902–1903, 1905–1913.

2148. **Археологическая** летопись Южной России. Журнал, посвященный южнорусской старине. Вып. 1–4 / под. ред. Н.Ф. Беляшевского. – К., 1903. «см. № 1670».

2149. **Редин Е.К.** Италия. Из писем к друзьям / Е.К. Редин. – Харьков, 1903.

2150. **Сумцов Н.Ф.** Столетие Юрьевского, бывшего Дерптского университета / Н.Ф. Сумцов. – Харьков, 1903.

2151. **Каталог** выставки древностей и редкостей из собрания Д.Г. Бурлыгина. – Ивано-Вознесенск, 1903.

2152. **Булгаков А.И.** Церковь и ее отношение к прогрессу. (Чтение) / А.И. Булгаков. – К., 1903.

2153. **Фотинский О.А.** Краткое описание памятников древности, поступивших в Волынское епархиальное древлехранилище (с 1 июля 1893 года по 1 августа 1894 года). Вып. 2 / О.А. Фотинский. – Почаев, 1894.

2154. **Синодик** Любецкого Антониевского монастыря / предисловие [Милорадовича]. – Чернигов, 1902.

2155. 1) **Православный** собеседник. Журнал. Издание Казанской духовной академии. – Казань, 1903–1916.

2) **Христианское** чтение. Журнал. Издание Санкт-Петербургской духовной академии. – СПб., 1903–1916.

3) **Богословский** Вестник. Журнал. Издание Московской духовной академии. – М., 1903–1916.

2156. 1) **Гошкевич В.И.** Клады и древности Херсонской губернии. Книга первая. С художественными иллюстрациями / В.И. Гошкевич. – Херсон, 1903.

2) **Гошкевич В.И.** Летопись музея. Вып. 2–7 / В.И. Гошкевич. – Херсон, 1912–1916. «см. № 2951».

2157. **Соболевский А.И.** Переводная литература Московской Руси XIV–XVII вв.: библиографические материалы / А.И. Соболевский. – СПб., 1903. «см. № 1566».

2158. **Белецкий А.В.** Краткий исторический обзор деятельности управления Виленского учебного округа с 1803 по 1869 г. / А.В. Белецкий. – Вильна, 1903.

2159. **Ястребов М.Ф.** Соглашение библейского сказания о миротворении с научными данными и выводами естествознания / М.Ф. Ястребов. – К., 1903.

Відбиток з: ТКДА, К., 1903, т. 2.

2160. **Петров Н.И.** Описание рукописных собраний, находящихся в г. Киеве: Библиотека Киево-Софийского собора. Вып. 3 / Н.И. Петров. – М., 1904.

2161. **Вишневский Д.К.** Киевская академия в первой половине XVIII ст. (Новые данные, относящиеся к истории этой Академии за указанное время). – К., 1903.

2162. **Кудрявцев П.П.** К вопросу об отношении христианства к язычеству по поводу современных толков о браке / П.П. Кудрявцев. – К., 1903.

2163. **Фоменко К.И.** Заметки к уразумению месяцеслова Православной отечественной Церкви / К.И. Фоменко. – К., 1896.

2164. **Титов Ф.И.** Русское духовенство в Галиции. (Из наблюдений путешественника): церковно-исторический очерк / Ф.И. Титов. – К., 1903.

2165. **Попов К.Д.** Блаженный Диадок (V века), еп. Фотики Древнего Эпира, и его творения. Т. 1–2 / К.Д. Попов. – К., 1903.

2166. **Ключарев Г.М.** История ветхозаветного священства до заключения священного канона / Г.М. Ключарев. – Ставрополь, 1903.

2167. **Правила XIII Археологического съезда в Екатеринославе в 1905 году.** – М., 1903. «см. № 2288».

2168. **Сергий** (Спасский), архиепископ. Верный месяцеслов всех русских святых / Сергей (Спасский). – М., 1903.

2169. **Козельщанская** икона Божией Матери. – М., 1904.

2170. **Иоанникий** (Ефремов), архимандрит. Поучения, речи и внебогослужебные чтения / Иоанникий (Ефремов). – К., 1903.

2171. **Протоиерей** Порфирий Иерофеевич Янковский. Некролог. – К., 1903.

2172. *Текст нерозбірливий.*

2173. **Маниковский Ф.Л.** Вышгород и его святыни / Ф.Л. Маниковский. – 2-е изд. – К., 1903.

2174. **Келлог С.Г.** Буддизм и христианство: Сравнение легендарной истории и учения Будды с евангельской историей и учением нашего господина Иисуса Христа / С.Г. Келлог; пер. с англ. под ред. Ф.С. Орнатского. – 2-е изд. – К., 1894.

2175. **Комарев А.Н.** Сведения о местах, где почивают мощи ... преподобного Поликарпа и благоверного князя Олега, брянских чудотворцев / А.Н. Комарев. – Брянск, 1902.

2176. **Троицкий И.** Скит Пречистыя у пещеры преп. Феодосия Печерского в Церковщине / И. Троицкий. – К., 1901.

2177. **Обзрение** церквей и монастырей четырех уездов Тамбовской епархии преосвященным Димитрием (Ковальницким) в 1902 году. – Тамбов, 1903.

2178. **Прощание** высокопреосвященного Димитрия с Тамбовской паствой. – Тамбов, 1903.

2179. **Прибытие** в Казань высокопреосвященного Димитрия, архиепископа Казанского. – Казань, 1903.

2180. **Первое** посещение Казанской духовной академии высок преосвященным Димитрием, архиепископом Казанским. – Казань, 1903.

2181. **Богдашевский Д.** Послание св. Апостола Павла к Ефесянам: исагогико-экзегетическое исследование / Д. Богдашевский. – К., 1904. «см. № 2251».

2182. **Войтков А.** Иов Базилевич, епископ Переяславский и его участие в церковно-политической жизни Польской Украины (1770–1776) / А. Войтков. – К., 1903.

Відбиток з: ТКДА, К., 1903, № 5–8.

2183. **Шмурло Е.** Сборник документов, относящихся к истории царствования императора Петра Великого. Т. 1. 1693–1700 / Е. Шмурло. – Юрьев, 1903.

2184. **Catalog.** Sammlung Pogge. Münzen und Medaillen von Pommern, Russland, Polen, Dänemark, Schweden und Mecklenburg und aller Länder Abtheilung I–II / S.F. Pogge; Auktion L.&L. Hamburger. – Frankfurt am Main, 1903.

2185. **Перетц В.Н.** К характеристике общественных отношений в Малороссии XVII века / В.Н. Перетц. – СПб., 1903.

2186. **Перетц В.Н.** Повесть о трех королях-волхвах в западнорусском списке XVII века / В.Н. Перетц. – СПб., 1903.

2187. **Майков Л.Н.** Материалы для академического издания сочинений А.С. Пушкина / Л.Н. Майков. – СПб., 1902.

2188. **Жукович П.Н.** Сеймовая борьба православного западнорусского дворянства с церковной унией. Вып. 1–5. (1609–1629) / П.Н. Жукович. – СПб., 1903, 1904, 1906, 1908, 1910. «см. № 1932».

2189. **Иванов И.В.** Музей украинских древностей, пожертвованный Черниговскому губернскому земству В.В. Тарновским / И.В. Иванов. – Чернигов, 1904.

Відбиток з: Отчет Черниговской губернской земской управы за 1903 год, Чернигов, 1904.

2190. **Устав** Борисо-Глебского при Киево-Подольской Рождество-Предтеческой церкви приходского братства. – К., 1903. «см. № 2208».

2191. **Дмитриевский А.А.** Служебник – книга таинственная. (По поводу суждений о ней в новейшей художественной литературе): публичное чтение / А.А. Дмитриевский. – К., 1903.

2192. **Доклад** председателя Историко-филологического общества при Нежинском институте князя Безбородко, профессора М. Бережкова, о занятиях Археологической Комиссии. – Нежин, 1903.

2193. **Abicht R.** Declamatio de nomine dulcissimi sesu circumcisi / R. Abicht. – Leipzig, 1903.

2194. **Светлый** день в жизни Киевского православного религиозно-просветительского общества 17 октября 1903 г. – К., 1903. «см. № 1973».

2195. **Дроздов Н.М.** Прототип академий / Н. М. Дроздов. – К., 1903. Відбиток з: ТКДА, К., 1903, № 11.

2196. **Петрушевский П.П.** Строй и задачи народного образования у православных народов на Балканском полуострове. Вып. 1–2 / П.П. Петрушевский. – К., 1901, 1903.

2197. **Славяноведение** в 1901 году. Систематический указатель трудов по языкознанию, литературе, этнографии и истории. – СПб., 1903.

2198. **Певницкий В.Ф.** О загробной жизни / В.Ф. Певницкий. – К., 1903.

2199. **Больцевич Б.** Каталог русско-польских монет / Б. Больцевич. – Варшава, 1903.

2200. **Записки** Отделения русской и славянской археологии императорского Русского археологического общества. Т. 5, вып. 1, т. 7. вып. 2. – СПб., 1903, 1907.

2201. **Линицкий П.И.** О бессмертии души и загробной жизни / П.И. Линицкий. – К., 1903.

2202. **Леонтовский В.П.** Странный философ (Г.С. Сковорода) / В.П. Леонтовский. – К., 1903.

2203. **Добровольский Л.** Межигорье. Актовая речь / Л. Добровольский. – К., 1903.

2204. **Бургов А.** Православно-догматическое учение о первородном грехе / А. Бургов. – К., 1904.

2205. **Титов А.А.** Запись чудесных исцелений от иконы св. Николая в Ярославском Успенском соборе по рукописи XVI века Румянцевского музея / А.А. Титов. – М., 1904.

2206. **Вишневский Д.К.** Иконопись на внутренних колоннах Смоленского Успенского кафедрального собора / Д.К. Вишневский. – Смоленск, 1903.

2207. **Кулаковский П.А.** Начало русской школы у сербов в XVIII веке / П.А. Кулаковский. – СПб., 1903.

2208. **Братство** св. мученика Бориса и Глеба при Киево-Подольской Рождество-Предтеческой церкви на 25 год его существования. – К., 1903. «см. № 2190; то же за 1905 и 1906 гг.»

2209. **Устав** Подольского церковного историко-археологического общества. – Каменец-Подольск, 1903. «см. № 72».

1904

2210. **Никольский П.** Святитель Митрофан, первый епископ Воронежский, как исторический деятель до-петровской эпохи / П. Никольский. – Воронеж, 1903.

2211. **Зверев С.** Похвальное слово св. Митрофану – первому епископу Воронежскому и чудотворцу / С. Зверев. – Воронеж, 1903.

2212. **Мухин Н.Ф.** Голос Тевтона о славяно-русском деле / Н.Ф. Мухин. – К., 1903.

2213. **Сиповский В.В.** Из истории русского романа и повести. Ч. 1: XVIII век / В.В. Сиповский. – СПб., 1903.

2214. **Карский Е.Ф.** Белорусы. Т. 1. Введение в изучение языка и народной словесности / Е.Ф. Карский. – Варшава, 1903.

2215. **Стеллецкий Н.С.** Краткая методика начального обучения Закону Божию / Н.С. Стеллецкий. – К., 1903.

2216. **Титов Ф.И.** К вопросу о значении Киевской академии для православия и русской народности в XVII–XVIII вв. / Ф.И. Титов. – К., 1904.

2217. **Яцимирский А.И.** Григорий Цамблак. Очерк его жизни, административной и книжной деятельности / А.И. Яцимирский. – СПб., 1904.

2218. **Беранже П. Ж.** Полное собрание песен Беранже в переводе русских поэтов. Т.1–2. – СПб., 1904. «у Веры».

2219. **Богдашевский Д.И.** О церкви. (По поводу современных религиозных запросов) / Д.И. Богдашевский. – К., 1904.

2220. **Сборник** документов, касающихся административного устройства Северо-Западного края при императрице Екатерине II (1792–1796). – Вильна, 1903.

2221. **Романчук Ю.** Деякі причинки до поправнішого відання поезій Тараса Шевченка / Ю. Романчук. – Львів, 1900.

Відбиток з: ЗНТШ, Львів, 1900, т. 34.

2222. **Romanczuk J.** Die Ruthenen und ihre Gegner in Galizien / J. Romanczuk. – Wien, 1902.

2223. **Учебно-богословские** и церковно-проповедческие опыты студентов Киевской духовной академии... – К., 1904–1913.

2224. **Доклад** Глуховской уездной земской управы об учреждении в Глухове собрания предметов местной старины и искусства. – Чернигов, 1903.

2225. 1) **Акты** и документы, относящиеся к истории Киевской Академии. Отделение II (1721–1795 гг.) / введение и примечания Н.И. Петрова. – Т. 1. Ч. 1, 2 (1721–1750 гг.). – К., 1904; Т. 2 (1751–1762 гг.). – К., 1906; Т. 3 (1762–1770 гг.). – К., 1906; Т. 4 (1770–1783 гг.). – К., 1907; Т. 5 (1783–1795 гг.). – К., 1908.

2) 1) **Акты** и документы, относящиеся к истории Киевской Академии. Отделение III (1796–1869 гг.) / предисловие, введение и примечания Ф.И. Титова. – Т. 1 (1796–1803 гг.). – К., 1910; Т. 2 (1804–1808 гг.). – К., 1911; Т. 3 (1809–1812 гг.). – К., 1912; Т. 4 (1813–1819 гг.). – К., 1913.

2226. **Поезії** Тараса Шевченка / передмова Ю. Романчука. – Львів, 1902.

2227. **Витте Е.И.** Из путевых впечатлений. Буковина и Галичина, лето 1903 г.: сообщение, читанное в общем собрании Киевского славянского благотворительного общества 22 октября 1903 года / Е.И. де-Витте. – К., 1903.

2228. **Златоверховников М.Д.** О жажде духовной: чтение в торжественном собрании Киевского религиозно-просветительного общества / М.Д. Златоверховников. – К., 1904.

2229. **Родников В.К.** К сказанию о сношениях князя Авгаря со Христом Спасителем / В.К. Родников. – К., 1903.

Відбиток з: ТКДА, К., 1903, № 7.

2230. **Родников В.К.** Основные черты характера и деятельности императора Александра III / В.К. Родников. – К., 1904.

2231. **Гаспарэн Аженор.** После мира: Либерализм и Восточная война. Пер. с фр. Ч.1 / Аженор де Гаспарэн. – М., 1904. – (От Севастопольской эпохи. 1856 год).

2232. **Замятин А.** Покаяние и его значение для нравственной жизни христианина / А. Замятин. – К., 1904.

2233. **Линицкий П.И.** Пособие к апологетическому богословию. (Философия веры) / П.И. Линицкий. – К., 1904. «см. № 2248».

Відбиток з: ТКДА, К., 1904, № 2.

2234. **Древности.** Труды императорского Московского археологического общества. Т. 20. – М., 1904. «см. № 195».

2235. **Андрей (Ухтомский),** архимандрит. Памяти преосвященного Кирилла, епископа Мелитопольского / Андрей (Ухтомский). – Казань, 1904.

2236. **Модестов В.И.** Введение в Римскую историю. Ч. 2 / В.И. Модестов. – СПб., 1904.

2237. **Булгаков А.И.** О просвещении народов. (Чтение) / А.И. Булгаков. – К., 1904.

2238. **Утвержденная** грамота об избрании на Московское государство Михаила Федоровича Романова. – М., 1904.

2239. **Голубцов А.** Из истории празднования нового года / А. Голубцов. – М., 1897.

2240. **Голубцов А.** Надписание гробное преп. отцу нашему Сергию, Радонежскому чудотворцу / А. Голубцов. – М., 1901.

2241. **Голубцов А.** Об особенностях архиерейского служения литургии с точки зрения древнецерковного обряда. (Актовая речь) / А. Голубцов. – Сергиев Посад, 1903.

Відбиток з: Богословский вестник, 1903, № 3.

2242. **Голубцов А.** Из христианской иконографии: рефераты на Московском, Рижском, Киевском и Харьковском археологических съездах / А. Голубцов. – Сергиев Посад, 1903.

2243. **Голубцов А.** Чиновники Холмогорского Преображенского собора / А. Голубцов. – М., 1903.

2244. **Лобода А.М.** Русские былины о сватовстве / А.М. Лобода. – К., 1904.

2245. **Каманин И.М.** Киевский центральный архив для древних актов книг губерний Киевской, Подольской и Волынской в

течение протекших 50 лет его существования (1852–1902 г.) / И.М. Каманин. – К., 1903.

2246. **Каманин И.М.** Новые данные для истории киевского городского самоуправления в XVII в. / И.М. Каманин. – К., 1904. «см. № 2270».

Відбиток з: Сборник статей по истории русского права, посвященный М.Ф. Владимирскому-Буданову его учениками и почитателями, К., 1904.

2247. **Каманин И.М.** Договоры о сооружении церквей в Малороссии в XVIII в. / И.М. Каманин. – К., 1904. «два экз.»

Відбиток з: ЧИОНЛ, 1904 г., Т. 18, № 1, отд. 1.

2248. **Линицкий П.И.** Пособие к апологетическому богословию (Философия веры) / П.И. Линицкий. – К., 1904. «см. № 2233».

2249. **Айналов Д.В.** Расположение главных зданий Константиновых построек по данным письменных источников / Д.В. Айналов. – СПб., 1904.

Відбиток з: Сообщения Православного Палестинского общества, СПб., 1904, т. 14, ч. 2, № 2.

2250. **Айналов Д.В.** Летопись о начальной поре русского искусства. (Актовая речь) / Д.В. Айналов. – СПб., 1904.

Відбиток з: Отчет о состоянии и деятельности С.-Петербургского университета за 1903 г., СПб., 1904.

2251. **Богdashевский Д.** Послание св. Апостола Павла к Ефесянам: Исагогико-экзегетическое исследование / Д. Богdashевский. – М., 1904. «см. №2181».

2252. **Петров Н.И.** Значение Киевской духовной академии в развитии духовных школ в России с учреждением св. Синода в 1721 г. и до половины XVIII в. / Н.И. Петров. – К., 1904.

Відбиток з: ТКДА, К., 1904, № 4–5.

2253. **Соболевский А.И.** Д. Вишневский. «Киевская академия первой половины XVIII ст.»: рецензия / А.И. Соболевский. – СПб., 1904.

Відбиток з: ЖМНП, СПб., 1904, № 5, отд. 2.

2254. **Кондаков Н.П.** Археологическое путешествие по Сирии и Палестине / Н.П. Кондаков. – СПб., 1904.

2255. **Петров Н.И.** О русской религиозной и церковной скульптуре / Н.И. Петров. – К., 1904.

Відбиток з: РДСП, К., 1904, № 11, 13–16.

2256. **Бережков М.Н.** В память профессора Петра Ивановича Люперсольского / М.Н. Бережков. – Нежин, 1904.

Відбиток з: Известия историко-филологического института князя Безбородко в Нежине, 1904, т. 21.

2257. **Твори** Івана Котляревського, Петра Артемовського-Гулака, Євгенія Гребінки. – Львів, 1904. – (Руска письменність, т. 1).

2258. **Шпачинский Н.** К 200-летию со дня рождения Киевского митрополита Арсения Могилянского (1757–1770 г.) / Н. Шпачинский. – К., 1904.

2259. **Арсений** (Стадницкий), епископ. Исследования и монография по истории Молдавской Церкви / Арсений (Стадницкий). – СПб., 1904.

2260. **Дмитриевский А.А.** Триодъ Постная – училище благочестия. (О посте): публичное чтение / А.А. Дмитриевский. – К., 1904. «см. № 2320».

2261. **Фаминский В.И.** Цель и смысл жизни с христианской точки зрения / В.И. Фаминский. – К., 1904.

2262. **Вишневский Д.** Общее направление образования в Киевской академии в первой половине XVIII ст. / Д. Вишневский. – К., 1904.

2263. **Фотинский О.А.** О происхождении южнорусского казачества / О.А. Фотинский. – Житомир, 1904.

2264. **Петрушевский П.П.** Каникулярная поездка в Св. Землю (1899 г.): паломнический дневник / П.П. Петрушевский. – К., 1904.

2265. **Отчет** Подольского Церковного историко-археологического общества за 1903, 1907–1909. – Каменец-Подольск, 1904, 1908–1910. «см. № 72, 1070, 1521».

2266. **Крымский А.Е.** Филология и Погодинская гипотеза: Дает ли филология малейшие основания поддерживать гипотезу г. Погодина и г. Соболевского о галицко-волынском происхождении малорусов: разбор общих историко-филологических данных и обзор письменных памятников старокиевских / А.Е. Крымский. – К., 1904.

Відбиток з: КС, К., 1898, № 6–7; 1899, № 1, 6, 9.

2267. **Красин П.** Государственный культ Израильского (десятиколенного) царства / П. Красин. – К., 1904.

2268. **Четвериков И.** О Боге как личном существе / И. Четвериков. – К., 1904.

2269. **Экземплярский В.И.** Библейское и святоотеческое учение о сущности священства / В.И. Экземплярский. – К., 1904.

2270. **Каманин И.М.** Новые данные для истории киевского городского самоуправления в XVII веке / И.М. Каманин. – К., 1903. «см. № 2246».

2271. **Корольков И.Н.** Памяти высокопреосвященного Сергия, архиепископа Ярославского и Ростовского / И.Н. Корольков. – К., 1904.

2272. **Дианин А.** Малороссийское духовенство во второй половине XVIII в. / А. Дианин. – К., 1904.

Відбиток з: ТКДА, К., 1904, № 8–9.

2273. **Титов Ф.И.** Окончательный переход Киева от Польши к России по договору о вечном мире между ними в 1686 году / Ф.И. Титов. – К., 1904.

2274. **Павлович С.К.** Опыт истории Замоийского униатского провинциального собора (1720 г.) / С.К. Павлович. – Гродно, 1904.

2275. **Живая мысль.** Литературно-общественный журнал. – Львов, 1902–1904.

2276. **Дмитриевский А.А.** Ставленник: руководство для священно-церковно-служителей и избранных в епископа, при их хиротониях, посвящениях и награждениях... / А.А. Дмитриевский. – К., 1904.

2277. **Редин Е.К.** Музей изящных искусств и древностей императорского Харьковского университета (1805–1905) / Е.К. Редин. – Харьков, 1904.

2278. **Соболевский А.И.** Н.И. Петров. «Значение Киевской Академии в развитии духовных школ в России с 1721 по 1750 год»: рецензия / А.И. Соболевский. – СПб., 1904.

2279. **Берло А.Л.** Арсений Берло, епископ Переяславский и Бориспольский. 1744 г.: биографический очерк / А.Л. Берло. – К., 1904.

2280. **L'Homme préhistorique: revue mensuelle illustrée d'archéologie et d'anthropologie préhistoriques / publiée sous la direction de MM. le Dr. A. Chervin, A. de Mortilliet, 1904.**

2281. **Яворский Ю.А.** К истории пушкинских сказок / Ю.А. Яворский. – Львов, 1899.

2282. **Яворский Ю.А.** Puskinovo jubileum v ruske literature / Ю.А. Яворский. – Прага, 1900.

2283. **Яворский Ю.А.** Очерки по истории русской народной словесности / Ю.А. Яворский. – Львов, 1901.

2284. **Яворский Ю.А.** Предание о смерти Костя Джуловича и его источники / Ю.А. Яворский. – Львов, 1901.

2285. **Яворский Ю.А.** Библиографические заметки / Ю.А. Яворский. – Львов, 1902.

2286. **Перетц В.Н.** Челобитная о благословении на Киевскую и всея Руси митрополию архиепископа Полоцкого Ионы Глезны / В.Н. Перетц. – К., 1904.

Відбиток з: Университетские известия, К., 1904, № 10.

2287. **Крыловский А.С.** Львовское Ставропигиальное братство: опыт церковно-исторического исследования / А.С. Крыловский. – К., 1904. «см. №2363».

2288. 1) **Правила XIII** Археологического съезда в Екатеринославе в 1905 году. – М., 1904. «см. № 2167».

2) **Архив Юго-Западной России.** Ч.1. Т. X–XII / под ред. А.С. Крыловского. – К., 1904.

2289. **Гезе В.Е.** Раскопки на городище Очаков у деревни Набутово Каневского уезда Киевской губернии / В.Е. Гезе. – К., 1904.

Відбиток з: АЛЮР, К., 1904, № 3.

2290. **Титов Ф.И.** Памятники православия и русской народности в Западной России в XVII–XVIII вв. Т. 1. Ч. 1–3 / Ф.И. Титов. – К., 1905.

2291. **Скабалланович М.** Первая глава книги пророка Иезекииля: опыт изъяснения / М. Скабалланович. – Мариуполь, 1904.

2292. **Голубев С.Т.** Историко-топографические изыскания и заметки о древнем Киеве / С.Т. Голубев. – К., 1904.

2293. **Певницкий В.Ф.** О воскресении мертвых: чтение / В.Ф. Певницкий. – К., 1904.

2294. **Певницкий В.Ф.** Сборник слов, произнесенных в церкви Киево-Братского монастыря на вечернем богослужении, известном под именем пассии / В.Ф. Певницкий. – СПб., 1905.

2295. **Сумцов Н.Ф.** Отчет попечителя Пушкинского училища за 1902–1903 академический год / Н.Ф. Сумцов. – Харьков, 1903.

2296. **Сумцов Н.Ф.** Пятидесятилетие сборника А.Л. Метлинского «Народные южно-русские песни» / Н.Ф. Сумцов. – СПб., 1904.

2297. **Сумцов Н.Ф.** Двадцатипятилетие историко-филологического общества императорского Харьковского университета / Н.Ф. Сумцов. – Харьков, 1904.

2298. **Сумцов Н.Ф.** Памяти профессора Александра Ивановича Кирпичникова / Н.Ф. Сумцов. – Харьков, 1903.

2299. **Белецкий А.** Заботы императрицы Екатерины II о распространении образования в Полоцкой и Могилевской губерниях / А. Белецкий. – Вильна, 1905.

2300. **Петров Н.И.** Один из предшественников И.П. Котляревского в украинской литературе XVIII века – Афанасий Кириллович Лобасевич / Н.И. Петров. – СПб., 1904.

Відбиток з: Сборник статей по славяноведению, СПб., 1904, т. 1.

2301. **Троицкий Н.И.** Крест Христа – Древо жизни. (По поводу открытия крестообразного храма в Херсонесе Таврическом в 1902 году / Н.И. Троицкий. – Тула, 1904.

Відбиток з: Тульская старина, Тула, 1904, вып. 16.

2302. **Петров Н.И.** Первые учителя Казанской семинарии / Н.И. Петров. – Казань, 1904.

Відбиток з: Известия Казанского общества археологии, истории и этнографии, Казань, 1904, т. 20, вып. 4–5.

1905

2303. **Спрогис И.Я.** Археологическое наблюдение в городе Вильне и сооружение фундамента под памятник императрицы Екатерины II / И.Я. Спрогис. – Вильна, 1902.

2304. **Каталог** книг Киевской городской публичной библиотеки отдела имени Вл.М. Юзефовича. – К., 1899. «см № 2455».

2305. **Родников В.П.** Несколько исторических справок к вопросу о женском образовании / В.П. Родников. – К., 1905.

2306. **Отчет** Черниговской губернской ученой архивной комиссии за 1903, 1909, 1912 г. – Чернигов, 1904, 1910, 1913.

2307. **Подробный** каталог изданий Виленской комиссии для разбора древних актов и др. с 1865 по 1905 год. – Вильна, 1905.

2308. **Степович А.** Из стихотворений Ярослава Врхлицкого / А. Степович. – К., 1905.

2309. **Дашкевич Н.П.** Вопрос о происхождении и развитии эпоса о животных по исследованиям последнего тридцатилетия / Н.П. Дашкевич. – К., 1904.

Відбиток з: Университетские известия, К., 1904, № 12.

2310. **Дашкевич Н.П.** Письма Н.В. Гоголя в издании В.И. Шенрока / Н.П. Дашкевич. – СПб., 1904.

2311. **Сецинский Е.** Материалы для истории цехов в Подолии / Е. Сецинский. – Каменец-Подольский, 1904.

Відбиток з: Труды Подольского церковного историко-археологического общества, Каменец-Подольск, 1904, вып. 10.

2312. **Сецинский Е.И.** Музей Подольского церковного историко-археологического общества. 1. Описание старопечатных книг / Е.И. Сецинский. – Каменец-Подольский, 1904.

Відбиток з: Труды Подольского церковного историко-археологического общества, Каменец-Подольск, 1904, вып. 10.

2313. **Яворский Ю.А.** Очерки по истории русской народной словесности. Т.2. Духовный стих о грешной деве (и легенда о нерожденных детях) / Ю.А. Яворский. – К., 1905.

Відбиток з: Изборник Киевский, посвященный Т.Д. Флоринскому, К., 1904.

2314. **Соболевский А.И.** Молитвенник Московской типографской библиотеки / А.И. Соболевский. – Харьков, 1904.

2315. **Соболевский А.И.** К истории славянских гадательных книг / А.И. Соболевский. – СПб., 1905.

2316. **Освящение** и открытие Киевского художественно-промышленного и научного музея императора Николая Александровича. – К., 1905.

2317. **Иконников В.С.** Киев в 1654–1855 гг.: исторический очерк / В.С. Иконников. – К., 1904.

2318. 1) **Богдашевский Д.И.** Слово на пассию второй недели великого поста / Д.И. Богдашевский. – К., 1905.

2) **Сборник** статей по славяноведению. Т. 1–3. – СПб., 1904, 1906, 1910.

2319. 1) **Каманин И.М.** Письмо черногорского владыки Василия Петровича 1757 г. / И.М. Каманин. – К., 1905.

Відбиток з: Изборник Киевский, посвященный Т.Д. Флоринскому, К., 1904.

2) **Иваницкий С.** Переяславский епископ Гервасий Линцевский и начало воссоединения униатов в Западной или Правобережной Украине (1757–1769 гг.) / С. Иваницкий. – Каменец-Подольск, 1904.

Відбиток з: Труды Подольского церковного историко-археологического общества, Каменец-Подольск, 1904, вып. 10.

2320. 1) **Дмитриевский А.А.** Триодь Постная – училище благочестия: (О покаянии и молитве) / А.А. Дмитриевский. – К., 1905. «см. № 2260».

Відбиток з: ТКДА, К., 1905, № 3.

2) **Записки** классического отделения императорского Русского археологического общества. Т. 1, т. 2, вып. 2, т. 3–8. – СПб., 1904–1914.

2321. 1) **Грушевский М.** Очерк истории украинского народа / М. Грушевский. – СПб., 1904.

2) **Попов В.** Возвращение иудеев из плена вавилонского и первые годы их жизни в Палестине до прибытия Ездры в Иерусалим (458 г.) / В. Попов. – К., 1905.

2322. 1) **Глаголев А.А.** Сионистское движение в современном еврействе и отношение этого движения к всемирно-исторической задаче библейского Израиля / А.А. Глаголев. – К., 1905.

Відбиток з: ТКДА, К., 1905, № 4.

2) **Яворовский Н.И.** Религиозная жизнь в Подолии в конце прошлого века пред воссоединением ея с Россией / Н.И. Яворовский. – Каменец-Подольск, 1896.

Відбиток з: Труды Подольского церковного историко-археологического общества, Каменец-Подольск, 1895, вып. 8.

2323. **Яворовский Н.И.** Воспоминания об Иосифе Иосифовиче Ролле / Н.И. Яворовский. – Каменец-Подольск, 1904.

Відбиток з: Труды Подольского церковного историко-археологического общества, Каменец-Подольск, 1904, вып. 10.

2324. **Яворовский Н.И.** О мнимом крестьянском восстании в Юго-Западном крае и в частности в Подолии / Н.И. Яворовский. – Каменец-Подольск, 1904.

2325. **Яворовский Н.И.** Местная старина... в некоторых местностях Могилевского и Проскуровского уездов / Н.И. Яворовский. – Каменец-Подольск, 1905.

2326. **Яворовский Н.И.** Праздник Крещения или Богоявления Господня в наших селах / Н.И. Яворовский. – Каменец-Подольск, 1905.

2327. **Петров Н.И.** Киевская академия в гетьманство Кирилла Григорьевича Разумовского (1750–1763) / Н.И. Петров. – К., 1905.

Відбиток з: ТКДА, К., 1905, № 5.

2328. *Текст нерозбірливо.*

2329. **Халанский М.Г.** Южно-славянские сказания о Королевиче Марке в связи с произведениями русского былевого эпоса. Вып. 1–4 / М.Г. Халанский. – Варшава, 1893–1896.

2330. **Халанский М.Г.** Памяти Ф.И. Буслаева / М.Г. Халанский. – Харьков, 1899.

2331. **Халанский М.Г.** Я.П. Полонский в его поэзии / М.Г. Халанский. – Харьков, 1900.

2332. **Халанский М.Г.** Экскурсы в область древних рукописей и старопечатных изданий / М.Г. Халанский. – Харьков, 1901–1902. «см. № 2070, 2468».

2333. **Халанский М.Г.** К истории возникновения Арзамаса / М.Г. Халанский. – Харьков, 1902.

2334. **Халанский М.Г.** Н.В. Гоголь как романтик и поэт русской действительности / М.Г. Халанский. – Харьков, 1902. «см. № 2073».

2335. **Халанский М.Г.** Южно-славянские песни о смерти Марка Королевича / М.Г. Халанский. – СПб., 1904.

2336. **Халанский М.Г.** Народные говоры Курской губернии / М.Г. Халанский. – СПб., 1904.

2337. **Халанский М.Г.** К вопросу о происхождении стихотворного размера и названия «бугарштиц» / М.Г. Халанский. – СПб., 1905.

2338. **Никольский А.** Страстная и Великая седмица / А. Никольский. – 5-е изд. – К., 1905.

2339. **Петров Н.И.** Воспитанники Киевской академии из сербов с начала синодального периода и до царствования Екатерины II (1721–1762 гг.) / Н.И. Петров. – СПб., 1905.

Відбиток з: ИОРЯС, СПб., 1904, Т. 9, № 4.

2340. **Дмитриевский А.А.** Опыт издания греческих церковных писателей древнейшего времени в русской патрологической литературе / А.А. Дмитриевский. – СПб., 1905.

2341. **Лысогорский Н.В.** Московский митрополит Платон Левшин как противораскольничий деятель / Н.В. Лысогорский. – Ростов-на-Дону, 1905.

2342. **Кисловодск, Пятигорск, Ессентуки и Железноводск.** Кавказские минеральные воды: иллюстрированный практический путеводитель по всероссийским здравницам Кавказских минеральных вод на 1905 год. С приложением планов городов... – М., 1905.

2343. **Труды XII Археологического съезда в Харькове в 1902 г.** Т. 1–3. – М., 1905.

2344. **Титов Ф.И.** Русская православная церковь в Польско-Литовском государстве в XVII–XVIII вв. Т. 1. Первая половина тома (1654–1725). Т. 2. Первая половина тома (1686–1797) / Ф.И. Титов. – К., 1905.

2345. **Сумцов Н.Ф.** Из украинской старины / Н.Ф. Сумцов. – Харьков, 1905

2346. **Отчет** о состоянии Киевского общества древностей и искусства за 1904 год. – К., 1905.

2347. **Киевский музей императора Николая II.** Комиссия по устройству выставки прикладного искусства и кустарных изделий. – К., 1905.

2348. **Петров Н.И.** Новооткрытый альбом видов и рисунков достопримечательностей Киева 1651 г. / Н.И. Петров. – К., 1905.

Відбиток з: ТКДА, К., 1905, № 7.

2349. **Евсеев И.Е.** Описание рукописей, хранящихся в орловских древлехранилищах. Вып. 1–2 / И.Е. Евсеев. – Орел, 1905–1906.

2350. **Стеллецкий Н.С.** Социализм – его история и критическая оценка с христианской точки зрения / Н.С. Стеллецкий. – К., 1905.

2351. **Каманин И.М.** К подробностям о начале войны Богдана Хмельницкого / И.М. Каманин. – К., 1905.

2352. **Каманин И.М.** Письмо М.А. Масимовича к П.А. Кулишу / И.М. Каманин. – К., 1905.

2353. **Родников В.П.** Забытый документ. (К истории крестовых походов) / В.П. Родников. – К., 1905.

2354. **Болсуновский К.В.** Символ Змия в Трипольской культуре: мифологический этюд / К.В. Болсуновский. – К., 1905.

2355. **Титов А.А.** Архиепископ Ириней Нестерович / А.А. Титов. – М., 1905.

2356. **Титов А.А.** Кремль Ростова Великого / А.А. Титов. – М., 1905.

2357. **Гезе В.** Заметки о некоторых киевских древностях / В. Гезе. – СПб., 1905.

2358. **Созанський І.** 3 літературної спадщини Василя Ільницького / І. Созанський. – Львів, 1905.

Відбиток з: ЗНТШ, 1905, т. 66.

2359. **Редин Е.К.** Материалы к изучению церковных древностей Украины. Церкви города Харькова / Е.К. Редин. – Харьков, 1905.

2360. **Редин Е.К.** Графиня П.С. Уварова. (К 20-летию ее предствительства в императорском Московском археологическом обществе / Е.К. Редин. – Харьков, 1905.

2361. **Редин Е.К.** Памяти отца Василия Спесивцева / Е.К. Редин. – Харьков, 1905.

2362. **Сикорский И.А.** Психологические основы воспитания / И.А. Сикорский. – К., 1905.

2363. **Крыловский А.С.** Львовское Ставропигиальное братство: опыт церковно-исторического исследования / А.С. Крыловский. – К., 1905. «см. №2287».

2364. **Constans L.** Chrestomathie de l'ancien français. – Paris, 1906.

2365. **Перетц В.Н.** К истории польского и русского народного театра. I–X / В.Н. Перетц. – СПб., 1905.

Відбиток з: ИОРЯС, СПб., 1905, т.10.

2366. **Перетц В.Н.** Новые труды по источниковедению древнерусской литературы: критико-библиографический обзор. I–XV / В.Н. Перетц. – К., 1905.

2367. **Титов А.А.** Ростовский архиепископ Самуил Миславский в своих письмах к князю А. Б. Куракину / А.А. Титов. – Ярославль, 1904.

2368. **Перетц В.Н.** К вопросу о рациональном описании древних рукописей / В.Н. Перетц. – Тверь, 1906.

Відбиток з: Труды II Тверского областного археологического съезда 1903 года, Тверь, 1906.

2369. **Систематический** указатель статей, помещенных в журнале «Труды Киевской духовной академии» за 1860–1904 гг. – К., 1905.

2370. **Чеховский В.** Киевский митрополит Гавриил Банулеску-Бодони (1799–1803 гг.) / В. Чеховский. – К., 1905.

1906

2371. **Дроздов Н.М.** Проект временных изменений и дополнений в уставе православных духовных академий / Н.М. Дроздов. – К., 1906.

2372. **Редин Е.К.** Профессор Н.И. Петров / Е.К. Редин. – К., 1905.

2373. **Бродович И.А.** Христианство в Японии / И.А. Бродович. – Харьков, 1904.

2374. **Божественная** литургия святого Иоанна Златоустого. Опыт общедоступного изъяснения. – К., 1906.

2375. **Уоддель Аустин.** Лхасса и ея тайны: очерк тибетской экспедиции 1903–1904 года / А. Уоддель; пер. с англ. Е.М. Чистяковой-Вэр. – СПб., 1906.

2376. **Мищенко Ф.И.** К вопросу о составе предстоящего собора русской церкви / Ф.И. Мищенко. – К., 1906.

2377. **Проект** устава православных богословских академий. – К., 1906.

2378. **Черниговский** историко-археологический отрывной календарь на 1906 год. – Чернигов, 1905.

2379. **Цинцадзе К.** Автокефалия Церкви Грузинской: исторический очерк IV–XI в. / К. Цинцадзе. – Тифлис, 1905.

2380. **Титов А.А.** Указатель статей, помещенных в неофициальной части «Нижегородских губернских ведомостях» с 1838 по 1890 г. / А.А. Титов. – М., 1905.

2381. **Титов А.А.** Служба с акафистом святителю Феодору, архиепископу Ростовскому чудотворцу / А.А. Титов. – М., 1905.

2382. **Глаголев А.А.** Седьмой всемирный сионистский конгресс в еврействе: реферат, читанный в собрании Церковно-исторического археологического общества 31 октября 1905 г. / А.А. Глаголев. – К., 1906.

Відбиток з: ТКДА, К., 1906, № 2.

2383. **Глаголев А.А.** Иерусалим библейско-иудейский и частью современный в историко-археологическом отношении / А.А. Глаголев. – СПб., 1906.

2384. **Здравомыслов К.Я.** Архив и библиотека Св. Синода и консисторские архивы / К.Я. Здравомыслов. – СПб., 1906. «см № 2583».

2385. **Ханенко Б.И.** Доклад о деятельности Управления Красного Креста на Дальнем Востоке по эвакуации больных раненых воинов за 1904–1905 гг. / Б.И. Ханенко. – СПб., 1906.

2386. **Архив Юго-Западной России Ч. 7. Т. III; Ч. 8. Т. III–VI – К., 1905–1911. «см № 1221, 2288».**

2387. **Алексеев В.** Письма и бумаги Суворова из «Суворовского сборника» императорской Публичной библиотеки / В. Алексеев. – СПб., 1901.

2388. **Каманин И.М.** Эпизоды и деятели эпохи Богдана Хмельницкого / И.М. Каманин. – К., 1905.

2389. **Сикорский И.А.** Партии и «беспартийные» в деле выборов / И.А. Сикорский. – К., 1906.

2390. **Глаголев А.А.** Чего же хочет конституционно-демократическая партия? / А.А. Глаголев. – К., 1906.

2391. **Глаголев А.А.** Слово в Великий пяток, пред плащаницею, 31 марта 1906 г. в церкви Киево-Братского монастыря / А.А. Глаголев. – К., 1906.

2392. **Лихачев Н.П.** Письмо папы Пия VI к царю Ивану Грозному в связи с вопросом о папских бреве / Н.П. Лихачев. – СПб., 1906.

2393. **Дроздов Н.М.** Предложение о преобразовании духовных Академий в историческом освещении / Н.М. Дроздов. – К., 1906.

Відбиток з: ТКДА, К., 1906, № 4.

2394. **Лобачевский С.** Святой Антоний Великий / С. Лобачевский. – Одесса, 1906.

2395. **Пихно Д.И.** В осаде: критические статьи / Д.И. Пихно. – К., 1906.

2396. **Фаминский В.И.** Религиозно-нравственные воззрения Л. Аннея Сенеки (философа) и их отношение их к христианству / В.И. Фаминский. – К., 1906.

2397. **Веселовский Н.И.** Материалы для истории российской духовной миссии в Пекине / Н.И. Веселовский. – СПб., 1905.

2398. **Свенцицкий И.С.** Материалы по истории возрождения Карпатской Руси. 1. Сношения Карпатской Руси с Россией в первую половину XIX в. / И.С. Свенцицкий. – Львов, 1906.

2399. **Ляскоронский В.** История Переяславской земли с древнейших времен до половины XII столетия / В. Ляскоронский. – 2-е изд. – К., 1903.

2400. **Ильинский Г.А.** Софийский Октоих XIII в. / Г.А. Ильинский. – СПб., 1906.

2401. **Ильинский Г.А.** Копитарова Триодь XIII в. / Г.А. Ильинский. – Варшава, 1906.

2402. **Ода** на прибытие императрицы Екатерины II в Киев 29 января 1787 г., поднесенная от Киевской Академии. – К.: Киево-Печерская лавра, 1787.

2403. **Корчинский Х.В.** Букварь. Школа обучения – образования / Х.В. Корчинский. – СПб., 1906.

2404. **Правила XIV** Археологического съезда в Чернигове в 1908 г. – М., 1906. «см. № 2552».

2405. [**Запрос**] императорского Московского археологического общества о городищах и майданах. – М., 1906.

2406. **Поснов М.Э.** Иудейство. (К характеристике внутренней жизни еврейского народа в после пленное время) / М.Э. Поснов. – К., 1906.

2407. **Неселовский А.** Чины хиротесий и хиротоний. (Опыт историко-археологического исследования) / А. Неселовский. – Каменец-Подольск, 1906.

2408. **Никольский А.А.** Материалы для повременного списка русских писателей и их сочинений (X–XI вв.) / А.А. Никольский. – СПб., 1906.

2409. **Савченко И.П.** Поминки царя-освободителя крестьянами в 30 день августа 1881 г. / И.П. Савченко. – К., 1881.

2410. **Тихомиров П.В.** Новости западной философской литературы: (Статья 2-я): Логика и теория знания / П.В. Тихомиров. – Сергиев Посад, 1896.

Відбиток з: Богословский вестник, 1896, Т. 2, № 5.

2411. **Тихомиров П.В.** К вопросу о политических, национальных и религиозных задачах России / П.В. Тихомиров. – Сергиев Посад, 1897.

Відбиток з: Богословский вестник, 1897, Т. 2, № 4.

2412. **Тихомиров П.В.** Имманентная критика рационального богословия: гносеологические и метафизические предпосылки истины бытия Божия / П.В. Тихомиров. – Харьков, 1899.

2413. **Тихомиров П.В.** Православная догматика и религиозно-философское умозрение / П.В. Тихомиров. – Харьков, 1897.

2414. **Тихомиров П.В.** Научное и философское значение эволюционной теории / П.В. Тихомиров. – Харьков, 1899.

2415. **Тихомиров П.В.** Реализм Спенсера / П.В. Тихомиров. – Харьков, 1900.

2416. **Тихомиров П.В.** Проблема и метод Кантовой критики познания / П.В. Тихомиров. – Харьков, 1899.

2417. **Тихомиров П.В.** Вечный мир в философском проекте Канта: (По поводу международной мирной конференции) / П.В. Тихомиров. – Харьков, 1899.

Відбиток з: Богословский вестник, 1899, Т. 1, № 3.

2418. **Тихомиров П.В.** Типы гносеологических учений / П.В. Тихомиров. – Харьков, 1900.

Відбиток з: Богословский вестник, 1900, Т. 2, № 7.

2419. **Тихомиров П.В.** Пророк Малахия. Исследование П. Тихомирова. – Сергиев Посад, 1903.

2420. **Тихомиров П.В.** Магистерский коллоквиум П.В. Тихомирова и его речь: «Иудейство в V веке до Рождества Христова» / П.В. Тихомиров. – Сергиев Посад, 1903.

2421. **Тихомиров П.В.** Математический проект реформы социологии на началах философского идеализма / П.В. Тихомиров. – Сергиев Посад, 1903.

Відбиток з: Богословский вестник, 1903, Т. 1, № 2.

2422. *Відсутній.*

2423. **Тихомиров П.В.** Каноническое достоинство реформы Петра Великого по церковному управлению: (Несколько историко-канонических справок и соображений в дополнение к статьям Л.А. Тихомирова и проф. Н.А. Заозёрского о церковном управлении и церковной власти) / П.В. Тихомиров. – Сергиев Посад, 1904.

Відбиток з: Богословский вестник, 1904, Т. 1, № 1.

2424. **Тихомиров П.В.** Минто В. «Дедуктивная и индуктивная логика» (М., 1896): рецензия / П.В. Тихомиров. – Сергиев Посад, 1895.

Відбиток з: Богословский вестник, 1895, Т. 4, № 12.

2425. **Тихомиров П.В.** Философия в духовных семинариях / П.В. Тихомиров. – Сергиев Посад, 1905.

2426. **Тихомиров П.В.** О духовных Академиях / П.В. Тихомиров. – Сергиев Посад, 1905.

2427. **Тихомиров П.В.** Curriculum vitae и список литературных трудов П.В. Тихомирова. – М., 1906. «см № 2577».

2428. **Лосев С.** Один из вопросов на съезде начальных училищ Петрозаводского уезда / С. Лосев. – Петрозаводск, 1906.

2429. **Ильинский Г.А.** Сверлижские отрывки / Г.А. Ильинский. – СПб., 1906.

2430. **Ренан Э.** Жизнь Иисуса / пер. с фр. А.В. Швырова. – СПб., 1906.

2431. **Исторический** обзор деятельности Виленского учебного округа 1803–1903 гг. Ч. 1. Отделение I. (1803–1812 гг.) / под ред. А.В. Белецкого. – Вильна, 1905.

2432. **Беднов В.А.** Отношение Астраханских иерархов к местной духовной семинарии / В.А. Беднов. – Астрахань, 1903.

2433. **Беднов В.А.** Как Астраханская духовная семинария готовилась к встрече А. Гумбольдта / В.А. Беднов. – Астрахань, 1903.

2434. **Беднов В.А.** Краткие исторические сведения об Екатеринославской духовной семинарии / В.А. Беднов. – Екатеринослав, 1904.

2435. **Беднов В.А.** Материалы для истории Екатеринославской духовной семинарии / В.А. Беднов. – Екатеринослав, 1905.

2436. **Древности Украины.** Вып. 1. Деревянные и каменные храмы / Г.Г. Павлуцкого; Издание Московского археологического общества. – К., 1905.

2437. **Айналов Д.В.** Фресковая роспись храма Успения Богородицы в Свяжском мужском Богородицком монастыре / Д.В. Айналов. – М., 1906.

Відбиток з: Древности. Труды императорского Московского археологического общества, М., 1906, т. 21, вып. 1.

2438. **Айналов Д.В.** Некоторые данные русских летописей о Палестине / Д.В. Айналов. – СПб., 1906.

Відбиток з: Сообщения Православного Палестинского общества, СПб, 1906, т. XVII, вып. 3.

2439. **Айналов Д.В.** Примечания к тексту книги «Памятник» Антония Новгородского / Д.В. Айналов. – СПб., 1906.

2440. **Айналов Д.В.** А. Bauer, J. Strzygowski. «Eine alexandrinische Weltchronik: Text und Miniaturen eines griechischen Papyrus der Sammlung W. Goleniščev» (Wien, 1905): рецензия / Д.В. Айналов. – СПб., 1906.

2441. **Кондаков Н.П.** Изображение русской княжеской семьи в миниатюрах XI в. / Н.П. Кондаков. – СПб., 1905.

2442. **Савинский С.** Эсхатологическая беседа Христа Спасителя. (О последних судьбах мира) / С. Савинский. – К., 1906.

2443. **Покровский И.** Казанский архиерейский дом, его средства и штаты, преимущественно до 1764 г. / И. Покровский. – Казань, 1906. «см. № 2501, два экз.»

2444. **Соболевский А.И.** Акты и документы, относящиеся к истории Киевской академии / введение и примечания Н.И. Петрова: Отд. II (1721–1795). Т. 1, 2 (К., 1904, 1906): рецензия / А.И. Соболевский. – СПб., 1906.

Відбиток з: ЖМНП, СПб., 1906, № 5.

2445. **Соболевский А.И.** Заметки о русской литературе старшего периода: В.М. Истрин. «Исследования в области древнерусской литературы» (СПб., 1906): рецензия / А.И. Соболевский. – СПб., 1906.
Відбиток з: ЖМНП, СПб., 1906, № 6.
2446. **Соболевский А.И.** И.С. Свенцицкий. «Материалы по истории возрождения Карпатской Руси»: рецензия / А.И. Соболевский. – СПб., 1906.
Відбиток з: ЖМНП, СПб., 1906, № 7.
2447. **Айналов Д.В.** Памятники христианского Херсонеса. Вып. 1–3 / Д.В. Айналов. – М., 1905–1911.
2448. **Покрышкин П.П.** Отчет о капитальном ремонте Спасо-Нередицкой церкви в 1903 и 1904 годах / П.П. Покрышкин. – СПб., 1906.
Відбиток з: Материалы по археологии России, издаваемые императорской Археологической комиссией, СПб., 1906, № 30.
2449. **Сулакадзев А.И.** Гимн Боянов. – СПб., 1820.
2450. **Булгаков А.И.** О законности и действительности англиканской иерархии с точки зрения православной церкви / А.И. Булгаков. – К., 1906.
2451. **Мировець В.** (Дурдуківський В.Ф.) Життя і твори Віктора Забіли / В. Мировець. – К., 1906.
Відбиток з: КС, К., 1906, №5–6.
2452. **Сумцов Н.Ф.** О литературных нравах южнорусских писателей XVII ст. / Н.Ф. Сумцов. – СПб., 1906.
2453. **Петров Н.И.** Киевская академия в царствование императрицы Екатерины II (1762–1796) / Н.И. Петров. – К., 1906.
Відбиток з: ТКДА, К., 1906, № 7, 9, 10.
2454. **Сочинения Пушкина.** Переписка. Т.1–3 / под ред. В.И. Саитова. – СПб., 1906–1911. «см № 1709».
2455. **Каталог** книг Киевской городской публичной библиотеки отдела имени Вл.М. Юзефовича. – К., 1899. «см № 2304».
2456. **Каталог** книг Киевской городской публичной библиотеки 1866–1903 гг. – К., 1904.
2457. **Ще** не вмерла Україна. [Ноти] для хору з фп. / сл. П. Чубинського, обр. К. Стеценко. – К., Б. г.
2458. **Єршов П.** Горбоконик. Казка / П. Єршов; пер. з рос. О. Коваленко. – К., 1905.
2459. **Васильев В.С.** (Кульженко В.С.). Полвека у печатного станка / В.С. Васильев. – К., 1904.

2460. **Отчет** по художественно-ремесленной учебной мастерской печатного дела в Киеве за 1904–1905 учебный год. – К., 1906.

2461. **Вахрамеев И.А.** Церковь во имя святого и славного пророка Божия Илии в г. Ярославле / И.А. Вахрамеев. – Ярославль, 1906.

1907

2462. **Резанов В.И.** Замечания на книгу: И.И. Замотина «Романтизм двадцатых годов XIX ст. в русской литературе» (Варшава, 1903): рецензия / В.И. Резанов. – СПб., 1904.

2463. **Резанов В.И.** Рукописные тексты сочинений А.П. Сумарокова / В.И. Резанов. – СПб., 1904.

2464. **Резанов В.И.** Из истории русской драмы: «Акт о Калеандре и Неопилде» / В.И. Резанов. – СПб., 1904.

Відбиток з: ИОРЯС, СПб., 1905, т.10, кн. 1.

2465. **Резанов В.И.** Из разысканий о сочинениях В.А. Жуковского / В.И. Резанов. – СПб., 1906.

2466. **Стеллецкий Н.С.** Речь об обязанности каждого христианина принимать участие в деле сохранения веры христианской / Н.С. Стеллецкий. – К., 1906.

2467. **Стеллецкий Н.С.** Слово об обязанности каждого подданного содействовать благим предначертаниям царя / Н.С. Стеллецкий. – К., 1906.

2468. **Халанский М.Г.** Экскурсы в область древних рукописей и старопечатных изданий / М.Г. Халанский. – Харьков, 1905. «см № 2332».

2469. **Белокуров С.А.** Ведомости о коллегиях и конторах и «какие в них дела отправляются» (1727 г.) / С.А. Белокуров. – М., 1905.

2470. **Белокуров С.А.** Сказание о Павле, епископе Коломенском (1655). Вып. 1–2 / С.А. Белокуров. – М., 1905.

2471. **Белокуров С.А.** Утвержденная грамота об избрании на Московское государство Михаила Федоровича / С.А. Белокуров. – 2-е изд. – М., 1905.

2472. **Белокуров С.А.** О Посольском Приказе / С.А. Белокуров. – М., 1906.

2473. **Заключения** группы центра Государственного Совета. – СПб., 1906.

2474. **Иванов Ф.** Церковь в эпоху смутного времени на Руси / Ф. Иванов. – Екатеринослав, 1906.

2475. **Шпачинский Н.А.** Киевский митрополит Арсений Могиланский. Состояние Киевской епархии в его правление (1757–1770) / Н.А. Шпачинский. – К., 1907.
2476. **Тэн И.** О происхождении современной Франции. Т. 1–5 / И. Тэн. – СПб., 1907.
2477. **Петрушевский В.Г.** Песнопения литургии Св. Иоанна Златоуста греческого напева для четырехголосного смешанного хора / переложение В.Г. Петрушевского. – К., 1907.
2478. **Родников В.П.** Первая книга Маккавеев: исагогическое исследование / В.П. Родников. – К., 1907.
2479. **Каталог** собрания древностей графа Алексея Сергеевича Уварова. Отд. IV–VI, VIII–XI. – М., 1907–1908. «см. № 671».
2480. **Muratori L., Carducci G.** *Regum Italicarum scriptores...* / L. Muratori, G. Carducci. – Rome, 1900.
2481. **Твори** Амвросія Метлинського і Миколи Костомарова. – Львів: Просвіта, 1906. (Руська письменність, № 4).
2482. **Записки** нумизматического отделения императорского Русского археологического общества. Т. 1–2. – СПб., 1906–1913.
2483. **Владимирский-Буданов М.Ф.** Обзор истории русского права / М.Ф. Владимирский-Буданов. – 4-е изд. – К., 1905.
2484. **Владимирский-Буданов М.Ф.** О заселении Южной России XVI–XVII вв. / М.Ф. Владимирский-Буданов. – К., 1905.
2485. **Владимирский-Буданов М.Ф.** Хрестоматия истории русского права. Вып. 1–2 / М.Ф. Владимирский-Буданов. – К., 1899, 1905.
2486. **Владимирский-Буданов М.Ф.** Очерки из истории Литовско-Русского права. VI. Церковное имущество в Юго-Западной Руси XVI в. / М.Ф. Владимирский-Буданов. – К., 1907.
2487. **Сецинский Е.** Южно-русское церковное зодчество / Е. Сецинский. – Каменец-Подольск, 1907.
2488. 1) **Резанов В.И.** Памятники русской драматической литературы. Школьные действия XVII–XVIII вв. / В.И. Резанов. – Нежин, 1907.
2) **Журналы** и протоколы высочайше учрежденного Предсоборного Присутствия. Т. 1–4. – СПб., 1906–1907.
2489. **Турцевич А.** Краткий исторический очерк Виленской комиссии для разбора и издания древних актов. 1864–1906 / А. Турцевич. – Вильна, 1906. «см. № 781».
2490. **Соболевский А.И.** Заметки о Степенной книге / А.И. Соболевский. – СПб., 1907.

2491. **Номен Я.К.** Записки Я.К. Номена о пребывании Петра Великого в 1697–1698 и 1716–1717 гг. в Нидерландах / перевод, введение и примечания В. Кордта. – К., 1904.

2492. **Лотоцкий А.И.** На повороте / А.И. Лотоцкий. – СПб., 1907.

2493. **Кадлубовский А.** Отзыв о сочинении «В трудах единых благо находит человек»: Опера «Трое ленивых» / А. Кадлубовский. – Харьков, 1906.

2494. **Кадлубовский А.** Несколько разъяснений по поводу рецензии акад. Е.Е. Голубинского / А. Кадлубовский. – Варшава, 1906.

Відбиток з: РФВ, Варшава, 1906, т. 55, № 1–2.

2495. **Кадлубовский А.** К вопросу о влиянии Вольтера на Пушкина / А. Кадлубовский. – СПб., 1907.

2496. **Лихачев Н.П.** Манера письма Андрея Рублева: реферат, читанный 17-го марта 1906 года / Н.П. Лихачев. – СПб., 1907.

2497. **Карпинский К.** О Руденской чудотворной иконе Божией Матери и о Мохнатинском местночтимом списке её / К. Карпинский. – Чернигов, 1907.

Відбиток з: ЧЕИ, Чернигов, 1907, № 2.

2498. **Мищенко Ф.И.** Речи святого Апостола Петра в книге Деяний апостольских / Ф.И. Мищенко. – К., 1907.

2499. **Сумцов М.** Леонардо да Винчи / М. Сумцов. – Харків, 1907.

2500. **Дроздов Н.М.** Памяти профессора В.И. Модестова / Н.М. Дроздов. – К., 1907.

2501. **Покровский И.М.** Средства и штаты великорусских архиерейских домов со времени Петра I до учреждения духовных штатов в 1764 году / И.М. Покровский. – Казань, 1907.

2502. **Стеллецкий Н.С.** О начале христианского воспитания детей в семье и школе / Н.С. Стеллецкий. – К., 1907.

2503. **Знаменский Д.В.** Учение св. Апостола Иоанна Богослова в четвертом Евангелии о лице Иисуса Христа / Д.В. Знаменский. – К., 1907.

2504. **Шпачинский Н.А.** Общий взгляд на историю Киевской епархии в половине XVIII столетия: речь, произнесенная пред защитой 4 июня 1907 г. диссертации... / Н.А. Шпачинский. – К., 1907.

2505. **Корольков И.Н.** Протоиерей Михаил Мартынович Богданов. (Некролог) / И.Н. Корольков. – К., 1907.

2506. **Лебедев А.А.** Материалы для истории Саратовской епархии. Т. 1, вып. 1, т. 2, вып. 1, вып. 3 / А.А. Лебедев. – Саратов, 1907–1909.

2507. **План** города Чергигова. – Чернигов, [1907].

2508. **Соболевский А.И.** Русский народ как этнографическое целое / А.И. Соболевский. – Харьков, 1907.

2509. **Лотоцкий А.** Демократическая литература. (Сто лет развития новой украинской литературы) / А. Лотоцкий. – М., 1907.

Відбиток з: Русская мысль, М., 1907, кн. 5.

2510. 1) **Каманин И.М.** Плач киевского лаврского Иеремии конца XVIII в.: История происхождения сатиры и текст ее 1873 г. / И.М. Каманин. – К., 1907. *«тут же и их истории подложных документов».*

Відбиток з: ЧИОНЛ, К., 1907, кн. 20, вып. 1.

2) **Дмитриевский А.А.** Державные защитники и покровители Святой Земли и августейшие пономники у Живоносного Гроба Господня: чтения о Святой Земле / А.А. Дмитриевский. – СПб., 1907.

Відбиток з: Сообщения Православного Палестинского общества, СПб., 1907, т. 18, вып. 1–4.

2511. **Церковные** песнопения для хорового исполнения. Вып. 1–2. – К., 1907–1909.

2512. **Глаголев А.А.** К столетию существования Киево-Подольской Добро-Николаевской церкви / А.А. Глаголев. – К., 1907. *«см. № 2526».*

2513. **Глаголев А.А.** Профессор А.А. Олесницкий. (Некролог) / А.А. Глаголев. – К., 1907.

2514. **Шахматов А.А.** Сказание о призвании варягов / А.А. Шахматов. – СПб., 1904.

2515. **Шахматов А.А.** Корсунская легенда о крещении Владимира / А.А. Шахматов. – СПб., 1906.

2516. **Успенский А.И.** Таинство елеосвящения / А.И. Успенский. – М., 1908.

2517. **Тихомиров П.В.** Научные задачи и методы истории философии / П.В. Тихомиров. – Сергиев Посад, 1907.

2518. **Дмитриевский А.А.** Праздник Рождества Христова в вертепе Вифлеемском / А.А. Дмитриевский. – СПб., 1907.

2519. **Дмитриевский А.А.** Праздник Сретения Господня у гроба праведного Симеона Богоприимца в Катамонсе близ Иерусалима / А.А. Дмитриевский. – СПб., 1907.

2520. **Дмитриевский А.А.** Праздник Богоявления Господня на реке Иордане и в святом граде Иерусалиме / А.А. Дмитриевский. – СПб., 1907.

2521. **Отчет** императорского Российского исторического музея имени императора Александра III в Москве за 1906–1913 гг. – М., 1907–1914.

2522. **Статут** Українського Наукового Товариства у Києві. – К., 1907. *«см. № 2579».*

2523. **Труды XIII Археологического съезда в Екатеринославе в 1905 г. Т. 1–2.** – М., 1907–1908. «см. № 2665».

2524. **Дмитриевский А.А.** Памяти Пантелеймона Андреевича Красовского / А.А. Дмитриевский. – К., 1907.

2525. **Профессор** Киевской духовной академии Аким Алексеевич Олесницкий. – К., 1907.

2526. **Глаголев А.А.** К столетию существования Киево-Подольской Добро-Николаевской церкви / А.А. Глаголев. – К., 1907. «см. № 2512».

2527. **Дмитриевский А.А.** Древнейшие патриаршие Типиконы Святогробский Иерусалимский и Великой Константинопольской церкви / А.А. Дмитриевский. – К., 1907.

2528. **Синайский А.Л.** Отношение русской церковной власти к расколу старообрядчества в первые годы синодального управления при Петре Великом (1721–1725 гг.) / А.Л. Синайский. – СПб., 1895.

2529. **Синайский А.Л.** Из истории мероприятий против русского раскола старообрядчества в первые годы синодального управления (1725–1730 гг.) / А.Л. Синайский. – СПб., 1906.

2530. **Гроссу Н.С.** Преподобный Феодор Студит. Его время, жизнь и творения / Н.С. Гроссу. – К., 1907.

2531. **Спрогис И.Я.** Действительные насельники [] Великого Княжества Литовского / И.Я. Спрогис. – СПб., 1907.

2532. **Вольтер Э.А.** Латышские отрывки / Э.А. Вольтер. – СПб., 1907.

1908

2533. **Беднов В.А.** Из прошлого Екатеринославской духовной семинарии / В.А. Беднов. – Екатеринослав, 1907.

2534. **Д’Аннунцио Габриэле.** Сладострастие: роман Габриэля д’Аннунцио. – СПб., 1908.

2535. **Глаголев А.А.** Комментарий на Третью и Четвертую книги Царств / А.А. Глаголев. – СПб., 1906.

2536. **Глаголев А.А.** Комментарий на Вторую книгу Паралипомон / А.А. Глаголев. – СПб., 1907.

2537. **Глаголев А.А.** Комментарий на Книгу Товита / А.А. Глаголев. – СПб., 1907.

2538. **Глаголев А.А.** Комментарий на Книгу Притчей Соломоновых / А.А. Глаголев. – СПб., 1907.

2539. **Никольский К.** Пособие к изучению устава богослужения православной церкви / К. Никольский. – СПб., 1907.

2540. **Гауптман Гергарт.** Полное собрание сочинений. С критическим очерком Н. Котляревского. Т. 1 / Гергарт Гауптман. – СПб., 1908.

2541. **Савва В.И.** Вновь открытые полемические сочинения XVII века против еретиков / В.И. Савва. – СПб., 1907.

2542. **Никольский Л.** Краткий очерк Афонской стенной живописи / Л. Никольский. – СПб., 1907.

2543. **Отчет** Виленской комиссии для разбора и издания древних актов за 1907, 1908, 1911 гг. – Вильна, 1908, 1909, 1911.

2544. **Жукович П.Н.** Брестский собор 1591 года. (По новооткрытой грамоте, содержащей деяния его) / П.Н. Жукович. – СПб., 1907.

Відбиток з: ИОРЯС, СПб., 1907, т. 12.

2545. **Аукцион** собрания русских монет XIX ст. Коллекция Г.Г. Бланка / Нумизматическая торговля Б.Ф. Копылова. – СПб., 1908.

2546. **Пархоменко В.** Очерк истории Переяславско-Бориспольской епархии (1733–1785 гг.) в связи с общим ходом малороссийской жизни того времени: опыт церковно-исторического исследования / В. Пархоменко. – Полтава, 1908.

2547. **Петров Н.И.** О древней стенописи в Спасской на Берестове церкви / Н.И. Петров. – К., 1908.

Відбиток з: ТКДА, К., 1908, № 2.

2548. **Рождественский А.** Символические и богослужебные книги Англиканской Церкви как выражение её веросознания / А. Рождественский. – К., 1908.

2549. **Розов В.А.** Значение грамот XIV и XV вв. для истории малорусского языка / В.А. Розов. – К., 1907.

2550. **Розов В.А.** Южнорусская школьная драма о св. Екатерине / В.А. Розов. – К., 1904.

Відбиток з: Изборник Киевский, посвященный Т.Д. Флоринскому, К., 1904.

2551. **Попруженко М.Г.** Отчет Одесской городской публичной библиотеки за 1907 год / М.Г. Попруженко. – Одесса, 1908.

2552. **Правила XIV** Археологического съезда в Чернигове в 1908 году. – М., 1906. «см. № 2404».

2553. **Лебедев А.А.** Русская богословская литература 1491–1908 гг. (Программа) / А.А. Лебедев. – Саратов, 1908.

2554. **Лебедев А.А.** Из дела о курганах, существующих в уездах Царицинском, Камышинском и Вольском Саратовской губернии / А.А. Лебедев. – Казань, 1905.

Відбиток з: Известия Казанского общества археологии, истории и этнографии, Казань, т. 21, вып. 3, 1905.

2555. **Лебедев А.А.** Письма Амвросия Подобедова, архиепископа Казанского (1785–1799), к Афанасию (Иванову), епископу Коломенскому / А.А. Лебедев. – Казань, 1905.

Відбиток з: Известия Казанского общества археологии, истории и этнографии, Казань, т. 21, вып. 3, 1905.

2556. **Голубев С.Т.** Отзыв о работах А.С. Крыловского: Львовское Ставропигиальное Братство. Опыт церковно-исторического исследования (К., 1904); Архив Юго-Западной России. Т. X. Ч. 1; Т. XII. Ч. 1; Т. XIII. Ч. 1. (К., 1904) / С.Т. Голубев. – СПб., 1907.

2557. **Белокуров С.А.** Юрий Крижанич в России. (По новым документам). Вып. 2–3 / С.А. Белокуров. – М., 1907, 1909.

2558. **Белокуров С.А.** Акты архива Голохвастовых / С.А. Белокуров. – М., 1907.

2559. **Белокуров С.А.** О бумажной мельнице в Москве на р. Яузе (1673–1676 гг.) / С.А. Белокуров. – М., 1907.

2560. **Белокуров С.А.** Разрядные записи за смутное время (7113–7121 гг.) / С.А. Белокуров. – М., 1907.

2561. **Белокуров С.А.** Список трудов. 1882–1907 гг. – М., 1908.

2562. **Сумцов М.** Діткам і дорослим / М. Сумцов. – Харків, 1908.

2563. **Сумцов М.** Хліборобам / М. Сумцов. – Харків, 1908.

2564. **Дмитриевский А.А.** Праздник Благовещения Пресвятой Богородицы в Назарете и паломнические хождения по Галилее в марте месяце / А.А. Дмитриевский. – СПб., 1908.

2565. **Лихачев Н.П.** Род иконописцев / Н.П. Лихачев. – СПб., 1908. «см. № 2576, два экз.»

2566. **Перетц В.Н.** Очерки по истории поэтического стиля в России. (Эпоха Петра Великого и начало XVIII ст.). Вып. 1–4, 5–8 / В.Н. Перетц. – СПб., 1905, 1907.

2567. **Перетц В.Н.** Новые труды по источниковедению древнерусской литературы и палеографии: критико-библиографический обзор. Вып. 9–36 / В.Н. Перетц. – К., 1905–1907.

2568. **Перетц В.Н.** Книга Руфь в белорусском переводе XV века / В.Н. Перетц. – К., 1908.

2569. **Перетц В.Н.** Отчет о занятиях во время заграничной командировки в летнее вакационное время 1907 года / В.Н. Перетц. – К., 1907.

Відбиток з: Университетские известия, К., 1907, № 10.

2570. **Перетц В.Н.** Из начального периода жизни русского театра. Вып. 1–7 / В.Н. Перетц. – СПб., 1907.

2571. **Перетц В.Н.** К истории польского и русского народного театра. Вып. 13–14 / В.Н. Перетц. – СПб., 1908.

2572. **Перетц В.М.** Матеріали до історії української літературної мови / В.М. Перетц. – Львів, 1905.

Відбиток з: ЗНТШ, Львів, 1905, кн. 5.

2573. **Терновий Вінок:** літературно-артистичний альманах / під ред. Олекси Коваленка. – К., 1908.

2574. **Леонтовский В.П.** Характерные черты личности Г.С. Сквороды и его «Змий Израильский» / В.П. Леонтовский. – Полтава, 1907.

Відбиток з: Труды Полтавской ученой архивной комиссии, Полтава, 1907, вып. 4.

2575. **Лихачев Н.П.** Лицевое житие святых благоверных князей русских Бориса и Глеба / Н.П. Лихачев. – СПб., 1907.

2576. **Лихачев Н.П.** Род иконописцев / Н.П. Лихачев. – СПб., 1908.

2577. **Устав** Киевского общества распространения грамотности и просвещения. – К., 1908.

2578. **Гейне Генрих.** Полное собрание сочинений: в 6-т. / под ред. и с биографическим очерком П. Вейнберга. – 2-е изд. – СПб., 1904.

2579. **Записки** Українського Наукового Товариства в Києві. Кн. 1–9, 13. – К., 1908–1914. «см. № 2522».

2580. **Карпинский К.** Слово, сказанное игуменом Киевского Никольского монастыря, префектом академии, Стефаном Яворским, при погребении св. Феодосия Углицкого, архиепископа Черниговского, с пояснением непонятных слов / К. Карпинский. – Чернигов, 1908.

Відбиток з: Сборник Черниговского епархиального древлехранилища, Чернигов, 1908, вып. 1.

2581. **Кекелидзе К.** Литургические грузинские памятники в отечественных книгохранилищах и их научное значение / К. Кекелидзе. – Тифлис. – 1908.

2582. **Площанский В.М.** Прошлое Холмской Руси по архивным документам XV–XVIII вв. и другим источникам. Вып. 1–2 / В.М. Площанский. – Вильна, 1899, 1901.

2583. **Здравомыслов К.Я.** Архив и библиотека Св. Синода и консисторские архивы / К.Я. Здравомыслов. – СПб., 1906. «см. № 2384».

2584. 1) **Романчук Ю.** Три нові видання Шевченка / Ю. Романчук. – Львів, 1908.

Відбиток з: Діло, 1908, 6 січня.

2) **Стеллецкий Н.С.** Патриотизм при свете христианского мировоззрения / Н.С. Стеллецкий. – К., 1908.

2585. 1) **Шестаков С.П.** Памятники христианского Херсонеса. Вып. 3 / С.П. Шестаков. – М., 1908.

2) **Лавров П.** Памятники христианского Херсонеса. Вып. 2 / П. Лавров. – М., 1911.

2586. **Леонтовский В.П.** Полтавский мыслитель-поэт Григорий Саввич Сковорода и генезис его философии. (Опыт архивно-философского анализа) / В.П. Леонтовский. – Полтава, 1908.

Відбиток з: Труды Полтавской ученой архивной комиссии, Полтава, 1908, вып. 5.

2587. **Евлогий (Василянский).** Мои воспоминания о в Бозе почивающем Киевском митрополите Филарете. (По поводу исполнившегося 21 декабря 1907 года 50-летие со дня кончины его) / Евлогий (Василянский). – К., 1908.

Відбиток з: КЕВ, К., 1908, № 1.

2588. **Вознесенский И.И.** О складе или ритме и метре кратких изречений русского народа: пословиц, поговорок, загадок, присказок и др. / И.И. Вознесенский. – Кострома, 1908.

2589. **Самоквасов Д.Я.** Северянская земля и северяне по городищам и могилам / Д.Я. Самоквасов. – М., 1908.

2590. **Очерк** истории города Чернигова 907–1907. Юбилейное издание Черниговской городской управы. – Чернигов, 1908.

2591. **Ярыгин А.** Былое черниговской земли: очерк / А. Ярыгин. – Чернигов, 1908.

2592. **Каталог** выставки XIV Археологического съезда в г. Чернигове. – Чернигов, 1908.

2593. **Известия** XIV Археологического съезда в г. Чернигове. – Чернигов, 1908.

2594. **Селиванов А.В.** О древнейшем населении Приокского района, предшествовавшем славянской колонизации / А.В. Селиванов. – Владимир, 1908.

2595. **Воронежский** губернский музей. Рукописи и воронежские акты. Вып. 2. – Воронеж, 1905.

2596. **Зверев С.Е.** Воронежский губернский музей в 1905 г. / С.Е. Зверев. – Воронеж, 1908.

2597. **Платонов С.** Воронежский губернский музей в 1907 г. / С. Платонов. – Воронеж, 1908.

2598. **Болсуновский К.В.** Родовой знак Рюриковичей, Великих Князей Киевских: геральдическое исследование, предназначенное к чтению на XIV Археологическом съезде в г. Чернигове / К.В. Болсуновский. – К., 1908.

2599. **Туткевич Д.В.** Что такое евреи / Д.В. Туткевич. – К., 1906.

2600. **Лебедев А.А.** Русская богословская литература 1888–1892 гг. / А.А. Лебедев. – Саратов, 1908.

2601. **Данилевич В.Е.** Пути сообщения Полоцкой земли до конца XIV столетия / В.Е. Данилевич. – Юрьев, 1898.

Відбиток з: Сборник учено-литературного общества при императорском Юрьевском университете, Юрьев, 1898, вып. 1.

2602. **Данилевич В.Е.** Материалы к нумизматической библиографии / В.Е. Данилевич. – Харьков, 1905.

2603. **Данилевич В.Е.** Один из памфлетов на эпоху крепостного права / В.Е. Данилевич. – Харьков, 1905.

Відбиток з: Сборник Харьковского историко-филологического общества, Харьков, 1905, т. 14.

2604. **Данилевич В.Е.** Стоянка и мастерская около с. Хухры Ахтырского уезда Харьковской губернии / В.Е. Данилевич. – Харьков, 1905.

2605. **Максимович Г.А.** Учение первых славянофилов / Г.А. Максимович. – К., 1907.

2606. **Аукцион** собрания русских монет, принадлежащих Н.К. Рериху. – СПб., 1908.

2607. *Текст відсутній через пошкодження паперу.*

2608. **Кудрявцев П.П.** Абсолютизм или релятивизм? / П.П. Кудрявцев. – К., 1908.

2609. **Маслов С.И.** Казанье Мелетия Смотрицкого на честный погреб о. Леонтия Карповича / С.И. Маслов. – К., 1908.

2610. **Сборник** Черниговского епархиального древлехранилища. – Чернигов, 1908.

2611. **Корольков И.Н.** Отзыв о сочинении священника Н.С. Гроссу «Преподобный Феодор Студит, его время, жизнь и творения: В 2-х ч.» (К., 1907) / И.Н. Корольков. – К., 1908. «см. № 2619».

2612. **Труды** Черниговского Предварительного комитета по устройству XIV Археологического съезда в Чернигове. – Чернигов, 1908.

2613. **Макаренко Н.** Памятники украинского искусства XVIII века / Н. Макаренко. – СПб., 1908.

2614. **Петров Н.И.** О новооткрытой киевской монете XIV века / Н.И. Петров. – Харьков, 1908.

Відбиток з: Сборник Харьковского историко-филологического общества, Харьков, 1908, т. 18.

2615. **Труды XIII Археологического съезда в Екатеринославе в 1905 г.** Т. 2. – М., 1908. «см. № 2523».

2616. **Гурьянов В.П.** Две местные иконы Св. Троицы в Троицком соборе Свято-Троицко-Сергиевой лавры и их реставрация / В.П. Гурьянов. – М., 1907.

2617. **Гурьянов В.П.** Иконы Спасителя письма Симона Ушакова / В.П. Гурьянов. – М., 1907.

2618. **Гурьянов В.П.** Икона Явления Божией Матери преп. Сергию, писанная на гробовой доске преп. Сергия, сопутствовавшая войскам в русско-японской войне / В.П. Гурьянов. – М., 1907.

2619. **Корольков И.Н.** Отзыв о сочинении священника Н.С. Гроссу «Преподобный Феодор Студит, его время, жизнь и творения: в 2-х ч.» (К., 1907) / И.Н. Корольков. – К., 1908. «см. № 2611».

2620. **Спицын А.А.** Краткий каталог музея императорского Русского археологического общества / А.А. Спицын. – СПб., 1908.

2621. **Состав императорского Русского археологического общества на 1 апреля 1908 года.** – СПб., 1908. «см. № 585».

2622. **Бонч-Бруевич В.** Программа для собирания сведений по исследованию и изучению русского сектанства и раскола / В. Бонч-Бруевич. – СПб., 1908.

2623. **Титов А.А.** Епископ Афанасий Кондоиди / А.А. Титов. – М., 1908.

2624. **Пархоменко В.** Сильвестр Лебединский, первый епископ Полтавский / В. Пархоменко. – Полтава, 1908.

2625. **Сикорский И.А.** Киевское Фребелевское педагогическое общество и его учреждения: речь, произнесённая председателем общества И.А. Сикорским в день торжественного открытия общества 26 октября 1908 г. / И.А. Сикорский. – К., 1908.

2626. **Лебедев А.** Первый научный труд профессора Н.Ф. Сумцова / А. Лебедев. – Харьков, 1908.

2627. **Каллаш В.В.** К истории малорусской литературы 20-х и 30-х гг. XIX в.: библиографические справки / В.В. Каллаш. – К., 1900.

Відбиток з: КС, К., 1900, т. 69, № 5; т. 70, № 9; т. 71, № 11.

2628. **Каллаш В.В.** Жуковско-гоголевская юбилейная литература / В.В. Каллаш. – М., 1902.

2629. **Каллаш В.В.** Материалы и заметки по истории русской литературы. Вып. 1–2 / В.В. Каллаш. – СПб., 1903.

2630. **Каллаш В.В.** Очерки по истории русской журналистики / В.В. Каллаш. – М., 1903.
2631. **Каллаш В.В.** Страничка из истории русского народного театра / В.В. Каллаш. – М., 1903.
2632. **Каллаш В.В.** П.Д. Драганов. «Граф Л.Н. Толстой как писатель всемирный и распространение его произведений в России и за границей...» (СПб., 1903) / В.В. Каллаш. – СПб., 1904.
2633. *Текст відсутній через пошкодження паперу.*
2634. **Каллаш В.В.** Литературные дебюты А.П. Чехова (Критико-библиографический обзор) / В.В. Каллаш. – СПб., 1905.
Відбиток з: Русская мысль, СПб., 1905, № 7.
2635. **Каллаш В.В.** Друг истины. (Памяти И.П. Пнина) / В.В. Каллаш. – СПб., 1905.
Відбиток з: Русская мысль, СПб., 1905, № 9.
2636. **Каллаш В.В.** Обзорение рукописей с сочинениями и автографами И.А. Крылова / В.В. Каллаш. – СПб., 1905.
2637. **Каллаш В.В.** О новом издании сочинений И.А. Крылова / В.В. Каллаш. – СПб., 1905.
2638. **Каллаш В.В.** Опера «Сонный порошок, или Похищенная крестьянка» / В.В. Каллаш. – СПб., 1905.
2639. **Каллаш В.В.** Заметки об И.А. Крылове. Вып. 1–4 / В.В. Каллаш. – СПб., 1905–1906.
2640. **Каллаш В.В.** О хронологии басен И.А. Крылова / В.В. Каллаш. – СПб., 1907.
2641. **Каллаш В.В.** «Записки путешествия в Сибирь» А.Н. Радищева / В.В. Каллаш. – СПб., 1907.
Відбиток з: ИОРЯС, СПб., 1906, т. 11, кн. 4.
2642. **Каллаш В.В.** Юбилейные стихотворения о Пушкине (1899–1900 гг.). (Библиографический указатель) / В.В. Каллаш. – СПб., 1908.
2643. **Смирнов Я.И.** Рисунки Киева 1651 года по копиям их конца XVIII века / Я.И. Смирнов. – М., 1908.
2644. **Пархоменко В.А.** Патриарх Константинопольский Серафим II, умерший и погребенный в Лубенском Спасо-Преображенском монастыре / В.А. Пархоменко. – Полтава, 1908.
Відбиток з: Труды Полтавского церковного историко-археологического комитета, Полтава, 1908, вып. 2.
2645. **Федосий (Олтаржевский).** Памяти блаженного почившего епископа Сильвестра: речь / Федосий (Олтаржевский). – К., 1909.
Відбиток з: ТКДА, К., 1909, январь.

2646. **Вишневский Д.К.** Высокопреосвященный архиепископ Никанор, бывший епископ Смоленский и Дорогобужский / Д.К. Вишневский. – Казань, 1908.

2647. **Петров Н.И.** Несколько писем к преосвященному Иову, епископу Переяславскому и Бориспольскому (1771–1776 гг.) / Н.И. Петров. – Полтава 1908.

Відбиток з: Труды Полтавского церковного историко-археологического комитета, Полтава, 1908, вып. 2.

1909

2648. **Труды** Полтавского церковного историко-археологического комитета. Вып. 1–2. – Полтава, 1908.

2649. **Айналов Д.В.** Этюды по истории искусства возрождения (с 16-ю таблицами) / Д.В. Айналов. – СПб., 1908.

2650. **Эйнгорн В.О.** К истории иноземцев в Старой Малороссии: отзыв о книге: М.М. Плохинский «Иноземцы в Старой Малороссии. Ч. 1» (М., 1905) / В.О. Эйнгорн. – М., 1908.

2651. **Стеллецкий Н.С.** Современное декаденство и христианство / Н.С. Стеллецкий. – К., 1909.

2652. **Родников В.П.** К вопросу о происхождении 1-й Маккавейской книги: речь перед защитой магистерской диссертации на тему «Первая книга Маккавеев: исагогическое исследование» / В.П. Родников. – К., 1907.

2653. **Родников В.П.** Духовенство и политические партии в древнем Новгороде: реферат / В.П. Родников. – К., 1907.

Відбиток з: ТКДА, К., 1907, № 7.

2654. **Родников В.П.** История гуманизма (XIV–XVI вв.): литографический курс / В.П. Родников. – К., 1908.

2655. **Мищенко Ф.И.** Церковное устройство христианских общин (парикий) II и III вв. / Ф.И. Мищенко. – К., 1908.

Відбиток з: ТКДА, К., 1908, № 12.

2656. **Дмитриевский А.А.** Фрески Георгиевского параклиса 1423 года в Свято-Павловском монастыре на Афоне и их значение в истории афоно-византийской и русской иконописи / А.А. Дмитриевский. – СПб., 1908.

Відбиток з: Сообщение Православного Палестинского общества, СПб., 1908, т. 19.

2657. **Дмитриевский А.А.** Недели православия и крестопоклонная в Иерусалиме и Святогробском храме / А.А. Дмитриевский. – СПб., 1908.

2658. **Дмитриевский А.А.** Праздник входа Господня в Иерусалим в Святогробском храме и суббота праведного Лазаря в Вифании / А.А. Дмитриевский. – СПб., 1909.

Відбиток з: Сообщение Православного Палестинского общества, СПб., 1909, т. 20.

2659. **Дмитриевский А.А.** Приготовление и освящение мира в Страстной четверг в Константинопольской патриаршей великой церкви / А.А. Дмитриевский. – СПб., 1904.

Відбиток з: Руководство для сельских пастырей, СПб., 1904, № 12.

2660. **Дмитриевский А.А.** Умовение ног в Страстной четверг в Иерусалиме и на Патмосе / А.А. Дмитриевский. – СПб., 1904.

Відбиток з: Руководство для сельских пастырей, СПб., 1904, № 12.

2661. **Дмитриевский А.А.** Великая пятница в Святогробском храме в Иерусалиме / А.А. Дмитриевский. – СПб., 1909.

Відбиток з: Сообщение Православного Палестинского общества, СПб., 1909, т. 20.

2662. **Дмитриевский А.А.** Благодать св. огня на Живоносном Гробе в Великую субботу / А.А. Дмитриевский. – СПб., 1909.

Відбиток з: Сообщение Православного Палестинского общества, СПб., 1909, т. 20.

2663. **Чижев С.И.** Бородовые знаки / С.И. Чижев. – М., 1905.

Відбиток з: Труды Московского нумизматического общества, М., 1905, т. 3, вып. 2.

2664. **Заболотский П.А.** Очерки русского влияния в славянских литературах нового времени. 1. Русская струя в литературе сербского возрождения / П.А. Заболотский. – Варшава, 1908.

2665. **Белокуров С.А.** Дневальные записки Приказа тайных дел 7165–7183 гг. / С.А. Белокуров. – М., 1908.

2666. **Белокуров С.А.** Новое произведение А.И. Успенского, директора Московского археологического института, «Таинство елеосвященства» / С.А. Белокуров. – М., 1908.

2667. **Уваров А.С.** Христианская символика. Ч. 2. Символика древнехристианского периода / А.С. Уваров. – М., 1908.

2668. **Покровский Ф.И.** Послание пресвитера никольского Василия из Дольней Руси об исхождении духа святого / Ф.И. Покровский. – СПб., 1908.

Відбиток з: ИОРЯС, СПб., 1908, т. 13, № 3.

2669. **Из** семейной хроники Гоголей. (Мемуары О.В. Гоголь-Головни) / под ред. и примеч. В.А. Чаговца. – К., 1909.

2670. **Булашев Г.О.** Украинский народ в своих легендах и религиозных воззрениях и верованиях / Г.О. Булашев. – К., 1909. «передано В.Н. Петровой».

2671. **Глаголев А.** Комментарий на книгу Песни Песней Соломона / А. Глаголев. – К., 1909.

Відбиток з: ТКДА, К., 1909, № 9.

2672. **Резанов В.И.** Еще одна Киевская школьная драма: посвящается Н.И. Петрову / В.И. Резанов. – СПб., 1908.

Відбиток з: ИОРЯС, СПб., 1908, т. 13, кн. 3.

2673. **Резанов В.И.** К.Ф. Радченко. (Некролог) / В.И. Резанов. – СПб., 1908.

Відбиток з: ЖМНП, СПб., 1908, № 8.

2674. **Падалка Л.В.** О старинном Покровском храме козацкой поры и его строителе, кошевом Низового Запорожского войска, Петре Калныше / Л.В. Падалка. – Полтава, 1908.

Відбиток з: Труды Полтавской ученой архивной комиссии, Полтава, 1908, вып. 5.

2675. **Пархоменко В.** Краткий исторический очерк Густынского Свято-Троицкого монастыря / В. Пархоменко. – Полтава, 1909.

Відбиток з: ПЕВ, Полтава, 1909, № 7.

2676. **Маслов С.И.** Описание рукописей Исторического общества Нестора Летописца / С.И. Маслов. – К., 1908.

2677. **Родников В.П.** Церковь и государство в новой истории / В.П. Родников. – К., 1909.

2678. **Преображенский В.С.** Славяно-русский Скитский Патерик: опыт историко-библиографического исследования / В.С. Преображенский. – К., 1909.

2679. **Стельмашенко М.А.** Следы восточного христианства в Польше / М.А. Стельмашенко. – К., 1909.

2680. **Правила XV** Археологического съезда в Новгороде в 1911 году. – М., 1909.

2681. **Смирнов Н.П.** Терапевты и сочинение Филона Иудея «О жизни созерцательной» / Н.П. Смирнов. – К., 1909.

2682. **Гнатюк В.** Угроруські духовні вірші / В. Гнатюк. – Львів, 1902.

Відбиток з: ЗНТШ, Львів, 1902, т. 46, кн. 2.

2683. **Гнатюк В.** Як писати займенник ся при дієсловах / В. Гнатюк. – Львів, 1907.
Відбиток з: ЗНТШ, Львів, 1907, т. 30, кн. 6.
2684. **Гнатюк В.** Зносини українців із сербами / В. Гнатюк. – Львів, 1906.
Відбиток з : Науковий збірник, присвячений проф.М.С. Грушевському..., Львів, 1906.
2685. **Гнатюк В.** Віршована легенда про рицаря і смерть / В. Гнатюк. – Львів, 1908.
Відбиток з: ЗНТШ, Львів, 1908, т. 85, кн. 5.
2686. **Франко І.** До історії українського вертепа XVIII в. / І. Франко. – Львів, 1906.
2687. **Франко І.** Нові матеріали до історії українського вертепа / І. Франко. – Львів, 1908.
Відбиток з: ЗНТШ, Львів, 1908, т. 82.
2688. **Франко І.** Интермедия єврея з русином / І. Франко. – Харьков, 1909.
Відбиток з: Сборник Харьковского историко-филологического общества, Харьков, 1909, т. 18.
2689. **Титов А.А.** Житие благоверной княгини Анны Кашинской по Синодальной рукописи XVII в. / А.А. Титов. – М., 1909.
2690. **Титов А.А.** Ростов Великий Ярославской губернии и его святыни. (Путеводитель) / А.А. Титов. – М., 1909.
2691. **Титов А.А.** Летопись Костромского Богоявленского монастыря по рукописи XVIII в. / А.А. Титов. – М., 1909.
2692. **Титов А.А.** Упраздненные монастыри Костромской епархии / А.А. Титов. – М., 1909.
2693. **Финляндия.** Журнал. 25 мая (7 июня). № 6. – СПб., 1909.
2694. **Титов А.А.** Образ Пресвятой Богородицы «Прибавление ума» / А.А. Титов. – М., 1909.
2695. **Иркутские** архипастыри. – Иркутск, 1888.
2696. **Стеллецкий Н.С.** К вопросу о методологической реформе русского богословия / Н.С. Стеллецкий. – Харьков, 1909.
2697. **Сборник** Харьковского историко-филологического общества, издаваемый в честь профессора Н.Ф. Сумцова. Т. 18. – Харьков, 1909.
2698. **Агеев К.М.** Христианство и его отношение к благоустройению земной жизни: опыт критического изучения и богословская оценка раскрытого К.Н. Леонтьевым понимания христианства / К.М. Агеев. – К., 1909.

2699. **Сумцов Н.Ф.** Влияние Дарвина на развитие лингвистики и этнографии / Н.Ф. Сумцов. – М., 1909.

Відбиток з: Этнографическое обозрение, М., 1909, № 1.

2700. **Сумцов Н.Ф.** Отзыв о сочинении Е.В. Аничкова «Весенняя обрядовая песня на западе у славян». (СПб., 1907, ч.1) / Н.Ф. Сумцов. – СПб., 1909.

Відбиток з: Сборник отчетов о премиях и наградах за 1907 год. (Ломоносовская премия), СПб., 1909.

2701. **Сумцов Н.Ф.** Человек золотого сердца. (Профессор Егор Кузьмич Редин) / Н.Ф. Сумцов. – Харьков, 1909.

2702. **Лебедев А.А.** Материалы археологические. О курганах, существующих в Саратовской губернии / А.А. Лебедев. – Казань, 1908.

2703. **Лебедев А.А.** Рукописные собрания в Саратове / А.А. Лебедев. – Саратов, 1909.

Відбиток з: Труды Саратовской ученой архивной комиссии, Саратов, 1909, вып. 25.

2704. **Лебедев А.А.** Поэт-христианин Н.В. Гоголь в русской литературе и искусстве (1829–1908). Вып. 1–2. / А.А. Лебедев. – Саратов, 1909–1911.

2705. **Певницкий В.Ф.** Церковное красноречие и его основные законы / В.Ф. Певницкий. – СПб., 1908.

2706. **Дмитриевский А.А.** Граф Н.П. Игнатъев как церковно-политический деятель на православном Востоке: по неизданным письмам его к начальнику Русской духовной миссии в Иерусалиме о. архимандриту Антонину Капустину / А.А. Дмитриевский. – СПб., 1909.

2707. **Титов А.А.** [.....] в XVI – XVII веках / А.А. Титов. – М., 1909.

2708. **Титов А.А.** К истории секуляризации церковных вотчин / А.А. Титов. – М., 1909.

2709. **Петров Н.И.** О духовных драмах св. Димитрия Ростовского (к 200-летию его кончины) / Н.И. Петров. – К., 1910.

Відбиток з: ЧЦИАО, К., 1910, вып. 10.

2710. **Марков А.К.** О монетах хана Ногай / А.К. Марков. – М., 1905.

Відбиток з: Труды Московского нумизматического общества, М., 1905, т. 3.

2711. **Марков А.К.** Арабский жетон-амулет / А.К. Марков. – СПб., 1906.

Відбиток з: Записки нумизматического отделения Русского археологического общества, СПб., 1906, т. 1, кн. 1.

2712. **Марков А.К.** Десятирублевик «Елизаветин золотой» 1755 года / А.К. Марков. – СПб., 1906.

Відбиток з: Записки нумизматического отделения Русского археологического общества, СПб., 1906, т. 1, кн. 1.

2713. **Марков А.К.** О кладе куфических монет, найденных в селе Крещеный Баран Спасского уезда Казанской губернии / А.К. Марков. – СПб., 1909.

Відбиток з: Записки нумизматического отделения Русского археологического общества, СПб., 1909, т. 1, кн. 2–3.

2714. **Марков А.К.** О чистке древних монет / А.К. Марков. – СПб., 1909.

Відбиток з: Записки нумизматического отделения Русского археологического общества, СПб., 1909, т. 1, кн. 2–3.

2715. **Николай** Никанорович Пузанов, и. д. доцента Киевской духовной академии. (Некролог и речи при погребении). – К., 1909.

2716. **Покровский Н.В.** Церковно-археологический музей Санкт-Петербургской духовной академии. 1879–1909 / Н.В. Покровский. – СПб., 1909.

2717. **Перетц В.Н.** Памятники русской драмы эпохи Петра Велико-го / В.Н. Перетц. – СПб., 1903.

2718. **Белокуров С.А.** Несколько новых родословных данных (женские имена за 7142–7155 гг.) / С.А. Белокуров. – М., 1909.

2719. **Титов А.А.** Проповеди святителя Димитрия, митрополита Ростовского, на украинском наречии / А.А. Титов. – М., 1909.

2720. **Устав** императорского Русского военно-исторического общества и положение о местных отделах. – К., 1908. «см. № 2760».

2721. **Василенко Н.П.** О.М. Бодянский и его заслуги для изучения Малороссии / Н.П. Василенко. – К., 1904.

2722. **Родников В.П.** Очерки по истории русской педагогики / В.П. Родников. – К., 1909.

2723. **Трипольский В.** Полтавское епархиальное древлехранилище / В. Трипольский. – Полтава, 1909.

2724. **Глаголев А.А.** Ветхий Завет и его непреходящее значение в христианской церкви / А.А. Глаголев. – К., 1909.

2725. **Искусство** и печатное дело: иллюстрированный журнал. Издание В.С. Кульженко. – К., 1909–1913.

2726. **Певницкий В.Ф.** Мои воспоминания / В.Ф. Певницкий. – К., 1910.

Відбиток з: Руководство для сельских пастырей, К., 1909, т. 1–3.

2727. **Церковное** пение. Ежемесячный старообрядческий журнал. № 11. – К., 1909.

2728. **Пападопуло-Керамевс А.** Сборник греческих неизданных богословских текстов IV–XV веков, с предисловием и указателем / А. П. К. СПб., 1909.

2729. **Лебедев А.А.** К биографии Н.Г. Чернышевского / А.А. Лебедев. – СПб., 1909. «см. № 2756».

2730. **Копылов Б.Ф.** Литература по нумизматике / Б.Ф. Копылов. – СПб., 1909.

2731. **Никольский А.** Молитва и ее значение в жизни христианина / А. Никольский. – Смоленск, 1903.

2732. **Адрианова-Перетц В.** Евангелие Фомы в старинной украинской литературе / В. Адрианова-Перетц. – СПб., 1909.

2733. **Лебедев А.С.** Вероисповедное положение армян в России до времени Екатерины II (включительно) / А.С. Лебедев. – М., 1909.

2734. **Ильинский Г.А.** Македонский глаголический листок. Отрывок глаголического текста Ефрема Сирина XI века / Г.А. Ильинский. – СПб., 1909.

1910

2735. **Маккавейский Н.К.** Св. Димитрий, митрополит Ростовский, как пастырь и пасторолог / Н.К. Маккавейский. – К., 1909.

2736. **Общедоступная** богословская энциклопедия. Т. 10, вып. 23. Киннамон-Кион / под ред. Н.Н. Глубоковского. – СПб., 1909.

2737. **Яворский Ю.А.** Малорусский отрывок Измарагда XVII в. / Ю.А. Яворский. – Берлин, 1908.

Відбиток з: Jagić-Festschrift. Zbornik u slavu Vatroslava Jagića, Berlin, 1908.

2738. **Яворский Ю.А.** Византийские сказания о Льве Премудром в русских списках XVII–XVIII вв. / Ю.А. Яворский. – СПб., 1909.

2739. **Яворский Ю.А.** Omne vivum ex ovo. К истории сказаний и поверий о яйце / Ю.А. Яворский. – К., 1909.

2740. **Яворский Ю.А.** Два замечательных карпато-русских сборника XVIII в., принадлежащих Университету св. Владимира: описание рукописей и тексты / Ю.А. Яворский. – К., 1909.

2741. **Редков Н.Н.** Преподобный Авраамий Смоленский и его житие, составленное учеником его Ефремом / Н.Н. Редков. – Смоленск, 1909.

Відбиток з: Смоленская старина, Смоленск, 1909, вып. 1.

2742. **[Ивашенко А.]** [] – К., 1909.

2743. **Голубев С.Т.** Отзыв о книге священника Н. Шпачинского «Киевский митрополит Арсений Могилянский и состояние Киевской митрополии в его правление. (1757–1770) (К., 1907)» / С.Т. Голубев. – М., 1909.

2744. **Уваров А.С.** Сборник мелких трудов графа Алексея Сергеевича Уварова: изд. ко дню 25-летия со дня кончины. Т. 1–3 / под ред. гр. П.С. Уваровой. – М., 1910.

2745. **Скабалланович М.Н.** Комментарий на книгу пророка Иезекииля / М.Н. Скабалланович. – СПб., 1909.

2746–2747. *Пропущені номери.*

2748. **Гнатюк В.М.** Хоценьський співаник Левицьких / В.М. Гнатюк. – Львів, 1909.

Відбиток з: ЗНТШ, Львів, 1909, т. 91.

2749. **Правда** о Киевской духовной академии: вынужденный ответ Волынскому архиепископу Антонию (Храповицкому). – К., 1910.

2750. **25-летие** педагогической деятельности священника С.Е. Зверева. – Воронеж, 1910.

2751. **Лебедев А.А.** Архиерейское самоубийство / А.А. Лебедев. – Симферополь, 1910.

Відбиток з: Известия Таврической ученой архивной комиссии, Симферополь, 1910, № 44.

2752. **Жукович П.Н.** Протестация митрополита Иова Борецкого и других западно-русских иерархов / П.Н. Жукович. – СПб., 1910.

Відбиток з: Сборник статей по славяноведению, СПб., 1910, т. 3.

2753. **Жукович П.Н.** О неизданных сочинениях Иоасафа Кунцевича. – СПб., 1910.

Відбиток з: ИОРЯС, СПб., 1910, т. 14.

2754. **Титов А.А.** Образ Пресвятой Богородицы «Милосердие» / А.А. Титов. – М., 1910.

2755. **Титов А.А.** Письмо Иоасафа, преосвященного Кадьякского, к ректору Ярославской семинарии Иерониму Понятскому / А.А. Титов. – М., 1910.

2756. **Лебедев А.А.** К биографии Н.Г. Чернышевского / А.А. Лебедев. – СПб., 1909. «см. № 2729».

2757. **Двадцатипятилетие** архипастырского служения высокопреосвященного Флавиана, митрополита Киевского и Галицкого. – К., 1910.

2758. **Старообрядческая** мысль: ежемесячный церковно-общественный журнал. № 2. – К., 1910.

2759. **Слово** на Пасхии 1910 года: четыре слова – К., 1910.

2760. **Отчет** Киевского отдела императорского Русского военно-исторического общества за 1909 год. – К., 1910.

2761. **Перетц В.Н.** Панегірик «Візерунок цнот превелебного у Бози отця Єлисея Плетенецького» року 1618 / В.Н. Перетц. – К., 1909.

Відбиток з: Записки Українського Наукового Товариства в Києві, 1909, т. 6.

2762. **Филевский И.И.** Цельс и Ориген: из лекций по Апологетическому богословию, читанных студентам в 1907–1908 и 1908–1909 гг. / И.И. Филевский. – Харьков, 1910.

2763. **Устав** Киевского общества охраны памятников старины и искусства. – К., 1910.

2764. **Химический**, красочный и лаковый завод «Джон Гернандт». – СПб., 1910.

2765. **Kunstbesitz** eines bekannten norddeutschen Sammlers. Abteilung IV: Antike Bronzen und Keramik. Auktion in München in der Galerie Helbing, 22 februar 1910. – München, 1910.

2766. **Покровский Ф.Я.** Открытое письмо профессору Киевской духовной академии В.П. Рыбинскому. (По поводу брошюры «Правда о Киевской духовной академии» / Ф.Я. Покровский. – К., 1910.

2767. **Устав** православных духовных академий. – К., 1910.

2768. **Рыбинский В.П.** Ответ профессору, протоиерею Ф.Я. Покровскому / В.П. Рыбинский. – К., 1911.

2769. **Филевский И.И.** Слово в третью Пассию о самоотвержении / И.И. Филевский. – Харьков, 1910.

2770. **Экземплярский В.И.** Учение древней Церкви о собственности и милостыне / В.И. Экземплярский. – К., 1910.

2771. **Маслов С.И.** Обзор рукописей библиотеки императорского Университета св. Владимира / С.И. Маслов. – К., 1910.

2772. **Резанов В.И.** К истории русской драмы. Экскурс в область театра иезуитов / В.И. Резанов. – Нежин, 1910.

2773. **Резанов В.И.** Из истории русской драмы. Школьные действия XVII–XVIII и театр иезуитов. – М., 1910.

2774. **Лободовський М.** Перегляд поеми «Марія» Тараса Григоровича Шевченка, напечатаної у Кобзарі 1907 року і таж такы поэма по четвертому чьемусь рукопысу / М. Лободовський. – Харьков, 1910.

2775. **Лебедев А.А.** Н.Г. Чернышевский в 1886–1889 годах. (По воспоминаниям Н.Ф. Хованского) / А.А. Лебедев. – СПб., 1910.

2776. **Доброленский Ф.** Воспоминания о пройденной жизни / Ф. Доброленский. – Харьков, 1909.

2777. **Труды** Бессарабского церковного историко-археологического общества. Вып. 1–9. – Кишинев, 1909–1914.

2778. **Griechische** Ausgrabungen: Keramik, Bronzen, Schmuck, Marmor; meist in Griechenland erworbener Privatbesitz. Auktion in München in der Galerie Helbing, 27–28 Juni 1910. – München, 1910.

2779. **Карпинский К.** Соломенные царские врата: археологическая заметка / К. Карпинский. – Гродно, 1910.

2780. **Титов Ф.И.** Св. Димитрий, митрополит Ростовский, бывший ученик Киевской духовной академии (1651–1709) / Ф.И. Титов. – К., 1909.

2781. **Титов Ф.И.** Святитель Иоасаф Горленко, епископ Белгородский и Обоянский (1705–1754), бывший ученик и учитель Киевской духовной академии / Ф.И. Титов. – К., 1909.

2782. **Титов Ф.И.** Преподобная Ефросиния, княжна Полоцкая: историческая справка / Ф.И. Титов. – К., 1910.

Відбиток з: ТКДА, К., 1910, № 4.

2783. **Петров Н.И.** Киевский военный некрополь. Введение / Н.И. Петров. – К., 1910.

Відбиток з: Военно-исторический вестник, К., 1910, № 5–6.

2784. **Памяти** Гоголя. Научно-литературный сборник, изданный Историческим обществом Нестора Летописца. – К., 1902.

2785. **Петров Н.И.** Коллекция старых портретов и других вещей, переданная в 1909 году из Киево-Софийского митрополитского дома в Церковно-археологический музей / Н.И. Петров. – К., 1910.

Відбиток з: ТКДА, К., 1910, № 7–8.

2786. **Александр** (Чекановский). К уяснению учения о самоуничтожении Господа нашего Иисуса Христа. Изложение и критический разбор кенотических теорий о Лице Иисуса Христа / Александр (Чекановский). – К., 1910.

2787. **Подробная** карта театра военных действий. Дальний Восток. Манчжурия, Корея и Япония. – К., 1904.

2788. **Добровольский Л.П.** Змиевы валы вблизи Киева / Л.П. Добровольский. – К., 1908.

2789. **Добровольский Л.П.** Водораздел Ирпеня и Стугны. Историкотопографический очерк / Л.П. Добровольский. – К., 1910.

2790. **Деятельность** Киевского общества охраны памятников старины и искусства. – К., 1910.

2791. **Лебедев А.А.** В какой день наиболее прилично чествовать память патриарха Гермогена / А.А. Лебедев. – Саратов, 1910.

2792. **Лебедев А.А.** Н.Г. Чернышевский в 1886–1889 гг. / А.А. Лебедев. – СПб., 1910.

2793. **Лебедев А.А.** Рукописи Братства Святого Креста в Саратове / А.А. Лебедев. – Саратов, 1910.

2794. **Лебедев А.А.** Материалы для истории раскола в Поволжье. Краткий очерк истории Иргизских раскольничьих монастырей / А.А. Лебедев. – Саратов, 1910.

2795. **Лебедев А.А.** Материалы для истории калмыков / А.А. Лебедев. – Казань, 1910.

Відбиток з: Известия Казанского общества археологии, истории и этнографии, Казань, 1910, т. 26, вып. 1–2.

2796. **Ильинский Г.** Рецензия на книгу «Пошана». Сборник Харьковского историко-филологического общества, т. 18. Издан в честь проф. Н.Ф. Сумцова (Харьков, 1909) / Г. Ильинский. – СПб., 1910.

2797. **Сумцов Н.Ф.** Малюнки з життя народного слова / Н.Ф. Сумцов. – Харьков, 1910.

2798. **Смоленская** старина. Вып. 1, ч. 1, вып. 2 / изд. Смоленской ученой архивной комиссии. – Смоленск, 1909, 1912.

2799. **Отчет** о деятельности Смоленской ученой архивной комиссии / Изд. Смоленской ученой архивной комиссии. – Смоленск, 1910–1916.

2800. **Довнар-Запольский М.В.** Русская история в очерках и статьях. Т. 2 / М.В. Довнар-Запольский. – М., 1910.

2801. **Палант И.** Черта еврейской оседлости / И. Палант. – К., 1910.

2802. **Лихачев Н.П.** Une letter de Nikolas Eumerici / Н.П. Лихачев–Paris, 1910.

2803. **Труды** Витебской ученой архивной комиссии. – Витебск, 1910.

2804. **Лопарев Х.М.** Описание рукописей императорского Общества любителей древней письменности. Ч. 1–3 / Х.М. Лопарев. – СПб., 1892–1899.

2805. **Абрамович Д.И.** Описание рукописей С.-Петербургской духовной академии. Вып. 1–3 / Д.И. Абрамович. – СПб., 1905–1910.

2806. **Комаров М.Ф.** Українська драматургія: збірка бібліографічних знадобів до історії української драми і театру українського (1815–1906 pp.) / М.Ф. Комаров. – Одеса, 1906.

2807. **Каталог** аукциона собрания русских монет и медалей, принадлежащих нумизматической фирме Б.Ф. Копылова. – СПб., 1910–1913.

2808. **Чижов С.И.** Деньга великого князя Дмитрия Юрьевича Галицкого / С.И. Чижов. – М., 1910.

Відбиток з: Нумизматический сборник, М., 1911, т. 1.

2809. **Чижов С.И.** Неприуроченная монета удельного периода / С.И. Чижов. – М., 1910.

Відбиток з: Нумизматический сборник, М., 1911, т. 1.

2810. **Гудзий Н.К.** «Прение живота и смерти» и новый украинский его список / Н.К. Гудзий. – Варшава, 1910.

Відбиток з: Русский филологический вестник, Варшава, 1910, № 3–4.

2811. **Грузинский А.С.** «Eritaphius Metropolitae Varlaamo Jasinski» – стихотворение Феофана Прокоповича / А.С. Грузинский – Варшава, 1910.

Відбиток з: Русский филологический вестник, Варшава, 1910, № 3–4.

2812. **Глубоковский Н.Н.** Родословие Смарагда (Крыжановского), архиепископа Рязанского / Н.Н. Глубоковский. – М., 1910.

2813. **Соболевский А.И.** Материалы и исследования в области славянской филологии и археологии / А.И. Соболевский. – СПб., 1910.

2814. **Письма** преосвященного Лазаря Барановича с примечаниями. – 2-е изд. – Чернигов, 1865.

1911

2815. **Белокуров С.А.** Отзыв о сочинении Н.Д. Извекова «Московские Кремлевские дворцовые церкви и служившие при них лица в XVII в.» (М., 1906) / С.А. Белокуров. – СПб., 1910.

2816. **Белокуров С.А.** «Дело Флетчера». 1848–1864 гг. / С.А. Белокуров. – М., 1910.

2817. **Глубоковский Н.Н.** Письма Смарагда (Крыжановского), архиепископа Рязанского, к Пелагее Васильевне Шеншиной (1859–1860 гг.) / Н.Н. Глубоковский. – СПб., 1912.

Відбиток з: Христианское чтение. – СПб., 1912, № 1.

2818. **Родников В.П.** Историческая записка о состоянии Киево-Подольской женской гимназии в течение первого 50-летия ее существования 1861–1911 гг. / В.П. Родников. – К., 1911.

2819. **Лебедев А.А.** С какого года в России началось крепостное право? / А.А. Лебедев. – Саратов, 1911.

2820. **Духовников Ф.В.** Николай Гаврилович Чернышевский / Ф.В. Духовников; с предисловием и примечаниями А.А. Лебедева. – Саратов, 1911.

2821. *Текст відсутній через пошкодження паперу.*

2822. **Родников В.П.** Школьные характеристики / В.П. Родников. – К., 1911.

2823. **Кондаков Н.П.** Иконография Богоматери. Связи греческой и русской иконописи с итальянской живописью раннего Возрождения / Н.П. Кондаков. – СПб., 1911.

2824. **Гнатюк В.** Легенда про три жіночі вдачі / В. Гнатюк. – Львів, 1911.

Відбиток з: Записки НТШ, Львів, 1911, т. 97.

2825. **Правила** для студентов Киевской духовной академии. – К., 1911.

2826. **Стеллецкий Н.С.** Дуэль, ее история и критическая оценка с научно-богословской точки зрения / Н.С. Стеллецкий– Харьков, 1911.

2827. **Записки** северо-западного отдела императорского Русского географического общества. Кн. 1. – Вильна, 1910.

2828. **Минская** старина. Труды Минского церковного историко-археологического комитета. Вып. 3, ч. 1–2. – Вильна, 1911.

2829. **Архив** Юго-Западной России. Ч. 2, т. 3. Постановления провинциальных сеймиков Юго-Западной Руси в 1698–1726 гг. – К., 1910.

2830. **Труды** Курской губернской ученой архивной комиссии. Вып. 1. – Курск, 1911.

2831. **Николай** (Зиоров), архиепископ. Варшавские беседы и речи архиепископа Николая (1910 г.). Вып. 3 / Николай (Зиоров). – СПб., 1911. «см. № 3045».

2832. **Булгаков Г.И.** Заветы древнего церковного зодчества и иконографии / Г.И. Булгаков. – Курск, 1910.

2833. **Булгаков Г.И.** Облечение святителя Иоасафа Горленко, епископа Белгородского и Обоянского / Г.И. Булгаков. – Курск, 1910.

2834. **Булгаков Г.И.** Об иконном изображении святителя Иоасафа Белгородского чудотворца / Г.И. Булгаков. – Курск, 1910.

2835. **Документы** и дела, относящиеся к жизни и деятельности святителя Иоасафа Горленко, епископа Белгородского и Обоянского (1748–1754 гг.). Вып. 1–2. – Курск, 1910–1911.

2836. **Титов А.А.** Троицкий Макарьевский Желтоводский монастырь / А.А. Титов. – М., 1910.

2837. **Сильвестр** (Ольшевский), епископ. Место, идеже лежаше Господь. Из Палестинских бесед / Сильвестр (Ольшевский). – Полтава, 1907.

2838. **Варлаам** (Ряшенцев), архимандрит. Буддийское капище в Петербурге / Варлаам (Ряшенцев). – Полтава, 1910.

2839. **Сильвестр** (Ольшевский), епископ. Святитель Амвросий (Серебренников), нетленно почивающий в Полтавском Крестовоздвиженском монастыре / Сильвестр (Ольшевский). – Полтава, 1911.

2840. **Полтавский** городской музей: каталог выставки картин, фотографий и изящных []. – Полтава, 1911.

2841. **Павловский И.Ф.** Каталог музея Полтавской битвы на Шведской могиле / И.Ф.Павловский. – Полтава, 1910.

2842. **Титов А.А.** Ростов Великий в его церковно-археологических памятниках / А.А. Титов. – М., 1911.

2843. **Петров Н.И.** Миниатюры и заставки в греческом (Никодимовском) Евангелии XIII века / Н.И. Петров. – К., 1911.

Відбиток з: Искусство в Южной России – живопись, графика, художественная печать К., 1911, № 3–4.

2844. **Грушевський М.** Ілюстрована історія України. Друга тисяча / М. Грушевський. – К.,-Львів, 1911.

2845. **Лихачев Н.П.** Некоторые старейшие типы печати византийских императоров / Н.П. Лихачев. – М., 1911.

2846. **Айналов Д.В.** Искусство и археология / Д.В. Айналов. – СПб., 1910.

2847. **Айналов Д.В.** Миниатюрные «Сказания» о святых Борисе и Глебе Сильвестровского сборника / Д.В. Айналов. – СПб., 1911.

2848. **Барвинок В.И.** Никифор Влеммид и его сочинения / В.И. Барвинок. – К., 1911.

2849. **Лихачев Н.П.** Хождение св. апостола и евангелиста Иоанна Богослова по лицевым рукописям XVI и XVII веков / Н.П. Лихачев. – СПб., 1911.

2850. **Лебедев А.А.** Письма Н.Г. Чернышевского к Г.С. Саблукову / А.А. Лебедев. – СПб., 1911.

2851. **Капралов Е.** Религиозно-нравственное учение пророков Амоса и Осии / Е. Капралов. – К., 1911.

2852. **Ильинский Г.А.** Грамоты Гамарских царей / Г.А. Ильинский. – М., 1911.

Відбиток з: Древности. Труды Славянской комиссии императорского Московского археологического общества, М., 1911, т. 5.

2853. **Отчет** Виленской Публичной библиотеки и музея за 1910 год. – Вильна, 1911.

2854. **Лисицин М.** Первоначальный славяно-русский Типикон: историко-археологическое исследование / М. Лисицин. – СПб., 1911.

2855. **Каталог** III очередной юбилейной выставки в память Н.И. Костомарова. 1885–1910. – Воронеж, 1910.

2856. **Послание** преосвященного Феодосия, епископа Смоленского и Дорогобужского, гражданам г. Смоленска и всей пастве Смоленской в чин празднования 3 июня 1911 года. – Смоленск, 1911.

2857. **Из** записок преосвященного Никодима, епископа Енисейского и Красноярского / с предисловием А.А. Титова. – Тула, 1911.

2858. **Попов Г.** Филология языка и литературы: методологический очерк / Г. Попов. – К., 1911.

2859. **Анатолий** (Грисюк), иеромонах. Исторический очерк сирийского монашества до половины VI века / Анатолий (Грисюк). – К., 1911.

2860. **Родников В.П.** Как выработать убеждения. Памяти Н.И. Пирогова / В.П. Родников. – М., 1911.

2861. **Хроніка** Наукового товариства імені Шевченка у Львові. Вип. 1, ч. 45, вип. 3, ч. 7, вип. 4, ч. 48. – Львів, 1911.

2862. **Айналов Д.В.** Charles Diehl. «Manuel d'art byzantine». (Paris, 1910): рецензия / Д.В. Айналов. – СПб., 1911. «см. № 2888».

Відбиток з: ЖМНП, СПб., 1911, Ч. 34, Отд. 2.

2863. **Єфремов С.** Історія українського письменства / С. Єфремов. – К., 1911.

2864. **Окоёмов И.**, Тучемский М. Деятельность Братства имени князей Острожских, под покровом преподобного князя Феодора, за первый год своего существования 1909 – 1 августа 1910 г. – Почаев, 1910.

Відбиток з: ВЕВ, Почаев, 1910, №48–50.

2865. **Пальмов Н.Н.** Официальные сведения о монастырях Астраханской епархии от последней четверти XVIII столетия / Н.Н. Пальмов. – Астрахань, 1911.

2866. **Труды** XIV Археологического съезда в Чернигове 1909 года. Т. 1–3. – М., 1910–1911.

2867. **Сборник** статей и материалов по истории Юго-Западной России, издаваемый комиссией для разбора древних актов, состоящей при Киевском, Подольском и Волынском генерал-губернаторе. Вып. I. – К., 1911.

2868. **Чижов С.И.** Заметки по русской нумизматике / С.И. Чижов. – М., 1910.

2869. **Чижов С.И.** Азбабский клад / С.И. Чижов. – М., 1911.

Відбиток з: Труды Московского Предварительного комитета по устройству XV Археологического съезда, М., 1911, т. I.

2870. **Чижов С.И.** Две медали Парижского монетного двора с портретами Петра Великого и Александра I / С.И. Чижов. – М., 1911.

Відбиток з: Нумизматический сборник, М., 1911, т. 1.

2871. **Чижев С.И.** Первые русские государственные ассигнации / С.И. Чижев. – М., 1911.

Відбиток з: Нумизматический сборник, М., 1911, т. 1.

2872. **Лобачевский А.В.** Исторический очерк Свято-Николаевской домової церкви Киевской 1-й гимназии / А.В. Лобачевский. – К., 1911.

2873. **Труды** Полтавской ученой архивной комиссии. Вып. 1–12. – Полтава, 1906–1915.

2874. *Пропущений номер.*

2875. **Нумизматический** сборник. Издание Московского нумизматического общества. Т.1–2. – М., 1911. «см. № 1204».

2876. **Титов А.А.** О великом граде Рима и о костелах сущих начальнейших. Публикация и вступительная статья «Описание города Рима, составленное русским паломником в XVII веке» / А.А. Титов. – М., 1911.

2877. **Лебедев А.А.** К истории старообрядчества на Иргизе / А.А. Лебедев. – М., 1911.

2878. **Профессор** Киевской духовной академии Константин Дмитриевич Попов. – К., 1911.

2879. **Пархоменко В.** Древнерусская княгиня святая равноапостольная Ольга (вопрос о крещении ее) / В. Пархоменко. – К., 1911.

2880. **Адриан**, архимандрит. Памяти Кочубея и Искры, героев объединения Руси православной, Киевской и Московской. – К., 1911.

2881. **Петров Н.И.** Румынские художественные памятники в России и возможность влияния их на русское искусство / Н.И. Петров. – К., 1911.

Відбиток з: Труды XIV Археологического съезда в Чернигове, К., 1911, т. 2.

2882. **Труды** Московского Предварительного комитета XV Археологического съезда. Т. 1–2. – М., 1911.

2883. **Каталог** книг библиотеки Алексея Петровича Бахрушина. Вып. 1–3. – М., 1911–1912.

2884. **Каманин И.М.** Юбилейные годы, 1611–1613, 1711–1715 и 1806–1814 / И.М. Каманин. – К., 1911.

2885. **Титов Ф.И.** Преосвященный Павел, епископ Чигиринский. Некролог / Ф.И. Титов. – К., 1911.

2886. **Памяти** профессора Василия Федоровича Певницкого. (Ум. 12 июля 1911). – К., 1911.

2887. **Исторические** данные о Феодоровском Городецком монастыре. – СПб., 1910.

2888. **Айналов Д.В.** Charles Diehl. «Manuel d'art byzantine». (Paris, 1910): рецензия / Д.В. Айналов. – СПб., 1911. «см. № 2862».

2889. **Кадлубовский А.П.** Отзыв на книгу И.И. Замотин. «Романтический идеализм в русском обществе и литературе 20–30-х годов XIX в.» (СПб., 1908) / А.П. Кадлубовский. – Харьков, 1909.

Відбиток з: Записки императорского Харьковского университета, Харьков, 1909.

2890. **Кадлубовский А.П.** Гоголь в его отношениях в старинной малороссийской литературе / А.П. Кадлубовский. – Нежин, 1909.

Відбиток з: Сборник историко-филологического общества при институте князя Безбородко в Нежине, Нежин, 1911, т. 7.

2891. **Кадлубовский А.П.** Художник и моралист в Л.Н. Толстом / А.П. Кадлубовский. – Харьков, 1911.

2892. **Лихачев Н.П.** Историческое значение итало-греческой иконописи. Изображения Богоматери в произведениях итало-греческих иконописцев и их влияние на композиции некоторых православных русских икон / Н.П. Лихачев. – СПб., 1911.

2893. **Дмитриевский А.А.** Отзыв о сочинении М.И. Орлова «Литургия святого Василия Великого» (СПб., 1909) / А.А. Дмитриевский. – СПб., 1911.

2894. **Редков Н.Н.** Некоторые исторические данные о Смоленском Печерском монастыре / Н.Н. Редков. – Смоленск, 1911.

2895. **Скабалланович М.Н.** Толковый Типикон: объяснительное изложение Типикона с историческим введением. Вып. 1–2 / М.Н. Скабалланович. – К., 1910–1913.

2896. **Огиенко И.** Издания «Ключа разумения» Иоанникия Галатовского, южно-русского проповедника XVII в. / И.Огиенко. – Варшава, 1910.

Відбиток з: Русский филологический вестник, Варшава, 1910, т. 63, № 2.

2897. **Копецкий П.** Историческая записка о состоянии первого Киевского женского училища духовного ведомства в течение первого пятидесятилетия его существования (1861–1911) / П. Копецкий. – К., 1911.

2898. **Перетц В.Н.** Отчет об экскурсии семинария русской филологии в Житомире 21–26 октября 1910 г. / В.Н. Перетц. – К., 1911.

2899. **Иваницкий В.Ф.** Филон Александрийский: жизнь и обзор литературной деятельности / В.Ф. Иваницкий. – К., 1911.

2900. **Сумцов Н.Ф.** Харьков и Шевченко / Н.Ф.Сумцов. – Харьков, 1911.

2901. **Сумцов Н.Ф.** Дубы Т.Г. Шевченко / Н.Ф. Сумцов. – Харьков, 1911.

2902. **Спрогис И.Я.** Из воспоминаний об Иване Петровиче Корнилове / И.Я. Спрогис. – Вильна, 1911.

2903. **Спрогис И.Я.** Jahnis Sprogis. Автобиография, на латыш. языке / Спрогис И.Я. – Riga, 1911.

2904. **Пимен** (Белоликов), епископ. Православная Урмия в годы Персидских смут / Пимен (Белоликов). – К., 1911.

2905. **Резанов В.И.** Замечания на рецензию профессора В.Н. Перетца / В.И. Резанов. – СПб., 1911.

2906. **Резанов В.И.** К истории русской драмы. Поэтика М.К. Сарбевского по рукописям музея кн. Чарторыйского в Кракове: учение о драматической поэзии. Устройство сцены в школьно-иезуитском театре. С приложением чертежей / В.И. Резанов. – Нежин, 1911.

2907. **Петров Н.И.** Очерки из истории украинской литературы XVII и XVIII вв. Киевская искусственная литература, преимущественно драматическая / Н.И. Петров. – К., 1911.

2908. **Огиенко И.** Издания «Неба Нового» Иоанникия Галытовского / И. Огиенко. – К., 1911.

2909. **Петров Н.И.** Український збірник XVII–XVIII ст. / Н.И. Петров. – К., 1908.

Відбиток з: Записки Українського Наукового Товариства в Києві, 1908, кн. 2.

2910. **Janowski L.** Uniwersytet Charkowski w początkach swego istnienia: (1805–1820) / L. Janowski. – Kraków, 1911.

2911. **Жукович П.Н.** Материалы для истории Киевского и Львовского Соборов 1629 года / П. Жукович. – СПб., 1911.

Відбиток з: Записки Петербургской духовной академии, СПб., 1911, т. 8.

2912. **Белокуров С.А.** Надгробные плиты XVI в. в селе Образцово Московской губернии / С.А. Белокуров. – М., 1911.

2913. **Белокуров С.А.** О намерении Ломоносова принять священство и отправиться с И.К. Кириловым в Оренбургскую экспедицию 1734 года / С.А. Белокуров. – СПб., 1911.

2914. **Белокуров С.А.** Об отправлении учеников славяно-греко-латинской академии, в том числе Ломоносова, из Москвы в Санкт-Петербург в 1735 году / С.А. Белокуров. – СПб., 1911.

2915. **Франк Ф.** Ритуальное убийство пред судом истины и справедливости. Перевод с немецкого / Ф. Франк. – К., 1912.

2916. **Дело Совета Казанской духовной академии 1897–1898 года о соискании степени доктора богословия протоиереем Т. Буткевичем.** – Казань, 1908.

2917. **Сикорский И.А.** Даровитость и талантливость в сфере объективного исследования по данным психофизических коррелятов / И.А. Сикорский. – К., 1912.

2918. **Сикорский И.А.** Идеализация и материализация жизни / И.А. Сикорский. – К., 1912.
2919. **Сикорский И.А.** Надвигающийся великий кризис от вина / И.А. Сикорский. – К., 1912.
2920. **Штрак Г.Л.** Кровь в верованиях и суевериях человечества. Народная медицина и вопрос о крови в ритуале евреев. Перевод с немецкого / Г.Л. Штрак. – СПб., 1911.
2921. **Папские буллы** о кровавом навете. Перевод с немецкого. – К., 1912.
2922. **Стешенко І.** Енеїда Котляревського і Котельницького в порівнянні з іншими текстами / І. Стешенко. – К., 1911.
2923. **Лебедев А.А.** Пресвитерий по посланиям св. Игнатия Антиохийского / А.А. Лебедев. – Харьков, 1911.
2924. **Отчет** о состоянии и деятельности Псковского церковного историко-археологического комитета за 1910 год. – Псков, 1912.
2925. **Маслов С.И.** Библиографические заметки о некоторых церковно-славянских старопечатных изданиях / С.И. Маслов. – Варшава, 1910.
- Відбиток з: Русский филологический вестник, Варшава, 1910, т. 64, № 3–4.
2926. **Маслов С.И.** Новый список «Слов постнических» Исаака Сирина древнейшей славянской редакции / С.И. Маслов. – К., 1912.
2927. **Иваницкий В.Ф.** О происхождении иудейского эллинизма / В.Ф. Иваницкий. – К., 1912.
2928. **Родников В.П.** Очерки детской литературы / В.П. Родников. – К., 1912.
2929. **Павловский И.Ф.** Краткий биографический словарь ученых и писателей Полтавской губернии с половины XVIII века / И.Ф. Павловский. – Полтава, 1912; (с дополнениями 1913).
2930. **Памяти** митрополита Евгения Болховитинова. 1837–1912. – Воронеж, 1912.
2931. **Тимковский-Костин И.** Город пролетариев (Лодзь) / И. Тимковский-Костин. – СПб., 1907.
2932. **Болсуновский К.** В.Б. Антонович как нумизмат: исторический очерк / К. Болсуновский. – СПб., 1912.
2933. **Грушевський М.** Культурно-національний рух на Україні в XVI–XVII віці / М. Грушевський. – К.-Львів, 1912.
2934. **Лебедев А.А.** Николай Гаврилович Чернышевский. Наброски по неизданным материалам / А.А. Лебедев. – СПб., 1912.
- Відбиток з: Русская старина, СПб., 1912, т. 152, кн. 3, 5, 10.

2935. **Лебедев А.А.** Евангелие и культура / А.А. Лебедев. – Харьков, 1912.

2936. **Лебедев А.А.** Материалы для истории раскола / А.А. Лебедев. – Саратов, 1912. *«не издано».*

2937. **[Улович] Н.**, священник. Богословское чтение о святителе Иоасафе Белгородском / Н.[Улович]. – Полтава, 1912.

2938. **Пальмов Н.Н.** Грамота царя Алексея Михайловича архиепископу Вологодскому и Белозерскому Симону с известием о мученической кончине митрополита Астраханского Иосифа и о сдаче астраханских мятежников царским войскам, от 23 генваря 7180 (1672) года / Н.Н. Пальмов. – Астрахань, 1912.

Відбиток з: АЕВ, Астрахань, 1912, № 1.

2939. **Перетц В.Н.** Отчет об экскурсии семинария русской филологии в С.-Петербурге 13–28 февраля 1911 года / В.Н. Перетц. – К., 1912.

Відбиток з: Университетские известия, К., 1912, № 11.

2940. **Перетц В.Н.** Семинарий русской филологии при императорском Университете Св. Владимира под руководством профессора В.Н. Перетца. Первое пятилетие / В.Н. Перетц. – К., 1912.

2941. **Стеллецкий Н.С.** Новейший социализм и христианство / Н.С. Стеллецкий. – Харьков, 1912. *«см. № 2350».*

2942. **Глаголев А.А.** Левиты и Левитино колено: реферат, предложенный в заседании Церковно-исторического и археологического общества при Киевской духовной академии 27 октября 1910 г. / А.А. Глаголев. – К., 1912.

2943. **Буль Ф.** Социальные отношения израильтян / Ф. Буль; перевод с немецкого А.А. Глаголева. – СПб., 1912.

2944. **Экземплярский В.И.** Вы что меня осудили? / В.И. Экземплярский. – К., 1912.

2945. **Петров Н.И.** Альбом достопримечательностей Церковно-археологического музея при Киевской духовной академии. Вып. 1–5 / Н.И. Петров. – К., 1912–1915.

2946. **Пальмов Н.Н.** О византийском архитектурном стиле / Н.Н. Пальмов. – К., 1912.

2947. **Редков Н.Н.** Смоленская губерния в эпоху отечественной войны 1812 года. Новые материалы / Н.Н. Редков. – Смоленск, 1912.

2948. **Георгиевский В.Т.** Фрески Ферапонтова монастыря / В.Т. Георгиевский. – СПб., 1911.

2949. **Редков Н.Н.** Смоленские партизаны в 1812 году / Н.Н. Редков. – Смоленск, 1912.

2950. **Устав** Курского епархиального историко-археологического общества. – Курск, 1912.

2951. **Гошкевич В.И.** Херсонский городской музей древностей: летопись музея. Вып. 2 / В.И. Гошкевич. – Херсон, 1912. «см. № 2156, закрешено».

2952. **Отчет** о составе и деятельности Смоленского церковно-археологического комитета за 1911 год. – Смоленск, 1912.

2953. **Журнал** императорского Русского военно-исторического общества. – К., 1912–1914.

2954. **Каманин И.М.** Записка об учреждении в Киеве Ученой архивной комиссии / И.М.Каманин. – К., 1912.

Відбиток з: Военно-исторический вестник, К., 1912, кн. 1.

2955. **Чижов С.И.** Монеты Московского государства / С.И. Чижов. – К., 1912.

2956. **Чижов С.И.** О весе копеек царя Василия Шуйского / С.И. Чижов. – М., 1912.

2957. **Чижов С.И.** О спорном медальоне с портретом Александра I / С.И. Чижов. – М., 1912.

2958. **Чижов С.И.** Медали в память столетия отечественной войны: критическая заметка / С.И. Чижов. – М., 1912.

2959. **Пальмов Н.Н.** Об омофоре, саккосе и митре / Н.Н.Пальмов. – К., 1912.

2960. **Сумцов Н.Ф.** Труды Ф.И. Шмита по истории искусства / Н.Ф. Сумцов. – Харьков, 1912.

2961. **Сумцов Н.Ф.** Новости по истории украинского искусства. Вып. 1 / Н.Ф. Сумцов. – Харьков, 1912.

2962. **Отчет** о деятельности императорского Русского военно-исторического общества за 1911 год. – СПб., 1912.

2963. **Маслов В.И.** Литературная деятельность К.Ф. Рылеева / В.И. Маслов. – К., 1912.

2964. **Юбилейный** сборник. Описание празднование первым Киевским епархиальным женским училищем своего 50-летнего юбилея. – К., 1912.

2965. **Редков Н.Н.** Рассказы в 1812-м году (отрывки из дневника А.А. Лесли) / Н.Н. Редков. – Смоленск, 1912.

2966. **Редков Н.Н.** Церковно-исторический очерк Смоленска за XVII столетие / Н.Н. Редков. – Смоленск, 1912.

2967. **Андрианов П.М.** Великая отечественная война. Борьба России с Наполеоном в 1812 г. / П.М. Андрианов. – Одесса, 1912.

2968. **Яворский Ю.А.** Пропавшая западно-русская книга «Диалог о смерти» 1629 года / Ю.А. Яворский. – СПб., 1912.

2969. **Яворский Ю.А.** Великорусские песни в старинных карпато-русских записях / Ю.А. Яворский. – СПб., 1912.

Відбиток з: ИОРЯС, СПб., 1912, Т. 17, Кн. 1.

2970. **Послание** Смоленского епископа Феодосия и чин празднования 3 июня 1911 года. – Смоленск, 1912.

2971. **Торжественное** празднование в г. Смоленске 3 июня 1911 года. – Смоленск, 1912.

2972. **Бугославский Г.К.** Состояние унии в г. Смоленске и его области в польскую эпоху (с 1611 по 1654 г.) / Г.К. Бугославский. – Смоленск, 1911.

2973. **Цветков П.** Страничка из истории Петропавловской церкви г. Смоленска в первой половине XVII столетия / П. Цветков. – Смоленск, 1911.

2974. **Отчет** Смоленского церковно-археологического комитета за 1911 г. – Смоленск, 1912.

2975. **Цветков П.** Указатель церковных древностей г. Смоленска / П. Цветков. – Смоленск, 1912.

2976. **Наш** кандидат Анатолий Иванович Савенко. – К., 1912.

2977. **Чижов С.И.** Иконография Александра I по медалям / С.И. Чижов. – М., 1912.

Відбиток з: Нумизматический сборник, М., 1912, т. 2.

2978. **Tikkanen J.J.** Die Beistellungen in der Kunstgeschichte / J.J. Tikkanen– Helsingfors, 1912. «см. № 3044».

2979. **Экземплярский В.И.** Прощальное слово профессора нравственного богословия к своим бывшим слушателям / В.И. Экземплярский – К., 1912.

2980. **Альбом** фирмы Шерер, Набгольц и К°, по графическому искусству. – М., 1910.

2981. **Пальмов Н.Н.** Святитель Иосиф убиенный, митрополит Астраханский и Терский (1597–1671 гг.) / Н.Н. Пальмов. – Астрахань, 1912.

2982. **Кудрявцев П.П.** Рецензия на книгу В.И. Барвинка «Никифор Влеммид и его сочинения» (К., 1911) / П.П. Кудрявцев. – СПб., 1912.

2983. **Отчет** Воронежской ученой архивной комиссии за 1910–1911 г. – Воронеж, 1912.

2984. **В** память отечественной войны. 1812–1912: Каталог юбилейной выставки. – Воронеж, 1912.

2985. **Празднование** двухсотлетней годовщины рождения М.В. Ломоносова императорским Московским университетом. – М., 1912.

2986. **Перетц В.Н.** Отчет об экскурсии семинария русской филологии в Москву 1–12 февраля 1912 г. / В.Н. Перетц. – К., 1912.

2987. **Глаголев А.А.** Почему нужно постоянно поучаться в слове Божиим? / А.А. Глаголев – К., 1912.

1913

2988. **Прилуцкий В.Д.** Частное богослужение в Русской Церкви в XVI в. и первой половине XVII в. / В.Д. Прилуцкий. – К., 1912.

2989. **Бродович И.А.** Голубинский Е.Е. (Песков). Некролог. / И.А. Бродович. – Харьков, 1912.

2990. **Костромской** Ипатьевский монастырь. – Кострома, 1913.

2991. **Рыбинский В.П.** Самаряне. Обзор источников для изучения самарянства. История и религия самарян. В.П. Рыбинский. – К., 1913.

2992. **Программа** отдела «Старый Киев» в Киевском художественно-промышленном и научном музее. – К., 1913.

2993. **Чижов С.И.** Записка о деятельности Московского нумизматического общества за первые 25 лет его существования / С.И. Чижов. – М., 1913.

Відбиток з: Нумизматический сборник, М., 1913, т. 2.

2994. **Торжество** открытия Новгородского церковно-археологического общества 3 января 1913 года. – Новгород, 1913.

2995. **Возняк М.** Писання Маркияна Шашкевича / М. Возняк. – Львів, 1912. «см. № 3021, закреслено».

Відбиток з: Збірник філологічної секції НТШ, Львів, 1912, т. 14.

2996. **Сикорский И.А.** Русские и украинцы. (Глава из этнологического катехизиса) / И.А. Сикорский. – К., 1913.

2997. **Гаєвський С.** Київські списки повісті «Александрія» / С. Гаєвський. – К., 1912.

2998. **Гаєвський С.** Різдвяні та великодні вірші / С. Гаєвський. – К., 1913.

2999. **Полонская-Василенко Н.Д.** Историко-культурный атлас по русской истории. Т. 1–3 / Н.Д. Полонская-Василенко; под ред. М.В. Довнар-Запольского. – К., 1913–1914.

3000. 1) **Пальмов Н.Н.** К материалам для жизнеописания Святителя Иосифа убиенного, митрополита Астраханского и Терского (11 мая 1671 гг.) / Н.Н. Пальмов. – К., 1913.

2) **Пальмов Н.Н.** Святитель Иосиф убиенный, митрополит Астраханский и Терский (1597–1671 гг.) / Н.Н. Пальмов. – К., 1913.

3001. **Белокуров С.А.** Письмо императора Александра I графу П.А. Толстому по поводу оставления кн. Кутузовым Москвы, от 8 сентября 1812 г. / С.А. Белокуров. – М., 1913.

3002. **Белокуров С.А.** Московский архив министерства иностранных дел в 1812 году / С.А. Белокуров. – М., 1913.

3003. **Сборник** императорского Русского исторического общества. Т. 142: Памятники дипломатических сношений древней России с державами иностранными: Памятники дипломатических сношений Московского государства с Польско-Литовским государством. Т. 5: 1609–1615 / под ред. С.А. Белокурова. – М., 1913.

3004. **Бродович И.А.** О трудах Ф.И. Шмита по истории византийского искусства / И.А. Бродович. – М., 1913.

3005. **Юбилейный** сборник Костромского церковно-исторического общества в память 300-летия царствования Дома Романовых. – Кострома, 1913.

3006. **Редков Н.Н.** Изображение преподобного Авраамия Смоленского / Н.Н. Редков. – Смоленск, 1913.

3007. **Глаголев А.А.** Комментарий на соборные послания / А.А. Глаголев. – СПб., 1913.

3008. **Яворский Ю.А.** Описание рукописей императорской Александровской киевской гимназии / Ю.А. Яворский. – К., 1913.

3009. **Сумцов Н.Ф.** Памяти профессора С.В. Соловьева / Н.Ф. Сумцов. – Харьков, 1913.

3010. **Лихачев Н.П.** Два митрополита / Н.П. Лихачев. – СПб., 1913.

Відбиток з: Сборник статей в честь Д.Ф. Кобеко, СПб., 1913.

3011. **Лихачев Н.П.** Упоминание Истома Шевригина по возвращению его из посольства в Италию / Н.П. Лихачев. – СПб., 1913.

3012. **Лихачев Н.П.** Грамота царя Бориса Федоровича, выданная «гостю» Гансу Крамер / Н.П. Лихачев. – СПб., 1913.

3013. **Лихачев Н.П.** «Генеалогия» дворян Корсаковых / Н.П. Лихачев. – СПб., 1913.

3014. **Лихачев Н.П.** Вымышленный указ царя Алексея Михайловича / Н.П. Лихачев. – СПб., 1913.

3015. **Лященко Т.И.** Св. Кирилл, архиепископ Александрийский: его жизнь и деятельность / Т.И. Лященко. – К., 1913.

3016. **Георгиевский В.Т.** Владимир, Суздаль, Переяслав-Залесский / В.Т. Георгиевский. – СПб., 1913.

3017. **Bolsunovskij K.W.** Quadratum incusum: etude mythologique / K.W. Bolsunovskij. – К., 1912.

3018. **Голубев С.Т.** Старый корпус Киевской Академии (Мазепин) и его «репарация» при архиепископе Рафаиле Заборовском / С.Т. Голубев. – К., 1913.

Відбиток з: ТКДА, К., 1913, № 6.

3019. **Сумцов Н.Ф.** Обзор содержания проповедей Иоаникия Галатовского / Н.Ф. Сумцов. – Харьков, 1913.

3020. **Экземплярский В.И.** Евангелие и общественная жизнь / В.И. Экземплярский. – К., 1913.

3021. 1) **Верхратський І.** Говір батюків / І. Верхратський. – Львів, 1912.

Відбиток з: Збірник філологічної секції НТШ, Львів, 1912, т. 15

2) **Возняк М.** Писання Маркияна Шашкевича / М. Возняк. – Львів, 1912.

Відбиток з: Збірник філологічної секції НТШ, Львів, 1912, т. 14.

3022. **Титов Ф.И.** Краткое историческое описание Киево-Печерской лавры и других святынь и достопримечательностей г. Киева / Ф.И. Титов. – К., 1911. «2 экз.»

3023. **Пальмов Н.Н.** Грузинский омофор 1691 года из ризницы Киево-Софийского собора / Н.Н. Пальмов. – К., 1913.

3024. **Редков Н.Н.** Архимандрит Агрэфений, смоленский паломник в Св. Землю XIV века / Н.Н. Редков. – Смоленск, 1913.

3025. **Попович Г.Г.** Книга пророка Аггея: опыт историко-экзегетического исследования / Г.Г. Попович. – К., 1913.

3026. **Жиркевич А.В.** Сомнительное беспристрастие. (Запоздавший ответ Н.А. Энгельгардту за покойников) / А.В. Жиркевич. – Вильна, 1913.

3027. **Полоцко-Витебская старина.** Издание Витебской ученой архивной комиссии. Т. 1–2. – Витебск, 1911–1912.

3028. **Змигродзкий К.А.** Каталог монет и медалей музея Витебской ученой архивной комиссии / К.А. Змигродзкий. – Витебск, 1911.

3029. **Змигродзкий К.А.** Каталог музея Витебской ученой архивной комиссии / К.А. Змигродзкий. – Витебск, 1912.

3030. **Мельников М.** Каталог архива Витебской ученой архивной комиссии / М. Мельников. – Витебск, 1912.

3031. **Краткий систематический каталог библиотеки Витебской ученой архивной комиссии.** – Витебск, 1912.

3032. **Всероссийская выставка в Киеве 1913 года.** Каталог отдела печатного писче-бумажного дела. – СПб., 1913.

3033. *Текст відсутній через пошкодження паперу.*

3034. **Сушицький Т.П.** До питання про літературну школу XII в. / Т.П. Сушицький. – К., 1909.

Відбиток з: Записки Українського Наукового Товариства в Києві, 1909, кн. 4.

3035. **Сушицький Т.П.** Киевские списки. Беседы трех святителей / Т.П. Сушицький. – К., 1911.

3036. **Пальмов Н.Н.** К сведениям о личности архидиакона Гайоза, впоследствии архиепископа Астраханского и Ставропольского (ум. 20 февр. 1821 г.) / Н.Н. Пальмов. – СПб., 1913.

Відбиток з: Христианский Восток, СПб., 1913, т. 2, вып. 1.

3037. **Лебедев А.П.** К биографическому очерку Г.Е. Благосветлова / А.П. Лебедев. – СПб., 1913.

Відбиток з: Русская старина, СПб., 1913, т. 153.

3038. **Обозрение** трудов по славяноведению. Вып. 1–3 / под ред. В.Н. Бенешевича. – СПб., 1912–1914.

3039. **Петров Н.И.** Пасхальна вірша, говорена ніби запорожцями свому гетьманові р. 1795, по рукопису Києво-Печерської лаври / Н.И. Петров. – К., 1912.

Відбиток з: Записки Українського Наукового Товариства в Києві, 1912, кн. 10.

3040. **Костромская** старина. Издание Костромской губернской ученой архивной комиссии. Вып. 3. – Кострома, 1894.

3041. **Павловский И.Ф.** Очерк деятельности малороссийского генерал-губернатора князя А.Б. Куракина (1802–1808 гг.) / И.Ф. Павловский. – Полтава, 1913.

3042. **Петухов Е.В.** Языковский архив. Вып. 1: Письма П.М. Языкова к родным за дерптский период его жизни (1822–1829 гг.) / Е.В. Петухов. – СПб., 1913.

3043. **Козловский И.П.** Первые почты и первые почтмейстеры в Московском государстве. Т.1–2 / И.П. Козловский. – Варшава, 1913.

3044. **Tikkanen J.J.** Studien uber den Ausdruck in der Kunst. Vol. I. Zwei Gebarden mit dem Zeigefinger / J.J.Tikkanen–Helsingfors, 1913. «см. № 2978».

1914

3045. **Николай** (Зиоров), архиепископ. Варшавские беседы и речи архиепископа Николая (1913 г.). Вып. 4 / Николай (Зиоров). – СПб., 1913. «см. № 2831».

3046. **Голубев С.Т.** Киево-Выдубицкий монастырь (до-монгольское время) / С.Т. Голубев. – К., 1913.

3047. **Каманин И.М.** Из прошлого Юго-Западного края. Статьи и материалы. Вып. 2 / И.М. Каманин. – К., 1913.

3048. **Пандект** монаха Антиоха: по рукописи XI в., принадлежащей Воскресенскому монастырю / под набл. О.М. Бодянского. – М., 1913.

3049. **Бодянский О.М.** Житие преподобного Феодосия, игумена Печерского / О.М. Бодянский. – М., 1913.

3050. **Родников В.П.** Очерк по вопросам народного чтения и народной литературы / В.П. Родников. – К., 1914.

3051. **Пархомович И.М.** Духовно-учебные заведения Кишиневской епархии. 1813–1913. / И.М. Пархомович. – Кишинев, 1913.

3052. **Палеографические** снимки некоторых греческих, латинских и славянских рукописей императорской Публичной библиотеки. – СПб., 1914.

3053. **Ильинский Г.А.** Слепченский Апостол XII в. / Г.А. Ильинский. – М., 1912.

3054. **Беднов В.А.** Материалы для истории колонизации бывших запорожских владений / В.А. Беднов. – Екатеринослав, 1914.

3055. **Редков Н.Н.** Смоленск в Смутное время / Н.Н. Редков. – Смоленск, 1914.

3056. **Шмит Ф.И.** Киевский Софийский собор / Ф.И. Шмит. – М., 1913. Відбиток з: Святийник, М., 1913, № 8.

3057. **Шляпкин И.** Русский крест XII века в городе Гильдесгейме / И. Шляпкин. – СПб., 1914.

3058. **Шляпкин И.** Указец книгохранителя Спасо-Прилуцкого монастыря Арсена Высокого 1584 года / И. Шляпкин. – СПб., 1914.

3059. **Резанов В.И.** Трагедии Ломоносова / В.И. Резанов. – СПб., 1911.

3060. **Резанов В.И.** «Мудрость предвечная»: Киевская школьная драма 1703 г. / В.И. Резанов. – К., 1912.

3061. **Резанов В.И.** Критика и библиография. Новая книга о старой украинской драме / В.И. Резанов. – К., 1912.

3062. **Резанов В.И.** К вопросу о старинной драме / В.И. Резанов. – К., 1913.

3063. **Глаголев А.А.** Купина Неопалимая: очерк библейско-эксегетический и церковно-археологический / А.А. Глаголев. – К., 1914.

3064. **Лотоцкий А.И.** Украинский вопрос / А.И. Лотоцкий. – М., 1914.

3065. **Каталог** церковных и других предметов древности, находящихся в Древлехрамиле Костромского церковно-исторического общества в покоях Михаила Федоровича Романова, что в Ипатьевском монастыре. – Кострома, 1914.

3066. **Георгиевский В.Т.** Фрески Панселина в Протате на Афоне: альбом с 32 таблицами фототипий и 3 цветными снимками по способу Люмьера / В.Т. Георгиевский. – СПб., 1914.

3067. **Корнеев С.Е.** Первая паломническая экскурсия студентов императорской Киевской духовной академии в Святую Землю летом 1913 года / С.Е. Корнеев. – К., 1914.

3068. **Шмит Ф.И.** Мозаика монастыря преподобного Луки / Ф.И. Шмит. – Харьков, 1914.

Відбиток з: Сборник статей Харьковского историко-филологического общества в честь проф. В.П. Бузескула, Харьков, 1913–1914.

3069. **Шмит Ф.И.** Искусство и археология: библиографический обзор / Ф.И. Шмит. – СПб., 1913.

Відбиток з: Византийский временник, СПб., 1913, т. 20, вып. 4.

3070. **Правила XVI** Археологического съезда в Пскове в 1914 году и протоколы заседаний Предварительного комитета 2 января 1912 года. – М., 1912.

3071. 1) **Пятидесятилетие** Виленской Комиссии для разбора и издания древних актов. 1864–1914. – Вильна, 1914.

2) **Торжественное** собрание Виленской Комиссии для разбора и издания древних актов 17 апреля 1914 года. – К., 1914.

3072. **Глаголев А.А.** Закон ужичества или левиратный брак у евреев: библейско-археологический очерк / А.А. Глаголев. – К., 1913.

Відбиток з: ТКДА, К., 1913, т. 1, № 4.

3073. **Линниченко И.А.** Речи и поминки: сборник статей по истории русской литературы и биографических воспоминаний / И.А. Линниченко. – Одесса, 1914.

3074. **Українсько-руський архив.** Т. 10: Матеріали до історії української пісні і вірші: тексти і замітки. Вип. 2 / Історико-філософська секція Наукового товариства імені Шевченка. – Львів, 1914.

3075. **Оксиюк М.Ф.** Эсхатология св. Григория Нисского: историко-догматическое исследование / М.Ф. Оксиюк. – К., 1914.

3076. **Пальмов Н.Н.** Пострижение в монашество. Чины пострижения в монашество в Греческой Церкви: историко-археологическое исследование / Н.Н. Пальмов. – К., 1914.

3077. **Стеллецкий Н.С.** Опыт нравственного православного богословия в апологетическом освещении. Т. 1 / Н.С. Стеллецкий. – Харьков, 1914.

3078. **Україна.** Науковий трьохмісячник за 1914 р. Кн. 2–3. – К., 1914.

3079. **Добровольський Л.П.** Михайло і Золоті ворота. Исторично-літературна справка. Старі й нові записи, література до сього питання / Л.П. Добровольський. – К., 1913.

3080. **Добровольський Л.П.** Летописный Дорогожич: к вопросу о давнишних киевских пригородных укреплениях / Л.П. Добровольский. – К., 1913.

Відбиток з: Военно-исторический вестник, К., 1913, № 1.

3081. **Николай (Зиоров),** архиепископ. Мои воспоминания о Московской духовной академии / Николай (Зиоров). – Варшава, 1914.

3082. **Рыбинский В.П.** Самарянство и гностицизм: ответ на критику профессора М.Э. Поснова / В.П. Рыбинский. – СПб., 1914.

Відбиток з: Странник, СПб., 1914, № 3.

3083. **Чижов С.И.** Русские бумажные полноценные деньги и первые кредитные билеты / С.И. Чижов. – М., 1914.

Відбиток з: Нумизматический сборник, М., 1915, т. 3.

3084. **Чижов С.И.** Дополнение к «Иконографии Александра I по медалям» / С.И. Чижов. – М., 1914.

Відбиток з: Нумизматический сборник, М., 1915, т. 3.

3085. **Чижов С.И.** Малоизвестные медали, относящиеся к царствованию императора Александра I / С.И. Чижов. – М., 1914.

Відбиток з: Нумизматический сборник, М., 1915, т. 3.

3086. **Чижов С.И.** Юбилейный жетон и забытая медаль в память отечественной войны / С.И. Чижов. – М., 1914.

Відбиток з: Нумизматический сборник, М., 1915, т. 3.

3087. **Чижов С.И.** Юбилейные рубли 1912 и 1913 гг. / С.И. Чижов. – М., 1914.

Відбиток з: Нумизматический сборник, М., 1915, т. 3.

3088. **Мациевич Л.С.** Desiderata о праздновании 300-летнего юбилея императорской Киевской духовной академии (из письма к редактору) / Л.С. Мациевич. – К., 1914.

3089. **Спрогис И.Я.** Пятидесятилетие службы Ивана Яковлевича Спрогиса / И.Я. Спрогис. – Вильна, 1914.

3090. **Новгородская** церковная старина. Труды Новгородского церковно-археологического общества. Т. 1. – Новгород, 1914.

3091. **Сикорский И.А.** Современная всесветная война 1914 года. Причины войны и устранения их / И.А. Сикорский. – К., 1914.

3092. **Петров Н.И.** Преосвященный Феодосий, епископ Оренбургский и Тугайский. Некролог / Н.И. Петров. – К., 1914.

Відбиток з: ТКДА, К., 1914, № 11.

3093. **Речь** и отчет о состоянии императорской Казанской духовной академии за 1913–1914 академический год. – Казань. 1914.

3094. **Памятная** книжка императорской Казанской духовной академии за 1913–1914 академический год. – Казань. 1914.

3095. **50-летие** священства митрофорного протоиерея Климента Ивановича Фоменко. – К., 1914.

3096. **Шахматов О.О.** До питання про північні перекази за княгиню Ольгу / О.О. Шахматов. – К., 1908.

Відбиток з: Записки Українського Товариства в Києві, 1908, кн. 2.

3097. **Труды** Оренбургской ученой архивной комиссии. Вып. 30–31. – Оренбург, 1914.

3098. **Иваницкий В.Ф.** Иудейско-арамейские папирусы с острова Элефантины и их значение для науки Ветхого Завета / В.Ф. Иваницкий. – К., 1914.

Відбиток з: ТКДА, К., 1914, т. 3, № 11–12.

3099. **Павловский И.Ф.** Полтавцы: иерархи, государственные и общественные деятели и благотворители: опыт краткого биографического словаря Полтавской губернии с половины XVIII в. с 182 портретами / И.Ф. Павловский. – Полтава, 1914.

3100. **Перетц В.Н.** К биографии о. Игнатия Оксеновича Старушича, киевского проповедника половины XVII века / В.Н. Перетц. – СПб., 1914.

Відбиток з: ИОРЯС, СПб., 1914, т. 19, кн. 2.

3101. **Перетц В.Н.** Отчет об экскурсии семинария русской филологии в Нежине 18–20 февраля 1914 года / В.Н. Перетц. – К., 1914.

3102. **Перетц В.Н.** Из лекций по методологии истории русской литературы / В.Н. Перетц. – К., 1914.

1915

3103. **Устав** общества вспомоществования недостаточным своекоштным студентам Казанской духовной академии. – Казань, 1883.

3104. **Знаменский П.** История Казанской духовной академии за первый (дореформенный) период ее существования (1842–1870 гг.). Вып. 1–3 / П. Знаменский. – Казань, 1891–1892.

3105. **Горохов Д.В.** Буддизм и христианство: опыт историко-апологетического исследования / Д.В. Горохов. – К., 1914.

3106. **Пальмов Н.Н.** Молебные пения о даровании победы во время царя Алексея Михайловича / Н.Н. Пальмов. – К., 1914.

3107. **Шмит Ф.И.** Равенская мозаика 1112 года / Ф.И. Шмит. – М., 1914.
Відбиток з: Светильник, М., 1914, № 7.

3108. **Павловский И.Ф.** К 10-летию Полтавской ученой архивной комиссии. Отчет со дня открытия 26 октября 1903 года по 26 октября 1913 года / И.Ф. Павловский. – Полтава, 1913.

3109. **Сецинский Е.И.** Музей Подольского церковного историко-археологического общества. 2. Описание предметов старины / Е.И. Сецинский. – Камянец-Подольск, 1909.

Відбиток з: Труды Подольского церковного историко-археологического общества, Камянец-Подольск, 1909, вып. 11.

3110. **Смирнов Н.П.** Апелляция св. апостола Павла к кесарю: (Деян. 26, 1–12) / Н.П. Смирнов. – К., 1915.

3111. **Пальмов Н.Н.** Христианские терракотовые лампочки в Музее императорской Киевской духовной академии / Н.Н. Пальмов. – М., 1915.

Відбиток з: Светильник, М., 1915, № 1.

3112. **Петров Н.И.** Интерлюдии Митрофана Довгалевого XVIII века / Н.И. Петров. – К., 1897.

Відбиток з: КС, К., 1897, № 10–11.

3113. **Соколов Л.А.** Епископ Игнатий Брянчанинов. Его жизнь, личность и морально-аскетические воззрения. Ч. 1–2 / Л.А. Соколов. – К., 1915. *«передано дочери В.Н. Петровой».*

3114. **Пальмов Н.Н.** Греческий омофор в собрании христианских древностей Московского Румянцевского музея / Н.Н. Пальмов. – М., 1915.

Відбиток з: Светильник, М., 1915, № 1.

3115. **Гнедич П.** Материалы по народности Полтавской губернии. Роменский уезд. Вып. 1: Песни обрядовые / П. Гнедич. – Полтава, 1915.

3116. **Сикорский И.А.** Что такое нация и другие формы народной жизни? / И.А. Сикорский. – К., 1915.

3117. **Пальмов Н.Н.** К предполагаемой реставрации Киево-Софийского собора / Н.Н. Пальмов. – К., 1915.

3118. **Каманин И.М.** Зверинецкие пещеры в Киеве, их древность и святость / И.М. Каманин. – К., 1914.

3119. **Глаголев А.А.** Книга Левит. Библиологический очерк / А.А. Глаголев. – К., 1915.

Відбиток з: ТКДА, К., 1915, № 3.

3120. **К** столетнему юбилею императорской Московской духовной академии. 1814–1914. – Сергиев Посад, 1914.

3121. **Киселев А.Г.** Украинский вертеп / А.Г. Киселев. – Чернигов, 1915.

3122. **Летопись** вечерних Высших женских курсов, учрежденных в Киеве А.В. Жекулиной. Кн.1–2. – К., 1914–1915.

3123. **Завитневич В.З.** Владимир, Красно Солнышко / В.З. Завитневич. – К., 1915.

3124. **Собор** в Киеве св. князя Владимира. 1861–1896. – К., 1915. «см. №1624».

3125. **Шмит Ф.И.** Алтарные мозаики церкви Михаила Архангела в Равенне / Ф.И. Шмит. – М., 1915.

Відбиток з: Святийник, М., 1915, № 3–4.

3126. **Окунев Н.** Крещальня Софийского собора в Киеве / Н. Окунев. – Петроград, 1915.

3127. **Маньковский Н.И.** Слово о полку Игореве. Лирическая поэма Внука Бояна. Текст памятника и перевод с примечаниями и родословной таблицей потомков Владимира Святого / Н.И. Маньковский. – Житомир, 1915.

3128. **Белоликов В.З.** Инок Никодим Стародубский: его жизнь и литературная деятельность / В.З. Белоликов. – К., 1915.

3129. **Иконников В.С.** Максим Грек и его время: Историческое исследование. – 2-е изд., испр. и доп. / В.С. Иконников. – К., 1915.

3130. **Экземплярский В.И.** Евангелие Иисуса Христа перед судом Фридриха Ницше. Популярные чтения / В.И. Экземплярский. – Петроград, 1915.

3131. **Гордеев Д.П.** Материалы для художественной летописи г. Харькова. 1: Памяти художника Д.И. Безперчего. 2: Каталог живописных работ художника Д.И. Безперчего, исполненных по преимуществу водяными красками / Д.П. Гордеев. – Харьков, 1914.

3132. **Корольков И.Н.** Преосвященный Феофан, бывший епископ Владимирский, и полковник С.А. Первухин в их взаимной переписке / И.Н. Корольков. – К., 1913.

3133. **Титов Ф.И.** Русский царствующий дом Романовых в отношениях его к Киево-Печерской лавре / Ф.И. Титов. – К., 1913.

3134. **Титов Ф.И.** Киевская академия в эпоху реформ (1796–1819 гг.). Вып. 4 / Ф.И. Титов. – К., 1914.

3135. **Титов Ф.И.** Об историческом значении церковно-государственной деятельности св.равноапостольского князя Владимира. 1015–1915 / Ф.И. Титов. – К., 1915.

3136. **Титов Ф.И.** Настроение сектантов Киевской епархии и поведение их во время войны / Ф.И. Титов. – К., 1915.

3137. **Титов Ф.И.** Московский митрополит Макарий (Булгаков): историко-биографический очерк. Т. 1. Литовский период в жизни митрополита Макария (1868–1879). Первая половина тома: Епархиальная деятельность митрополита Макария в Литве и приложения / Ф.И. Титов. – К., 1915.

3138. **Известия** Одесского библиографического общества при императорском Новороссийском университете. Т.1–5. – Одесса, 1911–1917.

3139. **Фетисов Н.** Диодор Тарский. Опыт церковно-исторического исследования его жизни и деятельности / Н.Фетисов. – К., 1915.

3140. **Бочков Д.А.** Памяти Александра Ивановича Покорского-Жоравко (1813–1913) / Д.А. Бочков. – Чернигов, 1915.

Відбиток з: Труды Черниговской губернской архивной комисссии, Чернигов, 1915, № 11.

3141. **Письма** Александра Ивановича Покорского-Жоравко к жене Серафиме Павловне, рожд. Потье-де-ла-Фромандиер (1858–1859) / подгот. к публ. В.Л. Модзалевского. – Чернигов, 1915.

Відбиток з: Труды Черниговской губернской архивной комисссии, Чернигов, 1915, № 11.

3142. **Линниченко И.А.** Профессор Виктор Иванович Григорович. (К 100-летию со дня его рождения. 1815–1915) / И.А. Линниченко. – Одесса, 1915.

3143. **Триодина И.П.** Принципы красноречия и проповедничества / И.П. Триодина. – Екатеринослав, 1915.

3144. **Подвысоцкий П.** Западно-русские полемические сочинения по вопросу о восстановлении православной иерархии в Западной Руси в 1620 году / П. Подвысоцкий. – Б.м., 1915.

3145. **Сушицкий Ф.П.** Из литературы эпохи Петра Великого. Т. 1: Повесть о Ерше из челобитной царю Петру Алексеевичу / Ф.П. Сушицкий. – Воронеж, 1913.

Відбиток з: Филологические записки, Воронеж, 1913, вып. 4.

3146. **Сушицкий Ф.П.** Редакции апокрифа «Суд царя Соломона». (Об испытании жены) / Ф.П. Сушицкий. – Варшава, 1914.

3147. **Сушицкий Ф.П.** Из литературы эпохи Петра Великого. Т. 2: Старец Авраамий и его послание Петру Великому / Ф.П. Сушицкий. – Воронеж, 1914.

Відбиток з: Филологические записки, Воронеж, 1914, вып. 1.

3148. **Сушицкий Ф.П.** Из лекций по литературе Южной и Западной Руси. 1: О западно-русских летописях / Ф.П. Сушицкий. – К., 1915.

3149. **Речь** профессора В.И. Григоровича на праздновании тысячелетия Руси / с примечаниями Б.М. Ляпунова; с предисловием И.А. Линниченко. – Одесса, 1915.

Відбиток з: Известия Одесского библиографического общества, Одесса, 1915, т. 4, вып. 5–6.

3150. **Линниченко И.А.** Георгий Иванович Перетяткович / И.А. Линниченко. – Одесса, 1916.

3151. **Лихачев Н.П.** Земская печать Московского государства в смутное время / Н.П. Лихачев. – М., 1914.

3152. **Шилейко В.К.** Вотивные надписи шумерских правителей: клинописные тексты памятников Южной Месопотамии, собрания Н.П. Лихачева / В.К. Шилейко. – Петроград, 1915.

1916

3153. **Василий** (Богдашевский), архимандрит. Евангелие от Матфея: критико-экзегетическое исследование / Василий (Богдашевский). – К., 1915.

3154. **Лев** Степанович Мацевич, бывший преподаватель Одесской духовной семинарии. Некролог. – Одесса, 1915.

3155. **Терновский С.А.** Историческая записка о состоянии Казанской духовной академии после ее преобразования. 1870–1892 / С.А. Терновский. – К., 1892.

3156. **Кондаков Н.П.** Иконография Богоматери. Т. 1–2 / Н.П. Кондаков. – Петроград, 1914–1915.

3157. **Фаменский В.И.** Основные переживания русской народной души в годину смутного времени. По литературным памятникам этой эпохи / В.И. Фаменский. – К., 1915.

Відбиток з: ТКДА, К., 1915, т. 3, № 12.

3158. **Пархомович И.А.** Памяти Льва Степановича Мацевича. 17 ноября 1915 г. / И.А. Пархомович. – Кишинев, 1916.

3159. **Отчет** Церковного историко-археологического общества Казанской духовной академии за 1915 год. – Казань, 1916.

3160. **Покровский Н.В.** Церковная археология в связи с историей христианского искусства / Н.В. Покровский. – Петроград, 1916.

3161. **Линниченко И.А.** Патриархальные градоправители / И.А. Линниченко. – Одесса, 1916.

3162. **Пальмов Н.Н.** Св. София Константинопольская / Н.Н. Пальмов. – М., 1915.

3163. **Кудрявцев П.П.** Памяти Анны Ивановны Воскресенской, начальницы 2-го Киевского епархиального женского училища (1848–1915) / П.П. Кудрявцев. – К., 1916.

3164. **Гордеев Д.** Рецензия на сборник «Дмитру Васильевичу Айналову от учеников к 25-летию его ученой деятельности» (Петроград, 1915) / Д. Гордеев. – Юрьев, 1916.

3165. **Корольков И.Н.** Памяти высокопреосвященного Антония, митрополита Петроградского и Ладожского / И.Н. Корольков. – К., 1916.

3166. **Перетц В.Н.** Отчет об экскурсии семинарии русской филологии в Киеве 30 мая – 10 июня 1915 г. / В.Н. Перетц. – К., 1916.

3167. **Лебедев А.А.** Рукописи Церковно-археологического музея императорской Киевской духовной академии. Т. 1 / А.А. Лебедев. – Саратов, 1916.

3168. **Мухин Н.Ф.** Отношение христианства к рабству в Римской империи: церковно-историческое исследование / Н.Ф. Мухин. – К., 1916.

3169. **Архангельский Н.В.** Новооткрытые Зверинецкие пещеры в Киеве. Древняя обитель св. Михаила / Н.В. Архангельский. – К., 1915.

3170. **Художественная** роспись церкви [Вольского] духовного училища. – Курск, 1916.

3171. **Падалка Л.В.** О старинном Покровском храме козацкой поры и его строителе / Л.В. Падалка. – Полтава, 1916.

Відбиток з: Труды Полтавской ученой архивной комиссии, Полтава, 1916, № 14.

3172. **Павловский И.Ф.** Шведская могила: исторический очерк с 10-ю рисунками / И.Ф. Павловский. – Полтава, 1916.

3173. **Сборник** статей в честь графини Прасковьи Сергеевны Уваровой (1885–1915). – М., 1916.

3174. **Шахматов А.А.** Повесть временных лет. Т. 1: Вводная часть. Текст. Примечания / А.А. Шахматов. – Петроград, 1916.

3175. **Стеллецкий И.Я.** Летописные варяжские пещеры и клад / И.Я. Стеллецкий. – М., 1916.

Відбиток з: Сборник статей в честь гр. Уваровой, М., 1916.

3176. **Семейкин Н. М.Ф.** Берлинский, бывший ученик и учитель Киевской духовной академии и его учено-литературная деятельность / Н. Семейкин. – К., 1916.

3177. **Положение** о Мстиславском музее древностей. – Мстиславль, 1915.

3178. **Єфремов С.** За рік 1912-й: статті, фельєтони, замітки / С. Єфремов. – К., 1913.

3179. **Єфремов С.** Співець боротьби і контрастів: спроба літературної біографії й характеристики Івана Франка / С. Єфремов. – К., 1913.

3180. **Єфремов С.** Шевченко. Збірка / С. Єфремов. – К., 1914.

3181. **Петров Н.И.** Воспоминания о высокопреосвященном Димитрии (Ковальницком), архиепископе Херсонском и Одесском, бывшем ректоре Киевской духовной академии / Н.И. Петров. – Одесса, 1916.

Відбиток з: Херсонские епархиальные ведомости, Одесса, 1916, № 10–22.

3182. **Флоровский А.В.** Памяти Льва Степановича Мациевича / А.В. Флоровский. – Одесса, 1916.

1917

3183. **Никольский М.В.** Задачи русской археологической и исторической науки в Палестине и Месопотамии в связи с современными мировыми событиями. – В кн.: По вопросу о задачах русской археологической и исторической науки на Переднем Востоке. – М., 1917.

3184. **Дроздов Н.М.** Древнехристианский писатель Арнобий и его апология христианства / Н.М. Дроздов. – К., 1917.

3185. **Ляскоронский В.Г.** Киевский Вышгород в удельно-вечевое время / В.Г. Ляскоронский. – СПб., 1913.

3186. *Текст відсутній через пошкодження паперу.*

3187. **Венгеров С.А.** Источники словаря русских писателей. Т. 4: Лоначевский–Некрасов / С.А. Венгеров. – Петроград, 1917.

3188. **Пушкин** и его современники: материалы и исследования. Т. 4, вып. 28 / Повременное издание Комиссии для издания сочинений Пушкина при Отделении русского языка и словесности императорской Академии наук. – Петроград, 1917.

3189. **Шмит Ф.И.** Заметки о поздневизантийских храмовых росписях / Ф.И. Шмит. – Петроград, 1915.

Відбиток з: Византийский временник, Петроград, 1916, т. 22.

3190. **Известия** императорской Академии наук: Bulletin за 1917 год. № 2–24. – Петроград, 1917.

3191. **Попов П.Н.** «Грехи розмаити», малоизвестное сочинение Иоанникия Галятовского / П.Н. Попов. – К., 1915.

3192. **Брок О.** Говоры к западу от Мосальска / О. Брок. – Петроград, 1916.

3193. **Петров Н.И.** Ученое исследование о новооткрытых в Киеве Зверинецких пещерах Эртеля и Каманина / Н.И. Петров. – Петроград, 1918.

Відбиток з: ИОРЯС, Петроград, 1918, т. 23, кн. 1.

3194. **Ши роцк ий К.В.** Киев / К.В. Ши роцк ий. – К., 1917.

3195. **Кни гарь.** Літопис українського письменства. № 1–3. – К., 1917.

3196. **Гри бое до в А.С.** Полное собрание сочинений А.С. Грибоедова. Т. 3 / под. ред. и с примеч. Н.К. Пиксанова. – Петроград, 1917.

3197. **Епи фано вич С.Л.** Преподобный Максим Исповедник и византийское богословие / С.Л. Епифанович. – К., 1915.

3198. **Епи фано вич С.Л.** Материалы к изучению жизни и творений преп. Максима Исповедника / С.Л. Епифанович. – К., 1917.

3199. **Горский А.В., Невоструев К.И.** Описание славянских рукописей Московской Синодальной библиотеки. Отдел третий: Книги богослужебные / А.В. Горский, К.И. Невоструев; с предисловием П.Н. Попова. – М., 1917.

3200. **Петров Н.И.** Опыт реставрации плана Киева в «Тератургиме» А. Кальнофойского 1638 года: с таблицей рисунков / Н.И. Петров. – Петроград, 1918.

Відбиток з: ИОРЯС, Петроград, 1918, Т. 23, Кн. 1.

3201. **Линниченко И.А.** Малорусский вопрос и автономия Малороссии: открытое письмо проф. М.С. Грушевскому / И.А. Линниченко. – Одесса, 1917.

3202. **Линниченко И.А.** Открытое письмо студенчеству и молодежи / И.А. Линниченко. – Одесса, 1917.

3203. **Корольков И.Н.** Блаженной памяти священномученика Владимира, митрополита Киевского и Галицкого / И.Н. Корольков. – К., 1918.

3204. 1) **Фетисов Н.Н.** Диодор Тарский: опыт церковно-исторического исследования его жизни и деятельности / Н.Н. Фетисов. – К., 1915.

2) **Вестник** императорского Общества ревнителей истории. Вып. 2 / под. ред. М.К. Соколовского. – Петроград, 1915.

1919

3205. **Єфремов С.** Коротка історія українського письменства / С. Єфремов. – К., 1918.

3206. **Записки** історичної і філологічної секції Українського Наукового Товариства. – К., 1918.
3207. **Эрнст Ф.Л.** К раскопкам у памятника Св. Ирины: архивные данные из истории развалин церкви / Ф.Л. Эрнст. – К., 1914.
- Відбиток з: Юбилейный сборник историко-этнографического кружка при Университете Св. Владимира, К., 1914.
3208. **Эрнст Ф.Л.** Художественные сокровища Киева, пострадавшие в 1918 году / Ф.Л. Эрнст. – К., 1918.
3209. **Ернст Ф.Л.** Київські архітекти XVIII віку / Ф.Л. Ернст. – К., 1918.
3210. **Инструкция** к составлению племенных карт. – Петроград, 1917.
3211. **Об** учреждении комиссии по изучению племенного состава населения России. – Петроград, 1917.
3212. **Этнографическая** карта белорусского племени. – Петроград, 1917.
3213. **Хвойка В.В.** Древние обитатели Среднего Приднепровья и их культура в доисторические времена / В.В. Хвойка. – К., 1913.
3214. **Дашкевич Н.П.** Египос: Сборник статей по литературе и истории в честь Н.П. Дашкевича. – К., 1906.
3215. **Родников В.** Огляд української дитячої літератури / В. Родников. – К., 1918.
3216. **Украинская** жизнь: Сборник. № 1 – К., 1917.
3217. 1) **Огієнко І.** Рідне писання / І. Огієнко. – К., 1918.
2) **Огієнко І.** Українська грамати́ка / І. Огієнко. – К., 1918.
3218. **Щеголев С.Н.** Современное украинство. Его происхождение, рост и задачи / С.Н. Щеголев. – К., 1913.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Домашній духовний заповіт М.І. Петрова від 15 жовтня 1916 р. Київ.

Домашнее духовное завещание

Тысяча девятьсот шестнадцатого года, пятнадцатого числа октября.

Я, нижеподписавшийся сверхштатный заслуженный ординарный профессор императорской Киевской духовной академии, действительный статский советник Николай Иванович Петров, находясь в здравом уме и твердой памяти, на случай смерти моей, излагаю следующее распоряжение: **Во-первых**, благословляю дочерей моих девицу Веру Николаевну Петрову иконою Святителя Николая в серебряной позолоченной ризе, Марию Николаевну Корчинскую – иконою святителя Николая в серебряной позолоченной ризе, меньших размеров, и Александру Николаевну Науменко живописною иконою подобного Антония и Феодосия Печерских. **Во-вторых**, деньги мои, какие будут значиться ко дню смерти моей в билете Киевского общества взаимного кредита, разделяю между тремя помянутыми дочерьми моими поровну. **В-третьих**, мою одежду, орденские знаки и медали, старинные золотые часы завещаю тем же вышепомянутым трем дочерям моим, которые могут их продать и деньги разделить между собою. **В-четвертых**, из моей библиотеки книги и периодические издания, переданные мною летом 1915 года в библиотеку императорской Киевской духовной академии, считать пожертвованными этой библиотеке, если только этот дар принят будет Правлением императорской Киевской духовной академии; журнал «Труды Киевской духовной академии» за все годы его издания передать в библиотеку Киевского художественно-промышленного музея имени императора Николая II; а остальные книги моей библиотеки передаю в собственность и распоряжение вышеозначенных трех дочерей моих. **В-пятых**, запас моих собственных изданий, находящийся частью у меня в квартире, а частью в книжных складах журнала «Труды Киевской духовной академии» и Украинской Книгарни (ред. жур. Украина) передаю в собственность помянутым трем дочерям моим. **В-шестых**, мой архив, мои не изданные еще сочинения и по экземпляру печатных моих сочинений, из

коих иные стали большой редкостью, а иные имеют собственноручные мои поправки и дополнения, поручаю дочерям моим хранить особо, или же передать для хранения в какое-либо ученое учреждение, но с сохранением за моими дочерьми права литературной собственности на эти сочинения. **В-седьмых**, комнатную мебель, посуду, домашнюю утварь и вообще домашнюю обстановку оставляю в полную собственность и распоряжение старшей дочери моей Вере Николаевне Петровой, которая, в качестве хозяйки моей квартиры и сама многое приобрела на свои личные средства и вообще содействовала приумножению моего движимого имущества. **В-восьмых**, на погребение мое и на ликвидацию дел после моей смерти назначаю как наличные деньги из получаемой мною пенсии, так и деньги, находящиеся в Государственной ссудо-сберегательной кассе и на текущем счету в Киевском обществе взаимного кредита. **В-девятых**, погребать мое тело прошу на общем городском кладбище и над могилою поместить или чугунную плиту, или же чугунный крест, с надписью. **В-десятих**, в случае каких-либо недоразумений, прошу дочерей моих обращаться к посредничеству нижеподписавшихся свидетелей сего моего завещания. В выше прописанном завещании моем сделаны мною собственноручно следующие поправки: на первой странице, в строке двадцать девятой сверху, слова «**которые могут**» написаны с поправками отдельных букв; на странице второй, в двадцать шестой строке сверху, мною зачеркнуто слово «**но**»; на третьей странице, в четвертой сверху строке слово «**поместить**» написано мною с поправкою и дополнением некоторых букв; а в пятой строке той же третьей таблицы слово «**надписью**» написано мною неясно и с поправкою. Писал и подписал своею рукою сверхштатный заслуженный ординарный профессор императорской Киевской духовной академии, действительный статский советник Николай Иванович Петров. Что сие духовное завещание действительно составлено и подписано завещателем, ординарным профессором Киевской духовной академии, действительным статским советником Николаем Ивановичем Петровым, находящимся в здравом уме и твердой памяти, в том свидетельствую статский советник, преподаватель Киево-Подольского духовного училища Владимир Федорович Дурдуковский. В том же свидетельствую надворный советник, преподаватель Киево-Подольской женской гимназии Виктор Петрович Родников. В том же свидетельствую статский советник, учитель Киевской церковно-учительской школы Иван Федорович Смаль.

Додаток 2

Список особистої колекції ікон М.І. Петрова

1891 р.

Иконы

1. Икона святителя Николая, в массивной серебряной позолоченной ризе, – благословление Н.И. Петрову, посаженных родителей его И.И. и А.И. Виноградовых (в киоте), в 1866 г.

2. Икона Спасителя в серебряной позолоченной тонкой гризе, благословление Е.И. Петровой, посаженных родителей ей А.И. и А.К. Гени[нков] (в киоте), в 1866 г.

3. Икона Киево-Братская Богородицы, хорошего письма, – благословление бывшего ректора Киевской дух[овной] академии, епископа Филарета (Филаретова), в 1870 г.

4. Небольшая икона Смоленская Богородицы Одигитрии, благословение Е.И. Петровой от матери ее Е. Масальской (в киоте), в 1866 г.

5. Небольшая икона Богородицы Козельщанская, подаренная Е.И. Петровой А.Я. Корольковою.

6. Маленький образок Спасителя, в серебряной ризе, – благословение Н.И. Петрову Литовского и Виленского архиепископа Алексия, в киоте, в 1888 г.

7. Финифтяный образок Феодоровская Богородицы в медной оправе, благословение Рижского епископа Арсения Н.И. Петрову в 1888 г.

8. Хромолитографический образ пресв. Богородицы Одигитрии Виленской, наклеенный на доску, – благословение ректора Литовской дух[овной] семинарии архимандрита Иосифа Н.И. Петрову 9 окт. 1890 года.

IP НБУВ, ф. 225, № 51, 1 арк.

Додаток 3

Помітки М.І. Петрова на рукописному картковому каталозі книг бібліотеки КДА

Покорнейше прошу обратить внимание на карточки с творениями св. Иоанна Златоуста

Порядок отдельных сочинений Златоуста мне непонятен. Нужно следовать или алфавиту частных заглавий, или хронологич[ескому] порядку, в силу чего, например, толкование на послания апостольские должны быть помещены после толкований на деяния, или, по вероятности, тому порядку, в каком следуют творения в полных собраниях.

Частные замечания сделаны или на самих карточках или на закладках.

Русских св. отцов и церковных учителей не следует ли повторить, но без №№, в отделе истории русской проповеди или вообще русской литературы?

Н. Петров

ІР НБУВ, ф. 225, № 11, арк. 114.

Б. Творения церковных писателей

Здесь помещены большею частью устаревшие западные писатели, которыми теперь мало пользуются. Поэтому, по моему мнению, излишне и не экономно отображать содержание каждого тома их сочинений, за исключением разве Лютера, Кальвина, Цвингли. Желательно же узнать мнение М.Ф. Ястребова.

28 авг. 1889 г.

Н. Петров

ІР НБУВ, ф. 225, № 11, арк. 115.

Додаток 4

Лист Тимчасового Комітету для заснування Національної бібліотеки Української держави до М.І. Петрова з подякою за надіслані книжки

26 травня 1919 р.

Тимчасовий Комітет для заснування Національної бібліотеки Української держави в м. Києві щиро дякує Вам за те, що Ви, з ласки своєї, збагатили Національну бібліотеку, надіславши для неї книжки та брошури Вашої власної праці.

Підстарший бібліотекар, секрет[ар] Комітету Аг[атангел] Крим[ський].

ІР НБУВ, ф. 225, № 203, 1 арк.

Додаток 4

Лист міністра народної освіти та мистецтва П.Я. Стебницького до М.І. Петрова про включення його кандидатури до списку членів УАН

14 листопада 1918 р.

Високоповажний Микола Іванович!

В зв'язку з ствердженням законопроекту про Українську академію наук я маю представити на санкцію пана Гетьмана список кандидатів, які складають первісну організацію Академії і її внутрішнього життя та наукової роботи.

З свого боку, я вважаю за свій обов'язок вшанувати Ваші заслуги в сфері історії української літератури і взагалі Вашу довголітню наукову працю включенням Вас в цей основний список членів Україн[ської] академії наук по Істор[ично]-філологічн[ому] відділу.

Окрім Вас в склад цього відділу мають ввійти Д.І. Багалій, А.Є. Кримський і С. Смаль-Стоцький.

Не відмовте в можливо короткий час повідомити мене, чи згоджуєтесь Ви на це моє бажання, а також прислати своє коротеньке «*curriculum vitae*» і список Ваших наукових творів.

Прошу Вас прийняти вирази глибокої пошани.

[П.Я. Стебницький]

ЦДАВО України, ф. 2201, оп.1, спр. 135, арк. 18.

Опубл.: *Історія Академії наук України. 1918–1923. Документи і матеріали.* – К., 1993. – С.166.

Додаток 6 Повідомлення від М.І. Петрова про скликання першого Спільного зібрання УАН

27 листопада 1918 р.

Дійсний член *Української академії наук* у Києві Микола Іванович *Петров*, найстаріший літами с-поміж усіх інших академіків, на підставі § 6 закону 14 листопада 1918 р. скликає перше *Спільне зібрання Академії* в середу, 27-го листопада 1918 р., о 6-й год. вечорі, в приміщенню *Українського наукового товариства* (В[елика] Підвальна, 36), куди запрошує Вас прибути для обрання Голови-президента на Неодмінного секретаря.

ІР НБУВ, ф. 1, №26117, арк. 5.

Опубл.: *Історія Академії наук України. 1918–1923. Документи і матеріали.* – К., 1993. – С.184.

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК*

- Абрамович Д.І. 1855, 2107, 2805
Августин, єпископ 148
Авенаріус М. 1319
Авраамій Смоленський, св 2741,
3006
Авраамій, старець 3147
Агафангел, архієпископ 45
Агєєв К.М. 1940, 2698
Агрефеній, архімандрит 3024
Аддісон Д. 610
Адріан, архімандрит 2880
Адріанова-Перетц В. 2732
Айналов Д.В. 27, 102, 147, 898,
926, 1845–1851, 1856, 1880,
1933, 1985, 2125–2129, 2249,
2250, 2437–2440, 2447, 2649,
2846, 2847, 2862, 2888, 3164
Айтемиров Василій, піддячий
931
Акакій, ієромонах 47
Аксаков І.С. 603
Александрович М.М. 391
Александровський І.В. 1499
Алексєєв В. 2387
Алексій, архієпископ 983, 1187
Алексій, патріарх 57
Аліпій, іконописець 1989
Алмазов О.І. 1481, 1482
Альбов М. 326
Амартоло І. 79
Амвросій, архієпископ 2009
Амвросій (Лотоцький),
архімандрит 335
Амвросій (Подобєдов),
митрополит 2555
Амвросій (Серебреников),
архієпископ 958, 2839
Амфілохій, єпископ Хотинський
1023
Амфілохій (Сергієвський-
Казанцев), єпископ 12, 57,
129, 1068
Анастасій Синаїт, св. 1228
Анатолій (Грисюк), митрополит
2859
Андріанов П.М. 2967
Андрієвський А.О. 143, 531, 1490
Андрієвський І.Ю. 115
Андрієвський О.О. 114, 115
Андрій (Ухтомський),
архієпископ 2235
Андріяшев А.М. 704

* Подані курсивом номери відповідають позиціям Каталогу бібліотеки М.І. Петрова

- Аничков Є.В. 2700
Анненков П.В. 306
д'Аннунціо Г. 2534
Антиох, чернець 3048
Антоній (Амфітеатров),
архієпископ 566
Антоній, архімандрит 130
Антоній (Вадковський),
митрополит 3165
Антоній Великий, св. 2394
Антоній Віленський, св. 780
Антоній (Гороновський),
архімандрит 2054
Антоній Новгородський,
архієпископ 2439
Антоній (Петрушевський),
архімандрит 1871
Антоній Радивиловський, ігумен
1269
Антоній (Храповицький),
митрополит 2749
Антонін, ієродиякон 1005
Антонін (Капустін), архімандрит
92, 130, 132, 148, 625, 673,
2706
Антонов В.Г. 331, 461
Антонов О.О. 795
Антонович В.Б. 27, 46, 80, 81,
82, 147, 77, 78, 1556, 1775,
1803, 2092, 2932
Антропов О. 666
Анучин Д. 492, 817, 1582
Аполлос (Байбаков), архієпископ
1747
Арнольд Е. 1069
Арсеній (Брянцев), архієпископ
164, 792
Арсеній Великий, св. 1730
Арсеній Елассонський,
архієпископ 1816
Арсеній (Івашенко), єпископ 589,
1492, 1534, 1535
Арсеній (Мацеєвич), митрополит
2144
Арсеній, митрополит 136
Арсеній (Могилянський),
митрополит 28, 2258, 2475,
2743
Арсеній (Москвін), митрополит
61, 127, 130, 141
Арсеній (Стадницький),
митрополит 1092, 2040, 2259
Артем'єв О.І. 8
Артемовський-Гулак П.П. 1964,
2257
Архангельський М.В. 3169
Архангельський О.С. 449, 450,
1284
Аскоченський А. 143
Аскоченський В.І. 108, 110
Афанасій Афонський, св. 1290
Афанасій Брестський, св. 888,
1199, 1224, 1391
Афанасій (Вольховський),
єпископ 958, 1513, 1614
Афанасій (Іванов), єпископ 2555
Афанасій Кальнофойський,
чернець 13, 24, 117, 3200
Афанасій (Кондоїді), єпископ 2623
Афанасьєв-Чужбинський О. 928

- Багалій Д.І. 27, 71, 420, 1205,
1206, 1254, 1467
- Баженов Л.В. 15
- Базилевич М. 1552
- Байє К. 2044
- Бакрадзе Д. 275
- Барб'є Ж. 37
- Барвінок В.І. 71, 2848, 2982
- де-Барре 1314
- Барсов Е.В. 92, 115, 130, 132
- Барсов М.І. 636
- Барсов Т. 392–394
- Барсуков М.П. 214
- Батюшков К.М. 659
- Батюшков П.М. 17, 20, 27, 55, 112,
114, 115, 512, 513, 648, 678,
740, 892, 912, 1025, 1076, 1077
- Батюшкова С.М. 20, 27
- Бахрушин О.П. 2883
- Бегічев І. 1657
- Безперчий Д.І. 3131
- Безсонов 1472
- Белгородський А. 1952
- Белокуров С.А. 3003
- Бенешевич В.М. 3038
- Беранже П.-Ж. 2218
- Бередников Я. 8
- Бережков М.М. 1197, 1796, 1797,
2192, 2256
- Березін В.М. 102, 131, 138, 141
- Берже А. 275
- Берлінський М.Ф. 3176
- Берман М.А. 1170
- Берт'є-Делагард О.Л. 945
- Белінський В.Г. 42
- Белокуров С.О. 1790, 2104, 2117,
2469, 2470, 2471, 2472, 2557–
2561, 2665, 2666, 2718, 2815,
2816, 2912–2914, 3001, 3002
- Белоликов В.З. 3128
- Беляєв І.Д. 347
- Бичков А.Ф. 126–128, 159, 324, 968
- Бичков І.А. 126
- Бичков Ф.А. 1226
- Біднов В.О. 7, 13, 37, 152, 2432–
2435, 2533, 3054
- Біленький Т.І. 127
- Білецький О.І. 7, 10, 14, 152, 1162,
1255, 1351, 1586, 1471, 1691,
1801, 2050, 2158, 2299, 2431
- Біляшівський М.Ф. 6, 19, 27, 49,
55, 62, 66, 102, 855, 863, 1042,
1158, 1452, 1593, 1670, 2148
- Благовіщенський М.Д. 1707
- Благодіраєв Є. 2055
- Благосветлов Г.Є. 3037
- Бланк Г.Г. 2545
- Боболя Андрій 1169
- Бобринський А. 77
- Бобринський О.О. 884, 1803
- Бобровський П.О. 1033, 1164, 1165
- Богданов М.М. 2505
- Богдашевський Д.І. 953, 1271,
1296, 1567, 1628, 1863, 1908,
2010, 2120, 2181, 2219, 2251,
2318
- Богдовський [А.] 54
- Богомолевський І. 2122
- Богоявленський В. 154
- Бодяньський О.М. 1215, 1376,
2721, 3048, 3049

- Бойко А.А. 17
Бок В.Г. 2127
Боккаччо Дж. 1565
Болотов В.В. 1837, 1878
Болсуновський К.В. 148, 1311,
1609, 1743, 2354, 2598, 2932
Больцевич Б. 2199
Бонч-Бруєвич В. 2622
Борис (Плотников), архімандрит
997
Бородзич П.І. 1392
Боткін С.П. 1361
Бочков Д.О. 76, 82, 156, 3140
Брем А. 1358
Бродович І.О. 10, 22, 37, 66, 69,
1954, 2102, 2138, 2373, 2989,
3004
Бродович Ф., архіпресвітер 62
Брок О. 3192
Брусиловський Є.М. 452
Брянцев А. *див.* Арсеній (Брянцев)
Брянцев П.Д. 854
Бублик В.Д. 1339
Бугославський Г.К. 2972
Бугославський І. 1122
Бугрилович А. 349, 441–445,
535–540, 1046, 1185, 1930
Будилович А.С. 54, 102, 1926
Бузескул В.П. 2132, 3068
Булатов С. 586
Булашев Г.О. 336, 401, 402, 921,
997, 1701, 2670
Булгаков Г.І. 2832–2834
Булгаков О.І. 657, 1529, 1672,
1949, 2152, 2237, 2450
Булгаков С.І. 1953
Буль Ф. 2943
Бунін М. 1102
Бургов О. 2204
Бурилін Д.Г. 2151
Буслаєв Ф.І. 31, 1739, 1759, 2330
Буткевич Т. 2916
Бухальська М.А. 14, 15
Бюлер Ф.А. 127
Вагрец Ж. 1565
Вамбері А. 1359
Варлаам (Ряшенцев), архієпископ
2838
Варлаам (Ясинський),
митрополит 124, 1066
Василенко М.П. 27, 2721
Василій (Богдашевський),
архієпископ 3153
Василій (Жудро), ієромонах
1934–1936
Василій (Петрович-Негош),
митрополит 2319
Васильєв В.С. *див.* Кульженко В.С.
Васильєв О. 1622
Васнецов В. 55
Вассан Патрикеев 449
Вассіан (Санін), архієпископ 1746
Васьковський Феодосій, ігумен 52
Вахрамеев І.О. 1053, 1056, 1378,
1530, 2461
Вашкевич 78
Вейнберг П. 2578
Вельямінов-Зернов В.В. 722
Венгеров С.О. 3187
Верді Дж. 39
Верещагін В.П. 111, 112, 2002

- Вержицький Т.І. 663, 755, 848,
1045, 1156, 1256, 1281
- Вержболевич М. 1055
- Верхратський І. 3021
- Верьовкін М.Л. 794
- Верюжський І.П. 1710
- Веселинович С.М. 987
- Веселовський М.І. 712, 722,
1473, 1911–1912, 2397
- Виговський Іван, гетьман 100, 560
- Виноградов М.І. 41, 42
- Виноградов О. 40
- Висоцький Г.І. 965
- Вишеславцев О. 1292
- Вишневський Д.К. 24, 27, 49, 55,
74, 75, 101, 102, 143, 156, 1483,
1552–1555, 1649, 1898, 1946,
2161, 2206, 2253, 2262, 2646
- Вікторин, архімандрит 40
- Вікторов О.Є. 55, 63, 102, 126,
127, 159, 219, 345–348
- Вікул П.В. 1134
- Віллер Й. 639
- Вінниченко А. 23
- Вінчі Леонардо да 2499
- Віра Миколаївна, дочка
М.І. Петрова 21, 44, 49, 96
- Віталій, єпископ 1121
- Вітберг Ф.А. 1939
- де-Вітте Є.І. 2227
- Владикін М. 258
- Владимиров Й. 1644
- Владимиров П.В. 81, 815, 917, 965,
998, 1129, 1264, 1265, 1284, 1285,
1301, 1302, 1415, 1600, 1686
- Владимирський-Буданов М.Ф.
102, 416, 2246, 2483–2486
- Владислав IV, король 148, 773
- Воблій К.Г. 49
- Вовчок Марко 305
- Воеводський Л.Ф. 465, 466
- Вознесенська Н. 59
- Вознесенський А. 1808
- Вознесенський І.І., брат
М.І. Петрова 26, 27, 40, 41,
55–59, 103, 153, 154, 849,
918, 1018, 1027, 1096, 1126,
1493, 2588
- Возняк М.С. 11, 2995, 3021
- Войтех, єпископ 442
- Войтков О. 2182
- Войцеховичі, рід 587
- Волян Г.О. де 584
- Волков В. 756
- Волович Г.Б. 771, 774
- Володимир, князь 147, 732, 752,
753, 756, 806, 836, 975, 2515,
3123, 3127, 3135
- Володимир, митрополит 144, 3203
- Володимир Мономах, князь 1920
- Володимир Ольгердович,
князь 148
- Волчек Я. 1330
- Вольтер Е.О. 783, 2532
- Вольтер М.-Ф. 2495
- Воронець Є.М. 1109
- Воронов О.Д. 52, 61, 92, 42, 331
- Воскресенська А.І. 3163
- Воскресенський А.М. 437
- Воскресенський І.І. 895, 993
- Востоков О.Х. 8

- Врхліцький Я. 2308
Вуйкович Лазар 28
Вульф О. 1883
- Гавриїл (Банулеску-Бодоні),
митрополит 1261, 1307, 2370
Гавриїл (Бужинський),
єпископ 2066
Гавриїл, єпископ 1514
Гаврило (Кременецький),
митрополит 130
Гаврилюк С.В. 17
Гаєвський С. 2997, 2998
Галахов О.Д. 83
Галеві Ф. 38
Гальман Едіта 125
Гамченко С. 837
Ганський 123
Гаркаві А.Я. 285–288
Гаспарен Аженор де 2231
Гауптман Г. 48, 2540
Гациський О.С. 883
Гедеон, ієромонах 726
Гезе В.Є. 2289, 2357
Гейне Г. 2578
Геннаді Г.М. 1685
Геннадій, архімандрит 77
Генріх III Валуа 125
Георгієвський В.Т. 27, 62, 1652–
1654, 1812, 1861, 2044, 2948,
3016, 3066
Георгієвський О.І. 1073, 1123,
1124, 1143–1145
Георгій Антіохійський
(Пісідійський), св. 963
Георгій (Кониський), архієпископ
114, 121–123, 158
Георгій Михайлович, великий
князь 616, 978
Георгій (Ярошевський),
митрополит 1897
Герасимович А. 121
Гербель М.В. 378
Гервасій, єпископ
Переяславський 908
Гервасій Линцевський,
архімандрит 2319
Гермоген, патріарх 2791
Герцен О.І. 40
Гете Й. 2059
Гільфердинг О.Ф. 88
Глаголев О.О. 1857, 2013, 2134,
2322, 2382, 2383, 2390, 2391,
2512, 2513, 2526, 2535–2538,
2671, 2724, 2942, 2943, 2987,
3007, 3063, 3072, 3119
Глегевич Антон-Марин 444
Глинка М.І. 98
Глубоковський М.М. 1548, 2736,
2812, 2817
Гнатюк В.М. 2682–2685, 2748,
2824
Гнедич П. 3115
Гоголь М.В. 46, 245, 387, 965,
998, 2029, 2047–2049, 2062,
2073–2075, 2121, 2704, 2310,
2334, 2784, 2890
Гоголь-Головня О.В. 2669
Гогоцький Н. 1520
Гогоцький С.С. 269
Голишев І.О. 1651

- Голіцин О.М. 1965
Головацький Я.Ф. 593
Голохвастови, рід 2558
Голубев С.Т. 7, 14, 24, 69, 75, 92, 107, 110, 123, 141, 142, 145, 152, 161, 104, 255, 383, 435, 436, 506, 628, 1001, 1219–1222, 1627, 1650, 1678, 1900, 1978, 2006, 2100, 2201, 2233, 2248, 2292, 2556, 2743, 3018, 3046
Голубинський Є.Є. 2494, 2989
Голубовський П.В. 81, 420, 1556, 1742
Голубцов О. 102, 1414, 1728, 2239–2243
Гольцман Ю. 1206
Гончаров І.О. 42
Горбачевський М.І. 772, 780, 784
Горбачевський Ф. 1125
Гордєєв Д.П. 3131, 3164
Горицький О.К., протоієрей 395
Горленко В.П. 7, 10, 27, 152, 1611, 1740
Городецький М.І. 7, 27, 37, 55, 63, 102, 114–116, 152, 675–678, 862, 731, 892
Горожанський Я.І. 27, 946–948, 1233, 1234, 1245
Гороновський П.О. 447
Горохов Д.В. 3105
Горський О.В. 136, 9, 3199
Горунович Я.Я. 109
Горчаков М.І. 227
Горючко П.С. 2058
Гошкевич В.І. 902, 1262, 1485, 2156, 2951
Грабина О.Т. 549
Градусов 99
Гребінка Є. 2257
Грефеній, архімандрит 946
Грибоедов О.С. 97, 1746, 3196
Григорій Двоєслов, св. 149
Григорій Синаїт, св. 1243
Григорій Цамблак, митрополит 2217
Григорович В.І. 80, 47, 219, 221, 488, 990, 1252, 3142, 3149
Григор'єв А.О. 1706
Григор'єв В.В. 712
Григор'євський М. 2041
Громачевський А. 371
Гросс 115
Гроссу М.С. 2530, 2611, 2619
Грузинський О.С. 2811
Грушевський М.С. 11, 27, 100, 126, 979, 1525, 2321, 2684, 2844, 2933, 3201
Грушевський О.С. 20, 27
Грушевські 126
Гудзій М.К. 2810
Гуковський К.П. 788, 790, 791
Гулак-Артемівський О. 400
Гулак-Артемівський П.П. 112, 1964
Гульдман В.К. 951, 1303
Гумбольдт О. 2433
Гуно Ш. 37
Гурій, єпископ 130
Гур'янов В.П. 2616–2618
Гусаренко П.И. 1873
Гусєв О.М. 2083
Гусєв Ф.Ф. 28, 189, 1808

- Давиденко М.І. 421
Дамаскін (Семенов-Руднев),
єпископ 1245
Дамаскін Студит 453, 1735
Даниїл Заточник 1437
Даниїл, пророк 1455
Данилевич В.Ю. 6, 19, 82, 83,
2601–2604
Дарвін Ч. 1085, 2699
Дашкевич М.П. 7, 10, 152, 29, 32,
396, 846, 1016–1017, 1375,
1689, 1889, 2101, 2130, 2131,
2309, 2310, 3214
Дверницький О.М. 870
Дембовецький О.С. 802
Демидов П.П. 387
Дем'яненко А. 949
Дем'янович М.М. 1166
Державін Г.Р. 660
Дивович Семен 124, 159
Диковський Н. 1283, 1480
Димитрій, архімандрит 144, 145
Димитрій Донської, князь 845,
868, 1789
Димитрій, єпископ 68, 2087
Димитрій (Ковальницький),
архієпископ 25, 55, 61, 79,
109, 141, 142, 156, 1982,
2177–2180, 3181
Димитрій Мироточивий, св. 1232
Димитрій (Муретов), архієпископ
1694, 1696, 1699
Димитрій Ростовський (Туптало),
митрополит 39, 60, 1006, 1049,
1754, 2709, 2719, 2735, 2780
Димитрій (Самбікін),
архієпископ 224, 250, 634,
635, 935, 936, 1232
Димитрій (Устимович),
єпископ 130
Діадох Фотікійський, єпископ 2165
Діанін О. 2272
Дієв М.Я. 1051, 1091
Діккенс Ч. 36, 680
ад-Дін Рашид 722
Діодор Тарський, єпископ 3139,
3204
Діонісій Ареопагіт, св. 147
Дложевський С. 909, 911, 1103,
1104
Дмитренко В. 448
Дмитрієв В.М. 980
Дмитрієв Ф. 1711
Дмитрієвський А.О. 14, 22, 66,
67, 79, 131, 156, 455, 527, 588,
1370, 1583, 1816, 2012, 2014,
2191, 2260, 2276, 2320, 2340,
2510, 2518–2520, 2524, 2527,
2564, 2656–2662, 2706, 2893
Дмитро Шемяка, князь 2808
Добберт Е. 1853
Добров М. 860
Добровольський В.В. 63
Добровольський Л.П. 2203, 2788,
2789, 3079, 3080
Добровольський П.М. 78, 116,
2068–2069, 2076
Доброленський Ф. 2776
Доброловський К. 905
Добролюбов І.В. 1364, 1286, 1287
Добролюбов М.О. 325

- Доброплодні С. 360
 Добрянський Ф.М. 74, 223, 313, 397, 1188
 Довгалевський М. 3112
 Довгялло Д.І. 794
 Довнар-Запольський М.В. 83, 103, 829–831, 1810, 1811, 2800, 2999
 Долгов С.О. 2104
 Донат (Бабинський-Соколов), архієпископ 1172
 Донат, єпископ 1409
 Доран-Форг П.-Е. 36
 Дорошенко Д.І. 12
 Драганов П.Д. 2632
 Драгоманов М.П. 27, 46, 100, 102, 119, 1632
 Дракула (Vlad Tepeş) 1656
 Дроздов В.Г. 75, 76, 156
 Дроздов М.М. 92, 97, 135, 284, 366, 571, 1288, 1417, 1513, 1938, 1950, 1951, 2116, 2195, 2371, 2393, 2500, 3184
 Дубровіна Л.А. 8
 Дубровський М. 796
 Думитрашко К.Д. 62, 63, 92
 Думитрашков К. 116
 Дунін-Марцінкевич В. 831
 Дурдуківський В.Ф. 7, 10, 12, 37, 49, 152, 2451
 Духовников Ф.В. 2820
 Дядьков О. 1572
- Евальд Г. 1206
 Едлинський М.Є. 872, 1454, 1462
 Ейнгорн В.О. 1558–1560, 1868, 2650
- Екземплярський В.І. 49, 2269, 2770, 2944, 2979, 3020, 3130
 Енгельгардт М.О. 3026
 Ернст Ф.Л. 103, 3207–3209
 Ертель А.Д. 1486, 3193
- Євгеній (Болховітінов), митрополит 78, 92, 108, 130, 132, 144, 643, 660, 747–748, 1996, 2930
 Євгеній (Казанцев), архієпископ 1929
 Євлогій (Василянський), архімандрит 2587
 Євнитський Ф. 151
 Євреїнов М.М. 210
 Євсевій Памфілов 1258
 Євсєєв І.Є. 102, 2104, 2349
 Євстафій Віленський, св. 780
 Єлагін М.В. 228
 Єлецкий 569
 Єлизавета, племінниця М.І. Петрова 55
 Єлисей Плетенецький, архімандрит 2761
 Єнакієвич І. 944
 Єпіфанович С.Л. 3197, 3198
 Єрицов О.Д. 271–274
 Єршов П. 2458
 Єфрем Сирін, св. 1284, 1602, 2734, 2741
 Єфремов П.О. 97, 377
 Єфремов С.О. 7, 10, 12, 37, 103, 152, 2863, 3178–3180, 3205
- Жданов Д. 52
 Жданов І.М. 341–344

- Жекуліна А.В. 3122
 Жизневський А.К. 1343
 Жиркевич О.В. 3026
 Житецький Г.П. 19, 27
 Житецький П.Г. 100, 105, 1620
 Жоравки-Покорські, поміщики 76
 Жукович П.Н. 1932, 2188, 2544,
 2752, 2753, 2911
 Жуковський В.А. 100, 450, 2052,
 2062, 2465
 Жуковський В.П. 409
 Жураковський К.С. 71
- Забелін І.Є. 231
 Забелін П.П. 432
 Забіла В. 2451
 Заболотський П.О. 2664
 Завітневич В.З. 49, 50, 82, 125,
 532, 533, 806, 845, 1030, 1044,
 1118, 1235, 1789, 2030, 3123
 Зайцев Є. 1717
 Замотін І.І. 2462, 2889
 Замятін О. 2232
 Заозерський М.О. 2423
 Заремба С.З. 7, 15, 152
 Засадкевич М. 536
 Захарія Копистенський 124, 159,
 532, 533
 Звенигородський А.В. 102, 1279
 Зверев С.Є. 1569, 1570, 1573,
 1992–1996, 1998, 2001, 2211,
 2596, 2750
 Звиняцький М.І. 1280
 Здравомислов К.Я. 2383, 2584
 Зелений О.І. 1322
 Земський Ю.С. 16, 152
- Зибін П. 1158
 Зібер Н. 191
 Златоверховников М.Д. 2228
 Змигородський К.А. 3028, 3029
 Знаменський Д.В. 2503
 Знаменський П.В. 70, 101, 144, 3104
 Зотова К. 14
 Зубрицький Д. 1962
- Іаков, єпископ 1117
 Іаков, чернець 1087
 Іван III Васильович, цар 743
 Іван IV Васильович, цар 148, 569
 Іваницький В.Ф. 2899, 2927, 3098
 Іваницький С. 2319
 Іванов І.В. 2189
 Іванов І.І. 2131
 Іванов М.І. 117
 Іванов Ф. 2474
 Іващенко А. 2742
 Ігнатій, архієпископ 611
 Ігнатій (Брянчанінов), єпископ 3113
 Ігнатъєв М.П. 2706
 Ігор Ольгович, князь 1197
 Ієзбер Ф.І. 252
 Ієремія, пророк 2510
 Ієремія (Тисаровський), єпископ 73
 Ієронім, архімандрит 1287
 Ієрофей, архімандрит 1712
 Ієрофей (Малицький),
 митрополит 1952
 Ієрофей, митрополит 110
 Ізвєков М.Д. 2815
 Ізяслав Ярославич, князь 81, 1313
 Іконников В.С. 79–81, 83, 108,
 61, 1148, 2317, 3129

- Іларіон, ієромонах 729–730
Іловайський Д.І. 2091
Ільїн О. 1501
Ільїнський Г.А. 2400, 2401, 2429,
2734, 2796, 2852, 3053
Ільминський М.І. 1047
Ільницький В. 2358
Ільницький Л.В. 4, 303, 304
Інокентій (Борисов), архієпископ
1888, 1901
Інокентій Гізель 122
Інокентій, єпископ Іркутський 1754
Інокентій, митрополит 1702
Інокентій (Пустинський),
єпископ 1662
Інокентій (Ястребов), єпископ 69
Іоанн Віленський, св. 780
Іоанн, екзарх Болгарський 122, 2026
Іоанн Златоуст, св. 147, 1116
Іоанн Ліствичник, св. 1399
Іоанн Некрашевич 124
Іоанн (Троїцький), протоієрей 1927
Іоаннікій Галатовський 114, 457,
1161, 1559, 2896, 2908, 3019
Іоаннікій (Єфремов),
архімандрит 2170
Іоаннікій (Никифорович-
Полонський), архієпископ
1100–1101
Іоаннікій (Руднев), митрополит
1786–1788, 1886
Іоасаф, архімандрит 2755
Іоасаф (Горленко), єпископ 2781,
2833–2835, 2937
Іов (Базилевич), єпископ 908,
2182, 2647
Іов (Борецький), митрополит 2752
Іов Почаївський, ігумен 25, 122,
123, 159, 66, 486
Іона (Вуколов), архімандрит 1580
Іона Глезна, архімандрит 2286
Іонін О.О. 957, 1588, 1870
Іпатій Поцій, митрополит 124, 122
Іриней (Клементьєвський),
архієпископ 645
Іриней (Нестерович),
архієпископ 2355
Іриней (Фальковський), єпископ
401, 402
Іродчук див. Куліш П.О.
Ісаак Сирін, св. 2926
Ісаєв І.П. 609, 734
Іскра І. 2880
Істрін В.М. 2445
Йован (Раїч), архімандрит 1605
Йосафат (Кунцевич), єпископ 2753
Йосиф II Солтан, митрополит
1351, 1801
Йосиф, митрополит 1170, 2938,
2981, 3000
Йосиф (Семашко), архієпископ
1676, 1677
Йосиф (Соколов), єпископ 282,
413, 650, 651, 1186, 1223, 1809
Йосиф (Яковлев), чернець 207
Каваньїн І. 443, 537
Кавелін К.Д. 1458
Кадлубовський А.П. 1745–1747,
2023–2024, 2493–2495, 2889–
2891
Калашников П. 37, 39, 40
Калінін В.І. 136

- Каллаш В.В. 2627–2642
Калнишевський П. 2674
Каманін І.М. 27, 81, 1724, 1879,
2047, 2245–2247, 2270, 2319,
2351, 2352, 2388, 2510, 2884,
2954, 3047, 3118, 3193
Каменевич-Рвовський Т. 1053
Каммарано С. 39
Кант І. 2417
Капралов Є. 2851
Карамзін М.М. 495
Карасьов О. 59
Каратаєв І. 454
Каргер М.К. 7, 14, 152
Карпинський К. 2497, 2580, 2779
Карпинський М.П. 742, 859,
2032–2035
Карсим І.А. 16
Карський Є.Ф. 1381, 2214
Катанов Н.Ф. 1851
Катерина II, імператриця 13, 59,
75, 101, 122, 141, 491, 1496,
2220, 2299, 2303, 2339, 2402,
2453, 2733
Катерина, племінниця
М.І. Петрова 55
Катіліна Луцій Сергій 34
Качановський В. 444
Квітка-Основ'яненко Г.Ф. 100,
113, 531, 2052
Кегель Г.О. 1378
Кекелідзе К. 2581
Келембета 130
Келлог С.Г. 2174
Кибальчич І. 353
Кибальчич Т.В. 213
Киммель Н. 619, 989, 1260
Кирило, єпископ 607, 2235
Кирило Лукаріс, патріарх 164
Кирило (Наумов), єпископ 2115
Кирило, св. 103, 42, 499, 517, 520,
521, 530, 534, 539–540, 542,
543, 565, 642, 947, 1734, 1972
Кирилов І.К. 2913
Кисельов О.Г. 3121
Кіпріянович Г.Я. 1367
Кірпічников М.Г. 2074–2075
Кірпічников О.І. 679–683, 733, 847,
894, 967, 1086–1088, 1366,
1379, 1582, 1736–1739, 2298
Климент Охридський, св. 1733
Климовський Д. 1161
Клітін О.М. 1661
Клочков В.І. 877, 1084
Ключарьов Г.М. 2166
Кобеко Д.Ф. 1518, 1519
Коваленко О. 2458, 2573
Ковальницький М.Г. 1074, 1133
Ковальницький М.Ю. 50, 226
Ковальов Д. 40
Козловський І.П. 1864, 1865, 3043
Колесса О. 1439–1441
Колосов О.М. 2118
Кольцов О.В. 1264
Комаров М.Ф. 361, 2806
Комаров О.М. 2175
Коменський Ян Амос 1334
Комишанченко М.П. 14
Кондаков Н.П. 80, 102, 147, 647,
816, 1279, 1943, 2016, 2097,
2135, 2254, 2441, 2823, 3156

- Кониський Георгій *див.* Георгій
(Кониський)
- Кониський О.Я. 20, 27
- Копецький П. 2897
- Копилов Б.Ф. 2545, 2730, 2807
- Кораллов Ф. 1958
- Кордт В.О. 81, 83
- Корейво Б. 577
- Корнеєв С.Є. 3067
- Корнілов І.П. 2902
- Корольков І.М. 42, 82, 124, 356,
357, 1095, 1399, 1470, 1479,
1497, 1909, 1910, 2271, 2505,
2611, 2619, 3132, 3165, 3203
- Корольков О. 2009
- Корсаков Д.О. 1457, 1458
- Корсакови, рід 3013
- Корчинська М.М. *див.*: Марія
Миколаївна, дочка
М.І. Петрова 96
- Корчинський Х.В. 2403
- Корш В.Ф. 683
- Косма, ігумен 1651
- Косолапов І. 243
- Коссован Юрій *див.* Федькович О.
- Костомаров М.І. 27, 55, 78, 80,
100, 438, 560, 582, 2481,
2855, 2922
- Котельницький 2922
- Котляревський І.П. 1964, 2257,
2300, 2922
- Котляревський Н. 2540
- Котляревський О.О. 99, 43–45,
195, 231, 232, 263
- Котович І.А. 983, 1187, 1675–1677
- Котошихин Г.К. 1385
- Коцебу А. 200
- Кочубей 2880
- Коялович М.О. 804
- Крайній К.К. 7, 18, 37, 152
- Крамер Г. 3012
- Красін П. 2267
- Красносельцев М.Ф. 981, 1058,
1059, 1370, 1431, 1432, 1583,
1622
- Красовський А. 54
- Красовський П.А. 2524
- Крауфорд 1848
- Крачковський Ю.Ф. 1190
- Кременецький П. 364
- Крижанич Ю. 2557
- Крижановський Ю.М. 42, 43,
154, 719
- Крилов А. 407, 408
- Крилов І.А. 1939, 2636, 2637,
2639, 2640
- Криловський А.С. 6, 19, 23, 93,
94, 97, 1089, 2287, 2288,
2363, 2556
- Кримський А.Ю. 71, 2266
- Кронеберг І. 193
- Кропивницький М.Л. 363
- Крутиков 42
- Кудрицький В.О. 1356
- Кудрявцев П.П. 21, 42, 43, 49,
1820, 2162, 2608, 2982, 3163
- Кукольник Н. 782
- Кукольник П. 574, 782
- Кукша, св. 1599
- Кулаковський П.А. 2207
- Кулаковський Ю.А. 50, 81, 404,
1133, 1725

- Кулжинський С.К. 1688
 Куліков Н. 38
 Куліш П.О. 63, 117, 386, 2352
 Кульженко В.С. 146, 2459
 Кульженко І.С. 147
 Кулжинський Г.І. 509
 Купріянов І. 8
 Куракін О.Б. 2367, 3041
 Курчинський Є. 895
 Кутузов М.І. 3001
 Кушельов-Безбородько Г.О. 110
- Лаврененко Д. 100
 Лавренко Д. 103
 Лавров П.О. 1733–1735, 2585
 Лазар (Баранович), архієпископ
 474, 1664, 2814
 Лазарев-Станищев С.Н. 112
 Лазаревський О.М. 27, 81, 100,
 144, 587, 820–823, 1426
 Лаппо-Данилевський А. 1298
 Ласковський В.П. 1178
 Латишев В.В. 575, 1298, 1474,
 1726, 1770
 Лашкар'ов І.Ф. 423
 Лашкар'ов П.О. 60, 61, 63, 80,
 75, 76, 155–156, 382, 591,
 1332, 1630, 1785
 Лашков М.О. 956, 1178
 Лашкова Н.І. 2136
 Лащенко М. 1467
 Лащенков М.О. 1342
 Лебедєв І. 933
 Лебедєв О.І. 49, 131, 138, 141
 Лебедєв О.О. 573, 1142, 2506,
 2553–2555, 2600, 2626, 2702–
 2704, 2729, 2733, 2751, 2756,
 2775, 2791–2795, 2819, 2820,
 2850, 2877, 2923, 2934–2936,
 3167
 Лебедєв О.П. 3037
 Лебедєв О.С. 2077–2079
 Лебединцев Г.Л. 319
 Лебединцев П.Г. 52, 55, 60, 97,
 505, 506, 557, 1463
 Лебединцев П.П. 1107
 Лебединцев Ф.Г. 27, 42, 55, 63, 154
 Леванда І.В. 123
 Левицький І. 100, 229
 Левицький О.І. 71, 82, 483, 1064,
 1200, 1666, 2045
 Левицькі, рід 2748
 Лелуар М. 1895
 Лентсб'юрі Д. 524
 Леонід Устьнедумський, св. 1710
 Леонтій (Карпович), єпископ
 124, 2609
 Леонтій (Ростовський), єпископ
 1216
 Леонтій, архієпископ 933
 Леонтовський В.П. 77, 2202,
 2574, 2586
 Леонтьєв К.М. 2698
 Леопарді Д. 1034
 Леопардов М.О. 147, 867, 868,
 891, 954, 977, 991, 1069, 1114,
 1120, 1282
 Лермонтов М.Ю. 247, 332
 Лесаж Ален-Рено 1928
 Леслі О.О. 2965
 Лехелін Г.Л. 323
 Лещинська Марія 125

- Линниченко І.А. 419, 420, 431,
1227, 3073, 3149, 3150, 3161,
3201, 3202, 3142
- Липський І.Ф. 699
- Лисогорський М.В. 2341
- Лихачов М.П. 102, 103, 147, 879,
929, 1641–1645, 2392, 2496,
2565, 2575, 2576, 2802, 2845,
2849, 2892, 3010–3014, 3151,
3152
- Лілеєв М.І. 102, 887, 1149, 1151,
1154, 1155, 1291
- Ліницький П.І. 23, 95, 26, 27,
427, 458, 1974
- Лісіцин М. 2854
- Лобасевич А.К. 2300
- Лобатинський С. 906, 908
- Лобачевський О.В. 1798, 2872
- Лобачевський С. 2394
- Лобода А.М. 1460, 1814, 1815, 2244
- Лободовський М. 548, 2774
- Ломанський В.М. 425
- Ломоносов М.В. 1603, 2913,
2914, 2985, 3059
- Лонгінов А.В. 674
- Лопарев Х.М. 102, 2804
- Лосєв С. 2428
- Лотоцький О.Г. 1418, 1419, 1634,
2492, 2509, 3064
- Лохвицький К. 60
- Луве де Кувре Ж.Б. 2133
- Лука, євангеліст 124, 159
- Лук'яненко О.М. 83
- Луцилій Молодший 35
- Лучицький К.І. 17
- Львов О.М. 1682, 1979, 1988
- Любинецький О. 614
- Любкер Ф. 439
- Любомирський Олександр,
князь 1103
- Любомирські, рід 102
- Люм'єр 3066
- Люперсольський П.І. 2256
- Лютер Мартін, священник 1765
- Ляпунов Б.М. 3149
- Ляскоронський В.Г. 24, 1612,
2399, 3185
- Лященко А. 1948
- Лященко Т.І. 3015
- Майков Л.М. 88, 659, 912, 922,
1041, 1708, 1709, 2187
- Макаренко М. 2613
- Макарій (Булгаков), митрополит
55, 63, 107, 134, 135, 1037,
1349, 1484, 1694, 3137
- Макарій (Глухарєв), архімандрит
1509
- Макарій (Миролюбов),
архімандрит 611
- Макарій, митрополит 130, 1332,
1489, 1491, 1494, 1497, 1536
- Макарій (Сушков), архімандрит
1490
- Макаровський М. 2106
- Маккавейський М.К. 1008, 1451,
1542, 1683, 2038, 2735
- Максим Грек, св. 3129
- Максимович Г.А. 2605
- Максимович М.І. 110
- Максимович М.О. 121, 108, 109,
185, 186, 559, 2052

- Макушев В.В. 372
Малашкін Л.Д. 463
Малеванський Г.В. 91
Малевич О.І. 1665, 1667, 1668
Малєїн Михайло, ігумен 1353
Малишевський І.Г. 47, 52, 80, 97,
107, 115, 124, 70, 106, 126,
163, 255, 530, 607, 608, 642,
732, 814, 874, 892, 1116, 1308,
1335, 1469, 1470, 1478, 1635
Малінін В.І. 47
Малінін В.М. 46, 743, 1136, 1937,
1987, 2027
Мальмберг В. 1298
Маляревський І. 546
Мамай, хан 868, 1789
Маніковський Ф.Л. 2173
Мансветов І.Д. 256, 270, 588
Маньковський М.І. 3127
Марія Єгипетська, св. 1138
Марія Миколаївна, дочка
М.І. Петрова 44
Марія, племінниця
М.І. Петрова 55
Марк Антоній, єпископ 122
Маркевич О.І. 233, 384, 582,
603, 750, 879, 929–932, 1080,
1081, 1385
Марков О.К. 1673, 2710–2714
Маркович Я. 121, 158
Марковський М. 1269
Мартинов М.Г. 338
Мартиновський А. 872
Мартиновський В. 904
Масальська Є.І., дружина
М.І. Петрова 21, 44
Масимович М.А. 2352
Маслов В.І. 2963
Маслов С.І. 6, 19, 128, 129, 137,
2609, 2676, 2771, 2925, 2926
Матвеев А.О. 745
Матяш І.Б. 82
Мацієвич Л.С. 27, 55, 1638, 2108,
3088, 3154, 3158, 3182
Мацкевич Л. 330
Мейер П. 679
Мейєрбер Д. 40
Мелетій Пігас, патріарх 163
Мелетій Смотрицький 536, 2609
Мелетій (Якимов), єпископ 551, 985
Мельник К. 102, 1157
Мельник-Антонович К.М. 83
Мельников М. 3030
Меморський О.М. 857
Мердер О.І. 1617
Металов В. 59
Метлинський А.Л. 1960, 2296, 2481
Мефодій, св. 103, 42, 499, 517, 520,
521, 530, 534, 538–540, 542,
565, 642, 947, 1734, 1972
Микитась В.Л. 7, 10, 14, 15, 37, 152
Микитась Н.Д. 7, 15, 37, 152
Микола (Далматов), архімандрит
1230
Микола, єпископ 1535
Микола (Зіоров), архієпископ
2831, 3045, 3081
Микола Олександрович,
великий князь 1739
Микола (Отранський), ігумен 1492
Микола І, імператор 40, 122, 978,
1540

- Микола (Трусковський),
архімандрит 764
- Миколай Чудотворець, св. 147,
1312, 1703
- Милорадович Г.О. 1610, 2154
- Мировець В. *див.*
Дурдуківський В.Ф.
- Миропольський С.І. 56, 59, 52, 1268
- Митрофан, єпископ 635, 1569,
1570, 1998, 2001, 2210, 2211
- Михайл, архієпископ 1595, 1705
- Михайл (Голубович), єпископ 1676
- Михайл (Лузін), архімандрит 136
- Михайло Федорович, великий
князь 1352, 1353, 2471
- Михалевич Є.Є. 1495, 1496, 1640
- Мілесв Д.В. 77
- Міллер В.Ф. 1375
- Міллер О.Ф. 85, 962
- Мінін М.Г. 21, 22
- Мінто В. 2424
- Міцкевич А. 1440
- Міщенко Ф.І. 2376, 2498, 2655
- Модест, архімандрит 130
- Модест (Стрельбицький),
архієпископ 106, 107
- Модестов В.І. 35, 2236, 2500
- Модзалевський В.Л. 3141
- Мойсей Хоренський 287
- Морачевський Г.М. 417, 418
- Морозов П.О. 1709
- Мочульський В.М. 723, 990,
1240, 1241, 1413, 1482
- Мстислав Ізяславович, князь 1058
- Муравйов 97
- Муравйов А.М. 170, 209, 210,
1289, 1675
- Муравйов М.М. 1629, 1691
- Мурзакевич М.М. 56, 265, 266
- Мухін М.Ф. 1160, 1487, 1914,
2212, 3168
- Мухін Ф.А. 1914
- Набгольц** 2980
- Намврін О. 3
- Наполеон І, імператор 201
- Наріжний В.Т. 496
- Наркевич М.С. 467
- Науменко В.П. 81, 110
- Науменко О.М., *див.* Олександра
Миколаївна, дочка
М.І. Петрова 96
- Наумович І.Г. 995
- Невоструев К.І. 136, 9, 3199
- Некрасов І.С. 49, 658, 913
- Некрасов М.О. 211
- Некрашевич І. 11
- Нектарій, єпископ 55
- Непомуцький Ян, св. 441
- Неручев М.В. 971
- Неселовський А. 2407
- Нестор Літописець, св. 462
- Нечуй-Левицький І.С. 27
- Никифор Влеммид 2848, 2982
- Никифор (Глікас), митрополит
1294
- Никодим, єпископ 2857
- Никон, ієромонах 590
- Ніканор, архієпископ 876, 920
- Ніканор, єпископ 1513, 1574,
2646

- Ніканор (Каменський),
єпископ 1551
- Нікітін А. 1043
- Нікітін І. 78
- Ніколь, абат 986
- Нікольський К. 2539
- Нікольський Л. 2542
- Нікольський М.В. 3183
- Нікольський О.О. 2338, 2408, 2731
- Нікольський П. 2210
- Ніл Сорський, св. 449
- Нілус О. 632
- Ніцше Ф. 3130
- Новицький Г.І. 508
- Новицький І.П. 1029
- Новицький О. 315
- Новицький О.П. 27
- Ногай, хан 2710
- Номен Я.К. 103, 2491
- Норов А.С. 159
- Обрадович Досифей 1562**
- Огієнко І.І. 13, 103, 2896, 2908,
3217
- Оглоблін М.Я. 55, 60, 124, 125,
209, 541, 638
- Огоновський О.М. 12
- Одоевський В.Ф. 456
- Окойомов І. 2864
- Оксіюк М.П. 71, 3075
- Окунєв М. 3126
- Олег, князь 1716
- Олександр Невський, князь 1654
- Олександр І, імператор 201, 233,
1459, 2870, 2957, 2977, 3001,
3084
- Олександр II, імператор 42, 578
- Олександр III, імператор 147,
1841, 2111, 1389
- Олександр (Чекановський),
єпископ 2786
- Олександра Миколаївна, дочка
М.І. Петрова 44
- Олексій Михайлович, цар 1553,
2938
- Олена, племінниця
М.І. Петрова 55
- Оленицький П. 430
- Оленін А.Н. 379
- Олесницький А.О. 97, 145, 662, 873,
881, 1237, 1316, 2513, 2525
- Олесницький І.О. 1248
- Олесницький М.О. 133, 298, 498,
558, 1057, 1099, 1394, 1684
- Ольга, княгиня 446, 447, 874,
2879
- Оплетал [А.А.] 147
- Опферман А. 1330
- Ордин-Нащокін А.Л. 1560
- Орешніков О.В. 472
- Оришевський Я., гетьман 1585
- Оріген 2762
- Орлов Кирило, диякон 39
- Орлов М.І. 2893
- Орловський М.Я. 905
- Орловський П.І. 1106, 1395,
1396, 1491, 1494, 1601
- Орнадський Ф.С. 92, 440, 832,
1131, 2174
- Орфано А. 952
- Оссолінські, рід 102
- Остен-Сакен Ф.Р. 174
- Островський П. 58

- Острозький К.І., князь 117
 Острозький К.К., князь 117, 1721
 Очеретяний М. 301
- Павло, єпископ 2470, 2885
 Павло (Ледньов), архімандрит 580
 Павлов О.С. 487, 710, 972, 1012,
 1067, 1146, 1276, 1277, 1568
 Павлович С.К. 2274
 Павловський І.Ф. 2841, 2929,
 3041, 3099, 3108, 3172
 Павлуцький Г.Г. 72, 83, 1137,
 2044, 2436
 Падалка Л.В. 2674, 3171
 Пасєвський Л. 1563
 Пасєвський С.Л. 787
 Палант І. 2801
 Палаузов С.М. 927
 Пальмов І.С. 1108
 Пальмов М.М. 1466, 1595, 2022,
 2141, 2865, 2938, 2946, 2959,
 2981, 3000, 3023, 3036, 3076,
 3106, 3111, 3114, 3117, 3162
 Пападопуло-Керамевс А. 2728
 Парфеній, єпископ 1229
 Парфеній (Чертков),
 архієпископ 96
 Пархоменко В.О. 110, 2546, 2624,
 2644, 2675, 2879
 Пархомович І.М. 3051
 Пархомович І.О. 3158
 Пафнугій Боровський, св. 1746
 Пахомій Серб, ієромонах 49
 Пашкевич М.О. 1028, 1171
 Певницький В.Ф. 42, 47, 107,
 124, 149, 437, 567, 955, 1030,
 1345, 1346, 1671, 1765, 1822,
 1888, 2007, 2123, 2198, 2293,
 2294, 2705, 2726, 2886
- Перадзе І. 1514
 Первольф І.І. 562–563, 592, 835
 Первухін С.О. 3132
 Перетц В.М. 12, 27, 82, 83, 100,
 103, 129, 1504, 1608, 1621,
 1664, 1892, 1947, 2093, 2121,
 2566–2572, 2185, 2186, 2286,
 2365, 2366, 2368, 2717, 2761,
 2898, 2905, 2939, 2940, 2986,
 3100–3102, 3166
 Перетятков М. 938
 Перетяткович Г.І. 3150
 Пернаткін Г. 42
 Переговський В. 701
 Песоцький С.О. 1455
 Петро Великий *див.* Петро І
 Петро Григорович,
 дід М.І. Петрова 39
 Петро Могила, митрополит 28,
 111, 126, 383, 436, 1900
 Петро І, імператор 103, 127, 159,
 728, 1990, 2183, 2423, 2491,
 2528, 2565, 2717, 2870, 3145,
 3147
 Петро Скарга 114
 Петров К. 22, 84
 Петров М.І. 10, 48, 68, 69, 86,
 87, 93, 107, 216, 225, 246,
 260, 296, 331, 365, 424, 453,
 486, 617, 624, 648, 740, 744,
 752, 753, 846, 892, 988, 1025,
 1037, 1066, 1077, 1282, 1307,
 1313, 1350, 1374, 1444, 1508,

- 1510–1512, 1538, 1556, 1590,
1616, 1639, 1703, 1721–1723,
1836, 1872, 1896, 1915, 1977,
2029, 2048–2049, 2060, 2061,
2103, 2119, 2146, 2160, 2225,
2252, 2255, 2278, 2300, 2302,
2327, 2339, 2348, 2372, 2444,
2453, 2547, 2614, 2647, 2672,
2709, 2783, 2785, 2843, 2881,
2907, 2909, 2945, 3039, 3092,
3112, 3181, 3193, 3200
- Петрова В.М. *див.*
Віра Миколаївна,
дочка М.І. Петрова
- Петровський О. 1578
- Петрушевич Є.О. 144
- Петрушевич О.С. 709, 1966–1968
- Петрушевський В.Г. 1153, 2477
- Петрушевський М.П. 1257, 1833
- Петрушевський П.П. 1121, 1338,
1972, 2196, 2264
- Петухов Є.В. 1082, 1083, 1212,
1461, 1540, 1541, 1603, 1604,
2003–2005, 2066, 3042
- Петухов П.В. 101
- Піпін О.М. 30, 41
- Пирогов М.І. 2860
- Писарев С.П. 801, 1500
- Питирим, єпископ 1435
- Пій VI, папа Римський 2392
- Піксанов М.К. 3196
- Пімен (Белоліков), єпископ 2904
- Піскунов Ф. 101, 112
- Піхно Д.І. 2395
- Платон (Городецький),
митрополит 497, 875, 1115
- Платон (Лєвшин),
митрополит 2341
- Платон (Рожественський), ми-
трополит 66, 1626, 1697,
2090
- Платонов І.О. 1242
- Платонов С. 2597
- Плохинський М.М. 1369, 2650
- Площанський В.М. 2582
- Пнін І.П. 2635
- Побєдоносцев К.П. 124, 283,
1047, 1683
- Подвисоцький П.Ф. 1523, 3144
- Подгурський Д. 33
- Подгурський Ю.Д. 187
- Поддубний І. 1340
- Покорський-Жоравко О.І. 3140,
3141
- Покришкін П.П. 2448
- Покровський І.М. 2443, 2501
- Покровський М.В. 146, 147,
665–668, 724–725, 923, 1036,
1090, 1250, 1366, 1726, 1890,
2716, 3160
- Покровський Т.В. 514
- Покровський Ф.В. 1192
- Покровський Ф.І. 2668
- Покровський Ф.Я. 92, 576, 897,
2766, 2768
- Полевой П. 376
- Поленов Д. 95
- Поліванов М.Р. 158
- Полікарп Брянський, св. 1716
- Полікарпов М.І. 1997
- Полонська-Василенко Н.Д. 2999
- Полонський Я.П. 2035, 2331

- Полтавин *див.* Устимович П.А.
Полубенські, князі 113
Поль А.Н. 102
Пом'яловський І.В. 20, 27, 103,
261, 289–295, 403, 404, 414,
422, 439, 490, 504, 525, 605,
625, 627, 960, 999, 1097, 1243,
1258, 1290
Пономарьов С. 185
Попов В. 1714–1715, 2321
Попов Г. 2858
Попов К.Д. 92, 212, 493, 2165,
2878
Попов М.П. 6, 19, 21
Попов О.М. 136, 451, 503, 631
Попов П.М. 3191, 3199
Попов Р.С. 760
Попович Г.Г. 3025
Попович Л. 1687
Попруженко М.Г. 2551
Порфирій, ієромонах 1275
Порфирій (Успенський), єпископ
147, 150, 160–162, 588, 624,
1781, 2135
Порфирьев І. 242, 491
Посадський І.В. 1764, 1885
Пославський І.М. 1945
Поснов М.Е. 2065, 2406, 3082
Поспехов Д.В. 134, 1347, 1348
Постернак С.П. 137
Потебня О.О. 71
Потехін С.М. 1887
Поторжинський М.О. 121, 333,
705, 706
Потоцький Іоанн, граф 130
Прахов А.В. 27, 1137
Прахов М.А. 27
Преображенський В.С. 2678
Преображенський П.О. 526
Прилуцький В.Д. 2988
Прозоровський Д.І. 1327
Проценко Л.А. 7, 16, 117, 152
Проценко Ю. 279
Пузанов М.М. 2715
Пушкін О.С. 46, 99, 306, 377,
658, 664, 681, 718, 1301,
1532, 1540, 1700, 1701, 1708,
1709, 1797–1799, 1813, 1885,
1889, 2023, 2137, 2454, 2495,
2642, 3188
П'ясецький Г.М. 1383, 1599
П'ятницький М. 893
Раан фон, секунд-майор 1092
Рабинович С.М. 71
Радде Г.І. 100, 278
Радзивілл Барбара 125
Радищев О.М. 2641
Радлов В. 1298
Радченко К.Ф. 1562, 2673
Раєвський П. 249
Распопов Є.П. 470
Рафаїл Заборовський,
митрополит 3018
Рачинський С.О. 1679
Рачки Ф. 1410
Редін Є.К. 78, 898, 1759, 1852–
1854, 1869, 1880–1881, 1916–
1919, 1975, 1976, 1981, 2025,
2026, 2057, 2094–2097, 2149,
2277, 2359–2361, 2372, 2701

- Редков М.М. 2741, 2894, 2947,
2949, 2965, 2966, 3006, 3024,
3055
- Ремезов І. 446
- Ренан Е. 2430
- Ренненкампф М.К. 1607
- Реріх М.К. 2606
- Ретивцев В. 40
- Резанов В.І. 11, 12, 2462–2465, 2488,
2672, 2673, 2772, 2773, 2905,
2906, 3059–3062
- Рибинський В.П. 48–50, 72, 1010,
1111, 2015, 2766, 2768, 2991,
3082
- Рилєєв К.Ф. 2963
- Ровинський Д.О. 1050
- Родніков В.К. 2229, 2230, 3215
- Родніков В.П. 2305, 2353, 2478,
2652–2654, 2677, 2722, 2818,
2822, 2860, 2928, 3050
- Рождественський О. 2548
- Розанов П.О. 60
- Розен В.Р. 606
- Розен, барон 98
- Розов В.О. 83, 2549, 2550
- Розов О.В. 91, 89, 934
- Розов П. 40
- Розумовський Д. 56, 57, 59
- Розумовський К.Г., гетьман 141,
2327
- Ролле І.І. 2323
- Романов М.Ф. 2238, 3065
- Романчук Ю. 2221, 2226, 2584
- Росошинський, священик 63
- Рубльов Андрій 1989, 2496
- Рудаковський С. 2031
- Руданський С. 322
- Рум'янцеv П.О. 821
- Русанов М.І. 1321
- Руссо Ж.-Ж. 1895
- Рюриковичі, рід 2598
- Сабатьє 148
- Саблуков Г.С. 2850
- Сава (Барач), єпископ 1592
- Сава Освящений, св. 1241
- Савва В.І. 2541
- Савваїтов П.І. 1475, 1777
- Савелов Л.М. 1752
- Савенко О.І. 2976
- Савинський С. 2442
- Савченко І.П. 2409
- Сазонов О.М. 794
- Саїтов В.І. 659, 2454
- Сайм Д. 523
- Сакович О. 1168
- Сальвіан, пресвітер 1153
- Самборський О.О. 1459
- Самоkвасов Д.Я. 307, 507, 749,
2589
- Самуїл (Миславський),
митрополит 130, 2367
- Сапега Д. 776
- Сапунов О. 807–812, 841, 924,
1183
- Сарбевський М.К. 2906
- Сахаров І.П. 1215
- Свенціцький І.С. 7, 10, 13, 42, 65,
152, 2398, 2446
- Свистун Ф.І. 661
- Севаст'янов П.І. 320, 346
- Селіванов В.В. 1312

- Селіванов О.В. 2594
Семейкін М. 3176
Сементовський О.М. 833
Сенека Луцій Анней 35, 2396
Серапіон Володимирський,
єпископ 1083
Серафим, архієпископ 936
Серафим II, патріарх 2644
Сергій (Василевський),
архімандрит 566, 869
Сергій (Ланін), єпископ 2018, 2046
Сергій Радонезький, св. 590, 845,
868, 969, 1094, 1154, 1199,
1224, 1789, 2618
Сергій (Спаський), архієпископ
94, 144, 598, 1352, 1353, 1637,
1704, 1859, 1860, 2168, 2271
Серебренников В. 49, 1537
Сигізмунд II Август, король 775
Сигізмунд III, король 148
Сильвестр, єпископ 1680, 2645
Сильвестр (Лебединський),
архієпископ 2624
Сильвестр (Малеванський),
єпископ 25, 124, 152, 484
Сильвестр (Медведев), священник
1864
Сильвестр (Ольшевський),
архієпископ 2837, 2839
Сильвестр Суходольський,
архімандрит 74
Симеон Олелькович, князь 902
Симеон Полоцький, св. 629
Симон, архієпископ 2938
Симон, єпископ 1704
Сиповський В.В. 2213
Сирку П. 399, 410
Сікорський І.О. 1132, 1355, 1549,
1575, 1576, 1690, 2362, 2389,
2625, 2917–2919, 2996, 3091,
3116
Сінайський О.Л. 2528, 2529
Сіцінський Ю.Й. 16, 73, 74, 115,
156, 899–901, 903, 910, 976,
1004, 1105, 1295, 2098, 2311,
2312, 2487, 3109
Скабалланович М.М. 2291, 2745,
2895
Скаржинська Є.М. 1611, 1688
Скворцов І. 52
Скворцов К.І. 138, 145–148, 188
Сковорода Г.С. 77, 1266, 2077,
2119, 2202, 2574, 2586
Скоропадський П., гетьман 70
Скорупи, рід 587
Скриб Е. 38
Сліпченко-Мордовець Д. 386
Случевський К.К. 20
Слюсарев Д. 1071
Смаль-Стоцький Ст. 71
Смарагда (Крижанівський),
архієпископ 649, 2812, 2817
Смирнов Д. 1263
Смирнов М.П., священник 2681,
3110
Смирнов О.І. 90, 221, 1821
Смирнов П. 1602
Смирнов С.К. 1095
Смирнов Ф.О. 145, 780
Смирнов Я.І. 1726, 2643
Смоленський С.В. 59, 1130
Смородський О.П. 1184, 1211

- Снегірьов І.М. 611
Собестіанський І.М. 1206
Соболевський О.І. 102, 375, 433,
507, 735, 836, 975, 1015, 1048,
1127, 1236, 1315, 1527, 1566,
1956, 1979, 1980, 1987, 1988,
2021, 2037, 2157, 2253, 2266,
2278, 2314, 2315, 2444–2446,
2490, 2508, 2813
Собольщиков В.І. 157
Совицький Д. 2122
Созанський І. 2358
Соколов Л.О. 3113
Соколов М. 142
Соколов М.І. 2051, 2104
Соколов П.Ф. 1336
Соколов С. 365, 2099
Соколовський М.К. 3204
Соколовський О.Л. 2059
Сокологорська Є. 251
Соловійов С.В. 3009
Соломка П.С. 128, 159
Сольський С.М. 124, 137, 1894,
1908
Сомов О. 1780
Сонні А.І. 83
Сорокін 385
Соснецький І. 34
Сосногорова М. 259
Софроній, єпископ 2145
Спасович В.Д. 41
Спенсер Г. 2415
Сперанський І. 797
Сперанський М.Н. 102, 1011
Спесівцев В. 2361
Спіцин О.О. 1755, 1823–1828,
2620
Спрогіс І.Я. 76, 101, 103, 782,
1182, 1393, 2303, 2531, 2902,
2903, 3089
Стадницький А.Г. 1020–1024, 1261
Старицький М.П. 303, 332, 373
Старушич І.О. 3100
Стебницький П.Я. 70
Стеллецький І.Я. 3175
Стеллецький М.С. 1112, 1266,
1267, 1362, 1459, 1536, 1965,
1659, 2215, 2350, 2466, 2467,
2502, 2584, 2651, 2696, 2826,
2941, 3077
Стельмашенко М.А. 2679
Степович А.І. 621, 1983, 2308
Стефан Баторій, король 125, 1585
Стефан Яворський, митрополит
78, 116, 122, 2580
Стеценко К. 2457
Стешенко І.М. 12, 2922
Стешенко Я. 98
Стороженко А.В. 1584, 1585, 1903
Стороженко М. 71
Стороженко О. 100, 118, 367–369,
1829
Стоюнін В.Я. 24
Стоянович Л. 644, 914
Страдокамський М.Я. 49
Стрельбицький І. 1163, 1748–1751
Стржиговський І. 1090
Строганов Г.С. 1847
Строев П.М. 128, 324, 959
Строцький І., протоієрей 1396
Струков Д.М. 55, 59, 469, 565
Студинський К. 1368,
1959–1964, 2106
Стурдза О.С. 2108

- Суворін О. 220
Суворов О.В. 2387
Судієнко М. 144
Сулакадзев О.І. 2449
Сулими, рід 587
Сулковський І. 939
Султанов М.В. 268, 317, 578, 579
Сумароков О.П. 2463
Сумцов М.Ф. 20, 27, 69, 78, 79, 103,
327, 328, 456, 457, 474, 489,
502, 511, 594–597, 1210, 1423–
1425, 1449, 1450, 1472, 1531–
1533, 1596, 1632, 1633, 1799,
1800, 1829, 1869, 1918, 2052,
2150, 2295–2298, 2345, 2452,
2499, 2562, 2563, 2626, 2697,
2699–2701, 2796, 2797, 2900,
2901, 2960, 2961, 3009, 3019
Сушицький Т.П. 3034, 3035,
3145–3148
- Талицький В. 1117
Тарановський М.Ф. 497
Тарасій Коплонський, ієромонах
1369
Тарновський В.В. 102, 1776, 2189
Тарновський О. 405, 406
Татура 113
Тен І.А. 19, 2476
Теренцій Публій Афр 33
Терновський П.О. 60, 61, 80, 91, 147,
51, 77, 78, 96, 123, 334, 607
Терновський С.А. 70, 5, 64, 3155
Тимковський-Костін І. 2931
Тимовський В.Ф. 110
Тиртов О. 1169
- Титов А.О. 27, 994, 996, 1002,
1039, 1040, 1049, 1051, 1053,
1056, 1065, 1068, 1091, 1117,
1214–1218, 1376, 1377, 1382,
1388, 1597, 1927, 1991, 2020,
2139, 2144, 2205, 2355, 2356,
2367, 2380, 2381, 2623,
2689–2692, 2694, 2707, 2708,
2719, 2754, 2755, 2836, 2842,
2857, 2876
Титов Ф.І. 19, 22, 49, 52, 82,
101, 102, 109, 110, 141, 142,
145, 161, 1194, 1238, 1310,
1348, 1349, 1446, 1463, 1464,
1477, 1478, 1484, 1488, 1489,
1577, 1635, 1680, 1705,
1754, 1785–1788, 1834–1835,
1867, 1900–1902, 1922, 1957,
2110–2115, 2164, 2216, 2225,
2273, 2290, 2344, 2780–2782,
2885, 3022, 3133–3137
Тиханов П.М. 1713, 1716–1720
Тихомиров Л.О. 2423
Тихомиров П.В. 103, 2410–2427,
2517
Тихон, архієпископ 123
Толочко П.П. 7, 10, 14, 152
Толстой Д.М. 1994
Толстой І.І. 314, 637, 741, 1784
Толстой Л.М. 24, 952, 1424, 1448,
1758, 1863, 1940, 2038, 2632,
2891
Толстой М.В. 210, 703, 737, 888,
1007, 1094
Толстой М.М. 1080
Толстой О.П. 124

- Толстой П.О. 3001
Толь О.М. 1157
Трегубов С. 500
Третьяков О.А. 1289
Трипольський В. 2723
Трипольський М.М. 122, 700,
1433, 1434
Тріюдіна І.П. 3143
Троїцький І.Є. 1544, 1548, 2118,
2176
Троїцький М.І. 1173–1176, 1208,
1209, 1317, 1328, 1331, 1528,
1756, 2301
Троїцький М.М. 510
Троїцький Н. 58
Трофимовський М.В. 805, 1035
Трубачев С.С. 925, 1565
Тупіца І. 1503
Тураєв Б.А. 102, 1729, 1730,
1757, 1838, 1839, 1874–1878,
1923, 1941, 1942, 2043
Тураєва-Церетелі Є.Ф. 1731
Тургенєв І.С. 42, 1461, 1820
Турцевич А. 1181, 2489
Туткевич Д.В. 2599
Тучемський М. 2864
Тьєррі Амедей 1347
Тяпінський В.М. 1810
- Уваров О.С. 61, 80, 128, 611, 671,
2479, 2667, 2744
Уварова П.С. 27, 55, 13, 1421,
1698, 2360, 2744, 3173
Улович М. 2937
Ульяновський В.І. 7, 10, 16, 37, 152
Уоддель А. 2375
- Успенський В.І. 1180, 1907, 1989
Успенський М.Г. 1910, 1989
Успенський О.І. 2516, 2666
Успенський Ф.І. 529, 568, 569,
711, 885, 1060,
Устимович П.О. 856
Устинов І.О. 2063
Ушаков С. 2617
Ушинський К.Д. 1451
- Фаворов Н.А. 1479
Файнштейн С. 1305
Фальковський В.Н. 78
Фамєнський В.І. 2261, 2396, 3157
Фартусов В.Д. 112, 1969–1971
Федір, брат М.І. Петрова 39
Федоренко М.О. 7, 17, 152
Федоров І. 421
Федоровський М.О. 1917
Федотов-Чеховський О.О. 101, 479
Федькович О. 119, 1439
Феогност (Лебедев), митрополит
73, 109, 2142
Феодор, архієпископ 1097, 2381
Феодор Студит, св. 2530, 2611,
2619
Феодосій, єпископ Оренбурзький
3092
Феодосій, єпископ Смоленський
2856, 2970
Феодосій (Макаревський),
єпископ 73
Феодосій (Олтаржевський),
єпископ 25, 146, 1791, 2645
Феодосій Печерський, св. 49, 122,
159, 1510, 1955, 2027, 2176,
3049

- Феодосій Углицький, св. *1418, 1446, 1477, 1754, 2580*
 Феоктист (Мочульський), архієпископ *1238*
 Феофан, єпископ *3132*
 Феофан Керамевс, архієпископ *589*
 Феофан, патріарх Єрусалимський *28*
 Феофан Прокопович *44, 121, 158, 2811*
 Феофан (Чарнуцький), єпископ *130*
 Феофіл (Пасхалідіс), ієромонах *1228, 1294*
 Фегісов М.М. *3139, 3204*
 Філарет (Амфітеатров), митрополит *869, 2587*
 Філарет (Гумілевський), архієпископ *224*
 Філарет (Гумільов), архієпископ *478*
 Філарет (Дроздов), митрополит *364, 969*
 Філарет (Філаретов), єпископ *25, 47, 55, 58, 60, 61, 63, 64, 132, 330, 356*
 Філевич І.П. *1033, 1239, 1380*
 Філевський І.І. *2056, 2762, 2769*
 Філон Александрійський *2681, 2899*
 Філофей, св. *1937, 1987*
 Фішер К.О. *1422*
 Флавіан (Городецький), митрополит *2757*
 Флоринський М.І. *1909*
 Флоринський Т.Д. *27, 320, 321, 434, 476, 819, 1330, 1333, 1334, 1410–1412, 1505, 1506, 1904–1906, 2313, 2319, 2550*
 Флоровський О.В. *3182*
 Фолькельт І. *1858*
 Фоменко К.І. *215, 429, 482, 528, 618, 1802, 2143, 2163, 3095*
 Фонвізін Д.І. *302, 1136*
 Фортинський Ф.Я. *81, 50*
 Фотинський О.А. *2153, 2263*
 Фотій, архімандрит *130*
 Фотій І, патріарх *150, 991, 1058, 1108*
 Фотій Фессалійський, св. *1534*
 Франк Ф. *2915*
 Франко І.Я. *7, 10, 11, 20, 152, 2686–2688, 3179*
 Франциск Скорина *815*
 Фромандієр С.П. де *3141*
 Халанський М.Г. *69, 581, 2070–2073, 2329–2337, 2468*
 Ханенко Б.І. *27, 55, 1420, 1438, 1636, 1753, 2385*
 Ханенко В.М. *1438, 1636, 1753*
 Харановський С. *190*
 Хвальчевський С. *778*
 Хвойко В.В. *2008, 3213*
 Хвольсон Д.А. *139, 561, 1726*
 Хемніцер І.І. *494*
 Херсонський І.К. *100, 702*
 Хітров В.М. *157, 159, 1177*
 Хмельницький Богдан, гетьман *52, 438, 2351, 2388*
 Хованський М.Ф. *2775*
 Хойнацький А.Ф. *47, 99, 65–67, 238, 387, 388, 552, 739*

- Хойновський І.А. 1189
 Хом'яков О.С. 2030
 Хорошунов Ф. 99, 518, 519
 Храмцовський М.І. 1941
 Храповицький О.В. 95
 Христофор (Смирнов), єпископ 385, 652–655
 Христофор (Сулима), єпископ 1342
 Христофор Філалет 106
 Хрущов І.П. 91
- Царевський О.** 131
Царський І.М. 128
Цветаєв Д.В. 1142
Цветков П. 2973, 2975
Цельс Авл Корнелій 2762
Церетелі Г.Ф. 1730
Церетелі Є.Ф. див. Тураєва-Церетелі Є.Ф.
Цессоліс Якоб де 125
Цинцадзе К. 2379
Цицерон Марк Туллій 34
- Чаговець В.А.** 49, 1955, 2669
Чалий М.К. 339
Челпанов Г.І. 1842
Чемен І.О. 1085
Чемена К.О. 1249
Черепнін М.П. 1079
Чернев М.П. 616, 758, 867, 977, 978
Чернишев С.О. 2084
Чернишевський М.Г. 18, 2729, 2775, 2792, 2820, 2850, 2756, 2934
Чернухін Є.К. 7, 18, 152
Чернявський Симеон, протоієрей 107
- Четверіков І.** 2268
Четиркін Ф. 47
Чефронов М. 2145
Чехов А.П. 78, 79, 2634
Чеховський В. 2370
Чижов С.І. 102, 2663, 2808, 2809, 2868–2871, 2955–2958, 2977, 2993, 3083–3087
Чистякова-Вер Є.М. 2375
Чредін Я. 757
Чубинський В. 1320
Чубинський П.П. 47, 80, 105, 154, 158, 2457
Чудинов О.М. 19
Чудовський Д.М. 741
- Шаревич Л.М.** 1623
Шаріпова Л.В. 16
Шах-Пароніанц Л.М. 1706
Шахматов О.О. 2514, 2515, 3096, 3174
Шашкевич М. 2995, 3021
Шверубович А.І. 782
Швецов Г. 824–825
Шви́ров О.В. 2430
Шевирьов С. 8
Шевригін (Істома), посол 3011
Шевченко Т.Г. 100, 114, 115, 339, 374, 1440, 1596, 2052, 2226, 2584, 2774, 2900, 2901, 3180
Шейковський К. 547
Шекспір В. 378
Шелепін І.В. 1924, 1925
Шем'якін О.М. 1376
Шенрок В.І. 2310
Шеншина П.В. 2817

- Шербюйс В. 299
Шерер 2980
Шерр І. 30
Шестаков С.П. 2585
Шибанов П. 714
Шигарін М.Д. 120
Шилейко В.К. 3152
Шип Н.А. 17
Шипович І. 907
Широцький К.В. 7, 152, 3194
Ширяєв Г. 499
Шкляревський О.А. 300
Шлейєрмахер 440
Шляков М.В. 1920
Шляпкін І.О. 962, 963, 1006, 1435–
1437, 1618, 2137, 3057, 3058
Шматковський І.А. 1558
Шмідєберг О. 2109
Шміт Ф.І. 2960, 3004, 3056, 3068,
3069, 3107, 3125, 3189
Шмурло Є.Ф. 101, 643, 660, 748,
964, 1990, 2183
Шодуар 25
Шодуар І.М. 125
Шодуар С.Я. 125
Шодуари 124–126, 159
Шопенгауєр 28
Шпачинський М.О. 2258, 2475,
2504, 2743
Штейн В. 1034
Штейнгель Ф.Р. 1593
Штерн А. 522
Штрак Г.Л. 2920
Шуазель-Гуф'є С. 201
Шубинський С.М. 55
Шугаєвський В.А. 82
Шуйський Василій 2956
Шулаговський О. 59
Шульгін В.Я. 25, 1325, 1326
Шульц І.В. 16
Щєглов М. 727
Щєпкін В.М. 1732, 1766, 2088–
2089
Щєрбаківський Д.М. 7, 13, 37, 152
Щєрбацький Г. 121, 107
Щєрбицький О.В. 789, 1167
Щоголев М.І. 128
Щоголев С.М. 3218
Щоголев Я.І. 27, 362
Щусєв Л.В. 112
Юєвєнський А. 40
Юєзєфович М.Ф. 80
Юєницький М. 786
Юєргєвич В.Н. 1681
Юєшков О.І. 1645
Яворовський М.І. 940, 1113,
2322–2326
Яворський І.Л. 1360
Яворський І.С. 264
Яворський Ю.А. 2281–2285,
2313, 2737–2740, 2968, 2969,
3008
Ягич І.В. 445, 542, 623
Язиков П.М. 3042
Яковлєв В.О. 27, 92, 468, 664,
718, 736, 878, 986, 1141, 1210
Якубович В. 1100–1101
Якубович В.С. 74
Якушкін В.Є. 1709

- Ян Казимир, король 125
Янковський П.І. 2171
Яригін О. 2591
Ярмолінська І. 123
Ярослав Володимирович, князь 147
Ясинський М.М. 81
Ястребов В.М. 1251–1253
Ястребов М.Ф. 23, 92, 93, 153,
1684, 1694–1696, 1699, 1884,
2019, 2159
Яхонтов І. 453, 543, 1272
Яцимирський О.І. 1646, 1655–
1658, 2217
- Abicht R. 2193
Aspelin J.R. 471
- Ваер J. 1147, 1447
Bauer A. 2440
Bock F. 1546
Bogdan J. 1009, 1031, 1656
Bollack L. 1840
Bołsunowski K. 721, 1311, 1899, 3017
- Carducci G. 2480
Carriere M. 13, 16
Chervin A. 2280
Constans L. 2364
Costa E.H. 2
- Delitzsch F. 1110
Diehl C. 2862, 2888
Dunin-Karwicki I. 691
- Gottschall R. 14
Graeven H. 1849
- Grass K. 1944
Guidi I. 1941
- Haseloff A. 1919
Hiersemann K. 966, 1019
- Jabłonowski A. 1862
Jan III Sobieski 692
Janowski L. 2910
Jareš F. 842
Jasiński B. 2811
- Kleinpaul E. 15
Klimowski K. 688
Kochler K.F. 459
Kojśiewicz F. 686
Kolessa A. 1442
Kymmell N. 354
- Ladewig T. 1093
Latyshev B. 1278
Leciejewski J. 2088
Löwis K. 1402
- Marylski E. 684
Millet G. 1985
Moraczewski J. 685
Mortilliet A. de 2280
Muratori L. 2480
- Nikolas Eymerici 2802
- Oblak V. 1732
Omont H. 858
- Perwolf J. 564
Peteghem C. Van 1324

Petzholdt A. 1357
Pogge S.F. 2184
Possadsky I. 1830
Прорић Петар С. 1498

Reiff P. 194
Romańczuk J. 2222
Rulikowski E. 687

Schulz J. 974
Sitzka J. 1403
Stecki T. 689, 690
Stieda L. 1337
Strzygowski J. 1003, 2126, 2440
Stuhlfauth G. 1933
Surutschan I. 1278
Swenigorodskoi A. 1546
Święcicki T. 316

Tatomir L. 692
Tikkanen J.J. 2978, 3044
Truhelka C. 1727
Tschernew N. 843

Vopel H. 1882

Wankel H. 464
Welter H. 1517
Wulff O. 1880–1882

Zelt J. 1767

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

- АЛЮР – Археологическая летопись Южной России
ВБУ – Всенародна бібліотека України
ВВ – Византийский Временник
ВЕВ – Волынские епархиальные ведомости
ВР – Відділ рукописів
ВР ІЛ – Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури
ім. Т.Г. Шевченка НАН України
ВУАН – Всеукраїнська академія наук
ЕЕВ – Екатеринославские епархиальные ведомости
ЖМНП – Журнал Министерства народного просвещения
ЗИАО – Записки Императорского Археологического общества
ЗІФВУАН – Записки Історично-філологічного відділення Української
академії наук
ЗІФСУНТ – Записки історичної і філологічної секції Українського
наукового товариства в Києві
ЗНТШ – Записки Наукового товариства ім. Т. Шевченка
ІА – Інститут архівознавства
ІР – Інститут рукопису
КДА – Київська духовна академія
КЕВ – Киевские епархиальные ведомости
КПЛ – Києво-Печерська лавра
КС – Киевская старина
ЛЕВ – Литовские епархиальные ведомости
НБУ – Національна бібліотека України
НБУВ – Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського
НТШ – Наукове товариство ім. Т. Шевченка
ОЕВ – Орловские епархиальные ведомости
ПДП – Памятники древней письменности
ПЕВ – Подольские епархиальные ведомости

РАН – Російська академія наук

РНБ – Російська національна бібліотека

СЕВ – Смоленские епархиальные ведомости

ТВОРАО – Труды Восточного отделения Русского археологического общества

ТЕВ – Тамбовские епархиальные ведомости

ТКДА – Труды Киевской духовной академии

УАН – Українська академія наук

УНТ – Українське наукове товариство

ЦАМ – Церковно-археологічний музей

ЦАТ – Церковно-археологічне товариство

ЦДАВО України – Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, м. Київ

ЦДІАК України – Центральний державний історичний архів України, м. Київ

ЦІАТ – Церковно-історичне і археологічне товариство

ЦНБ – Центральна наукова бібліотека

ЧЕВ – Черниговские епархиальные известия

ЧИОНЛ – Чтения в Историческом обществе Нестора Летописца

ЧОЛДП – Чтения в Обществе любителей духовного просвещения

ЧЦИАО – Чтения в Церковно-историческом и археологическом обществе

ДЛЯ НОТАТОК

ДЛЯ НОТАТОК

Наукове видання

Сохань Світлана

**МИКОЛА ПЕТРОВ: ЖИТТЯ
СЕРЕД КНИГ І РУКОПИСІВ**

Монографія

Редактори

Н.М. Зубкова,
Т.В. Герасімова, О.С. Боляк

Комп'ютерна верстка

О.М. Литвин, О.С. Боляк

Дизайн обкладинки

О.М. Гальченко

Підп. до друку 11.12.2015. Формат 60x84/16. Друк офс.
Ум. друк. арк. 23,94. Наклад 200 прим. Зам. № 30

Друкарня Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського
03039, Київ-39, просп. 40-річчя Жовтня, 3

